ALESSANDRO MANZONI

Logodnicii

Editura Univers

clw

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta de *Vasile Socoliuc*

ALESSANDRO MANZONI
I PROMESSI SPOSI
Editore Ulrico Hoepli, Milano, 1953

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate
Editurii UNIVERS

Alessandro Manzoni

LOGODNICII

Ediția a IV-a

Traducere de ALEXANDRU BALACI

București, 1985

Editura Univers

INTRODUCERE

Cu bună dreptate s-ar putea despre Istorie spune că strălucită bătălie este împotriva Vremii, căreia, răpindu-i din mîini anii, ostatecii ei, chiar dacă în hoituri s-au prefăcut, îi cheamă din nou la viață, îi cercetează și apoi iarăși îi orînduiește în lupte. Dar învingătorii cei de laudă, care în această Arină 'culeg cununile de laur, decît numai prăzile cele strălucite și de faimă răpesc, punînd cu pana vitejiei lor podoabe pe Faptele Principilor, Puternicilor și ale oamenilor de seamă și însăilînd cu acul cel subțire al îndemînării firele de aur și de mătasă, ce de măreție fapte alcătuiesc împletitură.

Ci slăbiciunii mele nu se cade către asemenea isprăvi și măreții primejdioase să rătăcească, prin labirintul urzelilor politicești sau prin a goarnelor de luptă trîmbițare : aflînd doar o seamă de fapte bune de ținut minte, deși întîmplate unor oameni de rînd și fără greutate, mă încumet să le las întru amintire, urmașilor, neîmpodobite și fără umbră de înșelăciune în ele, aci, în această povestire sau, mai degrabă, Istorie. În care aveți a vedea, pe o scenă strîmtă, crîncene, de groază tragedii și scene de măreață răutate, cu răgazuri de Făptuiri pline de virtute și de bunătate îngerească, potrivnice celor de la diavol pornite. Căci, cu adevărat, socotind că părțile acestea ale noastre se află sub a regelui catolic [1] *proteguire — stăpînul nostru, soarele cel fără de apus — și că deasupra*

[1] Denumire a monarhilor Spaniei și referire la Filip al II-lea (1527—1598), care stăpînea Lombardia și alte regiuni ale Italiei încă din 1559.

lor strălucesc — ca o lună ce niciodată nu se stinge — eroul de nobilă spiță [1], *care-și îndeplinește pro tempore* [2] *menirea, și ispravnicii cei mari, ca Stelele fixe, iar ceilalți demnitari de seamă, ca niște astre strălucitoare, își risipesc pretutindeni lumina, plămădind astfel un cer măreț, altă pricină nu putem afla de a-l vedea cum se preschimbă într-un iad de crime murdare, nelegiuiri și răzmerițe făptuite tot mai des de oameni îndrăzneți, decît meșteșugul și iscusința necuratului, știut fiind că singură răutatea omenească nu ar avea atîta vlagă să se țină doar ea împotriva atîtor eroi care, cu ochi de Argus* [3] *și cu brațe de Briareu* [4], *trudesc și sîngerează pentru binele obștei. Drept care, pornind a scrie Povestirea aceasta, a unor lucruri în anii mei de tinerețe petrecute, chiar dacă cea mai mare parte a persoanelor care au cîte un rol de pe scena lumii dispărut-au, plătindu-și tributul Parcelor* [5], *cu temei nu li se va scrie aci numele, adică familia, asemenea făcîndu-se și cu locurile, arătîndu-se doar ținuturile generaliter* [6]*; iară pentru aceasta nimeni nu va găsi meteahnă povestirii sau beteșug acestei necioplite creații ale mele, decît dacă cercetătorul ar fi om cu totul străin de ale filozofiei, căci știutorii în această știință vor înțelege degrabă că, în fapt, povestirii noastre nimica nu-i lipsește. Și fiindcă nu încape îndoială și tăgadă că numele sînt alese din pură, ba chiar purissimă întîmplare...*

„Dar după ce mă voi fi trudit să transcriu povestea de față după manuscrisul acesta șters și mîzgălit, și după ce voi fi scos-o, cum se spune, la lumină, se va găsi oare cineva care să-și dea osteneala s-o citească?“

---

[1] Este vorba de guvernatorul spaniol al Milanului.

[2] Temporar (lat.).

[3—4] Personaje din mitologia greacă : despre primul, Argus, se spune că are o sută de ochi, iar celălalt, Briareu, o sută de brațe.

[5] Personaje din mitologia antică : ele ar fi depănat și tăiat firul vieții omului.

[6] În general (lat.).

Această reflecție plină de îndoială, ivită în timp ce mă chinuiam să descifrez o mîzgăleală ce urma după cuvîntul „întîmplare", mă făcu să întrerup copierea și să chibzuiesc mai serios la ceea ce se cuvenea să fac. „E drept, ziceam în sinea mea, răsfoind manuscrisul, că ploaia aceasta de idei și imagini nu continuă astfel, la nesfîrșit, de-a lungul întregii cărți. Povestitorul, om al secolului al XVII-lea, a vrut să-și etaleze la început toată iscusința, dar după aceea, în cuprinsul povestirii, stilul este mult mai natural și mai curgător. Da, dar cît de comun este ! Cît de lăbărțat ! Cît de incorect ! Idiotisme lombarde cu duiumul, expresii folosite alandala, gramatică arbitrară, fraze fără șir... Pe alocuri cîte-o plezanterie stilistică spaniolă, și, ceea ce e mai cumplit, în locurile cele mai zguduitoare sau mai înduioșătoare, ori de cîte ori se ivește prilejul de a stîrni în sufletul cititorului uimire sau frămîntare, în sfîrșit, la toate pasajele care cer chiar puțină retorică, dar o retorică discretă, fină, de bun-gust, autorul nu uită să dea năvală cu retorica lui de felul celei din prefață. Și atunci, îmbinînd cu o îndemînare admirabilă calitățile cele mai diferite, găsește mijlocul să fie totodată grosolan și afectat în aceeași pagină, în aceeași frază, în același cuvînt. Iată deci declamații pretențioase, alcătuite din solecisme puse cap la cap și la tot pasul, stîngăcia aceea ambițioasă — caracteristică scrierilor acelui veac în această țară [1]. Așa că o asemenea lucrare nu poate fi oferită cititorilor de azi, prea dezghețați, prea dezgustați de acest fel de extravaganțe. Tot e bine că gîndul bun mi-a venit la începutul acestei munci nefericite ; o să mă las păgubaș, mi-am zis eu.

Iată însă că, în clipa cînd închideam hîrțoaga, ca s-o pun la loc în raft, îmi păru rău că o povestire atît de

[1] Este vorba de Lombardia.

frumoasă avea să rămînă necunoscută, căci, deși în ce privește subiectul cititorul s-ar putea să fie de altă părere, mie — după cum spuneam — mi se păruse frumos, ba chiar foarte frumos. „De ce nu s-ar putea, m-am gîndit, să iau înșiruirea întîmplărilor din acest manuscris și să le povestesc din nou, cu vorbele mele ?“ Neivindu-se nici o obiecțiune întemeiată, m-am hotărît îndată. Și iată, așadar, cum a luat naștere cartea de față, în expunerea căreia am pus toată simplitatea pe care o cere cartea însăși.

Totuși unele fapte, unele obiceiuri, înfățișate de autorul manuscrisului, mi s-au părut atît de noi, atît de ciudate, ca să nu zic mai rău, încît, înainte de a le da crezare, am voit să cercetăm și alți martori și ne-am apucat să scotocim în documentele timpului, pentru a ne lămuri dacă într-adevăr lucrurile s-au petrecut aidoma. O astfel de cercetare ne-a risipit toate îndoielile : la fiece pas ne izbeam de lucruri identice, ba chiar și de altele mai cumplite, și, ceea ce ni s-a părut mai hotărîtor, am regăsit chiar cîteva personaje despre care nu pomenea decît manuscrisul nostru, ceea ce ne făcuse să ne îndoim că existaseră cu adevărat vreodată. De aceea, la nevoie, vom cita cîte una dintre aceste mărturii, spre a dobîndi crezare pentru fapte pe care, datorită ciudățeniei lor, cititorul ar fi mai ispitit să le tăgăduiască.

Dar respingînd ca de neîngăduit modul de a povesti al autorului nostru, noi cu ce l-am înlocuit oare ? Aci-i aci.

Dacă cineva se apucă, fără să fie rugat, să refacă o operă străină, se expune la obligația de a da socoteală de ceea ce face, ba într-un fel își asumă chiar el această răspundere ; este o regulă de fapt și de drept, de la care nu pretindem de fel să ne sustragem. Dimpotrivă, pentru a ne supune ei de bunăvoie, ne-am propus să dăm aici seama amănunțit de stilul folosit de noi în această scriere ;

și cu acest scop, în tot timpul lucrării, am căutat să ghicim criticile posibile și eventuale, cu gîndul de a le evita pe toate dinainte. Dar nici în aceasta n-ar fi stat greutatea căci (trebuie s-o mărturisim de dragul adevărului) nu a fost obiecțiune care să ne vină în minte, fără ca să nu fie însoțită de un răspuns triumfător, dintre acelea care, n-aș zice că rezolvă problemele, dar reușesc să le modifice.

Ba adesea, punînd două obiecții față în față, le lăsam să se lupte între ele și, cercetîndu-le cu atenție, izbuteam să descoperim și să arătăm că, deși atît de opuse în aparență, erau totuși de același gen și se născuseră amîndoua din faptul că nu țineam seama de întîmplările și principiile pe care trebuia întemeiată judecata, și punîndu-le, spre uimirea lor, împreună, le trimiteam pe amîndouă la plimbare. Nu cred să mai fi fost vreodată un autor care să se simtă pînă la evidență că a făcut bine.

Dar ce credeți ? Cînd am ajuns la punctul de a aduna toate obiecțiile și răspunsurile respective, pentru a le dispune într-o ordine oarecare, am observat — Doamne sfinte ! — că ajungeau să facă o carte întreagă ! Văzînd aceasta, ne-am răzgîndit din două motive, pe care cititorul le va socoti desigur întemeiate. Primul : că o carte destinată să justifice altă carte, ba chiar stilul alteia, ar putea să pară un lucru ridicol ; al doilea : că ajunge deocamdată o singură carte, dacă nu cumva și aceea e prea mult.

CAPITOLUL I

Braţul lacului Como, care se întinde spre miazăzi între două lanţuri de munţi, urmînd linia lor şerpuită, presărat de golfuri şi golfuleţe, se îngustează aproape dintr-o dată, luînd înfăţişare şi curs de rîu, între un promontoriu, în partea dreaptă, şi o coastă largă în stînga ; iar podul, care uneşte aici cele două maluri, vădeşte parcă mai limpede ochiului, această schimbare şi arată mai precis locul în care se termină lacul şi reîncepe rîul Adda, ca să devină iarăşi lac, acolo unde malurile, îndepărtîndu-se din nou, lasă apa să-şi domolească mersul şi să se răspîndească în alte golfuri şi golfuleţe. Ţărmul, format din aluviunile a trei mari torente, coboară sprijinindu-se de doi munţi alăturaţi, dintre care unul poartă numele de San Martino, iar celălalt, de Resegone [1], cum îi spun lombarzii, din cauza şirului de vîrfuri care-l fac să aducă într-adevăr cu un fierăstrău, astfel încît oricine-l priveşte în faţă, de exemplu de la zidurile de miazănoapte ale Milanului, îl deosebeşte îndată, datorită acestei asemănări, de ceilalţi munţi, cu nume şterse şi cu formă mai obişnuită, din lanţul acela lung şi impunător. O bună bucată, coasta îşi urmează urcuşul într-o elină dulce şi neîntreruptă, apoi se rupe în coline şi văi, în urcuşuri şi coborîşuri, după osatura celor doi munţi şi după eroziunea apelor. Fîşia cea mai îndepărtată a ţărmului, străbătută de gurile torentelor, e aproape toată pietriş şi grohotiş ; restul, cîmpuri şi vii, printre care sînt presărate tîrguri, sate şi cătune, iar pe alocuri, păduri ce se întind în sus, pe munte. Lecco — localitatea cea mai de seamă, care dă numele întregului ţinut şi zace pe malul lacului la o depărtare atît de mică, încît, atunci cînd apele

[1] În dialect milanez, *resegone* înseamnă : fierăstrău.

cresc, ajunge să fie în parte acoperit de ele — este un tîrg mare, care în ziua de azi e pe cale de a ajunge oraş.

În timpul cînd s-au întîmplat însă faptele despre care ne-am apucat să povestim, acea aşezare, încă de pe atunci destul de mare, era chiar o cetate şi avea, în consecinţă, cinstea de a adăposti un comandant şi privilegiul de a avea o garnizoană locală de soldaţi spanioli, care învăţau fetele şi femeile din regiune să nu fie mofturoase, mîngîiau din cînd în cînd spinarea vreunui bărbat sau a vreunui tată, iar spre sfîrşitul verii nu uitau niciodată să cutreiere viile şi să răărească strugurii, ca să uşureze astfel ţăranilor truda culesului.

De la un tîrg la altul, din crestele muntelui pînă la malul lacului, de la un deal la celălalt, şerpuiau, şi mai şerpuiesc şi acum, drumuri şi cărări, cînd mai abrupte, cînd mai line ; unele adîncite, îngropate parcă între două ziduri, de unde, dacă ridici ochii, nu zăreşti decît o bucată de cer şi cîte un vîrf de munte ; altele urcate pe platouri deschise, de pe care privirea cuprinde privelişti mai mult sau mai puţin întinse, dar totdeauna bogate şi mereu noi, după cum admiri, din puncte diferite, mai mult sau mai puţin din vasta panoramă înconjurătoare şi după cum una sau alta dintre părţi urcă sau coboară, răsare sau dispare, rînd pe rînd. Se iveşte astfel ici o frîntură, colo alta, mai încolo o mare întindere din larga şi schimbătoarea oglindă a apelor, ori un lac închis la un capăt, sau mai curînd pierzîndu-se într-un lanţ, într-un labirint de creste, şi apoi lărgindu-se din ce în ce printre alţi munţi, ce apar în faţa ochilor unul cîte unul, oglindindu-se răsturnaţi în apă, cu satele de pe ţărm : şi vezi cînd braţul unui rîu, cînd un lac, cînd iar un rîu rătăcit într-o şerpuire lucitoare printre munţii care-l însoţesc, pierzînd încetul cu încetul din înălţime, pînă dispar şi ei în zare.

Însuşi locul de unde contempli panorama aceasta măreaţă este la rîndul său o altă privelişte demnă de admiraţie ; muntele a cărui coastă o urci îşi despleteşte de jur împrejur, în înălţime, culmile şi crestele, distincte, reliefate, schimbătoare la fiece pas, căci ceea ce apăruse ca o singură culme se desfăşoară şi se vădeşte a fi un şir de culmi, ceea ce făcea impresia că se află pe coastă îţi răsare în faţă pe creastă, iar clina blîndă şi lină de la

poalele munților temperează plăcut sălbăticia lor și împodobește și mai mult majestatea celorlalte priveliști.

Pe una dinrte aceste poteci se întorcea încetișor spre casă, în seara zilei de 7 noiembrie 1628, *don* Abbondio, parohul unuia din tîrgurile pomenite mai sus ; numele tîrgului, ca și numele de familie al personajului nostru, nu se găsește în manuscris nici aici, nici în altă parte. Își spunea liniștit rugăciunile, și, din cînd în cînd, între doi psalmi, închidea cărțulia, ținînd arătătorul ca semn, la pagina unde rămăsese, și ducîndu-și mîna la spate, o prindea cu cealaltă și-și urma astfel drumul, privind în jos și împingînd cu piciorul pietricelele care-i stăteau în cale. Apoi își ridica privirea și și-o plimba agale de jur împrejur, ațintind-o spre masivul pe care lumina soarelui apus, țîșnind printre crăpăturile peretelui din față, se revărsa ici și colo, pe stîncile ieșite în afară, ca niște fîșii de purpură late și inegale. După ce deschise din nou cărțulia și citi un alt fragment, ajunse la o cotitură a potecii unde avea obiceiul să ridice întotdeauna ochii ca să privească înainte ; la fel făcu și în ziua aceea.

După cotitură, poteca mergea înainte cam vreo șaizeci de pași, apoi se despărțea în două cărări, ca brațele unui ypsilon : cea din dreapta, dinspre munte, ducea la casa parohială ; cealaltă cobora în vale pînă la un torent ; în partea aceasta zidul din marginea potecii nu ajungea decît pînă la brîul drumețului. Zidurile ce mărgineau cele două cărări, în loc să se unească în unghi, formau un fel de tabernacol, pe care erau zugrăvite niște fîșii lungi și șerpuitoare, ascuțite la vîrf, și care, în intenția artistului și pentru ochii locuitorilor din împrejurimi, trebuiau să fie flăcări, iar printre aceste flăcări se zăreau alte imagini, ce nu se pot descrie, care ar fi vrut să fie suflete din purgatoriu : suflete și flăcări de culoare cărămizie, pe fondul cenușiu al zidului cu tencuiala căzută ici-colo.

După ce trecu de cotitură, preotul își îndreptă, ca de obicei, privirea înspre tabernacol și văzu ceva ce nu se aștepta și nici n-ar fi dorit să vadă : doi bărbați, stînd unul în fața celuilalt, așteptau la confluența, ca să-i zicem astfel, a celor două cărări ; unul dintre ei sta călare pe zidul scund, cu un picior atîrnînd în afară și cu celălalt proptit în pămîntul potecii ; tovarășul lui — în pi-

cioare, rezemat de zid, cu brațele încrucișate pe piept. Îmbrăcămintea, atitudinea și tot ce se putea deosebi în înfățișarea celor doi din locul unde se afla preotul nu lăsau nici o îndoială asupra lor. Avea fiecare pe cap cîte o plasă verde, care atîrna pe umărul stîng și sfîrșea într-un fel de ciucure mare, din care cobora pe frunte un ciuf enorm ; mustăți lungi, răsucite la vîrf ; două pistoale agățate pe o centură de piele lucioasă și un mic corn, plin cu pulbere, atîrnînd pe piept în chip de colier ; un mîner de pumnal, care ieșea dintr-un buzunar al pantalonilor largi și bufanți, o spadă cu gardă elegantă, bogat împodobită și bine lustruită, astfel încît era lesne să recunoști, chiar de la prima vedere, că fac parte din tagma „bravilor“ [1].

Această veche tagmă, astăzi dispărută cu totul, era pe atunci înfloritoare în Lombardia. Pentru cei care n-au nici o idee despre ea, reproducem cîteva fragmente, autentice, spre a-i edifica asupra principalelor caractere, ale acestei tagme, asupra încercărilor făcute cu scopul de a o stinge și asupra îndîrjitei și puternicei sale vitalități.

Încă din ziua de 8 aprilie a anului 1583, ilustrul și strălucitul senior *don* Carlos de Aragon principe de Castelvetrano, duce de Terranuova, marchiz de Avola, conte de Burgeto, mare amiral și mare conetabil al Siciliei, guvernator al Milanului și căpitan-general al maiestății-sale catolice în Italia, „*cunoscînd bine mizeria de neîngăduit în care a trăit și trăiește încă orașul Milano din pricina «bravilor» și a vagabonzilor, publică un decret de surghiun împotriva lor. Declară și definește cuprinși în acest decret și trebuind socotiți drept «bravi și vagabonzi» pe toți cei care, străini sau chiar localnici fiind, nu au nici o profesiune, sau avînd-o, nu o exercită... și, cu plată sau fără, se alătură unui cavaler sau unui nobil, demnitar sau negustor... pentru a-l apăra și sluji, sau, mai degrabă, așa după cum sîntem în drept să presupunem, pentru a întinde curse altora...*“ Tuturor acestora li se poruncește ca, în termen de șase zile, să părăsească ținutul, se hotărăște condamnarea la galere a recalcitranților și se dau tuturor funcționarilor juridici puteri depline, dintre cele

[1] Denumire dată mercenarilor angajați de marii seniori pentru a-și constitui garda personală.

mai neobișnuite, și drepturi nelimitate pentru executarea acestui decret.

Dar, în anul următor, la 12 aprilie, sus-numitul senior, dîndu-și seama *„că acest oraș este încă plin de «bravi... care continuă să existe, ca și mai înainte, fără să-și fi schimbat întru nimic obiceiurile și fără să fi scăzut la număr"*, publică un nou decret, încă și mai aspru și de mai mare autoritate, în care, printre alte dispoziții, poruncește ca *„orice persoană, fie din acest oraș, fie din altă provincie, care se va dovedi de către doi martori a fi socotită și considerată, în mod public, ca făcînd parte dintre «bravi» și ca avînd o asemenea faimă, chiar dacă nu s-ar dovedi că a săvîrșit vreun delict... doar pentru faima aceasta de «brav», fără alte dovezi, să poată fi supusă la torturi de către mai mulți judecători sau chiar numai de unul singur, pentru cercetarea cazului... și chiar dacă nu ar mărturisi nici un delict, să fie trimisă la ocnă pe trei ani, numai pentru faima și numele de «brav»*, cum s-a mai spus".

Toate aceste dispoziții și multe altele, pe care nu le mai reproducem, vădesc că *„excelența-sa este hotărîtă să se facă ascultată de către toți"*.

La auzul unor cuvinte așa de vajnice și de autoritare, spuse de un senior atît de puternic, însoțite și de asemenea porunci, îți vine să crezi că toți „bravii" au pierit pe veci chiar din clipa cînd au fost rostite.

Dar mărturia unui alt senior, tot atît de puternic și cu tot atît de multe titluri și calități, ne silește să credem tocmai contrariul. E vorba de ilustrul și preastrălucitul senior Juan Fernandez de Velasco, conetabil al Castiliei, mare camerist al majestății-sale, duce al orașului Frias, conte de Haro și Castelnuovo, senior al casei de Velasco și al casei celor șapte infanți de Lara, guvernator al ținutului Milanului etc. La 5 iunie 1593, deplin încunoștiințat și el *„de cîtă vătămare și stricăciune... sînt pricinuitori «bravii» și vagabonzii, și despre relele pe care această tagmă de oameni le săvîrșesc împotriva binelui obștesc, în pofida justiției"*, le poruncește din nou ca, în termen de șase zile, să părăsească ținutul, repetînd aproximativ dispozițiile și amenințările înaintașului său ; apoi, în 1598, la data de 23 mai, *„aflînd, spre marea lui mîh-*

nire, că... în fiecare zi în ținutul și orașul Milano numărul acestora („bravi" și vagabonzi) *merge crescînd și nu se vorbește, zi și noapte, decît despre răniri cu premeditare, omoruri și tîlhării, precum și de numeroase alte delicte pe care aceștia le făptuiesc cu atîta ușurință, pentru că se bizuie pe sprijinul conducătorilor și organizatorilor lor...*" prescrie din nou aceleași leacuri, mărind însă doza, așa cum se obișnuiește în bolile rebele.

„Oricine, deci, se spune în încheiere, *să se păzească cu strășnicie, de a contraveni în vreun fel acestor dispoziții, căci în loc să cunoască mărinimia excelenței-sale, va simți mînia și asprima sa... pentru că domnia-sa este ferm hotărîtă ca acesta să fie ultimul avertisment*".

Cu toate acestea, preastrălucitul și preailustrul senior *don* Pietro Enriquez de Acevedo, conte de Fuentes, căpitan și guvernator al Milanului, n-a fost de aceeași părere, și pe bună dreptate. *„Cunoscînd pe de-a-ntregul mizeria în care se zbate acest oraș ținut din pricina numărului mare de «bravi» ce foiesc în el și hotărît să stîrpească întru totul sămînța aceasta, atît de primejdioasă,* publică la 5 decembrie 1600 un nou decret, plin și acesta *să fie îndeplinite cu cea mai mare strășnicie în totul și fără nici o nădejde de iertare*".

Sîntem înclinați să credem, totuși, că autorul ei nu s-a dedicat acestei misiuni cu aceeași sîrguință pe care a dovedit-o în a urzi intrigi și în a stîrni dușmani împotriva marelui său vrăjmaș, Henric al IV-lea [1]; și în această privință istoria adevărește faptul că el a izbutit să-l ridice împotriva regelui Henric pe ducele de Savoia [2], făcîndu-l să piardă mai multe cetăți; că a izbutit să-l atragă într-o conjurație pe ducele Biron [3], pe care l-a făcut să-și piardă capul; dar în ceea ce privește tagma atît de primejdioasă a „bravilor", e neîndoios că ea continua încă să se înmulțească la data de 22 septembrie a anului 1612.

---

[1] Rege al Franței (1589—1610).

[2] *Carlo Emmanuele I, duce al Savoiei* (1580—1630), a luat parte la nenumărate războaie, aliindu-se cînd cu Spania cînd cu Franța.

[3] *Charles de Gontaut, duce de Biron,* mareșal al Franței (1562—1602). În timpul războiului cu Savoia și-a trădat regele; a fost decapitat la Bastilia.

În ziua aceea, preailustrul și preaslăvitul senior *don* Giovanni de Mendoza, marchiz de Hynojosa, nobil etc., guvernator etc., se gîndi serios să-i stîrpească.

În acest scop trimise lui Pandolfo și lui Marco Tullio Malatesti, tipografii oficiali ai ținutului, același decret, îmbunătățit și adăugit, spre a fi tipărit în vederea stîrpirii „bravilor". Aceștia însă vieţuiră mai departe, pentru ca la 24 decembrie 1618 să primească lovituri asemănătoare, ba mai puternice chiar, din partea preailustrului și preastrălucitului senior *don* Gomez Suarez de Figueroa, duce de Feria etc., guvernator etc. Dar cum „bravii" nu au pierit nici de pe urma aceluia, preailustrul și strălucitul senior Gonzalo Fernandez de Cordova [1], sub a cărui stăpînire are loc plimbarea lui *don* Abbondino, se văzu silit să adăugească din nou și să publice iarăși obișnuitele amenințări împotriva „bravilor", la 5 octombrie 1627, adică un an, o lună și două zile înainte de această memorabilă întîmplare.

Nici aceasta nu rămase cea din urmă proclamație ; dar credem că nu mai e cazul să le pomenim și pe cele care i-au urmat, ca unele ce depășesc epoca povestirii noastre. Vom aminti, în treacăt doar, de cea din 13 februarie 1632, în care preailustrul și preastrălucitul senior ducele de Feria, guvernator pentru a doua oară, ne înștiințează că cele mai mari nelegiuiri sînt săvîrșite de cei cunoscuți sub numele de „bravi". Acest fapt e de ajuns să ne încredințeze că în epoca despre care vorbim existau încă „bravi".

Că cei doi inși înfățișați mai sus stăteau acolo așteptînd pe cineva era mult prea evident ; dar ceea ce îi displăcu și mai mult lui *don* Abbondio fu faptul că trebui să-și dea seama, după anumite indicii, că cel așteptat era chiar el. Căci, la vederea lui, cei doi își aruncară o privire plină de înțeles, ridicînd capul într-o mișcare din care se vedea că spuseseră deodată : „El este !" Și pe cînd cel ce stătea călare pe zid se ridicase, celălalt se depărta de zid, și amîndoi se îndreptau spre el. *Don* Abbondio, ținînd mai departe cartea de rugăciuni deschisă și prefăcîndu-se că citește, strecură cîte o privire pe deasupra

[1] Conducător de oști și om politic spaniol, guvernator al Milanului între 1626 și 1629.

ei, spre a spiona mișcările celor doi, și, văzîndu-i că se apropie, se simți năpădit deodată de mii de gînduri. Își puse imediat întrebarea dacă între „bravi" și el era vreo cărare spre dreapta sau spre stînga, dar își dădu seama îndată că nu. Își cercetă grabnic amintirile, ca să-și dea seama dacă nu cumva păcătuise împotriva vreunui puternic sau vreunui răzbunător, dar, pînă și în tulburarea aceea, mărturia consolatoare a conștiinței îl liniști întrucîtva ; între timp „bravii" se apropiau, privindu-l țintă. *Don* Abbondio își vîrî arătătorul și mijlocul mîinii stîngi între gît și guler, ca și cum ar fi vrut să-l potrivească, și, în timp ce-și rotea degetele în jurul gîtului, întoarse capul, strîmbîndu-și gura în aceeași direcție și privind înapoi cu coada ochiului, cît mai departe putea, să vadă dacă venea cineva ; dar nu văzu pe nimeni ; apoi o privire pe deasupra zidului, spre cîmp ; nimeni ; apoi alta, mai scurtă, înspre drumul din față ; nimeni, în afară de cei doi „bravi". Ce să facă ? Să se întoarcă înapoi, nu mai avea vreme ; să o ia la fugă, era ca și cum ar zice : „Urmați-mă", ba chiar mai rău. Așa încît, neputînd evita pericolul, îl întîmpină, pentru că acele clipe de nesiguranță erau atît de chinuitoare, încît nu mai avea altă dorință decît să le scurteze. Grăbi pasul, recită ceva mai tare un verset, își luă o înfățișare cît mai liniștită și mai bucuroasă cu putință și încercă din răsputeri să-și pregătească un zîmbet ; cînd se află în fața celor doi gentilomi, își zise : „Acu-i acu..." și se opri brusc.

— Părinte... spuse unul dintre cei doi, ațintindu-și privirea asupra lui.

— Ce doriți ? întrebă numaidecît *don* Abbondio, ridicînd ochii de pe cărțulia rămasă deschisă în mîinile lui ca pe un pupitru.

— Dumneata ai de gînd, urmă celălalt, cu tonul amenințător și mînios al celui care surprinde pe un subaltern gata să săvîrșească o ticăloșie, dumneata ai de gînd să cununi mîine pe Renzo Tramaglino cu Lucia Mondella !

— Vedeți... răspunse cu voce tremurătoare *don* Abbondio, domniile-voastre sînteți oameni de lume și știți bine cum se petrec lucrurile acestea... Bietul preot n-are nici un amestec ; ei își fac de cap cum poftesc, și pe

urmă... pe urmă vin la preot cum s-ar duce la o bancă să-și încaseze banii, iar noi... noi sîntem slujitorii tuturor.

— Ia aminte, îi spuse „bravul" la ureche, dar cu un ton solemn, de poruncă, această căsătorie nu trebuie să aibă loc nici mîine, nici altădată !

— Dar, domnii mei, răspunse *don* Abbondio cu glasul blînd și curtenitor al omului care vrea să convingă un îndărătnic, domnii mei, binevoiți să vă puneți în situația mea. Dacă lucrul acesta ar depinde de mine... dar vedeți bine că mie nu-mi intră nimic în buzunar...

— Ajunge, îl întrerupse „bravul", căci dacă ar fi să hotărîm lucrul acesta prin flecăreli, ne-ai băga în sac ! Noi însă nu știm și nici nu vrem să știm altceva. Paza bună... înțelegi ce vreau să spun...

— Dar domniile-voastre, domnilor, sînteți prea înțelegători, prea drepți ca...

— Hai, îi tăie vorba celălalt „brav", care tăcuse pînă atunci, căsătoria aceasta nu se va încheia, sau... și aici urmă o înjurătură grosolană, sau cel care o va încheia nu se va căi, pentru că nu va mai avea vreme s-o facă... și urmă o altă înjurătură.

— Taci, spuse cel dintîi, părintele e un om care știe să se poarte în lume, iar noi sîntem oameni de ispravă și nu vrem să-i facem nici un rău, cu condiția să fie de înțeles. Părinte, preailustrul senior *don* Rodrigo, stăpînul nostru, vă salută cu drag !

Numele acesta fu, pentru mintea lui *don* Abbondio, ca un fulger care, în toiul unei furtuni, luminează o clipă în noapte, mărind și mai mult groaza. Ca din instinct, făcu o mare plecăciune și zise :

— Dacă îmi dați sfatul acesta...

— Oh, noi să dăm un sfat domniei-tale, care știi latinește ?! îi tăie încă o dată vorba „bravul", cu un rîs obraznic și feroce. E treaba dumitale. Și, mai ales, să nu scoți vreo vorbă despre înștiințarea pe care ți-am făcut-o spre binele dumitale, că altfel... hm... ar fi cam același lucru cu oficierea căsătoriei... Haidem, ce vrei să spunem din partea dumitale preailustrului senior *don* Rodrigo ?

— Tot respectul meu...

— Vorbește mai deslușit !

— Gata... gata întotdeauna să mă supun !

Şi, rostind aceste cuvinte, nu ştia nici el dacă era o făgăduială, sau o simplă lingușire. „Bravii", însă, le luară, sau se prefăcură că le iau, în înțelesul cel mai serios.

— Prea bine şi noapte bună, *messere,* zise unul dintre ei, pregătindu-se să plece cu tovarăşul său.

Don Abbondio, care cu cîteva clipe mai înainte şi-ar fi dat un ochi ca să-i poată ocoli, ar fi vrut acum să prelungească discuţia şi tratativele.

— Domnilor... începu dînsul, închizînd cartea cu amîndouă mîinile, dar cei doi o apucară pe drumul pe care venise el şi, fără să-l mai asculte, se îndepărtară cîntînd un cîntec ale cărui cuvinte nu pot să le repet aici.

Bietul *don* Abbondio rămase o clipă cu gura căscată, ca trăsnit ; apoi o luă pe una din cele două ulicioare ce duceau spre casa lui, tîrîndu-şi cu greu picioarele, pe care le simţea parcă înţepenite. Ce se petrecea în sufletul său vom pricepe mai bine după ce vom fi spus cîte ceva despre firea lui şi despre timpurile în care îi fusese dat să trăiască.

Cititorul şi-o fi dat seama pînă acum că *don* Abbondio nu se născuse cu o inimă de leu. Dar, foarte de timpuriu, trebui să înţeleagă că cea mai grea situaţie, în vremurile acelea, era a animalului fără gheare şi fără colţi dar care nu se simţea dispus nici să se lase sfîşiat. Forţa legală nu ocrotea în nici un fel pe omul liniştit, inofensiv şi care nu avea nici un fel de mijloace să înspăimînte pe alţii. Nu că ar fi lipsit legi şi pedepse împotriva violenţelor private. Dimpotrivă, legi erau cu duiumul ; delictele erau enumerate şi descrise cu mari amănunte ; pedepsele, nebuneşte exagerate, puteau fi înăsprite în mod arbitrar, aproape la fiecare caz, de către legiuitorul însuşi, ca şi de sutele de executori.

Procedurile urmăreau doar să-l elibereze pe judecător de orice ar fi putut constitui o piedică în pronunţarea unei condamnări ; fragmentele pe care le-am redat din decretele publicate împotriva „bravilor" sînt astfel un exemplu mărunt dar exact. Cu toate acestea, ba în mare parte din cauza aceasta, acele decrete, republicate şi întărite de la un guvern la altul, nu slujeau decît să dovedească pe deplin neputinţa autorilor ; sau, dacă produceau vreun efect imediat, era acela că măreau numărul nedreptăţilor pe care cei slabi şi paşnici le sufereau de

mult din partea ticăloșilor și întăreau violențele și viclenia acestora. Nepedepsirea răului era organizată și avea rădăcini pe care decretele nu le atingeau sau nu le puteau smulge. Așa era, de exemplu, dreptul de azil, așa erau privilegiile unor clase sociale, recunoscute în parte de puterea legală, în parte tolerate cu o tăcere ostilă sau atacate cu proteste zadarnice, dar în realitate susținute și apărate de clasele respective cu un zel încăpățînat.

Această impunitate, amenințată și insultată de dispozițiile legale, dar nicidecum nimicită, trebuia, firește, ca la fiecare amenințare și la fiecare insultă să facă noi eforturi și să născocească alte mijloace pentru a supraviețui. Chiar așa se și întîmpla ; și, la publicarea decretelor, ce urmăreau constrîngerea tulburătorilor, aceștia găseau în puterea pe care o aveau de fapt mijloacele cele mai potrivite pentru a continua să săvîrșească ceea ce interziceau dispozițiile legale. Decretele puteau însă să stînjenească la fiecare pas și să molesteze doar pe omul de treabă, fără putere și fără protecție ; căci fiind făcute în scopul de a avea în mînă pe oricine, de a pedepsi sau preveni orice delict, ele subordonau oricare gest al omului de rînd voinței arbitrare a executorilor de tot soiul. În schimb, cel ce își lua toate măsurile, înainte de a comite delictul, ca să se poată adăposti la timp într-o mînăstire sau într-un palat, unde oamenii stăpînirii nu ar fi îndrăznit niciodată să calce, cel ce, fără altă măsură de prudență, purta doar o livrea, care să angajeze în apărarea lui vanitatea și interesul unei familii puternice sau unei grupări de familii, era liber în toate acțiunile sale și-și putea bate joc de toată grămada aceea de dispoziții. Ba chiar dintre cei meniți a le aplica, unii aparțineau prin naștere claselor privilegiate, iar alții depindeau de ele, așa încît și unii și ceilalți, din interes, prin educație, din obișnuință, din imitație, adoptaseră obiceiurile acestor clase și nu le-ar fi călcat de dragul unor bucăți de hîrtie atîrnate pe ziduri.

Apoi, cei însărcinați cu executarea lor imediată, chiar de-ar fi fost viteji ca niște adevărați eroi, supuși ca niște călugări și gata de jertfă ca martirii, tot n-ar fi putut veni

de hac, puțini cum erau la număr, celor pe care ar fi trebuit să-i supună, iar, pe deasupra, mai exista și riscul de a fi părăsiți tocmai de cei care, în abstract, sau, ca să zicem așa, în teorie, le impuneau să acționeze.

Dar, în afară de asta, ei făceau parte, în general, dintre cei mai abjecți și mai ticăloși oameni din acea vreme ; sarcina lor era considerată înjositoare chiar de cei care aveau motive să se îngrozească de dînșii, iar titlul lor, o rușine. Era, așadar, firesc ca aceștia, în loc să-și riște sau, mai bine zis, să-și piardă viața într-o aventură disperată, să-și vîndă inacțiunea sau să devină complici ai celor puternici și să-și rezerve dreptul de a-și exercita autoritatea lor odioasă și puterea pe care o dețineau, în împrejurările în care nu era nici o primejdie ; oprimînd adică și umilind pe oamenii pașnici și fără apărare.

Omul care avea să lovească în alții, sau acela care se teme, în oricare altă clipă, să nu fie lovit, caută, bineînțeles, aliați și tovarăși. Iată de ce în acea epocă devenise atît de puternică dorința indivizilor de a se strînge și de a se uni pe categorii, de a forma altele noi, fiecare urmărind întărirea maximă a tagmei de care ținea. Clerul urmărea să-și apere și să-și extindă imunitatea, nobilimea — privilegiile, militarii — scutirile. Negustorii și meseriașii erau înrolați în bresle și confrerii, juriștii formau o ligă, chiar și medicii — o corporație. Fiecare dintre aceste mici oligarhii avea o putere a ei proprie, deosebită de a celorlalte, și, în fiecare, individul se bucura de avantajul de a folosi pentru sine, pe măsura autorității și iscusinței sale, forțele întrunite ale tuturor. Cei mai cinstiți se foloseau de avantajul acesta doar pentru apărare ; cei vicleni și ticăloși profitau de el spre a săvîrși fărădelegi pentru care mijloacele lor personale nu ar fi fost îndestulătoare și spre a se asigura că nu vor fi pedepsiți. Puterea acestor ligi era însă foarte diferită ; la țară, mai cu seamă, nobilul bogat și violent, cu o ceată de „bravi" în jurul său și un popor de țărani, obișnuiți prin tradiție și siliți sau interesați să se considere aproape ca supuși și ostași ai stăpînului, exercitau o forță căreia nici o altă fracțiune sau ligă nu i-ar fi putut sta împotrivă.

Don Abbondio al nostru, care nu era nobil, nici bogat, iar curajos cu atît mai puțin, își dăduse seama, mai înainte chiar de a fi ajuns la vîrsta înțelepciunii, că era, în societatea aceea, ca un vas de lut transportat laolaltă cu niște vase de fier. Se supusese deci, de bunăvoie, părinților, care doreau să-l vadă preot. La drept vorbind, nu se prea gîndise cine știe cît la obligațiile și la scopurile nobile ale misiunii căreia i se dedica ; să dobîndească cele necesare traiului cu oarecare ușurință și să intre într-o tagmă respectată și puternică i se păruseră două motive mai mult decît suficiente pentru asemenea alegere. Dar orice tagmă ocrotește pe individ, îl asigură doar pînă la un punct ; nici una nu-l scutește să-și creeze o metodă personală. *Don* Abbondino, prins veșnic de grija propriei sale liniști, nu urmărea să obțină avantaje care cereau multă osteneală sau oarecare risc. Metoda lui consta mai cu seamă în evitarea oricăror neînțelegeri și în cedarea în fața celor ce nu puteau fi ocolite — neutralitate dezarmată în toate luptele care izbucneau în jurul lui, de la disputele atît de dese în vremea aceea, dintre cler și puterea laică, dintre militari și civili, dintre nobili și nobili, pînă la certurile dintre doi țărani, ivite dintr-un cuvînt și rezolvate cu pumnii sau cu lovituri de cuțit.

Dacă se întîmpla să fie absolut silit să stea între doi beligeranți, se alătura întotdeauna celui mai tare, dar mereu cu rezerve și încercînd să-i demonstreze celuilalt că nu de bunăvoie era împotriva lui. Părea că-i spune : „De ce nu ai fost dumneata cel mai tare, că aș fi fost de partea dumitale...“ Ținîndu-se departe de cei puternici, prefăcîndu-se că nu le vede abuzurile trecătoare și capricioase, răspunzînd cu supunere la cele care proveneau dintr-o intenție mai serioasă și mai gîndită, obligînd, prin închinăciuni și respect jovial, pînă și pe cei mai ursuzi și îngîmfați să-i zîmbească atunci cînd îl întîlneau pe stradă, bietul om izbutise să treacă de vîrsta de șaizeci de ani fără prea mult zbucium.

Dar asta nu înseamnă că nu avea și el o picătură de venin în suflet ; acea continuă folosire a răbdării, faptul de a da întotdeauna dreptate altora, și atîtea noduri amare înghițite fără crîcnire îl înverșunaseră într-atît, încît, dacă n-ar fi putut da drumul veninului din cînd în cînd,

fără îndoială că sănătatea lui s-ar fi resimțit. Dar cum se aflau, totuși, pe lume, și chiar alături de el, persoane de care știa prea bine că nu-s în stare să facă vreun rău, putea și el să-și descarce pe ele mînia, îndelung reținută și să-și satisfacă pofta de a fi niţel auirit și de a țipa fără să aibă dreptate.

Apoi era un cenzor rigid al tuturor celor ce nu adoptau linia lui de conduită, cu condiţia totuși ca această cenzură să se poată manifesta fără nici o primejdie, fie ea cît de vagă. Unul care mînca bătaie era cel puţin un imprudent, unul ucis fusese întotdeauna un om nestăpînit. Celor care, încercînd să-și ceară dreptatea de la unul din cei puternici, se alegeau cu capul spart, *don* Abbondio se pricepea să le găsească întotdeauna vreo vină, lucru nu prea greu, căci dreptatea și vina nu se pot despărți nici odată cu o tăietură atît de precisă încît fiecare dintre părți să fie doar una sau cealaltă.

Dar, mai presus de orice, se ridica împotriva acelora dintre confraţii săi care, pe propriul lor risc, luau apărarea unui sărman asuprit, contra unui asupritor puternic. El numea aceasta să-ți faci rău cu mîna ta, să vrei să realizezi imposibilul ; ba spunea cu severitate că era un amestec în treburile lumești, în dauna demnității preoțești. Și predica împotriva lor, dar numai între patru ochi, sau într-un cerc foarte restrîns, cu atît mai multă îndîrjire cu cît erau cunoscuţi ca unii ce nu se supără de lucrurile care le ating persoana.

Avea apoi și o maximă, la care ținea mult și cu care-și încheia întotdeauna discursurile asupra acestor întîmplări : că un om cumsecade, care-și vede de sine și se ocupă numai de ceea ce-l privește, nu poate avea niciodată necazuri.

Să-și închipuie acum puținii mei cititori ce impresie au putut face asupra sărmanului *don* Abbondio cele întîmplate mai înainte. Spaima pe care o simțise la vederea mutrelor și la auzul obrăzniciilor celor doi „bravi", amenințarea din partea unui nobil cunoscut ca un om care nu amenința pe degeaba, gîndul că un întreg sistem de viață liniștită, care-l costase atîţia ani de studiu și răbdare, s-ar putea dărîma într-o singură clipă și o dilemă din care

nu vedea cum va ieși, toate acestea se învălmășeau năvalnic în capul său plecat.

„Dacă Renzo ar fi omul de care să poți scăpa cu un simplu nu, ar mai merge, dar el va cere explicații ; și ce-i pot răspunde, pentru numele lui Dumnezeu ?! Oh ! oh, oh !, e și ăsta un apucat : un adevărat miel dacă-l lași în pace, dar e vai și amar dacă încearcă cineva să i se împotrivească !... Și pe urmă mai e și mort după Lucia, îndrăgostit ca... Oh, copilandri care, findcă nu știu ce să facă, se îndrăgostesc, vor să se căsătorească și nu se mai gîndesc la nimic altceva ! Nu le pasă de chinurile la care îl supun pe un biet om. Sărmanul de mine ! Să spună oricine dacă avea vreun rost să-mi ațină calea și să se lege de mine indivizii aceia ! Ce amestec am eu ? Ce, eu vreau să mă căsătoresc ? De ce nu s-au dus să vorbească mai curînd cu... Oh ! Vezi ce soartă mai am și eu ? Ideile cele bune îmi vin întotdeauna în minte abia după momentul potrivit. Dacă m-aș fi gîndit să le dau ideea să meargă să-și prezinte omagiile..." Dar în aceeași clipă își dădu seama : a se căi că nu fusese sfetnic și părtaș la o tioăloșie era un lucru prea oribil ; și, prin urmare, își îndreptă întreaga mînie împotriva celui care-i tulburase liniștea.

Nu-l cunoștea pe *don* Rodrigo decît din vedere și după faimă, și nici nu avusese vreodată de-a face cu dînsul altfel decît atingînd de piept bărbia și de pămînt vîrful pălăriei ; și asta în puținele ocazii în care îl întîlnise pe stradă. Se întîmplase, de mai multe ori, să apere reputația acelui senior împotriva celor care, cu glasul scăzut, suspinînd și ridicînd ochii spre cer, blestemau vreo ticăloșie făptuită de el... de sute de ori le spusese că era un cavaler demn de respect. Dar, în momentul acela, îi aruncă în sinea lui toate numirile defăimătoare pe care, de cîte ori le auzea rostite de alții, le întrerupea cu un „vai de mine !". Frămîntat de aceste gînduri, ajunse la ușa casei sale, care se afla la marginea satului, și întoarse grăbit în broască cheia, pe care o și avea la îndemînă ; deschise, intră, închise la loc cu multă grijă și, nerăbdător să se afle în tovărășia unei ființe de încredere, strigă repede : „Perpetua ! Perpetua !", îndreptîndu-se spre sufragerie unde cea strigată se găsea, fără îndoială, pregătind masa

pentru cină. Perpetua era, cum desigur v-aţi dat seama, slujnica lui *don* Abbondio ; slujnică afectuoasă şi credincioasă, care ştia să asculte, dar să şi comande, după împrejurări, să îndure, cînd trebuia, bombăneliile morocănoase şi capriciile stăpînului, dar să-l facă şi pe el să le îndure pe ale ei, care deveneau, din zi în zi, tot mai dese, de cînd depăşise vîrsta sinodală de patruzeci de ani [1], rămînînd nemăritată pentru că refuzase toate partidele care i se prezentaseră, după cum spunea ea, sau pentru că nu găsise niciodată nici un cîine care s-o i-a, cum spuneau prietenele ei.

— Vin, răspunse ea, punînd pe măsuţă, la locul obişnuit, sticluţa cu vinul preferat al lui *don* Abbondio, şi mişcîndu-se domol.

Dar încă nu ajunse în pragul salonului, cînd preotul intră cu un mers atît de greoi, cu o privire atît de întunecată şi cu chipul atît de tulburat, încît nici nu ar fi fost nevoie de ochi atît de ageri ca ai Perpetuei pentru a băga de seamă imediat că i se întîmplase ceva cu adevărat extraordinar.

— Doamne sfinte, ce-aţi păţit, stăpîne ?

— Nimic, nimic, răspunse *don* Abbondio, gîfîind şi lăsîndu-se să cadă într-un jilţ.

— Cum nimic ? Pe mine mă orbiţi dumneavoastră ? Nu văd eu cum arătaţi ? S-a întîmplat ceva rău !

— O, pentru Dumnezeu ! Cînd spun nimic sau e nimic, sau e ceva despre care nu pot vorbi !

— Cum, nici cu mine ? Dar cine o să vă îngrijească, cine o să vă dea un sfat ?

— Vai de mine ! Taci odată şi lasă pregătitul mesei ! Dă-mi un pahar de vin.

— Şi vreţi să mă convingeţi că nu aveţi nimic ! ! zise Perpetua, umplînd paharul şi ţinîndu-l în mînă, de parcă n-ar fi vrut să i-l dea decît în schimbul mărturisirii, care se lăsa atît de mult aşteptată.

— Dă-l încoace, dă-l încoace ! zise *don* Abbondio, apucînd paharul cu mîna nesigură şi golindu-l în grabă ca şi cum ar fi luat o doctorie.

---

[1] Sinodurile interziceau preoţilor catolici să angajeze slujnice sub vîrsta de 40 de ani.

— Vreți, așadar, să mă siliți să întreb în stînga și în dreapta ce i s-a întîmplat stăpînului meu ? zise Perpetua, stînd în fața lui, cu mîinile înfipte în șolduri și cu coatele îndreptate înainte, privindu-l țintă, de parcă ar fi vrut să-i soarbă din ochi taina.

— Pentru Dumnezeu, fără palavre, fără gălăgie ! Mi-e în joc... mi-e în joc viața !

— Viața ?

— Da, viața !

— Doar știți prea bine că de cîte ori mi-ați destăinuit ceva cu sinceritate, eu niciodată n-am...

— Sigur, ca atunci cînd...

Perpetua își dădu seama că luase un drum greșit, așa încît schimbă îndată tonul :

— Stăpîne, zise ea cu o voce mișcată și impresionantă, eu v-am iubit întotdeauna, și dacă acum vreau să aflu ce vi s-a întîmplat, o fac din grijă, pentru că aș vrea să vă pot ajuta, să vă dau un sfat bun, să vă încurajez...

Adevărul era că *don* Abbondio simțea poate tot atît dorința de a se elibera de taina lui dureroasă, cît și Perpetua de-a o afla, așa încît, după ce respinse, din ce în ce mai slab, asalturile ei tot mai numeroase și mai stăruitoare, după ce o puse să jure de mai multe ori că nu va sufla o vorbă, îi povesti, în cele din urmă, cu multe întreruperi și multe văicăreli, nenorocita întîmplare. Cînd ajunse la numele cumplit al lui *don* Rodrigo, Perpetua trebui să pronunțe un alt jurămînt, și mai solemn ; iar *don* Abbondio, după ce rosti acel nume, se lăsă pe spate în jilț, cu un oftat adînc, ridică mîinile spre cer în chip de poruncă și de implorare în același timp și zise :

— Pentru numele lui Dumnezeu, nici o vorbă !

— Da, așa face el ! exclamă Perpetua. O, ce tîlhălos, o, ce om mîrșav, o, ce om fără frica lui Dumnezeu !

— N-ai de gînd să taci ? Ori vrei să mă nenorocești de tot ?

— O, sîntem singuri, așa că n-are cine să ne-audă. Și ce-o să faceți, bietul meu stăpîn ?

— Iaca, zise *don* Abbondio cu glas mîniat, iată ce sfaturi prețioase știe să-mi dea dumneaei ! Mă întreabă ce-o

să fac, ce-o să fac ; ca și cum ar fi ea în încurcătură, și eu ar trebui s-o scap !

— Aș avea eu un biet sfat pentru dumneavoastră d'apăi...

— Hai, spune !

— Părerea mea ar fi că, deoarece toată lumea spune că arhiepiscopul nostru e un sfînt, un om curajos, care nu se teme de nimeni și care de cîte ori poate să pună la locul lui vreun asupritor ticălos pentru a veni în sprijinul unui preot o face bucuros, și eu aș zice, și chiar zic, să-i scrieți o scrisoare frumoasă, ca să-l înștiințați de felul în care...

— N-ai de gînd să taci ? N-ai de gînd să taci odată ? Astea sînt sfaturi pentru un biet om ca mine ? Cînd mi-or trage un glonte în ceafă, Doamne ferește, o să mi-l scoată arhiepiscopul ?

— Ei, gloanțele nu se aruncă așa, ca niște confeti, și vai de noi dacă toți cîinii ăștia ar mușca de cîte ori latră ! Eu însă am văzut întotdeauna că celui care știe să-și arate colții și să se facă stimat i se poartă respect ; și tocmai pentru că dumneavoastră nu vreți niciodată să vorbiți, am ajuns acuma, să-mi fie iertat că spun, ca ticăloșii să...

— N-ai de gînd să taci ?

— Tac îndată ; dar e sigur că atunci cînd oamenii bagă de seamă că cineva e gata, întotdeauna, cu orice prilej să se moaie...

— N-ai de gînd să taci ? E acum momentul pentru flecăreli din astea ?

— Bine, o să vă gîndiți la noapte ; dar nu mai începeți să vă faceți singur rău, să vă prăpădiți sănătatea ; luați o îmbucătură...

— Am să mă gîndesc, răspunse, mormăind, *don* Abbondio, sigur că da ; o să mă gîndesc, trebuie să mă gîndesc. Se ridică din julț, continuînd : Nu vreau să mănînc nimic, nimic ! Altceva vreau ; știu și eu că trebuie să chibzuiesc. Dar de ce tocmai mie să mi se întîmple una ca asta ?

— Mai beți măcar o picătură de vin, zise Perpetua, turnîndu-i în pahar. Doar știți că asta vă face totdeauna bine la stomac.

— Ei, altceva îmi trebuie acum, altceva, altceva...

Spunînd acestea, luă lumînarea mormăind mereu : Un fleac de nimic ! Așa ceva să i se întîmple unui om de treabă ca mine ! Dar mîine ce-o să mai fie ?... și cu alte văicăreli asemănătoare, se pregăti să urce în camera lui. Ajuns în prag, se întoarse spre Perpetua, puse degetul pe buze și zise cu glas sacadat și solemn :

— Pentru numele lui Dumnezeu, nici o vorbă, și dis păru.

CAPITOLUL II

Se povestește că principele de Condé [1] a dormit adînc în noaptea din ajunul bătăliei de la Rocroi ; dar, în primul rînd, el era foarte obosit ; în al doilea, dăduse toate dispozițiile necesare și stabilise tot ce trebuia să facă în dimineața următoare. *Don* Abbondio, însă, nu știa nimic altceva decît că a doua zi îl aștepta o zi de bătălie, așa încît cea mai mare parte din noapte și-o pierdu în frămîntări chinuitoare. Să nu ia în seamă nici ordinul mîrșav, nici amenințările și să celebreze căsătoria era o atitudine la care nici nu voia să se gîndească. Să-i mărturisească lui Renzo cele întîmplate și să caute cu el vreun mijloc... Doamne ferește ! „Să nu scoți vreo vorbă... că altfel... hm !“ spusese unul dintre cei doi „bravi“ ; și cînd își aducea aminte de acel „hm !“, *don* Abbondio nu numai că nu se gîndea să calce o asemenea poruncă, dar se căia chiar de faptul că flecărise cu Perpetua. Să fugă ? Unde ? Și apoi ? Cîte încurcături și cîte socoteli de dat ! La fiecare hotărîre pe care o respingea, bietul om se răsucea în pat. Aceea care i se păru cea mai bună, sau cea mai puțin rea, din toate punctele de vedere, fu să cîștige timp purtîndu-l pe Renzo cu vorba. Își aminti tocmai la timp că mai erau puține zile pînă la vremea cînd nunțile erau oprite de biserică, și-și zise : „Dacă pot să-l țin în frîu aceste cîteva zile pe flăcău, am înaintea mea două luni de răgaz ; și în două luni multe se pot întîmpla...“ Rumegă pretextele care ar putea fi folosite și, cu toate că i se păreau șubrede, se liniștea la gîndul că autoritatea lui avea să le facă să pară solide și că vechea lui experiență îi va da un mare avantaj asupra unui tinerel

[1] *Ludovic al II-lea de Bourbon, principe de Condé* (1621—1686), faimos prin victoria dobîndită asupra spaniolilor la Rocroi (1643), în cursul Războiului de treizeci de ani.

nepriceput. „Vom vedea — își zicea în sinea lui — el se gîndește la iubită, iar eu mă gîndesc cum să-mi scap pielea... așa că eu sînt cel mai interesat în treaba asta, lăsînd la o parte faptul că sînt și cel mai iscusit. Dragă băiete, dacă pe tine te arde focul dragostei, n-am ce-ți face ; eu, însă, n-am chef să fiu amestecat în toate astea !“ Oprindu-se astfel la o hotărîre, putu în cele din urmă să închidă ochii ; dar ce mai somn avu ! Ce vise ! Numai „bravi“, *don* Rodrigo, Renzo, poteci, stînci, fugi, urmăriri, strigăte, împușcături...

Trezirea după o nenorocire, într-o mare încurcătură, e întotdeauna un moment de adîncă amărăciune. În prima clipă de luciditate îți vin în minte ideile obișnuite ale vieții tihnite dinainte, dar în același timp se ivește brusc gîndul noilor stări de lucruri și, în urma acestei confruntări, vine suferința fără margini. După ce cunoscu durerea acestei clipe, *don* Abbondio recapitulă pe loc hotărîrile din noaptea trecută, le întări în sinea lui, le puse în ordine, se sculă și îl așteptă pe Renzo cu teamă și cu nerăbdare totodată.

Lorenzo, sau Renzo, cum îi ziceau toți, nu se lăsă mult așteptat. Îndată ce i se păru că e ora potrivită să se poată înfățișa în mod cuviincios la preot, se și duse, cu nerăbdarea voioasă a unui tînăr de douăzeci de ani care urmează să se însoare în ziua aceea cu fata pe care o iubește. Rămăsese orfan de amîndoi părinții din adolescență și era țesător de mătase, meserie ereditară, ca să zicem așa, în familia lui ; profesiune destul de bănoasă în trecut, pe atunci însă cam în decădere, dar nu într-atît încît un meseriaș priceput să nu-și poată cîștiga pîinea în mod cinstit de pe urma ei. Din zi în zi era mai puțin de lucru, dar emigrarea continuă a lucrătorilor, atrași de statele învecinate [1], de făgăduieli, de privilegii și de lefuri mai mari, făcea ca cei rămași să aibă ce munci. În afară de aceasta, Renzo mai avea o bucată de pămînt, pe care o dădea altor să i-o lucreze, sau o lucra el cînd războiul de țesut se odihnea, așa încît, pentru rangul lui putea

[1] În secolul al XVII-lea Italia este fărîmițată în mici state, posesiuni ale Spaniei sau dependente de ea. Își păstrau independența numai Toscana, Veneția, Statul Papal și ducatul de Savoia.

fi socotit om înstărit. Şi cu toate că anul acela fusese şi mai puţin rodnic decît ceilalţi şi începuse să se simtă o adevărată sărăcie, tînărul nostru, care de cînd pusese ochii pe Lucia se făcuse gospodar, strînsese provizii serioase şi nu avea a se teme de foamete.

La *don* Abbondio se înfăţişa în haine de sărbătoare, cu pene de diferite culori la pălărie, cu un pumnal cu mîner frumos în buzunarul pantalonilor, cu un aer sărbătoresc şi de bravură totodată, obişnuit pe atunci chiar la oamenii cei mai liniştiţi.

Atitudinea şovăielnică şi misterioasă a lui *don* Abbondio făcu un contrast ciudat cu felul hotărît şi voios al tînărului.

— Ce socoteli şi-o face ? se întrebă Renzo încet, şi apoi zise tare : Am venit, părinte, ca să ştiu la ce oră trebuie să fim la biserică astăzi.

— Despre ce „astăzi" e vorba ?

— Cum despre ce „astăzi" ? Nu vă amintiţi că s-a hotărît cununia pentru astăzi ?

— Astăzi ? răspunse *don* Abbondio, ca şi cum ar fi auzit pentru prima oară vorbindu-se despre asta. Astăzi... astăzi... ai răbdare, că astăzi nu pot.

— Astăzi nu puteţi ? De ce ? Ce s-a întîmplat ?

— Mai întîi de toate nu mă simt bine.

— Îmi pare rău, părinte, dar ceea ce aveţi dumneavoastră de făcut e o treabă de cîteva clipe şi care nu cere osteneală...

— Şi pe urmă, pe urmă, pe urmă...

— Şi pe urmă ce este ?

— Pe urmă prea sînt încurcături...

— Încurcături ? Ce încurcături ?

— Ar trebui să fie cineva în situaţia noastră ca să ne înţeleagă cîte dificultăţi se ivesc în chestiunile acestea şi cîte socoteli avem de dat. Eu am inima prea bună şi nu mă gîndesc decît cum să înlătur piedicile, să înlesnesc totul, să fac aşa cum e mai bine şi-mi las la o parte toate îndatoririle ; iar după aceea mi se fac imputări, sau şi mai rău...

— Dar, pentru Dumnezeu, nu mă mai fierbeţi atîta şi spuneţi-mi limpede despre ce e vorba !

— Știi tu cîte formalități se cer pentru o căsătorie în regulă ?

— Vrînd-nevrînd știu și eu ceva, zise Renzo, începînd să se enerveze, că doar mi-ați împuiat destul urechile zilele astea. Dar pînă acum nu s-au îndeplinit toate formalitățile ? Nu s-a făcut tot ce trebuia ?

— Că s-a făcut tot ți se pare numai ție, pentru că nu te supăra, prostul sînt eu, care trec peste îndatoririle mele numai ca să fac altora pe plac. Dar acum... destul ! Știu eu ce spun. Noi, bieții preoți, sîntem între ciocan și nicovală : de o parte tu, care ești nerăbdător — și te compătimesc, bietul de tine ! — și de cealaltă, superiorii, care... dar, gata !... nu pot să-ți spun totul. Iar noi cei care stăm la mijloc...

— Atunci lămuriți-mă mai repede ce fel de formalități mai trebuie, cum ziceți dumneavoastră, și le fac pe loc.

— Știi tu cîte piedici pot da o căsătorie peste cap ?

— De unde să știu eu de piedicile astea ?

— *„Error, conditio, votum, cognatio, crimen, cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas, si sis affinis...“* [1] începu să înșire *don* Abbondio, numărînd pe degete.

— Vă bateți joc de mine, părinte ? îi tăie vorba tînărul. Ce vreți să pricep eu din latineasca dumneavoastră ?

— Atunci, dacă nu știi lucrurile astea, te rog să le lași în grija cui le știe !

— Asta-i bună !

— Haide, dragă Renzo, nu te înfuria, căci sînt gata să fac... tot ce stă în puterile mele. Eu, eu aș vrea să te văd mulțumit, că-mi ești tare drag ! Ei... cînd mă gîndesc că o duceai atît de bine și nu-ți lipsea nimic... Dar ți s-a năzărit așa, deodată, să te însori...

— Dar ce vorbe sînt astea, părinte ? îl întrerupse Renzo, cu un aer uimit și mîniat.

— Vorbesc și eu așa, mă rog, într-o doară. Aș vrea să te văd mulțumit.

— Adică ?...

---

[1] „Eroare, deosebire de stare, legămînt, rudenie, faptă nelegiuită, deosebire de credință, lipsă de consimțămînt, rînduieli bisericești, bigamie, călcarea cuvîntului dat, rudenie prin alianță...“ (lat.).

— Adică, fiul meu, eu nu am nici o vină ; legea nu am făcut-o eu. Și, înainte de a încheia o căsătorie, noi sîntem obligați să facem multe, multe încercări, pentru a ne asigura că nu există piedici.

— Dar, hai, spuneți-mi odată, ce piedici s-au ivit ?

— Ai răbdare, că doar nu-i un lucru care să se poată lămuri așa, pe loc. Nu va fi nimic grav, așa nădăjduiesc ; cu toate acestea, însă, cercetări tot trebuie să facem. Textul e clar și categoric : *„Antequam matrimonium denunciat..."* [1]

— V-am spus că nu mă interesează latineasca !

— Dar trebuie să-ți explic...

— Bine, dar cercetările astea nu le-ați făcut pînă acum ?

— Nu le-am făcut pe toate, așa cum ar fi trebuit.

— De ce nu le-ați făcut la vreme ? De ce mi-ați spus că totul e gata ? De ce să mai așteptăm ?...

— Poftim, acum îmi reproșezi că am fost prea bun. Am căutat să ușurez lcrurile, ca să-ți fac pe plac mai repede... dar uite... acum... acum m-am trezit cu... Mă rog, destul, știu eu ce știu !

— Și ce ați vrea să fac ?

— Să ai răbdare cîteva zile, fiul meu. Cîteva zile nu sînt doar o veșnicie... Ai răbdare !

— Cît timp ?

„Sîntem pe calea cea bună", se gîndi în sinea sa *don* Abbondio și, cu o voce mai dulceagă decît oricînd, zise :

— Uite, în cincisprezece zile, voi încerca... voi căuta...

— Cincisprezece zile ! Asta-i bună ! S-a făcut tot ce ați spus dumneavoastră, s-a fixat și ziua, ziua a venit, și acum îmi spuneți să aștept cincisprezece zile !... Cincisprezece !... repetă el cu glas tare și înfuriat, amenințînd cu pumnul în aer, și cine știe ce vorbe drăcești ar fi adăugat dacă *don* Abbondio nu l-ar fi întrerupt, apucîndu-l de cealaltă mînă cu o afecțiune sfioasă și plină de grijă.

— Haide, haide, nu te mînia, pentru Dumnezeu ! Vei vedea, voi încerca... într-o săptămînă...

— Și ce să-i spun Luciei ?

— Că a fost o greșeală a mea.

---

[1] Înainte de a se anunța căsătoria... (lat.).

— Dar gura lumii ?

— Spunele tuturor că am greșit eu din prea multă grabă, din prea multă bunătate ; aruncă toată vina pe mine. Pot vorbi mai limpede și mai pe înțeles decît atîta ? Nu e vorba decît de o săptămînă...

— Și pe urmă nu se vor mai ivi și alte piedici ?

— Dacă-ți spun...

— Bine ! Voi avea răbdare o săptămînă ; dar ține-ți minte că după aceea nu mă voi mai mulțumi doar cu vorbe ! V-am salutat ! Și, spunînd acestea, plecă, făcîndu-i o plecăciune mai puțin supusă ca de obicei și aruncîndu-i o privire mai mult amenințătoare decît respec-

...

După ce ieși de la preot, mergînd, pentru prima dată fără nici un chef spre casa logodnicei sale, copleșit de mînie, se tot întorcea cu gîndul la întrevederea avută cu *don* Abbondio și i se părea din ce în ce mai ciudată. Primirea rece și stînjenită a preotului, vorba lui greoaie și nerăbdătoare totodată, ochii cenușii care, în timp ce vorbea, îi fugeau în toate părțile, de parcă le-ar fi fost groază să întîlnească vorbele ce-i ieșeau din gură, felul cum se prefăcuse surprins cînd îi vorbise despre căsătorie, atitudinea evident premeditată și mai cu seamă aluziile pe care le făcuse la ceva cu totul deosebit, fără să spună totuși nimic limpede, toate acestea îl făcură pe Renzo să creadă că la mijloc era o taină, sau mă rog, cu totul altceva decît ceea ce voise a-l face să creadă *don* Abbondio. Tînărul stătu o clipă la îndoială, gîndindu-se să se înapoieze la preot și să-l silească să vorbească mai clar, dar, ridicînd ochi, o zări pe Perpetua mergînd înaintea lui și intrînd într-o grădiniță din apropierea casei. O strigă chiar în momentul cînd aceasta deschidea poarta ; iuți pasul, o ajunse, o opri în prag și, dorind să afle ceva mai precis, intră în vorbă cu ea :

— Bună ziua, Perpetua ; nădăjduiam că azi ne vom veseli cu toți împreună.

— De, cum vrea Dumnezeu, bietul meu Renzo !

— Te-aș ruga ceva, dacă ești bună : părintele mi-a îndrugat niște pricini, pe care nu le-am putut înțelege prea bine ; lămurește-mă dumneata, de ce nu poate, sau de ce nu vrea să ne cunune astăzi ?

— Cum adică, tu crezi că eu cunosc tainele stăpînului meu ?

„Mi-am spus eu că e o taină la mijloc", se gîndi Renzo și, ca să scoată lucrurile la lumină, continuă discuția :

— Haide, Perpetua, sîntem doar prieteni, spune-mi ce știi, ajută pe un băiat sărman.

— Prost lucru să te naști sărac, dragul meu Renzo !

— Așa e, răspunse acesta, întărindu-și tot mai mult bănuielile și, căutînd să intre cît mai mult în miezul problemei, adăugă : Dar se cade oare ca preoții să se poarte rău cu cei săraci ?

— Ascultă, Renzo, eu nu-ți pot spune nimic, pentru că... nu știu nimic, dar lucrul de care te pot încredința e că stăpînul meu nu vrea să facă nici un rău nici ție și nici altcuiva ; el nu are nici o vină.

— Atunci cine e de vină ? întrebă Renzo, cu un aer nepăsător, dar cu inima strînsă și cu urechile ciulite.

— Dacă-ți spun că nu știu nimic.., Dar în apărarea stăpînului meu pot vorbi, fiindcă îmi pare rău să aud cum e învinuit că vrea să facă un rău cuiva, bietul om ! Dacă păcătuiește, e din prea mare bunătate. Sînt însă pe lume ticăloși, asupritori, oameni fără frica lui Dumnezeu !

„Ticăloși ! Asupritori ! își spuse Renzo. Aștia nu pot fi superiorii preotului."

— Hai, spuse apoi tare, ascunzîndu-și cu greu tulburarea crescîndă, hai, spune-mi, cine e ?

— Ah ! tu vrei să mă silești să vorbesc, iar eu nu pot vorbi pentru că... nu știu nimic ; cînd spun că nu știu nimic, e ca și cînd aș fi jurat să tac. Poți să mă și spînzuri, tot nu afli nimic de la mine ! Adio, ne pierdem timpul zadarnic amîndoi.

Și, vorbind astfel, intră grăbită în grădină și închise poarta. Răspunzîndu-i cu un salut, Renzo se înapoie cu pas rar, ca să nu bage ea de seamă încotro se duce, dar cînd fu la adăpost de privirea ei, lungi pasul ; într-o clipă ajunse la ușa lui *don* Abbondio, intră, se duse drept în salon, unde-l lăsase, îl găsi acolo și se îndreptă spre el cu un aer obraznic, privindu-l iscoditor.

— Ei, ei, ce mai e și asta ? întrebă *don* Abbondio.

— Cine e ticălosul acela ? zise Renzo cu glasul unui om hotărît să capete un răspuns precis. Cine e ticălosul care nu vrea să mă însor cu Lucia ?

— Ce ? Ce ? bîlbîi nefericitul preot, cu fața devenită galbenă și flască dintr-o dată, ca o rufă care iese la spălat. Și continuînd să mormăie, sări din jilțul lui și se repezi la ușă.

Dar Renzo, care se aștepta la asta și stătea la pîndă, sări înaintea lui, învîrti cheia în broască și și-o băgă în buzunar.

— A ! o să vorbiți acum, părinte ? Toți știu necazurile mele, afară de mine. Vreau să aflu și eu, la naiba ! Cum îl cheamă pe ticălosul acela ?

— Renzo, Renzo, pentru Dumnezeu, bagă de seamă ce faci, gîndește-te la sufletul tău !

— Nu mă gîndesc decît că vreau să-i știu îndată numele ! Și spunînd aceste cuvinte, apucă, poate fără să-și dea seama, mînerul pumnalului, care-i ieșea din buzunar.

— Ai milă ! strigă cu voce slabă *don* Abbondio.

— Vreau să știu !

— Cine ți-a spus ?

— Nu, nu, nu mai e vreme de palavre ! Vorbiți limpede și numaidecît !

— Vrei să mă vezi mort ?

— Vreau să știu ceea ce am dreptul să știu !

— Dar dacă vorbesc, sînt mort ! Nu trebuie oare să-mi apăr viața ?

— Atunci vorbiți ?

Acel „atunci" fu rostit cu atîta hotărîre, chipul lui Renzo era atît de amenințător, încît *don* Abbondio nu mai putu nici să-și închipuie posibilitatea de a nu i se supune.

— Îmi făgăduiești, îmi juri, zise el, că nu vei vorbi despre asta cu nimeni, că nu vei spune niciodată...

— Vă făgăduiesc că fac o nebunie dacă nu-mi spuneți chiar în clipa asta cum îl cheamă !

La această nouă amenințare, *don* Abbondio, cu expresia și cu privirea omului care are în gură cleștele dentistului, rosti :

— *Don...*

— *Don* ? repetă Renzo, ca pentru a-l ajuta pe pacient să spună restul. Sta cu urechea plecată spre gura preotului, cu brațele încordate și cu pumnii strînși la spate.

— *Don* Rodrigo ! rosti în grabă nenorocitul, învălmășind silabele și trecînd repede peste consoane, în parte din cauza tulburării, în parte din cauză că puțina luciditate care-i mai rămăsese îl îndemna să facă un compromis între cele două spaime ce-l stăpîneau și să încerce a face să dispară vorba chiar în clipa cînd era silit s-o rostească.

— Ah, cîinele ! urlă Renzo. Și cum a făcut-o ? Ce v-a spus pentru ca...

— Cum a făcut ? răspunse cu glasul aproape disprețuitor *don* Abbondio, care, după ce făcuse o asemenea jertfă, se simțea oarecum creditor. Cum ? Aș vrea să ți se fi întîmplat ție ce mi s-a întîmplat mie, care n-am nici un amestec ; cu siguranță că nu ai mai avea gărgăunii ăștia în cap !

Apoi începu să descrie în culori îngrozitoare cumplita întîlnire. Pe măsură ce vorbea, își dădu seama tot mai mult de indignarea fără seamăn ce-i clocotea în suflet și care pînă atunci fusese învăluită de spaima ce-o încercase ; apoi mai văzîndu-l și pe Renzo copleșit de mînie și tulburare, stînd în fața lui nemișcat și cu capul plecat, zise cu o satisfacție răutăcioasă :

— Și tu grozavă faptă ai mai făcut ! Mare serviciu mi-ai mai adus ! Frumoasă purtare cu un om cumsecade, cu preotul tău, în propria lui casă, într-un loc sfînt ! Mare viteaz mai ești ! Și toate acestea ca să-mi scoți din gură nenorocirea mea, nenorocirea ta, pe care eu ți-o ascundeam din prudență, pentru binele tău ! Și-acum, dacă știi, ce-i ? Aș vrea să te văd ce-o să faci... Pentru Dumnezeu ! Aici nu-i glumă, nu e vorba de vina cuiva sau de dreptate ; aici e vorba de forță ! Și cînd încercam adineauri să-ți dau un sfat bun, te-ai înfuriat ! Eu aveam înțelepciune și pentru mine, și pentru tine, dar ce e de făcut ? Cel puțin, deschide, dă-mi cheia !

— Poate că am greșit, răspunse Renzo cu glasul îmblînzit, dar în care se simțea furia împotriva dușmanului descoperit, poate că am greșit, dar puneți-vă în locul meu și, cu mîna pe inimă, spuneți-mi dacă...

În vreme ce vorbea scoase cheia din buzunar și se pregătea să deschidă ușa. *Don* Abbondio se luă după el și, pe cînd Renzo învîrtea cheia în broască, se apropie de dînsul și, cu expresia gravă și îngrijorată, ridicînd trei degete de la mîna dreaptă îi zise, ca pentru a-l ajuta la rîndul său :

— Jură măcar...

— Poate că am greșit, și vă rog să mă iertați, răspunse Renzo, deschizînd ușa și pregătindu-se de plecare.

— Jură ! îi spuse din nou *don* Abbondio, apucîndu-l de braț cu mîna tremurîndă.

— Poate că am greșit... repetă Renzo și, smulgîndu-se din mîinile lui, plecă în grabă, întrerupînd astfel dialogul, care, asemenea unei discuții literare, filozofice sau de altă natură, ar fi durat o veșnicie, întrucît fiecare dintre părți nu făcea decît să repete propriul ei argument.

— Perpetua ! Perpetua ! strigă *don* Abbondio după ce încercase zadarnic să-l oprească pe Renzo.

Perpetua însă nu răspunse, iar *don* Abbondio nici nu mai știa pe ce lume se află.

S-a întîmplat adesea și unor personaje mult mai importante decît *don* Abbondio ca, aflîndu-se în situații tot atît de cumplite, sau într-o nesiguranță tot atît de mare, să nu știe ce cale să aleagă, așa încît, dintre toate, cea mai bună soluție să li se pară aceea de a cădea la pat cu febră. El nu fu nevoit să caute o asemenea soluție pentru că aceasta veni de la sine. Spaima din ajun, veghea chinuitoare din timpul nopții, teama resimțită în momentul acela, îngrijorarea pentru viitor își făcură efectul.

Ostenit și greoi, se așeză din nou în jilț ; fiori începură să-i treacă prin oase ; își privea unghiile suspinînd și striga din cînd în cînd, cu glasul tremurător și mînios : „Perpetua !“ Femeia apăru, în cele din urmă, cu o varză mare sub braț și cu fața senină, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Îl scutesc pe cititor de vaietele, compătimirile, învinuirile, apărarea, replicile : „Numai dumneata singură i-ai putut spune“ și : „Eu nu am spus nimic“, în sfîrșit de toate amănuntele acelei convorbiri. E destul să vă spun că *don* Abbondio porunci Perpetuei să pună zăvorul la ușă, să nu deschidă pentru nici un motiv, iar dacă bate cineva, să răspundă de la fereastră că preotul zace

la pat cu fierbinţeală. Urcă apoi încet treptele, mormăind la fiecare a treia : „Am pățit-o" și se așează de-a binelea în pat, unde-l vom și lăsa.

În acest timp, Renzo mergea valvîrtej spre casă, fără să fi luat o hotărîre, dar cu o dorință înverșunată în suflet să facă ceva cumplit și neobișnuit. Provocatorii, împilatorii, toți cei care fac într-un fel oarecare rău altora sînt vinovați nu numai de răul săvîrșit, dar și de pervertirea pe care o trezesc în sufletele celor nedreptățiți de ei. Renzo era un tînăr pașnic și străin de orice violență, un tînăr deschis la suflet, dușman al oricărei vicienii, dar în clipele acelea inima lui nu bătea decît la gîndul unei crime, mintea lui nu era plină decît de gîndul unei grozăvii. Ar fi vrută să alerge la casa lui *don* Rodrigo, să-l apuce de gît și... dar își amintea că acea clădire era o adevărată fortăreață întărită cu „bravi" pe dinăuntru, și păzită pe dinafară, încît numai prietenii și slujitorii bine cunoscuți puteau intra fără să fie cercetați din cap pînă-n picioare, că un biet meseriaș necunoscut n-ar putea pătrunde fără o cercetare serioasă, și el mai ales... el ar fi poate chiar prea bine cunoscut. Îi venea în minte atunci să-și ia pușca, să se ascundă după un tufiș, așteptînd ca doar-doar să treacă ticălosul singur pe lîngă el, și adîncindu-se cu o sălbatică mulțumire în acea închipuire, i se părea că aude pași, pașii celui așteptat, că ridică liniștit capul și-l recunoaște pe criminal, încarcă arma, ochește, trage, îl vede căzînd și zvîrcolindu-se, îi aruncă un blestem și o ia la fugă pe drumul care duce spre hotar, ca să se pună la adăpost. Dar Lucia ? În clipa cînd numele ei răsări în mijlocul acelei învălmășeli din închipuire, gîndurile cele bune, cu care era obișnuită mintea lui Renzo, năvăliră grămadă. Își aduse aminte de ultimele scene din viața părinților săi, își aduse aminte de Dumnezeu, de sfînta Fecioară și sfinți, se gîndi la mîngîierea pe care o simțise de atîtea ori știindu-se curat de orice nelegiuire, la oroarea de care era cuprins de cîte ori se povestea o crimă și se trezi, cuprins de groază, din visul acela sîngeros, cu remușcări în suflet, dar și cu un fel de bucurie la gîndul că nu făptuise nimic decît doar în închipuire.

Dar gîndul la Lucia atrăgea atîtea altele după el !

Atîtea speranțe, atîtea făgăduieli, un viitor atît de mult visat și pe care-l crezuse atît de sigur, ziua aceea atît de mult așteptată ! Și cum, cu ce vorbe să-i vestească asemenea noutate ?! Și după asta ce hotărîre să ia ? Cum să facă să fie a lui, în ciuda puterii acelui ticălos ? Și, o dată cu aceste gînduri, o umbră, o bănuială vagă, neformată pe deplin, dar chinuitoare, îi trecu prin minte. Netrebnicia lui *don* Rodrigo nu putea porni decît dintr-o pasiune josnică pentru Lucia ? Lui Renzo îi era cu neputință să se oprească o clipă măcar la gîndul că fata i-ar fi putut da cel mai neînsemnat prilej, cea mai mică speranță. Dar ea știa oare ceva despre asta ? Putuse oare ticălosul să conceapă murdara lui pasiune fără ca ea să bage de seamă ? Împinsese el lucrurile atît de departe, înaintea încercării lor, într-un fel oarecare ? Iar Lucia nu-i spusese niciodată nimic lui, logodnicului ei !

Stăpînit de aceste gînduri, trecu prin fața casei lui, aflată în mijlocul satului și, mergînd mai departe, se îndreptă spre casa Luciei, care era la margine, chiar puțin în afară. Căsuța ei avea o curticică în față și era înconjurată de un zid scund, ce-o despărțea de stradă. Renzo intră în curte și auzi un murmur nedeslușit și întrerupt venind dintr-o cameră de la catul de sus. Își închipui că sînt prietenele și cumetrele venite s-o însoțească pe Lucia. Așa că nu vru să se arate tuturor cu vestea aceea zugrăvită pe față. O fetiță, care se afla în curte, îi ieși înainte, strigînd :

— Mirele, mirele !

— Taci, Bettina, taci ! zise Renzo. Ia vino încoace ; du-te sus la Lucia, ia-o deoparte și, la ureche, fără să audă sau să bănuiască cineva, spune-i că am să-i spun ceva, că o aștept în camera de jos și să vină îndată.

Fetița urcă scările în grabă, veselă și mîndră că avea o misiune tainică de îndeplinit. Lucia, gătită, tocmai ieșise din mîinile mamei sale, iar prietenele o trăgeau care mai de care și o sileau să se lase privită, iar ea se împotrivea cu modestia cam bătăioasă a țărancelor, ferindu-și fața cu cotul, lăsînd capul în jos și încruntînd sprîncenele lungi și negre, în vreme ce gura i se deschidea totuși a zîmbet. Părul negru și tineresc, despărțit la mijloc printr-o cărare subțire și albă, se aduna la ceafă împletit în-

tr-un coc, străbătut de ace lungi de argint înfipte împrejur, ca razele unei aureole, cum mai obișnuiesc și astăzi țărancele din provincia Milano. În jurul gîtului avea un șirag de granate alternate cu butoni de aur în filigran. Avea o bluză frumoasă de brocart înflorat, cu mînecile strîmte și petrecute cu panglici minunate, o fustiță scurtă, din țesătură de mătase, lucrată în cute dese și mărunte, ciorapi roșii, pantofi tot de mătase, cu broderie. În afară de aceste podoabe, anume pregătite pentru ziua nunții, Lucia mai avea însă una, de fiece zi, de o frumusețe modestă, scoasă la iveală și mai mult și mărită în clipa aceea de sentimente felurite care i se citeau pe față : bucuria potolită de o ușoară tulburare și acea tristețe senină ce apare din cînd în cînd pe fețele mireselor și care, fără să le umbrească frumusețea, le dă un aer deosebit. Micuța Bettina se repezi în mijlocul femeilor, se apropie de Lucia, îi dădu să înțeleagă repede că are să-i comunice ceva și îi șopti la ureche ce avea de spus.

— Plec pentru o clipă și mă întorc, le spuse Lucia femeilor și coborî în grabă.

Văzînd chipul schimbat și expresia îngrijorată a lui Renzo, îl întrebă, nu fără o presimțire rea :

— Ce s-a întîmplat ?

— Lucia ! îi răspunse Renzo, astăzi nu se mai face nimic și numai Dumnezeu știe cînd vom putea fi soț și soție !

— Cum ? întrebă Lucia, năucită.

Renzo îi povesti pe scurt cele întîmplate de dimineață ; ea ascultă îngrijorată, și cînd auzi numele lui *don* Rodrigo :

— Oh ! strigă ea, înroșindu-se și tremurînd, pînă aici a mers ?

— Așadar, știai ? întrebă Renzo.

— Din nenorocire ! răspunse Lucia. Dar să meargă atît de departe ?!

— Ce știai ?

— Nu mă sili să vorbesc acum, nu mă sili să plîng. Dau fuga să chem pe mama și să spun femeilor să plece ; trebuie să rămînem singuri.

Pe cînd se îndepărta, Renzo murmură :

— Nu mi-ai spus niciodată nimic...

— Ah, Renzo ! răspunse Lucia, întorcîndu-se un moment, fără a se opri.

Renzo pricepu foarte bine că numele lui rostit în clipa aceea cu un asemenea ton de către Lucia însemna : „Poți oare să te îndoiești că am avut motive cinstite și drepte să tac ?“

Între timp, buna Agnesa (așa se numea mama Luciei), căreia cuvințelul spus la ureche și apoi plecarea fiicei îi treziseră bănuiala și curiozitatea, coborîse și ea, să vadă ce se întîmplase. Lucia o lăsă cu Renzo, se întoarse la femeile de sus și, dregîndu-și înfățișarea și vocea cum putu mai bine, le zise :

— Preotul e bolnav, și astăzi nu se va putea face nimic ; apoi le salută în grabă pe toate și coborî din nou.

Femeile plecară pe rînd și se împrăștiară, ca să povestească cele întîmplate. Două sau trei se duseră chiar pînă acasă la preot, să se încredințeze dacă era cu adevărat bolnav.

— Are o fierbințeală grozavă ! răspunse Perpetua de la fereastră și trista veste, transmisă și celorlalte, spulberă bănuielile, care începuseră să încolțească în mintea femeilor și să se vădească tainic în vorbele lor.

CAPITOLUL III

Lucia se întoarse în camera de jos, în timp ce Renzo povestea înfrigurat Agnesei, care-l asculta cu aceeaşi înfrigurare, cele întîmplate. Amîndoi se întoarseră atunci către Lucia : fata ştia mai multe decît ei, şi de la ea se aşteptau lămuriri, care nu puteau fi decît dureroase, amîndoi văzînd — pe lîngă durerea şi iubirea manifestate în mod deosebit de fiecare — o amărăciune tot atît de deosebită, pentru că Lucia le ascunsese ceva, ba chiar un asemenea lucru.

Agnesa, deşi nerăbdătoare să audă ce va spune fiică-sa, nu se putu stăpîni să nu-i facă o imputare :

— Să nu spui tu nimic mamei tale despre un asemenea lucru !

— O să vă spun tot... răspunse Lucia, ştergîndu-şi ochii cu şorţul.

— Spune, spune ! strigară deodată mama şi logodnicul.

— Preasfîntă Fecioară ! exclamă Lucia, cine ar fi crezut că lucrurile au să ajungă atî de departe ?

Şi, cu glasul întrerupt de plîns, povesti cum, cu cîteva zile înainte, pe cînd se întorcea de la ţesătorie şi rămăsese în urma tovarăşelor ei, *don* Rodrigo trecuse pe lîngă ea, însoţit de un alt domn, şi că cel dintîi încercase s-o oprească cu vorbe, cum zicea ea, de fel frumoase, dar ea grăbise pasul, fără să-l asculte, şi-şi ajunse tovarăşele. În acest timp îl auzise pe celălalt domn rîzînd tare şi pe *don* Rodrigo spunînd : „Să facem prinsoare !“ A doua zi îi ieşiră din nou în cale, dar Lucia se afla în mijlocul tovarăşelor ei şi rămăsese cu ochii plecaţi, iar celălalt domn rînjea, pe cînd *don* Rodrigo zicea : „O să vedem noi, o să vedem !“

— Din fericire, continuă Lucia, era ultima zi de mers la ţesătorie. Am povestit îndată...

— Cui i-ai povestit ? întrebă Agnesa, grăbindu-se, supărată, să afle numele confidentului preferat.

— Părintelui Cristoforo, mamă, la spovedanie, răspunse Lucia cu un ton blînd, de scuză. I-am povestit totul ultima dată cînd am mers împreună la biserica de la mînăstire. În dimineaţa aceea, dacă-ţi aduci aminte, mă apucam ba de una, ba de alta, ca să întîrziem şi să mai treacă şi alţi oameni din sat care să meargă într-acolo şi să putem face drumul împreună cu ei ; căci, după întîlnirea cu *don* Rodrigo, ulițele mă îngrozeau.

La auzul numelui atît de respectat al părintelui Cristoforo, ciuda Agnesei se risipi.

— Bine-ai făcut, zise ea, dar de ce nu i-ai povestit totul şi mamei tale ?

Lucia avusese două motive puternice. Întîiul : să n-o înspăiminte şi să n-o mîhnească pe biata femeie cu un lucru împotriva căruia nu putea găsi leac ; al doilea : să nu dea lumii prilej de a vorbi despre o întîmplare pe care ar fi vrut s-o îngroape pe veci, cu atît mai mult cu cît nădăjduia că nunta avea să curme chiar de la început odioasa persecuţie. Dintre aceste două motive, Lucia nu-l dezvălui decît pe cel dintîi.

— Iar ţie, zise apoi, adresîndu-se lui Renzo cu tonul cu care vrei să faci pe un prieten să recunoască că a greşit, se cuvenea oare să-ţi vorbesc şi ţie despre asta ? Din păcate, acum ştii !

— Şi ce ţi-a spus părintele ? întrebă Agnesa.

— Mi-a spus să încerc să grăbesc nunta cît pot, iar între timp să stau închisă în casă şi să mă rog fierbinte ; el nădăjduia că, nemaivăzîndu-mă, seniorul o să uite de mine. Şi atunci mi-am călcat pe inimă, urmă ea, adresîndu-se din nou lui Renzo, fără să-l privească în ochi şi roşindu-se pînă în vîrful urechilor, şi am făcut pe neruşinata, rugîndu-te să încerci să grăbeşti lucrurile şi să ne căsătorim mai înainte de data stabilită. Cine ştie ce ai gîndit despre mine ! Dar eu făceam asta ca să fie bine, aşa cum fusesem sfătuită, şi eram sigură că... iar azi-dimineaţă nici în ruptul capului nu mi-aş fi putut închipui că... Aici glasul i se înecă într-un hohot de plîns.

— Ah, ticălosul, blestematul, ucigașul ! strigă Renzo măsurînd camera în lung și-n lat și strîngînd din cînd în cînd mînerul pumnalului.

— Ce încurcătură, Doamne-Dumnezeul ! exclamă Agnesa.

Tînărul se opri deodată în fața Luciei, care plîngea ; o privi cu o expresie de duioșie amestecată cu furie și zise :

— Asta-i ultima ticăloșie pe care o mai face ucigașul acesta !

— Ah, nu, Renzo, pentru Dumnezeu ! strigă Lucia. Nu, nu, pentru Dumnezeu, potolește-te ! Domnul are grijă și de săraci, și cum vrei să ne mai ajute dacă făptuiești rele ?

— Nu, nu, pentru Dumnezeu ! repeta Agnesa.

— Renzo, zise Lucia mai liniștită și cu un aer plin de speranță și hotărîre, tu ai o meserie, iar eu știu să muncesc : să plecăm atît de departe, încît acela să nu mai audă vorbindu-se despre noi.

— Bine, Lucia, dar cum ? Nu sîntem încă soț și soție ! Crezi că un om ca preotul nostru va voi să ne cunune ? Dacă am fi căsătoriți, atunci da...

Lucia începu iar să plîngă și toți trei rămaseră tăcuți, cufundați într-o amărăciune care contrasta amar cu îmbrăcămintea lor de sărbătoare.

— Ascultați, copii, zise Agnesa, aveți încredere în mine ; eu am venit pe lume înaintea voastră și cunosc întrucîtva oamenii și lumea. Nu trebuie să vă biruie spaima într-atît. Dracul nu e chiar așa de negru cum îl zugrăvesc oamenii. Nouă, sărmanii de noi, ni se par ițele mai încurcate fiindcă nu știm de unde să le apucăm ; dar uneori o părere, un cuvințel al unui om cu învățătură... știu eu ce spun ! Fă cum te sfătuiesc eu, Renzo : du-te la Lecco de-l caută pe avocatul Sforărie [1] și povestește-i. Dar să nu-i zici așa, pentru numele Domnului, asta-i doar o poreclă ! Trebuie să-i zici „domnule doctor...", cum Dumnezeu l-o fi chemînd ? Ia te uită ! Nu știu nu-

[1] Personaj real, care își datorează porecla dibăciei cu care, încurcînd dosarele proceselor, izbutea să-i scoată „basma curată" pe vinovați (în limba italiană *Azzeccagarbugli*, „desface încurcături").

mele lui adevărat ; toți îi zic așa. Nu-i nimic, caută-l pe avocatul acela înalt, uscat, chel, cu nasul roșu și cu vinișoare roșii în obraz.

— Îl știu din vedere, zise Renzo.

— Bine, răspunse Agnesa, ăla e un om și jumătate ! Am cunoscut eu unii mai încurcați de cît pasărea în laț și care nu mai știau pe unde să scoată cămașa ; ei bine, după ce-au stat un ceas de vorbă între patru ochi cu avocatul Sforărie (bagă bine de seamă, să nu-i spui așa !), i-am văzut cu fața veselă și luminată. Ia cei patru claponi, sărăcuții, pe care trebuia să-i tai pentru masa de duminică, și du-i... căci nu se cuvine să te duci niciodată cu mîna goală la un domn. Povestește-i toată tărășenia și ai să vezi că o să-ți spună pe loc niște lucruri care nu ne-ar trece prin minte nici dacă ne-am gîndi un an întreg !

Renzo se învoi din toată inima. Lucia încuviință și ea, iar Agnesa, mîndră că avusese asemenea gînd, se duse și luă bietele păsări din poiată ; legă și strînse cele opt picioare la un loc cu un capăt de sfoară, ca pe un buchețel de flori, și i le dădu lui Renzo, care, după ce spuse și primi vorbe de înourajare, ieși pe portița grădinii, ca să nu fie văzut de copii, care, desigur, s-ar fi luat după el, strigînd : „Mirele ! Mirele !“ Astfel, trecu peste ogoare, sau cum zic țăranii, peste locuri, trecu pe cărărui zbuciumat, cu gîndul la nenorocirea lui și rumegînd vorbele ce avea să spună avocatului Sforărie.

Îl las pe cititor să-și închipuie cum se simțeau în vremea aceasta bietele păsări, legate de picioare și ținute cu capul în jos, în mîna unui tînăr care, cu sufletul frămîntat de atîtea sentimente, însoțea cu gesturi gîndurile ce-i treceau în goană prin minte. Ba întindea brațul cu mînie, ba îl ridica în sus cu disperare, ba îl scutura prin aer amenințător, zgîlțîind în toate chipurile cele patru orătănii atîrnate, care, în vremea asta, se ciocneau una de alta, cum li se întîmplă adesea tovarășilor de nenorocire.

Cînd ajunse în orășel, întrebă de locuința avocatului ; i-o arătară și intră.

Trecînd pragul, fu cuprins de acea sfială de care bieții neștiutori de carte o încearcă în prezența unui domn în-

vățat ; uită toate vorbele pe care și le pregătise și nu-i veni inima la loc decît după ce aruncă o privire către cei patru claponi. Ajungînd în bucătărie, întrebă servitoarea dacă putea vorbi cu domnul avocat. Văzînd păsările, femeia, obișnuită cu asemenea daruri, puse mîna pe ele, cu toate că Renzo le trăgea înapoi, căci voia ca avocatul să vadă și să știe că adusese ceva. Sforărie intră tocmai cînd femeia zicea :

— Dă-le încoace și du-te în casă.

Renzo făcu o plecăciune adîncă, și avocatul îl întîmpină cu bunăvoință, spunîndu-i :

— Intră, băiete. Apoi îl luă cu dînsul în birou.

Biroul era o cameră mare ; pe trei pereți se vedeau portretele celor doisprezece cezari [1], iar pe al patrulea, o bibliotecă mare, că cărți vechi și prăfuite. În mijloc era o masă încărcată cu cereri, acțiuni, ordine, citații, cu cîteva scaune împrejur, iar într-o parte, un jilț cu brațe și cu spătar înalt și pătrat, împodobit la colțuri cu ornamente de lemn în formă de coarne învelite în piele și prinse în ținte mari, dintre care unele căzuseră de mult, lăsînd să se vadă ici-colo pielea desfăcută. Avocatul era îmbrăcat cu o haină de casă, de fapt o robă uzată, care îi slujise pe vremuri în ocaziile solemne, cînd se ducea la Milano să pledeze în chestiuni mai importante. Închizînd ușa, se adresă tînărului cu ton de încurajare :

— Hai, băiete, spune-mi cazul dumitale !

— Aș vrea să vă spun ceva care să rămînă între noi.

— Ascult ! răspunse avocatul. Vorbește ! Și se așeză mai bine în jilț.

Renzo, care sta în picioare în fața mesei, ținînd într-o mînă pălăria și învîrtind-o cu cealaltă, începu din nou :

— Aș vrea să știu de la dumneavoastră, care sînteți învățat...

— Spune cum stau lucrurile, îl întrerupse maestrul.

— Să-mi fie cu iertare, noi, ăștia, oamenii săraci nu știm să vorbim. Aș vrea, așadar, să știu...

— Bată-vă norocul ! Toți sînteți la fel ; în loc să povestiți faptele, vreți să puneți întrebări, pentru că aveți în cap planuri dinainte făurite.

---

[1] Este vorba de primii doisprezece împărați romani (de la Cezar la Domițian).

— Iertați-mă, domnule avocat, aș vrea să știu dacă amenințarea unui preot și silirea lui să nu încheie o căsătorie sînt pedepsite de lege.

„Am înțeles, își zise în sinea sa avocatul, care, în fond, nu înțelesese nimic. Am înțeles." Și, pe loc, chipul lui luă o expresie de seriozitate, amestecată cu compătimire și grijă, strînse tare buzele, scoțînd un sunet nearticulat, care exprima un sentiment lămurit de cuvintele ce unmară :

— Caz grav, băiete, caz prevăzut de lege. Ai făcut bine că ai venit la mine. E un caz clar, prevăzut în sute de decrete și... chiar într-unul de anul trecut, dat de actualul domn guvernator. Chiar acum ți-l arăt și ți-l pun la îndemînă. Spunînd acestea, se ridică din jilțul lui și începu să caute în haosul de hîrtii, răvășindu-le ca grîul într-o baniță. Unde-o fi ? O să-l găsim, o să-l găsim ! Trebuie să am atîtea lucruri la îndemînă... Dar ăsta trebuie să fie aici, cu siguranță, pentru că e un decret important. Ah, uite-l, uite-l ! Îl luă, îl desfăcu, se uită la dată și, luîndu-și o înfățișare și mai gravă, exclamă : 15 octombrie 1627 ! Sigur ! E de anul trecut ; decret proaspăt, astea sînt cele care înspăimîntă mai tare. Știi să citești, fiule ?

— Puțintel, domnule doctor...

— Bine, urmărește-mă cu ochii și ai să vezi. Și ținînd hîrtia desfășurată în aer, începu să citească, mormăind grăbit anumite părți și citind rar, cît mai expresiv, altele, după nevoie : „*Cu toate că prin decretul publicat din ordinul domnului duce de Feria la 14 decembrie 1620 și confirmat de preastrălucitul și ilustrul signor Gonzalo Fernandez de Cordova etc. s-au stabilit măsuri extraordinare și severe împotriva asupritorilor, abuzurilor și actelor tiranice pe care unii îndrăznesc să le săvîrșească împotriva acestor vasali atît de credincioși ai M.S., abuzurile, ticăloșia etc. s-au înmulțit în așa măsură, încît l-au pus pe excelența-sa etc. în situația de a lua alte măsuri. Așadar, de acord cu Senatul și cu giunta*[1] *etc., a hotărît să se publice prezenta.*

---

[1] De la spaniolul *junta* : adunare care desemnează o comisie cu sarcini politice sau administrative.

Și începînd cu actele tiranice, întrucît experiența a dovedit că mulți, atît în orașele, cît și în satele... auzi ?... *acestui stat săvîrșesc în mod tiranic fraude și asupresc pe cei mai slabi în diverse feluri, ca, de pildă, impunînd să se facă contracte de vînzare, de arendă etc.* Unde ești ? Oh ! iată, ascultă : *Să urmeze sau nu căsătoria...* Ei, ce zici ?

— E tocmai cazul meu, zise Renzo.

— Ascultă, ascultă, că mai este, și apoi vom vedea și pedeapsa... *„să se ateste, sau nu, ca cineva să plece din locul unde locuia etc.; ca cineva să plătească o datorie; altul să nu-l molesteze, altul să meargă la moara lui“*... toate astea nu ne interesează pe noi, ah, uite, am ajuns : *„Ca un preot să nu facă ceea ce îl obligă funcția sa, sau să facă lucruri care nu-l privesc“*... Ei ce zici ?

— Parcă au făcut decretul anume pentru mine !

— Nu-i așa ? Ascultă, ascultă !... *„și alte asemenea silnicii săvîrșite de feudali, nobili, oameni de mijloc, orășeni și plebei...“* Nu poate scăpa nimeni, intră cu toții, ca în valea Iosafatului [1]. Ascultă acum pedeapsa : *„Toate acestea și alte delicte asemănătoare, deși prohibite, întrucît se simte nevoia să se ia măsuri cu mai multă vigoare, excelența-sa, prin prezenta, nederogînd etc., rînduiește și poruncește ca împotriva contravenienților la oricare din suspomenitele articole, sau altele asemănătoare, să se procedeze de către toți judecătorii acestui stat la pedepse bănești și corporale, pînă la exil și ocnă, și chiar pînă la moarte...* (un mic fleac !) *...cu aprobarea excelenței-sale sau a Senatorului, după felul cazurilor, al persoanelor și al împrejurărilor. Și aceasta în mod im-pla-ca-bil și cu toată rigoarea“*... etc. E destul, nu ? Și uită-te aici și semnăturile *„Gonzalo Fernandez de Cordova“*, și mai jos : *„Platonus“* și alături *„văzut Ferrer“* [2]; nimic nu lipsește !

În vreme ce avocatul citea, Renzo îl urmărea încet cu privirea, căutînd să înțeleagă limpede și să-și întipărească în minte cuvintele acelea sacrosante, care socotea că vor fi salvarea lui.

---

[1] Potrivit legendei biblice, în valea Iosafatului va avea loc „judecata de apoi“.

[2] Marele Cancelar spaniol.

Văzîndu-și clientul mai mult atent decît copleșit, avocatul se gîndea mirat : „Ăsta trebuie să fie înrolat între «bravi»".

Apoi spuse tare lui Renzo :

— Aha ! Ți-ai tăiat ciuful, va să zică ! Ai fost prudent, dar dacă aveai de gînd să te dai pe mîna mea, nu era nevoie să faci asta. Cazul e grav, dar, cu toate astea, nici nu știi ce minuni pot să fac cînd am prilejul !

Pentru a înțelege vorbele avocatului, trebuie să știm sau să ne amintim că, în vremea aceea, „bravii" de meserie, ca și banditii de orice soi, obișnuiau să poarte un ciuf lung, pe care și-l trăgeau ca o vizieră peste față în clipa cînd atacau pe cineva, în cazurile în care socoteau că era necesar să nu fie recunoscuți și fapta era dintre acelea care cer în același timp și forță și prudență. Decretele nu păstrau tăcere nici asupra acestui fapt : „*Excelența-sa* (Marchizul de la Hynojosa) *poruncește că cel ce va purta părul atît de lung încît să-i acopere fruntea pînă la gene, sau va purta coadă fie în față, fie după urechi, va suporta amenda de 300 de scuzi, și, în caz de insolvabilitate, trei ani de ocnă pentru prima oară, iar pentru a doua oară o pedeapsă și mai mare decît cea amintită, atît pecuniară, cît și corporală, după hotărîrea excelenței-sale. Se îngăduie totuși dacă un om chel sau care are alt motiv întemeiat, ca semne de răni, să poată purta pentru sănătatea și înfățișarea lui părul atît de lung cît e nevoie pentru a-și acoperi asemenea defecte, și nimic mai mult, atrăgîndu-i-se atenția să nu depășească stricta necesitate și lungimea de trebuință, ca să nu cadă sub pedeapsa impusă celor care nu se supun.*

Și de asemenea poruncește bărbierilor — sub pedeapsa de 100 de scuzi amendă sau trei lovituri de frînghie în public, și chiar și mai mare pedeapsă corporală, după caz, cum spune mai sus — să nu lase, cînd vor tunde pe cineva, nici un fel de coadă, zulufi, bucle și nici păr mai lung decît de obicei, nici pe frunte, nici în părți, nici după urechi, ci peste tot la fel, în afară de cazul celor cu chelie, sau alte defecte, cum s-a arătat mai sus."

Ciuful era, așadar, aproape o parte din uniformă și unul dintre semnele distinctive al „bravilor" și derbedeilor, cărora, din această pricină, li se mai zicea, în mod

obișnuit, și *ciuffi*. Acest cuvînt a rămas și există și astăzi, cu o semnificație mai blîndă, în dialect ; și probabil că nu se va găsi nici unul dintre cititorii noștri milanezi care să nu fi auzit în copilărie pe părinți, profesori sau pe vreun prieten al casei, ori pe careva dintre oamenii de serviciu zicîndu-i că este un ciuf [1].

— Vă spun drept, răspunse Renzo, n-am purtat ciuf, vai de capul meu, de cînd mă știu !

— Nu putem face nimic, răspunse avocatul, clătinînd din cap și surîzînd răutăcios și nerăbdător. Dacă n-ai încredere în mine, nu putem face nimic. Cel care spune minciuni avocatului, dragul meu, e un prost care va ajunge să spună adevărul judecătorului. Avocatului trebuie să-i povestești totul clar, nouă ne revine apoi sarcina să combinăm lucrurile. Dacă vrei să te ajut, trebuie să-mi spui totul, cu mîna pe inimă, de-a fir-a-păr, ca la spovedanie. Trebuie să-mi spui numele persoanei care ți-a dat această misiune... este, bineînțeles, un om de seamă, și în acest caz mă voi duce la el, ca să-mi fac datoria. Nu o să-i spun, fii sigur, că știu de la dumneata cum că el ți-a dat această însărcinare, n-ai nici o grijă ! Îi voi spune că vin să-i cer protecția pentru un biet tînăr calomniat. Și voi lua împreună cu el măsurile cele mai potrivite, ca să rezolvăm această afacere. Trebuie să înțelegi, că, salvîndu-te pe dumneata, se va salva și pe dînsul. Chiar dacă fapta este numai a dumitale, nu mă dau la o parte, nu-i nimic ! Am scos eu pe alții din încurcături mai grozave. Mă însărcinez să te scot și pe dumneata basma curată, cu condiția însă să nu fi ofensat vreun om de seamă ; asta, bineînțeles, cu oarecare cheltuială. Așa că spune-mi cine este persoana lezată, cum se zice, și după situația, calitatea și firea amicului, vom vedea dacă e mai bine să-l punem la respect cu ajutorul unor protectori puternici sau să găsim vreo modalitate de a-l învinui noi pe el la tribunal, punîndu-l pe jar, pentru că, vezi, dacă știi să mînuiești bine legile și decretele, nimeni nu e vinovat și nimeni nu e nevinovat. Cît despre preot, dacă e om cu judecată, va rămîne liniștit, iar dacă e vreun apucat, găsim noi leac și pentru de-alde ăștia ! Din orice încurcătură se

[1] În sensul de „pușlama".

poate ieși, dar e nevoie de un om priceput, iar cazul dumitale este serios ; decretul vorbește clar, și dacă lucrul acesta ar trebui să se hotărască între patru ochi, doar între justiție și dumneata, ai păți-o ! Eu îți vorbesc ca un prieten, pentru toate acestea trebuie să plătești ; dacă vrei să scapi cu bine, trebuie să dai bani, să fii sincer, să te încrezi în cine îți vrea binele, să asculți și să faci tot ce ți se va cere !

În timp ce avocatul spunea toate acestea, Renzo îl privea uluit, cum se uită un prostănac la un scamator, care, după ce și-a băgat în gură cîlți, cîlți și iar cîlți, scoate panglici și iar panglici, care nu se mai termină.

Dar cînd pricepu ce vrea să zică avocatul și ce confuzie făcea, îi tăie panglica din gură, zicînd :

— Da bine, domnule avocat, ce-ați priceput dumneavoastră ? E tocmai pe dos ! Eu n-am amenințat pe nimeni. Nu fac lucruri din astea ; întrebați tot satul ! Toți o să vă spună că n-am avut niciodată de-a face cu justiția. Necazul l-am suferit eu și am venit la dumneavoastră să văd ce-i de făcut ca să-mi capăt dreptatea, și decretul ăla pe care l-am văzut mi-a umplut sufletul de bucurie.

— Drace ! exclamă avocatul, holbînd ochii. De ce mă încurci ? Așa faceți întotdeauna, niciodată nu poate înțelege omul ce vreți !

— Vă rog să mă iertați, dar dumneavoastră nu mi-ați dat răgaz să vă povestesc cum stau lucrurile. Aflați, dar, că trebuia să mă cunun astăzi... și, spunînd acestea, glasul lui Renzo tremură. Trebuia să mă cunun astăzi cu o fată cu care vorbesc de astă-vară, și azi, cum să vă spun, era ziua hotărîtă cu preotul și toate erau gata. Dar mă pomenesc că preotul începe să scornească tot felul de pretexte, pe scurt, ca să nu vă plictisesc, eu l-am silit să vorbească limpede, cum se cuvenea, și mi-a mărturisit că i s-a interzis — cu prețul vieții — să facă această căsătorie. Ticălosul de *don* Rodrigo...

— Ei destul ! îi tăie vorba pe loc avocatul, încruntînd sprîncenele, strîmbîndu-și nasul roșu și gura. Ce vii aici și-mi împui capul cu asemenea minciuni ?! Vorbiți de-alde astea între voi, dacă nu știți să vă măsurați cuvintele și nu veniți să le spuneți unui gentilom, care știe

cîte parale fac ! Pleacă de aici, nu vezi că nu mai știi ce spui ? Eu nu mă încurc cu copilării, nu vreau să aud lucruri de acestea, vorbe goale !

— Vă jur că...

— Pleacă, îți spun ! Ce vrei să fac eu cu jurămintele dumitale ? Eu nu mă amestec. Mă spăl pe mîini. Și-și frecă mîinile, ca și cum s-ar fi spălat într-adevăr. Învață cum să te porți ! Nu e îngăduit să vii și să iei prin surprindere un om cinstit !

— Dar... ascultați-mă ! repeta zadarnic Renzo.

Vociferînd, avocatul îl împingea către ușă și cînd izbuti să-l scoată afară, chemă slujnica și-i zise :

— Dă-i îndărăt omului acestuia tot ce a adus ; nu vreau nimic, nu vreau nimic de la el !

Femeia nu împlinise niciodată, de cînd stătea în casa aceea, o asemenea poruncă, dar vorbele fură rostite cu atîta hotărîre, încît nu șovăi să se supună. Luă cele patru păsări și le dădu lui Renzo cu o privire de compătimire dispreţuitoare, care voia să zică : „Cumplită ispravă trebuie să fi făcut !“ Renzo încercă să mai spună ceva, dar avocatul rămase de neclintit, și tînărul mai năucit și mai amărît ca oricînd, trebui să ia victimele respinse și să se întoarcă în sat, ca să povestească femeilor rezultatele strălucite ale expediției sale !

În lipsa lui, după ce-și scoaseră cu tristeţe hainele de sărbătoare și se îmbrăcară cu cele de toate zilele, mama și fiica începură să se sfătuiască din nou, Lucia plîngînd, și Agnesa oftînd. După ce mama vorbi despre rezultatele preţioase pe care se cuvenea să le nădăjduiască în urma sfaturilor avocatului, Lucia spuse și ea că trebuiau să încerce să se ajute în toate chipurile, amintind că părintele Cristoforo nu se mulţumea numai să dea sfaturi bune, ci știa să ajute și cu fapta, cînd era vorba de oameni sărmani, și că ar fi foarte important să-l încunoștinţeze de cele întîmplate.

— Sigur, zise Agnesa, și se apucară să chibzuiască împreună cum să facă, deoarece în ziua aceea nu aveau curajul să meargă la mînăstirea aflată la o depărtare de două mile, și desigur că nici un om înţelept nu le-ar fi dat asemenea sfat.

Dar pe cînd chibzuiau, se auzi o bătaie ușoară în ușă și, în același timp, o voce înceată, dar limpede :

— *Deo gratias !* [1]

Închipuindu-și cam cine ar putea fi, Lucia alergă să deschidă, și îndată intră în casă, făcînd o mică închinăciune, un capucin [2], ducînd în spinare o desagă, a cărei gură o ținea strîns răsucită pe piept cu amîndouă mîinile.

— Călugărul Galdino ! ziseră cele două femei.

— Domnul fie cu voi ! spuse el. Am venit să iau nucile.

— Du-te și adu nucile pentru călugări, zise Agnesa.

Lucia se ridică și se îndreptă spre cealaltă cameră, dar, înainte de a intra, se opri o clipă în spatele călugărului Galdino, care rămăsese nemișcat, în aceeași poziție, și, punîndu-și degetul pe buze, aruncă mamei sale o privire plină de duioșie, de implorare și chiar de o anumită autoritate, cerînd astfel să păstreze taina. Capucinul, aruncînd Agnesei o privire cercetătoare, o întrebă :

— Dar nunta ? Nu trebuia să se facă astăzi ? Am văzut în sat un fel de zăpăceală, ca și cum s-ar fi întîmplat ceva. Ce-a fost ?

— Părintele e bolnav și a trebuit să amînăm totul, răspunse femeia în grabă. (Dacă Lucia nu i-ar fi făcut semnul acela, răspunsul ar fi fost, fără îndoială, cu totul altul.) Și cu strînsul nucilor cum merge ? întrebă ea, ca să schimbe vorba.

— Hm... nu merge prea bine, fiica mea. Uite, asta-i tot, spuse el, și rostind acestea, își scoase desaga de pe umăr și o cîntări în mîini, Astea-s toate și ca să strîng asemenea pricopseală a trebuit să bat la zece uși !

— Ce să-i faci, părinte Galdino, recolta e slabă, și cînd n-ai nici pîine îndeajuns ca să-ți ții zilele, nu-ți mai dă mîna să fii darnic.

— Și ca să vină din nou vremurile cele bune, ce avem de făcut, doamna mea ? Milostenie ! Asta trebuie ! Ați auzit de minunea cu nucile întîmplată cu mulți ani înainte, la mînăstirea noastră din Romagna ?

---

[1] Har Domnului (lat.).

[2] Călugăr dintr-un ordin franciscan, numit astfel după gluga *(cappuccio)* cu care este prevăzută rasa.

— Nu știu nimic, părinte, spune-mi dumneata, te rog.

— Păi trebuie să știți că în mînăstirea aceea sălășluia un călugăr, care era un adevărat sfînt, și se numea părintele Macarie. Într-o zi de iarnă, trecînd pe o potecă ce se afla pe pămîntul unui binefăcător al nostru, om cumsecade și el, părintele Macarie îl zări pe acest binefăcător lîngă un nuc mare și, alături de el, patru țărani, care se apucaseră să sape la rădăcina copacului, ca să-l scoată din rădăcini.

„Ce faceți cu bietul nuc ?“ întreb pe părintele Macarie. „Ei, părinte, răspunse stăpînul, de ani de zile nu vrea să-mi facă nuci și m-am hotărît să-l pun pe foc.“ „Lăsați-l la locul lui, spuse părintele, și aflați că anul acesta o să dea mai multe nuci decît frunze.“ Binefăcătorul, care știa cine era cel ce spusese vorbele acestea, porunci îndată lucrătorilor să pună la loc pămîntul la rădăcina nucului și strigă către părintele, care-și urma drumul : „Părinte Macarie, grăi el, jumătate din nuci vor fi pentru mînăstire !“ Zvonul întîmplări se răspîndise și lumea se ducea să vadă nucul. Într-adevăr, primăvara se iviră flori cu duiumul și, la vreme cuvenită, nuci cu duiumul. Stăpînul cel bun nu avu bucuria să vadă rodul, căci, înainte de cules, se duse în cer, să-și ia răsplata faptelor sale bune. Dar minunea fu cu atît mai mare, după cum veți auzi. Omul acesta cumsecade lăsase un fiu, care era cu totul altfel decît tatăl lui. Cînd veni vremea culesului, călugărul care strîngea milosteniile se duse să ia jumătatea făgăduită mînăstirii, dar tînărul se prefăcu foarte mirat și avu chiar îndrăzneala să spună că nu auzise niciodată că niște capucini puteau să facă nuci. Știți ce s-a întîmplat atunci ? urmă povestitorul. Într-o zi — ascultați bine — derbedeul poftise niște prieteni de teapa lui și, chefuind, povestea istoria nucului, bătîndu-și joc de călugări. Tinerilor acelora destrăbălați le veni chef să meargă să vadă grămada uriașă de nuci, și el îi duse la hambar. Dar, ascultați : deschise ușa, se duse în colțul unde erau nucile și în vreme ce zicea : „Priviți !“ se uită și dînsul și vede... ce credeți ? O grămadă de frunze de nuc uscate. N-a fost aceasta o pildă ? Iar mînăstirea, în loc să piardă, cîștigă, căci după această întîmplare, se dăruiau atîtea nuci, încît un binefăcător, cuprins de milă

pentru călugărul care strîngea nucile, făcu danie mînăstirii un asin, ca să care nucile la mînăstire. Și se făcu atîta ulei, încît li se dădea din belșug săracilor, care veneau la poarta mînăstirii să ceară cînd aveau nevoie. Căci noi sîntem ca marea care primește apa din toate părțile și o dă înapoi tuturor fluviilor.

Tocmai atunci Lucia apăru cu șorțul atît de încărcat de nuci, că de-abia le ducea, ținînd colțurile în sus cu brațele întinse. În vreme ce călugărul Galdino, dîndu-și jos de pe umeri desaga, o puse pe podea și-o desfăcea la gură, ca să bage înăuntru dania îmbelșugată, mama se uită spre Lucia mustrător și cu asprime, pentru risipa ei, dar fata îi răspunse cu o privire, care voia să spună : „O să te lămuresc eu !“

Călugărul Galdino le copleși cu laude, cu urări, cu făgăduieli. cu mulțumiri și, punîndu-și din nou desaga pe umăr, era gata să plece, cînd Lucia, oprindu-l, îi zise :

— Te-aș ruga să-mi faci un bine. Aș vrea să-i spui părintelui Cristoforo că am mare dorință să-i vorbesc și că-l rog să facă bunătatea să treacă îndată pe la noi, sărmanele, pentru că nu putem merge la biserică.

— Numai atîta vrei ? Apoi atuncea află că nu va trece nici un ceas, și părintele Cristoforo va afla dorința dumitale.

— Atunci mă bizui pe dumneata.

— Nici o grijă. Și spunînd acestea, plecă, ceva mai încovoiat și mai mulțumit decît venise.

Văzînd că o biată fată cheamă cu atîta cutezanță o față bisericească și că fratele care aduna milosteniile se învoise fără mirare și fără nici o greutate să-i ducă această veste, cititorul să nu-și închipuie cumva că acel Cristoforo era un călugăr de duzină, un om oarecare. Dimpotrivă, era un om cu multă autoritate printre călugări și în împrejurimi ; dar rînduiala capucinilor era de așa natură, încît lor nimic nu li se părea mărunt sau prea de seamă. Să slujească pe cei slabi și să fie slujiți de cei puternici, să intre în palat și în bordeie, cu aceiași atitudine de smerenie și siguranță, să fie uneori în aceeași casă ba om fără importanță, ba un personaj fără de care nu se lua nici o hotărîre, să ceară milostenie și s-o ofere tuturor celor ce veneau s-o ceară la mînăstire ; toate

acestea erau lucruri obișnuite pentru un capucin. Mergînd pe drum, putea tot atît de bine să se întîlnească cu un principe, care să-i sărute respectuos capătul cingătorii, sau cu o ceată de derbedei, care, prefăcîndu-se că se bat între ei, să-i stropească barba cu noroi. Cuvîntul călugăr era rostit în vremea aceea cu cel mai mare respect, dar și cu cel mai amar dispreț, iar capucinii, poate mai mult decît orice alt ordin, trezeau aceste două sentimente opuse și îndurau sorți atît de deosebite. Pentru că, neposedînd nimic, purtînd o haină mai ciudată și mai deosebită decît ceilalți călugări și făcînd mai fățiș dovadă de umilință, ei se expuneau mai ușor la veneratia și hula pe care asemenea lucruri le pot trezi la oameni cu firi și cu concepții deosebite.

După plecarea călugărului Galdino, Agnesa spuse :

— Se poate să dai atîtea nuci într-un an ca asta ?

— Iartă-mă, mamă, spuse Lucia, dar dacă am fi dați cît ceilalți, călugărul Galdino ar fi trebuit să mai umble cine știe cît pînă să-și umple desaga ! Dumnezeu știe cînd ar fi ajuns la mînăstire ; și tot ascultînd pe oameni spunînd cîte și mai cîte și flecărind chiar el, cine știe dacă ar mai fi ținut minte...

— Te-ai gîndit bine, și, apoi orice milostenie e cu folos, zise Agnesa, care, în ciuda micilor ei cusururi, era o femeie foarte bună și s-ar fi aruncat în foc, cum se zice, pentru singura ei fată în care-și pusese toată dragostea.

În clipa aceea sosi Renzo, care intră cu mînia și jignirea zugrăvită pe față, și aruncă claponii pe masă, încheind cu aceasta șirul de pățanii dureroase pe care le înduraseră bietele păsări în ziua aceea.

— Bun sfat mi-ați mai dat ! zise el către Agnesa. M-ați trimis chiar la un om cumsecade, care ajută pe cei sărmani !

Și povesti convorbirea cu avocatul.

Uluită de rezultatul acesta nenorocit, femeia încercă să arate că părerea ei fusese bună și că fără îndoială Renzo nu se pricepuse să se poarte cum ar fi trebuit, dar Lucia curmă această discuție, spunîndu-le că nădăjduiește să găsească un ajutor mai bun. Renzo se agăță și el de această speranță, cum fac cei ce se află în nenorocire și încurcătură.

— Iar dacă părintele, zise el, nu găsește un mijloc de scăpare, îl voi găsi eu, într-un fel sau altul.

Femeile îl îndemnară să stea liniștit, să chibzuiască și să aibă răbdare.

— Mîine, zise Lucia, părintele Cristoforo va veni cu siguranță și veți vedea că vom găsi un leac așa cum sărmanii de noi nici nu visăm !

— Nădăjduiesc și eu, zise Renzo, dar, în orice caz, voi ști să-mi fac, sau să-i silesc pe alții să-mi facă, dreptate. Există doar și dreptate pe lumea asta !

Cu aceste cuvinte dureroase și cu drumurile de care am amintit, se scursese ziua și afară începea să se întunece.

— Noapte bună ! îi zise Lucia, plină de amărăciune, lui Renzo, care nu se putea hotărî să plece.

— Noapte bună ! răspunse Renzo și mai amărît.

— O să ne ajute și pe noi vreun sfînt, îi zise Lucia, fii înțelept și resemnează-te !

Mama adăugă și alte sfaturi de același fel, și logodnicul se duse cu inima clocotindă, repetînd mereu aceste cuvinte ciudate : „Trebuie să existe și dreptate pe lumea asta !“

E drept că un om copleșit de durere nu mai știe ce spune.

CAPITOLUL IV

Soarele nici nu răsărise bine, cînd părintele Cristoforo părăsi mînăstirea din Pescarenico, pornind să urce spre căsuța unde era așteptat.

Pescarenico e un cătun pe malul stîng al Addei, adică al lacului, nu prea departe de pod : un grup de case locuite în cea mai mare parte de pescari și împodobite, ici și colo, cu năvoade și cu mreje puse la uscat.

Mînăstirea se afla (clădirea mai există și astăzi) pe cîmp, la intrarea în cătun, prin mijlocul căruia trecea șoseaua ce ducea de la Lecco la Bergamo. Cerul era senin și, pe măsură ce soarele se ridica de după munte, lumina cobora dinspre vîrfurile piscurilor din față și se răspîndea cu repeziciune în jos, pe povîrnișuri, pînă ajungea în vale. Un vînt ușor de toamnă scutura frunzele veștejite ale duzilor și le presăra la rădăcina copacilor. La dreapta și la stînga, în vii, pe corzile încă întinse, străluceau în tot felul de nuanțe frunzele roșietice, iar brazdele proaspăt arate se zăreau distinct, ca niște pete întunecate în miriștile albicioase și strălucind de rouă. Tabloul era plăcut ; dar orice chip de om care apărea amăra privirea și sufletul. Din cînd în cînd întîlneai cerșetori zdrențăroși și slabi, fie îmbătrîniți în meseria aceasta, fie siliți de curînd să întindă mîna. Treceau tăcuți pe lîngă părintele Cristoforo, privindu-l rugător, și, cu toate că nu s-așteptau să primească nimic de la el, dat fiind că un capucin nu punea niciodată mîna pe bani, îi făceau o plecăciune de mulțumire, pentru milostenia pe care o căpătaseră cîndva, sau cea pe care se duceau s-o capete la mînăstire. Privelișteа plugarilor răspîndiți pe cîmp era ceva și mai dureros. Unii aruncau sămînța încet, cu zgîrcenie și cu părere de rău, ca orice om cînd aruncă ceva de care are absolută nevoie, alții țineau coarnele plugului în silă parcă și răsturnau fără chef brazdele

Cîte o fată, numai piele și os, ducînd de frînghie la păscut vreo văcuță, prăpădită și ea, privea înainte și se apleca grăbită să-i răpească din față pentru cei de-acasă vreo buruiană despre care foamea îi învățase că poate servi și oamenilor să-și ducă zilele cu ea. Toate aceste priveliști măreau cu fiecare pas amărăciunea călugărului, care o pornise la drum purtînd în suflet trista presimțire că se duce să afle vești cumplite.

Dar pentru ce se îngrijea atît de Lucia și din ce pricină o pornise la drum așa de repede și cu asemenea hotărîre, ca la chemarea unui superior ? Și cine era acest părinte Cristoforo ? Trebuia să răspundem tuturor acestor întrebări. Părintele Cristoforo de la ** era un om mai aproape de șaizeci decît de cincizeci de ani. Capul lui ras, în afară de mica cunună de păr care-i înconjura creștetul, după obiceiul capucinilor, se înălța din cînd în cînd cu un gest brusc, care lăsa să se ghicească o anumită mîndrie și nervozitate a personajului ; dar se apleca îndată cu voită smerenie. Barba albă și lungă, care îi acoperea obrajii și bărbia, scotea și mai mult în relief trăsăturile energice ale părții superioare a feței, căreia înfrînarea — ajunsă de mult obișnuită — departe de a-i slăbi expresivitatea, îi mărise gravitatea. Ochii lui, înfundați în orbite, erau de obicei plecați în pămînt, dar cîteodată scînteiau de o vioiciune extraordinară, ca doi cai nărăvași stăpîniți de un vizitiu cu care deși știu că nu pot face ce vor, mai fac totuși cîte o săritură, pe care o plătesc îndată printr-o zdravănă smucitură de zăbală.

Părintele Cristoforo nu fusese întotdeauna astfel și nici nu se numise întotdeauna Cristoforo. La botez primise numele de Lodovico. Era fiul unui negustor din localitatea *** (steluțele acestea se datorează toate prudenței cronicarului meu anonim), care, spre sfîrșitul vieții, fiind destul de avut și avînd un singur copil, lăsase negoțul și începuse să ducă o viață de principe.

În epoca aceea de trîndăveală a vieții sale începu să fie cuprins de o mare rușine pentru timpul pe care-l irosise nefăcînd nimic pe lume. Stăpînit de o asemenea fantezie, căuta prin toate mijloacele să facă uitat trecutul lui de negustor ; ba ar fi vrut să-l uite chiar și el. Dar prăvălia, marfa, registrul, cîntarul și cotul îi răsăreau

mereu în minte, așa cum umbra lui Banco îi apărea lui Macbeth, chiar în mijlocul ospețelor strălucite și a zîmbetelor lingușitoare ale paraziților. Și nici nu putem spune ce grijă aveau bieții de ei să ocolească orice cuvînt care ar fi putut părea o aluzie la vechea meserie a gazdei lor.

Într-o zi, ca să povestim una din aceste întîmplări, într-o zi, deci, pe la sfîrșitul mesei, în clipele cele mai depline și mai înfocate veselii, cînd nu s-ar fi putut spune cine era mai mulțumit — ceata musafirilor, care se ridicau de la ospăț, sau cel care le oferise ospățul — pe cînd gazda necăjea prietenește pe unul dintre oaspeți, mare mîncău, vrînd să răspundă și el cu o glumă, mîncăul răspunse fără nici un gînd răutăcios și cu nevinovăția unui copil : „Ei, mă fac și eu că am ureche de negustor“ [1]. Izbit el însuși de vorbele pe care le rostise, oaspetele se uită stînjenit la stăpînul casei, care se întunecase la chip ; și unul, și celălalt ar fi vrut să-și reia înfățișarea de mai înainte, dar nu mai era cu putință. Ceilalți oaspeți se gîndeau, fiecare în sinea lui, cum să împiedice scandalul, cum să le atragă atenția în altă parte dar, tot gîndindu-se, tăceau cu toții, și în tăcerea aceea buclucul era și mai vădit. Fiecare se ferea să întîlnească privirea celorlalți ; fiecare simțea că ceilalți erau preocupați de gîndul pe care încercau cu toții să-l ascundă. În ziua aceea bucuria pieri cu totul ; imprudentul, sau, mai bine zis, nefericitul, nu mai fu poftit niciodată.

Și, astfel, tatăl lui Lodovico își petrecu ultimii ani în supărări fără număr, mereu cu groaza de a fi luat în rîs, fără să se gîndească niciodată că a vinde nu e un lucru mai ridicol decît a cumpăra și că meseria de care se rușina acum o exercitase totuși atîția ani în public, fără nici o remușcare. Își crescu fiul ca un nobil, după cum îi îngăduiau condițiile vremii, legile și obiceiurile, îi tocmi profesori de literatură și exerciții cavalerești și muri lăsîndu-l bogat în pragul tinereții.

Lodovico căpătase obiceiuri aristocratice, și lingușitorii, în mijlocul cărora crescuse, îl obișnuiseră să fie tratat

---

[1] Expresie italienească, folosită în mod curent, cu sensul „fac pe surdul“.

cu mult respect. Dar cînd vru să intre în societatea oamenilor de seamă ai orașului, se găsi într-o situație cu totul deosebită de cea cu care era obișnuit și văzu că, dacă voia să fie tovarăș cu ei, cum ar fi dorit, trebuia să facă altă școală, de răbdare și supunere, să stea întotdeauna mai prejos și să înghită cîte o jignire în fiece clipă.

O astfel de viață nu se împăca nici cu educația, nici cu natura lui Lodovico. Se îndepărtă de ei dezgustat. Dar se ținea la o parte cu părere de rău, căci socotea că aceștia s-ar fi cuvenit să fie într-adevăr tovarășii lui ; ar fi vrut să se poată apropia de ei. Sub stăpînirea unui asemenea amestec de simpatie și ciudă, neputînd avea legături prietenești, dar vrînd totuși să aibă de-a face în vreun fel cu acești oameni, se luase la întrecere cu ei în eleganță și strălucire, dobîndind astfel pe bani dușmănie, invidie și batjocură.

Dar firea lui cinstită și năvalnică totodată îl atrăsese pentru o vreme în alte întreceri, mai serioase. Simțea o oroare instinctivă pentru ofense și injurii, oroare care crescuse și mai mult în sufletul lui din cauză că cei ce le săvîrșeau erau tocmai cei cu care avea el de-a face. Ca să-și potolească, sau, mai bine zis, ca să dea frîu liber tuturor acestor pasiuni, lua cu plăcere apărarea unui sărman asuprit, considerînd ca o datorie de onoare a-i sili pe asupritori să renunțe la abuzurile lor. Astfel, băgîndu-și singur, cum se spune, capul sănătos sub *Evanghelie*, își prilejuia mereu alte neplăceri, și așa, începutul cu începutul, ajunse un fel de protector al asupriților și răzbunător al injuriilor. Misiunea aceasta era foarte grea și nu mai e cazul să ne întrebăm dacă bietul Lodovico avea dușmani, griji și necazuri. Pe lîngă bătălia care o da în afară, mai era veșnic pradă hărțuielilor lăuntrice, căci, pentru a izbîndi în orice acțiune (fără să mai vorbim de cele în care rămînea înfrînt), era silit să folosească și el viclenia și violența, cu care conștiința lui nu se putea împăca. Era silit să țină în jurul său un mare număr de „bravi" și, atît pentru siguranța sa, cît și pentru a avea un ajutor mai puternic, fusese silit să-i aleagă pe cei mai îndrăzneți, adică pe cei mai nemernici, și, din dragoste pentru dreptate, să trăiască în mijlocul ticăloșilor. Așa

încît, de multe ori, fie amărît după o tristă izbîndă, fie îngrijorat din pricina unei primejdii ce-l pîndea, sătul să se tot ferească mereu, dezgustat de tovărășia în care trebuia să trăiască, frămîntat la gîndul viitorului din pricina averii ce se topea văzînd cu ochii atît în fapte de milostenie, cît și în cheltuielile pe care le făcea ca să sfideze pe nobili, de multe ori îi trecuse prin minte să se călugărească, pe atunci mijlocul cel mai obișnuit pentru a scăpa de încurcături. Dar ceea ce ar fi putut rămîne un simplu gînd, fără urmări, deveni o hotărîre nestrămutată din pricina unei întîmplări mai grozave decît toate cîte îi fusese dat să trăiască pînă atunci. Trecea într-o zi pe una din străzile orașului urmat de doi „bravi" și însoțit de un anume Cristoforo, fost băiat de prăvălie, ajuns apoi intendent în casă. Acesta era un om de vreo cincizeci de ani, îl văzuse născîndu-se pe Lodovico, era legat de el din tinerețe, iar Lodovico, la rîndul lui, îl iubea și, pe lîngă leafă, îi mai făcea multe daruri. nu numai cît îi trebui să-și ducă viața, ci destul ca să-și poată ține și numeroasa lui familie. Lodovico zări un senior, trufaș și impertinent recunoscut, cu care nu schimbase niciodată vreo vorbă, dar care îl ura din tot sufletul și pe care îl ura și el, la rîndul lui, din adîncul inimii, căci e doar unul dintre privilegiile lumii noastre faptul că oamenii se pot urî între ei fără să se cunoască. Seniorul acesta, urmat de patru „bravi", se apropia țanțoș, pășind falnic, cu capul sus, cu chip trufaș și disprețuitor. Și el, și Lodovico mergeau pe lîngă zid ; dar Lodovico (luați bine aminte !) venea pe partea dreaptă, ceea ce înseamnă că, după tradiție, avea dreptul (ce ți-e și cu tradiția asta !) să nu se dea la o parte în fața nimănui, lucru pe care pe atunci se făcea mare caz. Celălalt pretinse, dimpotrivă, că dreptul acesta i se cuvine lui, ca nobil, și că Lodovico trebuie să se dea la o parte, în virtutea altei tradiții. Căci și în această chestiune, ca și în multe altele, erau în vigoare două tradiți opuse, fără să se fi stabilit care din două era cea mai bună, lucru ce da prilej de ceartă ori de cîte ori vreun încăpățînat dădea peste altul de același soi.

Cei doi se apropiau, lipiți, și unul, și celălalt de ziduri, ca două chipuri dintr-un basorelief în mișcare.

Cînd ajunseră față în față, seniorul, măsurîndu-l pe Lodovico, de sus pînă jos, cu o privire poruncitoare, îi spuse cu glas tot atît de poruncitor :

— La o parte !

— Dumneata să te dai la o parte ! răspunse Lodovico. Acum mie mi se cuvine să merg pe dreapta !

— Ba, cînd e vorba de oameni de soiul dumitale, mi se cuvine mie, totdeauna !

— Așa ar fi dacă aroganța celor de soiul dumitale ar fi lege pentru cei de soiul meu !

„Bravii"celor doi stăteau nemișcați în spatele stăpînilor, privindu-se cîinește și strîngînd mîna pe mînerele spadelor, gata să sară la bătaie. Trecătorii, care veneau din amîndouă părțile, rămăseseră la distanță, ca să urmărească desfășurarea lucrurilor, și prezența acestor spectatori îi îndîrjea și mai rău pe cei doi împricinați.

— Dă-te în lături, bădăran păcătos, sau te învăț eu o dată pentru totdeauna cum să te porți cu nobilii !

— Minți cînd spui că sînt bădăran !

— Ba tu minți cînd spui că mint ! (Aceasta este formula folosită în astfel de împrejurări). Și dacă ai fi nobil ca mine, adăugă seniorul, ți-aș dovedi cu spada că tu ești mincinos !

— Acesta nu-i decît un pretext ca să scapi și să nu-ți susții prin fapte insolența cuvintelor !

— Aruncați-l în noroi pe ticălosul ăsta ! spuse nobilul, întorcîndu-se spre „bravii" săi.

— Încercați ! strigă Lodovico, făcînd un pas înapoi și apucînd mînerul spadei.

— Îndrăznețule, strigă celălalt, trăgînd la rîndul lui spada din teacă, o să sfarm arma asta după ce-o voi păta cu sîngele tău murdar !

Și se repeziră unul la altul ; slujitorii lor se aruncară și ei în apărarea stăpînilor. Lupta era inegală atît prin număr, cît și din cauză că Lodovico urmărea mai mult să pareze loviturile și să-și dezarmeze dușmanul decît să-l ucidă, pe cînd acesta voia să-l omoare cu orice preț. Lodovico căpătase în brațul stîng o lovitură de pumnal de la un „brav" și o zgîrietură ușoară în obraz, iar inamicul său îl ataca acum cu furie, ca să sfîrșească cu el. Cristoforo, văzîndu-și stăpînul în primejdie de moarte, se re-

pezi cu pumnalul la tînărul nobil. Acesta, întoroîndu-se mînios îl străpunse cu spada, iar Lodovico, văzînd această grozăvie, nu se mai putu stăpîni și înfipse la rîndul său spada în pîntecele inamicului, care se prăbuși în agonie, aproape în aceeași clipă cu sărmanul Cristoforo. „Bravii" nobilului, văzînd ce se întîmplase, o rupseră la fugă în dezordine, iar „bravii" lui Lodovico, prăpădiți și jumuliți și ei, nemaiavînd cu cine lupta și nevrînd să fie încurcați de mulțimea care începuse să se adune, o șterseră în direcția opusă ; așa încît Lodovico se pomeni singur, cu cei doi funești tovarăși la picioare, în mijlocul mulțimii.

— Cum a fost ? întrebau cei adunați. E unul... Ba sînt doi... I-a găurit burta... Cine-a fost ucis ?

— Ticălosul acela !

— Oh, sfîntă Fecioară, ce grozăvie ! Ce-a căutat, a găsit.

— Pînă la urmă toate se plătesc !

— S-a sfîrșit și cu ăsta ! Ce lovitură !

— Trebuie să fie ceva grav ! Ia uitați-vă și la nenorocitul celălalt ! Doamne sfinte, ce priveliște ! Salvați-l, salvați-l !

— A pățit-o și ăsta.

— Ia priviți ce i-au făcut, sîngerează din toate părțile...

— Fugiți, fugiți ! Nu vă lăsați prinși !

Vorbele acestea, care se deslușeau tot mai limpede în învălmășeala mulțimii, exprimau dorința tuturor ; și o dată cu sfatul, veni și ajutorul. Fapta se întîmplase în apropierea unei biserici a capucinilor, azil care era, după cum se știe, interzis zbirilor (adică oamenilor stăpînirii), precum și întregului complex de lucruri și persoane care se numeau pe atunci justiție.

Ucigașul rănit fu luat de mulțime, aproape leșinat, iar frații călugări îl primiră pe Lodovico din mîinile poporului, care îl dădu în grija lor, zicînd :

— E un om cumsecade, care a ucis un ticălos îngîmfat ; a făcut-o ca să se apere ; a fost silit de împrejurări.

Pînă atunci Lodovico nu vărsase niciodată sînge și, cu toate că omorul era pe vremea aceea un lucru atît de comun încît urechile oricui erau obișnuite să audă vorbin-

du-se despre asemenea crime și ochii să le vadă, simțămîntul pe care-l încearcă văzînd omul mort pentru el, precum și pe cel ucis de el, fu nou și cutremurător, o revelație a unor sentimente încă neîncercate. Prăbușirea dușmanului și schimbarea expresiei pe chipul său, care trecuse într-o clipă de la amenințare și furie la tristețea și liniștea solemnă a morții, fu o priveliște care schimbă într-o clipă sufletul ucigașului.

Cînd fusese tîrît la mînăstire, el aproape nu-și mai dădea seama nici unde se afla, nici ce făcea și, cînd își veni în fire, se văzu într-un pat din infirmeria mînăstirii, pe mîna fratelui chirurg (capucinii aveau de obicei cîte unul în fiecare mînăstire), care pansa cele două răni căpătate în tragica încăierare.

Un preot, însărcinat cu misiunea specială de-a asista pe muribunzi și care avusese adeseori prilejul să-și îndeplinească slujba aceasta pe străzi, fusese chemat de îndată la locul încăierării. Întorcîndu-se după cîteva minute, intră în infirmerie și, apropiindu-se de patul în care zăcea Lodovico, îi zise :

— Mîngîie-te, fiule ! Prietenul dumitale a murit cum se cuvine și m-a însărcinat să-ți cer iertare din partea lui și să-ți spun că și el te-a iertat.

Aceste cuvinte îl aduseră cu totul la realitate pe bietul Lodovico și-i răscoliră mai puternic și mai limpede simțirile ce se învălmășeau confuze în sufletul său — durerea pentru prietenul pierdut, tulburarea și remușcarea pentru lovitura ce-o dăduse cu mîna lui și totodată mila nesfîrșită pentru cel pe care-l ucisese.

— Dar celălalt ? îl întrebă, cu înfrigurare, pe călugăr.

— Celălalt își dăduse sufletul cînd am ajuns eu acolo.

În vremea aceasta, la locul încăierării și prin împrejurimile mănăstirii furnica o mulțime curioasă, așa încît zbirii poliției trebuiră să risipească mulțimea și apoi se postară la o oarecare distanță de poarta mînăstirii, ca nimeni să nu poată ieși neobservat. Un frate al mortului, doi veri și un unchi bătrîn veniră și ei, înarmați pînă în dinți, însoțiți de un mare număr de „bravi", și începură să patruleze de jur împrejurul mînăstirii privind cu dispreț și amenințare mulțimea de curioși, care nu îndrăznea

să le spună : „Bine i-a făcut !“ deși cuvintele acestea păreau scrise pe fețele tuturor.

Venindu-și în fire, Lodovico chemă numaidecît un călugăr și-l rugă să meargă să o caute pe văduva lui Cristoforo, să-i ceară în numele lui iertare de a fi fost, deși cu totul involuntar, pricina unei asemenea nenorociri și, în același timp, s-o asigure că-și lua asupra lui sarcina întreținerii familiei. Reflectînd apoi la viața lui, simți mai puternic și mai limpede ca oricînd dorința de a se călugări, dorință care altă dată îi trecuse doar fugară prin minte, și i se păru că Dumnezeu însuși îl adusese pe acest drum și-i dăduse un semn al voinței lui, făcîndu-l să ajungă într-o mînăstire datorită unei asemenea împrejurări ; și astfel hotărîrea fu luată. Chemă pe călugărul infirmeriei și-i dezvălui dorința lui. I se dădu răspunsul că trebuia să se ferească de-a lua o hotărîre pripită, dar dacă va stărui în hotărîrea sa, nu avea să fie respins. Atunci chemă un notar și făcu donația tuturor bunurilor ce-i rămăseseră (de altfel, o avere frumușică) în folosul familiei lui Cristoforo, lăsă o sumă în plus numai văduvei, ca și cum ar fi vrut să o înzestreze a doua oară, iar restul, celor opt copii ai lui Cristoforo, rămași orfani.

Hotărîrea aceasta veni tocmai la timp pentru gazde, care se aflau în mare încurcătură din pricina lui Lodovico. Căci nu puteau să-l îndepărteze din mînăstire și să-l expună astfel primejdiei de a cădea pradă justiției, adică răzbunării dușmanilor săi. Ar fi însemnat o adevărată renunțare la privilegiile lor, discreditarea mînăstirii în ochii poporului și totodată ar fi atras disprețul tuturor capucinilor din întreaga lume pentru faptul de a fi îngăduit încălcarea dreptului lor pe pămînt, ar fi însemnat să-și ridice împotrivă toate autoritățile clericale, care se mîndreau cu acest drept.

Pe de altă parte, familia celui ucis, destul de puternică, atît prin ea însăși, cît și prin legăturile ei, își făcuse din răzbunare o datorie de onoare și considera dușman pe oricine i s-ar fi împotrivit. Istoria nu spune că acestor rude le-ar fi păsat prea mult de pierderea celui ucis și nici că ar fi vărsat măcar o singură lacrimă pentru el ; spune numai că ardeau de dorința de a pune mîna pe ucigaș, viu sau mort.

O dată ce Lodovico îmbrăca rasa de capucin, lucrurile intrau în ordine. Pe lîngă aceasta, însemna că își recunoștea într-un fel și vina, impunîndu-și o penitență, și judecîndu-se astfel, el însuși renunța la orice împotrivire, arătîndu-se ca un adversar care depunea armele. Rudele mortului puteau, dacă asta le făcea plăcere, să creadă și să se laude că se făcuse călugăr numai din disperare și de frică să nu le cadă în mînă. Și în orice caz, a sili pe cineva să se lepede de tot ce are, să se tundă în cap, să umble desculț, să doarmă pe o saltea grosolană, să trăiască din pomeni, putea părea o pedeapsă destul de mare chiar celui mai îngîmfat dintre dușmanii ofensați.

Părintele stareț se înfățișă cu o umilință dezinvoltă la fratele mortului și, după ce declară cît de mult respect avea pentru ilustra familie și spuse că dorea să-i fie pe plac în tot ce era cu putință, vorbi despre căința lui Lodovico, despre hotărîrea lui, dînd a înțelege în mod politicos că familia putea fi satisfăcută de această întorsătură, insinuînd apoi cu blîndețe și cu multă abilitate că, fie cu voia, fie fără voia lor, lucrul acesta avea să se întîmple. Fratele mortului fu cuprins de o furie pe care capucinul o lăsă să se potolească, spunînd din cînd în cînd : „Da, da, durerea vă e foarte îndreptățită". La care, plin de trufie, seniorul spuse că familia sa va ști să-și capete satisfacția ce i se cuvenea ; capucinul, indiferent ce ar fi gîndit, nu-l contrazise. În cele din urmă, seniorul pretinse, cu titlu de condiție, ca ucigașul fratelui său să plece îndată din oraș.

Stareţul, care hotărîse de mai înainte lucrul acesta, răspunse că se va proceda întocmai, lăsîndu-l pe celălalt să creadă, dacă asta îi făcea plăcere, că măsura era luată numai ca să i se îndeplinească lui dorința. Și astfel totul se încheia cu bine pentru toți.

Familia mortului era mulțumită că ieșea onorabil dintr-o chestiune delicată, capucinii erau mulțumiți și ei că salvau în același timp un om și privilegiile lor fără să-și facă vreun dușman ; de asemenea, erau mulțumiți și amatorii de acte de cavalerism, văzînd cum se încheie cu cinste o asemenea întîmplare ; era mulțumit și poporul, căci vedea cum iese din încurcătură un om iubit de toată lumea și cum se convertește într-un fel de luat în seamă.

Şi, în sfîrşit, era mulţumit în durerea sa şi Lodovico al nostru, care începea o viaţă de ispăşire şi de căinţă, izbutind astfel, dacă nu să îndrepte răul săvîrşit, cel puţin să-l răscumpere, potolindu-şi oarecum suferinţa de neîndurat a remuşcării.

Bănuiala că hotărîrea sa ar putea fi dată pe seama fricii îl întristă o clipă, dar se mîngîie îndată cu gîndul că şi această părere nedreaptă va fi o pedeapsă pentru dînsul şi un mijloc de răscumpărare. Astfel, la vîrsta de treizeci de ani îmbrăcă rasa călugărească şi, trebuind, după datină, să-şi lepede numele şi să-şi ia altul, îşi alese pe acela care avea să-i reamintească în orice clipă fapta ce avea de ispăşit. Şi se numi fratele Cristoforo.

Îndată după săvîrşirea ceremoniei prin care fu călugărit, părintele stareţ îi puse în vedere că avea să-şi facă noviciatul la *** la şaizeci de mile depărtare, unde trebuia să plece a doua zi. Novicele se înclină adînc şi ceru o îngăduinţă :

— Daţi-mi voie, părinte, zise el, ca înainte de a pleca din acest oraş, unde am vărsat sîngele unui om, unde las o familie atît de crud lovită, să dau cel puţin satisfacţie pentru jignirea adusă, să-mi mărturisesc cel puţin regretul de a nu putea îndrepta răul făcut, cerînd iertare fratelui victimei, şi să-l potolesc, dacă Domnul va binecuvînta dorinţa mea, ura din suflet.

Părintele stareţ, socotind că un asemenea gest, pe lîngă că era bun în sine, ar putea sluji să împace şi mai cu temei nobila familie cu mînăstirea, se duse în grabă la nobilul domn, să-i împărtăşească cererea fratelui Cristoforo. La o propunere atît de neaşteptată, acesta fu cuprins, pe lîngă uimire, şi de un nou val de mînie potolit însă numaidecît de-o anumită satisfacţie. După ce stătu o clipă pe gînduri, zise :

— Să vină mîine ! şi indică ora.

Stareţul se întoarse, să ducă novicelui încuviinţarea dorită.

Seniorul înţelese îndată că, cu cît satisfacţia pe care avea s-o primească va fi mai solemnă şi mai zgomotoasă, cu atîta îi va mări prestigiul faţă de rude şi de popor, că toate acestea ar putea constitui (ca să folosim un limbaj modern) o frumoasă pagină în istoria familiei. Dădu po-

runcă să fie grabnic înștiințate toate rudele, ca să binevoiască a se osteni să vină la el a doua zi la prînz, spre a căpăta o satisfacție comună. La amiază, palatul vuia de seniori și doamne de toate vîrstele ; era un du-te-vino și o forfotă nemaipomenită : mantii largi, penaje fluturătoare, săbii zornăitoare atîrnînde, ritmice mișcări de gulere scrobite și plisate și freamătul lungilor trene ale rochiilor din țesătură aurită.

Coridoarele, curtea, strada erau înțesate de slujitori, de paji, de „bravi" și de curioși. Fratele Cristoforo, văzînd toată această pompă, îi ghici numaidecît pricina și simți o ușoară tulburare. Dar, după o clipă, își zise în sinea sa : „Cu atît mai bine ; l-am ucis în public, în prezența unui mare număr de dușmani, așa se cuvine să-mi ispășesc și vina". Astfel, cu ochii plecați, cu călugărul însoțitor alături, intră pe poarta acelei case, străbătu curtea, trecînd printr-o mulțime care-l măsura cu o curiozitate prea puțin ceremonioasă, urcă scara și, prin mijlocul acelei mulțimi de nobili și doamne, care se dădură la o parte, deschizîndu-i cale, ajunse înaintea stăpînului casei, care, înconjurat de rudele cele mai apropiate, stătea nemișcat în mijlocul sălii, țeapăn, cu bărbia ridicată trufaș, cu privirea ațintită în pămînt, cu mîna stîngă rezemată de mînerul sabiei și cu dreapta ținîndu-și strîns la piept gulerul mantiei.

Chipul și atitudinea unui om sînt uneori atît de expresive și trădează cu atîta precizie stările sufletești, încît chiar o întreagă mulțime de spectatori pot pricepe dintr-o dată și în același fel ce ascunde în suflet. Chipul și atitudinea fratelui Cristoforo spuseră limpede celor de față că nu se călugărise și nici nu venea să se umilească astfel din frică omenească, și aceasta îi cîștigă de la început bunăvoința tuturor.

Cînd zări pe cel jignit, grăbi pasul, îi căzu la picoare, încrucișă mîinile pe piept și plecîndu-și capul, rosti aceste cuvinte :

— Eu sînt ucigașul fratelui domniei-tale, și Domnul mi-e martor că aș vrea să-ți-l dau înapoi cu prețul vieții mele ; dar neputînd face nimic altceva decît să aduc zadarnice și tîrzii scuze, vă implor, în numele cerului, să le primiți.

Toți ochii erau ațintiți spre novice și spre cel căruia i se adresa ; toate urechile erau îndreptate spre dînșii. Cînd fratele Cristoforo tăcu, din sală se înălță un murmur de milă și de respect. Gentilomul, care păstra o atitudine de demnitate forțată și de mînie stăpînită, fu tulburat de aceste vorbe și s-e aplecă spre cel îngenunchеat.

— Ridică-te, îi zise el cu vocea tremurată, ofensa... faptul, într-adevăr... dar haina pe care o porți ...și nu numai aceasta, dar și pentru domnia-ta... ridică-te, părinte... Fratele meu... nu pot s-o neg... era un cavaler... era un om... puțin cam impetuos... puțin cam iute... Dar toate se întîmplă din voia lui Dumnezeu. Să nu mai vorbim despre asta... Dar, părinte, nu trebuie să stai în această atitudine...

Și, apucîndu-l de brațe, îl ridică.

Ridicîndu-se, dar cu capul tot plecat, fratele Cristoforo spuse :

— Pot, așadar, nădăjdui ca domnia-ta să-mi dea iertarea ! Căci, dacă o dobîndesc de la domnia-ta, de la cine oare n-aș putea-o nădăjdui ? Oh, dacă aș putea auzi din gura domniei-tale cuvintele acestea : „iertare" !

— Iertare ? zise gentilomul. Domnia-ta nu mai ai nevoie de ea. Dar, cu toate acestea, pentru că dorești aceasta, desigur că te iert, din toată inima...

— Și noi, și noi toți ! strigară într-un glas cei de față.

Chipul călugărului se lumină de o bucurie plină de recunoștință, sub care se vedea totuși o adîncă mîhnire pentru răul pe care iertarea oamenilor nu-l putea șterge. Mișcat de această expresie și copleșit de emoția generală, seniorul îl îmbrățișă și-i dădu, la rîndul său, sărutarea împăcării.

Strigăte de : „Bravo ! Foarte bine !" izbucniră din toate colțurile sălii, și toți cei de față se adunară în jurul călugărului. Atunci apărură și valeții, aducînd băuturi. Gentilomul se apropie de Cristoforo al nostru, care părea că vrea să se retragă, și îi zise :

— Părinte, binevoiește a lua ceva, dă-mi această dovadă de prietenie. Și voi să-l servească înaintea tuturor.

Dar scuzîndu-se și opunînd o blîndă și afectuoasă împotrivire, călugărul spuse :

— Asemenea lucruri nu mai sînt pentru mine, dar să mă ferească Dumnezeu să resping darurile domniei-

tale ! Sînt gata s-o pornesc la drum ; binevoieşte a porunci să mi se aducă o pîine, pentru ca să pot zice că m-am bucurat de milostenia domniei-tale, că am mîncat pîinea domniei-tale şi am căpătat un semn al iertării domniei-tale.

Profund mişcat, gentilomul dădu ordin să se facă întocmai, şi îndată un valet, îmbrăcat în livrea de mare gală, aduse o pîine pe o tavă de argint şi o oferi părintelui, care, după ce o luă şi mulţumi, o puse în desagă. Ceru apoi îngăduinţa să plece şi, după ce îmbrăţişă încă o dată pe stăpînul casei şi pe toţi cei din jur, de care abia putu scăpa, izbuti să plece. Dar avu mult de furcă şi în anticamere, unde cu greu se strecură printre servitori, ba chiar şi printre „bravi", căci se întreceau care mai de care să-i sărute poala hainei, cingătoarea sau gluga. Şi astfel, purtat aproape în triumf, ajunse în stradă, unde aştepta o mulţime de oameni, care-l însoţi pînă la una din porţile oraşului, pe unde ieşi, începînd pe jos călătoria spre locul noviciatului său.

Fratele şi rudele mortului, care se aşteptau să guste în ziua aceea trista bucurie a orgoliului, fură, dimpotrivă, pătrunşi de bucuria senină a iertării şi a bunăvoinţei. Oaspeţii mai stătură de vorbă cîtăva vreme, cu o plăcere şi o cordialitate neobişnuite, despre subiecte pentru care nici unul nu se pregătise venind acolo.

În loc de satisfacţii obţinute, insulte răzbunate, dificultăţi învinse, subiectele de conversaţie fură laudele aduse novicelui, împăcarea şi blîndeţea.

Chiar şi binecunoscutul lăudăros, care în ziua aceea ar fi ajuns să spună, pentru a cincizecea oară, cum ştiuse tatăl său, contele Muzio, să pună la locul lui, într-o împrejurare grozavă, pe marchizul Stanislav, vorbi, dimpotrivă, despre suferinţele şi despre minunata răbdare a unui anume călugăr Simion, mort de multă vreme.

După ce oaspeţii plecară cu toţii, stăpînul casei, gîndindu-se cu uimire la cele ce auzise şi spuse el însuşi, mormăi printre dinţi :

— Al dracului capucin ! (Sîntem siliţi să transcriem aici propriile lui cuvinte.) Al dracului capucin ! Dacă mai rămînea în genunchi încă o clipă, mai-mai că i-aş fi cerut eu iertare că mi-a omorît fratele !

Cronica noastră notează în mod special că, începînd din ziua aceea, seniorul acesta a fost ceva mai puțin violent și ceva mai înțelegător.

În acest timp, părintele Cristoforo mergea simțindu-și sufletul pătruns de o seninătate cum nu mai încercase niciodată după ziua cumplită, întru ispășirea căreia urma să-și închine toată viața.

Novicilor li se impunea tăcerea, și el urma regula fără să-și dea seama, absorbit cum era de gîndul ostenelilor, privațiunilor și umilințelor pe care avea să le îndure de atunci înainte pentru a-și răscumpăra greșeala. Poposind la ora mesei la un binefăcător al ordinului capucinilor, mîncă cu un fel de voluptate din pîinea iertării, dar păstră o bucată și o puse la loc în desagă, ca să o păstreze ca amintire veșnică.

Nu este intenția noastră să înfățișăm istoria vieții sale monahale ; vom spune numai că, îndeplinindu-și cu bucurie și cu mare grijă însărcinările care-i erau date de obicei, de a predica și de a asista pe muribunzi, el nu lăsa niciodată să-i scape vreun prilej de a exercita alte două însărcinări, ce și le impusese singur ; să risipească neînțelegerile și să ocrotească pe asupriți. De fapt, într-o oarecare măsură, în această înclinație se vedea — fără ca el să-și dea seama — vechea lui fire, precum și o rămășiță de spirit războinic pe care smerenia și pocăința nu o putuseră stîrpi cu totul. Graiul îi era îndeobște umil și potolit, dar cînd venea vorba despre dreptate sau despre vreun adevăr necunoscut, omul era dintr-o dată cuprins de vechea lui înflăcărare, acum înșoțită și modificată de acea emfază solemnă cu care se obișnuiesc cei ce predică, și care dădea vorbirii sale un caracter deosebit. Dar atît felul cum se purta, cît și înfățișarea lui mărturiseau o luptă îndîrjită între o fire arzătoare și suceptibilă și o voință ce i se împotrivea de obicei victorioasă, totdeauna la pîndă și condusă de motive și simțăminte înalte.

Un confrate și prieten în același timp, care-l cunoștea bine, îl asemuise cîndva acelor cuvinte, prea grăitoare în prima lor formă, pe care unii oameni, binecrescuți, le rostesc cînd pasiunea îi covîrșește, trunchiindu-le și schimbîndu-le cîte o literă : cuvinte care, deși ascunse sub

această deghizare, aminteso totuși de energia lor primitivă.

Iată de ce ar fi alergat numaidecît în sprijinul oricărei biete necunoscute, care, aflîndu-se într-o situație nefericită, ca a Luciei, i-ar fi cerut ajutorul. Fiind însă vorba de Lucia, veni cu atît mai multă grabă, cu cît îi cunoștea și îi admira nevinovăția ; primejdia ce-o amenința pe fată îl îngrijora, după cum mîrșava persecuție sub care căzuse îl umplea de indignare. La toate acestea adăugîndu-se faptul că o mai și sfătuise, spre binele ei, să nu dea nimic în vileag și să stea liniștită, se temea acum că îndemnul lui ar fi putut avea urmări rele, astfel încît la grija izvorîtă din mila înnăscută în sufletul său, se mai adăuga în cazul de față și frămîntările aclea care chinuie adesea sufletele celor drepți.

Iată însă că, în vreme ce noi ne-am oprit să-i povestim istoria, părintele Cristoforo a și sosit, a păsit pragul, iar cele două femei — lăsînd mînerul vîrtelniței, care se rotea scîrțiind — s-au ridicat în picioare, spunînd într-un glas :

— Oh, părinte Cristoforo, fii binecuvîntat !

CAPITOLUL V

Părintele Cristoforo se opri o clipă în prag și, aruncînd o privire spre cele două femei, își dădu numaidecît seama că presimțirile nu-l înșelaseră. Așa încît, cu tonul unei întrebări la care aștepți un răspuns dureros și ridicîndu-și barba printr-o mișcare ușoară pe spate, întrebă :

— Ei, ce este ?

Drept răspuns, Lucia izbucni în hohote de plîns. Maică-sa începu să-i ceară iertare că îndrăznise... dar părintele se apropie și, așezîndu-se pe un scăunel cu trei picioare, înlătură scurt vorbele de prisos, zicîndu-i Luciei :

— Liniștește-te, copila mea ! Iar dumneata, se adresă Agnesei, povestește ce s-a întîmplat.

În vreme ce buna femeie îi istorisea, cum se pricepea mai bine, călugărul făcea fețe-fețe, cînd ridicînd ochii la cer, cînd bătînd din picior. După ce Agnesa își isprăvi povestirea, călugărul își acoperi fața cu mîinile, exclamînd :

— Oh, Doamne sfinte, pînă cînd ?!... Dar lăsă fraza neterminată și se întoarse din nou către cele două femei : Bietele de voi ! Dumnezeu va trimis o încercare. Sărmană Lucia !

— Oh, părinte, nu-i așa că n-o să ne părăsești ? îl întrebă fata, hohotind.

— Eu să vă părăsesc ? Cum aș mai îndrăzni să cer Domnului milă pentru mine dacă v-aș părăsi ? Să te părăsesc în situația asta pe dumneata, pe care Dumnezeu însuși mi te-a încredințat ? Nu-ți pierde firea ! El te va ajuta. El vede totul. El se poate sluji chiar de un om neînsemnat ca mine pentru a înfrunta un... I-a să vedem, să ne gîndim ce s-ar putea face...

Zicînd acestea, își rezemă cotul stîng pe genunchi, își sprijini capul în palmă, își apucă strîns cu mîna dreaptă barba, de la rădăcină, vrînd parcă astfel să-și adune la

un loc și să-și întărească toate puterile sufletului. Dar cu cît chibzuia mai mult, cu atît își dădea mai bine seama cît de încurcată era situația, cît de grabnică era nevoia unei soluții și cît de slabe, de primejdioase și nesigure erau remediile la care s-ar fi putut recurge.

Să-l mustre pe *don* Abbondio, să-l rușineze și să-i arate cît de mult se îndepărtase de la datoria lui de preot ? Dar rușinea și datoria sînt nimic pentru el cînd este stăpînit de teamă. „Dacă l-aș înspăimînta, la rîndul meu ? Dar oare prin ce mijloace i-aș putea trezi în suflet o groază mai mare decît cea pe care o simte acum, la gîndul că-l paște moartea ? Să-l înștiințez pe cardinalul arhiepiscop și să cer ajutor de la autoritatea lui ? Pentru asta e nevoie de timp. Și pînă atunci ce-o să se întîmple ? Chiar dacă biata fată ar fi măritată, ar putea fi aceasta o piedică pentru cavaler ? Cine știe pînă unde poate merge ? Și cum să-i stăm împotrivă ? Cum ? Ah, dacă aș putea — se gîndea în sinea lui bietul călugăr — dacă aș putea să-i atrag de partea mea pe călugării de aici și pe cei din Milano ! Dar, vai ! întîmplarea nu e din cele obișnuite. M-ar părăsi cu toții. Omul acesta joacă rolul de apărător al mînăstirii și trece drept prieten al capucinilor. Oare «bravii» lui n-au venit în atîtea rînduri să se adăpostească la noi ? Aș rămîne cu totul singur, ba poate aș trece drept semănător de zîzanii și certăreț ; ce e și mai rău este faptul că printr-o încercare nepotrivită s-ar putea să înrăutățesc situația bietei copile.“ După ce cîntări cu de-amănuntul toate aceste posibilități, socoti că cea mai bună soluție era să se ducă chiar la *don* Rodrigo și să încerce a-l îndepărta de la gîndul său ticălos, prin amenințări și groaza vieții de dincolo, ba și a celei pămîntene, dacă va fi cu putință... În cel mai rău caz, avea să-și dea seama mai bine, pe această cale, pînă unde merge *don* Rodrigo cu încăpățînarea lui murdară, avea să descopere ceva mai mult din gîndurile lui și să știe astfel ce rămînea de făcut.

În vreme ce călugărul se frămînta astfel, Renzo, care, pentru toate temeiurile ce pot fi de oricine ghicite, nu putea sta prea departe de casa Luciei, se ivi în ușă, dar, văzîndu-l pe părintele Cristoforo adîncit în gînduri și pe cele două femei făcîndu-i semn să nu-l tulbure, se opri

tăcut în prag. Cînd își ridică privirea, să le spună femeilor ce plan își făcuse, părintele îl zări pe băiat și-l salută cu obișnuita lui dragoste, care se vădea mai limpede acum din pricina compătimirii.

— V-au spus, părinte ? întrebă Renzo cu glas tulburat.

— Da, și de aceea sînt aici.

— Ce ziceți de ticălosul acela ?

— Ce vrei să zic de el ? Nu mă poate auzi ; la ce ar sluji vorbele mele ? Îți spun, însă, dragul meu Renzo, să te încrezi în bunătatea lui Dumnezeu, și el nu te va părăsi.

— Ce vorbe binecuvîntate ! strigă tînărul. Dumneavoastră nu sînteți dintre cei ce aruncă totdeauna vina asupra săracilor. Pe cînd preotul nostru, și domnul avocat...

— Nu mai răscoli lucruri care nu pot decît să te tulbure zadarnic. Eu sînt un biet călugăr, și nu pot să-ți spun decît tot vorbele pe care le-am spus mai adineaori acestor două femei : oricît de neînsemnat ar fi ajutorul meu, vi-l dau, și n-o să vă părăsesc niciodată !

— Oh, părinte, dumneavoastră nu sînteți ca cei care-și zic „prietenii noștri" pe lumea asta. Niște lăudăroși ! Dacă odinioară aș fi luat de bune cuvintele lor unse cu miere, he-hei ! ce-ar mai fi fost ! Ziceau că sînt gata să-și verse sîngele pentru mine... că mă apără și împotriva diavolului ! Să fi avut un dușman ! Ziceau că ar fi fost destul să le dau de înțeles lucrul acesta : și el n-ar mai fi apucat ziua de mîine... Iar acum !... Ar trebui să vedeți cum se dau toți în lături...

Dar, ridicînd capul și privind spre părintele Cristoforo, Renzo îl văzu întunecat la față și-și dădu seama că spusese ce nu se cuvenea. Vrînd s-o dreagă, se încurcă și mai rău :

— Voiam să spun... nu m-am gîndit la... adică știi... voiam să zic...

— Ce voiai să zici ? Ia spune, te apucași să-mi nimicești opera înainte de-a fi început s-o clădesc ? Noroc că te-ai oprit la vreme. Ce ? Îți cauți prieteni ?... Ce fel de prieteni ?... Chiar să fi vrut acești prieteni, tot nu te-ar fi putut ajuta. Și acum căutai să-l pierzi tocmai pe acela care numai el poate și vrea să te ajute ?! Nu știi că Dum-

nezeu este prietenul celor întristați, care se încred în el ? Nu știi că cel slab nu are nimic de cîștigat dacă își arată colții ? Și chiar dacă așa s-ar fi întîmplat... Aici călugărul apucă strîns brațul lui Renzo ; chipul său, fără să piardă nimic din autoritate, căpătă dintr-o dată expresia unei dureri solemne, ochii i se plecară în jos și glasul îi deveni domol și parcă venea din altă lume. Și chiar dacă ai fi dobîndit ceva prin violență, cît de cumplită ar fi fost victoria ! Renzo ! Vrei să ai încredere în mine ? Dar, ce zic eu ? Să ai încredere într-un biet om, un biet călugăr, o biată făptură ? Vrei să ai încredere în Dumnezeu ?

— Da, părinte, firește ! răspunse Renzo. El e cu adevărat Stăpînul cel bun.

— Ei bine, atunci făgăduiește-mi că nu vei înfrunta, că nu vei provoca pe nimeni, că vei face cum voi hotărî eu.

— Făgăduiesc !

Lucia suspină adînc, ca și cum s-ar fi simțit eliberată de-o mare grijă, iar Agnesa spuse :

— Foarte bine, fiule !

— Ascultați, copii, începu din nou călugărul Cristoforo, eu mă voi duce azi să vorbesc cu omul acela. Dacă Dumnezeu îi va mișca inima, dînd putere cuvintelor mele, cu atît mai bine, dacă nu tot Domnul ne va arăta o cale de scăpare. Între timp, voi stați aici liniștiți și retrași, feriți-vă de flecăreli și nu vă arătați de loc. Astăseară sau mîine-dimineață, cel mai tîrziu, ne vom vedea din nou. Spunînd acestea, fără a le îngădui să-i aducă proslăviri și mulțumiri, plecă îndată.

Apucînd-o spre mînăstire, ajunse la vreme ca să poată ține isonul la slujba de la șase ceasuri [1], prînzi și o porni din nou la drum, înspre vizuina fiarei pe care avea de gînd să încerce a o îmblînzi.

Micul castel al lui *don* Rodrigo se înălța singuratic, ca o fortăreață, pe culmea unuia dintre numeroasele dealuri care se înșiră de-a lungul coastei.

La această indicație autorul nostru anonim adăugă că localitatea (ar fi făcut mai bine să-i dea pur și sim-

[1] Orarul mînăstiresc prevede cîntarea rugăciunilor la anumite ore. Ceasurile șase ar corespunde amiezii.

plu numele) se afla mai sus de sătucul logodnicilor, la depărtare de aproape trei mile, și la patru mile de mînăstire. La poalele dealului, în partea dinspre miazăzi și pînă către lac, se aflau cîteva căsuțe sărăcăcioase, în care locuiau vasalii lui *don* Rodrigo, care formau parcă minuscula capitală a micului său regat. Era destul să treci o dată pe aici ca să te lămurești perfect asupra obiceiurilor și firii locuitorilor săi. Dacă-ți aruncai o privire în cîteva din camerele de la catul de jos, ale căror uși se aflau deschise, zăreai atîrnate pe pereți, de-a valma, puști, trîmbițe, sape, greble, pălării de paie, plase și pungi cu praf de pușcă. Locuitorii acestor case erau bărbați viguroși și posomorîți, cu un ciuf mare lăsat pe frunte și strîns într-un fel de rețea ; bătrîni care, deși își pierduseră colții, păreau gata oricînd să mîrîie, la cea mai mică mișcare ; femei cu trăsături bărbătești și cu brațe vînjoase, cu care să însoțească și să-și întărească vorbele, dacă nu erau destul de convingătoare ; pînă și în înfățișarea și gesturile copiilor, care se jucau în drum, se simțea nu știu ce aer de provocare și înfruntare.

Părintele Cristoforo străbătu cătunul, urcă o ulicioară în serpentină și ajunse la un mic platou în fața castelului. Poarta era închisă, semn că stăpînul se afla la masă și nu voia să fie tulburat. Ferestrele rare și mici care dădeau spre drum erau fercane cu obloane vechi și părăginite, dar întărite pe dinăuntru cu gratii groase de fier, iar cele de la catul de jos erau așezate atît de sus, încît abia un om cățărat pe umerii altuia ar fi putut ajunge la ele. O liniște adîncă domnea, și trecătorul ar fi putut crede că este o casă părăsită dacă patru făpturi, două vii și două moarte, așezate simetric afară, nu ar fi vădit că e locuită. Aceste făpturi erau doi vulturi mari, cu aripile larg desfăcute, cu capul atîrnînd în jos, unul cu penele jumulite, pe jumătate mumificat de vreme, celălalt încă destul de bine păstrat și împodobit cu pene, prinși fiecare de cîte un canat al porții, și doi „bravi", întinși pe cele două bănci așezate în dreapta și în stînga porții, care stăteau de gardă, așteptînd să fie chemați și ei să se înfrupte din resturile de la masa stăpînului.

Călugărul se opri, ca un om care are de gînd să aștepte, dar unul dintre „bravi" se ridică și-i spuse :

— Intraţi, părinte, intraţi. Aici capucinii nu sînt lăsaţi să aştepte ; sîntem prietenii mînăstirii şi chiar eu m-am adăpostit o dată acolo, în anumite clipe, cînd aerul de afară nu-mi era prielnic şi cînd, dacă nu mi-aţi fi deschis poarta, ar fi fost vai şi amar de mine !...

Şi, în vreme ce spunea aceste vorbe, izbi de două ori cu ciocanul în poartă. La zgomotul acesta repetat, dinăuntru numaidecît se auzi lătrat de dulăi şi căţei, iar peste cîteva clipe se ivi în uşă, mormîind, un slujitor bătrîn, care, de cum îl văzu pe părintele Cristoforo, se înclină adînc, potoli ciinii strigînd şi dînd din mîini, îl introduse pe preot într-o curte strîmtă şi închise uşa după el. Pe urmă îl duse într-o sală şi, privindu-l cu respectuoasă nedumerire, îl întrebă :

— Nu sînteţi dumneavoastră părintele Cristoforo din Pescarenico ?

— Întocmai.

— Sfinţia-voastră aici ?

— După cum vezi, om bun.

— Aţi venit, desigur să faceţi vreun bine. Că binele, urmă el, mormăind printre dinţi şi luînd-o iar înainte, se poate face oriunde...

După ce trecură prin alte două sau trei săli întunecate, ajunseră la uşa sălii de petreceri. De dincolo se auzeau, amestecate, zgomote de furculiţe, cuţite, pahare, farfurii, dar mai cu seamă glasuri neplăcute, ce strigau care de care mai tare, vrînd parcă să se acopere unul pe altul. Călugărul vru să se retragă şi trebui să se lupte după uşă cu bătrînul slujitor ca să-l convingă să-l lase să aştepte într-un colţ pînă la sfîrşitul mesei, cînd uşa se deschise pe neaşteptate. Un oarecare conte Attilio, care şedea la masă în faţa uşii (un văr al stăpînului casei, şi noi am mai pomenit despre el fără să-l numim), văzînd capul ras şi veşmîntul călugărului şi băgînd de seamă intenţia plină de modestie a acestuia, strigă :

— Ehei, nu fugi, părinte, intră înăuntru !

Iar *don* Rodrigo, deşi nu ghici numaidecît scopul acestei vizite, bănui printr-un presentiment nelămurit că ar fi fost mai bine să fie scutit de ea. Dar, de vreme ce zăpăcitul de Attilio îl poftise astfel, nu se cădea ca el să se lase mai prejos şi zise, la rîndul său :

— Intră, părinte, intră !

Părintele intră, înclinîndu-se către stăpînul casei și răspunzînd cu amîndouă mîinile salutului comesenilor.

De obicei ne place (deși poate nu tuturor) să ne închipuim că în fața unui ticălos omul cinstit stă cu fruntea sus, cu privirea hotărîtă, cu pieptul înainte și cu vorbele pregătite pe buze, gata să le rostească. În realitate, însă, ca să poată lua această atitudine, se cer omului multe împrejurări, care se întîlnesc destul de rar laolaltă. De aceea, să nu vă miraţi că părintele Cristoforo, cu tot curajul pe care i-l insufla conștiința sa curată, cu toată încrederea neclintită în dreptatea cauzei pe care venea s-o apere și pătruns fiind de un amestec de dispreț și milă pentru *don* Rodrigo, stătea acum într-o atitudine de sfială și de respect în fața lui, care se afla în capul mesei, în propria lui casă, în propriul lui regat, înconjurat de prieteni, copleșit de laude și de nenumăratele semne ale puterii sale, cu o înfățișare în stare să înghețe pe buzele oricui chiar și o rugăminte, darmite un sfat, o admonestare sau o imputare.

La dreapta lui se afla acel conte Attilio, vărul său, și dacă e să spunem adevărul, tovarășul lui de desfrîu și violențe, venit de la Milano să petreacă vreo cîteva zile cu el. La stînga, în celălalt capăt al mesei, stătea, într-o atitudine de mare respect, temperată totuși de o anumită siguranță și aroganță, seniorul *podestà* [1], cel care, în teorie, ar fi trebuit să facă dreptate lui Renzo Tramaglino și să-l pună la punct pe *don* Rodrigo pentru cele arătate mai înainte. În fața seniorului *podestà* se afla, în atitudinea celui mai adînc și mai devotat respect, maestrul Sforărie, îmbrăcat cu o mantie neagră, cu nasul mai roșu ca de obicei, iar în fața celor doi veri stăteau doi oaspeți obscuri, despre care istoria noastră povestește doar că nu făceau nimic altceva decît să mănînce, să încuviințeze din cap, să zîmbească și să aprobe orice spunea vreunul din comeseni, dacă nu cumva era contrazis de altcineva dintre cei de față.

— Un scaun pentru părintele ! porunci *don* Rodrigo.

---

[1] Funcție administrativă, echivalentă cu aceea de primar, care conferea și împuterniciri judecătorești.

Un slujitor aduse un scaun, pe care părintele Cristoforo se așeză, cerînd iertare seniorului pentru că venise la o oră atît de nepotrivită.

— Aș dori să vă vorbesc, cu voia dumneavoastră, între patru ochi, despre o chestiune importantă, adăugă apoi în șoaptă la urechea lui *don* Rodrigo.

— Bine, bine, vom vorbi, dar pînă atunci să se aducă părintelui de băut.

Călugărul nu vru să primească, dar *don* Rodrigo strigă, ridicîndu-se în mijlocul gălăgiei care reîncepuse :

— Nu, la dracu, n-o să-mi aduceți asemenea jignire ! Nimeni nu va putea spune vreodată că un capucin a plecat din casa mea fără să-mi fi gustat vinul, sau vreun creditor obraznic fără să simtă pe spinare *lemnul* pădurilor mele...

Cuvintele acestea fură primite cu un hohot general de rîs și întrerupseră o clipă discuția foarte însuflețită dintre comeseni. Un slujitor aduse capucinului pe tavă o cană cu vin și un pahar lunguieț, în formă de caliciu, iar Cristoforo — nevrînd să se împotrivească prea mult unei invitații atît de stăruitoare din partea omului a cărui bunăvoință urmărea atît de mult s-o cîștige — se hotărî să-și toarne un pahar și să soarbă domol vinul.

— Autoritatea lui Tasso nu poate justifica teza dumitale, prearespectabile *podestà*. Ea dovedește chiar contrariul ! — urla contele Attilio, reîncepînd discuția — deoarece acest erudit, acest mare om, care cunoaște pe degete toate regulile cavalerești, a avut grijă ca trimisul lui Argante, înainte de a arunca provocarea împotriva cavalerilor creștini, să ceară mai întîi voie drept-credinciosului Godefroy de Bouillon [1].

— Dar acesta, răspunse urlînd tot atît de tare seniorul *podestà*, nu e decît o umplutură, o simplă umplutură, un ornament poetic, știut fiind că pe baza dreptului ginților, *jure gentium*, orice sol este, prin însăși natura sa, inviolabil ; și ca să nu căutăm prea departe, amintesc de

[1] *Godefroy de Bouillon, duce al Lorenei* (1061—1100), conducătorul primei cruciade și cel dintîi rege al Ierusalimului, eroul principal al poemului *Ierusalimul liberat*. Argante, personaj din poemul amintit, moare ucis într-un duel. Manzoni face aluzie la un fragment din poemul *Ierusalimul liberat* (Cîntul VI, 17).

proverbul : „Solul nu are vină". Iar proverbele, domnule conte, sînt înțelepciunea omenirii. Și cum mesagerul nu spusese nimic în numele său, ci prezentase doar provocarea în scris...

— Dar cînd veți înțelege că acel mesager era un măgar îndrăzneț, care nu cunoștea nici cele mai elementare...

— Cu permisiunea domniilor-voastre, întrerupse *don* Rodrigo, care n-ar fi vrut ca lucrurile să meargă prea departe, să-i cerem părerea și părintelui Cristoforo și să ne supunem hotărîrii date de el.

— Bine, foarte bine, zise contele Attilio, căruia i se păru un lucru foarte hazliu ca o problemă cavalerească să fie judecată de un călugăr.

Seniorul *podestà*, mult mai înflăcărat, se domoli cu greu, făcînd o strîmbătură, care părea că spune : „Eh, copilării !"

— Dar, după cîte mi se pare c-am înțeles, spuse părintele, nu sînt lucruri la care m-aș pricepe.

— Ah, astea nu sînt decît scuze de-ale dumneavoastră, călugării, spuse *don* Rodrigo, dar n-o să scăpați ! Ei, haide, știm destul de bine că n-ați venit pe lume cu gluga în cap și că ați trăit și în societate. Haide, haide, iată problema...

— Lucrurile .s-au petrecut astfel... începu să strige contele Attilio.

— Lasă-mă să vorbesc eu, vere, care sînt neutru ! îi tăie vorba *don* Rodrigo. Iată despre ce-i vorba : Un cavaler spaniol trimite o provocare unui cavaler milanez ; solul, negăsindu-l acasă pe cel provocat, lasă scrisoarea de provocare unui frate al cavalerului, care frate citește provocarea și, drept răspuns, îl ciomăgește pe aducător. E vorba...

— Bună ciomăgeală ! strigă contele Attilio. O adevărată inspirație !

— Pe dracu ! zise seniorul *podestà*. Să lovești un sol ! O persoană sacră ! Spune, părinte, dacă acesta e un act cavaleresc !...

— Da, domnule, cavaleresc, strigă contele, și să vă spun eu, care mă pricep în treburile cavalerești ! Ah ! dacă ar fi fost vorba de lovituri de pumn, ar fi fost altă treabă ; dar bastonul nu murdărește mîinile nimănui. Ceea

ce nu pricep, însă, e pentru ce prețuiești atîta spinarea unui netrebnic...

— Cine ți-a vorbit de spinare, domnule conte ? Mă faci să spun prostii care nu mi-au trecut niciodată prin minte ! Eu vorbesc de caracter, și nicidecum de spinare. Vorbesc mai ales de dreptul gînților. Spune-mi, te rog, dacă solii pe care vechii romani îi trimiteau să declare război altor popoare cereau îngăduința de a-și expune mesajul și dacă se afla măcar un singur scriitor care să arate că un astfel de trimis a fost vreodată ciomăgit.

— Ce legătură avem noi cu trimișii vechilor romani ? Au fost niște oameni care își îndeplineau bine însărcinările, dar în treburile astea erau tare înapoiați. După legile cavalerismului modern, însă, care e cel adevărat, spun și susțin că un sol care îndrăznește să lase o provocare în mîinile unui cavaler, fără să-i fi cerut voie, e un îndrăzneț, e violabil, foarte violabil, vrednic de bătut, de bătut fără milă !

— Răspundeți la următorul silogism...

— Nu vreau s-aud nimic !

— Dar ascultați-mă odată ! Să lovești un om dezarmat e un act nevrednic, *atqui* trimisul *de quo* nu era înarmat ; *ergo*... [1]

— Domol, domol, senior *podestà*...

— Cum domol ?

— Domol, vă spun ; ce tot îndrugați ? E un act nevrednic să lovești cu spada, pe la spate, ori să-i trimiți un glonte între umeri ; și, s-ar putea ivi și cazuri din acestea... dar să rămînem la problema noastră. Sînt de acord că acestea, în general, pot fi numite acte nevrednice ; dar să-i arzi cîteva lovituri de baston unui ticălos ! Frumos ar fi să-i spui mai dinainte : „Ia seama că te ating !“, cum i-ai spune unui om de lume : „În gardă !“ Iar dumneata, preacinstite maestru, în loc să-mi zîmbești, dîndu-mi de înțeles că ești de părerea mea, de ce nu-mi susții raționamentul cu texte de lege, ca să mă ajuți să-i conving pe acest senior ?...

— Eu... răspunse încurcat avocatul, eu mă mulțumesc să ascult această convorbire ; și mulțumesc întîmplării care

[1] ...dar ...despre care (e vorba)... deci (lat.).

a prilejuit un război atît de spiritual între domniile-voastre. Şi-apoi, n-am nici o cădere să dau vreo sentinţă : senoria-sa ilustrissimă a şi delegat un judecător... Părintele, aici de faţă...

— Ai dreptate, zise *don* Rodrigo, dar cum vrei să vorbească judecătorul cînd împricinaţii nu vor să tacă ?

— Am amuţit, zise contele Attilio.

Seniorul *podestà* strînse buzele şi ridică mîna, în chip de resemnare.

— Ah ! binecuvîntat fie cerul ! Acum e rîndul dumitale, părinte, zise *don* Rodrigo, jumătate serios, jumătate în glumă.

— Mi-am cerut iertare mai dinainte şi v-am spus că nu mă pricep, răspunse călugărul Cristoforo, înapoind servitorului paharul.

— Slabe scuze, strigară cei doi veri, vrem sentinţa !

— Dacă-i aşa, reluă călugărul, umila mea părere ar fi să nu mai existe provocări, nici soli, nici ciomăgeli.

Comesenii se priviră unii pe alţii, cu nedumerire.

— Ah ! Asta-i prea mult, zise contele Attilio. Mă iertaţi, părinte, dar e prea mult. Se vede că nu cunoşti lumea.

— El ? zise *don* Rodrigo. Atunci vă repet : o cunoaşte, vere, tot atît de bine ca dumneata ; nu-i aşa, părinte ? Spune, spune dacă n-ai avut şi dumneata aventurile dumitale ?

În loc de răspuns la această binevoitoare întrebare, părintele îşi spuse în sinea lui, în taină : „Vrea să lovească în tine, dar aminteşte-ţi, frate, că n-ai venit aici pentru tine şi că nu-ţi pasă de tot ce te atinge".

— Se poate, zise vărul, dar părintele... cum se numeşte părintele ?

— Părintele Cristoforo ! răspunseră mai mulţi.

— Dar, părinte Cristoforo, preavenerabile părinte, cu astfel de sentinţe vreţi să daţi lumea peste cap ? Fără provocări ! Fără ciomăgeli ! Adio, onoare ! Impunitate pentru toţi nemernicii. Din fericire, această propunere e cu neputinţă de îndeplinit.

— Curaj, e rîndul dumitale, maestre ! strigă *don* Rodrigo care voia să facă o diversiune, ca să împiedice cearta dintre primii împricinaţi. E rîndul dumitale, maestre, care eşti omul cel mai potrivit să faci dreptate. Să

vedem, în ce chip i-ai putea da dreptate părintelui Cristoforo ?

— Într-adevăr, răspunse avocatul, ridicînd furculița și întorcîndu-se spre capucin, într-adevăr, nu înțeleg cum părintele Cristoforo, care e totodată un desăvîrșit călugăr și un om de lume, nu s-a gîndit că părerea sa, bună, foarte bună, foarte potrivită în amvon, cu respect fie zis, nu prețuiește nimic într-o dispută cavalerească. Dar părintele știe mai bine decît bine că fiecare lucru e bun la locul său ; și eu cred că de data asta a vrut să scape de încurcătură printr-o glumă.

Ce s-ar fi putut răspunde la o asemenea judecată, ieșită dintr-o înțelepciune atît de veche și mereu nouă ? Nimic. Și așa a făcut și călugărul nostru.

Dar *don* Rodrigo, ca să pună capăt acestei probleme, schimbă vorba :

— Aha ! strigă el, bine că mi-am adus aminte : am auzit că la Milano se vorbește de o împăcare.

Cititorul știe că în anul acela se dădea lupta pentru succesiunea ducatului de Mantua [1], intrat — după moartea lui Vincenzo Gonzaga, care nu avea moștenitor — în stăpînirea ducelui de Nevers, ruda sa cea mai apropiată. Ludovic al XIII-lea, sau, mai bine zis, cardinalul Richelieu, îl susținea pe acest principe, care era de naționalitate franceză și favoritul lor, în timp ce Filip al IV-lea, sau, mai bine zis, contele de Olivares [2], numit și contele-duce, nu-l doreau cîtuși de puțin din aceleași motive ; și-i declarară război. Întrucît acest ducat era o feudă a imperiului, celor două părți se foloseau de tot felul de intrigi, de cereri și amenințări pe lîngă împăratul Ferdinand al II-lea [3] : prima, ca să-i fie acordată învestitura [4] noului duce ; cealaltă, ca să-i fie refuzată, și chiar mai mult, să i se dea ajutor să-l alunge din ținut.

---

[1] Aluzie la așa-numitul „război pentru succesiunea Mantuei" (1628—1631), episod din Războiul de treizeci de ani.

[2] *Gaspar Guzman, conte de Olivares și duce de San Lucar* (1587—1645), prim-ministru al regelui Filip al VI-lea, exercita, ca și Richeliu, o influență covîrșitoare asupra monarhului său și asupra întregii politici a țării.

[3] *Ferdinand al II-lea de Habsburg*, împărat al Germaniei între anii 1619—1637.

[4] Act de împroprietărire a unui vasal de către suzeranul său.

— Îmi vine a crede că lucrurile s-ar putea rezolva, zise contele Attilio. Am anumite indicii...

— Nu, domnule conte, să nu crezi asta, întrerupse seniorul *podestà*. Din colțișorul meu mai aflu și eu cîte ceva, fiindcă seniorul castelan spaniol, care prin bunătatea sa îmi arată simpatie și care fiind fiul unuia dintre favoriții contelui-duce, este la curent cu tot ce se petrece...

— Îți spun eu, care stau zilnic de vorbă în Milano cu oameni mult mai de seamă ; și știu dintr-un loc sigur că papa [1], doritor cum este de pace, a făcut propuneri...

— Așa trebuie să fie... Lucrurile sînt în ordine. Sanctitatea-sa își face datoria : un papă trebuie să facă pace între principii creștini. Dar contele-duce are politica lui, și....

— Și, și, și... Știi dumneata, seniore, care este gîndul împăratului în această clipă ? Crezi că nu-i decît Mantua pe lume ? Lucrurile la care trebuie să se gîndească sînt multe, dragul meu. Știi dumneata, de pildă, în ce măsură se poate încrede în principele său de Valdistano sau de Vallistai [2], ori cum i-o mai fi spunînd ?... Și dacă...

— Adevăratul său nume, în limba germană, îl întrerupse iarăși seniorul *podestà*, e Wallenstein [3], cum l-am auzit rostit adesea de castelanul nostru spaniol. Dar puteți fi liniștit, căci...

— Mă-nveți pe mine ? reluă contele ; dar *don* Rodrigo îi făcu semn cu ochiul, arătîndu-i astfel că-l roagă să înceteze cu contrazicerile. Contele tăcu, iar seniorul *podestà*, ca o corabie despotmolită, își urmă cu toate pînzele sus cursul elocinței sale.

---

[1] *Urban al VIII-lea*, pe atunci papă (1623—1644), departe de a dori pacea, se alăturase cardinalului de Richelieu pentru a-l susține pe ducele de Nevers, dar, în același timp, furniza armament adversarilor acestora.

[2] În Italia secolului al XVIII-lea numele străine erau adaptate, în mod arbitrar, la fonetismul italian sau la cel spaniol de către hispanofili. Astfel, *podestà*, hispanofil fervent, va adopta pronunția spaniolă și pentru celelalte nume (Richelieu și Nevers), cum se vede în paginile ce urmează.

[3] Este vorba de vestitul conducător de oști al imperiului german *Albrecht Wallenstein* (1583—1634), asasinat din ordinul împăratului Ferdinand al II-lea.

— Wallenstein nu mă neliniștește, deoarece contele-duce are ochiul ager și nu-i scapă nimic, iar dacă Wallenstein ar vrea s-o ia razna, va ști să-l aducă pe calea cea dreaptă fie cu binele, fie cu răul. Nu-i scapă nimic din vedere, cum vă spun, are brațul lung, și dacă își bagă în cap — cum și-a băgat, și pe bună dreptate, ca om politic de seamă ce este — că seniorul duce de Nivers n-o să prindă rădăcini în Mantua, seniorul duce de Nivers nu le va prinde, și seniorul cardinal de Riciliù se va strădui zadarnic. Mă face să rîd acel cardinal care vrea să se ia la luptă cu un conte-duce, cu un Olivares ! Vă spun drept, aș vrea să mă nasc din nou peste două sute de ani, să aud ce vor spune urmașii de această pretenție caraghioasă ! Nu e de ajuns invidia, trebuie să ai și cap ; și capete ca al contelui-duce nu există decît unul pe lume ! Contele-duce, domnii mei, urmă seniorul *podestà*, cu vîntul încă în pupă și uimit el însuși că nu întîlnește nici o stavilă, contele-duce, cu respect fie zis, e o vulpe bătrînă, care ar face pe orișicine să-i piardă urma ; și cînd dă impresia că ochește la dreapta, poți fi sigur că lovește în stînga ; de aceea nimeni nu se poate lăuda că-i cunoaște planurile, chiar și cei ce le execută ; chiar și cei care transcriu poruncile nu înțeleg nimic nici ei. Vă vorbesc în oarecare cunoștință de cauză, fiindcă vrednicul senior castelan binevoiește să stea de vorbă cu mine, cu mare încredere. Dimpotrivă, contele-duce știe amănunțit tot ce fierbe în oalele celorlalte curți, așa că marii politicieni (printre care sînt mulți foarte dibaci, nu se poate nega !) abia au combinat un plan, contele-duce cu mintea lui ageră, cu mijloacele lui ascunse, cu țițele sale întinse pretutindeni l-a și ghicit. Acel biet om, cardinalul Riciliù, încearcă ici, miroase dincolo, asudă, se zbuciumă zadarnic, și la urmă ?... Cînd se crede c-a dat o lovitură, se trezește cu o contralovitură, care-l izbește, din partea contelui-duce...

Dumnezeu știe cînd ar mai fi ajuns la țărm seniorul *podestà*, dar *don* Rodrigo, stimulat de strîmbăturile vărului său, se întoarse pe neașteptate spre un slujitor și, ca și cum i-ar fi venit dintr-o dată o inspirație, îi făcu semn să aducă a anumită garafă.

— Seniore vorbitor și seniorii mei, zise el, în sănătatea contelui-duce ! După ce beți, să-mi spuneți dacă vinul e vrednic de acest personaj.

Seniorul *podestà* răspunse cu o închinăciune, în care se vădea un sentiment de adîncă recunoștință, fiindcă tot ce se făcea sau se spunea în cinstea contelui-duce i se părea în parte destinat și lui.

— Trăiască o mie de ani *don* Gasparo Guzman, conte de Olivares, duce de San Lucar, mare *privato* al regelui Filip cel Mare, stăpînul nostru ! exclamă el ridicînd paharul.

Privato, pentru cine nu știe, era cuvîntul folosit în acele vremuri ca să desemneze favoritul unui principe.

— Trăiască o mie de ani ! răspunseră toți.

— Turnați-i părintelui, zise *don* Rodrigo.

— Mă iertați, se împotrivi părintele, dar am mai făcut o dată păcatul ăsta, și n-aș mai putea...

— Cum ? zise *don* Rodrigo. Se închină în cinstea contelui-duce. Vrei oare să ne faci să credem că ești de partea navarezilor ? (Așa li se spunea atunci, în batjocură, francezilor, din pricină că principii de Navara, începuseră, de la Henrio al IV-lea, să domnească asupra lor.)

În fața acestei stăruințe, călugărul trebui să bea.

Toți mesenii izbucniră în exclamații și în laude aduse vinului, în afară de avocat, care, cu capul ridicat, cu privirile ațintite departe și cu buzele strînse, spunea mult mai mult decît ar fi putut s-o facă prin cuvinte.

— Hei ! ce zici, avocate ? întrebă *don* Rodrigo.

Scoțînd din pahar un nas mai roșu și mai lucios decît vinul, avocatul răspunse, apăsînd cu emfază pe fiecare silabă :

— Zic, afirm și constat că e un Olivares al vinurilor ! *Censui, et in eam ivi sententiam* [1], că o astfel de licoare nu se găsește în toate cele douăzeci și două de state ale regelui nostru, pe care Dumnezeu să-l ocrotească ! Declar și hotărăsc că ospețele ilustrissimului senior *don* Rodrigo întrec ospețele lui Eliogabalus [2], că foametea e surghiu-

---

[1] Socotesc, și susțin această părere... (lat.).

[2] Împărat roman (204—222), celebru pentru ospețele și orgiile sale.

nită și îndepărtată în veci din acest palat, unde sălășluiește și domnește măreția !

— Bine zis, bine învîrtit ! strigară într-un glas comesenii, dar cuvîntul „foametea", pe care avocatul îl spusese la întîmplare, aminti tuturor acest trist subiect, și toți începură să vorbească despre aceasta. Toți erau de aceeași părere, cel puțin asupra problemei principale, și astfel hărmălaia deveni poate și mai mare decît dacă părerile ar fi fost deosebite. Toți vorbeau deodată.

— Nu foametea e de vină, spunea unul, ci acaparatorii !

— Și brutarii, care ascund grîul, spunea altul. Ar trebui spînzurați !

— Chiar așa, să-i spînzure fără milă !

— Cu procese în regulă ! strigă seniorul *podestà*.

— Ce procese ?! strigă și mai tare contele Attilio. Justiție sumară. Prinzi trei, sau patru, sau cinci, sau șase, care, prin glasul poporului, sînt arătați ca cei mai bogati, cei mai cîinoși, și-i spînzuri.

— Să fie date pilde ! Pilde ! Fără pilde nu se poate face nimic !

— Să-i spînzure ! Să-i spînzure ! și o să răsară grîu din toate părțile !

Acela care, trecînd printr-un bîlci, a fost silit s-asculte larma unei trupe de artiști ambulanți, cînd între un cîntec și altul fiecare își acordă instrumentul, făcîndu-l să sune cît mai tare spre a-l auzi cît mai bine în mijlocul zgomotului făcut de ceilalți, își închipuie cam cum era concertul mesenilor, dacă-l putem numi astfel. Între timp, se bea din vinul acela grozav, și laudele aduse, pe bună dreptate, vinului, se amestecau păreri de jurisprudență economică ; astfel că vorbele care răsunau mai tare și mai adesea erau : „Ambrozie" [1] și : „Să-i spînzure !"

Între timp, *don* Rodrigo arunca din cînd în cînd o privire pe furiș singurului comesean ce stătea tăcut, și mereu mut, fără să dea semne de nerăbdare, sau de grabă, fără să facă vreo mișcare ce ar fi putut aminti că aștepta ceva, dar și fără să aibă aerul oă ar primi să plece înainte de a fi ascultat.

[1] Pentru a indica excelenta calitate a vinului băut.

Don Rodrigo l-ar fi trimis bucuros la plimbare și s-ar fi lipsit de convorbire, dar să alungi un capucin fără să-i fi ascultat păsul nu era un lucru potrivit cu politica sa.

Așadar, neputînd înlătura această plictiseală, se hotărî să o înfrunte repede și să scape : se ridică de la masă și, odată cu el, întreaga societate de burtoși, fără ca gălăgia să înceteze. Cerînd apoi îngăduința oaspeților, se apropie solemn de călugărul ce se ridicase o dată cu ceilalți și-i zise :

— Sînt la dispoziția dumneavoastră, părinte, și-l pofti într-o altă sală.

CAPITOLUL VI

— Cu ce vă pot fi de folos ? întrebă *don* Rodrigo, proțăpindu-se în mijlocul sălii.

Vorbele erau acestea, dar, după felul cum fuseseră rostite, însemnau cam : „Bagă de seamă în fața cui te afli, cumpănește-ți cuvintele și fii scurt !"

Nu exista mijloc mai sigur și mai grabnic pentru a-i da curaj părintelui Cristoforo, decît să-i vorbești cu un ton arogant. El, care stătea sfios, căutîndu-și cuvintele și trecîndu-și printre degete boabele mătănilor ce-i atîrnau de brîu, ca și cum nădăjduia să găsească în vreuna din ele cuvintele cu care să înceapă, simți dintr-o dată în fața acestei atitudini a lui *don* Rodrigo că-i vin pe buze mai multe cuvinte decît ar fi avut nevoie. Dar gîndindu-se cît de important era să nu-și încurce treburile, sau, mai bine zis, treburile altora, se grăbi să tempereze frazele ce-i treceau prin minte și zise cu umilință reținută :

— Vin pentru a vă îndemna să faceți cuiva dreptate și să vă cer o milostenie. Anumiți oameni ticăloși s-au folosit de numele senioriei-voastre ilustrissime și au speriat un biet preot, ca să-l împiedice să-și îndeplinească datoria, și prin asta să asuprească doi nevinovați. Înălțimea-voastră poate cu o vorbă să-i dojenească pe vinovați, să îndrepte răul și să-i smulgă din amărăciune pe cei cărora li s-a făcut o atît de crudă nedreptate. Vă stă în putere, și putînd s-o faceți... știți, conștiința, onoarea...

— Îmi veți vorbi de conștiință, părinte, cînd voi veni să mă spovedesc la dumneavoastră. În ceea ce privește onoarea mea, aflați că eu mi-o apăr, și numai eu, și că pe cel ce îndrăznește să împartă cu mine această grijă îl socotesc un îndrăzneț care îmi aduce ocară !

Călugărul Cristoforo, înțelegînd din aceste cuvinte că seniorul dorește să răstălmăcească vorbele și să schimbe discuția în ceartă, ca să nu-i îngăduie să-l încolțească, își

propuse să fie și mai răbdător, hotărî să îndure orice vorbă urîtă i-ar arunca celălalt și răspunse repede, cu glas supus :

— Dacă am spus vreun cuvînt care v-a supărat, a fost desigur, împotriva intenției mele. Și dacă nu știu să vorbesc cum se cuvine, certați-mă și îndreptați-mă, dar binevoiți să mă ascultați. În numele lui Dumnezeu, al acelui Dumnezeu înaintea căruia ne vom înfățișa cu toții... și, rostind acestea, puse înaintea ochilor încruntatului său ascultător capul de mort cioplit în lemn, care atîrna de șirul mătăniilor, nu vă îndărătniciți a nesocoti dreptatea oamenlor săraci, o dreptate atît de ușor de făcut. Gîndiți-vă că Dumnezeu are mereu ochii ațintiți asupra lor și că strigătele și gemetele lor sînt ascultate acolo sus. Nevinovăția e puternică la...

— Ei, părinte ! îl întrerupse brusc *don* Rodrigo. Respectul ce-l port veșmîntului domniei-tale e mare ; dar dacă ar fi cineva care să mă poată face să-l uit mai repede, ar fi tocmai să-l văd îmbrăcat de cineva care îndrăznește să vină să facă pe iscoada în casa mea !

Cuvintele acestea făcură să se aprindă obrajii călugărului ; totuși, cu aerul unui om care înghite o băutură foarte amară, urmă :

— După cîte nădăjduiesc, nu credeți că mi s-ar cuveni un astfel de epitet, iar în inima dumneavoastră simțiți că fapta pe care o fac acum nu e nici josnică, nici de disprețuit. Ascultați-mă, *don* Rodrigo, și dea Domnul să nu vină ziua în care să vă căiți că nu m-ați ascultat. Nu încercați să vă faceți o astfel de glorie, *don* Rodrigo, căci gloria în fața oamenilor e zadarnică ! Adevărata glorie înaintea lui Dumnezeu se capătă ! Aveți multă putere aici, pe pămînt, dar...

— Știi oare, spuse *don* Rodrigo, întrerupîndu-l cu dispreț, dar nu fără să simtă un fel de tremur, știi oare că, atunci cînd îmi vine să ascult o predică, pot foarte bine să mă duc la biserică, așa cum fac și ceilalți ? Dar în casa mea ?... Hm ! Și continuă, cu un zîmbet silit, de dispreț : Mă prețuiești mai mult decît merit, părinte ! Predicatorul în casa mea ! Numai principii sînt onorați astfel...

— Dumnezeul care cere socoteală principilor de cuvintele pe care le fac auzite în palatele lor e același Dumnezeu care în această clipă vă dă un semn din marea lui milă, trimițînd pe un sol al său, nevrednic și ticălos, dar totuși un sol al său, să vă roage pentru o nevinovată...

— La urma umei, părinte, zise *don* Rodrigo, făcînd o mișcare ca pentru a pleca, nu știu ce vrei să spui, nu înțeleg altceva decît că trebuie să fie undeva o fată care-ți e foarte dragă. Așa că du-te și te mărturisește cui îți place, dar nu-ți lua libertatea de-a plictisi prea mult pe un gentilom.

La mișcarea lui *don* Rodrigo, călugărul nostru i se așeză în față, dar cu mult respect, și, ridicînd mîinile, ca și cum ar fi vrut să-l roage și să-l rețină în același timp, răspunse :

— Mi-e foarte dragă, e adevărat, dar nu mai mult decît dumneavoastră. Sînteți două suflete care mă interesează mai mult decît sîngele meu. Eu, seniore, nu pot face altceva pentru dumneavoastră decît să mă rog Domnului, dar o voi face din toată inima. Nu spuneți nu ! Nu lăsați în neliniște și teamă o fată nevinovată. Un cuvînt al dumneavoastră poate face totul.

— Ei bine, zise *don* Rodrigo, deoarece crezi că eu pot face atît de mult pentru această persoană și deoarece această ființă te interesează atît...

— Ei bine ? întrebă neliniștit părintele Cristoforo căruia tonul și înfățișarea lui *don* Rodrigo nu-i îngăduiau să se încreadă în speranța ce păreau s-o îngăduie cuvintele acestea.

— Ei bine, povățuiește-o să vină aici și să se pună sub ocrotirea mea. Nu-i va mai lipsi nimic și nimeni nu va îndrăzni s-o tulbure, pe cuvîntul meu de gentilom !

La o astfel de propunere, indignarea călugărului, reținută cu greu pînă atunci, izbucni. Grija și răbdarea pe care și le propusese se risipiră ; omul de odinioară se alătură celui ce era acum și, în asemenea împrejurări părintele Cristoforo făcea cît doi.

— Ocrotirea dumitale ?! exclamă el, făcînd doi pași îndărăt, proptindu-se cu mîndrie pe piciorul drept, punînd mîna dreaptă în șold, ridicînd stînga cu arătătorul îndreptat spre *don* Rodrigo și țintindu-l cu privirea soîn-

teietoare. Ocrotirea dumitale ? E mai bine că mi-ai vorbit astfel, că mi-ai făcut mie o astfel de propunere. Ai întrecut măsura și nu mai am a mă teme de domnia-ta !

— Așa vorbești cu mine, călugăre ?...

— Vorbesc cum se vorbește cu cel părăsit de Dumnezeu și care nu mai poate înspăimînta pe nimeni. Ocrotirea domniei-tale ? Hm ! Știam că acea nevinovată e sub ocrotirea Domnului ; dar domnia-ta m-ai făcut să mă încredințez acum de acest lucru cu toată tăria, încît nu mai e nevoie să mă feresc a vorbi de ea. E vorba de Lucia. Iată, îi rostesc numele cu fruntea sus, cu privirea nesovăielnică.

— Cum ?! În casa mea ?!...

— Mi-e milă de această casă ; blestemul cerului este deasupra ei. Crezi oare că dreptatea lui Dumnezeu se va poticni de cîteva pietre și de cîțiva tîlhari ? Crezi că Dumnezeu a făcut o ființă după chipul și asemănarea sa ca să-ți îngăduie dumitale plăcerea de a o chinui ? Ai socotit că Dumnezeu nu va ști s-o apere ? Ai disprețuit înștiințarea pe care ți-a trimis-o ! Ți-ai rostit singur sentința. Inima faraonului [1] era tot atît de împietrită ca a dumitale, și Dumnezeu a știut s-o sfarme. Lucia e apărată de ticăloșia dumitale, să știi asta de la mine, un biet călugăr ; iar în ceea ce te privește, ascultă cu luare-aminte ceea ce-ți prezic : va veni o zi în care..,

Don Rodrigo stătuse pînă atunci între furie și uimire, uluit, negăsindu-și cuvintele, dar cînd auzi că la toate acestea se mai adăuga și amenințarea unei prevestiri, pe lîngă furie, fu cuprins și de-o îndepărtată și tainică spaimă.

Apucă cu iuțeală mîna aceea amenințătoare și, ridicînd glasul, ca să acopere cuvintele nefastului proroc, strigă :

— Piei din fața ochilor mei îndrăzneț nemernic, ticălos în haine călugărești !

Cuvintele acestea atît de hotărîte îl liniștiră într-o clipă pe părintele Cristoforo. Ideea de batjocură și de ticăloșie se ivise în mintea călugărului de mult și strîns legată cu ideea de suferință și de tăcere, așa că injuria seniorului îi stinse din suflet orice urmă de mînie și de

[1] Aluzie la persecutarea evreilor în Egipt.

înflăcărare, lăsînd doar hotărîrea de-a asculta liniștit ceea ce i-ar fi plăcut lui *don* Rodrigo să adauge.

Astfel că, retrăgîndu-și încetișor mîna din ghearele gentilomului, înclină capul și rămase nemișcat, așa cum la încetarea vîntului, în toiul vijeliei, stejarul bătrîn își strînge ramurile și primește grindina pe care i-o trimite cerul.

— Parvenit nemernic ! urmă *don* Rodrigo. Te porți ca un om de rînd ! Dar mulțumește veștmîntului care acoperă umerii tăi de ticălos și te apără de mîngîierile ce se cuvin celor de teapa ta ca să învețe cum să vorbească ! Ieși pe picioarele tale deocamdată, și pe urmă vom mai vedea noi !

Zicînd acestea, îi arătă cu un gest de poruncă dispreţuitoare o ușă, ce se afla în fața celei prin care intraseră ; părintele Cristoforo ieși cu capul plecat, lăsîndu-l pe *don* Rodrigo să măsoare cu pași furioși cîmpul de bătaie.

După ce trase ușa în urma lui, călugărul văzu în cealaltă cameră, unde intrase, un om care se strecura încetișor, lipindu-se de zid, ca și cum s-ar fi temut să nu fie zărit, și recunoscu pe bătrînul servitor care-l întîmpinase la venire. Omul slujea casa aceea de aproape patruzeci de ani, adică înainte de a se naște *don* Rodrigo ; intrase în slujba tatălui acestuia, care fusese cu totul alt fel de om. La moartea bătrînului, noul stăpîn îi gonise pe toți servitorii vechi și angajase servitori noi, dar pe el îl oprise, totuși, nu numai fiindcă era bătrîn, ci și pentru că, deși era om cinstit și avea o fire cu totul deosebită de a lui, răscumpăra aceste vini prin două însușiri : o înaltă idee despre cinstea casei și o cunoaștere adîncă a etichetei, ale cărei vechi tradiții și minuțioase particularități le știa ca nimeni altul.

În prezența stăpînului, bietul bătrîn n-ar fi îndrăznit niciodată să-și dea în vileag, și cu atît mai puțin să-și exprime, dezaprobarea față de tot ceea ce vedea zilnic. Abia dacă scotea cîte o exclamație sau scăpa, printre dinți, cîte o dojană față de tovarășii săi, care rîdeau de el și cărora le făcea plăcere uneori să-l atîțe, ca să-l facă să spună mai mult decît ar fi vrut și să-l audă lăudînd felul cum se trăia odinioară în acea casă. Cîrtelile sale nu ajungeau la urechile stăpînului decît însoțite de po-

vestirea hazului pe care-l iscau, astfel că deveneau și pentru *don* Rodrigo un subiect de glumă, fără vrăjmășie. Dar, cu toate acestea, în zilele de primire a oaspeților, bătrînul devenea un personaj serios și important.

Părintele Cristoforo îl privi în tăcere, îl salută și merse mai departe, dar bătrînul se apropie în taină, puse un deget pe buze, cu același deget, făcu un semn, poftindu-l să-l urmeze într-o sălițâ întunecoasă. Ajunși acolo, îi zise în șoaptă :

— Părinte, am auzit tot și trebuie să vă vorbesc.

— Spune repede, om bun.

— Nu aici, că-i vai de mine dacă bagă de seamă stăpînul... Știu multe lucruri și o să încerc să trec mîine pe la mînăstire.

— Se plănuiește ceva ?

— Ceva plutește în aer, după cîte am priceput. O să stau la pîndă, și o să descopăr totul. Bizuiți-vă pe mine. Mi se întîmplă să văd și să aud multe lucruri... lucruri îngrozitoare ! Slujesc într-o casă !... Dar aș vrea să-mi mîntui sufletul...

— Dumnezeu să te binecuvînteze !, și, rostind încetișor aceste cuvinte, călugărul puse mîna pe capul slujitorului, care, deși mai bătrîn decît el, se aplecă plin de smerenie, ca un copil. Dumnezeu te va răsplăti, frate, urmă călugărul, vino mîine, negreșit.

— Voi veni, răspunse slujitorul, dar plecați cît mai repede și... în numele cerului... să nu vorbiți despre mine.

Spunînd aceste cuvinte și privind în jur, ieși pe cealaltă ușă a încăperii, trecu într-o sală care dădea în curte și, văzînd drumul liber, îl chemă după el și pe bunul părinte, a cărui expresie răspunse celor din urmă cuvinte mai bine decît ar fi făcut-o orice vorbă. Slujitorul îi arătă ieșirea, și călugărul, fără să mai spună ceva, ieși.

Făcuse bine omul acesta că stătuse să asculte la ușa stăpînului ? Și fratele Cristoforo făcea bine oare că-l lăuda ?

După regulile cele mai obișnuite și mai indiscutabile, era urît ce făcuse ; dar cazul nu putea fi cumva considerat ca o excepție ? Căci nu sînt și excepții de la regulile cele mai generale și mai indiscutabile ? Toate acestea sînt probleme importante, pe care cititorul le va rezolva sin-

gur dacă-l interesează. Noi n-avem de gînd să le judecăm ; ne mulțumim că avem ce povesti.

O dată ajuns afară și după ce întoarse spatele acelei case, fratele Cristoforo răsuflă ușurat și-o porni pe drum în jos, grăbit, cu obrajii în flăcări și tulburat, cum poate oricine bănui, atît din pricina celor auzite, cît și din pricina celor spuse.

Propunerea neașteptată a bătrînului era o mare ușurare pentru el. I se păru că cerul îi da astfel un semn al ocrotirii sale. „Iată un fir călăuzitor, un fir pe care providența mi-l pune în mînă. Și tocmai aici, în această casă ! Fără să fi visat măcar să-l caut !"

Tot chibzuind astfel, ridică ochii spre apus, văzu soarele la asfințit gata să dispară după culmea munților și se gîndi că ziua era spre sfîrșite. Atunci, cu toate că-și simțea mădularele obosite și slăbite de nenumăratele încercări din ziua aceea, iuți și mai mult pasul, ca să poată duce știra, așa tulbure cum era, celor p care-i ocrotea și să ajungă la mînăstire înainte de a se înnopta, fiindcă aceasta era una din regulile cele mai precise și păstrate cu strictețe de legea capucinilor.

În acest timp, în căsuța Luciei se puneau la cale și se discutau planuri despre care se cuvine să-l lămurim pe cititor. După plecarea călugărului, cei trei oameni rămaseseră cîtva timp în tăcere, Lucia pregătind cu tristețe cina, Renzo vrînd să plece, ca să n-o mai vadă pe fată atît de îndurerată, dar neîndurîndu-se să se despartă de ea, și Agnesa foarte preocupată în aparență de vîrtelnița la care lucra. De fapt ea urzea un plan, și cînd îi păru gata, întrerupse tăcerea cu aceste vorbe :

— Ascultați, copii ! Dacă aveți destul curaj și îndemînare și dacă aveți încredere în mama voastră (la cuvîntul „voastră" Lucia tresări), eu sînt gata să vă scot din încurcătura asta mai bine și poate mai repede decît părintele Cristoforo, cu toate că știe oricine ce om minunat e.

Lucia se opri și o privi pe bătrînă cu o expresie în care se vedea mai mult uimirea decît încrederea într-o făgăduială atît de minunată, iar Renzo zise numaidecît :

— Curaj ? Îndemînare ? Spune ce s-ar putea face ?

— Nu-i așa, urmă Agnesa, că dacă ați fi fost căsătoriți, lucrurile ar fi stat ceva mai bine și am fi ieșit mai repede din încurcătură ?

— Fără îndoială ! zise Renzo. Dacă am fi fost căsătoriți, ne puteam duce oriunde. La doi pași de aici, în ținutul Bergamului, lucrătorii din branșa mătăsii sînt primiți cu brațele deschise. Știți bine că vărul meu, Bartolo, m-a chemat de atîtea ori, spunînd că voi face avere acolo, cum a făcut și el ; iar dacă nu l-am ascultat, e pentru că... ce să mai ascund... pentru că inima mi-era aici. O dată căsătoriți, ne-am duce împreună, acolo, am întemeia un cămin și am trăi în pace, departe de tîlharul ăsta și de prilejul de-a face vreo prostie. Nu-i așa, Lucia ?

— Da, răspunse Lucia, dar cum să facem ?

— Așa cum spuneam, reluă Agnesa, dacă avem curaj și îndemînare, lucrul e ușor.

— Ușor ! ziseră în același timp amîndoi tinerii, pentru care în chip ciudat lucrul devenise dureros de greu.

— Ușor, ușor, cînd știi cum să faci. Uite, ascultați la mine, voi căuta să fiu cît mai limpede. Am auzit de la oameni care se pricep (și am văzut chiar și eu un caz) că pentru a încheia o căsătorie e nevoie de un preot, dar nu e neapărată nevoie ca el să încuviințeze, ci numai să fie de față.

— Și cum s-ar putea face asta ? întrebă Renzo.

— Ascultați și veți vedea. E nevoie să aveți doi martori pricepuți și înțeleși între ei. Ne vom duce la preot ; totul e să-l luăm pe neașteptate, ca să n-aibă timp să ne scape din mînă. Bărbatul zice : „Părinte, aceasta e nevasta mea" ; femeia zice : „Părinte, acesta e bărbatul meu". E nevoie doar ca aceste vorbe să le audă preotul și martorii, și gata, căsătoria s-a încheiat, tot așa de sfîntă ca și cum ar fi făcută de papa. După ce s-au rostit aceste cuvinte, preotul n-are decît să țipe, să se frămînte, să facă și pe dracu ! Totul e de prisos ; sînteți bărbat și nevastă !

— Să fie cu putință ? strigă Lucia.

— Cum adică, zise Agnesa, crezi oare că în cei treizeci de ani pe care i-am trăit pe lume înainte de-a vă fi născut voi, n-am învățat nimic ? Lucrul e așa cum vă

spun, și una dintre prietenele mele, care voia să ia pe un tînăr împotriva voinței părinților săi, făcînd așa, și-a văzut visul cu ochii. Preotul, care bănuia el ceva, sta la pîndă, dar cei doi diavoli se descurcară atît de bine, că-l surprinseră tocmai la timp, spuseră cuvintele rituale și fură bărbat și nevastă... cu toate că biata fată s-a căit amar după trei zile.

Agnesa spunea adevărul și în ce privește posibilitățile de-a reuși, și în ce privește pe cele de-a nu reuși, fiindcă la astfel de mijloace recurgeau doar cei ce întîmpinaseră greutăți sau piedici pe calea obișnuită, iar preoții aveau grijă să se ferească de asemenea căsătorii forțate, și dacă unul dintre ei se pomenea surprins de o astfel de pereche, însoțită de martori, făcea tot ce-i era cu putință să scape, ca și Proteu [1] de cei care voiau să-l facă a proroci fără voie.

— Oh, Lucia, dacă ar fi adevărat ! zise Renzo, privind-o pe fată cu o expresie rugătoare.

— Cum dacă ar fi adevărat ?! strigă Agnesa. Crezi că spun prăpăstii ? Eu mă chinuiesc pentru voi, și voi nu mă credeți ! Bine, atunci scăpați din încurcătură cum puteți, eu mă spăl pe mîini.

— Ah, nu, nu ne părăsi, zise Renzo. Vorbeam așa pentru că lucrul mi se pare prea frumos. Așa să fie, cum zici dumneata ; te prețuiesc ca și cum ai fi chiar maică-mea.

Aceste cuvinte potoliră ușoara supărare a Agnesei, și o făcu să uite amenințarea care, de fapt, nu fusese serioasă.

— Dar cum se poate, mamă ? întrebă Lucia, cu aerul ei plin de supunere. Cum se face că acest lucru nu i-a trecut prin minte părintelui Cristoforo ?

— Părintelui ? răspunse Agnesa. Credeți că nu i-a trecut prin minte ? Ba da. Dar n-o fi vrut să vorbească despre asta.

— De ce ? întrebară în același timp cei doi tineri.

— Pentru că... pentru că, dacă vreți să știți, călugării spun că asta nu e o faptă cuviincioasă.

---

[1] Zeu marin, din mitologia latină, înzestrat cu darul profeției. Pentru a scăpa de cei care-l plictiseau cerîndu-i foarte des să le prezică viitorul, Proteu își schimba mereu înfățișarea.

— Cum se poate să nu fie cuviincioasă, și totuși odată îndeplinită, să fie socotită bine făcută ? întrebă Renzo.

— Ce vrei să-ți spun ? răspunse Agnesa. Legea au făcut-o ei, cum le-a plăcut, iar noi, sărmanii, nu putem înțelege totul. Și pe urmă sînt atîtea lucruri care... Uite, asta vine ca și cum i-ai da unui creștin o palmă. Nu e faptă creștinească, dar după ce i-ai dat-o, nici papa nu i-o mai poate lua.

— Dacă nu e faptă cuviincioasă, spuse Lucia atunci nu trebuie s-o facem.

— Cum ? strigă Agnesa, crezi că eu te-aș îndemna la o nelegiuire ? Dacă ar fi s-o faci împotriva voinței părinților tăi, ca să iei o haimana... dar e cu încuviințarea mea, și ca să-l iei pe băiatul acesta !... La urma urmelor, cel care ne pune toate piedicile e un ticălos, iar preotul nostru...

— E limpede, oricine își dă seama de asta, spuse Renzo.

— Să nu-i spunem nimic părintelui Cristoforo mai înainte de-a face treaba, urmă Agnesa, dar o dată făcută și terminată cu bine, ce crezi că va spune părintele ? „Ah, copila mea ! Mare năzdrăvănie ! Mi-ați făcut-o !" Așa se cade să vorbească preoții. Dar vă rog să mă credeți că în adîncul sufletului se va bucura.

Lucia, neștiind ce să răspundă la aceste vorbe, nu părea totuși convinsă, dar Renzo, înviorat deodată spuse :

— Dacă-i așa, s-a făcut !

— Încetișor, spuse Agnesa. Dar martorii ? Unde găsim doi martori să consimtă și să știe să și tacă ? Cum să-l surprindem pe preot, care de două zile stă închis în casă ? Și cum să-l facem să nu fugă ? Căci, cu toate că e un om greoi, vă asigur că, văzîndu-vă în astfel de împrejurări, s-ar face mai sprinten ca o pisică și ar fugi ca dracul de tămîie !

— Am găsit eu cum ! spuse Renzo, izbind cu pumnul în masă și făcînd să joace vasele pregătite pentru cină.

Și își dezvălui planul, pe care Agnesa îl abrobă punct cu punct.

— Lucrurile sînt cam încurcate, spuse Lucia. Nu e ceva prea limpede. Pînă acum am făcut numai lucruri drepte, așa că mai bine să mergem înainte tot pe calea

asta cu credință, și Dumnezeu ne va ajuta, așa ne-a spus părintele Cristoforo. Să-i cerem părerea.

— Lasă-te călăuzită de cei ce știu mai multe decît tine, spuse Agnesa cu glas sever. Ce nevoie să tot cerem părerea altora ? Dumnezeu spune : „Ajută-te, și te voi ajuta". Îi vom povesti părintelui după ce lucrul va fi înfăptuit.

— Lucia, zise și Renzo, acum tu vrei să te împotrivești ? Oare nu ne-am purtat ca niște buni creștini ? Nu trebuia să fim bărbat și nevastă ? Preotul nu hotărîse el însuși ziua și ora ? Și a cui e vina dacă sîntem siliți acum să ne folosim de-o mică înșelătorie ? Nu, trebuie să mă ajuți. Plec și mă întorc cu răspunsul. Și salutînd-o pe Lucia cu o privire rugătoare, aruncă alta de înțelegere spre Agnesa și plecă în grabă.

Necazurile ascut mintea omului, și Renzo, care pe drumul drept și ușor al vieții trăite pînă atunci nu fusese niciodată silit la dibăcii prea mari, născocise de data asta un plan de i-ar fi făcut cinste și unui jurisconsult. Porni de-a dreptul, așa cum plănuise, spre casa unui anume Tonio, din apropiere, și-l găsi în bucătărie, îngenuncheat pe lespedea de lîngă vatră, ținînd c-o mînă marginea unui ceaun așezat pe cărbuni, și mestecînd cu făcălețul un pui de mămăligă de mălai cenușiu. Mama, frățiorul și nevasta lui Tonio erau la masă, iar vreo patru copilași în picioare, în jurul mesei, cu ochii ațintiți la căldare, așteptau să se răstoarne mămăliga. Lipsea însă voioșia pe care o au în fața mesei întinse cei ce și-au cîștigat mîncarea cu sudoarea frunții. Mărimea mămăligii era potrivită cu recolta anului, cu numărul și foamea celor de la masă, și fiecare privea cu ochi pofticioși mîncarea, gîndind parcă la cît i-ar mai trebui ca să se sature. În timp ce Renzo schimba cuvinte de salut cu familia, Tonio răsturnă pe fundul de fag, anume pregătit, mămăliga, care părea o mică lună, înconjurată de un cerc de aburi. Femeile îi ziseră cu bunăvoință lui Renzo : „Poftim la masă", cuvinte pe care țăranul din Lombardia, și poate și din alte ținuturi, le spune totdeauna celui care-l găsește la masă, chiar dacă acesta ar fi un mare mîncău, abia ridicat de la ospăț, iar el ar fi la ultima îmbucătură.

— Vă mulțumesc, răspunse Renzo, am venit numai să-i spun un cuvînt lui Tonio ; așa că dacă vrei, Tonio, ca să nu le stingherim pe femei, hai să mergem să cinăm la cîrciumă și să vorbim acolo.

Propunerea fu cu atît mai plăcută pentru Tonio, cu cît se aștepta mai puțin la ea, iar femeile, și mai cu seamă copiii (fiindcă în această privință încep și ei să judece foarte de timpuriu) nu văzură cu ochi răi retragerea unui concurent la împărțeala mămăligii, mai ales că era vorba de cel mai de temut. Bărbatul nu așteptă să fie rugat de două ori și plecă, împreună cu Renzo.

Cînd ajunseră la hanul satului, se așezară în deplină libertate, fiind numai ei singuri — întrucît sărăcia alungase pe toți cei ce aveau obiceiul să calce pragul acelui local de petrecere — și, după ce li se aduse puținul ce se găsea și goliră o carafă cu vin, Renzo îi spuse lui Tonio cu un aer misterios :

— Dacă ai vrea să-mi faci un mic bine, ți-aș face și eu în schimb un altul mai mare.

— Hai, spune, îți stau la dispoziție ! răspunse Tonio, umplîndu-și paharul. Sînt gata să mă arunc și în foc pentru tine.

— Îi datorezi preotului douăzeci și cinci de lire pentru bucata de pămînt pe care ai muncit-o anul trecut.

— Ah, Renzo, Renzo, mă mîhnești cu astfel de vorbe. Ce ți-a mai trecut prin minte ? Mi-ai stricat cheful !

— Vorbesc de datorie, zise Renzo, pentru că, dacă vrei te pot ajuta s-o plătești.

— Spui drept ?

— Sigur că da. Ia zi, ai fi mulțumit ?

— Mulțumit ? Cum Dumnezeu să nu fiu mulțumit ? Măcar să nu mai văd mutrele și semnele pe care mi le tot face preotul ori de cîte ori ne întîlnim. Și apoi spune mereu : „Tonio, adu-ți aminte ! Tonio, cînd ne întîlnim pentru afacerea aceea ?“ Pînă și la predică își ațintește privirea asupra mea și tremur de frică să nu-mi spună acolo, de față cu toți : „Dar cele douăzeci și cinci de lire ?“ Afurisitele ! Bătu-le-ar Dumnezeu de lire ! Apoi mi-ar da înapoi salba nevestei și aș da-o pe o grămadă de mălai ? Dar...

— Ce mai „dar“, uite, dacă vrei să-mi faci un bine, îți dau eu cele douăzeci și cinci de lire !

— Hai, vorbește !

— Dar... zise Renzo, ducîndu-și un deget la gură.

— Nu e nevoie să-mi spui așa ceva. Mă cunoști doar.

— Pentru nu știu ce pricini, pe care nu le arată, preotul tărăgănează lucrurile și nu vrea să mă cunune, în timp ce eu aș dori să mă grăbesc. Mi-a spus însă cineva, lucru sigur, că dacă doi logodnici vin în fața preotului cu doi martori și eu spun : „Aceasta e nevasta mea", iar Lucia „Acesta e bărbatul meu", căsătoria e încheiată. Înțelegi ?

— Și vrei să-ți fiu martor ?

— Chiar așa !

— Și o să plătești pentru mine cele douăzeci și cinci de lire ?

— Sigur că da.

— Să mă ia dracu dacă n-oi veni !

— Dar trebuie să mai găsim un martor.

— L-am și găsit ! Prostănacul de frate-meu, Gervaso, o să facă tot ce-o să-i spun eu. Dar îi dai ceva de băut ?

— Și de mîncare, răspunse Renzo. O să-l chemăm aici, să se înveselească împreună cu noi. Dar o să știe ce să facă ?

— Îl învăț eu ; știi bine că am moștenit și partea lui de minte.

— Atunci, mîine !

— Bine.

— Pe seară...

— S-a făcut.

— Dar... zise Renzo, ducîndu-și din nou degetul la gură.

— Oh. răspunse Tonio, plecîndu-și capul pe umărul drept și ridicînd mîna stîngă, ca și cum ar fi vrut să spună : „Mă jignești".

— Iar dacă nevastă-ta te întreabă, cum o să și facă, fără îndoială...

— În privința minciunilor sînt mai meșter decît nevastă-mea, așa că n-o să mă întreacă niciodată. O să născocesc o poveste, s-o liniștesc.

— Mîine dimineață, zise, Renzo, o să vorbim mai pe îndelete, să ne înțelegem despre toate.

După asta plecară de la cîrciumă, Tonio îndreptîndu-se spre casă și căutînd să născocească povestea pe care să le-o spună femeilor, iar Renzo grăbindu-se să povestească ce făcuse.

Între timp, Agnesa încercase zadarnic să-și înduplece fata, care de fiece dată răspundea că ori era o faptă rea, și atunci nu trebuia făcută, ori nu era faptă rea, și atunci pentru ce să nu-i spună și părintelui Cristoforo ?

Renzo apăru triumfător, spuse tot ce făcuse și sfîrși printr-un : „Ei ?", întrebare care însemna : „Sînt sau nu un adevărat bărbat ? S-ar fi putut găsi ceva mai bun ? V-ar fi trecut prin minte așa ceva ?" Și multe altele...

Lucia clătină domol din cap, dar ceilalți doi, înfierbîntați cum erau, n-o luară în seamă, așa cum te porți cu un copil pe care știi că nu l-ai putea face să înțeleagă un lucru, dar pe care, cu rugăminți sau cu porunci, îl înduplecî să te asculte.

— Foarte bine, zise Agnesa, e foarte bine, dar mai rămîne ceva.

— Ce mai rămîne ? întrebă Renzo.

— Perpetua. Nu te-ai gîndit la Perpetua. Lui Tonio și lui frate-său le va îngădui să treacă pragul, dar pe voi doi... ce credeți ? Are poruncă să vă țină la distanță, cum ții un copil să nu se apropie de un păr cu fructele pîrguite.

— Cum să facem ? întrebă Renzo, puțin încurcat.

— Iată, m-am gîndit eu la asta. O să vin și eu cu voi și am un mijloc s-o ispitesc și n-o năucesc în așa fel, încît să nu bage de seamă cînd veți intra voi. O chem și-i întind o cursă... veți vedea.

— Fii binecuvîntată ! exclamă Renzo. Am spus totdeauna că în toate ne ești de mare folos.

— Însă toate planurile nu slujesc la nimic, zise Agnesa, dacă n-o vom înduplecа pe fata asta, care se încăpățînează să creadă că facem un păcat.

Renzo își puse în joc toată dibăcia, dar Lucia nu se lăsă convinsă.

— Nu știu ce să răspund, spuse ea, dar bag de seamă că pentru a face acest lucru, cum spuneți voi, trebuie să ne folosim de viclenie, de minciuni și de prefăcătorii. Ah, Renzo, noi nu am început așa ! Vreau să fiu nevasta

ta... și nu era chip să rostească aceste cuvinte și să-și exprime această dorință fără să se înroșească în obraz. Vreau să fiu nevasta ta dar pe cale dreaptă, cu teamă de Dumnezeu, înaintea altarului. Să-l lăsăm pe Dumnezeu să hotărască. Nu vrei oare să găsească el mijlocul prin care să ne ajute, mai bine decît am face noi cu toate aceste șiretlicuri ? Și de ce să ne ascundem de părintele Cristoforo ?

Neînțelegerea dura încă și nu părea să se apropie de sfîrșit, cînd un zgomot de pași grăbiți, un tropot de sandale și un foșnet de veșmînt fluturînd, asemănător cu acela produs de pînzele umflate de vînt, îl vestiră pe părintele Cristoforo. Toți amuțiră, și Agnesa abia avu timp să șoptească la urechea Luciei :

— Bagă de seamă, să nu-i spui nimic !

CAPITOLUL VII

Părintele Cristoforo venea cu înfățișarea unui căpitan de oaste, care pierzînd fără vina sa o bătălie importantă, îndurerat, dar nu descurajat, îngîndurat, dar nu buimăcit, mergînd repede, dar nu în fugă, se îndreptă acolo unde e nevoie să întărească locurile primejduite, să-și adune trupele și să dea noi porunci.

— Pace vouă! zise el intrînd. Nu putem nădăjdui nimic de la acel om, dar cu atît mai mult se cuvine să ne încredem în Dumnezeu. Am și primit un semnal al ocrotirii lui.

Cu toate că nici unul dintre cei trei nu-și pusese vreo nădejde în încercarea părintelui Cristoforo — fiindcă era un lucru din cale-afară de rar să vezi un om puternic renunțînd la o faptă rea fără a fi constrîns, ci așa, numai din milă, la rugămințile celor fără apărare — totuși vestea deplinei nereușite fu pentru toți o mare lovitură. Femeile își plecară capul, iar în sufletul lui Renzo mînia copleși descurajarea. Căci vestea îl găsea tare amărît din pricina atîtor întîmplări dureroase, a atîtor încercări zadarnice și a atîtor nădejdi înfrînte și, pe deasupra, îndîrjit în acea clipă de împotrivirea Luciei.

— Aș vrea să știu, strigă el scrîșnind din dinți și ridicînd vocea, așa cum nu mai făcuse niciodată pînă atunci în fața părintelui Cristoforo, aș vrea să știu ce temeiuri are, cîinele! să susțină... să susțină că logodnica mea nu trebuie să-mi fie nevastă?

— Bietul meu Renzo... răspunse călugărul cu o voce gravă, compătimitoare și cu o privire ce poruncea blînd stăpînirea de sine. Dacă omul puternic care vrea să facă o nedreptate ar fi mereu silit să spună ce motive are, atunci lucrurile nu s-ar mai petrece cum se petrec acum.

— A spus deci, cîinele, că nu vrea numai pentru că nu vrea?

— N-a spus nici măcar asta, bietul meu Renzo ! Tot ar fi fost mai bine pentru noi dacă ar fi mărturisit singur că vrea să facă o nedreptate.

— Dar totuși trebuie să fi spus ceva ; ce-a spus această unealtă a diavolului ?

— N-aș fi în stare să repet cuvintele lui, deși le-am auzit. Cuvintele omului rău și puternic străpung și se împrăștie.

Se poate mînia pentru că n-ai încredere în el și în același timp să te facă să simți că bănuiala ta e îndreptățită ; te poate jigni, socotindu-se el jignit ; să-și bată joc de tine și să-ți ceară tot ție socoteală, să te lovească și să plîngă tot el, să fie nerușinat, dar să pară foarte corect.

Nu mă mai întreba despre el. N-a rostit numele acestei nefericite, nici pe al tău, parcă nici nu v-ar fi cunoscut, nu și-a dat pe față nici o pretenție, dar... am priceput bine că nu poate fi înduplecat. Totuși, să avem credință în Dumnezeu. Voi, biete femei, nu vă pierdeți curajul, și tu, Renzo... crede-mă că sînt în stare să mă pun în situația ta, și înțeleg ce se petrece în sufletul tău. Dar, răbdare ! E un cuvînt neputincios, un cuvînt amar pentru cel ce nu crede, dar tu... Nu vrei să-i lași lui Dumnezeu răgazul de o zi, două, timp de care are nevoie să aducă triumful dreptății ? Timpul e al lui Dumnezeu, și el ne-a făgăduit multe... Lasă totul în seama lui, Renzo, și află... aflați cu toții că am la îndemînă un mijloc să vă ajut. Deocamdată nu vă pot spune mai mult. Mîine nu voi trece pe aici ; trebuie să stau la mînăstire toată ziua pentru voi. Tu, Renzo, caută să vii la mine, ori, dacă cine știe de ce nu poți, trimite un om de încredere, un băiețaș isteț, prin care aș putea să vă dau de știre ce aveți de făcut. Se înnoptează și trebuie să mă întorc la mînăstire. Credință în Dumnezeu, curaj și rămîneți cu bine !

Zicînd acestea, ieși în grabă și începu să coboare aproape în fugă ulița pietroasă și întortocheată, ca nu cumva să întîrzie la mînăstire și să fie mustrat, sau, ceea ce i-ar fi fost și mai neplăcut, să fie pedepsit și să nu poată fi liber a doua zi pentru a-i ajuta pe protejații săi.

— Ați auzit ce a spus părintele despre acel mijloc tainic prin care ne-ar putea veni în ajutor ? zise Lucia.

Se cuvine să avem încredere în el ; e un om care, atunci cînd făgăduiește...

— Dacă numai despre asta e vorba !... o întrerupse Agnesa, ar fi trebuit să vorbească mai limpede, ori să mă cheme la o parte și să-mi spună lămurit totul.

— Fleacuri ! Sfîrșesc eu treaba, o dată pentru totdeauna ! o întrerupse Renzo la rîndul lui, mergînd în sus și în jos prin odaie. Glasul și înfățișarea lui nu îngăduiau nici o îndoială asupra înțelesului cuvintelor pe care le rostea.

— Oh, Renzo ! exclamă Lucia.

— Ce vrei să spui ? întrebă Agnesa.

— La ce să vă mai spun ? Voi sfîrși eu cu el ! Chiar dacă ar avea o sută, o mie de draci în trup, la urma urmei, e și el din carne și oase...

— Nu, nu, pentru numele lui Dumnezeu !... începu Lucia, dar suspinele îi înecară glasul.

— Astea nu-s vorbe să le spui nici în glumă ! zise Agnesa.

— În glumă ! strigă Renzo, oprindu-se drept în fața Agnesei și ațintindu-și asupra ei ochii rătăciți. În glumă zici ?! Să vedeți voi dacă e vorba de glumă.

— Vai, Renzo, zise Lucia cu greu, printre suspine, nu te-am văzut niciodată așa !...

— Nu mai rosti asemenea vorbe, pentru Dumnezeu ! zise iarăși Agnesa cu glas șoptit. Ai uitat la cîți poruncește omul acesta ? Și chiar dacă n-ar fi așa, Dumnezeu să ne ferească, împotriva celor sărmani se găsește întotdeauna o lege...

— A sosit timpul să-mi fac și eu dreptate ! Nu e ușor lucru, știu. Cîinele e bine păzit, își poartă de grijă, dar n-are a face. Dacă sînt hotărît și am răbdare, apuc eu să-mi fac dreptate. Voi scăpa ținutul, și oamenii mă vor binecuvînta... Iar apoi, la trei pași de aici...

Groaza pe care o simți Lucia cînd auzi aceste cuvinte îi încremeni plînsul și-i dete putere să vorbească. Ridicîndu-și din palme obrazul ud de lacrimi, îi spuse lui Renzo cu o voce îndurerată, dar hotărîtă :

— Așadar nu-ți mai pasă dacă-ți voi fi nevastă sau nu. Eu mă logodisem cu un tînăr care se temea de Dum-

nezeu, nu cu un om care ar... Chiar dacă ar fi la adăpost de orice lege sau răzbunare, sau fiu de rege de-ar fi...

— Ei bine, strigă Renzo, cu o expresie din ce în ce mai rătăcită, nu te voi avea ! Dar nici el nu te va avea ! Eu să stau aici, fără tine, și el...

— Nu, nu, te rog, nu vorbi astfel, nu mă privi așa ! strigă Lucia, hohotind și rugîndu-se cu mîinile împreunate, în timp ce Agnesa îl striga într-una pe tînăr, îi strîngea umerii, brațele, mîinile, ca să-l liniștească.

Renzo stătu un timp nemișcat și dus pe gînduri, privind obrazul rugător al Luciei, apoi dintr-o dată privirea i se tulbură și, făcînd un pas înapoi, întinse brațul, arătînd-o cu degetul, și strigă :

— Pe ea o vrea ! Chiar pe ea o vrea ! O să-l omor !

— Dar pe mine de ce vrei să mă omori ? Eu ce rău ți-am făcut ? întrebă Lucia, căzîndu-i în genunchi la picioare.

— Tu ! răspunse Renzo cu glasul încărcat cu o astfel de mînie, dar totuși cu mînie. Tu ! Oare tu mă iubești ? Mi-ai dovedit-o cu ceva ? Te-am rugat, și te-am tot rugat, iar tu, nu și nu !

— Ba da, ba da ! răspunse grăbită Lucia. O să merg la preot mîine sau acum, dacă vrei. Merg, numai fii iar ca înainte.

— Îmi făgăduiești ? întrebă Renzo, îmblînzindu-și dintr-o dată glasul și privirea.

— Îți făgăduiesc.

— I-a făgăduit ! Mulțumescu-ți ție Doamne ! exclamă Agnesa, de două ori mulțumită.

Nu cumva în toiul furiei sale Renzo se gîndise la folosul ce l-ar putea trage din spaima Luciei ? Și nu pusese oare puțin vicleșug, exagerîndu-și furia, ca să culeagă roadele ? Cronicarul nostru spune că nu știe nimic, și eu socot că nici Renzo nu-și prea dădea bine seama de asta. Adevărul e că era înfuriat pe *don* Rodrigo și că dorea cu ardoare consimțămîntul Luciei, iar cînd două porniri clocotesc la fel de puternic în inima unui bărbat, nimeni, nici chiar cel în cauză, nu poate deslușì clar un lucru de altul și nu știe, cu siguranță, care din două predomină.

— Ți-am făgăduit, răspunse Lucia, cu un ton de imputare timidă și duioasă, dar și tu mi-ai făgăduit că n-o

să faci vreo nebunie, c-o să asculți de sfatul părintelui...

— Oh, taci ! Din dragoste pentru cine m-am înfuriat astfel ? Vrei acum să-ți iei înapoi cuvîntul ? Și să mă împingi la grozăvii ?

— Nu, nu, spuse Lucia, cuprinsă din nou de spaimă. Am făgăduit, și nu-mi iau înapoi cuvîntul. Dar vezi în ce fel m-ai făcut să-ți făgăduiesc ? Să ne ferească Dumnezeu...

— De ce vrei să faci prevestiri rele, Lucia ? Dumnezeu știe că nu facem rău la nimeni.

— Făgăduiește-mi cel puțin că aceasta va fi ultima dată.

— Îți făgăduiesc, pe bietul meu suflet de băiat necăjit !

— Dar de data aceasta să-ți ții cuvîntul, spuse Agnesa.

Aici cronicarul mărturisește că nu știe prea bine dacă Lucia era cu totul și din toate punctele de vedere nemulțumită că fusese silită să-și dea acest consimțămînt. Noi lăsăm, ca și el, lucrurile încurcate.

Renzo ar fi vrut să lungească convorbirea și să fixeze punct cu punct ceea ce aveau de făcut a doua zi, dar se înnoptase, și femeile îi urară noapte bună, părîndu-li-se nepotrivit ca el să mai rămînă la această oră tîrzie. Noaptea fu pentru toți trei atît de bună, cît poate fi o noapte care urmează după o zi plină de zbucium și de necazuri și care precede o zi hărăzită unor lucruri importante și cu un sfîrșit nesigur. Renzo veni dis-de-dimineață și se sfătui cu femeile, sau, mai bine zis, cu Agnesa în privința celor ce urmau să se petreacă în seara aceea, înfățișînd și înlăturînd greutățile pe rînd, prevăzînd piedici neașteptate și reîncepînd să povestească ba unul, ba altul lucrurile plănuite ca și cum ar fi vorbit despre lucruri înfăptuite. Lucia asculta ; și, fără să încuviințeze cu vorba ce nu putea încuviința din inimă, făgăduia să facă cum se va pricepe și ea mai bine.

— O să te duci tu la mînăstire să vorbești cu părintele Cristoforo, cum ți-a spus ieri seară ? îl întrebă Agnesa pe Renzo.

— Nici prin gînd nu-mi trece ! răspunse acesta. Știi ce ochi drăcești are părintele. Mi-ar citi pe față, ca într-o carte, că se întîmplă ceva. Iar dacă începe să-mi pună

întrebări, n-o s-o mai pot scoate la capăt. Și apoi trebuie să stau aici, ca să orînduiesc lucrurile. Ar fi mai bine să trimiți pe altcineva.

— Îl trimit pe Menico.

— Foarte bine, răspunse Renzo, și plecă să orînduiască lucrurile, așa cum spusese.

Agnesa se duse la casa de alături, să-l caute pe Menico, un băiețaș de doisprezece ani, foarte isteț pentru vîrsta lui, care îi era nepot de văr și de cumnat. Ceru părinților lui să i-l încredințeze pe toată ziua, „pentru un anumit serviciu", cum spusese ea. După ce primi învoirea, îl duse pe băiat în bucătărie, îi dete de mîncare și apoi îl trimise la Pescarenico, să-l întîlnească pe părintele Cristoforo și să aducă de la el un răspuns la timpul potrivit.

— Părintele Cristoforo e bătrînul acela frumos, îl știi tu, cu barba albă, căruia-i zice lumea „sfîntul".

— Îl știu, răspunse Menico, e cel care-i mîngîie pe copii și le dă cîteodată poze sfinte.

— Întocmai, Menico, și dacă-ți va spune să aștepți oleacă. acolo în apropierea mînăstirii, să nu pleci ; bagă de seamă să nu te duci cu băieții pe malul lacului, să te uiți la pescari, nici să te joci cu năvoadele puse la uscat pe ziduri sau să te apuci de jocul acela al tău...

Trebuie să se știe că Menico era foarte îndemînatic în a face să sară piatra pe fața apei, și-apoi e cunoscut că toți, mari sau mici, facem mai degrabă lucrurile la care ne pricepem ; nu spun că doar pe acelea.

— Vai, mătușă, sînt mare acum !

— Bine, fii cu judecată, și cînd te vei întoarce cu răspunsul... uite, vezi bănuții ăștia noi și frumoși ? Vor fi ai tăi.

— Dă-mi-i acum, că-i totuna.

— Nu, nu, te-ai apuca să-i joci. Du-te și fă ce ți-am spus ; o să te răsplătesc și mai bine.

În acea lungă dimineață, însă, se întîmplară anumite lucruri care treziră îndoieli și mai mari în sufletul și așa destul de tulburat al femeilor. Un cerșetor nici murdar, nici zdrențuit ca semenii săi și cu ceva întunecat și sinistru în înfățișare, intră să ceară de pomană, aruncînd de jur împrejur priviri iscoditoare. Îi dădură o bu-

cată de pîine, el o primi și o puse în traistă cu o indiferență rău ascunsă. Intră apoi în vorbă, cu o nerușinare sfruntată, punînd tot felul de întrebări, la care Agnesa se grăbea să răspundă tot pe dos de cum era. Prefăcîndu-se că vrea să plece, se făcu că greșește ușa și o deschise pe cea care ducea la scară, aruncînd și acolo o ochire grăbită și iscoditoare. Cînd strigară la el : „Ei, ei, încotro o pornești, omule ? Pe aici ! Pe aici !", se întoarse și ieși pe ușa care-i fu arătată, cerîndu-și iertare, cu supunere și o umilință prefăcută, care nu se potrivea de fel cu trăsăturile aspre ale chipului său. După aceasta se mai arătară din cînd în cînd și alte persoane ciudate. Ce fel de oameni erau nu s-ar fi putut spune cu ușurință, dar nici nu-ți venea să crezi că sînt niște trecători cinstiți, cum voiau să pară. Unul intră sub cuvînt că întreabă de un drum pe care să apuce, alții, trecînd prin fața ușii, încetiniră pasul și priviră pe furiș în curte și în casă, ca acei ce vor să iscodească fără să trezească bănuieli. În sfîrșit, spre amiază această supărătoare procesiune se sfîrși. Agnesa se ridica din cînd în cînd, străbătea curtea, se oprea la portița ce da în stradă, privea în dreapta și în stînga și se întorcea zicînd : „Nimeni", cuvînt ce-l rostea cu plăcere și pe care Lucia îl asculta cu plăcere, fără ca nici una, nici cealaltă să știe prea limpede de ce anume. Dar în sufletul amîndurora, și mai ales în sufletul copilei, rămase o neliniște care le nimici o mare parte din curajul de care aveau nevoie pentru seara aceea.

Se cuvine, totuși, ca cititorul să știe ceva mai multe despre acei oameni misterioși care dădeau tîrcoale casei și, ca să-l informăm, trebuie să ne întoarcem puțin îndărăt și să-l regăsim pe *don* Rodrigo, pe care l-am lăsat ieri singur, în sala palatului său, după plecarea părintelui Cristoforo.

Don Rodrigo, cum am mai spus, măsura cu pași mari, în sus și în jos, sala, pe pereții căreia atîrnau portretele de familie ale mai multor generații. Cînd dădea cu nasul de un perete, se întorcea, și în față i se arăta unul dintre strămoșii săi, luptător, groaza dușmanilor și a propriilor soldați, cu privire sălbatică, păr scurt și zburlit, mustăți lungi și răsucite, ajungînd pînă la jumătatea

obrazului, şi bărbia ascuţită ; eroul sta ţeapăn, cu jambiere, pieptar, cuirasă, brăţări, mănuşi... toate din fier ; cu mîna dreaptă în şold şi cu stînga pe mînerul spadei ! *Don* Rodrigo îl privea, şi cînd ajungea lîngă el, se întorcea şi afla în faţă alt strămoş, magistrat, spaima împricinaţilor şi a avocaţilor, aşezat pe un jilţ înalt de catifea roşie, cu o bogată togă neagră, trasă peste hainele negre şi ele, în afara unui guler alb cu două mari revere, peste care se răsfrîngea o fîşie de zibelină, cu care era căptuşită toga (acesta era semnul distinctiv al senatorilor, pe care nu-l puteau purta decît iarna, pricină din care n-ai să vezi nicicînd şi nicăieri portretul unui senator în costum de vară), bărbat sever cu sprîncenele încruntate, ţinînd în mînă o jalbă şi părînd a zice : „Vom vedea noi...“ Mai încolo se afla o matroană, spaima cameristelor, dincolo un abate, spaima călugărilor — toţi, într-un cuvînt, oameni care au răspîndit numai spaimă în viaţa lor şi o mai inspirau încă şi acum. În faţa unor asemenea strămoşi, *don* Rodrigo se înfuria şi mai cumplit, se simţea şi mai umilit, şi gîndul că un călugăr îndrăznise să-l înfrunte şi să-l ameninţe cu profeţiile lui Natan [1] nu-i mai dădea pace. Îşi făcea un plan de răzbunare, apoi îl părăsea, gîndindu-se cum să-şi satisfacă totodată şi poftele, precum şi ceea ce numea el onoarea. Dar cum, din cînd în cînd — băgaţi de seamă ! — auzea răsunîndu-i în urechi acel început de profeţie, se simţea cuprins de fiori şi era gata-gata să renunţe a se mai gîndi la cele două satisfacţii. În sfîrşit, ca să facă ceva chemă un servitor şi-i porunci să-l scuze faţă de musafirii săi, spunîndu-le că era reţinut de o treabă grabnică. Cînd servitorul se întoarse să-i anunţe că seniorii plecaseră, trimiţîndu-i omagiul, îl întrebă, măsurînd sala mai departe :

— Dar contele Attilio ?

— A plecat cu ceilalţi seniori, ilustrissime !

— Bine. Să fie gata şase oameni de escortă, pentru plimbarea mea, repede ! Spada, pelerina, pălăria, repede !

Servitorul se înclină şi dispăru ; după puţin timp se reîntoarse, aducînd o spadă bogat împodobită, cu care

[1] **Conform legendei biblice, proorocul Natan l-a ameninţat cu profeţii negre pe regele David, care o furase pe Betsbea şi-l omorîse pe Urie, soţul acesteia.**

stăpînul se încinse, pelerina, pe care și-o aruncă pe umeri, și pălăria cu pene mari, pe care și-o puse pe cap, înfundîndu-și-o cu o mișcare plină de mîndrie, ceea ce era la el semnul unei furii nemărginite.

Plecă și găsi la poartă șase „bravi", înarmați pînă în dinți, care se închinară în fața lui și-l urmară.

Mai înfuriat, mai înfumurat și mai încruntat ca de obicei, *don* Rodrigo ieși și o porni spre Leco. Văzîndu-l venind, țăranii și meșteșugarii se trăgeau lîngă ziduri, salutîndu-l cu plecăciuni adînci, la care nici nu se ostenea să răspundă. Tot ca niște supuși, se plecau în fața lui și cei care erau socotiți seniori, fiindcă în împrejurimi nu era nimeni să se poată măsura cu el, nici chiar pe departe, în renume, bogăție, relații și în datoria de a fi slujit de toți. Acestora le răspundea cu o bunăvoință distantă. În ziua aceea nu se întîmplă astfel, dar, cînd se întîlnea cu castelanul spaniol, plecăciunea era la fel de adîncă din ambele părți, căci era vorba de doi potentați care n-au nimic de împărțit între ei dar, din conveniență, își respectă reciproc rangul.

Spre a-și risipi nițel mînia și pentru ca, în loc de-a se mai gîndi la călugărul care-l obseda, să se preocupe de lucruri mai plăcute, *don* Rodrigo intră într-o casă unde mergea multă lume și unde fu primit cu acea politețe ceremonioasă și respectuoasă rezervată oamenilor foarte iubiți, sau foarte temuți. Iar cînd se înnoptă, se reîntoarse la palat. Chiar în clipa aceea se întorsese și contele Attilio și se servi cina, în timpul căreia *don* Rodrigo rămase mereu gînditor și vorbi foarte puțin.

— Cînd îmi plătești prînsoarea aceea, vere? întrebă contele, cu aer răutăcios și ironic, de cum terminară cina și ieșiră servitorii.

— N-a trecut încă Sfîntul Martin [1]

— Ar fi mai bine să-mi plătești chiar acum, fiindcă vor trece toți sfinții din calendar pînă cînd...

— Asta rămîne de văzut!

— Vrei să faci pe șiretul, vere, dar eu am prieeput totul și sînt atît de sigur că voi cîștiga, încît iată-mă gata să mai fac o prînsoare!

---

[1] Sărbătoare catolică: de obicei în această zi se încheie contracte, se fixează scadența plăților etc. (11 noiembrie).

— Spune !

— Că părintele... părintele... în fine, călugărul acela, într-un cuvînt, te-a convertit.

— Asta e altă trăsnaie de-a ta !

— Te-a convertit, vere e-așa cum îți spun. De fapt, în ceea ce mă privește, mă bucur. Să știi că va fi o minunată priveliște să te vedem umilit, cu ochii plecați. Și ce glorie pentru călugărul acela ! Cît de înfumurat și de țanțoș s-o fi întors acasă ! Asemenea pești nu se prind în fiecare zi și cu orice năvoade... Fii sigur că te va da pildă ; și cînd va pleca undeva mai departe, în vreo misiune, va vorbi despre fapta ta. Parcă-l și aud. Și, vorbind pe nas, însoțind cuvintele cu gesturi exagerate, continuă pe un ton de predică : „Într-un colț din această lume, pe care din motive întemeiate nu-l numesc, trăia, dragii mei ascultători, și trăiește și astăzi, un cavaler destrăbălat, mai prieten cu femeile frumoase decît cu oamenii cumsecade, care, obișnuit să facă tot ce voia, pusese ochii...“

— Destul, destul ! îl întrerupse *don* Rodrigo, jumătate înveselit, jumătate plictisit. Dacă vrei să îndoim prețul prinsorii, sînt gata și eu !

— Drace ! Oare l-ai convertit tu pe capucin ?

— Nu-mi vorbi de el ; cît despre prinsoare, Sfîntul Martin va hotărî.

Curiozitatea contelui fusese trezită, astfel că puse o mulțime de întrebări, dar *don* Rodrigo știu să le ocolească pe toate, amînînd toate răspunsurile pentru data hotărîtă, nevrînd să comunice părții adverse planuri ce nu fuseseră nici puse la cale, nici lămurite prea bine.

În dimineața următoare, *don* Rodrigo își reveni. Teama pe care acel „va veni o zi“ i-o iscase în suflet se topise o dată cu visele nopții, și în locul ei rămase numai furia înveninată de rușinea acelei slăbiciuni trecătoare. Gîndurile mai proaspete ale plimbării sale triumfale, cu plecăciuni și primirea ce i se făcuse, precum și glumele ironice ale vărului său contribuiră și ele în mare măsură să-l readucă la vechiul său fel de a fi. Cum se sculă, porunci să fie chemat Griso. „Se îngroașă gluma !“ își zise în sinea sa servitorul căruia i se dăduse această poruncă,

fiindcă omul care avea acea poreclă[1] era tocmai căpetenia „bravilor", cel căruia i se încredințau misiunile cele mai primejdioase și îndrăznețe, mîna dreaptă a stăpînului, omul cel mai legat de *don* Rodrigo atît prin recunoștință, cît și prin interes. După ce ucisese în piață, ziua în amiaza mare, un om, venise să-i ceară protecție lui *don* Rodrigo ; acesta, primindu-l în serviciul său, îl pusese la adăpost de orice cercetări ale justiției. Astfel, luîndu-și sarcina de a îndeplini orice ticăloșie i s-ar porunci, Griso se pusese la adăpost de pedeapsa primului delict.

Cît îl privește pe *don* Rodrigo, achiziția aceasta n-a fost un lucru de nimic, deoarece, în afară de faptul că Griso era cel mai curajos din toată trupa, el cunstituia dovada faptului că stăpînul său putea să calce cu ușurință legile ; astfel încît puterea lui se mărea și în fapt, și în mintea oamenilor !

— Griso, spuse *don* Rodrigo, în împrejurarea asta se va vedea cît prețuiești. Înainte de-a răsări ziua de mîine, Lucia trebuie să se afle aici în palat.

— Nu se va putea spune vreodată că Griso n-a îndeplinit porunca ilustrissimului stăpîn.

— Ia-ți cîți oameni crezi că ți-ar trebui, poruncește, dispune și fă cum ți se va părea ție mai bine pentru ca lucrul să fie îndeplinit. Dar ai grijă să nu i se pricinuiască nici un rău.

— Seniore, fără puțină spaimă, ca să nu facă prea mult zgomot, nu se va putea lucra...

— Spaimă... înțeleg... e de neînlăturat ! Dar să nu se atingă nimeni de un fir de păr din capul ei ! Și mai ales să fie respectată în toate privințele. Ai înțeles ?

— Seniore, nu putem rupe o floare de pe lujer, ca s-o aducem senioriei-voastre, fără s-o atingem cît de cît... Dar nu se va face decît strictul necesar...

— Bine, pe răspunderea ta. Dar... ia spune, ce vei face ?

— La asta tocmai mă gîndesc, seniore. Avem noroc că locuința ei se află în capătul satului. E nevoie de un

[1] *Griso*, formă dialectală a cuvîntului *grigio*, care se traduce cu : cenușiu, pămîntiu.

loc unde să stăm la pîndă, și tocmai la o mică depărtare de acolo se găsește o căsuță nelocuită și singuratică, în mijlocul cîmpului, casa aceea care... senioria-voastră n-are de unde ști asemenea fleacuri... care a ars acum cîțiva ani și pe care, din lipsă de bani, oamenii n-au putut s-o repare și a fost părăsită. Acum, în casa aceea vin vrăjitoarele, dar azi nu e sîmbătă, și apoi puțin îmi pasă mie de asta ! Țăranii, care sînt foarte superstițioși, n-ar intra înăuntru noaptea pentru tot aurul lumii, astfel că putem merge să ne ascundem acolo și cu siguranță că nimeni nu va veni să ne tulbure !

— Foarte bine ! Și apoi ?

Atunci Griso propuse, *don* Rodrigo discută, pînă ce, de comun acord, hotărîră pe ce cale să ducă la bun sfîrșit lucrul început, fără să se afle nimic despre făptași, care ar fi mijloacele de a îndrepta bănuielile în altă parte, prin urme înșelătoare, cum s-o facă să tacă pe sărmana Agnesa, în ce chip să-l sperie pe Renzo în așa măsură, încît să-l facă să-și uite durerea și să nu îndrăznească să ceară ajutorul justiției, ba nici măcar a se plînge ; și, tot așa, multe alte mărunte ticăloșii, necesare pentru ca ticăloșia principală să reușească.

Lăsăm la o parte planurile acestea, pentru că, după cum va vedea cititorul singur, ele nu ajută la înțelegerea întîmplării ; și sîntem dornici să nu lungim prea mult convorbirea celor doi tîlhari odioși. Adăugăm numai că, după ce Griso porni să se pună pe treabă, *don* Rodrigo îl rechemă și-i spuse :

— Ascultă, dacă țăranul acela îndrăzneț vă cade cumva în mînă astă-seară, n-ar fi rău să-i dați ceva acont pe spinare, să-i rămînă drept amintire. Astfel, porunca ce-l va sili mîine să stea deoparte își va da cu atît mai mult roadele. Dar nu-l căutați anume, ca să nu stricați totul. Mă înțelegi, nu-i așa ?

— Lăsați pe mine ! răspunse Griso, închinîndu-se cu un aer de respect și de îngîmfare, și se duse.

În tot cursul dimineții „bravii" iscodiră și cercetară ținutul. Falsul cerșetor, care se introdusese, cum spuneam, în căsuța sărăcăcioasă a Luciei, nu era altul decît Griso, venit să arunce o privire asupra locului, iar pretinșii trecători erau oamenii lui, care, spre a îndeplini poruncile, aveau nevoie de-o cunoaștere cel puțin sumară

a locului. Odată făcută recunoașterea, nu se mai arătară, ca să nu deștepte prea multe bănuieli.

Cînd se întoarseră la castel, Griso dădu socoteală de tot ce făcuse, hotărî cu precizie planul expediției, spuse fiecăruia ce avea de făcut și dădu instrucțiuni.

Dar nu se putea face nimic fără ca bătrînul servitor, care era numai ochi și urechi, să nu bage de seamă că se punea la cale ceva deosebit. Stînd la pîndă și întrebînd, aflînd ceva de ici, ceva de colo, prinzînd, înțelegînd un cuvînt ascuns, cercetînd rostul vreunei măsuri tainice, făcu ce făcu și izbuti să afle ce urma să se petreacă în noaptea aceea. Dar cînd înțelese totul, noaptea era aproape, și o mică ceată de „bravi" o și pornise să se ascundă în casa ruinată. Bietul bătrîn, deși știa în ce joc primejdios intra și se temea să nu dea un ajutor cum se dă la Pisa [1], nu vru totuși să-și calce făgăduiala și ieși, sub cuvînt că vrea să ia puțin aer, pornind-o în mare grabă spre mînăstire, să-i dea de veste părintelui Cristoforo. Puțin după aceea o porniră și ceilalți „bravi", coborînd cît mai răzleți, ca să nu pară că sînt în grup. Griso venea după ei, și nu mai rămăseseră în urmă decît cei care aduceau o litieră, ce trebuia adusă la casa cu pricina noaptea tîrziu, cum s-a și întîmplat.

De îndată ce se adunară cu toții, Griso trimise trei „bravi" la hanul din sat, dintre care unul să stea la ușă, să bage de seamă ce se întîmplă pe stradă și să pîndească clipa cînd toți locuitorii se retrag, iar ceilalți doi să stea înăuntru, să bea și să se distreze, ca niște simpli musterii, dar în același timp să tragă și cu coada ochiului, dacă era nevoie. Iar el, cu grosul trupei, rămase la pîndă în așteptare.

Bietul bătrîn se mai afla încă pe drum cînd cei trei „bravi" sosiră la postul lor ; soarele era la asfințit cînd Renzo intră în casa celor două femei și le spuse :

— Tonio și Gervaso mă așteaptă afară ; merg cu ei pînă la han, să luăm ceva, și cînd va bate clopotul de *Ave Maria,* venim să vă luăm. Deci curaj, Lucia ! Totul atîrnă de-o clipă.

Lucia suspină și repetă : „Curaj" cu un glas care dezmințea cuvîntul.

---

[1] Locuțiune proverbială : ajutor tardiv și, deci, inutil.

Cînd Renzo și cei doi tovarăși ai săi ajunseră la han, îl găsiră pe „bravul" trimis ca santinelă acoperind cam jumătate din deschizătura ușii, cu spatele rezemat de un stîlp, cu brațele încrucișate pe piept, privind și iar privind în dreapta și în stînga și făcînd să strălucească ba albul, ba negrul ochilor săi sălbatici. Bereta turtită de catifea cărămizie, pusă pe o parte, îi acoperea jumătate din ciuful care, despărțindu-se pe fruntea lui arămie, trecea pe după urechi și se termina în cozi fixate la ceafă de un pieptene. Ținea o bîtă în mînă, căci armele propriu-zise nu le purta la vedere, dar numai privindu-l, pînă și un copil și-ar fi dat seama că avea la el arme berechet. Cînd Renzo, aflat în fruntea celorlalți, se apropie de el vrînd să intre, acesta, fără să se miște, îl privi țintă, cu obrăznicie, dar tînărul, cu gînd să înlăture orice ceartă, ca fiecare om cînd are o treabă grea de indeplinit, se prefăcu a nu băga de seamă, nu-i spuse nici măcar : „Dă-te la o parte și, lipindu-se de celălalt stîlp, trecu cu umărul înainte, prin mica deschizătură lăsată de această cariatidă. Cei doi tovarăși trebuiră să facă aceeași manevră ca să poată intra. Înăuntru dădură de ceilalți, a căror voce o auziseră de afară, adică de cei doi „bravi" care erau așezați la un colț de masă și jucau *mora* [1], strigînd amîndoi deodată (așa cere jocul) și turnîndu-și unul altuia de băut dintr-o cană mare, care se afla pe masă. Jucătorii îi priviră cu atenție pe noii-veniți, și unul dintre ei, mai cu seamă, ținînd o mînă în sus cu trei degete răsfirate și cu gura căscată, din cauza unui minunat „șase" care-i ieșise chiar în clipa aceea, îl măsură pe Renzo de sus pînă jos, făcu semn cu ochiul tovarășului său și apoi celui din ușă, care-i răspunse printr-un semn din cap.

Bănuitor și nelămurit, Renzo se uită la cei doi invitați ai săi, ca și cum ar fi vrut să capete de la ei o explicație a tuturor acestor semne, dar chipurile tinerilor nu oglindeau altceva decît o mare poftă de mîncare. Hangiul se uită la Renzo, așteptînd comanda. Băiatul îl chemă într-o sală vecină și-i spuse să aducă cina.

---

[1] *Mora* sau *morra*, vechi joc popular italian, moștenit de la romani, care constă în desfacerea bruscă a pumnului și arătarea, doar pentru o clipă, a cîtorva degete, partenerul încercînd să ghicească numărul exact al degetelor ridicate.

— Cine sînt străinii ăştia ? îl întrebă în şoaptă pe hangiu, cînd acesta se întoarse cu o faţă de masă grosolană sub braţ şi cu carafa în mînă.

— Nu-i cunosc, îi răspunse hangiul, desfăcînd faţa de masă.

— Cum, pe nici unul ?

— Ştiţi bine, răspunse omul, întinzînd cu amîndouă mîinile faţa de masă, că prima îndatorire a meseriei noastre este să nu ne amestecăm în treburile altora, astfel că pînă şi femeile noastre nu mai sînt curioase. De altfel, ar fi şi greu, cu atîta lume care vine şi pleacă... La noi e ca într-un port la mare, cînd sînt ani buni, fireşte. Dar nu ne întristăm, vin ele şi timpuri mai bune ! Pentru noi e de-ajuns dacă muşteriii sînt cinstiţi ; dar ce sînt, sau ce nu sînt, asta nu ne priveşte. Şi acum vă voi aduce nişte chifteluţe cum n-aţi mîncat niciodată !

— Cum poţi şti ?... încercă să întrebe Renzo, dar hangiul o şi pornise spre bucătărie şi nu se întoarse din drum.

Dar în timp ce lua tava cu chifteluţe, se apropie de el, încetişor, acel „brav" care-l privise pe tînărul nostru şi-i zise în şoaptă :

— Cine sînt dumnealor ?

— Oameni de treabă, de aici din sat, răspunse hangiul, punînd chifteluţele în farfurie.

— Bine, bine, dar cum îi cheamă ? Cine sînt ? insistă celălalt, cu vocea puţin mai aspră.

— Pe unul îl cheamă Renzo, răspunse hangiul, vorvind în şoaptă, tînăr cumsecade, ţesător de mătase, foarte priceput în meseria lui. Celălalt e un ţăran pe numele de Tonio, bun tovarăş, vesel, păcat că are punga goală, căci şi-ar goli-o toată aici... Al treilea e un biet prostănac, care mănîncă cu plăcere cînd se îndură cineva să-i dea. Iertaţi-mă...

Şi, cu o mişcare sprintenă, se şi strecură printre sobă şi cel ce-l iscodea şi se duse să ducă mîncarea.

— Cum poţi şti, întrebă din nou Renzo cînd îl văzu apărînd, că sînt oameni de treabă dacă nu-i cunoşti ?

— Faptele, dragul meu ; omul se cunoaşte după fapte. Cei ce beau fără să găsească cusururi vinului, care plă-

tesc fără să se tîrguiască, pe urmă cei care nu se iau la harță cu ceilalți mușterii și care, dacă vor să-l străpungă pe unul cu cuțitul, merg și-l așteaptă afară, departe de han, ca bietul hangiu să nu fie amestecat, aceia sînt oameni cumsecade. Totuși, dacă am putea cunoaște oamenii bine, cum ne cunoaștem noi patru, ar fi și mai bine. Dar de ce naiba vrei să știi atîtea lucruri cînd ești logodit și cînd ar trebui să ai cu totul altele în cap ? Și cînd mai ai în față și asemenea chiftele, care ar învia și un mort ? ! Și, tot vorbind astfel, se întoarse în bucătărie.

Observînd felul hangiului de a răspunde la întrebări, cronicarul nostru zice că așa era firea lui și, ori de cîte ori vorbea cu cineva, făcea mult caz că este prietenul bun al oamenilor de treabă în general, dar în realitate arăta mai multă prietenie celor care aveau renumele, sau înfățișarea de tîlhari. Ciudată fire ! Nu-i așa ?

Cina nu fu prea veselă. Cei doi oaspeți ar fi vrut să se bucure de ea în toată liniștea, dar Renzo, preocupat de ceea ce cititorul știe, și mirat, ba chiar neliniștit, de purtarea ciudată a celor trei necunoscuți, de-abia aștepta să plece mai repede. Vorbeau în șoaptă, din pricina străinilor, și vorbele lor erau banale și fără legătură.

— Ce frumos, spuse deodată Gervaso, că Renzo vrea să se însoare și că are nevoie...

Renzo îi aruncă o privire aspră.

— Taci odată, prostule ! zise Tonio, însoțind epitetul cu un ghiont.

Așa că discuția rămase să lîncezească pînă la sfîrșit. Mîncînd și bînd mai puțin, Renzo avea grijă cu multă discreție să le toarne vin invitaților săi, dar numai atît cît să le dea puțină îndrăzneală, dar să nu li se urce la cap. După ce terminară masa și după ce plăti cel ce mîncase mai puțin, trebuiră să treacă din nou toți trei prin fața acelor indivizi, care-și întoarseră mutrele după Renzo, ca și la intrare. După ce ieși din han și făcu vreo cîțiva pași, tînărul se răsuci pe călcîie și, văzînd că cei doi, pe care-i lăsase stînd la masă, îl urmăreau, se opri cu tovarășii săi, părînd parcă să spună cu asta : „Să vedem ce vor ăștia de la mine". Cei doi însă, cînd băgară de

seamă că fuseseră văzuți, se opriră și ei, se sfătuiră în șoaptă și o luară înapoi. Dacă Renzo ar fi fost mai aproape și le-ar fi auzit vorbele, i s-ar fi părut foarte ciudate :

— Ar fi o mare cinste, ca să nu vorbim de bacșiș, spunea unul dintre tîlhari, dacă, întorcîndu-ne la castel, am putea spune că i-am mîngîit spinarea noi singuri, fără ca domnul Griso să fie de față să ne poruncească.

— Da, și să stricăm rostul afacerii celei mari ! răspunse celălalt. Uite-l cum se oprește să ne privească ! să știi că bănuiește ceva. Ah ! dacă ar fi mai tîrziu ! Să ne întoarcem, ca să nu dăm de bănuit. Vezi că vine lume din toate părțile ; să-i lăsăm mai bine pe toți să se retragă pe la cotețele lor...

Se auzea într-adevăr acel freamăt, acea zarvă care se face într-un sat spre seară, după care urmează liniștea deplină a nopții. Femeile se întorceau de la cîmp purtîndu-și copiii în brațe, sau ținînd de mînă pe cei mai măricei, care spuneau rugăciunile de seară ; veneau și bărbații cu sapele și hîrlețele pe umeri. Cînd se deschideau ușile, vedeai, ici și colo, licărind focul aprins pentru cina lor sărăcăcioasă ; de-a lungul drumului îi auzeai pe oameni cum își dădeau bună seara și cum vorbeau despre recolta proastă și seceta din acel an, dar mai tare decît vorbele se auzea dangătul regulat și sonor al clopotelor, care vestea sfîrșitul zilei. Văzînd că cei doi curioși se retrag, Renzo își continuă drumul în întunericul ce creștea, amintind în șoaptă cînd unuia, cînd celuilalt dintre frați cele ce aveau de făcut. Cînd ajunse la căsuța Luciei, era noapte.

Intervalul dintre primul gînd și realizarea unei mari acțiuni (a spus un barbar care nu era lipsit de spirit [1]) e un vis plin de fantasme și de teamă. Lucia era de mai multe ceasuri adîncită într-un astfel de vis, și Agnesa, însăși Agnesa, care plănuise totul, sta pe gînduri și nu găsea decît cu greu cuvinte cu care să-și încurajeze fiica. Dar în clipa deșteptării, în clipa cînd trebuie s-o pornești la treabă, sufletul se schimbă dintr-o dată. La

[1] Este vorba de Shakespeare, care pune această replică în gura lui Brutus cînd se pregătește să-l ucidă pe Cezar (în drama *Iuliu Cezar*). Manzoni face o aluzie ironică la părerea greșită a lui Voltaire despre marele scriitor englez.

frica și la curajul care se înfruntau, se adaugă o nouă frică și un nou curaj ; ceea ce ai de făcut îți apare în minte ca o operație cu totul alta ; ceea ce la început te înspăimînta mai mult, pare uneori foarte ușor de înfăptuit, iar obstacolul pe care abia l-ai întrezărit devine uneori foarte mare. Închipuirea dă înapoi, înspăimîntată, membrele refuză să mai asculte și inima nu-și ține făgăduielile făcute în modul cel mai hotărît. La bătăile ușoare ale lui Renzo, Lucia fu cuprinsă de o spaimă atît de mare, încît chiar în clipa aceea hotărî să sufere mai bine orice și să fie veșnic despărțită de el decît să-și țină făgăduiala dată, dar cînd îl văzu și-l auzi : „Iată-mă, să mergem", cînd toți fură gata de plecare, fără șovăială, ca spre o țintă sigură, irevocabilă. Lucia nu mai avu nici timpul și nici puterea de a se mai împotrivi și, ca fermecată, apucă, tremurînd, brațul mamei și brațul logodnicului și o porni cu ceata aceea de îndrăzneți.

În cea mai adîncă tăcere, prin întuneric, cu pași mărunți, ieșiră din căsuță și o luară pe drumul ce ieșea din sat. Cel mai bun lucru ar fi fost să străbată satul pe drumul mare, ca să ajungă drept la casa lui *don* Abbondio, dar aleseseră această cale ca să nu fie văzuți cumva. Pe ulicioare ce treceau prin grădini și peste haturi, ajunseră în apropierea casei preotului, și acolo se despărțiră. Cei doi logodnici se ascunseră după colțul casei, și Agnesa rămase cu ei, însă ceva mai în față, ca să poată alerga la timp s-o oprească pe Perpetua și s-o rețină.

Tonio, cu prostănacul de Gervaso, care nu știa să facă nimic singur și fără de care nu se putea face nimic, se apropiară cu curaj de poartă și bătură.

— Cine e la ceasul ăsta ? strigă o voce de la fereastra care se deschise în aceeași clipă. Era glasul Perpetuei. Nu e nimeni bolnav, după cîte știu. Sau poate s-a întîmplat vreo nenorocire ?

— Eu sînt, cu fratele meu, răspunse Tonio. Avem de vorbit ceva cu părintele.

— Asta-i oră de vorbit ? Acum v-ați găsit ? întrebă repezită Perpetua. Veniți mîine.

— Ascultă, nu știu dacă mîine voi mai veni sau nu ; am primit niște bani și am venit să-mi plătesc datoria ia, știi dumneata ; am aici douăzeci și cinci de berlinghe [1] noi-nouțe, dar dacă nu se poate, bine, știu cum să le cheltuiesc și o să vin cînd s-or strînge altele...

— Așteaptă, așteaptă, să întreb, și cobor îndată ! Dar de ce vii la ora asta ?

— Le-am primit și eu mai adineauri și m-am gîndit, cum să spun, că dacă îi țin să doarmă la mine, nu știu ce mi-o mai veni prin minte mîine dimineață. Acuma, dacă ora nu-ți convine, nu știu ce să zic ; eu unul am venit ; dar dacă nu mă primește, mă duc.

— Nu, nu, așteaptă o clipă, mă întorc îndată cu răspunsul.

Și, spunînd acestea, închise fereastra. Îndată Agnesa îi lăsă pe logodnici, spunînd în șoaptă Luciei : „Curaj, e doar o clipă ; ca și cum ți-ai scoate un dinte" ; se apropie de cei doi frați, care stăteau în fața ușii, și începu să discute cu Tonio, pentru ca Perpetua să creadă cînd va veni să deschidă că tracuse din întîmplare pe acolo și că Tonio o oprise o clipă.

---

[1] **Monede milaneze.**

CAPITOLUL VIII

„Carneade[1] ! Cine-o fi ăsta ? se întreba în sinea lui *don* Abbondio, care ședea într-un jilț mare, într-o odaie din catul de sus, cu o cărticică deschisă înainte, în clipa cînd Perpetua intră să-i aducă vestea. Carneade ! parcă am auzit eu sau am citit pe undeva acest nume. Trebuie să fi fost un om învățat, un literat al vremurilor antice ; după nume, așa pare, dar cine naiba o fi fost ?"

Atît de departe era bietul om de furtuna ce avea să se dezlănțuie asupra capului său. Trebuie să știți că *don* Abbondio se delecta citind cîte puțin în fiecare zi din cărțile pe care i le împrumutase la întîmplare un preot vecin, posesor al unei mici biblioteci.

Cea asupra căreia medita atunci *don* Abbondio, convalescent după frigurile spaimei, ba chiar mai însănătoșit (în ce privește febra) decît voia să lase să se creadă era un panegiric în cinstea sfîntului Carlo, rostit cu multă emfază și ascultat cu multă admirație în Domul din Milano cu doi ani în urmă. Pentru dragostea lui de învățătură, sfîntul era asemuit cu Arhimede ; Arhimede realizase lucrări atît de curioase și făcuse să se vorbească de el atîta, încît, ca să fi auzit de numele lui, nu era nevoie de învățătură prea mare. Dar, după Arhimede, oratorul îl asemuia pe sfînt și cu Carneade, iar aici cititorul se împotmolise. În această clipă intră Perpetua, să anunțe vizita lui Tonio.

— La ora asta ? întrebă și *don* Abbondio, cum era firesc.

— Ce vreți ? Oamenii aceștia nu au nici un pic de sfială ; dar dacă nu-l prindeți acuma...

---

[1] Filozof și retor grec din secolul al II-lea î.e.n.

— Așa-i, dacă nu-l prind acum, cine știe cînd voi mai pune mîna pe el ! Cheamă-l. Dar, ia spune ești sigură că e chiar el ?

— Drace ! răspunse Perpetua și coborî ; dechise ușa și spuse : Unde ești ?

Tonio apăru și, în acea clipă, se ivi și Agnesa, care o salută, spunîndu-i pe nume.

— Bună seara, Agnesa, răspunse Perpetua, de unde vii la ora asta ?

— Vin de la... și numi un sătuc vecin, și dacă ai ști, reluă ea, c-am întîrziat tocmai din pricina dumitale !

— Oh, de ce ? întrebă Perpetua și, întorcîndu-se spre cei doi frați, le spuse : Intrați, că vin și eu.

— Pentru că — răspunse Agnesa — una dintre femeile care vorbesc fără să știe cum stau lucrurile... ce crezi ?... se încăpățîna să spună că nu te-ai măritat cu Beppe Suolavecchia și nici cu Anselmo Lunghigna pentru că n-au vrut ei să te ia. Eu țineam una și bună, că dumneata i-ai respins și pe unul și pe celălalt.

— Sigur că da ! Oh ! mincinoasa ! mincinoasa ! Cine era ?

— Nu mă întreba, nu-mi place să mă pun rău cu lumea.

— Ba să-mi spui, trebuie să-mi spui, oh ! ce femeie mincinoasă !

— Acum, gata, să lăsăm asta... dar nici nu știi cît de rău mi-a părut că nu cunosc toată povestea ca să-i fi răspuns cum trebuia.

— Ia te uită pînă unde pot merge născocirile ! exclamă iarăși Perpetua și urmă repede : În privința lui Beppe, toată lumea știe și a putut vedea... Ei, Tonio, împinge ușa și urcă. Vin și eu îndată.

Tonio răspunse dinăuntru un „da" și Perpetua își continuă povestirea pasionantă.

În fața casei lui *don* Abbondio se deschidea, între două căsuțe, o străduță care da în cîmp. Agnesa o luă într-acolo, ca și cum ar fi vrut să se tragă mai la o parte,, să poată vorbi mai în voie, și Perpetua o urmă. După ce trecură de colț și ajunseră într-un loc de unde nu se mai putea vedea ce se întîmplă în fața casei lui *don* Abbondio, Agnesa tuși tare. Acesta era semnalul ;

Renzo îl auzi, o încurajă pe Lucia printr-o strîngere de mînă, și amîndoi, în vîrful picioarelor, înaintară încetișor pe lîngă zid ; ajunseră la ușă, o împinseră binișor, umblînd tăcuți și aplecați de spate, și intrară în coridorul unde cei doi frați îi așteptau. Renzo închise binișor ușa și toți patru suiră scara, fără să facă nici un zgomot. Cînd ajunseră sus, cei doi frați se apropiară de ușa odăii, ce se afla într-o parte a scării, iar logodnicii se lipiră de zid.

— *Deo gratias* ! zise Tonio cu glas limpede.

— Ei, Tonio, intră ! se auzi o voce dinăuntru.

Cel chemat deschise ușa, ca să se poată strecura și fratele său o dată cu el. Proiectîndu-se pe dalele întunecate ale tindei, raza de lumină, care ieși prin deschizătura ușii, o făcu pe Lucia să tresară, ca și cum ar fi fost descoperită.

După ce intrară cei doi frați, Tonio trase ușa după el, și logodnicii rămaseră nemișcați în întuneric, ținîndu-și răsuflarea și trăgînd cu urechea, singurul zgomot care se mai auzea fiind bătaia puternică a inimii bietei Lucia.

Don Abbondio stătea cum am mai spus, într-un jilț vechi, învești mîntat cu o sutană veche și avea pe cap o bonetă tot atît de veche, care-i acoperea jumătate din obrazul luminat de licărirea slabă a unei lămpi. Două smocuri de păr, care-i scăpau de sub bonetă, sprîncenele groase, mustățile și mai groase, o bărbiță stufoasă, toate încărunțite și risipite pe fața brună și brăzdată, puteau fi asemuite cu niște tufișuri acoperite de zăpadă, ce se zăresc pe stînci în lumina lunii.

— Ah !Ah ! fu salutul lui, în timp ce-și scotea ochelarii și-i punea pe cărțulie.

— Sfinția-ta va spune c-am venit tîrziu, spuse Tonio, închinîndu-se, ceea ce făcu și Gervaso, dar mai cu stîngăcie.

— Firește că e tîrziu. Știi că sînt bolnav ?

— Oh ! Îmi pare rău...

— Sau poate ai auzit vorbindu-se : sînt bolnav și nu știu cînd voi putea ieși din casă... Și de ce l-ai mai adus cu dumneata și pe acest... băiat ?

— Așa, ca să-mi țină de urît, părinte.

— Bine, atunci spune.

— Am aici cele 25 de berlinghe noi, dintre cele cu sfîntul Ambrosie călare, spuse Tonio, scoțînd un fel de legătură din buzunar.

— Să vedem, răspunse *don* Abbondio, și, luînd legătura, își puse ochelarii, o desfăcu, scoase monedele, le numără, le întoarse pe o parte și pe alta și le găsi fără cusur.

— Acum să-mi dați înapoi, părinte, salba aia a neveste-mi Tecla.

— Așa e drept, răspunse *don* Abbondio și se îndreptă spre scrin, scoase o cheie din buzunar și, privind în jur ca și cum ar fi vrut să se ferească de privitori, deschise una dintre ușițe, acoperi deschizătura cu trupul lui, își vîrî capul înăuntru și un braț ca să ia salba ; o luă, închise scrinul și i-o dădu lui Tonio, zicînd : E bine ?

— Și-acum, părinte, zise Tonio, să-mi dați, dacă nu vă supărați, și ceva în scris.

— Mai vrei și asta ? zise *don* Abbondio. Toate le știi. Ehei ! Ce bănuitoare a devenit lumea ! N-ai încredere în mine ?

— Cum, părinte, să n-am încredere ? Îmi faceți o nedreptate. Dar fac asta fiindcă numele meu se află în cartea aceea mare, la datornici, unde v-ați dat osteneala să mă scrieți. Și cum nimeni nu știe cînd va muri...

— Bine, bine, îi răspunse *don* Abbondio și, bombănind, trase sertarul mesei, de unde scoase hîrtie, toc și călimară, și se apucă să scrie, îngînînd cu glas tare cuvintele, pe măsură ce le așternea pe hîrtie.

În acest timp, Tonio și Gervaso se apropiară, ca la un semn, de masă, ca să-l împiedice pe cel ce scria să vadă ușa, și, ca din întîmplare, își frecară picioarele de podea, ca să le dea de veste celor de afară și să acopere în același timp zgomotul pașilor lor. *Don* Abbondio, absorbit în scris, nu băgă de seamă nimic din toate astea.

Auzind tîrșîitul celor patru picioare, Renzo o apucă pe Lucia de braț, o strînse, să-i dea curaj, și porni tîrînd-o după sine, căci altfel fata, care tremura, n-ar fi fost în stare să meargă. Intrară pe nesimțite, în vîrful picioarelor, ținîndu-și răsuflarea, și se ascunseră în spatele celor doi frați. În acest timp, *don* Abbondio, sfîrșind de

scris, citi cu atenție hîrtia, fără să-și ridice ochii, și o îndoi în patru, zicînd :

— Acum ești mulțumit ?

Și scoțîndu-și cu o mînă ochelarii de pe nas, cu cealaltă îi întinse lui Tonio hîrtia, ridicînd capul. În timp ce întindea mîna ca să ia hîrtia, Tonio se dădu la o parte ; la un semn se dădu și Gervaso în cealaltă parte, și în mijloc, ca într-o piesă de teatru, apăru Renzo și Lucia. *Don* Abbondio crezu că nu vede bine, apoi se dumiri, se îngrozi, rămase uimit, se înfurie, se gîndi și luă chiar o hotărîre, toate acestea în timp ce Renzo rostea cuvintele :

— Părinte, în prezența martorilor aici de față, aceasta e nevasta mea.

Buzele lui nu se închiseseră încă bine cînd *don* Abbondio, lăsînd să-i cadă hîrtia, apucă lampa cu mîna stîngă, iar cu dreapta trase cu putere învelitoarea mesei, trăgînd-o spre el, cu furie, trîntind pe jos hîrtia, călimara și nisipelnița, și sărind între jilț și masă, se apropie de Lucia. Biata copilă, cu sărmanul ei glas suav și încă tremurînd, de abia putu să îngîne :

— Și acesta... cînd *don* Abbondio îi aruncă cu putere fața de masă în cap, ca s-o împiedice să pronunțe întreaga formulă. Apoi, lăsînd să-i cadă dintre degete lampa, se slujì de amîndouă mîinile ca să-i îndese mai bine fața de masă pe cap și să-i înăbușe glasul ; în același timp, striga cît îl ținea gura :

— Perpetua, trădare, Perpetua ! Ajutor !

Fitilul, care se stingea pe dușumele, arunca o lumină palidă și pîlpîitoare asupra Luciei, care, zăpăcită cu totul, nu încerca să scape și părea o statuie schițată în lut, pe care artistul aruncase o cîrpă umedă.

După ce se stinse plăpînda lumină, *don* Abbondio o lăsă pe biata față și o porni bîjbîind spre ușa ce da într-o cameră mai retrasă ; o găsi, intră înăuntru și se încuie, strigînd cît o ținea gura :

— Perpetua, trădare ! Ajutor ! Afară de aici ! Afară de aici !

În prima odaie domnea o mare dezordine. Încercînd să-l oprească pe preot și întinzînd mîinile cum se face la baba-oarba, Renzo ajunse la ușă, bătînd și strigînd :

— Deschideți ! Deschideți ! Nu mai faceți atîta tărăboi !

Lucia îl striga pe Renzo cu o voce slabă, rugîndu-l :

— Să mergem, să mergem, pentru numele lui Dumnezeu !

Tonio mătura odaia cu mîinile, de-a bușilea, ca să-și poată găsi adeverința de plată. Gervaso, speriat, striga și sărea, căutînd ușa ce da spre scară, ca să poată ieși și fugi. În mijlocul acestei îmbulzeli, nu putem să nu ne oprim o clipă pentru a face o reflecție. Renzo, care tulburase în timpul nopții o casă străină, care se introdusese prin viclenie și care-l ținea pe stăpîn asediat într-o odaie, avea toate aparențele unui asupritor, totuși, la urma urmelor, el era cel asuprit. *Don* Abbondio, însă, care scăpase prin fugă, care fusese numai surprins și speriat în timp ce-și vedea liniștit de treburi, părea victima ; și totuși, în realitate, el era acela care făcea o nedreptate.

Așa se întîmplă adesea în lume... vreau să spun așa se întîmpla în secolul al XVII-lea.

Văzînd că dușmanul nu dădea semn că are de gînd să se retragă, asediatul deschise o fereastră ce dădea în piața bisericii și începu să strige :

— Ajutor ! Ajutor ! Ajutor !

Era cel mai frumos clar de lună ; umbra bisericii și umbra lungă și ascuțită a clopotniței, care se afla ceva mai departe, se zăreau limpede și distinct conturate pe covorul de iarbă strălucitoare din piață ; fiecare lucru se putea zări aproape ca ziua. Dar cît puteai vedea cu ochii, nici urmă de făptură omenească.

Alături de unul din zidurile laterale ale bisericii, chiar în partea ce dădea spre casa parohială, era o căsuță unde dormea paracliserul. El fu singurul care se deșteptă la acel strigăt ciudat, sări din pat, coborî în grabă, deschise oblonul uneia dintre ferăstruici, scoase capul afară, cu ochii încă pe jumătate închiși, și întrebă :

— Ce-e ?

— Aleargă, Ambrogio! Ajutor! Au năvălit peste mine! strigă *don* Abbondio.

— Vin numaidecît! Răspunse Ambrogio, apoi bagă capul înăuntru, trase oblonul și ieșind, pe jumătate adormit și pe jumătate înspăimîntat, găsi mijlocul să vină în ajutorul celui ce îl chemase, fără să se vîre în vreo încurcătură. Apucă pantalonii pe care-i ținea pe pat, îi luă sub braț, ca pe o pălărie de gală, și coborî în pripă scărița de lemn; alergă la clopotniță, puse mîna pe funia celui mai mare dintre cele două clopote și dădu alarma.

Bang! Bang! Bang!

Țăranii săriră din pat, flăcăii, culcați în fîn, tresăriră și se sculară. „Ce să fie? Ce să fie? Bat clopotele! Foc? Tîlharii? Banditii?" Femeile îi povățuiau și-i rugau pe bărbați să nu iasă din casă și să-i lase pe alții să dea fuga; unii se sculară și se duseră la fereastră, iar fricoșii, ca și cum ar fi ascultat de rugămințile femeilor, se băgau iarăși în pat. Cei mai curioși și mai curajoși coborau să ia furcile și pușlile, să dea fuga la locul unde se auzea zgomotul, iar alții stăteau să privească.

Dar, înainte ca oamenii să se îmbrace sau să se trezească de tot, vuietul ajunse la urechea altor persoane, care vegheau, nu departe, în picioare și gata îmbrăcați. Aceștia erau „bravii", pe de o parte, Agnesa și Perpetua, pe de alta.

Vom spune mai întîi pe scurt ce făcuseră cei dintîi din clipa cînd i-am lăsat, parte în casa dărăpănată, parte la han. Cînd văzură toate ușile caselor închise și drumul pustiu, cei trei ieșiră în grabă din cîrciumă, ca și cum și-ar fi dat seama că era foarte tîrziu, și spuseră că vor să se ducă numaidecît acasă. Dădură o raită, prin sat, să se încredințeze că se culcaseră toți și, într-adevăr, nu întîlniră nici țipenie de om, nu auziră nici cel mai mic zgomot. Pe urmă, cu cea mai mare grijă, trecură prin fața căsuței noastre sărăcăcioase, care era cea mai liniștită din toate, deoarece nu se mai afla nimeni în ea. Porniră apoi drept la casa părăsită și dădură raportul lui Griso. Acesta își puse de îndată pe cap o pălărie cu margini late, își aruncă pe umeri o pelerină de pînză cerată, împodobită cu cusături, își luă toiagul de pelerin și zise:

— Să mergem ; tăcere și ascultați ordinele mele !

O porniră la drum, Griso în frunte, iar ceilalți după el, și într-o clipă ajunseră la căsuța Luciei, pe un drum cu totul altul decît cel pe care apucaseră oamenii noștri, plecînd în expediția lor. La cîțiva pași de țintă, Griso opri trupa, înaintă singur, să ia seama, și, văzînd că totul e pustiu și liniștit pe dinafară, chemă doi dintre tîlhari, le porunci să se cațăre fără zgomot pe zidul ce împrejmuia curtea și, odată înăuntru, să se ascundă într-un ungher, dincolo de smochinul stufos, pe care-l zărise de dimineață. Toate acestea fiind îndeplinite, bătu încetișor în poartă, cu gîndul să se dea drept un pelerin rătăcit, care cere adăpost pînă la ziuă. Nu-i răspunse nimeni. Bătu mai tare ; nici de data aceasta nu primi răspuns. Atunci chemă un al treilea bandit și-l puse să coboare în curte, ca și pe ceilalți doi, cu porunca de-a trage binișor zăvorul, ca să fie liberă intrarea și ieșirea. Totul se îndeplini cu cea mai mare băgare de seamă și cu deplină izbîndă. Îi chemă apoi pe ceilalți, le porunci să intre cu el în curte și să se ascundă pe lîngă tovarășii lor, împinse încetișor poarta dinspre drum, lăsă doi oameni de pază acolo și porni singur drept spre ușa casei. Bătu încet și aici și așteptă ; dar putea să aștepte mult și bine ! Apucă binișor clanța, dar nimeni nu întrebă dinăuntru : „Cine-i acolo ?“ și nu se auzi nici un zgomot. Mai bine nici că se putea să-i meargă ! Deci, înainte ! Îi chemă pe cei de lîngă smochin și intră cu ei în odaia de jos, unde dimineața cerșise cu nerușinare bucata de pîine. Scoase din buzunar iască, amnar și cremene, aprinse un mic felinar, intră în cealaltă odaie din fund, să vadă dacă e cineva, dar nici aici nu găsi pe nimeni. Se întoarse se îndreptă spre ușa de la scară, privi și trase cu urechea : singurătate și tăcere ! Lăsă alte două sentinele jos și înaintă, întovărășit de Grignapoco [1], un „brav“ din ținutul Bergamului, singurul care avea însărcinarea să anunțe, să potolească, să comande, într-un cuvînt, singurul care trebuia să vorbească, așa ca Agnesa, auzind dialectul lui, să creadă că răpitorii veneau din părțile acelea. Cu „bravul“ acesta alături și cu ceilalți în

[1] Poreclă în dialect venețian : Rîde-puțin.

urmă, Griso începu să se urce încet-încet, blestemînd în sine fiece treaptă care trosnea, fiece pas al derbedeilor care stîrnea zgomot. Ajunseră, în sfîrșit, sus. Aici e aici ! Împinse încetișor ușa ce da în prima odaie ; ușa ceda și se deschise ; privi în jur pe întuneric, ascultă dacă răsuflă sforăie ori mișcă înăuntru — nimic ! Deci, înainte ! Puse felinarul în față, ca să vadă, fără să fie văzut, deschise ușa, văzu un pat și se repezi la el : patul era nedesfăcut, cu velnița pe deasupra, așezată peste perne. Ridică din umeri, se întoarse spre tovarășii săi și le făcu semn că se duce să vadă ce e în odaia de alături, ca să-l urmeze încet ; intră, procedă la fel, găsi același lucru.

— Ce dracu înseamnă asta ?! mîrîi Griso. Să ne fi spionat și trădat vreun cîine ?

Atunci, cu puțină prudență, începură cu toții să cerceteze și să scotocească prin toate ungherele, să răstoarne casa cu susul în jos. În timp ce „bravii" își vedeau astfel de treburi, cei doi rămași de pază la poarta dinspre stradă auziră un tropot de pași mărunți, care se apropiau în grabă. Dar, cum își închipuiră că cel ce venea va trece mai departe, stătură liniștiți și, pentru orice eventualitate, se puseră la pîndă. Iată însă că pașii se opriră chiar în fața porții. Era Menico, care venea în fugă, trimis de părintele Cristoforo, să spună femeilor, în numele cerului, să părăsească în grabă casa și să se adăpostească la mînăstire... știți din ce pricină. Apucă de clanța porții, ca să bată, și băgă de seamă că-i juca între degete, slobozită fiind de încuietoare. „Ce să fie asta ?" se gîndi el. Împinse poarta cu teamă și văzu că se deschide. Destul de înspăimîntat, puse piciorul înăuntru ; se simți apucat de două brațe și auzi două glasuri, unul în dreapta, altul în stînga, care îi spuneau în șoaptă, cu ton amenințător :

— Taci, sau ești mort !

El, dimpotrivă, începu să țipe. Unul dintre tîlhari îi puse mîna la gură, iar celălalt scoase cuțitul, ca să-l sperie. Tremurînd ca varga, băiatul nici nu mai încercă să strige, dar în aceeași clipă, ca și cum ar fi fost tot glasul lui, dar cu un ton schimbat, se auzi cel dintîi dăngăt de clopot, după care urmară, furtunos, celelalte.

Cine e vinovat se teme — spune un proverb milanez. Cei doi nemerniei, crezînd fiecare că-şi aude în aceste sunete numele, prenumele şi porecla, îl scăpară pe băiat din mîini şi, desfăcînd braţele şi căscînd gurile, se priviră drept în ochi şi o zbughiră în casă, unde se găsea grosul trupei. Numaidecît Menico o luă la fugă pe uliţă, spre locul unde era clopotniţa şi unde, firește, trebuia să se găsească cineva.

Ceilalţi bandiţi, care scotoceau casa, fură şi ei la fel de înspăimîntaţi de dăngătul clopotului ; se tulburară, se zăpăciră şi se înghiontiră unii pe alţii, fiecare căutînd drumul cel mai scurt ca să ajungă la poartă. Şi doar erau oameni încercaţi şi obişnuiţi să dea piept cu duşmanul... Dar nu ştiau să facă faţă unei primejdii neaşteptate, la care nu s-ar fi putut gîndi nici în ruptul capului şi care cădea dintr-o dată asupra lor. Fu nevoie de întreaga autoritate a lui Griso ca să-i ţină în frîu şi să facă din plecarea lor o retragere, şi nu o fugă. Aşa cum un cîine fugăreşte o turmă de porci şi aleargă cînd ici, cînd colo după cei ce se împrăştie, înhăţînd pe unul de urechi şi tîrîndu-l spre grămadă, împingîndu-l pe altul cu botul şi lătrîndu-l pe celălalt chiar în clipa cînd iese din rînd, tot astfel Griso îl apucă de grumaz şi-l trase îndărăt pe unul din „bravi“ care tocmai voia să treacă pragul, îl izbi pe un altul cu bîta pentru aceeaşi pricină, strigă după ceilalţi, care alergau încolo şi încoace fără să ştie încotro, şi izbuti în sfîrşit să-i adune pe toţi în mijlocul ogrăzii.

— Hai ! Repede ! Scoateţi pistoalele, pregătiţi cuţitele ! Plecăm cu toţii odată ! Numai aşa vom merge. Cine credeţi că o să ne atace dacă sîntem laolaltă, proştilor ? Dar dacă om umbla cîte unul, chiar şi ţăranii ne vor veni de hac. Ruşine ! După mine, şi strîngeţi rîndurile !

După această scurtă cuvîntare, se puse în fruntea lor şi ieşi cel dintîi. Casa, cum am mai spus, era în marginea satului. Griso o luă pe drumul acela ce ieşea din sat, şi toţi ceilalţi îl urmară în ordine.

Să-i lăsăm să-şi vadă de drum şi să ne întoarcem la Agnesa şi la Perpetua, pe care le-am lăsat la marginea unei ulicioare. Agnesa căutase s-o tragă pe Perpetua cît mai departe cu putinţă de casa lui *don* Abbondio, şi pînă

la un moment dat lucrurile merseră strună. Dar dintr-o dată slujnica își amintește că poarta rămăsese deschisă și voise să se întoarcă înapoi, s-o închidă. Nu era nimic de făcut, și Agnesa, ca să nu-i dea nimic de bănuit, fusese silită să se întoarcă împreună cu ea, mergînd în urmă și încercînd s-o rețină de cîte ori o vedea însufleţită de povestea căsătoriilor ei zădărnicite. Agnesa se prefăcea că ar fi foarte atentă și, din în cînd, ca să-i dovedească celeilalte că ascultă cu luare-aminte, sau ca să însufleţească povestirea, spunea : „De bună seamă !... Acum înţeleg !... Foarte bine !... E limpede ! Dar apoi ? Și el ? Și dumneata ?"... timp în care își spunea de fapt în sinea ei : „Vor fi ieșit oare pînă acum, sau or mai fi înăuntru ? Ce zăpăciţi am fost toţi trei că nu ne-am gîndit să ne dăm de veste, printr-un semn, ca să știu și eu cînd lucrul s-a terminat. Mare prostie ! Dar acum asta e, și, cum nu mai am altceva de făcut, s-o ţin pe asta de vorbă cît mai mult cu putinţă ; în cel mai rău caz, nu voi pierde decît ceva timp. Astfel, mai făcînd cîţiva pași, mai oprindu-se, ajunseră la mică distanţă de casa lui *don* Abbondio, pe care n-o vedeau din cauză că erau după colţ, iar Perpetua, găsindu-se într-un punct important al povestirii, se lăsase oprită în loc, fără nici o împotrivire și fără să-și dea sama, cînd deodată se auzi de sus, în liniștea desăvîrșită a văzduhului și în tăcerea nemărginită a nopţii, primul strigăt de disperare al lui *don* Abbondio " „Ajutor ! Ajutor !"

— Vai de mine ! Ce s-a întîmplat ? strigă Perpetua și vru s-o ia la fugă într-acolo.

— Ce e ? Ce s-a întîmplat ? întrebă Agnesa ţinînd-o de fustă.

— Aoleu ! N-ai auzit ? răspunse cealaltă, smucindu-se.

— Ce e ? Ce e ? repetă Agnesa, apucînd-o de braţ.

— Afurisită ce ești ! strigă Perpetua, îmbrîncînd-o, ca să se elibereze, și o luă la goană.

În același timp se auzi de departe, mai ascuţit, mai scurt însă, ţipătul lui Menico.

— Aoleu ! strigă și Agnesa și alergă după cealaltă.

De-abia o porniseră, cînd se auzi una după alta și bătăile de clopot : dangătele acestea ar fi fost un fel de

pinteni pentru ele, dacă ar mai fi avut nevoie de așa ceva.

Perpetua ajunse cu o clipă înaintea celeilalte și, pe cînd voia să apuce clanța, ușa se deschise dinăuntru și în prag apărură Tonio, Gervaso, Renzo și Lucia, care, după ce găsiră scara, coborîseră treptele în goană și, auzind apoi dăngătele clopotelor, alergau înnebuniți să se pună la adăpost.

— Ce este ? Ce este ? întrebă Perpetua cu sufletul la gură pe cei doi frați, care, în loc de răspuns, o îmbrînciră și o luară la fugă. Iar voi, cum se face că sînteți aici ? întrebă ea pe ceilalți doi cînd îi recunoscu.

Dar aceștia ieșiră fără să răspundă.

Perpetua, ca să poată ajunge cît mai repede unde era nevoia mai mare, nu mai întrebă nimic, intră grabnic în gang și urcă în fugă scările, pe dibuite.

Cei doi tineri, rămași tot logodnici, se pomeniră față în față cu Agnesa, care sosea și ea, foarte tulburată.

— Ah, iată-vă ! zise ea, putînd vorbi. Cum a mers ? De ce bate clopotul ? Mi se pare c-am auzit...

— Acasă, repede ! spunea Renzo. Să ne întoarcem înainte să vină oamenii...

Și o porniră. Dar tocmai atunci apăru Menico, în goană ; îi recunoscu, îi opri și, cu glasul stins le spuse, încă tremurînd din toate încheieturile :

— Unde mergeți ? Înapoi ! Înapoi ! Pe aici, spre mînăstire !

— Tu ești acela care ?... începu Agnesa.

— Ce mai e ? întrebă Renzo.

Lucia, foarte îngrozită, tăcea și tremura.

— Diavolii au intrat în casa voastră ! răspunse Menico, răsuflînd greu. I-am văzut eu, au vrut să mă omoare... a spus-o și părintele Cristoforo ; iar dumitale, Renzo, ți-a trimis vorbă să vii îndată la el... Chiar eu i-am văzut cu ochii mei... ce noroc să vă găsesc pe toți !... O să vă spun totul cînd o să ieșim din sat !...

Renzo, care-și păstrase cel mai bine dintre toți sîngele rece, socoti că, într-o parte, ori în alta, trebuiau să pornească repede, înainte de-a se aduna lumea, și cel mai înțelept era să facă ceea ce-i sfătuia Menico, sau mai

curînd ce le poruncea cu toată puterea lui de copil înspăimîntat. Pe drum, cînd vor fi în afară de primejdie, o să-i ceară copilului o deslușire mai limpede.

— Ia-o înainte, îi spuse lui Menico. Să mergem cu el, le spuse femeilor.

Se întoarseră din drum și se îndreptară în grabă spre biserică, străbătură piața, unde, din mila lui Dumnezeu, nu se zărea nimeni, o luară pe ulicioara dintre biserică și casa lui *don* Abbondio, și cînd văzură prima deschizătură din gardul ce mărginea ulița, ieșiră în cîmp, și pe-aici ți-e drumul, peste ogoare !

Nu făcuseră nici cincizeci de pași, cînd țăranii începură să se adune repede în piață, numărul lor îngroșîndu-se cu fiece clipă. Se uitau unii la alții, fiecare avea de pus o întrebare, dar nimeni nu știa ce să răspundă. Primii sosiți alergară la ușa bisericii, dar o găsiră închisă. Căutară să se apropie de clopotniță pe dinafară, și cineva lipi obrazul de o ferestruică, mai mult un fel de firidă, și strigă înăuntru :

— Ce naiba s-a întîmplat ?

Cînd Ambrogio auzi o voce cunoscută, lăsă funia din mînă și, dîndu-și seama după murmurul de afară că veniseră o mulțime de oameni, răspunse :

— Vă deschid îndată.

Își puse în grabă pantalonii, pe care-i luase sub braț, se apropie pe dinăuntru de ușa bisericii și o deschise.

— Ce înseamnă tot tărăboiul ăsta ? Ce s-a întîmplat ? Unde ? Cine ?

— Cum cine e ? spuse Ambrogio, sprijinindu-se cu o mînă de canatul ușii și cu cealaltă încheindu-și pantalonii pe care și-i pusese în grabă. Cum, nu știți ? Au năvălit tîlharii în casa preotului. Haideți, fiilor, să-i dăm ajutor !

Se întoarseră cu toții spre casa preotului, priviră în sus, traseră cu urechea — liniște deplină. Unii se repeziră la ușă : era închisă și nici nu părea măcar atinsă. Priviră iar în sus : nu era nici o fereastră deschisă și nu se auzea nici un zgomot.

— E cineva acolo ? Hei Părinte ! Părinte !...

Îndată ce se încredințase de fuga nepoftiților, *don* Abbondio se retrăsese de la fereastră și o închisese, iar

în acea clipă se certa în șoaptă cu Perpetua, fiindcă-l lăsase singur în încurcătură. Trebui totuși, cînd se auzi strigat de glasul sătenilor, să vină din nou la fereastră și, văzînd cît de mulți veniseră să-i dea ajutor, se căi că-l ceruse.

— Ce s-a întîmplat ? Ce v-au făcut ? Cine sînt ? Unde sînt ? întrebau toate glasurile dintr-o dată.

— Nu mai e nimeni. Vă mulțumesc. Vă puteți întoarce acasă.

— Dar cine a fost ? Unde s-a dus ? Ce s-a întîmplat ?

— Oameni răi, oameni care fac rău noaptea, dar au fugit, întoarceți-vă acasă, nu mai e nimic. Altă dată, fiii mei... Vă mulțumesc pentru bunătatea voastră...

Și, zicînd acestea, se retrase și închise fereastra. Atunci unii începură să murmure, alții să-și bată joc, alții să ocărască, cîțiva să ridice din umeri, și erau gata să plece, cînd se ivi un om atît de istovit de alergătură, că nu putea rosti nici un cuvînt. Era un om care locuia chiar în fața casei Luciei și, ieșind la fereastră din pricina zgomotului, văzuse în ogradă toată învălmășeala „bravilor" cînd Griso se căznea să-i adune ! După ce-și veni în fire, strigă :

— Ce faceți, fraților ? Nu aici e diavolul, ci dincolo, în capătul uliței, la casa Agnesei Mondella. Sînt niște oameni înarmați înăuntru și parcă vor să ucidă un pelerin. Cine știe ce dracu poate fi ?!

— Cum ?... Cum ?... Cum ?... și începu o hărmălaie de nedescris.

— Trebuie să mergem !

— Trebuie să vedem !

— Cîți sînt ?

— Cîți sîntem ?

— Cine sînt ?

— Starostele ! Să vină starostele breslelor !

— Sînt aici, răspunse starostele din mijlocul mulțimii. Sînt aici, dar trebuie să mă ajutați, trebuie să mă ascultați. Repede ! Unde e paracliserul ? La clopotniță ! La clopotniță ! Repede, să alerge cineva la Lecco, să ceară ajutor. Veniți toți aici !

Unii o porniră în fugă, alții se strecurară prin mulțime, ca s-o șteargă. Învălmășeala era mare, cînd sosi

un alt țăran, care-i văzuse pe tîlhari plecînd în grabă, și strigă :

— Veniți fuga, fraților ! Tîlharii sau banditii care o iau la goană cu un pelerin sînt la marginea satului. Să pornim după ei ! Să pornim !

La această știre, fără să mai aștepte poruncile conducătorului, o porniră grămadă și se năpustiră unii peste alții la drum ; pe măsură ce mulțimea înainta, cîțiva dintre cei din frunte încetiniră pasul, se lăsară întrecuți și se amestecară în grosul trupei ; cei din urmă îi împinseră înainte, și, așa, grămada învălmășită ajunse la locul cu pricina.

Urmele invaziei erau încă proaspete și de netăgăduit : poarta larg deschisă, broasca smulsă, iar răufăcătorii, nicăieri. Intrară în curte, se apropiară de ușa deschisă a căsuței, cu broasca smulsă. Începură să strige :

— Agnesa ! Lucia ! Pelerinule !

— Unde e pelirinul ? O fi visat Stefano că era și un pelerin...

— Nu, nu, l-a văzut și Carlandrea ! Hei, pelerinule ! Agnesa ! Lucia ! Nimeni nu răspunde ? Le-au răpit ! Să știți că le-au răpit !

Cîțiva, cu glasuri mai puternice, propuseră să-i urmărească pe răpitori, fiindcă era o nelegiuire și o rușine pentru ținut ca orice tîlhar să poată intra ca la el acasă și să fure femeile, așa cum eretele răpește puișorii din ogradă. Urmă o nouă discuție, și mai furtunoasă ; dar cineva (și nu s-a putut afla niciodată cine a fost) răspîndi zvonul că Agnesa și Lucia își aflaseră adăpost într-o casă. Zvonul se răspîndi iute și i se dădu crezare ; nimeni nu mai propuse să pornească în căutarea fugarilor, și mulțimea se risipi fiecare plecînd la casa lui.

Era o forfotă și un zgomot nemaipomenit : uși la care se bătea și care se deschideau, lumini de felinare care se aprindeau și se stingeau, întrebări puse de femei de la ferestre și răspunsuri date în stradă. Cînd ulița fu iar pustie și tăcută, convorbirile continuară în case și se stinseră în căscături, ca să reînceapă apoi iarăși, a doua zi de dimineață.

Alte lucruri nu se mai întîmplară, doar că în dimineața următoare, pe cînd starostele breslelor se afla pe

cîmp cu bărbia sprijinită în palmă și cu cotul proptit în coada hîrleţului, pe jumătate înfipt în pămînt, stînd deci pe gînduri și meditînd asupra întîmplărilor din noaptea trecută și asupra celor ce avea de făcut, văzu că se îndreaptă spre el doi oameni, voinici și chipeși, pletoși ca primii regi ai francilor [1], semănînd foarte bine cu cei doi care-l amenințaseră cu cinci zile înainte pe *don* Abbondio, dacă nu cumva erau chiar ei. Aceștia cu o atitudine și mai lipsită de cuviinţă, îi puseseră în vedere starostelui să se ferească de-a face mărturie seniorului *podestà* despre cele întîmplate, să nu cumva să spună deci adevărul, în cazul că va fi interogat, să nu pălăvrăgească cu ţăranii și să nu încurajeze flecăreala satului, dacă ţinea cît de cît să moară de moarte bună.

Fugarii noștri merseră cîtva timp cu pas grăbit, în tăcere, întorcîndu-se, cînd unul, cînd altul, să vadă dacă nu-i urmărește cineva, zdrobiţi de oboseala pricinuită de fugă, de teama și agitaţia prin care trecuseră, de amărăciune pentru că nu izbutiseră, cît și de neliniștea izvorîtă dintr-o necunoscută și nouă primejdie. Dar teama lor sporea din pricina acelor dăngăte de clopot care, pe măsură ce se depărtau de sat, slăbeau, căpătînd, tocmai din această pricină, ceva lugubru și înspăimîntător. În sfîrșit, clopotul tăcu. Fugarii se aflau tocmai în mijlocul unui cîmp pustiu și, nemaiauzind nici un zgomot în jur, încetiniră pasul. Agnesa rupse cea dintîi tăcerea, întrebîndu-l pe Renzo cum se petrecuseră lucrurile, și pe Menico cine era diavolul acela din casa lor.

Renzo povesti pe scurt neizbutita lor încercare, apoi toţi trei se întoarseră spre copil, iar acesta le spuse mai lămurit acum care era îndemnul părintelui și le povesti cele ce văzuse și întîmpinase, lucru care dădea și mai mult temei înștiinţării părintelui. Ascultătorii pricepură mai mult decît putea Menico să le spună și, dîndu-și seama de adevăr, se cutremurară ; oprindu-se o clipă, se priviră înspăimîntaţi, și deodată, parcă din același îndemn, cîteștrei puseră mîna care pe capul, care pe umărul copilului mîngîindu-l, ca să-i mulţumească în tăcere

[1] Aluzie la regii din dinastia Merovingiană (secolele V—VII), care purtau plete.

căci fusese un adevăr înger păzitor și ca să-i arate compătimirea ce simțeau pentru groaza încercată de băiat, pentru primejdia prin care trecuse ca să-i salveze pe ei și ca să-i ceară în același timp parcă iertare.

— Acum întoarce-te acasă, să nu fie cumva îngrijorați ai tăi din cauză că lipsești atîta, îi zise Agnesa și, amintindu-și de cele două monede făgăduite, scoase patru din buzunar și i le dădu, adăugînd : Roagă-te lui Dumnezeu să ne vedem în curînd !...

Renzo îi dete și el copilului o berlingă nouă și-l sfătui să nu vorbească nimănui despre cele spuse de călugăr. Lucia îl mîngîie și ea din nou și își luă rămas bun cu glasul sugrumat de emoție. Copilul îi salută pe toți, înduioșat, și o porni îndărăt. Ceilalți își urmară gînditori calea. Femeile înainte, și Renzo în urmă, ca să le apere la nevoie. Lucia o ținea strîns de braț pe maică-sa și căuta a se feri cu blîndețe și îndemînare de ajutorul pe care i-l oferea tînărul cînd i se părea anevoie mersul peste cîmpuri, rușinîndu-se în sinea ei, chiar în mijlocul acestei tulburări, că îndrăznise să stea atîta timp singură cu el și atît de aproape, atunci cînd se aștepta dintr-o clipă în alta să fie nevasta lui. Acum, cînd visul acesta frumos se spulberase, se căia că mersese prea departe, și între atîtea pricini de teamă, tremura acum și de sfiiciunea ce nu din trista cunoaștere a răului se naște, ci dintr-o teamă inconștientă, asemănătoare cu frica pe care o au copiii de întuneric fără să știe de ce.

— Și casa ? întrebă dintr-o dată Agnesa.

Dar, oricît de întemeiată ar fi fost întrebarea aceasta, nimeni nu răspunse, fiindcă nimeni nu știa ce răspuns să mai dea.

Își urmară în tăcere drumul și curînd ajunseră în mica piață din fața bisericii mînăstirii. Apropiindu-se de ușă, Renzo o împinse încetișor. Ușa se deschise și lumina lunii, care se strecură prin deschizătura ușii, căzu pe obrazul palid și barba argintie a părintelui Cristoforo, care aștepta în picioare. Văzînd că nu lipsește nici unul, zise :

— Binecuvîntat fie Domnul ! și le făcu semn să intre. Lîngă el era un alt capucin, fratele paracliser, care, în urma rugăminților și îndemnurilor lui, primise să ve-

gheze împreună, să lase ușa deschisă și să stea în așteptare pînă vor sosi fugarii amenințați. Fusese nevoie de toată autoritatea și faima de sfînt a părintelui Cristoforo ca să dobîndească din partea fratelui o îneuviințare primejdioasă ca aceasta și potrivnică regulilor. După ce intrară, fratele Cristoforo închise ușa încetișor. Atunci, paracliserul, nemaiputîndu-se stăpîni, îl luă la o parte pe tovarășul său și-i șopti la ureche :

— Părinte, părinte !... Noaptea, în biserică ?... Cu femei ?... Să primim... Regulile... Părinte ! și clătina din cap.

În timp ce paracliserul murmura cu obidă aceste cuvinte, părintele Cristoforo gîndea : „Vezi, dacă ar fi fost un tîlhar urmărit, fratele Fazio nu s-ar fi împotrivit cîtuși de puțin ; dar fiindcă e vorba de o biată fată nevinovată, care vrea să scape din ghearele lupului..."

— *Omnia munda mundis* [1], spuse apoi tare, întorcîndu-se dintr-o dată spre fratele Fazio, uitînd că acesta nu știa latinește.

Dar tocmai această scăpare din vedere dădu roade. Dacă părintele s-ar fi străduit să-l facă să înțeleagă prin argumente, fratele Fazio nu i-ar fi lipsit nici lui alte argumente cu care să se împotrivească, și Dumnezeu știe cînd și cum s-ar fi sfîrșit lucrurile. Auzind asemenea vorbe, pline de un înțeles atît de misterios și rostite cu atîta hotărîre, i se păru că trebuie să fie răspuns pentru toate obiecțiile sale. Se liniști și zise :

— Fie, domnia-ta știi mai multe decît mine...

— Încrede-te în mine ! răspunse părintele Cristoforo și, la lumina palidă a candelei ce ardea în fața altarului, se apropie de fugarii care așteptau în prada neliniștii și le zise : Fiilor, mulțumiți Domnului că v-a scăpat dintr-o mare primejdie ! Poate că dacă mai zăboveați o clipă...

Și aici căută să le lămurească îndemnul pe care li-l trimise prin micul crainic, căci nu bănuia că ei știau mai multe decît el și presupunea că Menico îi găsise liniștiți acasă, înainte de sosirea tîlharilor.

Nimeni nu căută să-l dezmințe, nici chiar Lucia, care se simțea cuprinsă de remușcări că trebuia să se prefacă

---

[1] Totul este curat pentru cei curați (lat.).

față de un astfel de om. Tăcu însă și ea, căci aceasta era noaptea încurcăturilor și tăinuirilor.

— Așadar, urmă călugărul, vedeți fiilor, că nu mai sînteți cîtuși de puțin în siguranță în ținutul acesta... Este locul vostru de baștină, aici v-ați născut ; n-ați făcut rău nimănui, dar Domnul vrea altfel. E o încercare, fiilor ; îndurați-o cu răbdare, fără ură, și fiți încredințați că va veni vremea în care vă veți simți fericiți pentru suferința de acum. Eu m-am gîndit să vă găsesc un adăpost pentru primele zile. Nădăjduiesc însă că în curînd vă veți putea întoarce fără teamă la casa voastră. Oricum, Dumnezeu va avea grijă de voi, și eu, fără îndoială, mă voi sili să nu fiu nevrednic de încrederea ce mi-a arătat-o alegîndu-mă ca reprezentant al lui în slujba voastră, a celor necăjiți. Voi, spuse el întorcîndu-se spre cele două femei, vă puteți opri la ***. Acolo veți fi ferite de orice primejdie și, în același timp, nici prea departe de casa voastră. Întrebați acolo de mînăstirea capucinilor, duceți-vă la părintele stareț și dați-i această scrisoare ; el va fi pentru voi un alt călugăr Cristoforo. Iar tu, dragul meu Renzo, trebuie să te pui la adăpost, deocamdată, împotriva mîniei altora și împotriva mîniei tale. Du această scrisoare părintelui Bonaventura da Lodi, la mînăstirea noastră de la Poarta Orientală din Milano. El va fi pentru tine ca un tată, te va îndruma și îți va găsi de lucru pînă cînd te vei putea întoarce să trăiești aici, în liniște. Acum mergeți la marginea lacului, aproape de vărsarea torentului Bione, la o mică depărtare de Pescarenico. Acolo cînd veți zări o barcă legată să spuneți : „barca !“ barcagiul o să vă întrebe cine va trimis ; veți răspunde : San Francesco. Atunci el o să vă ia în barcă și o să vă treacă pe celălalt mal, unde veți găsi o căruță, ce vă va duce de-a dreptul pînă la ***.

Dacă ne-ar întreba cineva în ce chip părintele Cristoforo făcuse rost așa de repede de acele mijloace de transport pe apă și pe uscat, i-am răspunde că nu-și dă seama de puterea unui capucin considerat sfînt. După toate acestea, nu-i mai rămînea călugărului decît să se gîndească la paza caselor ce rămîneau goale. Părintele primi cheile și își luă sarcina să le încredințeze celor pe care Renzo și Agnesa îi indicară. Scoțînd din buzunar

cheia, Agnesa suspină adînc, gîndindu-se că în clipa aceea casa îi era descuiată, că înăuntru fusese diavolul și că cine știe dacă mai rămăsese ceva de păzit.

— Înainte de a pleca, zise părintele, să ne rugăm cu toții Domnului, ca să fie cu voi în această călătorie și întotdeauna ; și mai ales să vă dea puterea și dorința de-a voi ceea ce el a voit.

Terminînd de spus aceste cuvinte, îngenunche în mijlocul bisericii, și toți făcură la fel. După ce se rugară cîteva clipe în tăcere, părintele rosti în șoaptă, dar lămurit :

— Să ne rugăm și pentru nefericitul care ne-a aruncat în această nenorocire. Am fi nevrednici de mila ta, Doamne, dacă nu ți-am cere-o din toată inima și pentru el, care are atîta nevoie de ea ! Noi, cu toate grijile noastre, aveam mîngîierea că sîntem pe drumul pe care tu ni l-ai hărăzit ; îți putem dărui suferințele noastre ; și ele se preschimbă în haruri. Dar el ? El e dușmanul tău ! Oh, nenorocitul ! Luptă împotriva ta ! Fie-ți milă de el, Doamne, îmblînzește-i inima, fă-ți-l prieten și dăruiește-i tot binele pe care ni-l dorim noi înșine. Ridicîndu-se apoi grăbit, zise : Plecați, fiilor, nu mai e timp de pierdut. Dumnezeu să vă aibă în pază și îngerii să vă călăuzească. Plecați !

Și în timp ce se pregăteau de plecare, cuprinși de o emoție ce nu se poate exprima prin cuvinte, părintele adaugă cu glas schimbat :

— Inima îmi spune că ne vom revedea curînd !

De bună seamă că inima, dacă-i dai ascultare, are întotdeauna ceva de spus despre cele ce se vor întîmpla în viitor. Dar ce poate ști inima ? Prea puțin din cele ce s-au întîmplat.

Fără să aștepte răspuns, părintele Cristoforo se îndreptă spre sacristie ; călătorii ieșiră din biserică, și fratele Fazio închise poarta, luîndu-și și el rămas bun cu glasul plin de emoție.

Cei trei se îndreptară încetișor spre malul ce le fusese indicat, văzură barca pregătită și, după ce dădură și primiră parola, săriră în ea. Barcagiul, proptind o vîslă de mal, o porni ; apucă cealaltă vîslă și, răzbind cu amîndouă brațele, porni în larg spre țărmul celălalt.

Nu sufla nici o adiere de vînt, lacul era liniştit şi ar fi părut nemişcat dacă lumina lunii, care se răsfrîngea din înaltul cerului, n-ar fi tremurat pe apă în unde mici. Se auzeau numai valurile lovindu-se uşor de pietrişul ţărmului, murmurul mai îndepărtat al apei izbindu-se de stîlpii podului şi căderea regulată a celor două vîsle, ce tăiau suprafaţa albastră a lacului, cînd ieşind pline de stropi din apă, cînd scufundîndu-se din nou. Unda tăiată de barcă, unindu-se în urma pupei, alcătuia o dungă ondulată, ce se îndepărta de ţărm. Tăcuţi, cu capetele întoarse, călătorii priveau munţii şi ţinutul luminat de lună şi presărat, ici şi colo, cu umbre mari. Se desluşeau satele, casele, colibele, iar palatul lui *don* Rodrigo, cu turnul lui de piatră, înălţîndu-se deasupra căsuţelor îngrămădite la poalele muntelui, părea un răufăcător care stă la pîndă în picioare, în întunericul nopţii, în mijlocul făpturilor adormite, şi veghează, uneltind o crimă. Lucia îl zări şi, speriată, urmări cu privirea drumul ce cobora pînă la sătucul ei, şi în marginea lui descoperi căsuţa lor, coama învoalată a smochinului, care se vedea deasupra zidului dinspre ogradă, fereastra odăiţei ei, şi, aşa cum se afla, în fundul bărcii, puse braţul pe margine, îşi rezemă de el fruntea, ca şi cum i-ar fi fost somn, şi plînse, în taină.

Rămas bun, munţi, care răsăriţi din ape şi vă înălţaţi spre ceruri, culmi zimţate, atît de cunoscute celor ce au crescut printre voi şi atît de adînc săpate în mintea lor, ca şi trăsăturile celor dragi ! Rămas bun, şuvoaie, al căror murmur îl recunoaştem ca şi sunetul glasurilor de acasă, şi voi, sate risipite, albind valea ca o turmă de oi la păscut ! Cît e de trist pasul celui ce, crescut printre voi, se îndepărtează ! Pînă şi cel ce vă părăseşte de bunăvoie, plin de speranţa că-şi va găsi rostul în altă parte, şi-ar pierde visurile de îmbogăţire în aceste clipe grele, s-ar mira că a putut lua o asemenea hotărîre şi s-ar întoarce îndărăt, dacă nu s-ar gîndi că într-o zi se va întoarce bogat. Şi aşa, pe măsură ce călătorul înaintează în cîmpie, privirea lui e din ce în ce mai obosită şi mai scîrbită de acea priveliştе monotonă, aerul îi pare apăsător şi mort şi intră indispus şi gînditor în oraşele gălăgioase. Casele, grămădite unele peste altele, precum şi

străzile întortocheate i se par că-l înăbușă, iar în fața clădirilor pe care străinul le admiră, el se gîndește cu un dor plin de neliniște la ogoarele din satul său, la căsuța pe care de atîta vreme o dorește și pe care o va cumpăra fără îndoială, cînd se va întoarce bogat în munții lui.

Dar ce să mai zic despre cei care nu s-au îndepărtat vreodată nici măcar cu gîndul de aceste înălțimi, care de ele și-au legat toate planurile de viitor și se pomenesc dintr-o dată aruncați printre străini de o putere răuvoitoare ?! Ce să mai zici de acei care, smulși din cele mai dulci speranțe, părăsesc munții aceștia ca să pornească în căutarea altora, necunoscuți, deși n-au avut niciodată dorința să-i cunoască, și care nu pot întrevedea nici măcar cu închipuirea clipa reîntoarcerii ?! Adio, căsuță, unde te-ai născut și în care, stăpînit de un gînd ascuns, te-ai obișnuit să deosebești, de zgomotul celorlalți pași, zgomotul unui pas așteptat cu un tainic fior ! Adio, casă, de acum înainte străină, casă spre care ai aruncat de atîtea ori o privire pe furiș, nu fără să roșești, unde îți închipuiai că vei duce într-o zi viața liniștită și statornică de soție ! Adio, biserică, unde sufletul s-a bucurat de atîtea ori, plin de seninătate, cîntînd laudele Domnului, unde fusese făgăduită și pregătită o anumită slujbă, unde fiorul tainic al inimii trebuia să fie binecuvîntat cu solemnitate, dragoste socotită sfîntă, adio ! Dar cel care v-a dăruit atîta bucurie este pretutindeni și nu tulbură niciodată bucuria fiilor săi decît spre a le pregăti una mai mare și mai sigură...

Acestea, sau oam acestea, erau gîndurile Luciei, deosebite cu puțin de gîndurile celorlalți doi călători, în timp ce barca se apropia de malul drept al rîului Adda.

CAPITOLUL IX

Izbindu-se cu putere de țărm, barca o zdruncină pe Lucia, care, după ce-și șterse lacrimile pe furiș, înălță capul, ca și cum s-ar fi trezit din somn. Renzo coborî primul și dădu mîna Agnesei, iar aceasta, coborînd, întinse mîna fiicei sale ; apoi toți trei mulțumiră cu tristețe barcagiului.

— Pentru ce ? întrebă el. Se cuvine să ne ajutăm unii pe alții...

Își trase mîna aproape cu groază, ca și cum i s-ar fi cerut să fure, atunci cînd Renzo încercă să-i strecoare o parte din monedele ce le avea la el și pe care le luase în seara din ajun cu gîndul să răsplătească așa cum se cuvine pe *don* Abbondio, după ce acesta i-ar fi dat, fără voia lui, sprijinul așteptat. Căruța se afla acolo, gata de drum ; căruțașul îi salută pe cei trei, îi ajută să se urce, îndemnă calul cu un strigăt, plesni din bici și, la drum !

Cronicarul nostru nu descrie călătoria aceasta nocturnă și trece sub tăcere numele ținutului unde le îndrumase călugărul Cristoforo pe cele două femei, ba declară chiar că nu vrea să-l dezvăluie. Dar pe măsură ce povestirea va înainta, se va vedea și pricina acestor rețineri. Tot ceea ce se întîmplă cu Lucia în timpul ședерii ei pe aceste meleaguri e strîns legat de intrigile întunecate ale unui personaj care se trăgea, după cîte se pare, dintr-o familie foarte puternică pe vremea cînd scria cronicarul.

Ca să ne explice ciudata purtare a acestei persoane în împrejurarea de față, s-a văzut silit să-i povestească, pe scurt, viața de mai înainte ; și familia joacă un rol de seamă în această împrejurare după cum vor vedea toți cititorii. Dar ceea ce prudența bietului om a vrut să ne ascundă, cercetările noastre au izbutit să descopere

în altă parte. Un istoric milanez [1], care a pomenit despre acel personaj, nu-l numește, ce-i drept, nici pe el, nici localitatea, dar spune că era un tîrg vechi și nobil, căruia nu-i lipsea decît numele de oraș ; în alt loo spune că pe acolo trecea Lambrul, iar în altul că adăpostea o arhiepiscopie. Din confruntarea acestor date deducem că era vorba, negreșit, de Monza.

În vastul tezaur al inducțiunilor erudite, aceasta nu este, aș crede, una dintre cele mai subtile, ci una dintre cele mai sigure. Am mai putea, pe baza unor presupuneri foarte îndreptățite, să dezvăluim și numele familiei ; dar, cu toate că ea s-a stins de multă vreme, preferăm să-l trecem sub tăcere, atît pentru a nu risca să facem vreun rău, nici chiar morților, cît și pentru a da învățaților prilej pentru unele cercetări.

Călătorii noștri ajunseră, așadar, la Monza puțin după răsăritul soarelui ; căruțașul trase la un han, și acolo, ca oaspete obișnuit al locului și cunoscut al stăpînului, mijloci să li se dea o cameră și-i întovărăși pînă sus. În afară de mulțumiri, Renzo încercă să-l facă și pe el să primească ceva bani ; însă căruțașul acesta, ca și barcagiul, țintea spre altfel de recompensă, mai îndepărtată, însă mai îmbelșugată ; își feri și el mîinile și plecă aproape în fugă, să vadă de cal.

După o seară ca aceea pe care am descris-o, și o noapte pe care oricine și-o poate închipui, petrecută în tovărășia unor gînduri atît de triste, cu teama necontenită a unei întîlniri neplăcute, în bătaia unui vînt mai rece decît cel de toamnă și în zdruncinăturile neîncetate ale căruței incomode, care trezeau în mod brutal pe oricare dintre ei îndată ce începea să atipească, celor trei nici nu le venea să creadă că stau pe o bancă ce nu se clatină și într-o cameră, oricum ar fi fost ea. Mîncară puțin, atît cît le îngăduia sărăcia vremurilor acelora și mijloacele lor reduse, în comparație cu numeroasele nevoi ale unui viitor nesigur, și cît le îngăduia, mai ales, lipsa poftei de mîncare. Toți trei însă se gîndiră la ospățul pe care, cu două zile înainte, se așteptau să-l facă ; și fiecare scoase un suspin adînc. Renzo ar fi vrut să rămînă

[1] Josephi Ripamonti, *Historiae Patriae*, Decadis V, Lib. VI, cap. III, p. 358 și urm. (nota lui Manzoni).

acolo, cel puțin ziua aceea, să vadă femeile puse la adăpost și să le facă unele servicii ; însă călugărul le pusese acestora în vedere să-l trimită de îndată mai departe. Așa că îi amintiră sfatul părintelui, ca și alte o sută de motive : că lumea are să înceapă a vorbi, că despărțirea are să fie cu atît mai dureroasă cu cît va întîrzia mai mult, că avea să se întoarcă curînd, pentru a primi și aduce vești, și atîtea alte istorii, încît tînărul se hotărî să plece. Se înțeleseră, atît cît putură, asupra felului cum să se revadă cît mai curînd. Lucia nu-și ascunse lacrimile ; Renzo abia și le reținu pe ale sale și, strîngînd tare mîna Agnesei, spuse cu glas răgușit : „La revedere" și plecă.

Femeile s-ar fi aflat în mare încurcătură dacă n-ar fi fost acel căruțaș cumsecade care avea poruncă să le însoțească la mînăstirea capucinilor și să le dea orice ajutor ar mai fi putut avea nevoie. Se îndreptară deci împreună cu el spre mînăstire, care, așa cum știa oricine, se afla la cîțiva pași de Monza. Ajunși la poartă, călăuza trase de clopoțel și ceru să fie chemat părintele stareț. Acesta veni imediat și primi scrisoarea în prag.

— Oh, călugărul Cristoforo ! spuse el recunoscînd scrisul.

Tonul vocii și expresia trăsăturilor sale arătau limpede că rostea numele unui bun prieten. Se cuvine să mai spunem că bunul nostru Cristoforo recomandase, în scrisoarea aceea, cu multă căldură pe femei și povestise cazul lor cu multă simțire, așa încît călugărul făcea, din cînd în cînd, gesturi de mirare și de mînie și, ridicînd ochii de pe scrisoare, îi ațintea asupra femeilor cu o expresie de milă și interes. O dată terminată lectura, rămase cîtva timp pe gînduri, apoi spuse :

— Nu v-ați putea adăposti decît la seniora ; dacă seniora vrea să vă primească...

O trase apoi pe Agnesa deoparte, în piața din fața mînăstirii, și-i puse cîteva întrebări ; după ce femeia răspunse, se întoarse spre Lucia și le spuse la amîndouă :

— Dragele mele, voi încerca, și sper că vă pot găsi un adăpost mai mult decît sigur, mai mult decît onorabil, pînă ce Domnul va găsi cu cale să orînduiască lucrurile ceva mai bine. Vreți să veniți cu mine ?

Femeile făcură, respectuoase, un semn de încuviințare, fratele continuă :

— Bine ; vă voi duce imediat la mînăstirea seniorei. Rămîneți totuși cu cîțiva pași în urma mea, pentru că oamenilor le place să spună răutăți, și numai Dumnezeu știe cîte bîrfeli nemaiauzite ar scorni dacă l-ar vedea pe starețul mînăstirii umblînd pe stradă cu o tînără frumoasă... cu femei... voiam să spun.

Vorbind astfel, o porni înainte. Lucia se roși ; căruțașul surîse, privind-o pe Agnesa, care nu se putu opri să nu-i răspundă în același fel ; și porniră toți trei în urma călugărului, cam la zece pași. Femeile întrebară atunci pe căruțaș ceea ce nu îndrăzniseră să-l întrebe pe stareț, și anume : Cine era seniora.

— Seniora, răspunse acesta, e o călugăriță ; dar nu călugăriță ca toate celelalte. Nu c-ar fi stareță sau mai bătrînă ; ba chiar, după cum se spune, e una dintre cele mai tinere ; dar e de neam mare, și chiar și străbunii ei erau de viță, veniți din Spania, de-acolo de unde sînt cei ce poruncesc ; așa că-i spun „seniora" pentru a arăta că-i de spiță nobilă ; și tot ținutul îi spune la fel, iar lumea zice că în mînăstirea aceea n-a mai fost niciodată o călugăriță de seama ei ; neamurile seniorei, de-acolo de la Milano, se bucură de multă influență și sînt dintr-acelea care au întotdeauna dreptate ; și mai cu seamă în Monza, pentru că tatăl ei, cu toate că nu locuiește aici, e omul cel mai de seamă din ținut ; așa că și ea poate să facă în mînăstire tot ceea ce-i trece prin cap ; pînă și oamenii dinafară îi poartă un mare respect ; iar cînd își ia o obligație face ce face și-o duce întotdeauna pînă la capăt, iar dacă acest călugăr izbutește să vă dea în grija ei, și dacă ea vă primește, pot să vă spun că veți fi tot atît de bine păzite ca și în altar...

Cînd ajunse în apropierea porții tîrgului, care era întărită în acea vreme de un turnuleț antic, pe jumătate surpat, și de resturile unei cetăți, ruinată și ea, pe care unii dintre cititorii mei își mai pot aminti să o fi văzut în picioare, starețul se opri și se întoarse, să vadă dacă veneau și ceilalți ; apoi intră și se îndreptă spre mînăstire, unde, ajungînd, se opri din nou în prag, așteptînd micul grup. Îl rugă pe căruțaș să se întoarcă peste cîteva ore, pentru a lua răspunsul ; acesta făgădui că va veni

și se despărți de femei, care îl copleșiră cu mulțumiri și cu nenumărate vești pentru părintele Cristoforo. Starețul conduse pe mamă și pe fiică în prima curte a mînăstirii, după care le făcu semn să intre în camera portăresei, iar el se duse singur să facă intervențiile necesare. După cîtva timp se ivi surîzător, spunîndu-le să meargă cu el. Era timpul, căci fiica și mama nu mai știau ce să facă ca să scape de întrebările stăruitoare ale portăresei. Cînd trecură prin a doua curte, călugărul dădu femeilor cîteva sfaturi asupra felului cum trebuia să se poarte cu seniora.

— Vă este foarte binevoitoare, spuse el, și vă poate face mult bine dacă vrea. Fiți umile și respectuoase, răspundeți cu sinceritate la întrebările pe care va binevoi să vi le pună, iar cînd nu sînteți întrebate lăsați-mă pe mine să vorbesc.

Intrară într-o sală joasă, din care se trecea direct în vorbitor, înainte de a păși pragul, călugărul, arătîndu-le ușa, spuse pe șoptite, ca pentru a le reaminti toate sfaturile dinainte :

— E aici.

Lucia, care nu mai văzuze o mînăstire, cînd ajunse în vorbitor, privi de jur împrejur, pentru a o zări pe seniora căreia trebuia să-i facă plecăciunea, dar, nevăzînd pe nimeni, rămase nedumerită. Observînd însă că părintele și Agnesa se îndreaptă spre un colț al camerei, privi într-acolo și zări o fereastră de o formă neobișnuită, cu două zăbrele groase de fier, depărtate de un lat de palmă una de alta ; iar dincolo de ele, o călugăriță ce stătea în picioare. Fața ei, care putea mărturisi douăzeci și cinci de ani, părea la prima vedere frumoasă, dar de-o frumusețe învinsă, ofilită, aș spune chiar descompusă. Un văl negru, prins și a așezat orizontal pe creștet cădea de o parte și de alta a feței, la o oarecare distanță de obraz ; pe sub văl, o fîșie de pînză foarte albă încingea, pînă la jumătate, o frunte aproape tot atît de albă ; o altă fîșie, încrețită, îi încingea fața pînă sub bărbie, îi înconjura gîtul și apoi se termina în falduri pe piept, acoperind deschizătura unei rase negre. Însă acea frunte se încrețea adesea, ca sub o crispare dureroasă ; și atunci sprîncenele negre se apropiau, cu o mișcare gră-

bită. Ochii, negri și ei, țintuiau uneori pe cei cu care vorbea, cu o privire mîndră, alteori se aplecau în grabă, ca pentru a ascunde o taină ; în anumite clipe, un observator atent ar fi putut susține că cerșesc dragoste, înțelegere, milă ; alteori însă ar fi crezut că deslușesc în ei revelația neașteptată a unei dușmănii necruțătoare și abia reținute, un nu știu ce amenințător și fioros. Cînd ochii rămîneau nemișcați, privind fără țintă, s-ar fi zis că e vorba de o nepăsare orgolioasă, dar s-ar fi putut bănui și zbuciumul unui gînd ascuns, al unei îngrijorări obișnuite a sufletului, care avea asupra ei o înrîurire mai puternică decît toate lucrurile înconjurătoare. Obrajii, foarte palizi, se desenau într-un contur delicat și grațios, dar moleșit de o oboseală îndelungată. Buzele, deși abia colorate de un trandafiriu șters, ieșeau totuși în evidență din acea paloare ; mișcările lor, asemeni mișcărilor ochilor, erau neașteptate, vioaie, pline de expresie și de mister. Statura adevărată a acestei femei nu putea fi cunoscută numaidecît din pricina unui anumit fel de a-și ține trupul, sau apărea deformată de unele mișcări prea bruște, nearmonioase, prea hotărîte pentru o femeie, și cu atît mai mult pentru o călugăriță. Chiar și în îmbrăcămintea ei se vedea, ici și colo, cîte un amănunt studiat sau cîte o neglijență, ceea ce lăsa să se înțeleagă că nu era o călugăriță oarecare ; talia îi era strînsă cu o oarecare grijă laică, iar din fîșia de sub văl ieșea, la una din tîmple, o șuviță de păr negru, lucru ce dovedea sau nebăgare de seamă, sau dispreț pentru regula care prescria să aibă părul întotdeauna scurt, după ce fusese tăiat cu prilejul ceremoniei solemne a călugăririi.

Dar lucrurile acestea nu le mirară pe cele două femei, neobișnuite să deoseberească o călugăriță de alta ; iar părintele stareț, care n-o vedea pe seniora pentru prima oară, era obișnuit, ca și atîția alții, cu acel nu știu ce straniu din înfățișarea, ca și din felul ei de a se purta

Seniora se găsea, în acel moment, așa cum am mai spus, în picioare, lîngă fereastra cu gratii, cu o mînă rezemată leneș de pervaz și abia ținînd, în degetele-i foarte albe, mătăniile ; ea o privea cu atenție pe Lucia, care înainta, sfioasă.

— Cucernică maică și preaînaltă doamnă, spuse călugărul, cu capul plecat și cu mîna pe piept, aceasta e sărmana copilă pentru care mi-ați făgăduit puternicul dumneavoastră ajutor ; iar cealaltă e mama ei.

Cele două femei făceau plecăciuni peste plecăciuni ; seniora le făcu semn cu mîna să contenească și spuse, întorcîndu-se către părinte :

— E un adevărat noroc pentru mine să pot face un serviciu bunilor noștri prieteni, călugării capucini ; dar, urmă ea, povestește-mi puțin mai pe larg cazul acestei tinere, pentru a-mi da și mai bine seama de ceea ce se poate face pentru dînsa.

Lucia se înroși și lăsă capul în jos.

— Trebuie să știți, cucernică maică... începu Agnesa.

Starețul îi tăie vorba cu o privire și răspunse :

Tînăra aceasta, preaînaltă doamnă, mi-a fost încredințată, așa cum v-am spus, de un confrate. A fost nevoită să plece pe ascuns din satul ei, pentru a se sustrage unor primejdii grave ; și are nevoie, pentru un timp, de un adăpost în care să poată trăi neștiută de nimeni și unde să nu îndrăznească a veni s-o tulbure, chiar dacă...

— Ce fel de primejdii ? îl întrerupse seniora. Rogu-te, părinte stareț, nu-mi spune lucrurile astea cu atîta zgîrcenie. Știți doar că nouă, călugărițelor, ne place să auzim poveștile în amănunțime.

— E vorba de niște primejdii, răspunse călugărul, care la urechea preacurată a cucerniciei-tale trebuie amintite abia în treacăt...

— Oh, desigur, spuse în grabă seniora, îmbujorîndu-se ușor.

Să fi fost din cauza sfiiciunii ? Cineva care ar fi observat o fugară expresie de dispreț care întovărășea acea roșeață s-ar fi putut îndoi, mai ales dacă ar fi și comparat-o cu roșeața care, din cînd în cînd, apărea pe obrazul Luciei.

— Va fi de ajuns să spun, reluă starețul, că un cavaler asupritor... nu toți oamenii mari din lume se folosesc de darurile lui Dumnezeu spre gloria Domnului și în folosul aproapelui, așa că, înălțimea-voastră... un cavaler asupritor, spun, după ce a urmărit un timp oarecare

făptura aceasta cu ademeniri nedemne, văzînd că sînt zadarnice, avu inima s-o urmărească pe față, întrebuințînd forța, așa că sărmana a fost nevoită să fugă de acasă.

— Apropie-te, copila mea, îi spuse Luciei seniora, făcîndu-i semn cu degetul. Știu că prin gura părintelui stareț grăiește adevărul însuși, dar nimeni nu poate fi mai bine informat decît tine în această privință. Ție-ți revine deci sarcina de-a spune dacă acel cavaler era un persecutor păcătos.

În ce privește îndemnul de a se apropia, Lucia ascultă imediat, dar cînd fu vorba să răspundă, era altă treabă. O întrebare asupra acestui subiect, chiar dacă i-ar fi fost pusă de cineva de seama ei, ar fi încurcat-o foarte tare ; pusă însă de doamna aceea, pe al cărei chip se citea o neîncredere răutăcioasă, întrebarea acesta îi risipi orice curaj de a răspunde.

— Seniora... maică preacucernică... bîlbîi ea, arătînd că asta era tot ce putea spune.

Atunci Agnesa, care, după Lucia, știa cel mai bine cum stau lucrurile, se crezu îndreptățită să-i vină în ajutor :

— Preaînaltă doamnă, spuse, eu pot aduce mărturie că fata asta a mea nu-l putea suferi pe acel cavaler, așa cum nu poate suferi diavolul apa sfințită ; vreau să spun că diavolul era el ; mă veți ierta dacă nu vorbesc așa cum trebuie, dar noi sîntem oameni de rînd. Adevărul e că această sărmană copilă era logodită cu un tînăr de rangul nostru, cu frica lui Dumnezeu și pornit pe calea cea bună, și dacă preotul din sat ar fi fost om cumsecade, așa cum înțeleg eu... știu că vorbesc despre un om al bisericii, dar părintele Cristoforo, prietenul părintelui stareț, e și el om al bisericii dar un om plin de milă, și dacă ar fi fost aici, ar putea să dovedească...

— Văd că ești gata să vorbești fără să fii întrebată, o întrerupse seniora cu glas mînios și trufaș, care o făcu să pară aproape urîtă. Taci ! Știu foarte bine că părinții au totdeauna un răspuns de dat în numele copiilor !

Agnesa, rușinată, aruncă Luciei o privire, care voia să spună : „Vezi și tu ce pățesc din cauză că ești atît e neîndemînatică !“

Chiar și stareţul făcu semn tinerei, uitîndu-se la ea cu înţeles și clătinînd din cap, pentru a o face să priceapă că sosise momentul să vorbească și să nu-și lase mama în încurcătură.

— Preacucernică doamnă, spuse Lucia, tot ce-a spus mama mea e adevărul curat ; cu tînărul cu care eram în vorbă, și aici deveni roșie-roșie, voiam să mă mărit de bunăvoie. Iertaţi-mă că vorbesc fără rușine, dar o fac pentru a nu vă da prilejul să gîndiţi greșit despre mama. Iar cît privește pe acel nobil (Dumnezeu să-l ierte !), doresc mai curînd să mor decît să cad în mîinile lui ! Și dacă veţi avea milă de noi și ne veţi pune într-un loc sigur, pentru că sîntem silite să cerem adăpost și să tulburăm oameni de treabă — fie voia Domnului ! — puteţi fi sigură, seniora, că nimeni n-ar putea să se roage cu atîta căldură pentru domnia-voastră ca noi, niște sărmane femei...

— Pe tine te cred, spuse seniora cu o voce îmblînzită. Dar m-aș bucura să te ascult între patru ochi. Nu că aș avea nevoie de alte explicaţii sau motive pentru a urma recomandările părintelui stareţ, adăugă îndată, întorcîndu-se spre el cu o politeţe studiată. Ba chiar, continuă ea, m-am și gîndit ; și iată ceea ce mi se pare că pot face mai nimerit pentru moment : Portăreasa mînăstirii și-a măritat, acum cîteva zile, ultima fată, așa că femeile acestea vor putea ocupa camerea fetei, rămasă liberă, și s-o înlocuiască la puţinele trebi pe care le făcea. Adevărul e... și aici făcu semn stareţului să se apropie de fereastra zăbrelită și urmă cu glas scăzut : Adevărul e că, ţinînd seama de seceta din anul acesta, nimeni nu se mai gîndea s-o înlocuiască pe fată ; dar voi vorbi eu cu maica stareţă, și o vorbă de-a mea... ca și recomandaţia părintelui stareţ... În sfîrșit, lucrul e ca și făcut !

Stareţul începuse să mulţumească, dar seniora îl întrerupse :

— Nu-i nevoie de-atîtea formalităţi, căci și eu, la un moment dat, la un caz de nevoie, voi putea să mă bizui pe ajutorul fraţilor capucini. La urma urmei, continuă cu un surîs în care se putea ghici ceva sarcastic, și amar, la urma urmei, nu sîntem fraţi și surori ?

Şi, zicînd acestea, chemă o soră (două dintre acestea erau, printr-o favoare neobişnuită, repartizate serviciului ei particular) şi porunci să anunţe pe stareţă de hotărîrea ei şi să ia apoi, împreună cu portăreasa şi cu Agnesa, măsurile de cuviinţă. Îi făcu Agnesei semn să plece, îşi luă rămas bun de la călugăr şi o opri pe Lucia. Stareţul o întovărăşi pe Agnesa pînă la poartă, dîndu-i noi sfaturi, după care se duse să scrie scrisoarea de răspuns prietenului său Cristoforo.

„Ce minte ciudată mai are şi seniora asta! gîndea, în sinea lui, pe drum. Curioasă, într-adevăr! Dar cine ştie s-o ia cum trebuie, face din ea tot ce vrea. Cristoforo al meu nu se va fi aşteptat, desigur, să-l ajut atît de repede şi de bine. Ce om bun! N-ai ce să-i faci, trebuie să-şi ia întotdeauna cîte o sarcină, şi-o îndeplineşte cum trebuie. Noroc că de astă dată a dat peste un prieten, care, fără multă gălăgie, fără multe încurcături, fără prea mari ocoluri, a adus treaba la bun sfîrşit, într-o clipă. Va fi mulţumit, bunul Cristoforo, şi se va convinge că şi noi, cei de-aici, sîntem buni la ceva."

Seniora, care, în prezenţa unui capucin cu experienţă, îşi căutase cuvintele şi atitudinea, după ce rămase singură cu o tînără ţărăncuţă nepricepută, nu se mai strădui atît să se stăpînească; cuvintele ei deveneau, încetul cu încetul, atît de ciudate, încît, în loc să le repetăm, credem mai nimerit să redăm pe scurt povestea vieţii acestei nefericite fiinţe şi mai cu seamă partea aceea în stare a ne ajuta să înţelegem cauzele ciudăţeniilor şi misterului pe care le-am putut observa în purtările ei, ca şi motivele comportării sale de acum încolo.

Era ultima fiică a principelui ***, mare senior milanez, care se putea socoti printre cei mai avuţi oameni din oraş. Însă înalta-i părere despre titlul său îl făcea să considere că mijloacele materiale de care dispunea erau abia suficiente, dacă nu chiar insuficiente, pentru a-şi susţine rangul; şi întreaga lui grijă era de a le păstra, atîtea cîte erau, toate la un loc, în măsura în care aceasta depindea de el. Cîţi copii avea, istoria n-o spune desluşit; spune numai că-i sortise bisericii pe copiii cei mai mici, fie de un sex, fie de altul, pentru a lăsa întreaga avere

primului născut, care trebuia să ducă numele familiei mai departe, să aibă adică urmași, să se zbată și el la rîndul său și să-i chinuiască și pe ai lui în același fel. Așa că nefericita ființă de care e vorba se afla încă în pîntecele mamei sale cînd soarta îi fusese irevocabil hotărîtă. Rămînea doar să se vadă dacă va fi un călugăr sau o călugăriță, hotărîre pentru care era nevoie nu de încuviințarea, ci numai de prezența ei. Cînd veni pe lume, tatăl său, principele, vrînd să-i dea un nume care să trezească imediat ideea sfințeniei și care să fi fost purtat de o sfîntă de neam mare, o numi Gertrude. Primele jucării ce i se dădură în mînă fură păpuși îmbrăcate în haine călugărești. Apoi iconițe ce reprezentau, de asemeni, călugărițe. Aceste daruri, erau veșnic întovărășite de sfatul de-a le păstra cu grijă, ca pe niște lucruri prețioase, și de întrebarea aceea afirmativă : „E frumoasă, nu-i așa ?“ Atunci cînd principele, principesa sau prințișorul, care era singurul dintre băieți crescut în casă, voiau să laude chipul înfloritor al tinerei copile, se pare că nu găseau un mijloc mai bun de a-și exprima plăcerea decît cuvintele : „Ce maică stareță frumușică !“ Nimeni însă nu-i spuse vreodată pe față : „Tu trebuie să te călugărești !“ Era un lucru subînțeles și pomenit ca din întîmplare în orice discuție privitoare la destinul ei viitor. Dacă vreodată mica Gertrude se lăsa ademenită și-și lua vreo atitudine arogantă și poruncitoare, spre care natura ei o ducea cu multă ușurință, i se spunea : „Ești încă o fetiță ; purtarea asta nu ți se potrivește ; vei porunci după bunul tău plac cînd vei fi stareță“. Alte dăți, mustrînd-o pentru anumite purtări prea libere și familiare, către care se simțea deopotrivă de înclinată, principele îi spunea : „Ei ! ei ! Asta nu-i purtarea potrivită uneia ca tine ; dacă vrei ca într-o zi să ți se poarte respectul ce ți se datorează, trebuie să înveți de pe acum să te stăpînești ; amintește-ți că tu trebuie să fii, în orice caz, prima din mînăstire, deoarece sîngele îl porți cu tine oriunde te-ai duce“.

Toate cuvintele de felul acesta întipăreau în mintea copilei ideea că va trebui să devină călugăriță ; dar cele pe care le auzea din gura tatălui ei aveau un efect mai

puternic decît toate la un loc. Ținuta principelui era, de obicei, aceea a unui stăpîn sever ; dar cînd era vorba de situația viitoare a copiilor, în expresia și în toate cuvintele sale se putea citi o nestrămutată hotărîre, un fel de grijă bănuitoare și poruncitoare în același timp, care dădea impresia unei necesități dictate de însăși fatalitatea.

La vîrsta de șase ani, Gertrude fu trimisă să-și facă educația și, mai ales, spre a fi îndrumată către viața monahală la mînăstirea unde am întîlnit-o ; nici alegerea locului nu fusese întîmplătoare. Bunul îndrumător al celor două femei spusese că tatăl seniorei era omul cel mai de seamă din Monza, legînd această mărturie, destul de nesigură, cu unele indicații pe care cronicarul nostru anonim le lasă să-i scape fără să vrea ici și colo, putem spune chiar că era seniorul feudal al acelui ținut. Oricum, se bucura de o foarte mare autoritate și se gîndise că aici, mai mult ca oriunde, fiica sa va fi tratată cu onorurile și gingășia care ar putea-o hotărî mai ușor să-și aleagă această mînăstire drept lăcaș pentru toată viața. Și nu se înșelase : stareța și cele cîteva călugărițe mai de seamă, care aveau, cum se zice, pîinea și cuțitul, se bucurară foare mult văzînd că li se oferă siguranța unei protecții atît de utile în orice împrejurare, atît de onorabile în orice moment ; acceptaseră propunerea, dînd dovezi de recunoștință dacă nu exagerată, în tot cazul foarte mare ; și căzură întru totul de acord cu planurile principelui, așa după cum el le dădu a înțelege, în privința stabilirii definitive a copilei acolo, planuri care se potriveau cu ale lor. Abia intrată în mînăstire, Gertrude fu numită prin antonomază [1] „seniorina", i se rezervă un loc aparte la masă și în dormitor, purtarea ei fu mereu dată drept pildă altora, era copleșită de alintări și mîngîieri fără sfîrșit și tratată cu acea familiaritate oarecum respectuoasă, care încîntă atît de mult copiii atunci cînd o găsesc la cei pe care-i văd că-și iau fața de ceilalți copii un aer de superioritate. Și asta nu din cauză că toate călugărițele erau înțelese s-o atragă pe biata copilă în cursă : se aflau acolo nenumărate călugărițe simple și cu totul străine de orice intrigă, pentru care gîn-

[1] Figură de stil prin care unui substantiv comun i se substituie un nume propriu, și invers.

dul de-a sacrifica o fată în scopuri interesate ar fi fost insuportabil ; însă dintre acestea, absorbite cu totul de ocupațiile lor particulare, unele nu-și dădeau bine seama de asemenea uneltiri, altele nici nu pricepeau ce era rău în asta ; unele se fereau să le cîntărească importanța, altele stăteau la o parte, ca să nu facă scandal degeaba. Cîte una chiar, amintindu-și că fusese atrasă spre călugărie, ca pe urmă să regrete din inimă pasul făcut, simțea o sinceră compătimire față de biata fetiță neștiutoare și și-o manifesta prin mîngîieri drăgăstoase și melancolice. Dar Gertrude era departe de a bănui adevărul, și lucrurile își urmau calea lor, și ar fi urmat-o, desigur, pînă la sfîrșit dacă ea ar fi fost singura fetiță din acea mînăstire. Însă printre tovarășele ei de învățătură erau unele care știau că sînt sortite măritișului. Gertrude, hrănită cu ideea superiorității sale, vorbea cu mîndrie despre soarta ei viitoare de stareță și de principesă a mînăstirii, dorind cu orice preț să fie pentru toate celelalte un subiect de invidie ; dar constata, cu uimire și ciudă, că unele dintre ele n-o invidiau de loc. Fetițele acestea opuneau imaginilor măreție, însă reci și lipsite de orizont, pe care le putea trezi primatul dintr-o mînăstire, imaginile variate și strălucitoare ale nunților, ospețelor, adunărilor, festinelor, cum se numeau pe atunci, ale călătoriilor, podoabelor și echipajelor. Imaginile acestea pricinuiră în mintea Gertrudei acea mișcare și acea efervescență pe care ar produce-o un coș mare de flori proaspăt culese pus în fața unui stup. Părinții și educatoarele îi cultivaseră și-i dezvoltaseră vanitatea firească, pentru a o face să se simtă bine în mînăstire ; dar cînd aceasta fu stîrnită de alte idei, mai potrivite cu firea sa, se aruncă asupra lor cu o ardoare mult mai puternică și mai spontană. Ca să nu rămînă mai prejos decît colegele ei, și pentru a-și satisface în același timp noua înclinare sufletească, răspundea că, în definitiv, nimeni nu putea să-i pună vălul pe cap fără consimțămîntul ei, că și ea putea să se mărite, să locuiască într-un palat, să se bucure de lume, și încă mai din plin decît ele toate ; că putea acest lucru numai să-l fi vrut, că l-ar vrea, că îl voia ; și într-adevăr, îl voia ! Ideea necesității consimțămîntului ei, idee care, pînă în acel moment, fusese

aproape neobservată, ghemuită într-un colț al creierului, începu să se dezvolte și să se manifeste în toată amploarea. Ea o chema în orice clipă în ajutor, pentru a se putea bucura cît mai în liniște de imaginile unui viitor plăcut. În spatele acestei idei apărea însă de fiecare dată, fără greș, o altă idee : că acel consimțămînt trebuia să-l refuze mai întîi tatălui său, principele, care îl considera, sau se prefăcea că-l consideră, ca și dat ; la gîndul acesta inima fetei era foarte departe de siguranța pe care o arătau cuvintele ei. Se compara atunci cu colegele, care erau mult mai sigure, și simțea față de ele acea dureroasă invidie pe care, inițial, crezuse că le-o va trezi ea lor. Invidiindu-le le ura ; cîteodată ura aceasta se manifesta prin dispreț, prin mojicii, prin jigniri ; altă dată, faptul că înclinările și speranțele lor se asemănau așa de mult o mai potolea, făcînd loc unei prietenii aparente și trecătoare. Uneori, dorind totuși să se bucure, deocamdată, de ceva real și prezent, se complăcea în privilegiile ce-i fuseseră acordate și le făcea și pe celelalte să simtă această superioritate a ei ; cîteodată, nemaiputînd îndura singurătatea temerilor și dorințelor sale, se îndrepta, îmblînzită, spre ele, aproape implorîndu-le bunăvoința, sfaturile și încurajările. În împrejurările acestei nenorocite lupte cu sine însăși și cu ceilalți își petrecu ea copilăria și ajunse la acea vîrstă, atît de delicată, cînd se pare că pătrunde în suflet o putere aproape misterioasă, care înalță, înnobilează și întărește toate înclinările, toate idealurile, iar cîteodată le transformă sau le îndrumează pe o cale neprevăzută. Ceea ce Gertrude dorise mai cu seamă pînă atunci în visele ei de viitor era pompa și luxul ; iar anumite sentimente, înrudite cu blîndețea și dragostea, care la început păreau nedefinite, învăluite ca într-o ceață parcă, începură atunci să se clarifice și să-i stăpînească imaginația. Își făcuse, în colțișorul cel mai ascuns al minții, un fel de minunat refugiu ; aici se retrăgea ori de cîte ori voia să scape de lumea înconjurătoare, aici primea anumite personaje plăsmuite în mod straniu din vagile amintiri ale copilăriei, din puținul pe care-l putea afla în legătură cu lumea exterioară, din ceea ce prinsese în conversațiile colegelor ei. Se întreținea cu aceste năluci, le vorbea și-și răspundea în nu-

mele lor ; acolo dădea și porunci, acolo primea și omagii de tot felul. Din cînd în cînd, ideile religioase veneau să tulbure acele serbări strălucitoare și însuflețite. Însă religia, așa cum o prezentaseră sărmanei noastre copile, și așa cum o înțelesese și ea, nu interzicea orgoliul, dimpotrivă, îl glorifica chiar și îl recomanda drept mijloc pentru dobîndirea fericirii pămîntești. Lipsită astfel de însăși esența ei, nu mai era religie, ci o închipuire deșartă. În acele clipe în care închipuirea aceasta deșartă ocupa locul de frunte și punea stăpînire pe imaginația Gertrudei, nefericita copilă, copleșită de temeri neînțelese și apăsată de o confuză idee despre datorie, își imagina că repulsia ei pentru mînăstire, ca și împotrivirea ei față de îndemnurile celor mai vîrstnici în vederea alegerii situației ei viitoare constituiau o vină ; și făgăduia, în sufletul ei, să și-o răscumpere, dedicîndu-se de bunăvoie vieții monahale.

Legea cerea ca nici o tînără să nu poată îmbrăca rasa înainte de a fi examinată de un preot, care purta numele de vicar al călugărițelor, sau de oricare alt om al bisericii, pentru a se asigura că pasul era făcut la libera ei alegere ; și acest examen nu putea avea loc decît la un an după ce tînăra novice îi împărtășea vicarului dorința ei, printr-o cerere scrisă. Călugărițele care-și luaseră trista sarcină de a o face pe Gertrude să se lege de mînăstire pe veci, fără ca aceasta să-și dea prea bine seama de ceea ce face, pîndiră unul din momentele pe care le-am amintit mai sus, pentru a o sili să scrie și să semneze o astfel de cerere. Și pentru a o hotărî cît mai ușor la aceasta, nu se sfiiră să-i spună și să-i repete că, în definitiv, totul se reduce la o simplă formalitate, care (și aceasta era adevărat) nu putea fi luată în seamă dacă nu era întărită de alte acte, ulterioare, ce atîrnau întru totul de voința ei. Cu toate acestea, cererea nici nu ajunsese la destinație că Gertrude se și căi de-a fi semnat-o. Se căi apoi că se căise, petrecîndu-și astfel zilele și lunile într-o neîntreruptă alternanță de sentimente contradictorii. Multă vreme ținu ascuns, față de colegele ei, acest pas, cînd din teamă de a se expune împotrivirilor acestora o hotărîre bună, cînd din rușinea de a mărturisi o

greșeală. În cele din urmă, învinse dorința de a-și descărca inima, de a cere sfat și încurajare.

Mai exista o altă lege, care cerea ca o fată să nu fie primită la acel examen de vocație decît după ce petrecea cel puțin o lună în afara mînăstirii unde fusese educată. Se și scursese anul de cînd fusese trimisă cererea, și Gertrude fu anunțată că peste puțin va fi scoasă din mînăstire și dusă în casa părintească, pentru a rămîne acolo luna cerută, și pentru a face și ceilalți pași necesari îndeplinirii operei pe care, de fapt, o și începuse. Principele și restul familiei considerau toate acestea drept ceva sigur, ca și înfăptuit, de altfel ; dar tînăra avea cu totul alte gînduri ; în loc de a face și ceilalți pași, se gîndea la modul cum ar putea să-l retragă pe primul. Chinuită de astfel de griji, se hotărî să se destăinuie uneia dintre colegele ei, cea mai sinceră și gata oricînd să dea sfaturi hotărîte. Aceasta propuse Gertrudei să-și informeze tatăl printr-o scrisoare despre noua ei hotărîre, deoarece nu avea curajul să-i spună răspicat, în față, cu îndrăzneală : „Nu vreau !".

Și, cum sfaturile gratuite sînt foarte rare în lume, Gertrude le plăti înghițind o mulțime de ironii făcute pe seama slăbiciunii sale.

Scrisoarea fu compusă în colaborare cu alte patru sau cinci confidente, pe ascuns, și trimisă la destinație pe căi foarte complicate. Gertrude aștepta cu multă neliniște un răspuns, care nu veni niciodată. Doar că, după cîteva zile, stareța o chemă în chilia ei și, cu o atitudine misterioasă, dezgustată și compătimitoare, făcu unele aluzii destul de obscure la faptul că principele e foarte furios și că ea făcuse o mare greșeală, lăsînd-o totuși să înțeleagă că, printr-o purtare bună, putea spera că totul va fi uitat. Copila înțelese și nu îndrăzni să întrebe mai mult.

Sosi, în fine, și ziua atît de temută și totodată atît de dorită. Cu toate că Gertrude știa prea bine că merge la o bătălie, totuși ieșirea din mînăstire, părăsirea acelor ziduri între care stătuse închisă opt ani, goana în caleașcă în plină cîmpie, revederea orașului, a casei părintești fură senzații pline de o bucurie tumultuoasă. Cît privește bătălia, sărmana fată își și luase anumite

măsuri, pe baza îndrumărilor primite de la colegele ei, și-și făcuse, așa cum s-ar spune astăzi, planul de luptă. „Sau vor voi să mă forțeze, se gîndea, și eu voi rămîne neînduplecată : voi fi umilă, respectuoasă, dar nu voi consimți ; nu e vorba doar decît să nu mai spun un alt «da». Și nu-l voi spune !... Sau mă vor lua cu binișorul, iar eu voi fi și mai blîndă ca ei ; voi plînge, mă voi ruga și îi voi înduplecа prin milă ; la urma urmei, nu cer altceva decît să nu fiu sacrificată !"

Dar, așa cum se întîmplă adesea cu astfel de precauții, nu se petrecu nimic din ceea ce aștepta ea. Zilele treceau fără ca tatăl ei sau altcineva să-i vorbească nici despre cererea de a intra în rîndurile călugărițelor, nici despre detractarea ei și fără să i se facă nici un fel de propunere, nici cu mîngîieri, nici cu amenințări. Părinții erau serioși, triști, reci cu ea, fără însă a-i spune de ce. Se vedea numai c-o priveau ca pe-o vinovată, ca pe-o făptură nedemnă ; un blestem misterios părea că se coborîse asupra ei și o îndepărtase de familie, păstrînd numai legăturile strict necsare pentru a o face să-și simtă subjugarea. Rareori, și numai la anumite ore, era admisă în tovărășia părinților și a primului născut. Între aceștia trei părea că domnește o înțelegere deplină, ce făcea și mai vădită, și mai dureroasă părăsirea în care era lăsată biata fată. Nimeni nu i se adresa ; iar cînd ea risca, plină de sfială, cîteva cuvinte care să nu fi fost strict necesare, sau nu era luată în seamă, sau i se răspundea printr-o privire distrată, disprețuitoare ori severă. Și dacă, nemaiputînd suporta comportarea aceasta atît de amară și de umilitoare, stăruia și căuta să intre în intimitatea celorlalți, sau implora puțină dragoste, i se pomenea numaidecît, într-o formă indirectă, dar limpede, despre acea alegere a situației ei viitoare ; i se da de asemeni să înțeleagă, însă pe ocolite, că acesta era mijlocul de a recăpăta dragostea familiei. Atunci Gertrude, care n-o dorea cu această condiție, era constrînsă să dea înapoi, să refuze aproape chiar și aceste prime semne de bunăvoință, pe care le dorise atît, și să-și reia singură locul său de excomunicată ; mai mult încă, păstra chiar o oarecare aparență de vinovăție.

Aceste penibile senzații produse asupră-i de lumea înconjurătoare contrastau în mod dureros cu acele surîzătoare viziuni cu care se obișnuise atît de mult Gertrude și care o mai preocupau și acum, în taina sufletului său. Spera să se bucure, în măreața și multfrecventata ei casă părintească, măcar de cîteva frînturi reale ale lucrurilor pe care și le imaginase ; dar fu cu totul dezamăgită. Încarcerarea era tot atît de strictă și de completă ca la mînăstire ; de plimbări nici nu putea fi vorba ; și un fel de pridvor, care dădea spre o biserică alăturată, excludea chiar și unica necesitate de a ieși. Tovărășia celor din jur era mai tristă, mai restrînsă și mai monotonă decît la mînăstire. Ori de cîte ori se anunța vreo vizită, Gertrude era silită să se urce la ultimul cat, pentru a se închide acolo, împreună cu cîteva servitoare bătrîne ; tot acolo trebuia să ia și masa atunci cînd aveau loc ospețe. Servitorii imitau în felul lor de a se purta și de-a vorbi exemplul și intențiile stăpînilor. Gertrude, prin firea ei, ar fi vrut să-i trateze cu o bunăvoință aristocratică ; în starea în care se găsea, le-ar fi fost recunoscătoare dacă i-ar fi dat cîteva dovezi de afecțiune, ca uneia de seama lor, și se cobora pînă la a le cerși atenția, rămînînd apoi umilită și din ce în ce mai amărîtă cînd vedea că i se răspunde cu o indiferență fățișă, deși întovărășită de o politețe formală.

Avu totuși prilejul să observe că un paj, spre deosebire de ceilalți, îi purta oarecare respect și simțea pentru ea o compătimire de un fel cu totul deosebit. Din ceea ce întîlnise Gertrude pînă atunci, purtarea acelui băiețandru semăna cel mai mult cu lucrurile atît de îndelung visate, cu ținuta acelor personaje ideale făurite de imaginația ei. Încetul cu încetul, în felul de-a fi al copilei se ivi ceva nou ; o pace și o neliniște ce nu semăna cu cele obișnuite, o purtare ca a celui care a găsit un lucru ce-l interesează, pe care ar vrea să-l vadă în orice clipă, dar să nu-l arate celorlalți. Fu ținută sub observație mai mult ca oricînd ; și, într-un fel sau altul, într-o dimineață fu surprinsă de una din cameriste în timp ce încerca să împăturească pe ascuns un bilețel, pe care ar fi făcut mult mai bine să nu-l fi scris niciodată. Dar

după o scurtă luptă, bileţelul rămase în mîinile cameristei, iar din acestea trecu în ale principelui.

Groaza Gertrudei, la auzul paşilor, nu se poate nici descrie şi nici închipui ; tatăl ei venea înfuriat, şi ea se simţea vinovată. Dar cînd îl văzu apărînd atît de încruntat, cu acel bileţel în mînă, ar fi vrut să fie la o sută de stînjeni sub pămînt, nu într-o mînăstire. Cuvintele fură puţine, dar teribile ; pedeapsa, dată imediat, nu fu decît aceea de a fi încuiată în cameră, sub paza femeii care făcuse descoperirea ; dar acesta nu era decît un început, o măsură provizorie ; era de prevăzut, şi se simţea plutind în aer, o altă pedeapsă, misterioasă, nedefinită şi deci cu atît mai înfricoşătoare.

Pajul fu alungat numaidecît, aşa cum era de aşteptat ; şi fu ameninţat şi el cu o groaznică pedeapsă dacă vreodată ar îndrăzni să dezvăluie ceva în legătură cu cele întîmplate. Iar cînd îi făcu această comunicare, principele îi aplică şi două palme strașnice, pentru a lega aventura aceea de o amintire care să-i taie băieţandrului orice chef de lăudăroşenie. Nu era greu de găsit un pretext oarecare pentru a explica îndepărtarea unui paj ; cît priveşte fata, se spunea că e puţin suferindă.

Gertrude rămase deci cu palpitaţiile, cu ruşinea, cu remuşcarea, cu groaza de viitor şi numai în tovărăşia femeii pe care o ura, aceasta fiind martora greşelii şi cauza nenorocirii sale. Femeia o ura şi ea pe Gertrude, din cauza căreia era silită să ducă, pentru cine ştie cîtă vreme, viaţa aceea nenorocită de temniceră şi să păstreze pe vecie un secret primejdios.

Tumultul acela sufletesc se linişti încetul cu încetul, dar sentimentele din care era alcătuit, reîntorcîndu-se în mintea ei, unul cîte unul, crescură în intensitate şi porniră s-o chinuiască pe îndelete. Ce putea fi oare acea pedeapsă ce i se pregătea în taină ? Multe, diverse şi stranii închipuiri se învălmăşeau în mintea înflăcărată şi neştiutoare a Gertrudei. Iar cea mai probabilă i se părea aceea de-a fi condusă din nou la mînăstirea din Monza, unde să reapară nu ca „seniorina", ci ca o vinovată, să stea închisă pînă cine ştie cînd şi supusă cine ştie cărui tratament. Lucrul cel mai dureros pentru ea,

într-o împrejurare și așa destul de dureroasă, era faptul că se simțea îngrozitor de rușinată.

Frazele, cuvintele, virgulele acelei scrisori blestemate îi treceau și-i retreceau prin minte ; și le imagina citite și cîntărite de un cititor neașteptat, atît de deosebit de cel căruia îi fuseseră destinate ; își închipuia că putuseră să cadă și sub ochii mamei, ai fratelui, sau cine mai știe ai cui ; și, în comparație cu acestea, toate celelalte i se păreau niște lucruri de nimic. Imaginea celui care fusese pricina întregului scandal nu întîrzia să vină și ea adesea, s-o tulbure pe sărmana prizonieră ; și gîndiți-vă ce curioasă apariție trebuia să fi fost acea fantasmă, printre celelalte, atît de deosebite ; severe, reci, amenințătoare. Însă, tocmai din cauză că n-o putea separa de celelalte și nu se putea întoarce nici măcar pentru o clipă la gîndurile plăcute din trecut fără să i se arate îndată durerile prezente, care erau consecința lor, începu, încetul cu încetul, să le evoce din ce în ce mai rar, să respingă amintirea aceea frumoasă și să se dezobișnuiască de ea. Nu se mai oprea îndelung și cu aceeași plăcere la închipuirile vesele și strălucitoare de odinioară. Erau prea depărtate de împrejurările reale și de orice posibilitate de realizare în viitor.

Singura fortăreață în care Gertrude mai vedea un refugiu liniștit și onorabil, și care să nu fi fost imaginar, era mînăstirea, dacă se hotăra să intre în ea pentru totdeauna. O astfel de hotărîre (nu se îndoia de loc) ar fi împăcat toate lucrurile, ar fi achitat toate datoriile și ar fi schimbat într-o clipă situația ei. Împotriva acestei soluții se răzvrăteau, ce-i drept, toate speranțele de altădată, dar timpurile se schimbaseră și, în prăpastia în care Gertrude căzuse și în comparație cu perspectivele ce o înfricoșau cîteodată, situația de călugăriță sărbătorită, respectată și ascultată i se părea o fericire. Două sentimente, total deosebite unul de celălalt, contribuiau, de asemeni, din cînd în cînd, la potolirea vechii ei aversiuni față de mînăstire ; uneori remușcarea pentru fapta sa și un curios îmbold spre cucernicie ; alteori, orgoliul rănit și atîțat de felul de a se purta al temnicerei, care (adesea — ca să fim drepți — provocată de ea) se răzbuna, cînd amenințînd și înspăimîntînd-o cu pedeapsa

ce-o aștepta, cînd batjocorind-o pentru rușinea faptei sale. Iar cînd voia să se arate binevoitoare, lua un ton proteguitor, și mai odios decît insultele. Dorința pe care Gertrude o simțea, în astfel de ocazii, de a scăpa din ghearele acelei femei și de a se ridica deasupra mîniei și milei ei era un sentiment atît de obișnuit și devenea atît de viu și de necesar, încît orice lucru care îl putea satisface i se părea o plăcere.

După patru sau cinci zile lungi de închisoare, într-o dimineață, Gertrude, scoasă din răbdări și deznădăzduită la culme din pricina uneia dintre aceste comportări ale paznicei sale, se duse într-unul din colțurile camerei, și acolo, cu fața ascunsă în mîini, rămase astfel cîtva timp, rumegîndu-și mînia. Simți atunci nevoia nestăvilită de a vedea alte fețe, de a auzi alte cuvinte, de a fi altfel tratată. Se gîndi la tatăl ei, la familie ; dar gîndul se îndepărta cu spaimă de ei. Deodată îi veni însă în minte că atîrna de ea să-și facă din ei niște prieteni ; și la gîndul acesta simți o neașteptată bucurie, însoțită de o mare tulburare, o profundă căință pentru fapta ei și o egală dorință de a o ispăși. Voința ei se întări în această hotărîre, pe care niciodată nu o îmbrățișase cu atîta ardoare. Se ridică de acolo, merse spre o măsuță, apucă din nou pana fatală și scrise tatălui ei o scrisoare plină de entuziasm și de deznădejde, de pocăință și de speranță, rugînd să fie iertată și arătîndu-se cu totul pregătită la tot ceea ce i-ar fi plăcut celui ce urma să-i dea iertarea.

CAPITOLUL X

Sînt momente în care sufletul, în special cel al tinerilor, e într-o asemenea stare, încît le e de ajuns o împrejurare cît de neînsemnată pentru a făptui ceva care să aibă aparență de faptă mărinimoasă și de sacrificiu, asemenea florii, abia deschisă, ce se leagănă pe o tulpină gingașă și e gata să-și dăruiască mireasma primei adieri de vînt. Momentele acestea, care ar trebui numai admirate și încă cu sfială, sînt tocmai acelea pe care șiretenia interesată le pîndește cu atenție și le prinde din zbor, pentru a subjuga o voință șovăielnică.

La citirea scrisorii, principele *** văzu imediat cum se deschide din nou calea vechilor și încăpățînatelor sale planuri. Trimise numaidecît s-o cheme Gertrude și, așteptînd-o, se pregăti să bată fierul cît e cald. Gertrude apăru și, fără să-și privească tatăl, se aruncă la picioarele lui, abia putînd să îngîne : „Iertare !" Prințul îi făcu semn să se ridice însă cu o voce ce nu era menită s-o liniștească pe fată, îi răspunse că nu era de ajuns să dorească și să implore iertarea ; că acesta ar fi un lucru prea ușor și prea natural pentru cineva care a greșit și se teme de pedeapsă ; iertarea, în definitiv, trebuie să fie meritată ! Gertrude întrebă cu supunere și tremurînd ce trebuia să facă. La aceasta, principele (inima noastră refuză să-i dea în acest moment titlul de tată) nu răspunse direct ; începu să vorbească îndelung despre greșeala Gertrudei, și cuvintele sale răniră inima sărmanei fete, ca o mînă grosolană care atinge o rană vie. În cele ce urmară îi spuse că, chiar dacă la început avusese intenția de-a o introduce în lumea mare, ea pusese acum o stavilă de netrecut pe calea aceasta ; căci, ca om de onoare ce era, nu s-ar fi simțit niciodată în stare să dăruiască unui gentilom o domnișoară care să fi dat dovadă de o

astfel de slăbiciune. Nenorocita copilă asculta cu inima sfîșiată ; atunci principele, îndulcindu-și treptat glasul și cuvintele, adaugă că totuși orice greșeală are și leac, iar greșeala ei făcea parte dintre acelea pentru care leacul era limpede și lesne de întrevăzut ; că trebuia să vadă într-această tristă întîmplare un fel de înștiințare cum că viața lumească era prea plină de primejdii pentru ea...

— Ah, da ! strigă Gertrude, zdruncinată de teamă, copleșită de rușine și înflăcărată în clipa aceea de un neașteptat sentiment de cucernicie.

— Ah ! Înțelegi și tu, nu-i așa ? zise principele. Să nu mai vorbim de trecut, totul e uitat. Ai găsit singura cale potrivită, singura cale onorabilă care îți rămînea ; dar, fiindcă ai luat-o de bunăvoie, mi se cade să ți-o ușurez în toate privințele ; mie îmi revine obligația de-a face în așa fel, încît să te bucuri de toate privilegiile și de toată cinstea ce ți se cuvin. Și o voi face !

Vorbind astfel, sună dintr-un clopoțel, care se găsea pe masă, și spuse servitorului ce intră :

— Să vină îndată principesa și tînărul principe ! Întorcîndu-se apoi spre Gertrude, urmă : Vreau să le împărtășesc imediat bucuria mea ; doresc ca toată lumea să înceapă de îndată să te trateze cum se cuvine. O scurtă experiență te-a învățat ce înseamnă un tată aspru ; vei vedea de acum înainte ce înseamnă un tată iubitor.

La auzul acestor cuvinte, Gertrude rămase ca trăsnită. Cînd se întreba cum de acest „da", care-i scăpase, putea avea o putere atît de mare, cînd se frămînta să găsească vreun mijloc de a-l retrage sau de a-i restrînge înțelesul ; însă convingerea principelui părea atît de absolută, bucuria sa atît de mare, bunăvoința lui atît de condiționată, încît Gertrude nu îndrăzi să rostească nici un cuvînt care ar fi putut tulbura cît de puțin toate acestea. În curînd apărură și cele două personaje după care trimisese principele și, văzînd-o pe Gertrude, o priviră cu șovăială și mirare. Principele, însă, cu un aer drăgăstos și satisfăcut, care le impunea unul asemănător, spuse :

— Iată oaia rătăcită, și doresc ca acestea să fie ultimele cuvinte care să trezească tristele amintiri. Iată bu-

curia și consolarea familiei noastre ! Gertrude nu mai are nevoie de poveţe ; ceea ce-i doream noi, spre binele ei, a vrut ea din proprie iniţiativă. Este hotărîtă. Mi-a dat a înţelege că e hotărîtă...

În momentul acela Gertrude aruncă tatălui ei o privire rătăcită și rugătoare, ca pentru a-l implora să se oprească, dar el continuă nestingherit :

— E hotărîtă să se călugărească...

— Bravo ! Foarte bine ! strigară împreună mama și fiul.

Și, unul după altul, o îmbrăţișară pe Gertrude, care întîmpină aceste demonstraţii de prietenie cu lacrimi, socotite lacrimi de bucurie. Atunci principele începu să dea o mulţime de amănunte despre tot ceea ce socotea el că trebuie să facă pentru a pregăti fiicei sale o soartă cît mai fericită și mai strălucitoare cu putinţă. Vorbi despre distincţiile pe care le va avea în mînăstire și în ţinut ; că va fi ca o principesă, ca reprezentanta familiei ; că, de îndată ce vîrsta i-o va permite, va fi ridicată la rangul cel mai înalt ; că în aşteptare nu va trebui să fie supusă decît de formă. Principesa și micul principe reînnoiau, de fiecare dată, felicitările și aplauzele : Gertrude era ca în mrejele unui vis.

— Va trebui apoi să fixăm ziua în care vom merge la Monza pentru a face stareţei cuvenita cerere, spuse prinţul. Și ce mulţumită va fi ! Pot să vă spun de pe acum că întreaga mînăstire va ști să preţuiască cinstea pe care i-o face Gertrude. Dar... de ce nu ne-am duce chiar azi ? Gertrudei îi va plăcea să ia puţin aer.

— Să mergem, deci ! spuse principesa.

— Mă duc să dau ordinele, spuse tînărul principe.

— Dar... îngînă sfios Gertrude.

— Încet, încet, se amestecă principele. S-o lăsăm pe ea să hotărască ; poate că azi nu se simte tocmai dispusă și i-ar plăcea mai mult să aştepte pînă mîine. Spune : vrei să mergem azi, sau mîine ?...

— Mîine, răspunse cu voce slabă Gertrude, căreia i se părea că înseamnă totuși ceva, să mai cîștige puţin timp.

— Mîine, spuse grav principele. A stabilit că vom merge mîine. Între timp eu mă duc la duhovnicul călugăriţelor, ca să hotărască ziua examenului.

Zis şi făcut ; principele ieşi şi se duse, într-adevăr (ceea ce era o cinste destul de mare), la numitul duhovnic ; se înţeleseră că va veni peste două zile.

În tot restul zilei Gertrude nu avu nici un minut de linişte. Ar fi dorit să-şi odihnească inima vlăguită de atîtea emoţii, să lase, ca să zicem aşa, să i se limpezească gîndurile, să-şi dea singură seama de ceea ce făcuse, de ceea ce îi rămînea de făcut ; să ştie ceea ce voia, să încetinească un moment acel mecanism care, abia pus în mişcare, mergea atît de repede... Dar nu fu chip. Totul se înlănţuia fără întrerupere, fără să-i dea pic de răgaz. Imediat după plecarea principelui, fu condusă în cabinetul principesei, pentru a fi sub îndrumarea acesteia, pieptănată şi îmbrăcată chiar de camerista ei. Nu se sfîrşise bine operaţia, cînd fură înştiinţate că se servea masa. Gertrude trecu prin mijlocul plecăciunilor servitorimii, care dădea semne de bucurie pentru vindecarea ei, găsi cîteva rude mai apropiate ce fuseseră invitate în grabă, pentru a-i face cinstire şi a se bucura împreună cu ea de cele două evenimente fericite : recăpătarea sănătăţii şi mărturisirea vocaţiei.

Mireasa Domnului (aşa se numeau tinerele ce urmau să se călugărească, şi Gertrude, cînd apăru, fu numită de toţi astfel) avu destul de vorbit şi de făcut pentru a răspunde la complimentele ce i se adresau din toate părţile. Îşi dădea prea bine seama că fiecare răspuns al ei era un fel de acceptare şi o confirmare ; dar cum să răspunzi altfel ? Puţin după ce se ridicară de la masă, veni ora plimbării. Gertrude se urcă în caleaşcă, împreună cu mama şi cu doi unchi cu care prînziseră împreună. După o plimbare obişnuită, ajunseră în strada Marina, care pe atunci străbătea spaţiul ocupat acum de grădina publică şi era locul unde nobilii veneau în caleşti să se odihnească după oboseala zilnică. Cei doi unchi se adresau şi Gertrudei, cum cereau convenienţele acelei zile, şi unul dintre ei, care părea a cunoaşte mai bine decît celălalt orice persoană, orice caleaşcă, orice livrea şi care avea în fiecare clipă ceva de spus despre nobilul cutare

sau despre doamna cutare, se întoarse deodată spre ea și-i spuse :

— Ah ! șireato ! Dai cu piciorul la toate aceste deșertăciuni, ești înțeleaptă ! Ne lași în mijlocul deșertăciunilor acestora pe noi, sărmani oameni de lume, te retragi, să duci o viață de fericire, și mergi spre paradis în ealeașcă !...

Cînd se întoarseră acasă, într-un tîrziu, servitorii, coborînd în grabă cu torțele aprinse, anunțară că veniseră mulți oaspeți și așteptau. Zvonul se răspîndise, iar rudele și prietenii veneau să-și facă datoria. Intrară în salon. Mireasa Domnului fu idolul, obiectul răsfățului și victima tuturor. Toți voiau să-i vorbească ; unul făgăduia s-o viziteze, altul vorbea de cutare maică rudă de-a sa, unul despre cutare maică pe care o cunoștea, unul lăuda cerul Monzei, iar altul vorbea cu mare plăcere despre puternica impresie pe care o va produce ea acolo. Alții, care nu putuseră încă să se apropie de Gertrude, atît de asediată, pîndeau ocazia să înainteze și nu se simțeau mulțumiți pînă nu izbuteau să-și facă datoria. Încet, însă, adunarea se rări, toți plecară fără nici o părere de rău, și Gertrude rămase singură, cu părinții și cu fratele ei.

— În sfîrșit, spuse principele, am avut mîngîierea să-mi văd fata tratată așa cum se cuvine. Treabuie să mărturisesc, de altfel, că și ea s-a purtat de minune și a arătat că nu va fi stînjenită cînd va avea să joace un rol de prima mînă și să susțină demnitatea familiei.

Se cină în grabă, pentru ca toți să se poată culca repede și să se scoale devreme în dimineața următoare.

Mîhnită, înciudată și, în același timp, puțin măgulită de toate aceste onoruri, Gertrude își aminti, în clipa aceea, tot ce îndurase de la temnicera ei ; și văzîndu-și tatăl atît de dispus să-i fie pe plac în toate ocaziile, în afară de un singur lucru, voi să se folosească de situația în care se găsea pentru a-și satisface măcar una dintre dorințele ce o frămîntau. Se arătă deci foarte nemulțumită de a se afla în preajma acelei femei și se plînse de purtările ei.

— Cum ?! spuse principele, nu ți-a purtat respectul cuvenit ? ! Mîine... mîine o să-i trag o săpuneală ! Lasă pe mine, o fac eu să știe cine este ea și cine ești tu ! În

orice caz, o fiică de care sînt atît de mulţumit nu trebuie să aibă în preajma ei persoane care-i displac.

Şi, spunînd acestea, chemă o altă femeie şi-i porunci să o slujească pe Gertrude, care, între timp, încîntată şi plină de satisfacţie, se mira că găseşte în suflet atît de puţină mulţumire, în comparaţie cu dorinţa de răzbunare pe care o resimţise. Ceea ce puse cu totul stăpînire pe sufletul ei, fără să se gîndească măcar, era sentimentul marilor progrese făcute în ziua aceea pe drumul călugăririi, gîndul că pentru a da înapoi acum ar fi necesare o putere şi o hotărîre mult mai mari decît acelea care ar fi fost de ajuns cu cîteva zile înainte şi de care totuşi nu se simţea în stare.

Noua slujitoare era o bătrînă de-a casei, fostă doică a micului principe, pe care-l ţinuse în braţe de cum se născuse şi-l crescuse pînă la adolescenţă, punîndu-şi în el toată mîndria, toate speranţele şi toată gloria. Era mulţumită de hotărîrea luată ca de o mulţumire personală, şi ultima distracţie a Gertrudei fu în ziua aceea să primească felicitările, laudele, sfaturile bătrînei şi s-o audă vorbind despre o serie de mătuşi de-ale casei care fuseseră foarte mulţumite că sînt călugăriţe, pentru că, venind din neamul lor strălucit, se bucuraseră întotdeauna de cele mai mari onoruri, ştiuseră întotdeauna să ţină o mînă în afara mînăstirii şi, din vorbitorul lor, dobîndiseră lucruri pe care cele mai înalte doamne nu le putuseră obţine în saloane. Îi vorbi despre vizitele pe care desigur că le va primi ; într-o zi va veni la ea chiar seniorul prinţ moştenitor, împreună cu soţia sa, care va fi desigur o mare doamnă ; şi atunci nu numai întreaga mînăstire, dar şi întreg ţinutul va fi în fierbere. Bătrîna vorbise tot timpul cît o dezbrăcase pe Gertrude şi continuase în timp ce fata se culca, ba chiar şi cînd Gertrude adormise. Tinereţea şi oboseala fuseseră mai tari decît grijile. Somnul îi fu agitat, tulburat, plin de vise neplăcute, dar nu fu curmat decît de vocea ţipătoare a bătrînei, care veni s-o trezească a doua zi de dimineaţă şi s-o pregătească pentru drumul la Monza.

— Haide, haide, mireasa Domnului ! E soarele sus, şi pînă te îmbraci şi te piepteni, trece cel puţin o oră. Doamna principesă a şi început să se îmbrace ; şi a fost

trezită cu patru ore înainte de ora obișnuită. Principele moștenitor a și coborît la grajduri, apoi s-a dus sus, și e gata de plecare oricînd. Ager ca un iepure, drăcușorul acela ! Așa a fost el de mic copil ; îți spun asta eu, că doar l-am ținut în brațe ! Și cînd e gata, nu trebuie lăsat să aștepte, pentru că, deși e plămădit din cel mai bun aluat din lume, își pierde cîteodată răbdarea și face gălăgie. Sărmanul, trebuie înțeles ! Așa e felul lui ; și apoi, de data asta, are puțină dreptate, findcă se ostenește pentru dumneata. Ferească-te sfîntul să-l atingi în aceste momente ! Nu ține seama de nimeni, în afară de principe. Dar, într-o zi, el va fi principele, Firește, cît mai tîrziu cu putință. Hai, repede, repede, domnișoară ! De ce mă privești așa de mirată ? La ora asta ar trebui să fi fost afară din cuib.

La imaginea tînărului principe nerăbdător, toate celelalte gînduri adunate în mintea Gertrudei își luară dintr-o dată zborul, ca un stol de păsărele la ivirea eretelui. Ascultă deci, se îmbrăcă în grabă, se lăsă pieptănată și apăru în sala unde părinții și fratele o așteptau. Fu așezată într-un fotoliu și i se aduse o ceașcă de ciocolată, ceea ce, în vremea aceea, echivala cu îmbrăcarea togei virile la romani[1].

Cînd se anunță că au fost înhămați caii, principele o luă pe fată deoparte și îi spuse :

— Așadar, Gertrude, deși ieri te-ai putat onorabil, azi trebuie să te întreci pe tine însăți. Se cuvine să-ți faci o apariție solemnă în mînăstire și în ținutul unde ești sortită să ocupi cel dintîi loc. Ești așteptată. (Nu e nevoie să mai spunem că principele trimise o înștiințare stareței, cu o zi înainte.) Ești așteptată, și toți ochii vor fi asupra ta. Demnitate și naturalețe ! Stareța te va întreba ce dorești ; este o formalitate. Poți să răspunzi că ceri să fii admisă să îmbraci rasa călugărească în mînăstirea unde ai fost educată cu atîta dragoste, unde ai primit atîtea dovezi de prietenie ; ceea ce este purul adevăr ! Rostești aceste cîteva cuvinte cu un aer natural, ca să nu se spună că ți-au fost dictate și că nu știi să vor-

[1] Ciocolata era pe atunci o băutură rară și prețioasă, care se oferea numai adulților, așa cum în Roma antică numai tinerii ajunși la majorat aveau dreptul de a purta toga virilă.

beşti. Bunele maici nu ştiu nimic despre cele întîmplate ; este o taină care trebuie să rămînă îngropată în familie, şi de aceea să nu arăţi o figură crispată şi nesigură, care ar putea să trezească unele bănuieli. Arată din ce neam te tragi ; fii cuviincioasă, modestă, dar aminteşte-ţi că, în locul acela, în afara familiei, nu va fi nimeni mai sus decît tine.

Fără a aştepta răspunsul, principele o porni înainte ; Gertrude, principesa şi tînărul principe îl urmară ; coborîră cu toţii scările şi se urcară în caleaşcă. Plictiselile şi necazurile aceste lumi şi viaţa fericită din mînăstire, mai ales pentru tinerele de neam mare, fură tema conversaţiei în tot timpul drumului. Spre sfîrşit, principele reînnoi sfaturile date fiicei şi-i repetă de mai multe ori formula răspunsului. La intrarea în Monza, Gertrude simţi cum i se strînge inima, însă atenţia ei fu atrasă de un grup de nobili, care, oprind caleaşca, recitară nişte complimente. Pornind din nou, merseră aproape la pas către mînăstire, între şirurile de curioşi, care alergau din toate părţile pe drum. Cînd caleaşca se opri în faţa zidurilor de la intrare, inima Gertrudei se strînse şi mai tare.

Coborîră între două şiruri de oameni, pe care slugile îi împingeau îndărăt. Atîţia ochi aţintiţi asupra sărmanei fete o sileau să-şi controleze tot timpul ţinuta ; însă mai mult decît toţi aceştia împreună, o stăpîneau ochii tatălui său, către care, cu toată teama ce i-o inspirau, nu se putea stăpîni să nu-şi îndrepte privirea în fiece clipă. Şi ochii aceia îi conduceau mişcările şi ţinuta prin fîiie nevăzute. După ce străbătură prima curte, intrară într-alta, de unde se vedea poarta mînăstirii interioare, larg deschisă, şi o mulţime de călugăriţe adunate în prag. În rîndul întîi era stareţa, înconjurată de cele mai vîrstnice maici ; în spate, alte călugăriţe, dintre care unele stăteau în vîrful picioarelor, iar în fund erau surorile, urcate pe bănci. Pe ici, pe colo, se mai vedeau strălucind nişte ochişori sau apărînd cîte un obrăjor printre hainele bisericeşti ; acestea erau cele mai îndemînatice şi mai îndrăzneţe dintre şcolăriţe, care, strecurîndu-se şi furişîndu-se printre călugăriţe, izbutiseră să-şi facă şi ele loc mai în faţă, să vadă cîte ceva. Din mijlocul acestei

adunări se ridicau aclamații ; se vedeau brațe agitîndu-se în semn de bun venit și de bucurie. Cînd ajunse la ușă, Gertrude se găsi față în față cu maica stareță. După ce se salutară, stareța o întrebă, cu un aer jumătate voios și jumătate solemn, ce dorea în locul acela, unde nimeni nu i-ar fi putut refuza nimic.

— Am venit... începu Gertrude, dar în clipa cînd s-ar fi cuvenit să rostească acele cuvinte menite să hotărască fără cruțare destinul ei, șovăi o clipă și rămase cu ochii ațintiți asupra mulțimii ce-i sta în față.

Văzu atunci pe una dintre bunele ei colege, care o privea cu un aer de compătimire amestecată cu răutate, părînd că spune : „Ah ! iat-o deci înfrîntă pe viteaza noastră !“ Această apariție, reamintindu-i, mai puternic, de toate sentimentele vechi, îi readuse și puțin din vechiul ei curaj și era gata să dea un răspuns oarecare, un altul decît cel ce-i fusese dictat. Ridicînd însă privirea spre fața tatălui, ca să-și pună la încercare puterile, citi pe aceasta o îngrijorare atît de întunecată, o nerăbdare atît de amenințătoare, încît, împinsă de frică, cu aceeași promptitudine cu care ar fi luat-o la fugă în fața unei situații îngrozitoare, continuă :

— Am venit pentru a cere îngăduința de-a fi admisă să îmbrac rasa călugărească în această mînăstire, unde am fost crescută cu atîta dragoste.

Stareța răspunse îndată, arătînd cît de rău îi părea că, într-un astfel de prilej, regulile nu-i îngăduiau să dea pe loc un răspuns, acesta trebuind să vină după ce aveau să voteze toate surorile, fapt căruia trebuia să-i preceadă aprobarea superiorilor ; dar că Gertrude, cunoscînd sentimentele cu care era întîmpinată în acel loc, putea să prevadă cu siguranță răspunsul, și că între timp nici o regulă nu oprea pe stareță și pe călugărițe să-și arate mulțumirea ce le producea această cerere. Se ridică atunci un murmur confuz de felicitări și de aclamații. Se aduseră imediat tăvi mari pline cu dulciuri, care fură oferite mai întîi miresei Domnului, apoi rudelor. În timp ce unele călugărițe o luară între ele și altele felicitau pe mamă și pe tînărul principe, stareța rugă pe principe să binevoiască a veni la fereasta zăbrelită a vorbitorului,

unde îl aștepta. Era întovărășită de două dintre cele mai vîrstanice maici și, cînd îl văzu apărînd, spuse :

— Mărite principe, pentru a respecta regula... pentru a îndeplini o formalitate necesară, deși în cazul acesta... trebuie totuși să o spun... căci, ori de cîte ori o fată cere să i se îngăduie a îmbărca rasa... stareța, care sînt eu, nevrednica... este obligată să prevină pe părinți... că dacă, din întîmplare... ar fi silit voința fetei, riscă excomunicarea. Mă veți ierta...

— Foarte bine, foarte bine, preacucernică maică. Corectitudinea dumitale este lăudabilă, este foarte adevărat... dar nu te poți îndoi că...

— Ah ! nu, senior principe... am vorbit așa, din obligație... de altfel...

— Desigur, desigur, maică stareță...

După ce fură schimbate aceste puține cuvinte, cei doi interlocutori se înclinară unul în fața celuilalt și se despărțiră, ca și cum le-ar fi fost greu să mai rămînă astfel, față în față ; și se duseră să se întîlnească fiecare cu grupul său, unul afară, altul înăuntrul zidului mînăstirii.

— Ei, haide, spuse principele, Getrude va putea în curînd să se bucure în largul ei de tovărășia acestor maici. Deocamdată le-am tulburat îndeajuns.

Spunînd acestea, făcu o plecăciune. Familia porni o dată cu el ; se schimbară complimentele de rigoare și apoi plecară.

Gertrude nu prea avea chef de vorbă. Îngrozită de ceea ce făcuse, rușinată de neputința de care dăduse dovadă și înfuriată împotriva tuturor și a ei însăși, își făcu, plină de tristețe, socoteala prilejurilor ce-i mai rămăseseră pentru a spune nu ; și-și făgădui, timid și fără însuflețire, că, de cum se va ivi ocazia, avea să fie mai îndemînatică și mai tare. Dar, cu toate că gîndea astfel, nu izbuti să împrăștie groaza acelei priviri pe care i-o aruncase tatăl său. De aceea, atunci cînd, cu o uitătură furișă, putu să constate că pe fata acestuia nu mai rămăsese nici o urmă de supărare, atunci cînd văzu chiar că se arată foarte satisfăcut de purtarea ei, se consideră foarte fericită și fu, pentru moment, mulțumită.

De cum ajunseră acasă, fu nevoită să se îmbrace din nou și să-și refacă pieptănătura ; apoi veni masa, unele

vizite, apoi plimbarea, apoi conversațiile, apoi cina. Spre sfîrșitul mesei, principele deschise o altă discuție ; alegerea maicii spirituale. Așa se numea doamna care, rugată de părinți, devenea paznica și însoțitoarea tinerei postulante în răstimpul dintre cerere și intrarea în mînăstire, timp ce urma să fie folosit pentru vizitarea bisericilor și a palatelor publice, pentru conversații, pentru vizite la conace și la sanctuare, în sfîrșit, pentru cercetarea tuturor locurilor mai de seamă și notabilităților din oraș și împrejurimi. Astfel încît tinerele, înainte de a se hotărî pentru totdeauna, să se poată gîndi bine la ceea ce ce dădeau cu piciorul.

— Va fi necsar să alegem o maică spirituală, spuse principele, pentru că mîine va veni duhovnicul călugărițelor pentru formalitatea examenului și, imediat după aceea, Gertrude va fi propusă mai sus, pentru a fi acceptată de maici.

Spunînd acestea, se întoarse spre principesă, care, crezînd că era o invitație pentru a face propunerea, începu :

— Ar fi...

Principele o întrerupse însă :

— Nu, nu, doamnă principesă, maica spirituală trebuie mai întîi de toate să fie pe placul miresei Domnului ; și cu toate că obiceiul general dă dreptul părinților să aleagă, Gertrude are atîta minte și atîta bun-simț, încît merită să se facă o excepție pentru ea. Și aici, întorcîndu-se către Gertrude, asemeni cuiva care dovedește o bunăvoință deosebită, continuă : Oricare dintre doamnele ce se găseau în seara aceasta în salon merită cinstea de a fi maica spirituală a unei fete din familia noastră ; nu este nici una, cred, care să nu se considere onorată de-a fi preferată ; alege tu.

Gertrude vedea bine că, făcînd această alegere, dădea o nouă dovadă de acceptare ; însă propunerea fusese făcută cu atîta ceremonie, încît refuzul, oricît ar fi fost de umil, putea să pară o manifestare de dispreț sau cel puțin capriciu și moft. Făcu deci și acest pas ; și numi pe doamna care, în seara aceea, îi fusese mai pe plac, anume aceea care o mîngîiase cel mai mult, o lăudase cel mai tare, o tratase cu acel fel familiar, drăgăstos și

îndatoritor care, în primele clipe ale unei cunoștințe, înlocuiește o veche prietenie.

— E cea mai bună alegere, spuse principele, care o dorea și o aștepta tocmai pe aceasta.

Răspunsul fetei fusese determinat în vreun fel, sau era un simplu rod al întîmplării? Nu știm, dar se întîmplase întocmai ca atunci cînd un scamator, trecîndu-ți dinaintea ochilor cărțile dintr-un pachet, îți cere să alegi una, oricare, pentru ca el s-o ghicească; dar ți le arată așa, încît să nu poți vedea decît o carte anume. Acea doamnă stătuse atît de mult în preajma Gertrudei în seara aceea, îi atrăsese atîta luarea-aminte, încît fetei i-ar fi trebuit un efort prea mare de imaginație pentru a se gîndi la alta și apoi atîtea atenții din partea ei nu erau fără motiv; doamna pusese, de multă vreme, ochii pe tînărul principe, pentru a și-l face ginere. Așa că tot ceea ce se petrecea în casa aceea o interesa ca și cînd s-ar fi petrecut în casa ei, și era deci foarte natural să se intereseze de Gertrude ca și rudele ei cele mai apropiate.

A doua zi Gertrude se trezi cu gîndul la examinatorul ce urma să vină; și în timp ce se frămînta întrebîndu-se dacă se va putea folosi de acest prilej atît de hotărîtor ca să dea îndărăt, și în ce chip anume, principele trimise s-o cheme.

— Ascultă, copila mea, îi spuse, pînă acum te-ai purtat minunat; azi este vorba să-ți încununezi opera. Tot ceea ce s-a făcut, s-a făcut cu încuviințarea ta. Dacă între timp ți s-ar fi trezit unele îndoieli, unele păreri de rău, în fine, capricii ale tinereții, ar fi trebuit să ne spui; dar lucrurile au ajuns acum prea departe ca să mai fie vreme pentru copilării. Acel om bun care trebuie să vină în dimineața asta îți va pune o sumă de întrebări asupra vocației tale, cercetînd dacă te călugărești din proprie voință, și pentru ce, și cum, și mai știu eu ce... Dacă vei șovăi în răspunsuri, te va cerceta cine știe cît. Ar fi pentru tine un chin și o plictiseală. S-ar putea însă ivi și alte neplăceri mai serioase, încît, după toate demonstrațiile publice ce s-au făcut, cea mai neînsemnată șovăială constatată acum la tine ar pune la îndoială onoarea mea, ar face să se creadă că am luat

o ușurință de a ta drept o hotărîre fermă ; că aș fi împins lucrurile, că aș fi... cîte și mai cîte... În cazul acesta, mă voi găsi în situația de a trebui să aleg între două soluții dureroase : sau să las lumea să-și facă o părere proastă despre felul cum m-am purtat — soluție ce nu se potrivește de fel cu respectul pe care mi-l datorez mie însumi — sau să dezvălui adevăratul motiv al hotărîrii tale... Dar aici, văzînd că Gertrude se îmbujorase toată, că ochii i se măriseră, că obrajii i se umflau ca petalele unei flori sub zăpușeala dinaintea furtunii, întrerupse discursul și, cu un aer senin, reluă : Haide, haide, totul atîrnă de tine, de înțelepciunea ta. Știu că ai minte și că nu ești copila care să strice lucrurile din joacă ; dar trebuie să prevăd toate posibilitățile. Să nu mai vorbim de asta și rămînem înțeleși că vei răspunde cu sinceritate, astfel încît să nu trezești bănuieli în capul acelui om cumsecade. În felul acesta scapi și tu mai repede.

Și apoi, după ce-i sugeră cîteva răspunsuri la întrebările care i s-ar fi putut pune, începu obișnuita relatare a plăcerilor și bucuriilor ce o așteptau pe Gertrude în mînăstire, întreținînd-o astfel pînă în clipa cînd un servitor veni să anunțe pe duhovnic. Principele reînnoi în grabă sfaturile cele mai importante și o lăsă pe fată singură, așa cum se cuvenea.

Cucernicul om venea cu părerea, făcută oarecum de-a gata, că Gertrude ar avea dorința fără preget de-a se călugări ; așa-i spusese doar principele atunci cînd se dusese să-l cheme. Ce-i drept, bunul părinte, care știa prea bine că neîncrederea era una dintre virtuțile cele mai necesare în îndeletnicirea de acum, avea ca principiu să nu se grăbească a se încrede în asigurările date și să se ferească de vreo influență ; însă se întîmplă foarte rar ca niște cuvinte afirmative și precise, rostite de o persoană cu autoritate, să nu influențeze într-un fel oarecare mintea celui ce le ascultă.

După salutările cuvenite, îi spuse fetei :

— Domnișoară, vin aici să joc rolul diavolului ; vin să pun la îndoială ceea ce, în cererea pe care ne-ai făcut-o, ai dat ca sigur ; vin să aștern în fața ochilor dumitale greutățile și să mă asigur că le-ai luat în seamă. Îngăduie-mi deci să-ți pun cîteva întrebări.

— Întrebați-mă, răspunse Gertrude.

Bunul părinte începu atunci să întrebe, după forma prescrisă de reguli :

— Simți în inima dumitale o hotărîre liberă, spontană de a te călugări ? Nu au fost folosite amenințări sau ademeniri ? Nu s-a folosit nici o constrîngere pentru a te hotărî la aceasta ? Vorbește fără șovăială și cu sinceritate unui om a cărui datorie este de a cunoaște adevărata dorință a dumitale, pentru a împiedica să se folosească violența sub orice formă.

Adevăratul răspuns la o astfel de întrebare se înfățișă imediat în mintea Gertrudei cu o limpezime înspăimîntătoare. Dar pentru a rosti acest răspuns ar fi trebuit, să mai dea și o explicație, să spună cum fusese amenințată, să povestească o întreagă istorie... Nefericita se dădu înapoi, înspăimîntată, din fața unei asemenea idei ; căută în grabă un alt răspuns. Nu găsi decît unul singur care putea să o scape numaidecît și sigur de acest chin, și anume cel mai contrar adevărului.

— Mă călugăresc, spuse, ascunzîndu-și tulburarea, mă călugăresc de bunăvoie, fără să mă silească nimeni !

— De cîtă vreme ți-a venit gîndul acesta ? mai întrebă bunul părinte.

— L-am avut întotdeauna, răspunse Gertrude, care era, după acel pas, și mai pregătită să se mintă pe ea însăși.

— Dar care este motivul principal ?

Bunul preot nu știa ce coardă sensibilă atinsese ; și Gertrude făcu un mare efort pentru a nu lăsa să i se vadă pe față efectul pe care aceste cuvinte îl produceau în inima ei.

— Motivul, spuse ea, este dorința de a sluji pe Domnul și de a mă feri de primejdiile acestei lumi.

— Nu e vorba mai curînd de vreo dezamăgire ?... de vreun... mă ierți... capriciu ? Uneori, o cauză momentană poate produce o impresie ce ar părea că are să țină veșnic ; și apoi, cînd cauza încetează și inima se schimbă, atunci...

— Nu, nu ! răspunse în grabă Gertrude. Cauza este aceea pe care v-am spus-o.

Mai mult pentru a-și îndeplini pe de-a-ntregul datoria, decît din credința că ar fi necesar, duhovnicul mai puse și alte întrebări ; Gertrude însă era hotărîtă să mintă pînă la capăt. În afara repulsiei pe care i-o pricinuia gîndul de a-și mărturisi slăbiciunea în fața acestui distins și cumsecade preot, care părea atît de departe de a bănui ceva, sărmana fată mai gîndea, pe de altă parte, că omul acela ar fi putut-o desigur împiedica să se călugărească. Dar autoritatea și protecția lui asupra ei se opreau aici. O dată plecat, însă, ea ar rămîne singură cu principele. Și niciodată bunul părinte nu ar fi știut ce ar fi avut ea apoi de suferit în casa aceea, sau chiar dacă ar fi aflat, nu ar fi putut face altceva, cu toată bunăvoința sa, decît să încerce pentru ea acea milă liniștită și măsurată, care, în general, se acordă, din politețe, celui ce a fost pricina sau doar pretextul răului ce i se face.

Așa că examinatorul obosi să mai pună întrebări înainte ca nenorocita să se satură de a minți ; și, văzînd că răspunsurile sînt mereu aceleași și neavînd nici un temei de neîncredere în sinceritatea lor, schimbă, în sfîrșit, vorba ; o felicită pentru hotărîrea luată, își ceru oarecum iertare că a întîrziat atît în împlinirea acestei datorii, adăugă ceea ce crezu de cuviință pentru a-i întări bunele intenții și-și luă rămas bun.

Străbătînd sălile ca să iasă, duhovnicul se întîlni cu principele, care părea că trece întîmplător pe acolo, și-l felicită pentru starea de spirit bună în care o găsise pe fiica sa. Principele stătuse pînă atunci într-o așteptare foarte chinuitoare ; la vestea aceasta, răsuflă ușurat și, uitînd de gravitatea sa obișnuită, se duse aproape în fugă la Gertrude, o copleși cu laude, cu mîngîieri și făgăduieli pline de căldură și de o afecțiune în mare parte sincere. Căci așa este făcut ciudatul suflet omenesc.

Noi n-o vom însoți pe Gertrude în vîrtejul de spectacole și petreceri ce urmară. Și nici nu vom descrie, amănunțit și în ordine, sentimentele care-o cuprinseră în tot acest răstimp ; ar fi istoria unor dureri și a unor îndoieli mult prea monotone și prea am repeta lucruri spuse. Frumusețile împrejurimilor, varietatea lucrurilor înconjurătoare, bucuria pe care o simțea în alergătura

de colo-colo, în libertate, îi făceau și mai de nesuferit gîndul despre locul acela unde, în cele din urmă, va poposi pentru ultima oară și pentru totdeauna. Și mai înfiorătoare erau impresiile pe care le resimțea în timpul convorbirilor și al serbărilor. Vederea tinerelor mirese, cărora li se spunea așa într-un sens mai natural și mai obișnuit decît ei, îi produse o invidie și o durere insuportabile ; uneori, cînd i se prezenta vreun înalt personaj, avea impresia că titlul pe care-l auzea trebuie să facă pe posesorul lui să se simtă în culmea fericirii ; iar alteori, eleganța palatelor, bogăția mobilierului, tumultul și zgomotul vesel al serbărilor îi pricinuiau o beție, o poftă de viață lumească atît de puternică, încît își promitea sieși să-și ia cuvîntul înapoi, să sufere orice numai să nu se întoarcă în umbra moartă și rece a mînăstirii. Însă toate aceste hotărîri se risipeau de îndată ce analiza în liniște greutățile, de îndată ce privea în ochi pe principe. Cîteodată însă, gîndul că va trebui să părăsească pentru totdeauna aceste plăceri făcea să i se pară chiar amar și chinuitor acest scurt răgaz, simțindu-se asemeni bolnavului însetat care privește în urmă și aproape că respinge cu dispreț lingurița de apă pe care medicul i-o acordă cu greu.

Între timp duhovnicul călugărițelor eliberase adeverința necesară, și termenul pentru ținerea acelui *capitolo* [1] de acceptare a Gertrudei sosi. *Capitolo*-ul se ținu, fură obținute, cum era de așteptat, cele două treimi de voturi secrete, cerute de regulament, și Gertrude fu acceptată. Cît despre dînsa, obosită de acest lung supliciu, ceru să intre cît mai curînd cu putință în mînăstire. Nu se găsi, desigur, nimeni să oprească această grabă. Voința ei fu deci împlinită și, condusă cu mare alai la mînăstire, îmbrăcă rasa.

După douăsprezece luni de ucenicie, pline de regrete și remușcări, ajunse în clipa mărturisirii definitive, în momentul în care se cădea fie să spună un „nu" mai ciudat, mai neașteptat și mai scandalos ca niciodată, fie să repete un „da" spus de atîtea ori. Îl mai repetă încă o dată și fu călugărită pentru totdeauna.

---

[1] Consiliul canonicilor, al membrilor unui ordin călugăresc sau al unei alte congregații clericale.

Gertrude ar fi putut ajunge o călugăriță cucernică și mulțumită, oricum ar fi pornit-o la început. Însă nefericita se zbătea în zadar sub jug și-i simțea astfel mai tare greutatea și strînsoarea.

Regretul neîncetat după libertatea pierdută, oroarea față de situația prezentă, o obositoare amărăciune de pe urma dorințelor ce nu vor mai fi niciodată împlinite, acestea erau principalele preocupări ale sufletului său. Răscolea trecutul amar, retrăia în închipuire toate împrejurările din pricina cărora se găsea acolo și desfăcea de mii de ori, zadarnic, în minte ceea ce împletea cu mîna ei. Se învinovățea pe ea de neputință și pe alții de tiranie și perfidie, se frămînta mereu. Își admira și își deplîngea toată frumusețea, compătimea o tinerețe sortită să se irosească într-o suferință tărăgănată și pizmuia, în unele clipe, pe orice femeie, de orice condiție, cu orice conștiință, care putea să se bucure în libertate de aceste daruri.

Vederea călugărițelor care se siliră s-o ademenească îi era nesuferită. Își amintea abilitatea și vicleniile de care se folosiseră și le răsplătea cu nenumărate necuviințe, cu dispreț și chiar cu învinuiri fățișe. Acestea trebuiau de cele mai multe ori să plece scopul și să înghită, căci, dacă principele se învoise să-și tiranizeze fiica pentru a o trimite la mînăstire, o dată scopul atins, n-ar fi îngăduit cu ușurință ca și alții să pretindă a avea dreptate în fața cuiva din neamul său. Și oricît de slabe ar fi fost protestele lor, călugărițele ar fi putut să piardă un sprijin atît de puternic și să-l preschimbe dintr-o dată pe proteguitor în dușman. S-ar putea crede că Gertrude ar fi trebuit să simtă o oarecare înclinare pentru celelalte surori, care nu luaseră parte la nenorocirea ei și care, fără s-o fi dorit ca tovarășă, o iubeau totuși așa cum era, și, pioase, harnice și voioase, îi arătau, cu pilda lor, că era cu putință chiar și acolo, în mînăstire, nu numai să trăiești, dar chiar să te simți bine. Dar și acestea îi erau nesuferite fetei, dintr-un alt motiv. Aerul lor de devotament și de mulțumire i se părea o mustrare față de neliniștea și purtarea ei capricioasă și nu lăsa să-i scape nici un prilej de a rîde în spatele lor ca de niște fățarnice, sau de a le ironiza ca ipocrite. Desigur

că ar fi fost mai puțin dușmănoasă față de ele dacă ar fi știut, sau ar fi ghicit, că puținele bile negre găsite în urna care hotărîse acceptarea ei fuseseră puse acolo chiar de acestea.

I se părea uneori că găsește oarecare mîngîiere în faptul că poruncea, că era respectată în mînăstire, că primea vizite de curtoazie din partea unor persoane din afară, că-și lua unele obligații, că oferea protecția ei și era numită „seniora", dar ce mîngîieri mai erau și acestea ! Simțindu-și sufletul atît de puțin mulțumit, ar fi vrut, din cînd în cînd, să le adauge și să se bucure totodată și de mîngîierile religiei ; dar asemenea mîngîieri vin doar către cei care renunță la primele ; ca și naufragiatul care, dacă vrea să apuce scîndura salvatoare, trebuie mai întîi să desfacă pumnul și să lase algele, pe care le-a apucat într-o groază instinctivă.

Puțin timp după călugărire, Gertrude fu numită profesoara celor tinere ; închipuiți-vă cum trebuie să se fi simțit copilele acelea sub o astfel de disciplină ! Vechile ei confidente plecaseră cu toatele, dar în sufletul ei clocoteau încă puternic pasiuni de odinioară ; și astfel, într-un fel sau într-altul, se răzbuna pe eleve. Cînd își amintea că multe dintre ele erau sortite să trăiască în lumea de unde ea fusese alungată pentru totdeauna, le dușmănea pe bietele copile și aproape că dorea să se răzbune pe ele. De aceea le ținea în frîu, le hărțuia și le făcea să plătească anticipat toate plăcerile de care aveau să se bucure într-o zi. Cine ar fi auzit, în acele momente, cu ce dispreț trufaș le certa pentru orice zburdălnicie cît de mică, ar fi socotit-o neînțelegătoare și de o severitate sălbatică. În alte clipe, însă, aceeași silă de mînăstire, de disciplină, de ascultare se manifesta în stări de spirit cu totul opuse. Atunci, nu numai că suporta zburdălnicia zgomotoasă a elevelor, dar le încuraja, se amesteca în jocurile lor și le făcea și mai nebunatice. Lua astfel parte la convorbirile lor, le făcea să meargă mai departe decît intenționau ele, iar dacă vreuna spunea vreun cuvînt despre pisălogeala maicii stareță, profesoara îi ținea hangul îndelung și alcătuia scene comice, imitînd ținuta vreunei călugărițe sau mersul alteia și rîzînd apoi fără măsură. Dar rîsetele acestea nu-i dă-

deau nici o bucurie. Așa trăise cîțiva ani, neavînd putința și nici prilejul de a face altceva ; cînd deodată, spre nefericirea ei, se ivi un prilej.

Printre celelalte distincții și privilegii ce-i fuseseră acordate, pentru a o despăgubi de faptul că nu putea fi stareță, era și acela de a locui într-o aripă aparte. Acea parte a mînăstirii era lipită de casa unui tînăr, ticălos de felul lui, unul dintre atîția care, în acele timpuri, cu complicii lor sau în tovărășia altor nemernici, puteau, într-o oarecare măsură, să-și bată joc de forța publică, de legi. Cronica noastră îl numește Egidio, fără a pomeni și numele lui de familie. Acesta, de la o ferestruică ce da într-o curticică a acelei aripi, văzînd-o de cîteva ori pe Gertrude trecînd sau plimbîndu-se pe acolo din plictiseală, fu atras, dar și înspăimîntat de primejdia și necuviința încercării ; el îndrăzni într-o zi să-i adreseze cuvîntul. Nenorocita răspunse. În primele clipe simți o mulțumire nelămurită, dar puternică. În pustiul întunecat din sufletul ei, apăru așadar o preocupare clară, continuă și, aș spune, chiar o dorință viguroasă de viață : dar mulțumirea aceea era asemănătoare cu cea a băuturii întăritoare pe care cruzimea ingenioasă a anticilor o oferea condamnatului pentru a-i da forța necesară să îndure caznele.

Atunci, în întreaga ei comportare se putură observa lucruri neobișnuite : se făcu dintr-o dată mai ordonată, mai liniștită, renunță la batjocuri și la atitudinea ei morocănoasă, ba chiar se arătă drăgăstoasă și politicoasă, așa încît surorile se bucurau de această fericită schimbare, fără a-și închipui adevărata pricină și a înțelege că acea nouă virtute nu era altceva decît ipocrizia adăugată la vechile defecte. Totuși, această aparență, această, să zicem, spoială, nu ținu mult sau cel puțin nu avu aceeași continuitate și intensitate ; în curînd începură din nou obișnuitele ironii și capricii, începură iarăși să se audă din gura ei ocările și batjocurile împotriva închisorii mînăstirești, exprimate uneori într-un limbaj neobișnuit pentru acel loc și chiar pentru acea gură. Însă, cu toate acestea, după fiecare asemenea izbucnire urma pocăința și-o grijă mai mare de-a face prin alintări și cuvinte bune să se uite neplăcerile pricinuite. Surorile

îndurau cum puteau toate aceste toane și le atribuiau firii răsfățate și ușuratice a seniorei.

Un timp se păru că nici una dintre călugărițe nu se gîndise mai departe, dar într-o zi, cînd seniora, ajungînd la ceartă cu o soră pentru un fleac oarecare, începu s-o batjocorească pe aceasta peste măsură, sora, după ce îndură totul mușcîndu-și buzele, scoasă în cele din urmă din sărite, aruncă o vorbă, spunînd că ea știe ceva și, la timpul și locul potrivit, va vorbi. De atunci seniora nu mai avu pace. Nu trecu însă multă vreme și, într-o dimineață, sora fu în zadar așteptată la îndeletnicirile ei obișnuite. Cînd se duseră să o caute în chilia ei, n-o găsiră ; o strigară cu voce tare : nu răspunse ; o căutară pretutindeni, cercetară, cotrobăiră din pod pînă în beci : nu era nicăieri ! Și cine știe ce presupuneri s-ar fi făcut dacă nu s-ar fi descoperit, chiar în timpul cercetărilor, o gaură în zidul grădinii, ceea ce făcu pe toți să creadă că evadase. Se făcură mari cercetări în Monza și prin împrejurimi, și mai ales la Meda, de unde era acea soră ; se scrise în diverse părți ; nu se află însă nici cea mai mică știre despre ea. Desigur că s-ar fi putut afla mai multe dacă, în loc de-a se căuta atît de departe, s-ar fi săpat acolo aproape ! După multă nedumerire — pentru că nimeni n-ar fi crezut-o în stare de asemenea lucru — și după discuții nenumărate, se trase concluzia că sora trebuie să fi plecat mai departe. Și fiindcă cineva spuse, într-o doară : „S-a refugiat desigur în Olanda", vestea se răspîndi numaidecît și fu luată drept bună pentru o bucată de vreme atît în mînăstire, cît și în afară. Nu părea însă că seniora împărtășește aceeași părere. Asta nu pentru că s-ar fi arătat neîncrezătoare sau ar fi combătut părerea generală cu argumente personale — căci dacă avea asemenea motive, ele n-ar fi putut fi ascunse pentru că se ferea să vorbească sau măcar să pomenească despre lucrul acesta. Dar cu cît vorbea mai puțin, cu atît se gîndea mai mult la sora dispărută. De nenumărate ori pe zi imaginea femeii îi apărea pe neașteptate în minte, se fixa acolo și nu mai voia să dispară cu nici un chip ! De cîte ori ar fi dorit s-o vadă mai degrabă vie în fața ei decît s-o aibă mereu în minte și decît să fie silită să trăiască zi și noapte în

tovărășia acelei umbre camuflate și neîndurătoare! De cîte ori ar fi vrut să audă aievea vocea ei — orice amenințări i-ar fi aruncat — decît să păstreze mereu în urechi geamătul fantastic al acelei voci care repeta mereu aceleași cuvinte dușmănoase cu o insistență de care nici o ființă vie nu ar fi fost în stare.

Trecuse aproape un an de la acea întîmplare, cînd Lucia fu prezentată seniorei și avu cu ea convorbirea la care am întrerupt povestirea noastră. Seniora punea întrebări peste întrebări în legătură cu persecuțiile lui *don* Rodrigo și intra în amănunte de o îndrăzneală care păru — după cum și se cuvenea — mai degrabă ciudată Luciei, care nu bănuise niciodată cît de multă curiozitate puteau să manifeste călugărițele pentru asemenea întîmplare. Cît privește aprecierile pe care seniora le amesteca apoi cu întrebările, sau se subînțelegeau numai, ele nu erau mai puțin ciudate. Părea că dezgustul pe care Lucia îl avusese întotdeauna față de *don* Rodrigo o făcea să rîdă și întreba dacă seniorul era într-adevăr un monstru care să pricinuiască atîta spaimă! Iar încăpățînarea tinerei, dacă nu ar fi avut drept cauză preferința ei pentru Renzo, i s-ar fi părut nebunească și nejustificată. Și chiar despre Renzo se avîntă în întrebări ce o mirară pe cea întrebată și o făcură să roșească. În cele din urmă, văzînd că și-a dat prea mult frîu limbii, dezvăluind astfel rătăcirile minții sale, seniora încercă s-o dreagă și să întoarcă spre bine insinuările ei. Nu izbuti însă și, după ce totul se sfîrși, Lucia rămase cu o neplăcută nedumerire și cu un fel de spaimă nelămurită. Așa că, de cum rămase singură cu mama ei, i se destăinui. Agnesa însă, mai pricepută, lămuri numaidecît și în cîteva cuvinte tot misterul, risipind bănuielile fetei.

— Nu te minuna, spuse ea. Dacă ai fi cunoscut lumea, ca mine, ai fi văzut că nu sînt lucruri de care să te minunezi. Nobilii — unii mai mult, alții mai puțin, unii într-un fel, alții în altul — sînt toți cam nebuni! Se cuvine să-i lași să vorbească, mai ales cînd ai nevoie de ei; și tu să te prefaci că-i asculți cu luare-aminte, ca și cum ar spune lucruri adevărate. Ai auzit cum m-a oprit din vorbă, ca și cum aș fi spus vreo mare prostie? Mie nici nu mi-a păsat. Toți sînt la fel! Și cu toate

acestea cerul fie lăudat, căci se pare că această seniora ţi-este binevoitoare şi vrea să te proteguiască cu adevărat. De altfel, dacă vei scăpa, fata mea, şi dacă ţi se va întîmpla să ai de-a face cu nobilii, o să mai afli tu şi alte lucruri...

Dorinţa de a-l îndatora pe părintele stareţ, mulţumirea de a-l protegui, gîndul la simţămîntul pe care îl putea trezi o ocrotire folosită atît de înălţător, o simpatie pentru Lucia, o oarecare uşurare pe care o simţea la gîndul că face un bine unei fiinţe atît de nevinovate, că ajută şi mîngîie pe nişte obidiţi hotărîseră într-adevăr pe Gertrude să ia în mîini soarta celor două sărmane fugare. La cererea ei şi sub supravegherea ei, fură adăpostite în locuinţa portăresei, alăturată mînăstirii şi tratate ca şi cum ar fi fost în serviciul mînăstirii. Mama şi fiica se bucurau în sinea lor că găsiseră atît de repede un adăpost sigur şi onorabil. Ar fi fost foarte mulţumite să fi rămas neştiute de nici o fiinţă ; însă acest lucru nu era uşor într-o mînăstire. Cu atît mai multe cu cît exista cineva foarte grijuliu să aibă noutăţi, mai ales despre una din ele, şi în inima căruia, la dorinţa şi îndîrjirea de la început, se mai adăugase furia de a fi fost depăşit şi înfrînt. Iar noi, lăsînd femeile în refugiul lor, ne vom întoarce în castelul acestuia, la ceasul în care aştepta izbînda ticăloasei sale întreprinderi.

CAPITOLUL XI

Asemeni unei haite de copoi care, după ce au urmărit în zadar un iepure, se întorc abătuți către stăpînul lor cu urechile pleoștite și cu coada între picioare, tot astfel, în acea noapte plină de încurcături, „bravii" se întorceau la castelul lui *don* Rodrigo. Seniorul se plimba încoace și încolo, pe întuneric, într-o încăpere nelocuită de la ultimul cat, ce da spre esplanadă. Se oprea adesea, trăgea cu urechea, privea prin crăpăturile ferestrei oblonite, plin de nerăbdare și nu fără neliniște, nu numai din cauza succesului îndoielnic, dar și din pricina eventualelor urmări, fiindcă aceasta era fapta cea mai îndrăzneață și mai primejdioasă pe care o întreprinsese vreodată viteazul nostru. Căuta totuși să se liniștească cu gîndul că luase toate măsurile pentru înlăturarea oricăror dovezi. Dar rămîneau bănuielile...

„În ceea ce privește bănuielile, își spunea el, puțin îmi pasă! Aș vrea să știu, cine va îndrăzni să vină în casa mea să vadă dacă este sau nu vreo fată aici?! Să vină, să poftească, ticălosul, și va fi bine primit! N-are decît să vină și călugărul! Bătrîna? Bătrîna să se ducă la Bergamo. Justiția? Haida-de! Justiția! Seniorul *podestà* nu e nici copil și nici nebun. Iar la Milano? Cine se îngrijește de astfel de oameni la Milano? Cine să le dea lor ascultare, cine știe de existența lor? Sînt ca niște ființe pierdute fără nici un rost pe lume, oameni ai nimănui. Haide, haide, să lăsăm orice teamă la o parte. Ce uimit va rămîne Attilio mîine dimineață! O să vadă și el dacă spun vorbe goale sau sînt omul faptelor! Și apoi... chiar dacă se ivește vreo încurcătură... mai știu eu? vreun dușman care ar vrea să se folosească de acest prilej... Attilio va ști el să mă sfătuiască, doar e în joc onoarea întregii familii!"

Dar gîndul asupra căruia stăruia cel mai mult, pentru că găsea în el o ușurare a îndoielilor și o încurajare a dorințelor ce-l stăpîneau, era gîndul ademenirilor și făgăduielilor ce avea să le folosească pentru a o îmbuna pe Lucia.

„Va fi atît de înfricoșată văzîndu-se singură aici, în mijlocul atîtor bărbați, între atîtea chipuri, încît... (Ce dracu, chipul cel mai arătos de aici tot al meu e !)... încît va trebui să recurgă la mine, va fi nevoită să mă roage ; și, de vreme ce mă va ruga..."

În timp ce-și făcea asemenea închipuiri, auzi un zgomot de pași ; se duse la fereastră, o întredeschise, privi pe furiș. Ei erau.

„Dar litiera ? Drace ! Unde este litiera ? Trei... cinci... opt ; sînt toți. E și Griso cu ei, dar litiera nu e ; drace, drace ! Griso o să-mi dea socoteală !"

Îndată ce intrară, Griso își rezemă toiagul într-un colț al unei săli de jos, își scoase pălăria și pelerina și, așa cum îi cereau îndatoririle, pe care în acel moment nimeni nu i le pizmuia, urcă să dea socoteală lui *don* Rodrigo. Acesta îl aștepta în capul scării și, îndată ce-l văzu apărînd cu înfățișare stîngace și deznădăjduită de ticălos dezamăgit, îi spuse, sau mai curînd se răsti la el :

— Ei bine, domnule fanfaron, domnule căpitan, domnule „lăsați pe mine" ? !...

— Îmi vine foarte greu, să știți... răspunse Griso, rămînînd cu un picior pe prima treaptă. Îmi vine foarte greu să primesc mustrări după ce am muncit cu credință și am încercat să-mi fac datoria punîndu-mi pielea în joc !

— Cum a fost ? Să auzim, să auzim ! zise *don* Rodrigo și se îndreptă către camera sa.

Griso îl urmă și-i povesti în grabă tot ce pusese la cale, tot ce îndeplinise, văzuse și nu văzuse, tot ce auzise, evitase, dresese, și făcu această relatare potrivit felului cum se înșirau, se amestecau, se tulburau și se zăpăceau în clipa aceea ideile în capul său.

— Nu ai nici o vină și te-ai purtat foarte bine, zise *don* Rodrigo, ai făcut ce se putea face, dar... dar să fie oare sub acoperișul casei vreo iscoadă ? Dacă este și reușesc să-l descopăr — nu se poate să nu-l descoperim dacă

există ! — am să-i vin eu de hac ! Îţi spun eu, Griso, c-o să-l snopesc în bătaie !

— Şi mie, stăpîne, zise Griso, mi-a trecut prin cap bănuiala asta, dar dacă ar fi adevărat şi s-ar întîmpla să descoperim un astfel de ticălos, stăpîne, ar trebui să-l daţi pe mîinile mele ! Unul care să-şi fi îngăduit gluma de a mă face să trăiesc o noapte ca asta ! Se cuvine să i-o plătesc ! Totuşi, din felurite pricini, îmi vine să cred că la mijloc e altă încurcătură, pe care acum n-o putem desluşi. Mîine însă, stăpîne, mîine vom vedea mai limpede.

— Cred că, cel puţin, n-aţi fost recunoscuţi ?

Griso răspunse că aşa nădăjduia, dar *don* Rodrigo încheie discuţia poruncindu-i pentru a doua zi trei lucruri la care se gîndise şi Griso : să trimită dis-de-dimineaţă doi oameni care să-i facă starostelui breslelor o anumită comunicare, ceea ce, aşa cum am văzut, s-a şi făcut ; să trimită pe alţi doi la casa părăsită, pentru a veghea şi îndepărta orice trecător care s-ar abate pe acolo şi a feri litiera de vreo privire indiscretă pînă în noaptea următoare, cînd se vor lua măsuri să fie ridicată de acolo, pentru că deocamdată nu era de dorit să se facă alte operaţiuni, care ar fi dat de bănuit ; şi, în sfîrşit, să meargă chiar el, Griso, şi să trimtă şi pe alţii dintre cei mai destoinici şi isteţi, să se amestece printre oameni pentru a afla ce se zvoneşte despre cele petrecute în noaptea aceea. După ce dădu aceste ordine, *don* Rodrigo se duse să se culce şi îl lăsă pe Griso să plece, despărţindu-se de el cu cuvinte de laudă, din care se simţea limpede intenţia de a-l despăguzi pentru mustrările nemeritate cu care îl întîmpinase :

— Du-te şi te culcă, sărmane Griso ; desigur că ai nevoie de somn, bietul meu Griso ! Ai lucrat toată ziua, ai lucrat şi jumătate din noapte, fără să mai pomenim de primejdia de a cădea în ghearele ţăranilor sau a fi învinuit de „răpirea unei femei cinstite", pe lîngă celelalte acuzaţii ce-ţi atîrnă asupra capului ; şi apoi să fii primit în felul acesta ! Da, aşa plătesc de cele mai multe ori oamenii. Tu însă ai putut să constaţi, cu acest prilej, că uneori dreptatea, chiar dacă nu iese la iveală din primul moment, tot se iveşte pe lume, mai devreme sau mai

tîrziu. Acum du-te și te culcă ; vei avea prilejul altă dată să ne dai o dovadă mai de seamă decît aceasta.

În dimineața următoare, cînd *don* Rodrigo se ridică din pat, Griso era din nou la treburi. Îl căută numaidecît pe contele Attilio, care, cum îl zări, luă o atitudine batjocoritoare și-i strigă :

— Sfîntul Martin !

— Cum să-ți spun, răpunse *don* Rodrigo apropiindu-se, rămășagul îl voi plăti eu, dar nu de asta îmi arde mie acum. Nu-ți spusesem nimic, pentru că, recunosc, voiam să te uimesc în dimineața aceasta. Dar... destul, acum îți voi povesti totul.

— Aici e amestecat călugărul ! spuse vărul după ce ascultă cu mai multă seriozitate decît te-ai fi putut aștepta de la o minte atît de ușuratică. Sînt convins că acel călugăr, continuă el, cu aerul său de mîță blîndă și cu predicile lui absurde, e un viclean și un intrigant primejdios. Iar tu nu te-ai încrezut în mine, nu mi-ai mărturisit limpede pentru ce anume venise să-ți cînte la ureche mai deunăzi.

Don Rodrigo repetă cele ce se vorbiseră atunci.

— Și ai avut atîta răbdare ? exclamă contele Attilio. Și l-ai lăsat să plece așa cum a venit ?

— Ce-ai fi vrut, să-mi ridic împotrivă pe toți capucinii din Italia ?

— Nu știu, zise contele Attilio, dacă m-aș mai fi gîndit că există pe lume și alți capucini în afară de acel îndrăzneț ticălos ! Dar, ia să vedem, nu există vreun mijloc, fără a nesocoti regulile de prudență, de a te răzbuna chiar pe un capucin ? Trebuie să știi să arăți la timp toată bunăvoința față de întregul grup, pentru a putea la nevoie, fără risc, să lovești într-un singur individ. În sfîrșit, acum a scăpat de pedeapsa care i se cuvenea ; dar îl iau pe seama mea și doresc să am satisfacția de a-l învăța cum se vorbește cu oamenii de rangul nostru !

— Vezi să nu-mi faci mai mult rău !

— De data asta las' pe mine, te voi sluji ca rudă și ca prieten.

— Și ce ai de gînd ?

— Deocamdată nu știu încă, dar îi vin eu de hac călugărului! Voi mai chibzui și... domnul conte din Consiliul Secret, unchiul meu, îmi va face acest serviciu. Dragul meu conte și unchi! Cît de mult mă amuz de fiecare dată cînd îl pun să lucreze pentru mine, pe el, un demnitar atît de important! Poimîine voi fi la Milano și, într-un fel sau altul, călugărul va primi ceea ce i se cuvine.

Între timp se așezară la masă, fără a întrerupe această discuție, care privea o afacere atît de importantă. Contele Attilio vorbea într-una și, cu toate că-și atribuia o parte din înfrîngere — datorită afecțiunii față de vărul său și onoarei numelui comun (potrivit cu ideile lor despre amiciție și onoare!) — nu se putea totuși stăpîni să nu rîdă din cînd în cînd pe sub mustăți de asemenea succes. În schimb, *don* Rodrigo, fiind în cauză și crezînd că va da cu ușurință o mare lovitură, înghițise un răsunător eșec; de acum era stăpînit de porniri mai aprige și preocupat de gînduri mai întunecate.

— Ce vor mai flecări nemernicii ăștia în toată regiunea! spunea el. Dar ce-mi pasă mie? Cît privește justiția, n-am nici o teamă; nu au dovezi, și chiar dacă le-ar avea, puțin mi-ar păsa! De altfel, azi-dimineață l-am prevenit pe staroste să nu care cumva să întocmească o dare de seamă asupra celor întîmplate. Dinspre partea asta, n-am nici o grijă, dar flecărelile, cînd umblă așa, în voie, mă plictisesc. Este și așa destul de trist că am dat greș într-un mod atît de prostesc...

— Bine ai făcut! răspunse contele Attilio. Seniorul *podestà* ăsta al tău o fi el om de treabă și care-și cunoaște datoria, dar mai e și strîmt la minte, tîmp și anost, iar cînd ai de-a face cu astfel de oameni, este bine să-ți iei toate măsurile ca să nu-i vîri cumva în încurcătură. Dacă un nemernic de staroste face o dare de seamă, seniorul *podestà* oricît de bine intenționat ar fi, este nevoit să...

— Tu însă, îl întrerupse puțin cam brusc *don* Rodrigo, îmi încurci treburile cu felul tău de a-l tot contrazice, de a-l întrerupe într-una și de a-l lua în bătaie de joc ori de cîte ori ai prilejul. Ce dracu, un *podestà*

nu poate fi un dobitoc și un mărginit cînd, la urma urmei, e un gentilom !

— Știi, vere, zise contele Attilio privindu-l uimit, încep să cred că-ți este cam frică. Îi iei în serios pînă și pe *podestà*...

— Haide, haide, n-ai spus tu singur că e necesar să ținem seama de el ?

— Am spus-o, și cînd e vorba de-o afacere serioasă vreau să-ți dovedesc că nu sînt copil. Știi ce mă îndeamnă inima să fac pentru tine ? Sînt gata să mă duc personal să-l vizitez pe seniorul *podestà*. Ah ! Nu va fi oare mulțumit de această onoare ? Și sînt gata să-l las să vorbească o jumătate de oră despre contele-duce și despre comandantul spaniol al cetății noastre, să-i dau dreptate în toate privințele, chiar dacă ar bate cîmpii. Voi arunca atunci, ca din întîmplare, un cuvînt despre unchiul conte din Consiliul Secret... și cunoști efectul pe care îl produc astfel de cuvinte șoptite la urechea seniorului *podestà !*... În definitiv, el are mai multă nevoie de protecția noastră decît ai tu de bunăvoința lui. Voi binevoi să-l vizitez și-l voi lăsa mai bine dispus decît oricînd...

După aceste vorbe și altele asemenea, contele Attilio plecă la vînătoare ; iar *don* Rodrigo rămase să aștepte cu nerăbdare întoarcerea lui Griso. Acesta veni, în cele din urmă, pe la ora prînzului, să-și prezinte raportul.

Întîmplarea din noaptea aceea făcuse atîta vîlvă și dispariția a trei persoane din partea locului era un eveniment așa de important, încît cercetările, atît din cauza gravității lucrurilor, cît și din cauza curiozității ce-o stîrniseră, aveau să fie numeroase și stăruitoare, iar cei ce știau ceva despre această întîmplare erau pe de altă parte prea numeroși spre a putea cădea de acord să tăinuiască totul.

Perpetua nu se mai putea arăta în ușă, căci era veșnic hărțuită cu întrebările, ba de unul, ba de altul, ca să spună cine izbutise să provoace o groază atît de mare stăpînului ei. Dar amintindu-și de toate cîte se întîmplaseră și înțelegînd în sfîrșit că Agnesa o trăsese pe sfoară, spumega de furie din cauza acestei viclenii și simțea ea însăși nevoia unei ușurări. Nu că s-ar fi lăsat ispitită să se plîngă cuiva despre felul cum fusese înșe-

lată : despre aceasta nu suflă o vorbă, dar renghiul jucat sărmanului ei stăpîn nu-l putea trece sub tăcere, cu atît mai mult cu cît un astfel de renghi fusese pus la cale și făptuit de un tînăr onorabil, de o văduvă cumsecade și de o copilă nevinovată. *Don* Abbondio putea mult și bine să-i poruncească cu asprime și s-o roage cu blîndețe să tacă ; ea, la rîndul ei, putea mult și bine să-l asigure că nu era nevoie să-i atragă atenția asupra unui lucru de la sine înțeles, căci e limpede că această taină atît de mare era în inima bietei femei ca vinul nou într-un butoi vechi cu cercurile șubrede, ca vinul care fermentează, spumegă și fierbe și, chiar dacă nu face să sară cepul, bolboroseşte pe lîngă el, iese în chip de spumă, se prelinge printre doage și picură pe ici-colo, așa încît poate fi gustat și se poate recunoaște îndată ce vin este.

Gervaso, căruia nu-i venea să creadă că de astă dată era mai informat decît alții, căruia nu i se părea lucru de nimica să fi trecut printr-o asemenea spaimă și care, pentru că era amestecat într-o afacere ce mirosea a nelegiuire, socotea că a intrat și el în rîndul oamenilor, murea de poftă să se laude. Și, cu toate că Tonio, care se gîndea serios la cercetări, la urmări și la socoteala ce aveau s-o dea, îi poruncise, punîndu-i pumnul sub nas, să nu sufle o vorbă, nu fu cu putință să fie silit cu totul la tăcere.

De altfel, nici chiar Tonio, după ce lipsise în noaptea aceea de acasă pînă la o oră tîrzie, cînd se întorsese cu un mers și înfățișare cu totul neobișnuite și în suflet cu o neliniște ce-i dădea ghes la sinceritate, nu izbuti să tăinuiască întîmplarea față de nevastă-sa, care nu era mută.

Cel care vorbi mai puțin fu Menico ; îndată ce povesti părinților întîmplarea și pricina aventurii sale, aceștia, cînd auziră că unul dintre copiii lor luase parte la zădărnicirea unei acțiuni a lui *don* Rodrigo, socotiră faptul atît de grav, încît mai-mai să nu-și lase băiatul să termine povestirea. Îi dădură îndată cele mai aprige și mai amenințătoare porunci ca nu cumva să sufle vreo vorbă față de cineva, după care, în dimineața următoare, părîndu-li-se că nu sînt îndeajuns de siguri, hotărîră să-l

ţină închis în casă ziua aceea şi încă alte cîteva. Degeaba însă ! Ei înşişi, pe urmă, flecărind cu oamenii din jur, deşi nu voiau să arate că ştiu mai mult decît ei, cînd ajungeau la punctul neclar al fugii celor trei surghiuniţi ai noştri, şi la „cum", „de ce" şi „încotro" fugiseră, adăugau ca pe un lucru binecunoscut că se refugiaseră la Pescarenico. Astfel că şi acest amănunt ajunsese să fie discutat de toată lumea.

Din aceste frînturi de veşti, puse cap la cap şi împodobite, după cum se obişnuieşte, cu floricele ce se adaugă în mod firesc, puteai ţese o poveste de-o asemenea precizie şi claritate, încît să poţi mulţumi cu ea spiritul cel mai critic. Numai năvala „bravilor", eveniment prea serios şi prea răsunător pentru a fi lăsat la o parte şi despre care nimeni nu ştia nimic temeinic, era partea unde istoria se încurca de tot. Se şoptea numele lui *don* Rodrigo, şi în privinţa asta toţi erau de acord. Restul însă rămînea cu totul neclar şi se reducea la simple presupuneri. Se vorbea apoi mult despre cei doi „bravi" care fuseseră văzuţi pe drum, o dată cu căderea serii, şi despre cel care stătea în uşa cîrciumii ; dar ce lămurire puteau aduce aceste fapte atît de sărace ? Cîrciumarul era întrebat stăruitor cine fusese la cîrciumă în seara din ajun, dar el, şi pe drept cuvînt, nu-şi amintea să fi avut lume în seara aceea ; spunea numai că o cîrciumă este un port la malul mării.

Ceea ce zăpăcea mai cu seamă toate minţile şi încurca orice presupunere era acel pelerin văzut de Stefano şi de Carlandrea, pelerinul pe care răufăcătorii voiseră să-l ucidă şi care plecase apoi cu ei, sau fusese răpit de aceştia. Ce venise să facă ? Să fi fost oare un suflet din purgatoriu, ce coborîse ca să ajute femeile ? Era sufletul blestemat al unui pelerin ticălos şi prefăcut, care apărea adesea noaptea pentru a se întovărăşi cu cei ce săvîrşeau isprăvi asemănătoare celor săvîrşite de el în timpul vieţii ? Era poate un pelerin adevărat, în carne şi oase, pe care „bravii" voiseră să-l omoare, de teamă să nu strige şi să trezească satul ? Sau era (iată ce presupuneri se pot face cîteodată !) chiar unul dintre răufăcători, travestit în pelerin ? Ba era aşa, ba pe dincolo... mă rog, o mulţime de păreri, pe care nici toată iscusinţa şi

experiența lui Griso nu le-ar fi putut descurca, dacă Griso ar fi fost nevoit să reconstituie această parte a întîmplării după spusele celorlalți.

Dar, așa cum cititorul știe, tot ceea ce era încurcat pentru alții era pe deplin lămurit pentru Griso și, servindu-se de toate acestea pentru clarificarea celorlalte informații culese de el însuși și de către iscoadele lui, izbuti să întocmească din ele o relatare îndeajuns de limpede pentru *don* Rodrigo.

Se închise numaidecît cu el într-o cameră și îi spuse despre lovitura încercată de cei doi logodnici, ceea ce explica în mod firesc pentru ce fusese găsită casa goală și pentru ce trăseseră clopotele, așa că nu mai era necesar să se presupună că în castel s-ar fi aflat vreun trădător, așa cum bănuiseră la început amîndoi. Îi mai spuse și despre fugă, a cărei cauză era ușor de ghicit : teama logodnicilor surprinși asupra faptului, sau înștiințarea despre năvala „bravilor", care făcuse să fiarbă întreg ținutul.

Îi mai spuse că cei trei se refugiaseră la Pescarenico, și atît, căci mai mult nu știa nici el.

Don Rodrigo se bucură cînd văzu că nu fusese trădat de nimeni și cînd constată că fapta sa nu lăsase nici o urmă.

Dar această mulțumire nu ținu mult.

— Au fugit împreună ! strigă el deodată. Împreună ! Cu ticălosul ăla de călugăr ! Cuvintele îi ieșeau înăbușite din gîtlej și sfărîmate printre dinții care mușcau degetele. Înfățișarea îi era hidoasă, ca și patimile. Călugărul ăla o să mi-o plătească, Griso ! Nu mai pot răbda ! Dar trebuie să știu... trebuie să găsesc !... Chiar astă-seară trebuie să știu unde sînt ! N-am pace ! Du-te numaidecît la Pescarenico și află, vezi, găsește !... Primești patru scuzi și protecția mea pentru totdeauna ! Chiar astă-seară vreau să aflu totul !... Oh, călugărul ăla ! Ticălosul !

Iată-l pe Griso pornind din nou la drum. Chiar în seara aceleiași zile putu să aducă ilustrului său stăpîn vestea pe care o dorea, și iată cum :

Una din cele mai mari bucurii ale acestei vieți este prietenia, și una din bucuriile prieteniei este de a avea

cui încredința o taină. Însă prietenii nu sînt numai doi cîte doi, ca soții ; fiecare om, vorbind în general, are mai mulți prieteni, încît ei formează un lanț, al cărui capăt nimeni nu ar putea să-l găsească. Atunci cînd un prieten își îngăduie bucuria de a încredința o taină altui prieten, înlesnește acestuia dorința de a-și îngădui aceeași bucurie la rîndul lui. Îl roagă într-adevăr să nu spună nimic nimănui, aceasta este însă o condiție care, dacă ar fi luată în înțelesul strict al cuvîntului, ar întrerupe pe loc întregul lanț al bucuriilor. Însă practica generală a vrut să impună doar obligația de a nu împărtăși taina decît unui prieten, tot atît de credincios, căruia să i se impună aceeași condiție. Și astfel, din prieten credincios în prieten credincios, taina merge, merge de-a lungul acelui lanț nesfîrșit, pînă ce ajunge la urechea aceluia sau acelora căruia sau cărora primul ce o rostise intenționa în mod deosebit să nu ajungă.

S-ar putea totuși să întîrzie multă vreme pe drum dacă fiecare n-ar avea decît doi prieteni : cel care îi spune și cel care află taina. Dar există oameni privilegiați, care își numără prietenii cu sutele, și cînd taina ajunge la unul dintre aceștia, capătă aripi așa de mari și de numeroase, încît îți este cu neputință s-o mai urmărești.

Cronicarul nostru n-a izbutit să afle prin cîte guri trecuse taina pe care Griso avea s-o descopere. Fapt este însă că omul care întovărășise femeile la Monza, întorcîndu-se spre seară cu trăsurica la Pescarenico, se întîlni, înainte de a ajunge acasă, cu un prieten credincios, căruia îi povesti, în mare taină, ce faptă bună săvîrșise și urmarea ei, iar rezultatul este că Griso putu, 'două ore mai tîrziu, să se întoarcă în goană la castel și să comunice lui *don* Rodrigo că Lucia și maică-sa se adăpostiseră la o mănăstire din Monza, iar Renzo își urma drumul spre Milano.

Don Rodrigo încercă o josnică bucurie cînd află despre această despărțire, care-l făcu să nutrească din nou speranța ticăloasă că-și va atinge scopul. Se gîndi o mare parte din noapte la cele ce avea de făcut și se trezi,

foarte devreme, cu două planuri în minte, unul întocmit pe de-a-ntregul, iar celălalt de-abia schițat.

Primul era să trimită numaidecît pe Griso la Monza, ca să capete vești mai precise despre Lucia și să afle dacă s-ar putea încerca acolo ceva. Trimise deci să-l cheme numaidecît pe credinciosul său, îi puse în mînă cei patru scuzi făgăduiți, lăudîndu-l din nou pentru priceperea cu care știuse să-i cîștige, și-i comunică însărcinarea ce-l aștepta.

— Stăpîne... zise șovăitor Griso.

— Ce ? N-am vorbit lămurit ?

— Nu s-ar putea să trimiteți pe altcineva ?

— Cum ?

— Preaînălțate stăpîn, sînt oricînd gata să-mi risc pielea pentru domnia-voastră, aceasta este de altfel datoria mea, dar știu de asemeni că stăpînul nu ține cu tot dinadinsul să primejduiască viața slujitorilor săi.

— Ce vrei să spui ?

— Înălțimea-voastră cunoaște prea bine acuzațiile care atîrnă deasupra capului meu... Aici mă aflu sub ocrotirea domniei-voastre, sîntem o întreagă trupă, seniorul *podestà* este un prieten al casei, oamenii lui îmi poartă respect, și eu, la rîndul meu... deși, este un lucru puțin onorabil, dar ca să trăiesc liniștit... mă port prietenește cu ei. La Milano livreaua înălțimii-voastre este cunoscută, dar la Monza... acolo eu sînt cel cunoscut. Și știe înălțimea-voastră, o spun numai în treacăt, că cel care ar putea să mă dea pe mîna justiției, sau să aducă numai capul meu, ar da o lovitură bună ? O sută de scuzi unul peste altul și posibilitatea de a elibera doi tîlhari.

— Ce dracu ! zise *don* Rodrigo, parcă ai fi un cîine jigărit care abia îndrăznește să se repeadă la picioarele celui care intră pe poartă, privind îndărăt să vadă dacă cei din casă îl susțin, fără curajul de a se îndepărta.

— Cred, stăpîne, că pînă acum am dat dovadă...

— Deci ?

— Deci, răspunse repede Griso, pus astfel la locul lui, deci înălțimea-voastră să considere că nu am spus nimic : inimă de leu, picioare de iepure, și sînt gata de plecare !

— Iar eu n-am spus că vei pleca singur! Ia cu tine pe doi dintre cei mai buni... pe Sfregiato [1] și pe Tiradritto [2] și du-te fără teamă, fii același Griso de totdeauna! Ce dracu! Cînd e vorba de trei indivizi ca voi, care s-au pus pe treabă, cine crezi că s-ar încumeta să vă stînjenească? Ar trebui ca oamenii poliției din Monza să se fi plictisit de-a binelea de viață ca să și-o riște pentru o sută de scuzi într-un joc atît de primejdios! Și apoi... și apoi nu cred să fiu chiar atît de necunoscut *prin partea locului*, încît calitatea de slujitor al meu să nu însemne acolo nimic...

După ce-l batjocori puțin pe Griso în acest fel, îi dete îndrumări numeroase și amănunțite. Griso îi luă așadar pe cei doi tovarăși și porni, cu înfățișare plină de îndrăzneală și voioșie, dar blestemînd în adîncul inimii sale și Monza, și prețul pus pe capul său, și femeile și capriciile stăpînilor. Mergea ca lupul care, împins de foame, cu burta goală și slab de-i numeri coastele, coboară din munți unde totul e acoperit de zăpadă și pășește cu teamă în cîmpia largă, oprindu-se mereu, cu laba ridicată și mișcîndu-și coada năpîrlită:

Ridică botul, adulmecînd vîntul fățarnic [3],

să vadă dacă nu cumva-i aduce miros de om sau de plumb, ciulește urechile ascuțite și rotește ochii sîngeroși în care se ghicește dorința de pradă și spaima de vînători. Și voi spune, pentru cine ar dori să știe de unde vine acest frumos vers, că este scos dintr-o drăcie inedită despre cruciade și lombarzi, care în scurtă vreme nu va mai fi inedită și va produce multă vîlvă; iar eu l-am folosit aici pentru că era potrivit, iar locul de unde l-am luat îl spun pentru a nu mă împodobi cu meritul altuia. Totuși, să nu se creadă că aceasta este o viclenie de a mea pentru a da a înțelege că autorul acestei drăcii și cu mine sîntem ca frații și că eu cotrobăiesc în voie prin manuscrisele lui.

---

[1], [2] Porecle care s-ar traduce aproximativ: Cel-crestat-pe-față și Țintește-drept-cu-arma.

[3] Versul este luat din poemul *Lombarzii în prima cruciadă* (X, 16), operă a poetului Tommaso Grossi (1791—1853), contemporan și prieten cu Manzoni.

Celălalt gînd ce stăruia în mintea lui *don* Rodrigo era să găsească mijlocul ca Renzo să nu se mai poată întîlni cu Lucia și nici să mai calce prin ținut, iar în acest scop plănuia să răspîndească zvonuri înspăimîntătoare asupra unor curse ce i-ar fi întinse, zvonuri care, ajungînd la urechile tînărului prin intermediul vreunui prieten, să-l facă să-i piară cheful de a se mai întoarce prin părțile acestea. Totodată socotea că cel mai sigur mijloc ar fi să obțină expulzarea lui din țară, dîndu-și de fapt seama că într-o asemenea împrejurare justiția l-ar putea sluji mai mult decît forța. Ar putea, de pildă, să dea amploare încercării de pătrundere în casa parohială, descriind-o ca pe o agresiune, ca pe un act de nesupunere, și, prin intermediul avocatului, să-l convingă pe *podestà* că e cazul să emită împotriva lui Renzo un ordin de arestare. Dar gîndi că nu se cuvenea să-și murdărească chiar el mîinile în această afacere și, fără a mai sta mult pe gînduri, se hotărî să i se adreseze avocatului Sforărie, informîndu-l doar atîta cît să poată pricepe ce dorea el.

„Doar sînt atîtea legi, gîndea el, și dacă avocatul nu este un dobitoc, va ști să găsească ceva care să-mi servească, o gîlceavă, de pildă, care să poată fi aruncată în seama acelui nemernic! Altminteri, îmi schimb părerea despre el... Dar ce întorsătură iau cîteodată lucrurile în lumea asta!" În timp ce el se gîndea la avocat ca ca la omul cel mai nimerit să-l servească, un altul, la care nimeni nu s-ar fi putut gîndi, și, ca să precizăm, Renzo însuși, se ostenea să-l servească într-un mod mult mai sigur și mai lesnicios decît tot ceea ce ar fi putut găsi vreodată avocatul.

Am văzut de multe ori un băiețaș drăgălaș și vioi, poate din cale-afară de vioi, dar care, după toate aparențele, promite să ajungă gentilom ; l-am văzut încercînd să închidă pe înserat o mică turmă de purcei pe care-i lăsase în timpul zilei să alerge liberi într-o grădină. Ar fi vrut să-i ducă pe toți deodată la adăpost, dar nu izbutea : unul o lua spre dreapta și, în timp ce micul păstor alerga să-l aducă îndărăt, alții o zbugheau spre stînga, și în toate părțile. Încît, după ce-și pierdea răbdarea, băiețașul se lăsa păgubaș, îi băga mai întîi pe cei care erau mai aproape de intrare și pe urmă se ducea să-i

aducă și pe ceilalți, cîte unul, cîte doi, sau cîte trei, cum putea. Ei bine, un asemenea joc de cuvinte să facem și noi cu eroii noștri.

Odată Lucia pusă la adăpost, am alergat la *don* Rodrigo ; acum trebuie să-l părăsim pe el, spre a-l urmări pe Renzo, pe care-l pierdușem din vedere.

După despărțirea dureroasă pe care am povestit-o, Renzo mergea, de la Monza la Milano, într-o stare de spirit lesne de închipuit. Să-și părăsească întîi casa, să-și părăsească meseria și, mai rău decît toate, să se depărteze de Lucia, să se trezească pe un drum fără să știe unde se va stabili... și toate din cauza acelui ticălos ! Frămîntîndu-și mintea cu astfel de gînduri, se lăsa cu totul stăpînit de mînie și de apriga dorință a răzbunării, pînă cînd își amintea de rugăciunea ce-o făcuse împreună cu bunul călugăr în biserica din Pescarenico și se căia. Dar mînia i se întețea apoi din nou, pînă cînd zărea o icoană pe un zid, se descoperea și se oprea o clipă, să se roage iarăși, astfel încît, în timpul acestei călătorii, ucise în inima sa pe *don* Rodrigo și-l reînvie de cel puțin douăzeci de ori.

Pe vremea aceea drumul era săpat în întregime între două maluri înalte, noroios, pietros și cu crestături adînci de roți, care după ploi se preschimbau în adevărate pîraie ; în anumite locuri mai joase, drumul era inundat cu totul, astfel încît ai fi putut merge pe el cu barca. Pe alocuri, o cărare îngustă și niște trepte săpate în vreunul din malurile drumului arătau că alți trecători își croiseră drum peste cîmp.

Renzo apucă pe una din aceste cărări, care ducea pe o înălțime, și zări clădirea impunătoare a domului, stăpînind cîmpia, ca și cum s-ar fi înălțat nu în mijlocul unui oraș, ci în mijlocul unui deșert. Uitînd de toate amărăciunile, se opri locului, ca să privească — măcar că era departe — această a opta minune de care auzise vorbindu-se încă de pe cînd era copil.

Dar, după cîteva clipe, uitîndu-se în urmă și zărind în depărtare lanțul neregulat al munților, iar între crestele lor, înalt și distinct, scumpul său Resegone, își simți din nou tot sîngele clocotind. Așa că, după ce mai stătu un timp să privească trist în direcția aceea, se întoarse

mîhnit și-și urmă calea. Încet-încet, începu apoi să distingă clopotnițe, turle, cupole și acoperișuri ; coborî atunci din nou pe drum, mai merse ce mai merse și, cînd socoti că este destul de aproape de oraș, se apropie de un trecător și, salutîndu-l cu toată politețea de care era în stare, îi spuse :

— Fiți bun, seniore...

— Ce dorești, tinere ?

— Ați putea să-mi arătați drumul cel mai scurt înspre mînăstirea capucinilor, unde se află părintele Bonaventura ?

Omul căruia i se adresase Renzo era un locuitor avut din împrejurimi, care plecase de dimineață la Milano pentru niște afaceri și se întorcea acum fără a fi izbutit nimic, dar foarte grăbit și dornic să se vadă mai repede acasă. Totuși, fără să dea semn de nerăbdare, răspunse foarte politicos :

— Flăcăule dragă, mînăstiri sînt mai multe aici. Ar trebui să-mi spui mai deslușit pe care o cauți.

Renzo scoase atunci din sîn scrisoarea părintelui Cristoforo și o arătă acelui domn, care citi : „Poarta Orientală", acesta i-o înapoie și-i spuse :

— Ai noroc, tinere dragă, mînăstirea pe care o cauți este în apropiere. Apucă pe această cărăruie la stînga, e mai de-a dreptul, și în cîteva minute vei ajunge la colțul unei clădiri lungi și nu prea înalte : este spitalul ; ocolește șanțul care-l înconjoară și vei ajunge la Poarta Orientală. Intră și, după trei-patru sute de pași, o să vezi o piață mică și niște ulmi frumoși ; acolo e mînăstirea, nu te poți rătăci. Dumnezeu să te ajute, tinere ! Și, întovărășind ultimele cuvinte cu un salut elegant din mînă, se îndepărtă.

Renzo fu bineînțeles uimit, dar se și lămuri asupra bunăvoinței orășenilor față de țărani. Nu știa că nimerise o zi deosebită, o zi în care mantia se înclina în fața sumanului. Urmă drumul ce-i fusese indicat și se pomeni în fața Porții Orientale. N-ar trebui ca la acest nume cititorul să-și lase închipuirea să alerge la imagini care pot să-i apară în ziua de azi. În vremea cînd Renzo intra pe acea poartă, drumul ce ducea în oraș mergea în linie

dreaptă numai de-a lungul spitalului, pe urmă se strecura șerpuitor și îngust printre două hățișuri. Poarta însăși era formată din doi stîlpi, cu un mic acoperiș deasupra, pentru a adăposti canturile, și avea într-o parte o mică gheretă pentru vameși. Bastioanele coborau în pantă inegală, iar terenul era un maidan plin de gropi și hîrtoape, de resturi și gunoaie aruncate acolo la întîmplare. Ulița care se deschidea atunci în fața celui ce intra pe poartă nu se deosebea prea mult de aceea care se înfățișează astăzi celui ce intră pe Poarta Tosa. Un șanț o străbătea prin mijloc, pînă la o mică distanță de poartă, despărțind-o astfel în două ulicioare întortocheate, acoperite fie de praf, fie de noroi, după anotimp.

În locul unde se afla pe atunci și unde mai este și astăzi străduța numită Borghetto, șanțul se pierdea într-un canal. Aici se afla o coloană cu o cruce în vîrf, numită crucea sfîntului Dionis ; la dreapta și la stînga erau grădini împrejmuite cu garduri și din loc în loc căsuțe locuite mai ales de spălătorese.

Renzo intră și trecu, fără ca nici unul dintre vameși să-l ia în seamă, lucru care i se păru curios, deoarece de la cei cîțiva consăteni care se puteau lăuda că fuseseră la Milano auzise povestindu-se lucruri grozave despre cercetările și interogările la care erau supuși cei ce veneau de la țară. Drumul era atît de pustiu, încît, dacă n-ar fi auzit din depărtare un vuiet înăbușit, care vestea o mare frămîntare, i s-ar fi părut că intră într-un oraș nelocuit.

Mergînd mai departe, văzu pe jos niște dungi albe și moi ca de zăpadă și fu uimit, fiindcă zăpadă nu putea fi : zăpada nu cade așa, în dungi, și nici în anotimpul acela. Se aplecă lîngă o dungă din acelea albe, privi, puse mîna și băgă de seamă că era făină.

„Mare belșug trebuie să fie în Milano, își spuse el, dacă se risipește astfel darul Domnului. Și mai vor să ne facă să credem că peste tot e sărăcie ! Iată cum mint ca să înăbușe murmurele bieților oameni de la sate..."

Dar după alți cîțiva pași, ajungînd lîngă coloană, descoperi la baza ei ceva și mai ciudat : pe treptele soclului văzu risipite niște lucruri care în mod sigur nu erau pietre și pe care, dacă le-ar fi văzut pe tejgheaua unui

brutar, n-ar fi șovăit o clipă să le numească pîini. Dar lui Renzo nu-i venea să creadă așa ceva. Ce Dumnezeu ?! ăsta nu era loc să pui pîinile pe el !

„Ia să vedem ce-o mai fi și asta ?“ își spuse el din nou. Se apropie de coloană, se aplecă și ridică unul din obiecte : era într-adevăr o pîine rotundă, foarte albă, ca acelea din care Renzo nu obișnuia să mănînce decît la sărbători.

— E pîine adevărată ! spuse cu voce tare, atît îi era de mare nedumerirea. De ce-or risipi-o așa ? Într-un an ca ăsta ? Și nici măcar nu se ostenesc s-o adune de pe jos ! Să fie oare asta țara belșugului ?

După un drum de zece zile, în aerul proaspăt al dimineții, după ce că-l nedumerise, pîinea aceea îi ațîtase și foamea.

„S-o iau ? se întrebă el. Haida-de ! au lăsat-o aici s-o mănînce cîinii, cu atît mai mult se cuvine unui creștin. La urma urmelor, dacă se arată stăpînul ei, n-am decît să i-o plătesc !“

Tot gîndind astfel, puse într-un buzunar pîinea pe care o avea în mînă, băgă alta în celălalt buzunar, iar din a treia începu să mănînce. Și porni din nou la drum, mai nedumerit ca oricînd și dornic să afle se însemnau toate astea. Abia făcu cîțiva pași, și întîlni niște oameni venind dinspre oraș. Se uită cu luare-aminte la ei. Era un bărbat, o femeie și, cîțiva pași mai în urmă, un băiețaș ; toți trei încărcați cu poveri care păreau mai grele decît puteau ei duce și toți trei aveau o înfățișare ciudată. Hainele, sau, mai bine zis, zdrențele de pe ei erau pline de făină ; aveau făină și pe obraji și păreau agitați și neliniștiți de ceva. Pe lîngă faptul că umblau încovoiați din pricina greutății, mai păreau și tare chinuiți, ca și cînd ar fi avut oasele zdrobite. Bărbatul ducea în spate, cu greu, un sac mare de făină, din care curgea printr-o mulțime de găuri un șuvoi alb la fiecare zdruncinătură. Figura femeii era însă și mai schimonosită ; avea un pîntece enorm pe care părea că-l susține din greu cu amîndouă brațele îndoite, asemenea unei oale cu două toarte, iar de sub pîntece se iveau două picioare dezgolite pînă mai sus de genunchi, care înaintau împleticindu-se. Renzo privi mai bine și văzu că pîntecele acela mare nu era

altceva decît rochia pe care femeia o ţinea de poale, plină cu cîtă făină putuse încăpea, ba, mai mult, astfel încît, la fiecare pas, se mai risipea cîte puţin. Băieţelul ducea pe cap, cu amîndouă mîinile un coş plin cu pîini, dar, avînd picioarele mai scurte decît părinţii săi, rămînea în urmă. Ca să-[illegible]gă, se grăbea uneori, întinzînd cît putea pasul, dar îşi pierdea echilibrul din care pricină îi cădea cîte o pîine din coş.

— Aruncă-le, netrebnicule, aruncă-le pe toate ! striga mama scrîşnind din dinţi către băieţaş.

— Nu le arunc eu, cad ele, ce vrei să le fac ? ! răspunse copilul.

— Ah ! Norocul tău că am mîinile legate !... zise femeia mişcîndu-şi pumnii ca şi cum l-ar fi scuturat pe bietul băieţaş. Cu această mişcare, făcu să zboare în vînt mai multă făină decît ar fi avut nevoie pentru cele cîteva pîini pe care le scăpase băieţaşul.

— Haide, lasă, spuse bărbatul, ne-om întoarce noi şi le-om lua, sau le-o lua altcineva. Răbdăm de atîta amar de vreme, şi acum, că am dat peste puţină îmbelşugare, să ne bucurăm de ea în sfîntă pace.

Între timp, alţi oameni veneau dinspre poartă ; unul dintre aceştia, apropiindu-se de femeie, o întrebă :

— De unde ai luat pîinea ?

— De mai încolo, răspunse aceasta, şi cînd ceilalţi se depărtară cîţiva paşi, adăugă, bombănind : Ticăloşii ăştia de ţărani or să mănînce toate brutăriile şi prăvăliile şi n-o să mai rămînă nimic pentru noi !

— O să fie cîte puţin pentru fiecare, hapsînă ce eşti ! spuse bărbatul. Că e destul !

Din toate astea, precum şi din altele pe care le vedea şi le auzea, Renzo începu să înţeleagă că intrase într-un oraş răsculat şi că era o zi în care oricine jefuia pe măsura poftei şi a puterii, plătind cu lovituri în loc de bani.

Oricît am dori noi să-l prezentăm pe sărmanul nostru muntean într-o lumină favorabilă, adevărul istoric ne obligă să spunem că primul simţămînt fu acela de satisfacţie. Avea atît de puţine temeiuri să fie mulţumit de felul cum stăteau atunci lucrurile, încît era înclinat să aprobe tot ceea ce ar fi putut să schimbe într-un fel sau

altul situația. De altfel, nefiind nicidecum un om superior secolului său, trăia și el împărtășind credința generală că lipsa de pîine se datorește acaparatorilor și brutarilor și era gata să socotească îndreptățit orice sistem de a li se smulge din mîini bucatele, pe care ei, conform aceleiași concepții le refuzau cu atîta cruzime unui întreg popor înfometat.

Totuși, se hotărî să nu se amestece în vîltoare și se bucură în sinea lui că era trimis la un capucin, care îi va găsi un adăpost și-i va sluji drept călăuză. Cu astfel de gînduri și tot privind cuceritorii care veneau încărcați cu pradă, străbătu și scurtul drum ce-i mai rămăsese pînă la mînăstire.

Acolo unde astăzi se înalță un palat măreț, cu o terasă încîntătoare, se afla pe vremea aceea, și era încă pînă acum cîțiva ani, o mică piață, în fundul căreia se înălțau biserica și mînăstirea capucinilor, avînd în față patru ulmi înalți.

Îi fericim, nu fără invidie, pe acei cititori care nu au văzut lucrurile în starea de odinioară ; asta înseamnă că sînt foarte tineri și n-au avut timpul să făptuiască prea multe greșeli. Renzo se duse drept la poartă, își ascunse în sîn jumătatea de pîine ce-i rămăsese, scoase scrisoarea, ca s-o aibă la îndemînă, și trase clopoțelul. O ferestruică zăbrelită se deschise și în pervaz apăru fața călugărului portar, care întrebă cine sună.

— Un om de la țară, care aduce părintelui Bonaventura o scrisoare urgentă de la părintele Cristoforo.

— Dă-o încoace, spuse portarul, întinzînd mîna printre zăbrele.

— Nu, nu, răspunse Renzo, trebuie să i-o predau în mînă.

— Părintele Bonaventura nu este în mînăstire.

— Lasă-mă să intru, să-l aștept.

— Uite ce să faci, spuse călugărul, du-te și așteaptă în biserică, și, între timp, poți face și o faptă bună. În mînăstire nu se poate intra deocamdată. După ce spuse acestea, închise ferestruica.

Renzo rămase mut, cu scrisoarea în mînă. Făcu vreo zece pași spre ușa bisericii, cu gîndul să urmeze sfatul

călugărului, dar apoi se gîndi să arunce mai întîi încă o privire asupra mulțimii. Străbătu piața, se duse la marginea drumului și se opri cu brațele încrucișate la piept, privind în stînga, spre interiorul orașului, unde zarva era mai mare și mai năvalnică. Dar vîrtejul îl atrase pe privitor.

„Ia să văd ce-i acolo !“ își zise Renzo. Scoase jumătatea de pîine și, tot mușcînd din ea, o porni înspre oraș. Și în timp ce Renzo mergea, să povestim cît mai pe scurt cu putință, pricinile și începutul acelei răzvrătiri.

CAPITOLUL XII

Acesta era al doilea an de secetă. Cu un an înainte, rezervele agonisite în anii trecuți acoperiseră într-o oarecare măsură lipsurile, iar populația, nici sătulă, nici înfometată, se trezise, sărăcită de orice agoniseală, în vara anului 1628, în care ne aflăm cu povestirea noastră. Recolta din anul acesta, atît de așteptată și de dorită, fu însă și mai dezastruoasă decît cea dinainte, parte din cauza unor și mai mari capricii ale climei (aceasta era situația, nu numai în regiunea Milanului, ci și în ținuturile învecinate), parte din vina oamenilor.

Prăpădul și pustiirile războiului, al acelui groaznic război despre care am pomenit mai sus, erau atît de cumplite, încît în regiunile unde se dăduseră lupte, nenumărate ogoare, mult mai multe ca de obicei, rămăseseră nelucrate și părăsite de țăranii care, în loc să-și agonisească pîinea pentru ei și pentru alții prin muncă, erau siliți să plece, s-o cerșească.

Am spus mult mai multe ca de obicei pentru că dările de nesuportat, impuse cu o lăcomie și cu o nechibzuință revoltătoare, felul cum se purtau chiar în timp de pace trupele cantonate prin sate — purtare pe care dureroasele documente ale timpului o aseamănă cu aceea a unui inamic invadator — precum și alte cauze, pe care nu este aici locul să le pomenim, ce dăinuiau de cîtăva vreme, duseseră încetul cu încetul la acea tristă stare de lucruri din tot ținutul Milanului. Împrejurările acestea neobișnuite de care amintim erau ca niște crize periodice ale unei boli cronice. Nici nu se terminase bine strînsul acestei proaste recolte, că aprovizionările pentru armată și risipa care le întovărășește de obicei produseseră un asemenea gol, încît lipsa se făcu pe loc simțită și cu ea acel dureros, dar inevitabil efect : scumpetea.

Iar cînd aceasta atinge un anumit grad, se naște întotdeauna (cel puțin s-a născut întotdeauna pînă acum, și dacă se mai naște și astăzi, după ce s-au scris atîtea tratate de către autori competenți, închipuiți-vă ce era pe atunci !), se naște, zic, în mintea celor mulți credința că nu lipsa este cauza scumpetei. Uită cu toții că s-au temut de ea și au prevăzut-o și presupun, dintr-o dată, că ar exista grîne din belșug, dar că răul provine din faptul că nu se dau îndeajuns pentru consum ; presupuneri ce nu stau în picioare, dar care hrănesc în același timp mînia și speranța.

Acaparatorilor de grîne, adevărați sau închipuiți, proprietarilor de pămînt care nu-și vînd toate produsele într-o singură zi, brutarilor care le cumpără, în sfîrșit, tuturor celor care le dețin într-o măsură mai mică sau mai mare, ori care sînt bănuiți că le-ar deține, li se imputau lipsa și scumpetea ; ei erau ținta plîngerilor generale, a urii tuturor, fie bine, fie rău îmbrăcați. Și astfel începea să se afirme cu cea mai mare precizie unde sînt magaziile, sau grînarele pline și arhipline, se indica un număr fantastic de saci, se vorbea cu certitudine de cantitatea imensă de grîne expediată, în taină, în alte ținuturi, unde se afirma cu tot atîta siguranță și cu o egală indignare, că grînele de acolo fuseseră trimise la Milano. Li se cerea autorităților să ia măsurile care par de obicei mulțimii sau au părut întotdeauna pînă azi, foarte drepte, atît de simple și atît de eficace, pentru a scoate la iveală grînele ascunse, zidite, îngropate — după cum se spunea — și pentru a se înscăuna din nou belșugul. Autoritățile luau unele măsuri, de pildă : stabileau prețul maximal pentru anumite alimente ; fixau pedepse pentru cei care refuzau să le vîndă și alte asemenea legi. Cu toate acestea, în lumea noastră, orice măsură, oricît ar fi ea de strașnică, n-are puterea să micșoreze nevoia de hrană și nici să facă să apară recolta de două ori într-un anotimp ; și cum măsurile de care vorbeam mai sus nu aveau, firește, puterea de a lua mărfuri de acolo de unde ar fi putut să fie un surplus, răul continua să crească. Mulțimea atribuia aceste rezultate insuficienței și slăbiciunii măsurilor luate și cerea, cu voce tare, altele mai

energice și mai hotărîte. Și, spre nenorocirea ei, găsi omul pe care-l visa.

Întrucît guvernatorul, *don* Gonzalo Fernandez de Cordova lipsea, fiind însărcinat cu conducerea asediului de la Casale del Monferrato, îi ținea locul în Milano marele cancelar Antonie Ferrer, tot spaniol și el. Acesta băgă de seamă (cine n-ar fi observat ?) că vînzarea pîinii la un preț rezonabil este, prin ea însăși, un lucru foarte dorit și-și închipui (aici fu greșeala !) că un ordin al său ar fi suficient pentru ca acest lucru să se și realizeze. Stabili *meta* [1] (așa numesc aici tariful în materie de alimente), stabili deci *meta* pentru pîine la o sumă care ar fi fost foarte potrivită dacă grîul s-ar fi vîndut în mod curent cu treizeci și trei de lire banița. Dar, din nenorocire, se vindea pînă la patruzeci de lire ! Așa că marele cancelar procedă ca o femeie care crede că întinerește falsificîndu-și actul de naștere.

Alte dispoziții, mai puțin nesocotite și mai puțin nedrepte, rămaseră, cum se întîmplă adesea, prin însăși forța lucrurilor, neaplicate. Dar la respectarea acesteia veghea mulțimea, care, văzîndu-și, în sfîrșit, dorința preschimbată în lege, n-ar fi îngăduit ca ea să rămînă o glumă. Mulțimea dădu deci deîndată năvală la brutării și ceru pîine la prețul stabilit, cu tonul hotărît și amenințător pe care-l dau foamea, forța și legea cînd sînt întrunite la un loc. Nu mai întrebați dacă brutarii au protestat. Erau siliți să frămînte, să se ostenească să bage în cuptor, fără răgaz ; pentru că poporul, simțind vag că măsura era nedreaptă, asedia fără încetare brutăriile, ca să se bucure de această pomană cît mai era cu putință. Brutarii erau siliți să se ostenească, așadar, să-și scuipe plămînii mai mult decît de obicei, ca pînă la urmă să și păgubească. Își poate da oricine seama ce mare plăcere putea să fie asemenea lucruri pentru ei ! Dar avînd pe cap pe de o parte autoritățile, care aplicau pedepse, și pe de alta poporul, care voia să fie servit și care la cea mai mică zăbavă mormăia amenințînd cu glas tare că-și va face singur dreptate, bieții brutari n-aveau nici o scăpare ; erau siliți să frămînte, să bage în cuptor, să

[1] Prețul maximal.

scoată din cuptor și să vîndă pîine caldă. Ca să poată merge totuși mai departe tot așa, nu era de ajuns să li se ordone sau să li se bage frica-n oase, ci trebuiau să mai și poată s-o facă, iar dacă lucrurile ar fi continuat așa încă o bucată de vreme, ei nu ar mai fi rezistat. Arătară autorităților nedreptatea și imposibiltatea de a suporta sarcina ce le fusese impusă, amenințînd că aruncă lopata în cuptor și pleacă, dar, între timp fiecare continua cum putea, nădăjduind că, odată și odată, marele cancelar le va da dreptate. Dar Antonio Ferrer, care era ceea ce azi s-ar numi un om de caracter, răspundea că brutarii beneficiaseră mult, și chiar foarte mult, în trecut, că vor beneficia mult, și chiar foarte mult, în momentul cînd belșugul se va întoarce ; că va avea grijă, că se va gîndi să le dea oarecare despăgubiri, dar între timp să lucreze înainte, și fie că era convins de ceea ce spunea, fie că își dăduse seama, după rezultate, de imposibilitatea menținerii ordinului său, voia să lase altora sarcina ingrată de a-l revoca. De altfel, cine ar putea ști acum ce era atunci în mintea lui Antonio Ferrer ? Fapt este că rămase neînduplecat în privința celor ce hotărîse. Pînă în cele din urmă, decurionii (un corp de magistrați municipali compus din nobili, care a ființat pînă în anul 96 al secolului trecut [1]) înștiințară prin niște scrisori pe guvernator despre felul cum stăteau lucrurile, cerînd să găsească el măsurile care să îndrepte situația.

Înglodat pînă peste cap în treburile războiului, *don* Gonzalo făcu ceea ce cititorul își poate fără îndoială închipui, adică numi o giuntă, căreia îi conferi autoritatea de a stabili pentru pîine un preț acceptabil, încercînd astfel să satisfacă atît o parte, cît și cealaltă. Deputații se întruniră, sau, cum se spunea pe atunci, într-un jargon administrativ împrumutat din limba spaniolă, se giuntară ; și, după mii de plecăciuni, complimente, preambule, suspine, întreruperi, propuneri zadarnice, amînări, împinși, constrînși cu toții să găsească o soluție a cărei necesitate o simțeau, știind bine că joacă o carte mare, dar convinși că nu aveau altceva de făcut, hotărîră să urce

[1] Cartea fiind scrisă la începutul secolului al XIX-lea, aici e vorba deci de secolul al XVIII-lea.

prețul pîinii. Brutarii răsuflară ușurați, dar poporul se înfurie.

Cu o seară înainte de a fi ajuns Renzo la Milano, străzile și piețele fierbeau de oameni cuprinși cu toții de aceeași furie și stăpîniți de același gînd, oameni care, fie că se cunoșteau, fie că nu, se întruneau în grupuri fără a-și fi dat întîlnire și aproape fără să-și fi dat seama, ca niște picături răspîndite pe aceeași pantă. Orice cuvîntare întărea convingerea și înflăcărarea atît a auditorilor, cît și a celui care o rostea. Printre atîția înflăcărați, se găseau, totuși, unii mai cu sînge rece, care priveau cu multă plăcere cum se tulbură din ce în ce apele și se străduiau să le tulbure și mai mult prin raționamente și istorisiri dintre acelea pe care viclenii știu să le născocească și pe care cugetele rătăcite știu să le creadă, propunîndu-și să nu lase să se limpezească această apă fără a pescui puțin în ea. Mii de oameni se duseră la culcare cu simțămîntul tulbure că trebuia să se facă ceva, că ceva se va face. Înainte de-a se lumina de ziuă, pîlcuri-pîlcuri înțesau din nou străzile : copii, femei, bărbați, bătrîni, muncitori, cerșetori se adunau la întîmplare. Ici un murmur confuz de glasuri ; colo perora unul și alții aplaudau ; cineva punea dincolo vecinului aceeași întrebare ce-i fusese pusă și lui ; altul repeta în altă parte aceeași exclamație pe care o auzise răsunîndu-i în ureche... și așa, peste tot erau numai vaiete, amenințări, strigăte de indignare, cîteva cuvinte alcătuind conținutul atîtor și atîtor cuvîntări.

Nu lipsea decît un prilej, un îndemn, un pretext oarecare pentru a transforma vorbele în fapte, și prilejul nu se lăsă mult așteptat. În zorii zilei ieșeau de obicei din brutării ucenicii care duceau la mușteriii obișnuiți coșuri mari încărcate cu pîine. Cînd primul dintre acești nenorociți apăru în fața unui grup de oameni, fu ca o scînteie căzută într-o pulberărie.

— Uite că e pîine ! tunară o sută de glasuri deodată.

— Sigur că da, dar numai pentru asupritori, care înoată în belșug și vor să ne lase pe noi să murim de foame ! spuse unul și, apropiindu-se de ucenic, apucă de marginea coșului, îl trase spre sine și spuse : Ia să vedem !

Ucenicul se îmbujoră, apoi păli, începu să tremure și vru să spună : „Lăsați-mă să plec", dar vorba i se stinse pe buze, întinse brațele și încercă în grabă să le libereze de curelele coșului.

— Jos cu coșul ! se auzi un strigăt.

Deodată mai multe mîini apucară coșul și-l trîntiră jos, smulgînd pînza care-l acoperea ceea ce făcu să se răspîndească în jur o aromă plăcută.

— Sîntem și noi oameni, și trebuie să mîncăm și noi pîine ! spuse primul și luă o pîine rotundă, o ridică, arătînd-o mulțimii și mușcă din ea.

Alte mîini se întinseră spre coș ; pîinile zburau în aer, și în cîteva clipe coșul fu golit. Cei care nu căpătaseră nimic, aținați de norocul celorlalți și însuflețiți de ușurința cu care se făcuse totul, porniră în grupuri, să caute alte coșuri. Cîte întîlniră, pe toate le goliră. Și nu era necesar să atace pe cei ce le purtau, căci ucenicii — care, spre nenorocul lor, duceau coșurile — văzînd dincotro bate vîntul, predau de bună voie încărcătura și o luau la picior. Cu toate acestea, toți cei ce rămăseseră cu mîna goală erau fără îndoială mai numeroși și chiar cuceritorii nu se arătau satisfăcuți de o pradă atît de neînsemnată ; și unde mai pui că în mulțime se mai aflau amestecați și cei care speraseră într-o dezordine mai mare !

— Spre brutării ! Spre brutării ! strigară cu toții.

În strada numită Corsia de'Servi era, și-a rămas pînă în zilele noastre, o brutărie care-și păstrează și acum numele [1], care în toscană înseamnă „brutăria cîrjelor", dar în milaneză este format din sunete atît de amestecate, de ciudate și de barbare, încît alfabetul limbii noastre n-are destule semne pentru a-l comunica. Într-acolo se îndreptă mulțimea. Cei din prăvălie tocmai ascultau pe băiatul ce se întorsese cu coșul golit și care, îngrozit și zăpăcit, povestea, bîlbîindu-se, trista sa aventură, cînd auziră deodată un tropăit de pași și un urlet ce creștea din ce în ce mai mult. Deodată apărură primii alergători din gloată. „Închideți ! Închideți ! Repede ! Repede !" Cineva fugi să ceară ajutor halebardierilor, ceilalți închi-

[1] „*El prestin di scanseo.*"

seră în grabă brutăria și baricadară ușile. Lumea începu să se agite afară și să strige :

— Pîine, pîine !... Deschideți !... Deschideți !

După cîteva clipe apăru căpitanul, cu o escortă de halebardieri.

— În lături, în lături, copii, plecați acasă !

— Faceți loc căpitanului de halebardieri ! strigau oamenii justiției.

Mulțimea, care nu era destul de deasă, făcu puțin loc, încît halebardierii putură să ajungă și să se posteze cu toții, deși nu chiar în ordine, în fața intrării prăvăliei.

— Bine, dar ce faceți aici, fraților ? predică de acolo căpitanul. Se poate ?! Duceți-vă acasă ! Nu vă e frică de Dumnezeu ? Ce va spune regele, stăpînul nostru ? Nu vrem să vă facem rău, dar duceți-vă acasă ! Fiți cuminți ! Ce naiba vreți să faceți aici, în îmbulzeala asta ? Nu e bine nici pentru suflet, nici pentru trup. Acasă ! Duceți-vă acasă !

Dar cei ce se aflau în fața vorbitorului și auzeau cuvintele lui, chiar dacă ar fi vrut să se supună, cum oare ar fi putut s-o facă, înghesuiți și împinși fiind de cei din spate, care, la rîndul lor, erau împinși de alte valuri de mulțime care creștea mereu ?

— Dați-i puțin înapoi, să pot răsufla le spuse căpitanul halebardierilor. Dar nu loviți pe nimeni. Vom încerca să intrăm în prăvălie, bateți în ușă, dați-i înapoi !

— Înapoi ! Înapoi ! strigară halebardierii, împingînd pe cei din față și respingîndu-i cu mînerele halebardelor.

Aceștia urlară, se traseră îndărăt cum putură, împinseră cu spatele în piepturile celor din urmă, se proptiră cu coatele în pîntecele lor, cu călcîiele pe vîrfurile picioarelor lor, producînd astfel îmvălmășeală și îmbulzeală, încît cei ce se aflau în mijloc ar fi dat oricît să fie cît mai departe. Între timp se făcu puțin loc în fața ușii ; căpitanul ciocăni, bătu, urlă să i se deschidă. Văzîndu-l pe fereastră, cei dinăuntru coborîră în fugă, deschiseră, căpitanul intră, chemă halebardierii care se strecurară înăuntru, se trase numaidecît zăvorul și se baricadă ușa, iar căpitanul urcă în fugă și se arătă la o fereastră. Ah, ce furnicar !

— Fraților, strigă el, și mulți se uitau în sus. Duceți-vă acasă, fraților ! Cine se întoarce numaidecît acasă va fi iertat cu desăvîrșire !

— Pîine, pîine ! Deschideți, deschideți ! erau cuvintele ce se puteau desluși din urletul asurzitor cu care răspundea mulțimea.

— Luați seama, fraților ! Gîndiți-vă bine ! Mai aveți timp. Haide, plecați ! Întoarceți-vă acasă. Pîine veți avea, dar nu în felul acesta... Hei... hei !... Ce faceți acolo ? Cei de la poartă ! Hei, hei ! Văd, văd bine, luați seama ! Este o faptă gravă. Las' că vin eu acuma ! Hei ! Hei ! aruncați fiarele acelea, jos mîinile ! Rușine ! Voi, milanezii, care sînteți cunoscuți în lumea întreagă pentru bunătatea voastră, ascultați, ascultați ! Ați fost întotdeauna băieți bu... Ah, ticălosul !

Această bruscă schimbare de stil fusese pricinuită de o piatră care, aruncată de unul dintre băieții aceia buni, izbise fruntea căpitanului în protuberanța stîngă a profunzimii sale metafizice [1].

— Ticălosul ! Ticălosul ! nu încetă el să strige, închizînd în mare grabă fereastra și retrăgîndu-se.

Dar, cu toate că răcnea cît îl ținea gura, cuvintele sale, cele blînde, ca și cele aspre, se împrăștiau și se pierdeau pe drum din pricina furtunii de strigăte ce venea de jos. Ceea ce se putea vedea mai distinct în învălmășeala aceea era o îngrămădire de pietre și de fiare (cele dintîi care le căzuseră în mîini) cu care oamenii de jos forțau ușa și ferestrele brutăriei încercînd să smulgă gratiile ; și acțiunea aceasta era foarte înaintată. Între timp, patronii și băieții de prăvălie, care se aflau la ferestrele de la catul de sus cu o rezervă de pietre (stricaseră probabil pavajul din curte), strigau și amenințau pe cei de jos ca să înceteze, arătîndu-le pietrele și prefăcîndu-se că le aruncă în ei. Văzînd însă că așa pierdeau timpul de pomană, începură să le arunce cu adevărat. Nici

---

[1] Aluzie ironică la teoriile idealiste, la modă pe atunci, ale medicului german *Gall* (1758—1828) și ale discipolilor acestuia, care susțineau că „spiritul metafizic" ar fi localizat în protuberanța frontală stîngă.

una nu cădea în gol, căci înghesuiala era atît de mare, încît n-ai fi putut arunca nici un ac, cum se spune, care să cadă pe pămînt.

— Ah, nemernicilor ! Ah, tîlharilor ! Asta e pîinea pe care o dați sărăcimii ? Vai de mine ! Aoleu ! Au ! urlau cei de jos.

Cîțiva fură răniți ; doi băieți fură uciși. Furia mărea puterile mulțimii ; ușa fu spartă, gratiile smulse, și torentul se revărsa prin toate spărturile. Cei dinăuntru, văzînd cum stau lucrurile, se refugiară în pod ; căpitanul, halebardierii și cîțiva din casă se ascunseră prin colțuri ; alții, ieșind prin ferestruicile podului, rătăceau pe acoperiș, asemenea pisicilor.

Vederea prăzii făcu pe învingători să uite intențiile de răzbunare sîngeroasă. Se năpustiră asupra rafturilor și luară toată pîinea. Cineva se repezi la tejghea, sparse încuietoarea, scoase cutia cu bani, luă din ea cu amîndouă mîinile, băgă în buzunare și ieși doldora de bani, gîndind să se întoarcă mai tîrziu după pîine, dacă va mai rămîne. Mulțimea se împrăștie prin magazii. Puseră mîna pe saci, îi tîrîră, îi răsturnară ; unul apucă între picioare un sac, îl dezlegă la gură și, ca să-l reducă la o greutate pe care s-o poată duce, aruncă pe jos o parte din făină : o femeie se apropie și-i strigă : „Așteaptă ! așteaptă !" și se aplecă, întinzînd șorțul ; unul întinse o batistă, altul o pălărie, ca să adune pomana lui Dumnezeu. Cineva aleargă la masă, luă o bucată de aluat cleios și începu să-l întindă peste tot ; un altul, care cucerise un ciur, îl purta pe sus, ca pe un trofeu. Unii intrau, alții ieșeau ; bărbați, femei, copii împingeau, se înghesuiau, țipau ; și peste toate se așternea o pulbere albă, care se ridica de pretutindeni, învăluind și acoperind totul. Afară se afla o mulțime formată din două grupuri, care se ciocneau și se amestecau, unii ieșind cu pradă, alții vrînd să intre după pradă.

În timp ce brutăria aceasta era devastată astfel, nici cele din oraș nu se aflau în siguranță și la adăpost de primejdie. Dar la nici una nu se strînsese atîta mulțime încît lucrurile să poată ajunge atît de departe. La unele, patronii își adunaseră ajutoare și se pregătiseră de apărare ; la altele, fiind atacate de un număr mai mic de

oameni, patronii ajungeau cu ei la o înțelegere. Se împărțea pîine tuturor celor ce se agitau în fața prăvăliilor, cu condiția să se îndepărteze. Aceștia plecau, nu atît pentru că ar fi fost satisfăcuți, și mai ales pentru că halebardierii și zbirii, care se cam fereau să meargă la teribila „Brutărie a cîrjelor", se arătau pretutindeni în număr suficient pentru a ține la respect pe nenorociții ce nu formau o gloată prea mare. În felul acesta, dezordinea creștea mereu la acea primă și nefericită brutărie pentru că toți cei ce ardeau de dorința de a da lovitura alergau acolo, unde prietenii erau cei mai tari și unde n-avea cine să-i pedepsească.

Așa stăteau lucrurile cînd Renzo, isprăvind în sfîrșit de înfulecat pîinea, înaintă prin mahalaua Porții Orientale și se îndrepta, fără să știe, tocmai spre centrul vîrtejului. Mergea cînd mai repede, cînd mai încet, după cum răzbătea prin mulțime, și, înaintînd, privea și trăgea cu urechea, să prindă din toată hărmălaia aceea măcar un cuvințel care să-l lămurească asupra celor ce se petreceau. Și iată cam ce cuvinte izbuti el să înțeleagă de-a lungul drumului pe care-l străbătu :

— Acum s-a dovedit cît de nemernici erau pungașii ăștia care ne trăgeau pe sfoară spunîndu-ne că nu este nici pîine, nici făină și nici grîu ! striga unul. Acum vedem și noi limpede ; nu ne mai duc ei de nas !... Trăiască belșugul !

— Vă spun eu că toate acestea nu slujesc la nimic, spuse altul, e ca și cum ai da cu bîta în baltă... Că dacă nu se face dreptate deplină, tot de noi o să fie rău ! O să se ieftinească pîinea, dar o să pună otravă în ea și-o să-i omoare pe săraci ca pe muște. Și-așa se spune că sîntem mulți ; au spus-o și în giuntă. Știu asta fiindcă am auzit-o cu urechile mele de la o cumătră de-a mea, care e prietenă cu o rudă a unui băiat de casă al unuia din seniorii aceștia.

Altul, care-și ținea cu mîna o batistă pe creștetul capului zburlit și însîngerat, spunea, cu spume la gură, cuvinte ce nu pot fi repetate. Cîte un vecin, ca să-l mîngîie, îi ținea isonul.

— Faceți loc, faceți loc, domnilor, fiți buni, lăsați să treacă un sărman tată care duce de mîncare la cinci

copii ! Astea erau vorbele unuia care venea clătinîndu-se sub greutatea unui sac mare de făină. Şi toţi se grăbeau să se dea la o parte, să-i facă loc.

— Eu, spunea altul, aproape în şoaptă, către un prieten, eu o şterg. Sînt om umblat şi ştiu cum sfîrşesc pînă la urmă istoriile astea... Zurbagiii ăştia, care fac atîta zgomot, mîine-poimîine se închid în casă, tremurînd de frică. Am văzut eu nişte mutre, nişte indivizi care se învîrtesc pe aici şi fac pe proştii, dar notează tot ce vrei şi ce nu vrei, iar mîine, cînd se linişteşte focul, se fac socotelile, şi cine are de plătit, plăteşte !...

— Cel care-i ocroteşte pe brutari, strigă o voce puternică, atrăgînd atenţia lui Renzo, e tocmai şeful aprovizionării !

— Toţi sînt nişte ticăloşi ! spunea un vecin.

— Da, dar el e capul ! replică primul.

Şeful aprovizionării, ales în fiecare an de către guvernator din şase nobili propuşi de consiliul decurionilor, era preşedintele acestui consiliu şi al tribunalului aprovizionării, compus la rîndul lui din alţi doisprezece membri, tot nobili, tribunal care avea, pe lîngă alte atribuţii, pe aceea, de primă importanţă, a aprovizionării.

Ocupînd un asemenea post, şeful aprovizionării trebuia, negreşit, în timpuri de foamete şi mizerie, să fie considerat drept autorul nenorocirii, în afară de cazul cînd ar fi făcut ceea ce făcuse Ferrer. Dar acest lucru nu-i stătea în putere chiar dacă i-ar fi trecut prin cap.

— Nelegiuiţii ! exclamă un altul, poate cineva să facă o ticăloşie mai mare ? Au ajuns să spună că marele cancelar e un bătrîn care a dat în mintea copiilor, ca să-l dea la o parte şi să poruncească numai ei ! Ar trebui să se facă o cuşcă mare, să-i bage pe toţi în ea şi să-i hrănească numai cu măzăriche şi neghină, aşa cum voiau să ne ţină ei pe noi !

— Pîine, hai ! zicea unul care se grăbea să plece. Pietroaie de o livră ne-au dat, nu pîine ! Pietre de mărimea asta, care cădeau ca grindina ! Şi ce mai coaste rupte ! Abia aştept să ajung acasă...

Printre asemenea vorbe, din care nu aş putea spune dacă se lămuri mai bine sau rămase mai nedumerit, şi printre ghionturi, Renzo ajunse în sfîrşit în faţa brutăriei

cu pricina. Mulțimea se rărise de tot, așa că putu să vadă în voie proaspăta și sălbatica devastare. Pereții jupuiți și zgîriați de pietre și cărămizi, ferestrele smulse, ușa scoasă din țîțîni.

„Păi asta nu-i treabă bună, spuse Renzo în sinea sa. Dacă distrug așa toate brutăriile, unde o să se mai facă pîinea ? În fîntîni ?"

Din prăvălie ieșea mereu cîte cineva, ducînd fie o bucată de ladă, fie o scîndură din rafturi, fie un drug de fier, o laviță, un coș sau un registru de socoteli, ceva, în fine, din această nenorocită brutărie și, strigînd : „La o parte, faceți loc !", trecea prin mulțime. Toți aceștia se duceau în aceeași direcție, spre un loc anumit, după cum se va vedea.

„Ce-o mai fi și asta ?" se întrebă din nou Renzo și porni în urma unuia care făcuse o legătură din niște scînduri sparte și surcele și o luase la spinare, apucînd-o, ca și ceilalți, pe strada ce cotea pe lîngă aripa dinspre miază-noapte a domului, stradă care-și trăgea numele de la scările ce erau pe atunci acolo și de puțină vreme nu mai sînt.

Dorința de-a urmări evenimentele nu-l împiedică pe muntean să se oprească atunci cînd se trezi în fața măreței clădiri și să privească în sus cu gura căscată.

Grăbi apoi pasul, ca să ajungă din urmă pe cel pe care și-l alesese drept călăuză ! O apucă după colț, mai aruncă o privire spre fațada domului, încă în mare parte neîmpodobită și departe de a fi terminată pe atunci, și merse mai departe pe urma omului său, care se îndrepta spre mijlocul pieții. Cu cît înaintau, cu atît lumea era mai deasă, toți însă făceau imediat loc celui ce purta sarcina ; acesta despică valul de oameni, iar Renzo, ținîndu-se după el, ajunse în centrul mulțimii. Acolo era un spațiu gol, și în mijloc un foc alimentat cu resturile obiectelor mai sus enumerate. De jur împrejur se auzeau numai bătăi din palme, tropot de picioare și un tunet de mii de strigăte de triumf și de blesteme.

Omul cu legătura se apropie și o aruncă pe jăratic ; altul, cu un rest dintr-o lopată pe jumătate arsă, ațină focul ; fumul se înalță și se îngroșă, flacăra se ridică, iar strigătele se întețiră : „Trăiască belșugul ! Moarte celor

ce ne înfometează. Moarte sărăciei. Să crape aprovizionarea ! Să crape giunta ! Trăiască pîinea !"

La drept vorbind, distrugerea rafturilor și a tejghelelor, devastarea brutăriilor și ruinarea brutarilor nu sînt mijloacele cele mai potrivite pentru a face să trăiască pîinea ; dar aceasta este una dintre subtilitățile metafizice pe care nu oricine le poate înțelege. Totuși, fără a fi un mare metafizician, un om, atîta timp cît nu este interesat, poate cîteodată să înțeleagă acest lucru ; cînd este nevoie să discute, și-i mai aude și pe alții discutînd, omul nostru ajunge să nu mai priceapă despre ce e vorba. Lui Renzo îi venise de fapt acest gînd de la început, și nu-l slăbea, după cum am văzut, nici o clipă. Dar îl păstra deocamdată pentru el, căci dintre atîtea mutre, nici una nu părea să spună : „Frățioare, dacă greșesc, îndreaptă-mă, și-ți voi fi recunoscător".

Flacăra era din nou gata să se stingă ; nu se mai zărea nimeni venind să pună ceva pe foc, și lumea începuse să se plictisească ; deodată se răspîndi însă zvonul că la Cordusio (o mică piață la o intersecție apropiată) era asediată o altă brutărie. Adesea, în asemenea cazuri, e de ajuns simpla anunțare a unui eveniment ca lucrul să se producă. La auzul acestui zvon, mulțimea fu cuprinsă de dorința de a alerga într-acolo : „Eu mă duc ! Tu mergi ? Vin și eu ! Haidem !"... se auzea peste tot. Mulțimea se desfăcu și se preschimbă într-o procesiune. Renzo rămase locului, mișcîndu-se doar cînd era luat de torent și gîndindu-se dacă să iasă din acel vacarm și să se întoarcă la mînăstire, în căutarea părintelui Bonaventura, sau să se ducă să vadă și această nouă ispravă. Învinse din nou curiozitatea. Totuși, se hotărî să nu se bage chiar în vîltoare, ca să nu-i rupă careva oasele, sau să pățească ceva mai rău, ci să se țină la oarecare depărtare și să privească. Simțindu-se astfel mai în largul său, scoase din buzunar a doua pîine și, mușcînd o bucată, se așeză în coada armatei gălăgioase.

Aceasta intrase din piață în mica și îngusta stradă Pescheria Vecchia, și de acolo, printr-o cotitură piezișă, în piața De'Mercanti. Ajungînd aici, dintre toți care veniseră și treceau prin fața nișei care tăia în jumătate galeria clădirii, numită pe atunci *Collegio de'dotttori*, pu-

ţini erau cei care nu aruncau o privire măreţei statui a lui *don* Filippo II, ce privea cu o expresie severă, dojenitoare, posomorîtă, ca să spunem numai atît, şi, cu toate că era de marmoră, impunea nu ştiu ce sentiment de respect, cu braţul ei întins, părînd a spune : „Staţi, că acum vin la voi, derbedeilor !"

Statuia aceea nu mai e astăzi acolo dintr-o pricină destul de ciudată. Cam la vreo sută şaptezeci de ani [1] după cele ce povestim, într-o zi capul statuii fu înlocuit, se luă sceptrul din mîna lui *don* Filippo, se puse în locul lui un pumnal, iar statuia fu intitulată *Marcus Brutus*. Şi cîrpăceala asta stătu acolo cîţiva ani [2], pînă cînd într-o dimineaţă, nişte necunoscuţi, care nu-l iubeau de loc pe Marcus Brutus sau aveau poate faţă de el o duşmănie ascunsă, îi aruncară de gît o frînghie, traseră statuia jos şi o profanară, iar pe urmă, aşa mutilată şi informă cum ajunsese, o tîrîră pe stradă, zbierînd şi ţopăind. Cînd obosiră, o aruncară nu se ştie unde. Bietul Andrea Biffi, să fi ştiut el asta cînd o sculptase !

Din piaţa De'Mercanti, gloata se strecură printr-o altă cotitură în strada De'Fustagnai, iar de aici se răspîndi în Cordusio. De cum intra în mica piaţă, fiecare îşi arunca privirea spre brutăria despre care se vorbise. Dar în locul mulţimii de aliaţi pe care se aşteptau s-o găsească aici, văzură doar cîţiva oameni stînd nehotărîţi la o oarecare depărtare de prăvălia închisă, la ferestrele căreia se vedeau oameni înarmaţi, într-o atitudine ce arăta că sînt gata să se apere. În faţa acestei situaţii, unii se mirau, unii înjurau, unii rîdeau, unii se întorceau să anunţe pe cei ce veneau din urmă, unii se opreau, alţii voiau să se întoarcă înapoi, şi alţii ziceau : „Înainte ! Înainte !" Se produse un flux şi un reflux, o încurcătură, o legănare şi un vuiet confuz de întrebări şi de răspunsuri.

În clipa aceea, din mijlocul mulţimii, se ridică o blestemată de voce :

---

[1] Mai exact, în anul 1797, sub influenţa revoluţiei burgheze din Franţa, cînd Milanul era ocupat de trupele lui Napoleon Bonaparte.

[2] Pînă în 1799, cînd dominaţiei franceze în Lombardia i se substituie, pentru foarte scurt timp, cea austro-rusă.

— Aici, aproape, e casa șefului aprovizionării, să mergem s-o asediem, să facem dreptate !

Propunerea aceasta păru mai curînd să reamintească un lucru dinainte stabilit decît acceptarea unei noi propuneri.

„La șeful aprovizionării ! La șeful aprovizionării !“ era singurul strigăt ce se auzea. Gloata se puse în mișcare, toată deodată, spre strada unde se afla casa pomenită într-un moment atît de nepotrivit.

CAPITOLUL XIII

Nenorocitul șef al aprovizionării își făcea în clipa aceea digestia tristă și greoaie, după ce mîncase fără poftă și fără pîine proaspătă, și aștepta cu mare nerăbdare să vadă cum avea să se potolească furtuna, departe de a bănui că toate urmau să se spargă într-un mod atît de îngrozitor în capul lui.

Un binevoitor, luînd-o înaintea mulțimii, veni în mare grabă la el, să-l prevină de ceea ce-l aștepta. Slugile șefului aprovizionării, atrase de zgomotul de la poartă, priveau înfricoșate în lungul străzii, chiar spre locul de unde se apropia tumultul. În timp ce primeau vestea, văzură apărînd și avangarda mulțimii. Stăpînul fu numaidecît înștiințat, dar, pînă să chibzuiască el cum să scape, veni altcineva, care aduse vestea că nu mai era nimic de făcut. Slugile abia avură timp să închidă poarta. Puseră drugii de fier, grinzile, alergară să închidă ferestrele, ca atunci cînd se apropie furtuna și oamenii se așteaptă la grindină dintr-un moment într-altul. Vuietul din ce în ce mai puternic al mulțimii coborî din înălțimi ca un tunet, răsună în curtea goală, răsună în toate încăperile și, în mijlocul vacarmului nelămurit, se auziră, puternice și dese, loviturile pietrelor care izbeau poarta.

— Șeful aprovizionării! Tiranul! Cel care ne înfometează! Pe el îl vrem! Viu sau mort!

Nefericitul alerga din cameră în cameră, palid, gîfîind, frîngîndu-și mîinile, rugîndu-se lui Dumnezeu și servitorilor săi să reziste hotărît și energic, să găsească mijlocul de a-l salva. Dar cum? Și pe unde? Se urcă în pod și, printr-o deschizătură, privi cu frică în stradă: văzu toată mulțimea de oameni furioși, auzi glasurile care cereau moartea lui și, mai tulburat ca niciodată, se

retrase și se repezi să caute ascunzătoarea cea mai sigură și mai liniștită. Strecurîndu-se în ea, asculta atent, să audă dacă zgomotul funest nu încetase cumva, sau măcar dacă nu slăbise cît de puțin, dar cum, dimpotrivă, mugetul creștea, făcîndu-se tot mai sălbatic, și loviturile în poartă se auzeau tot mai puternic, fu apucat de o spaimă mai mare și-și astupă cu groază urechile. Pe urmă, ca ieșit din minți, scrîșnind din dinți și schimonosindu-se, întinse brațele și strînse pumnii, ca și cum ar fi vrut să țină închisă ușa... De altfel, nu se poate ști cu precizie ce făcea, pentru că era singur. Așa că istoria e silită să ghicească. Noroc că este obișnuită cu asemenea lucruri.

De astă dată Renzo se găsea în mijlocul vîltorii. Nu fusese împins de mulțime, ci se strecurase singur, cu bună-știință. La primul apel sîngeros își simțise întreaga ființă înfiorîndu-se. În ceea ce privește devastarea, n-ar fi știut în acel caz să spună dacă era justificată sau nu; ideea omorului, însă, îi trezi o silă imediată și hotărîtă. Și cu toate că, datorită nenorocitei slăbiciuni a inimilor delicate, totdeauna gata să se înflăcăreze o dată cu cei mulți, era încredințat că șeful aprovizionării este cauza principală a foametei și dușmanul săracilor, totuși, de la cele dintîi mișcări ale mulțimii, auzind din întîmplare cîteva cuvinte care trădau intenția de a face toate sforțările pentru a-l salva, se hotărîse dintr-o dată să sprijine și el această acțiune și, cu asemenea intenție, se strecurase pînă aproape de poarta casei care era atacată într-o sută de feluri.

Unii loveau cu bolovani cuiele zăvorului pentru a-l desprinde, alții, cu pari, dălți și ciocane, încercau să lucreze mai sistematic, alții, cu pietre, cu cuțite fără vîrf, cu cuie, cu bețe și chiar cu unghiile, dacă nu aveau altceva, rîcîiau și scobeau zidul, încercînd să scoată cărămizile și să facă găuri. Cei ce nu puteau ajuta cu nimic îi încurajau pe ceilalți prin țipete, dar în același timp, înghesuindu-se, împiedicau mai mult treaba, și așa destul de greoaie, din cauza întrecerii dezordonate a celor ce lucrau, asta pentru că, din mila cerului, se întîmplă cîteodată și în împrejurări nenorocite lucrul obiș-

nuit în toate împrejurările bune, și anume ca susținătorii cei mai înflăcărați să devină ei înșiși o piedică.

Magistrații, care fuseseră înștiințați cei dintîi despre ce se petrece, cerură numaidecît ajutor de la comandantul cetății, care se numea pe atunci Porta Giovia. Acesta trimise cîțiva soldați. Dar din cauza timpului pierdut, după primirea știrii, cu împărțirea ordinelor, cu adunarea, cu pregătirile pentru drum și apoi cu drumul, soldații ajunseră tîrziu, cînd casa era țința unui puternic asediu și se opriră destul de departe, la marginea mulțimii. Ofițerul care-i comanda nu știa ce să facă. În locul acela nu era decît o adunătură de bărbați și femei de diferite vîrste, care stăteau să privească. La ordinul de a se împrăștia și de a face loc, răspunseră printr-un murmur prelung și înfundat, dar nimeni nu se mișcă. Să tragă asupra gloatei i se părea ofițerului un fapt nu numai foarte crud, dar și periculos în același timp, pentru că, rănind pe cei mai inofensivi, ar fi înfuriat pe cei mulți și violenți, și, de altfel, nici nu primise un asemenea ordin. Să-și deschidă drum prin această mulțime, împingînd-o la dreapta și la stînga, și să meargă înainte, pentru a se război cu cei ce voiau război, ar fi fost mult mai bine. Dar va reuși ? Cine știe dacă soldații vor putea înainta uniți și în ordine ? ! Și dacă, în loc să rupă în două mulțimea, se vor împrăștia ei trecînd printr-însa, și vor rămîne la discreția ei după ce ar fi întărîtat-o ? Nehotărîrea comandantului și imobilitatea soldaților fură interpretate, fie pe drept, fie pe nedrept, ca lipsă de curaj, ca frică. Lumea care se găsea în apropierea lor se mulțumea să-i privească drept în față, cu un aer sfidător ; cei care se aflau ceva mai departe nu se sfiau să-i provoace cu schimonoseli și strigăte batjocoritoare, iar din cei care ședeau și mai departe erau prea puțini care știau sau cărora le păsa de prezența lor ; așa că asediatorii continuau să dărîme, fără alt gînd decît acela de a sfîrși cît mai repede operațiunea, iar spectatorii nu încetau să-i încurajeze cu urlete.

Printre aceștia, oferind un spectacol deosebit, se remarca un bătrîn zdrențăros, care, holbînd ochii duși în fundul capului și plini de ură și strîmbîndu-și zbîrciturile într-un zîmbet larg de mulțumire, își ridica mîinile,

amenințător, deasupra capului, agita în aer un ciocan, o frînghie și patru cuie mari cu care spunea că vrea să-l răstignească pe șeful aprovizionării, pe unul din canaturile porții, după ce-l vor fi ucis.

— Vai de mine ! Ce rușine ! spuse Renzo fără să vrea, mîniat de aceste cuvinte și văzînd atîtea chipuri care dădeau semne de aprobare. Strigă însă, încurajat de faptul că vedea și alte chipuri pe care se citea aceeași oroare ca și a lui : Ce rușine ! O să ne facem acum călăi ? Să omorîm un creștin ? Cum vreți ca Dumnezeu să ne mai dea pîine dacă vom făptui astfel de nelegiuiri ? Ne va trimite trăsnete, nu pîine !

— Ah, cîine ! Ah, trădătorule ! strigă, întorcîndu-se spre Renzo, unul cu chip de diavol, care putuse să audă, cu tot vacarmul, aceste sfinte cuvinte. Stai, să-ți arăt eu ! Fraților, e o slugă de-a tiranului, îmbrăcat țărănește, e o iscoadă ; pe el !

O sută de glasuri răsunară primprejur : „Ce ? Unde e ? Cine e ? O slugă de-a șefului aprovizionării ? O iscoadă ? Șeful aprovizionării travestit în țăran care fuge ? Unde e ? Pe el, pe el !"

Renzo amuțise, se făcu mic, mic de tot și ar fi vrut să se facă nevăzut ; cîțiva dintre vecini îl ascunseră în mijlocul lor și prin tot felul de alte strigăte încercau să înăbușe, să acopere strigătele dușmănoase și ucigașe. Dar ceea ce îi veni și mai mult în ajutor fu un : „Loc ! loc !" spus aspru, ce se auzi în apropiere. „Loc ! a venit ajutorul ! Hei, faceți loc !"

Ce era ? O scară lungă, pe care unii o aduceau ca s-o rezeme de casă, și să poată intra printr-o fereastră. Dar, din fericire, mijlocul acela prin care totul s-ar fi făcut mai repede și mai ușor nu putea fi pus în practică prea lesne. Cei care aduceau scara, ținînd-o de cele două capete, erau din toate părțile loviți, împinși, despărțiți de mulțime și înaintau foarte anevoie. Unul din ei, cu capul între doi fuste și cu prăjinile pe umeri, prins ca într-un jug, scotea mugete ; celălalt, îmbrîncit cînd într-o parte, cînd în alta, se eliberase de povară, și scara, astfel părăsită, izbea umeri, brațe și coaste. Închipuiți-vă deci cum trebuie să fi vociferat cei care erau astfel maltratați.

Alții apucă scara, se bagă sub ea și o iau în spinare, strigînd :

— Hai ! Curaj !

Unealta fatală înainta în salturi și cu dese cotiri. Venise însă la timp, pentru a distrage și a risipi pe dușmanii lui Renzo, care se folosi de zăpăceala ce se produse în tumultul general și, încet-încet la început, mai pe urmă făcîndu-și loc cu coatele din ce în ce mai grăbit, se îndepărtă de acel loc, unde aerul nu mai era prielnic pentru el, cu intenția de a ieși cît mai repede din îmbulzeala tumultuoasă și de a se duce să-l găsească sau să-l aștepte pe părintele Bonaventura.

Deodată o agitație neobișnuită începu la o extremitate și se întinse prin mulțime. Un nume fu rostit și purtat din gură în gură : „Ferrer ! Ferrer !" Strigăte de mirare, de bucurie, de mînie, de înduioșare și de dezgust se aud pretutindeni unde pătrunde numele acesta ; unii îl strigă, alții vor să-l înăbușe, unul aprobă, altul neagă, unul binecuvîntează, altul blestemă.

— Iată-l pe Ferrer !

— Nu e adevărat ! Nu e adevărat !

— Ba ba, ba da ! Trăiască Ferrer ! Acela care a ieftinit pîinea !

— Nu, nu.

— Este aici, aici, în caleașcă !

— Ce se amestecă ? Ce-i pasă lui ? Nu vrem pe nimeni !

— Ferrer ! Trăiască Ferrer ! Prietenul oamenilor săraci ! Vine să-l ducă pe tiran la închisoare !

— Nu, nu ! Vrem să facem noi dreptate ! Înapoi ! Înapoi !

— Da, da ! Ferrer ! Să vină Ferrer ! La închisoare cu tiranul !

Și toți, ridicîndu-se în vîrful picioarelor, se întoarseră să privească în partea de unde venise vestea neașteptată. Ridicîndu-se astfel, însă, nu vedeau nici mai mult, nici mai puțin decît dacă ar fi rămas cu călcîiele la pămînt, dar n-are a face, toți se înălțau cît puteau.

Într-adevăr, la marginea mulțimii, din direcția opusă celei unde se aflau soldații, sosise în caleașcă Antonio Ferrer, marele cancelar, care, mustrat fiind probabil de

conștiință că, datorită greșelilor și încăpățînării sale, fusese cauza sau cel puțin pretextul acestei revolte, venea acum să încerce să potolească și să împiedice ca lucrurile să meargă spre un deznodămînt mai grav și ireparabil : venea să folosească în bine o popularitate rău cîștigată.

În asemenea împrejurări există întotdeauna și oameni care, fie dintr-o înfierbîntare a pasiunii, fie dintr-o convingere fanatică sau pentru un scop josnic ori pentru un blestemat gust al dezordinii, fac totul ca să împingă lucrurile spre mai rău : dau și încurajează cele mai nebunești sfaturi, pun paie pe foc de cîte ori flăcările încep să scadă ; pentru ei focul nu arde niciodată prea tare și ar vrea ca zăpăceala să fie nemăsurată și fără de sfîrșit. Și dimpotrivă, există întotdeauna și oameni care, cu tot atîta ardoare și insistență, fac tot ce pot, în scopuri contrarii ; unii dintre ei o fac din prietenie sau părtinire pentru persoanele amenințate, alții fără un îndemn, ei numai dintr-o oroare firească pentru vărsări de sînge și atrocități. Oamenii aceștia, chiar dacă nu s-au înțeles dinainte între ei, se înțeleg pe loc cînd e vorba să făptuiască ceva, fiindcă vor același lucru. Iar cei ce formează marea masă, adică grosul tumultului, aceștia sînt un amestec întîmplător de oameni care, mai mult sau mai puțin, în proporții greu de stabilit, tind spre una sau spre cealaltă dintre extreme ; puțin înflăcărați, puțin răuvoitori, puțin înclinați spre o anumită dreptate, așa cum o înțeleg ei, dispuși să asiste la scene grozave, gata pentru cruzime, dar și pentru milostivire, gata de ură sau de adorație, după cum se prezintă ocazia, dovedesc cu prisosință unul sau altul dintre aceste sentimente, dornici întotdeauna să afle sau să creadă vreo veste mare și devorați de nevoia de a striga, de-a aplauda pe cineva sau de a-l blestema.

Apariția lui Antonio Ferrer dădu, într-o clipită, un mare sprijin partidei celor moderați, care erau, bineînțeles, în minoritate, așa încît, dacă acel sprijin ar mai fi întîrziat puțin, aceștia n-ar mai fi avut nici forță și nici pentru ce să combată. Omul era simpatizat de mulțime, atît pentru că inventase acel tarif, atît de favorabil pentru cumpărători, cît și pentru eroica sa rezis-

tență contra tuturor raționamentelor potrivnice. Inimile care se dovediseră pașnice mai înainte erau acum de-a dreptul entuziasmate de încrederea inimoasă a bătrînului, care, fără gardă, fără ceremonial, îndrăznise să întîmpine și să înfrunte în felul acesta o mulțime răzvrătită și înfuriată. Apoi știrea că Ferrer venea să-l ducă pe șeful aprovizionării la închisoare făcea o minunată impresie, și furia împotriva acestuia, care s-ar fi dezlănțuit și mai sălbatic dacă mulțimea ar fi fost tratată cu bruscheță și nu i s-ar fi făcut nici o concesie, era acum împăcată prin această făgăduință de satisfacție, făcînd loc altor sentimente, opuse, care și începuseră să se nască în sufletele multora dintre cei de față.

Moderații, recăpătîndu-și speranța, ajutau pe Ferrer în fel și chip : unii, care se găseau în imediata lor apropiere, întăreau sau stimulau aclamațiile și aplauzele generale, încercînd să dea la o parte lumea, pentru a deschide drumul calești ; alții, aplaudînd, repetînd și făcînd să circule cuvintele sale sau altele, care li se păreau lor a fi cele mai nimerite pentru împrejurarea aceea, impuneau tăcere furioșilor încăpățînați, îndreptînd împotriva lor noua pasiune a nestatornicei adunări.

— Care-i ăla care nu vrea să strige trăiască Ferrer ? Va să zică tu nu vrei ca pîinea să fie ieftină ? Sînt ticăloși ce nu vor o dreptate creștinească, iar unii strigă mai tare decît alții numai pentru a-l face scăpat pe tiran ! La închisoare cu șeful aprovizionării ! Trăiască Ferrer ! Loc pentru Ferrer !

Și pe măsură ce numărul celor ce vorbeau astfel creștea, îndrăzneala partidei potrivnice se micșora, astfel încît cei dintîi trecură de la simple imputări la acțiune, lovind peste mîini pe cei ce continuau să dărîme, împingîndu-i înapoi și luîndu-le sculele.

Aceștia se împotriviră, amenințară chiar, încercară să se regrupeze, dar cauza sîngeroasă era pierdută. Strigătul predominant era : „Închisoare ! Dreptate ! Ferrer !"

După o mică încăierare, violenții fură respinși, ceilalți puseră stăpînire pe poartă, ca s-o apere de noi atacuri și ca să pregătească intrarea lui Ferrer. Iar unii dintre aceștia, strigînd la cei din casă (crăpăturile nu lipseau !), îi înștiințară că sosise ajutor și că trebuiau să

pregătească pe șeful aprovizionării „să meargă imediat... la închisoare ! Ați înțeles ?"

— Ferrer este cel care ajută la întocmirea ordonanțelor ? întrebă pe unul din noii săi vecini Renzo al nostru, care-și amintise de acel „vidit Ferrer" pe care avocatul i-l strigase în urechi și pe care i-l arătase în josul acelei ordonanțe.

— Sigur, marele cancelar, i se răspunse.

— Omul cumsecade, nu-i așa ?

— Cred și eu că-i cumsecade ! El e cel care a micșorat prețul pîinii, dar ceilalți n-au vrut ; acuma vine să ducă la închisoare pe tiran, care n-a făcut dreptate !

Nu e nevoie să spun că Renzo trecu imediat de partea lui Ferrer. Voi să meargă numaidecît în întîmpinarea lui, lucru ce nu era de loc ușor, dar cu cîteva lovituri de coate și îmbrînceli, izbuti să-și facă loc și să ajungă în rîndul întîi, chiar lîngă caleașcă.

Aceasta înaintase puțin prin mulțime și atunci tocmai se oprise pe loc din cauza uneia dintre piedicile inevitabile și frecvente într-o astfel de călătorie. Bătrînul Ferrer arăta, cînd la o portieră, cînd la cealaltă, o față blîndă, foarte zîmbitoare, foarte binevoitoare, față ce o păstra întotdeauna pentru clipele cînd se afla în prezența lui Filippo IV, dar pe care fu nevoit s-o arboreze și în această ocazie. Vorbea mereu, dar hărmălaia, vuietul de voci și uralele lăsau puține cuvinte de ale sale să ajungă la urechile celor din jur. De aceea se ajuta cu gesturi, ba ducînd vîrful degetelor la buze, pentru a lua un sărut, pe care mîinile deschise brusc în lături îl distribuiau în dreapta și în stînga drept mulțumire pentru bunăvoința publicului, ba scoțîndu-le afară, printr-una din ferestre, și mișcîndu-le încet, spre a solicita loc pentru caleașcă, ba aplecîndu-se elegant, spre a cere puțină liniște. Cînd dobîndea puțină liniște, vecinii cei mai apropiați auzeau și repetau cuvintele sale : „Pîine, belșug, vin să fac dreptate, vă rog, faceți puțin loc...". Apoi, frînt și sufocat de zgomotul atîtor voci, de vederea atîtor chipuri înghesuite și-a atîtor ochi fixați asupra lui, se trăgea înapoi c

clipă, își umfla obrajii, scotea un suspin și-și spunea : *„Por mi vida, que de gente !“* [1]

— Trăiască Ferrer ! Nu vă temeți ! El e un om cumsecade ! Pîine, pîine !

— Da, pîine, pîine, răspundea Ferrer, belșug, vă făgăduiesc eu ! și-și punea mîna pe piept. Puțin loc, adăugă imediat, vin pentru a-l băga la închisoare, pentru a-i aplica pedeapsa pe care o merită, dar adăuga încet : *Si es culpable* [2]. Aplecîndu-se apoi înainte către vizitiu, îi spunea în grabă : *Adelante, Pedro, si puedes !* [3]

Vizitiul surîdea și el mulțimii, cu o politețe amicală, ca și cum ar fi fost un mare personaj, și cu o neasemuită blîndețe, plimba biciul încet-încet, la dreapta și la stînga, pentru a cere neastîmpăraților vecini să se înghesuie și să se retragă puțin.

— Vă rog seniorii mei, spunea și el, puțin loc, puțintel, doar atît cît să pot trece...

Între timp, binevoitorii cei mai activi se apucară să facă locul cerut cu atîta politețe. Cîte unii, mergînd în fața cailor, îndemnau lumea cu vorbe bune să se retragă, punîndu-le mîinile pe piept, împingîndu-i cu blîndețe.

— În lături, haide, puțin loc, seniori...

Alții făceau același lucru pe lîngă caleașcă, pentru a-i face loc să treacă fără să rupă picioare sau să turtească mutre, ceea ce, în afara răului ce l-ar fi făcut însilor respectivi, ar fi pus la mare încercare aureola lui *don* Antonio Ferrer.

Renzo, după ce stătu cîteva clipe să admire acea venerabilă bătrînețe, tulburată puțin de îngrijorare, îngreunată de oboseală, dar însuflețită de bunăvoință, înfrumusețată, cum s-ar spune, de speranța de a scoate un om din groaza morții, Renzo, zic, lăsă deoparte orice gînd de plecare și se hotărî să-l ajute pe Ferrer și să nu-l părăsească pînă ce nu va izbîndi. Zis și făcut. Împreună cu ceilalți, se apucă să facă loc ; și bineînțeles, nu era printre cei mai puțini activi.

Astfel se făcu loc.

---

[1] Pe viața mea, ce de lume ! (span.).
[2] Dacă e vinovat (span.).
[3] Înainte, Pedro, dacă poți ! (span.).

— Acum puteți înainta, spuseră cîțiva vizitiului, dîndu-se înapoi sau ducîndu-se să deschidă drum mai departe.

— *Adelante, presto, con juicio !* [1] îi spuse și stăpînul, și astfel caleașca se puse din nou în mișcare.

Printre saluturile adresate la întîmplare publicului, Ferrer făcea unele mulțumiri deosebite, întovărășite de un zîmbet confidențial, celor pe care-i vedea că se ostenesc pentru el, și, dintre aceste surîsuri, cîteva îi reveniră și lui Renzo, care, într-adevăr, le merita, căci servise în ziua aceea pe marele cancelar mai mult decît ar fi putut s-o facă cel mai destoinic dintre secretarii săi. Tînărul muntean, încîntat de acea politețe, avea aproape impresia că se împrietenise cu Antonio Ferrer.

De cum se urni din loc, caleașca continuă să înainteze, cînd mai încet, cînd mai repede, nu însă fără încă cîteva opriri. Distanța pînă la casă nu era mai mare ca o bătaie de pușcă, dar, ținînd seama de timpul de care fu nevoie ca s-o parcurgă, ar fi putut părea nesfîrșită chiar și cuiva care n-ar fi fost stăpînit de sfînta grabă a lui Ferrer. În față și-n spate, la dreapta și la stînga caleștii, lumea se agita, ca valurile care împresoară o corabie pe furtună. Vacarmul era însă mai puternic, mai discordant, mai asurzitor decît cel al furtunii, Ferrer privea cînd într-o parte, cînd în cealaltă, frămîntîndu-se și gesticulînd într-una, încercînd să înțeleagă cîte ceva pentru a potrivi la nevoie răspunsurile ; dorea din inimă să facă măcar puțină conversație cu mica trupă de prieteni care-l înconjurau, dar lucrul era greu, desigur cel mai greu din cîte îi fuseseră hărăzite într-atîția ani de cancelariat. Din cînd în cînd, însă, anumite cuvinte, chiar unele fraze, repetate de vreun grup în calea sa, îi ajungeau la ureche, așa cum explozia unei rachete mai mari se deosebește printre pocniturile unui foc de artificii. Iar el, fie încercînd să răspundă în mod satisfăcător acestor strigăte, fie strigînd la întîmplare cuvintele care știa că vor fi mai bine primite sau pe care o nevoie imediată părea că le cere, vorbi și el, în tot lungul drumului.

---

[1] Înainte, repede, cu băgare de seamă ! (span.).

— Da, domnilor, pîine, belșug ! Îl duc eu la închisoare, va fi pedepsit... *Si es culpable*... Da, da, voi porunci eu : pîine la preț mic. *Asi es*... așa e, vreau să zic ; regele, stăpînul nostru, nu vrea ca cei mai credincioși vasali ai săi să sufere de foame. *Ox ! Ox ! guardaos !* [1] să nu vă loviți, domnilor ! *Pedro, adelante con juicio.* Belșug, belșug... Puțin loc, dacă binevoiți. Pîine, pîine ! La închisoare ! La închisoare ! Ce-i ? întrebă apoi pe unul care-și băgase capul prin portieră, ca să-i adreseze, strigînd, vreun sfat, vreo rugăminte sau vreo aclamație, cine mai știe ce.

Dar acesta, înainte de a fi putut măcar auzi : „Ce-i ?", fu tras înapoi de altul care îl și vedea zdrobit de o roată. Printre aceste întrebări și răspunsuri, printre aclamațiile necontenite, printre vociferări vrăjmașe, care se mai auzeau totuși ici și colo, deși erau imediat înăbușite, iată că Ferrer ajunse lîngă casă, datorită, mai ales, celor ce-i veniseră în ajutor.

Restul celor cu bune intenții, care, după cum spuneam, se aflau aici, se siliră între timp să facă și să păstreze puțin loc liber. Folosiră rugămințile, îndemnurile, amenințările, mă rog, totul, pentru a împinge, a respinge și a înghesui lumea într-o parte și-n alta. Datorită acelui spor de energie pe care oamenii îl capătă de obicei atunci cînd văd aproape ținta dorită, aceștia izbutiră să împartă gloata în două, ca apoi să dea în lături cele două părți, așa că, între poartă și caleașca oprită în fața ei, se făcu un mic spațiu liber. Mergînd cînd înainte, cînd în urmă, Renzo ajunsese o dată cu caleașca, izbutind să se lipească de unul din cele două maluri de binevoitori care țineau calea deschisă caleștii formînd în același timp zăgaz împotriva celor două valuri năvălitoare. Și făcînd stavilă unuia dintre aceste valuri, se trezi pe negîndite într-un loc de unde putea vedea cu ușurință totul. Ferrer scoase un mic suspin de ușurare cînd văzu locul liber și poarta încă închisă. Cînd spun închisă, vreau să arăt că nu era încă deschisă, căci de fapt țițînile erau aproape scoase cu totul din zidul stîlpilor, iar cele două canaturi ale porții erau sparte în multe locuri, forțate și lărgite, încît lăsau să se vadă printr-o spărtură cît toate zilele o bu-

[1] Ei, ei, aveți grijă ! (span.).

cată de lanț răsucit, slăbit și aproape smuls, care abia de le mai ținea apropiate. Un binevoitor își lipise obrazul de deschizătură strigînd să se descuie poarta ; altul deschise în grabă ușa caleștii : bătrînul cancelar scoase capul, se ridică, și, apucînd cu dreapta brațul binevoitorului, coborî scara caleștii. De o parte și de alta, mulțimea se ridică în vîrful picioarelor, ca să vadă : mii de chipuri, mii de bărbii în aer. Curiozitatea și atenția generală provocară un moment de liniște totală. Oprindu-se o clipă pe scara caleștii, Ferrer privi împrejur, salută mulțimea, mulțumi înclinîndu-se ca de la amvon, și strigă ducînd mîna stîngă la inimă :

— Pîine și dreptate !

Apoi, hotărît, cu capul sus, înfășurat în togă, coborî printre aclamațiile ce se înălțau pînă la cer.

Între timp, cei dinăuntru deschiseseră sau mai bine-zis sfîrșiseră de deschis poarta, trăgînd zăvorul împreună cu piroanele pe jumătate desprinse și mărind deschizătura numai atît cît să poată intra doritul oaspete.

— Hai, repede ! spuse bătrînul. Faceți loc numai cît să pot intra, iar voi, vitejilor, țineți lumea, n-o lăsați să-mi năvălească în spinare... pentru numele lui Dumnezeu ! Faceți puțin loc acum, ei ! Apoi strigă din nou celor dinăuntru : Hei, domnilor, umblați încet cu canatul acela de poartă, lăsați-mă să trec ! Oh, coastele mele ! Aveți grijă de coastele mele... Acum puteți închide, ba nu ! Hei ! hei ! toga ! toga !

Toga i-ar fi rămas într-adevăr prinsă între canaturile porții dacă Ferrer, cu multă eleganță, nu i-ar fi tras trena, care dispăru ca o coadă de șarpe ce intră într-o gaură.

Odată poarta închisă, fu din nou baricadată cît mai bine. Afară, cei care constituiseră garda personală a lui Ferrer luptau cu umerii, cu brațele și cu strigătele ca să apere spațiul liber, rugîndu-l din inimă pe Dumnezeu să-l ajute pe bătrîn să termine cît mai repede.

— Repede, repede, strigă și Ferrer dinăuntru, sub boltă, la slugile care-l înconjuraseră.

Acestea spuneau cu sufletul la gură :

— Fiți binecuvîntat, excelență ! Ah, excelență ! Oh, excelență !...

— Repede, repede, zise din nou Ferrer. Unde e bietul om ?

Șeful aprovizionării cobora scările, pe jumătate împins, pe jumătate purtat de servitorii săi, alb la față ca varul. Cînd își văzu salvatorul, scoase un suspin adînc, își veni în fire, căpătă puțină putere, puțină culoare în obraji și alergă cît putu spre Ferrer.

— Sînt în mîinile lui Dumnezeu și într-ale excelenței voastre ! Dar cum să ies de aici ? Prin atîta gloată care-mi vrea moartea ?

— *Venga usted con migo*[1] și aveți curaj ! Afară e caleașca mea. Hai, repede, repede !

Îl apucă de mînă și-l duse către poartă, înourajîndu-l mereu, dar spunîndu-și în sinea lui : *„Aqui está el busilis. Dios nos valga !“* [2]

Poarta se deschise. Ferrer ieși primul, celălalt în spatel lui, aplecat, agățat, lipit de toga salvatoare, ca un copil de fusta mamei. Cei ce avuseseră grijă să păstreze locul liber fac acum, ridicînd brațele și pălăriile, un fel de perdea, de nor, ca să-l ferească de ochii mulțimii primejdioase pe șeful aprovizionării, care intră primul în caleașcă și se înghesui într-un colț. Ferrer urcă după el, portiera fu închisă. Mulțimea vede ceva, bănuiește, ghicește cele ce s-au petrecut și scoate un urlet format din aplauze și înjurături.

Partea de drum ce mai rămăsese de străbătut ar putea apărea cea mai grea și cea mai primejdioasă. Dar voința publică era hotărîtă să permită ca tiranul să fie dus la închisoare, și în timpul opririi lui Ferrer, mulți dintre cei care îi înlesniseră venirea se osteniseră întratît să pregătească și să păstreze acea cale prin mijlocul mulțimii, încît caleașca putu de astă dată să meargă puțin mai repede și fără opriri. Pe măsură ce înainta, cele două valuri de lume, dintr-o parte și din alta, se uneau și se amestecau în spatele caleștii.

După ce se așeză, Ferrer se aplecă spre șeful aprovizionării, îndemnîndu-l să stea cît mai retras în fundul caleștii și să nu se arate în nici un chip ; avertismentul

[1] Veniți cu mine (span.).

[2] Acu-i acu, Doamne-ajută ! (span.).

era de prisos. El, însă, trebuia să se arate tuturor, pentru a atrage spre el toată atenţia publicului. Aşa că pe tot parcursul acestui drum, ca şi în cursul celui dintîi ţinu preaschimbătorului auditoriu o cuvîntare, cea mai neîntreruptă ca timp şi mai încîlcită ca înţeles din cîte s-au ţinut vreodată, presărînd-o totuşi, din cînd în cînd, cu cîteva cuvinte spaniole, pe care, în mare grabă, se întorcea să le murmure la urechea nefericitului său tovarăş.

— Da, domnilor, pîine şi dreptate ! La fortăreaţă ! La puşcărie ! Sub paza mea ! Mulţumesc, mulţumesc, foarte mulţumesc ! Nu ! Nu ! Nu ! Nu-mi va scăpa ! *Por ablandarlos* [1]... Este foarte adevărat, se va cerceta, se va vedea. Şi eu vă iubesc, domnilor. O pedeapsă aspră ! *Esto lo digo por su bien.* [2] Răsplată dreaptă, răsplată cinstită, pedeapsă pentru cei ce înfometează poporul. Daţi-vă, vă rog, la o parte ! Da, da, sînt un om cumsecade, prieten al poporului ! Va fi pedepsit, este adevărat, e un om ticălos, un scelerat ! *Perdone usted...* [3] O va păţi... o va păţi... *si es culpable !* Da, da, îi vom sili pe brutari să-şi facă datoria ! Trăiască regele şi bunii milanezi, cei mai credincioşi vasali ai săi ! A păţit-o ! A păţit-o ! *Animo ; estamos da quasi fuera !* [4]

Străbătuseră într-adevăr partea cea mai mare a gloatei şi erau aproape să iasă de tot din ea. Aici Ferrer, în timp ce îşi lăsă puţin plămînii să se odihnească, zări „ajutorul de la Pisa", soldaţii spanioli, care, la urma urmelor, nu fuseseră cu totul nefolositori, deoarece, susţinuţi şi îndrumaţi de cîţiva cetăţeni, ajutaseră şi ei la împrăştierea paşnică a unei părţi din gloată şi liberaseră drumul pe ultima porţiune. La sosirea caleştii, se grupară şi dădură onorul marelui cancelar, care salută şi aici în stînga şi în dreapta ; iar ofiţerului, care se apropiase să salute şi el, îi spuse, întovărăşind cuvintele cu un semn al mîinii drepte : *Beso a usted las monos*" [5], cuvinte pe care ofiţerul le luă drept ceea ce voiau să spună în reali-

[1] Ca să-i liniştesc... (span.).
[2] Asta o spun pentru binele dumneavoastră (span.).
[3] Iertaţi-mă... (span.).
[4] Curaj ; aproape am scăpat ! (span.).
[5] Vă sărut mîinile (span.).

tate, adică : „Bine m-ați mai ajutat !“ Drept răspuns, ofițerul mai salută o dată și ridică din umeri. Era de fapt cazul să spună : „*Cedant arma togae*“ [1] dar Ferrer nu avea în acel moment capul la citate, și de altfel ar fi fost vorbe aruncate în vînt, deoarece ofițerul tot nu știa latinește.

Pedro, văzîndu-se printre două rînduri de soldați și printre niște muschete ridicate atît de respectuos, simți că-i vine inima la loc. Se dezmetici, își reaminti cine este și pe cine conducea și, strigînd : „Hei ! Hei“ fără a adăuga alte cuvinte de politețe către mulțimea acum suficient de rară ca să poată fi tratată astfel, dădu bici cailor și-i mînă înspre fortăreață.

— *Levantese, levantese ! Estamos ya fuera* [2] spuse Ferrer șefului aprovizionării.

Acesta, încurajat de încetarea strigătelor, de iuțeala cu care mergea calească și de aceste cuvinte, se răsuci, se destinse, se ridică și, revenindu-și încet-încet, mulțumi în repetate rînduri salvatorului său. Iar Ferrer, după ce-l compătimi pentru primejdia prin care trecuse și-l felicită că scăpase, exclamă, trecîndu-și mîna peste capul pleșuv :

— Ah, *que dirá de esto su excelencia* [3], cînd are și așa atîta bătaie de cap cu blestematul de Casale, care nu vrea să se predea ? *Que dirá el conde duque* [4], care se întunecă dacă o frunză face mai mult zgomot ca de obicei ? *Que dirá el rey, nuestro señor* [5] pentru că o să-i ajungă cîte ceva la ureche, despre asemenea scandal ? Și cu asta lucrurile se vor liniști ?... *Dios lo sabe...* [6]

— Ah ! în ce mă privește, nu vreau să mă mai amestec, spuse șeful aprovizionării, mă spăl pe mîini ; predau funcțiunea în mîinile excelenței-voastre și mă duc să trăiesc într-o peșteră, pe un munte, ca un pustnic, undeva departe, departe de lumea asta sălbatică !

---

[1] „Armele se înclină în fața togii“ (lat.). Sentință a lui Cicero, cu sensul că puterea militară trebuie să se supună guvernămîntului civil.

[2] Ridicați-vă, ridicați-vă ! Am ieșit din mulțime (span.).

[3] Ce va spune despre asta excelența-sa ? (span.).

[4] Ce va spune contele duce ? (span.).

[5] Ce va spune regele, suzeranul nostru ? (span.).

[6] Dumnezeu știe... (span.).

— *Usted* va face ceea ce este mai convenabil *por el servicio de su majestad* [1], răspunse grav marele cancelar.

— Majestatea-sa nu poate dori moartea mea, replică nefericitul; într-o peșteră, într-o peșteră departe de aceștia...

Ce se mai întîmplă cu această hotărîre a sa nu ne mai spune cronicarul nostru, care, după ce l-a întovărășit pe bietul om pînă la fortăreață, nu mai pomenește nimic despre dînsul.

[1] Domnia-voastră... pentru a servi pe majestatea-sa (span.).

CAPITOLUL XIV

Mulțimea, rămasă în urmă, începu să se împrăștie și să se depărteze, apucînd-o la dreapta și la stînga, pe-o stradă sau pe alta. Unii se duceau acasă, să-și vadă de treburi, alții se îndepărtau ca să mai răsufle, după atîtea ore de înghesuială, alții plecau să-și caute prietenii, ca să flecărească despre întîmplările zilei. Același fenomen se petrecea și la capătul celălalt al străzii, unde lumea se rărise destul ca acel pluton de soldați spanioli să poată, fără a întîmpina rezistență, să înainteze și să se îndrepte spre casa șefului aprovizionării. În apropierea acesteia mai rămăsese o adunare de nemulțumiți că lucrurile se sfîrșiseră atît de pașnic și atît de liniștit după o larmă atît de mare, unii ocărînd, alții blestemînd, parte din ei sfătuindu-se dacă nu s-ar mai putea întreprinde ceva, și ce anume, împingeau, izbeau în biata poartă, care fusese din nou baricadată zdravăn. La sosirea plutonului, toți aceștia, unii numaidecît, alții șovăind și cam fără voie, se grăbiră să treacă în partea cealaltă, lăsînd loc liber soldaților, care se postară acolo să păzească strada și casa. Dar străzile dimprejur mai erau încă înțeste de grupuri, căci acolo unde erau două sau trei persoane, se opreau alte trei, patru sau douăzeci ; colo se vedea un grup care se împrăștia ; dincolo un altul care se depărta, ca niște nori risipiți ce mai stăruie cîteodată și se mai învîrtesc în albastrul cerului după furtună, făcînd ca cei ce se uită în sus să spună : „Timpul nu s-a îndreptat încă". Închipuiți-vă apoi ce învălmășeală de păreri ! Unul povestea cu mîndrie întîmplările neobișnuite pe care le văzuse, altul povestea ceea ce el însuși făcuse, unii se bucurau că lucrurile se sfîrșiseră cu bine, lăudau pe Ferrer și preziceau o pedeapsă severă pentru tiran, alții, rînjind cu răutate, spuneau : „Nu vă fie frică, n-o să-l omoare ; corb la corb nu-și scoate ochii", iar cineva, și

mai neîncrezător, șoptea că treburile fuseseră ticluite anume, că totul fusese o înșelătorie și că, după ce se făcuse atîta larmă, se dovediseră niște proști lăsîndu-se păcăliți în halul ăsta.

Între timp, soarele asfințise ; lucrurile căpătau toate aceeași culoare, și mulți, obosiți de ziua acea și plictisiți să mai pălăvrăgească pe întuneric, se întoarceau spre casă. Tînărul nostru, după ce ajutase la trecerea caleștii, cît timp fusese nevoie de ajutor, trecuse apoi în urma ei, între cele două rînduri de soldați, ca într-un triumf și se bucură cînd o văzu pornind în goană și în afară de primejdie ; merse apoi un timp cu mulțimea, dar o părăsi la prima încrucișare, ca să răsufle și el ușurat. Abia făcu cîțiva pași în liniște, frămîntat totuși de atîtea simțăminte și atîtea imagini proaspete și învălmășite, cînd simți deodată o mare nevoie de-a mînca și de-a se odihni. Se uită atunci pe sus, în toate părțile, căutînd o firmă de han, căci era prea tîrziu să se mai ducă la mînăstirea capucinilor. Mergînd astfel cu capul în nori, se trezi în preajma unui grup și, oprindu-se pe loc, auzi discutîndu-se niște planuri de acțiune pentru a doua zi. Stătu o clipă să asculte și nu se putu stăpîni să nu-și spună părerea, deoarece socotea, fără nici o îngîmfare, că avea și el dreptul să propună cîte ceva. Și, încredințat din toate cele ce văzuse în ziua aceea că, de aici înainte, pentru a realiza un lucru era suficient să capeți aprobarea celor ce se învîrtesc pe străzi, strigă cu toată convingerea :

— Domnilor, pot să-mi exprim și eu umila mea părere ? Umila mea părere este că nu numai cu pîinea se fac tîlhării, și fiindcă, după cum s-a văzut azi, dacă strigi, dobîndești ceea ce este drept, trebuie să mergem mai departe, tot așa, pînă s-o sfîrși cu toate pungășiile, și treburile or merge ceva mai ca lumea ! Oare nu-i adevărat că avem de-a face cu o mînă de tirani, ce calcă cele zece porunci și se leagă de oamenii cumsecade, care nici nu se gîndesc să-i supere cu ceva făcîndu-le tot felul de neajunsuri ? Și pînă la urmă tot ei au dreptate ? Ba, cînd au făcut una mai latră, atunci merg cu capul în sus, ca și cum le-ar fi cineva dator ! Eu cred că și la Milano trebuie să fie oameni din aceștia. Nu ?

— Din păcate ! spuse o voce.

— Știam eu, reluă Renzo. De altfel, istoriile astea se spun și la noi. Și apoi lucrul vorbește de la sine. Să spunem, de pildă, că unul dintre aceia despre care vorbesc locuiește cînd la țară, cînd la Milano, iar dacă la țară e un drac împielițat, nu poate fi un înger aici ! Așa cred eu. Și-acum, ia spuneți, l-ați văzut vreodată pe unul din ei după zăbrele ? Dar ce e mai rău (și sînt sigur pe ce spun !) e că ordonanțele există, tipărite, ca să-i pedepsească ; și nu sînt niște ordonanțe așa, fără rost, ci sînt făcute cu socoteală, cum nu se poate mai bine, iar tîlhăriile sînt arătate acolo clar, așa cum se întîmplă, și la fiecare e trecută și pedeapsa cuvenită. Și acolo spune : de oricine ar fi vorba, orășean sau de jos... și mai știu eu ce... Dar ia duceți-vă și spuneți avocaților, scribilor și fariseilor să vă facă dreptate, după cum glăsuiește ordonanța ! O să vă asculte cum ascultă papa pe tîlhari, și treburile astea pot scoate din fire pe orice om cumsecade ! Așadar, e limpede că regele și cei de sus vor să-i pedepsească pe ticăloși, dar nu se face nimic, pentru că aceștia sînt strînși într-o clică. Trebuie, deci, să o distrugem ! Mîine dimineață să mergem la Ferrer, fiindcă el este un om cumsecade. S-a putut vedea azi cît era de mulțumit că se află în mijlocul poporului, cum încerca să înțeleagă păsurile oamenilor și cu cîtă bunăvoință răspundea. Trebuie să mergem la Ferrer și să-i spunem cum stau lucrurile, și eu, din partea mea, pot să-i povestesc o mulțime de istorii. Am văzut cu ochii mei un decret cu o groază de steme pe el, făcut de trei dintre cei ce conduc ; aveau numele tipărite dedesubt, și unul dintre aceste nume era al lui Ferrer. Cu ochii mei am văzut, și decretul ăsta spunea pentru mine tocmai ce trebuia, dar avocatul căruia i-am spus să-mi ajute să capăt dreptatea, așa după cum spuneau și cei trei domni, printre care și Ferrer, avocatul, după ce îmi arătase chiar el decretul ăsta, se uita la mine de parcă aș fi fost nebun. Sînt sigur că atunci cînd bătrînul Ferrer va afla asemenea ticăloșii — căci nu le poate ști pe toate, și mai ales pe cele din afara Milanului — nu va îngădui ca treburile să mai meargă așa și va găsi el leacul ! Și apoi, o dată ce ei fac decretele astea, cred că tocmai ei vor face să

fie respectate, pentru că e o bătaie de joc să fie călcate în picioare hrisoave semnate cu numele lor! Iar dacă asupritorii nu vor să-și plece capul și fac pe nebunii, noi sîntem aici să-i scuturăm, așa cum am făcut astăzi! Nu spun că ar trebui să meargă el, în caleașcă, să pună mîna pe toți ticăloșii, asupritorii și tiranii, căci ar avea nevoie de arca lui Noe. Doar să poruncească el cum se cuvine, și nu numai la Milano, ci pretutindeni în ținut, ca lucrurile să se înfăptuiască așa cum glăsuiesc decretele și să-i judece zdravăn pe toți cei ce au făcut astfel de tîlhării, și unde legea zise închisoare — închisoare să fie, unde zice ocnă — ocnă să fie, și să spună seniorilor podestà să facă într-adevăr treaba cuvenită, iar de nu, să-i dea jos și să pună în locul lor pe alții, mai buni! De altfel, sîntem și noi aici, să dăm a mînă de ajutor! Iar avocaților să le poruncească să-i asculte pe săraci și să se ridice în apărarea adevărului și-a dreptății, nu-i așa, domnilor?

Renzo vorbise cu atîta suflet, încît, chiar de la începutul cuvîntării, mare parte din cei adunați întrerupseră orice discuție și se întoarseră spre el. La un moment dat toți îl ascultau. O larmă confuză de aprobări, de: „Bravo", „Are dreptate", „Sigur", „Este prea adevărat" răsună ca răspuns la cele auzite.

Nu lipsiră însă nici criticile.

— Ei, da, spunea unul, să ascultăm și pe muntenii ăștia, toți sînt avocați acum... și se depărtă.

— Acum, mormăi un altul, orice vagabond vrea să-și dea părerea; cerînd prea multe, n-o să căpătăm nici pîinea la un preț redus, că doar pentru aceasta ne-am răsculat!

Renzo însă nu auzi decît aprobările. Unii îl apucau de o mînă, alții de cealaltă. „La revedere, pe mîine!" „Unde?" „În piața domului." „Foarte bine! Foarte bine! Și-o să facem noi ceva! O să facem!"

— Cine dintre dumneavoastră ar vrea să-mi arate un han unde să pot mînca și să mă odihnesc (ca un băiat sărac ce sînt)? întrebă Renzo în cele din urmă.

— Sînt la dispoziția dumitale, tinere dragă, spuse unul care ascultase cu atenție discursul și nu spusese încă nimic. Cunosc tocmai un astfel de han, cum îți tre-

buie, și te voi recomanda patronului care e om cumsecade și mi-e prieten.

— Aici aproape ? întrebă Renzo.

— Ceva mai încolo, răspunse omul.

Adunarea se împrăștie, iar Renzo, după multe strîngeri de mîini, se îndepărtă cu necunoscutul, mulțumindu-i pentru bunăvoință.

— Pentru ce ? întrebă el. O mînă spală pe alta, și amîndouă, obrazul. Nu sîntem datori să ne ajutăm unii pe alții ?

Și tot mergînd, îl întrebă pe Renzo ba de una, ba de alta în legătură cu cuvîntarea lui.

— Nu că vreau să mă amestec în treburile dumitale, dar îmi pari foarte obosit. Din ce ținut vii ?

— Vin tocmai de la Lecco ! răspunse Renzo.

— De la Lecco ? Ești din Lecco ?

— Din Lecco. Adică din regiune.

— Bietul băiat ! Din cîte am putut înțelege din cuvîntarea dumitale, trebuie să fi pătimit multe.

— Eh, bunul meu domn, a trebuit să vorbesc pe ocolite, ca să nu-mi dau în vileag necazurile... dar, destul, într-o zi vor fi date pe față, și atunci... dar... văd aici o firmă de birt și, zău că n-am chef să merg mai departe !

— Nu, nu, vino unde ți-am spus eu, nu mai e mult, spuse călăuza. Aici n-o să te simți bine.

— N-are-a face, răspunse tînărul, nu sînt un domnișor obișnuit să dorm în puf ; ceva de mîncare și o saltea îmi ajung. Ceea ce vreau e să găsesc mai repede și una și alta. Cu bine ! și intră printr-o ușiță, deasupra căreia atîrna, drept firmă o lună plină.

— Bine ! te duc aici, pentru că așa îți place, spuse necunoscutul și intră după el.

— Nu-i nevoie să te ostenești, răspunse Renzo, totuși adăugă : Dacă vrei să bei un păhărel cu mine, mi-ai face plăcere.

— Primesc invitația ! răspunse celălalt și o porni înaintea lui Renzo, ca un cunoscător al localului.

Trecu printr-o curticică, se apropie de ușa care dădea în bucătărie, trase zăvorul, deschise și intră împreună cu tovarășul său. Două lămpi atîrnate de două piroane bătute în grinda localului răspîndeau o lumină chioară.

O mulțime de oameni ședeau, nu degeaba, pe două șiruri de bănci, de o parte și de alta a unei mese înguste și lungi, care ocupa cea mai mare parte a încăperii. Din loc în loc, se vedeau ștergare și blide. Cărți de joc întoarse pe toate fețele, zarurile erau aruncate și apoi strînse, sticle și pahare... De asemenea, pretutindeni se vedeau circulînd berlinge, reali [1] și parpaliole [2], tot felul de monede care, dacă ar fi avut glas, ar fi spus, probabil : „Noi eram azi-dimineață în tejgheaua unui brutar, sau în buzunarul vreunui gură-cască din învălmășeală, care, foarte atent să vadă cum merg treburile obștești, uitase să-și vadă de treburile personale". Gălăgia era mare. Un băiat se învîrtea de colo pînă colo, servind pe cei de la masă și pe jucători, hangiul sta pe o laviță scundă, sub coșul cuptorului, preocupat, în aparență, de niște chipuri pe care le făcea și le desfăcea cu vătraiul în cenușă, dar în realitate foarte atent la tot ce se petrecea în jurul lui. La zgomotul zăvorului, se ridică și ieși în întîmpinarea noilor-veniți. Abia văzu călăuza și-și spuse în sinea sa : „Blestematule, vii mereu și mi te încurci în picioare tocmai cînd te doresc mai puțin !" Aruncă apoi în grabă o privire spre Renzo și-și mai spuse : „Nu te cunosc, dar dacă vii cu un astfel de vînător, nu poți fi decît un cîine sau iepure ; spune însă două vorbe, și te-oi cunoaște". Însă nimic din aceste gînduri nu se putea citi pe chipul lui, care rămăsese nemișcat ca un tablou, arătînd o față rotundă și lucioasă, o bărbuță scurtă, roșiatică și doi ochi limpezi și pătrunzători.

— Ce poruncesc domnii ! întrebă el cu voce tare.

— Înainte de toate o garafă cu vin curat, spuse Renzo, și apoi ceva de mîncare.

Și, spunînd acestea, se trînti pe o bancă, spe capătul mesei, și scoase un : „Ah !" puternic, ca și cum ar fi vrut să spună : „E plăcut să te așezi puțin după ce ai stat atîta vreme în picioare, cu treburi !" Dar își aminti deodată de banca și de masa la care stătuse ultima oară cu Lucia și cu Agnesa și suspină. Clătină apoi capul, ca spre a izgoni gîndul acela, și văzu pe hangiu aducîndu-le

---

[1] Monedă spaniolă măruntă.

[2] Monedă măruntă italiană, care a circulat între secolele al XV-lea și al XVII-lea.

vinul. Tovarășul său se așeză în fața lui. Renzo îi turnă imediat să bea, zicînd :

— Să ne umezim buzele, și umplînd celălalt pahar, îl bău dintr-o dată. Ce poți să-mi dai de mîncare ? îl întrebă el apoi pe hangiu.

— Am friptură cu stufat, vă place ?

— Da, foarte bine, dă-ne stufat !

— Îndată ! spuse hangiul lui Renzo, și apoi către băiat : Servește-l tu pe străin ! Și se îndreptă spre cuptor. Dar... zise el apoi, întorcîndu-se spre Renzo, dar pîine n-avem astăzi...

— Cît privește pîinea, spuse Renzo cu voce tare și rîzînd, a avut grijă providența. Scoțînd a treia și ultima dintre pîinile culese de sub Crucea sfîntului Dionis, o ridică în sus strigînd : Iată pîinea providenței !

La această exclamație, mulți din cei de față se întoarseră, și, văzînd în aer trofeul, unul strigă :

— Trăiască pîinea ieftină !

— Ieftină ? întrebă Renzo. *Gratiis et amore* [1].

— Și mai bine, și mai bine !

— Dar, adăugă imediat Renzo, n-aș vrea ca dumneavoastră să vă gîndiți la rău. N-am șterpelit-o așa cum ați crede, ci am găsit-o pe jos, și dacă i-aș putea găsi stăpînul, aș fi gata să i-o plătesc.

— Bravo, bravo ! strigară rînjind și mai tare cei prezenți, dar nici unul nu credea cumva că aceste cuvinte erau purul adevăr.

— Ei cred că glumesc, dar e chiar așa, spuse Renzo călăuzei sale și, învîrtind în mînă pîinea, adăugă : Vezi cum mi-au făcut-o ? Cum mi-au turtit-o ? M-au înghesuit pînă n-am mai putut ! Dacă ar fi fost acolo și unii cu oasele ceva mai delicate, ar fi fost vai de ei ! Și, mușcînd de cîteva ori din pîine, mai dădu pe gît încă un pahar de vin, adăugînd : Pîinea asta nu vrea să alunece singură ! Niciodată n-am avut gîtlejul atît de uscat... Poate fiindcă am strigat atîta !

— Pregătiți un pat bun pentru tînărul acesta ! spuse călăuza, pentru că are de gînd să doarmă aici.

---

[1] Prin har și îndurare (a Domnului) (lat.).

— Vrei să dormi aici ? îl întrebă hangiul pe Renzo, apropiindu-se de masă.

— Desigur, răspunse Renzo. Patul să fie oricum, numai rufăria să fie curată pe el, căci, deși sînt băiat sărac, sînt obișnuit în curățenie !

— Oh, cît despre asta !... spuse hangiul, ducîndu-se spre tejgheaua care era într-un colț al bucătăriei și aducînd într-o mînă o călimară și o bucată de hîrtie albă, iar în cealaltă o pană de scris.

— Ce-i asta ? întrebă Renzo luînd o dată din stufatul pe care băiatul i-l pusese în față și surîzînd apoi cu un aer de nedumerire : Asta e cearșaful de care vorbeam ?

Hangiul, fără să răspundă, puse călimara și hîrtia pe masă, apoi sprijini brațul stîng și cotul drept pe masă și, cu pana în aer și fața întoarsă spre Renzo, îi spuse :

— Fii bun și spune-mi numele, prenumele și locul dumitale de baștină.

— Ce ?! sări Renzo. Ce legătură au toate astea cu patul ?

— Eu îmi fac datoria, spuse hangiul, privind țintă spre călăuză. Sîntem obligați să anunțăm toate persoanele care vin să poposească la noi, *numele și prenumele, naționalitatea, pentru ce afacere vin, dacă au arme cu ei... cîtă vreme rămîn în oraș*"... sînt cuvintele ordonanței !

Înainte de a răspunde, Renzo mai goli un pahar : era al treilea, și de acum înainte ne e teamă că nu le vom mai putea număra. Apoi spuse :

— Aha, aveți ordonanța ! Eu, care mă socotesc doctor în legi, știu cît de mult se respectă ordonanțele astea.

— Vorbesc serios, spuse hangiul, privind mereu la tăcutul tovarăș al lui Renzo.

Ducîndu-se la tejghea, scoase din sertar o foaie mare de hîrtie, care era un exemplar din ordonanța cu pricina, și o desfăcu înaintea ochilor lui Renzo.

— Ah ! Iat-o ! strigă tînărul, ridicînd într-o mînă paharul pe care și-l umpluse din nou și golindu-l imediat. Apoi, cu arătătorul celeilalte, întins spre ordonanța desfăcută : Iată pagina de *Evanghelie* ! Mă bucur nespus ! Cunosc aceste steme, știu ce înseamnă acest chip eretic cu streangul de gît. (În fruntea ordonanțelor se punea stema guvernatorului, iar în cele ale lui *don* Gonzalo Fer-

nandez de Cordova se vedea un rege maur cu lanțuri de gît.) Această mutră vrea să spună : „Poruncește cine poate și ascultă cine vrea". Cînd această mutră va fi trimis la ocnă pe senior don... în fine, nu interesează, știu eu ce vreau să spun... cînd îl va fi trimis la ocnă, așa cum scrie în altă pagină de *Evanghelie*, ca și asta, și cînd un tînăr cinstit va putea să ia în căsătorie o fată cinstită, care-i bucuroasă să-l ia de bărbat, atunci îmi voi spune numele acestei mutre, ba chiar o voi și săruta, pe deasupra ! Pot avea motive serioase ca să nu-mi spun numele, nu ? Dar dacă un mare bandit, care ar avea la ordinele sale o șleahtă de alți bandiți... căci, dacă ar fi fost singur... și termină fraza cu un gest... dacă un mare bandit ar dori să știe unde sînt, ca să-mi facă de petrecanie vă întreb eu dacă această mutră ar mișca un deget ca să mă scape ? Trebuie să-mi dau în vileag gîndurile ? Asta-i bună ! Am venit la Milano ca să mă spovedesc, să zicem, dar vreau să mă spovedesc unui frate capucin, nu unui hanigu !

Hangiul tăcea, uitîndu-se mereu la călăuza lui Renzo, care nu făcea nici o mișcare. Renzo, o spunem cu părere de rău, dădu pe gît un alt pahar de vin și urmă :

— O să-ți mai spun încă ceva, dragul meu hangiu, și-o să te convingi după aia că dacă ordonanțele date în folosul bunilor creștini nu sînt luate în seamă, cu atît mai puțin trebuie să conteze celelalte. Deci ia de aici toate fleacurile astea și adu-mi în schimb o altă garafă, căci asta-i goală. Vorbind astfel, o ciocni încetișor cu degetul și adăugă : Auzi, hangiule cum, sună a gol, auzi ?

Puțin cîte puțin, Renzo atrăsese și de data asta atenția celor din jur, care-l aplaudară iar.

— Ce trebuie să fac ? întrebă hangiul, privindu-l pe necunoscutul care pentru el era foarte cunoscut.

— Haide, haide ! strigară mai mulți de la mese. Flăcăul ăsta are dreptate. Numai belele și încurcături ni se aruncă-n spinare, și capcane la tot pasul ! Legi noi ! Acum vrem legi noi !

Printre aceste strigăte, necunoscutul, aruncînd o privire dojenitoare hangiului pentru întrebarea lui prea directă, spuse :

— Lasă-l să facă ce-i place, ce te bagi ?

— Mi-am făcut datoria, spuse hangiul tare, iar în sinea lui : „Acum m-am pus la adăpost".

Luă hîrtia, pana, călimara, ordonanța și garafa și le dădu băiatului.

— Adu vin tot din ăla, spuse Renzo, pentru că mi se pare cinstit și-l vom trimite la culcare ca și pe celălalt, fără să-l întrebăm despre nume și prenume, de ce nație e, ce-are de gînd să facă și dacă rămîne multă vreme în oraș.

— Tot din ăla ! spuse hangiul băiatului dîndu-i garafa și ducîndu-se să se așeze sub hornul cuptorului.

„Un dobitoc ! gîndi el, răscolind din nou cenușa. Și pe ce mîini a căzut ! Mare nerod ! Dacă vrei să te nenorocești, n-ai decît ! Dar hangiul de la «Luna plină» n-o să-și pună pielea în joc pentru nebunia din capul !"

După o vreme, Renzo mulțumi călăuzei și tuturor celorlalți care îi ținuseră partea.

— Îmi sînteți prieteni adevărați strigă el. Acum văd eu că oamenii cumsecade se unesc și se ajută. Apoi, ridicînd mîna dreaptă deasupra mesei și luînd atitudine de orator, spuse : Ce mare scofală că toți cei ce conduc lumea vin peste tot cu hîrtia, cu pana și cu călimara ! Mereu cu pana în mînă ! Cumplită manie și la domnii ăștia, umblă mereu cu pana în mînă !

— Ehei, tinere de la țară, vrei să știi pentru ce ? spuse unul dintre jucători, care cîștiga.

— Ia să auzim ! răspunse Renzo.

— Uite de ce, spuse el ; acești domni sînt ăi de mănîncă gîștele și le rămîn atîtea pene, încît trebuie să facă ceva cu ele.

Toți izbucniră în rîs, afară de tovarășul vorbitorului, care fierbea.

— Ia uitați-vă, spuse Renzo, ăsta-i un poet ; aveți deci și poeți aici ! De altfel, poeții se nasc peste tot. Am și eu această slăbiciune și spun și eu cîteodată cîte unele... dar numai cînd îmi merge bine.

Pentru a înțelege vorbele lui Renzo, este necesar să se știe că, între oamenii din popor de la Milano și mai ales din satele vecine, cuvîntul „poet" nu înseamnă, ca pentru toți oamenii cumsecade, un spirit luminat, un lo-

cuitor al Pindului [1], un răsfățat al muzelor; pentru ei înseamnă o minte ciudată și puțin scrîntită, care în cuvintele și în faptele sale vădește mai curînd o oarecare ciudățenie și viclenie decît înțelepciune. Iată cît este de mare îndrăzneala nepricepuților, care se încumetă să pună stăpînire pe cuvinte și să le facă să spună lucruri atît de îndepărtate de înțelesul lor real! Căci, vă întreb, ce legătură poate să aibă cuvîntul „poet" cu o minte scrîntită?

— Ba să vă spun eu motivul cel adevărat, zise Renzo. Pentru că ei țin pana, vorbele lor zboară și se pierd, iar vorbele pe care le spune un biet flăcău le prind repede și le așternpe hîrtie cu pana, ca să se slujească de ele la timpul și locul potrivit. Mai au apoi și o altă șiretenie, atunci cînd vor să încurce pe un biet flăcău fără școală, dar care are puțin... știu eu ce vreau să spun... și, pentru a se face înțeles, își lovea, își ciocănea fruntea cu vîrful arătătorului. Și dacă bagă de seamă că el a înțeles cîte ceva, atunci trînteso numaidecît cîteva vorbe pe latinește, ca să-i încurce mintea și să-l zăpăcească. Dar ajunge!... Sînt destule lucruri de schimbat! Azi, de fapt, totul s-a făcut ușor, oum știm noi, fără hîrtie, pană și călimară, iar mîine, dacă norodul se chibzuiește cum trebuie, vom face și mai multe, fără să se clintească nici un fir de păr din capul nimănui, numai pe calea dreptății!

Între timp, unii dintre cei prezenți se apucaseră din nou să joace, alții să mănînce și alții să strige. Unii plecau, alții veneau, hangiul se ocupa și de unii, și de alții, lucru ce nu mai are de-a face cu povestea noastră. Chiar și necunoscuta călăuză de-abia aștepta să plece, căci nu avea, pe cît se pare, nici o treabă acolo, dar nu pleca totuși, pentru că dorea neapărat să stea puțin de vorbă cu Renzo între patru ochi. Se întoarse deci spre el, aduse din nou vorba de pîine și, după cîteva fraze din cele ce umblau din gură în gură, ajunse să-i dezvăluie un plan al său.

— Ei, dacă aș comanda eu, spuse, aș găsi mijlocul să fac ca totul să meargă bine.

---

[1] Lanț muntos din Grecia, unde, după mitologia greacă, săălășluiau zeițele artelor, muzele, și proteguitorul lor, zeul Apolo.

— Cum ai face ? întrebă Renzo, privindu-l cu ochii cam prea scînteietori și strîmbînd puțin gura, ca să fie mai atent.

— Cum aș face ? repetă celălalt. Aș vrea să fie pîine de ajuns pentru toți, atît pentru săraci, cît și pentru bogați.

— Sigur ! Așa e bine ! spuse Renzo.

— Și iată cum aș face : întîi aș pune un preț cinstit, potrivit pentru oricine ; apoi, să se împartă pîinea după numărul gurilor, pentru că există unii care vor totul numai pentru ei și dau iama, jefuiesc fără socoteală și lasă lumea săracă fără pîine. Deci, aș împărți pîinea. Și cum s-ar face asta ? Iată : să se dea bilete la fiecare familie după numărul gurilor, și numai cu aceste bilete să se poată cumpăra pîinea de la brutărie. Mie, de pildă, ar trebui să mi se elibereze un bilet din ăsta, pe care să scrie : Ambrogio Fusella, de profesiune fabricant de spade, cu nevastă și patru copii, toți în vîrstă de a mînca pîine (fii atent !) ; să i se dea atîta pîine și să plătească atîta. Dar să se lucreze cu dreptate, ținîndu-se seama numai de numărul gurilor. Dumneata, de exemplu, ar trebui să-ți facă o cartelă pentru... cum te cheamă ?

— Lorenzo Tramaglino, spuse tînărul, care, încîntat de proiect, nu luă în seamă că se întemeia în întregime tot pe hîrtie, pană și călimară și că, pentru a-l pune în aplicare, primul lucru ce era să facă era să se înscrie numele persoanelor.

— Foarte bine ! glăsui necunoscutul. Ai nevastă și copii ?

— Ar trebui... copii, nu... e prea devreme... dar nevastă... dacă lumea ar merge cum ar trebui să meargă.

— Aha, ești singur ! Mă rog, iei o rație mai mică

— E drept ! Dar dacă în curînd, așa cum nădăjduiesc și cu ajutorul lui Dumnezeu... ce mai, cînd voi avea și eu o nevastă ?...

— Atunci ți se va da alt bilet, și porția, așa cum ți-am mai spus, va fi mereu pe măsura numărului celor ce mănîncă, răspunse necunoscutul ridicîndu-se.

— Așa ar fi foarte bine ! strigă Renzo și continuă, strigînd și bătînd cu pumnul în masă : Și de ce nu fac o astfel de lege ?

— Ce vrei să-ți spun ? Deocamdată îți doresc noapte bună și mă duc. Cred că nevasta și copiii mă așteaptă de mult.

— Înc-un păhărel, înc-un păhărel ! strigă Renzo, umplînd în grabă paharul, ridicîndu-se brusc, apucîndu-l de pulpana hainei și împingînd cu putere pentru a-l sili să se așeze din nou. Încă un păhărel, nu-mi face una ca asta !

Dar amicul, cu o smucitură, se liberă, lăsîndu-l pe Renzo să se piardă în stăruințe și dojeni, și spuse din nou :

— Noapte bună ! și se duse.

Renzo tot mai stăruia, deși individul ajunsese în stradă ; apoi căzu greoi pe bancă. Privi țintă la paharul pe care-l umpluse și, văzînd pe băiatul din prăvălie trecînd prin fața mesei, îi făcu semn să se oprească, ca și cum ar fi vrut să-i comunice ceva ; îi arătă apoi paharul și, vorbind încet și solemn, despărțind cuvintele într-un fel anumit, spuse :

— Vezi, l-am pregătit pentru acel om cumsecade, ia uită-te, e plin ochi, ca pentru un prieten, dar nu l-a băut. Așa-s oamenii, ciudați uneori. Eu nu sînt vinovat, am dovedit că am inimă bună, dar acum, dacă l-am umplut, e păcat să-l las să se irosească. Spunînd acestea îl luă și-l goli dintr-o sorbitură.

— Am înțeles, zise băiatul, și plecă.

— Oh, ai înțeles și tu, urmă Renzo, deci este adevărat ! Cînd lucrurile sînt drepte !...

Aici este nevoie de toată dragostea ce purtăm adevărului pentru a continua cu sinceritate o poveste atît de puțin onorabilă pentru un personaj așa de important, s-ar putea spune chiar cel mai important protagonist din povestea noastră. Din aceeași dorință de imparțialitate, însă, trebuie să vă previn că era prima oară cînd i se întîmpla lui Renzo asemenea lucru, și tocmai faptul că nu era obișnuit cu chefurile a fost, în mare parte, cauza pentru care cel dintîi chef din viața lui i-a fost fatal. Cele cîteva pahare pe care le golise, unul după altul, împotriva obiceiului său, în parte pentru a-și stinge setea ce-l ardea, și în parte din pricina zbuciumului sufletesc, care nu-l lăsa să facă nimic cu măsură, i se ur-

caseră imediat la cap. Unui băutor mai experimentat, vinul i-ar fi potolit doar setea.

În legătură cu aceasta cronicarul nostru face o observație, pe care o repetăm, fie ce-o fi :

„Se spune că obiceiurile moderate și cinstite au un mare dar, și anume : cu cît sînt mai statornice și mai înrădăcinate la un om, cu atît acesta se resimte mai ușor și mai repede de îndată ce le-a nesocotit cît de cît. Și apoi multă vreme își aduce aminte de greșeala lui, care îi slujește de învățătură".

Oricum ar fi, de îndată ce primele fumuri i se urcaseră lui Renzo la cap, vinul și cuvintele continuară să meargă unul în jos și celelalte în sus, fără șir și fără măsură, și, în starea în care l-am lăsat, făcea și el ce putea. Simțea o mare dorință de a vorbi ; ascultători sau măcar oameni care să-l audă erau de față și, cîtva timp, chiar și cuvintele veneau fără a se lăsa rugate, înșirîndu-se într-o anumită ordine. Dar încet-încet, obligația de a-și încheia frazele începu să devină grozav de grea. Gîndul, care se ivea clar și hotărît în mintea sa, se învăluia numaidecît într-o ceață și dispărea deodată, iar cuvîntul, după ce se lăsa așteptat, nu era cel potrivit. În fața acestor neplăceri, datorită unuia din acele false instincte care, atît de des, nenorocesc oamenii, Renzo recurse la binecuvîntata sticlă. Dar ce fel de ajutor îi putea da sticla într-o asemenea împrejurare, orice om cu o picătură de bun-simț își poate da lesne seama.

Noi vom reproduce doar cîteva din mulțimea de cuvinte pe care le rosti în acea seară nenorocită, restul îl lăsăm deoparte, căci ar plictisi prea mult, și asta pentru că nu au înțeles, și nici măcar pretenția de-a avea vreunul; și înțelesul acesta e o condiție necesară într-o carte tipărită.

— Hei, hangiule ! începu iar Renzo, căutîndu-l cu privirea în jurul mesei sau în fața cuptorului, văzîndu-l cîteodată chiar acolo unde nu era și vorbind mereu, în mijlocul vacarmului din încăpere. Hangiu ce ești ! Nu pot să înghit asta, treaba asta cu numele, prenumele și celelalte ! Să faci așa ceva unui flăcău ca mine !... Nu te-ai purtat frumos ! Ce mulțumire, te întreb, ce cîștig, ce plăcere... să pui pe hîrtie un biet flăcău ? N-am drep-

tate, domnilor ? Hangii ar trebui să țină cu oamenii de treabă ! Ascultă, dar, ascultă, hangiule, vreau să-ți dau o pildă... pentru că... ah ! rîdeți, nu-i așa ? Da, sînt puțin cam cu chef, dar lucrurile le spun drept, spune-mi, te rog, datorită cui îți merg treburile ? Datorită oamenilor ca noi, nu-i așa ? Nu-i adevărat ? ia spune, domnii aceia, care fac ordonanțe, vin vreodată pe aici, să bea un păhărel ?

— Aia beau apă, glumi un vecin de-al lui Renzo.

— Vor să rămînă în toate mințile, adăugă un altul, ca să poată minți cînd au nevoie.

— Ah, strigă Renzo, acum a vorbit poetul ! Deci înțelegeți și voi gîndurile mele. Răspunde, deci, hangiule, chiar Ferrer, care e cel mai bun dintre toți, a venit el vreodată aici, să bea în sănătatea cuiva și să cheltuiască vreo para chioară ? Și cîinele acela de *don*... Tac, fiindcă nu mi-am pierdut încă mințile ! Ferrer și părintele Crrr... știu eu pe cine vreau să numesc... sînt doi oameni cumsecade. Dar sînt puțini oameni de aceștia ! Bătrînii sînt mai răi decît tinerii, și tinerii... și mai răi ca bătrînii ! Totuși, sînt mulțumit că n-a fost vărsare de sînge, grozăvie ! Toate astea trebuie să le facă gîdele nu noi. Pîine, ah, asta da ! Ce-am mai înghițit la ghionturi... dar am și dat... Faceți loc ! Belșug ! Trăiască... totuși și Ferrer... a spus ceva pe latinește... *sies baraòs trapolorum* ! [1]... blestemat obicei ! Trăiască ! Dreptate ! Pîine ! Da, astea-s cuvinte drepte !... Acolo aș fi avut nevoie de tovarășii aceștia... cînd a răsunat deodată acel blestemat bang, bang, și apoi iar bing, bang, bang. N-aș mai fi fugit atunci, firește, l-aș fi ținut acolo pe preot... Știu eu bine la cine mă gîndesc.

La aceste cîteva cuvinte, plecă în jos capul și rămase cîtva timp ca absorbit de un gînd ; apoi scoase un suspin adînc și-și ridică fața cu ochii umeziți și sticloși, cu o înfățișare atît de îndurerată și de abătută, încît ar fi fost vai de cea la care se gîndea dacă l-ar fi putut vedea atunci. Dar oamenii grosolani din jur, care începuseră să facă haz pe socoteala elocvenței înflăcărate și dezordonate

---

[1] S-ar traduce cu : ...„sînteți șarlatani (și) întindeți curse" (în original un fel de amestec arbitrar de spaniolă și latină).

a lui Renzo, se distrară și mai mult văzînd figura lui abătută. Cei de lîngă el spuseră către ceilalți : „Priviți !" și toți se întoarseră spre el, încît deveni obiectul de haz al tuturor celor de față. Nu că ceilalți ar fi avut mintea mai limpede sau și-ar fi păstrat toată judecata pe care-o aveau de obicei, dar nici unul nu-și ieșise atîta din minți ca bietul Renzo, care, după toate cele, mai era și țăran. Așa că, apropiindu-se de el cînd unul, cînd altul, începură să-l stîrnească prin întrebări prosteşti și fără rost și cu lingușiri batjocoritoare. Renzo ba se supăra, ba rîdea uneori, fără a lua în seamă întrebările, ba vorbea de cu totul altceva, ba răspundea, ba întreba neîncetat, fără rost și fără legătură. Din fericire, în zăpăceala aceea îi rămăsese totuși un fel de grijă instinctivă de a se feri să rostească nume de persoane, așa încît chiar numele cel mai adînc întipărit în sufletul lui nu fu rostit în acel loc. Ne-ar fi fost, de altfel, prea neplăcut să vedem acest nume, pentru care îi purtăm noi înșine puțină dragoste și respect, profanat în acea adunătură mizerabilă și luat în derîdere de acele guri spurcate.

CAPITOLUL XV

Văzînd că se îngroașă gluma, hangiul se apropie de Renzo și, rugîndu-i politicos pe ceilalți să-l lase în pace, îl scutură de braț, încercînd a-l face să înțeleagă și a-l convinge că trebuie să meargă la culcare. Dar Renzo o lua mereu de la capăt cu numele, prenumele, ordonanțele și tinerii cumsecade. Totuși, cuvintele „pat" și „culcare", repetate în urechile lui, îi intrară pînă la urmă în cap, îl făcură să simtă mai lămurit nevoia de odihnă și-i dădură un moment de luciditate. Această străfulgerare de conștiință îl făcu, într-o oarecare măsură, să-și dea seama că mare parte din bunul său simț se spulberase, asemenea ultimului felinar în care mai pîlpîie o luminiță și care face să se întrevadă celelalte felinare stinse. Atunci își făcu curaj, deschise brațele și le sprijini pe masă; încercă o dată, de două ori să se ridice, oftă, se clătină, și la a treia încercare, cu ajutorul hangiului, se ridică în picioare. Sprijinindu-l mereu, hangiul îl ajută să iasă dintre masă și bancă și, luînd într-o mînă o lampă, îl călăuzi și-l împinse cu cealaltă cum putu mai bine spre ușa scării. Ajungînd aici și auzind saluturile ce-i erau adresate gălăgios din urmă, Renzo se întoarse brusc și, dacă susținătorul său nu s-ar fi grăbit să-l apuce de braț, întoarcerea lui s-ar fi preschimbat într-o tumbă; se întoarse, deci, și cu brațul ce-i rămăsese liber începu să schițeze prin aer niște gesturi care ar fi vrut să fie de salut.

— Haidem la culcare, la culcare! spuse hangiul, trăgîndu-l și scoțîndu-l pe ușă și, cu multă osteneală, îl tîrî pe scară pînă ce-l duse în camera ce-i fusese pregătită.

Văzînd patul, Renzo se bucură, privi drăgăstos spre hangiu cu niște ochi care ba scînteiau mai mult ca oricînd, ba se stingeau ca doi licurici, apoi încercă să se țină pe picioare și întinse mîna spre obrazul hangiului, ca să-l mîngîie în semn de prietenie și de recunoștință, dar nu izbuti.

— Bravo, hangiule, izbuti totuși să spună, văd acum că ești un om cumsecade ! E o faptă bună să-l lași să se culce pe un biet băiat, dar treaba aceea cu numele și prenumele nu era o faptă de om cumsecade, să știi... Numai că, din fericire, sînt și eu destul de șiret...

Hangiul, care nu-l mai credea în stare de atîta luciditate și care, din lunga sa experiență, știa că oamenii în această stare sînt mai mult decît oricînd dispuși să-și schimbe părerile, voi să folosească prilejul pentru a face o altă încercare.

— Dragă băiete, spuse el, cu o voce și cu o înfățișare plină de bunăvoință, n-am făcut-o ca să-ți pricinuiesc vreun rău sau ca să mă amestec în treburile tale. Ce vrei, așa e legea, și noi trebuie să ascultăm, altfel noi sîntem pedepsiți primii. Ar fi mai bine să-mi mulțumești... Dar, în definitiv, ce era ? Mare lucru să spui două vorbe ? Nu pentru ei, ci pentru a-mi face mie o plăcere... Și uite, acuma, că sîntem între noi, între patru ochi, hai să facem cum e mai bine : spune-mi cum te cheamă și... pe urmă du-te de te culcă liniștit.

— Ah, tîlharule ! exclamă Renzo. Șiretule ! Iar o întorci cu blestemăția aceea de nume, prenume și ocupație ?

— Fii liniștit, caraghiosule, culcă-te și lasă asta ! spuse hangiul.

Dar Renzo urmă și mai tare :

— Am înțeles, ești și tu din bandă ! Așteaptă, așteaptă, că-ți arăt eu ! și întorcînd capul spre scară, începu să urle cît îl ținea gura : Prieteni ! hangiul e din...

— Am glumit ! strigă acesta în nasul lui Renzo, împingîndu-l spre pat. Am glumit, ce dracu, n-ai priceput că am glumit ?

— Aha, ai glumit ? Păi spune așa... Dacă ai glumit... Chiar dacă ai glumit... și căzu grămadă pe pat.

— Haide, dezbracă-te repede ! spuse hangiul și însoți sfatul cu ajutorul său, lucru foarte necesar.

Cînd Renzo își scoase haina (ceea ce nu fu ușor), hangiul o luă numaidecît și-i pipăi buzunarele, căutînd să vadă dacă punga se găsea acolo. O găsi și, gîndindu-se că a doua zi oaspetele va avea de făcut socoteala mai întîi cu alții decît cu el și că punga va cădea probabil în niște mîini din care cu greu ar mai putea ieși, voi să vadă dacă izbutește cel puțin treaba aceasta.

— Ești un băiat bun, om cumsecade, nu-i așa ? întrebă el.

— Băiat bun, om cumsecade... răspunse Renzo, luptîndu-se cu niște nasturi, pe care tot nu izbutea să-i desfacă.

— Bine, răspunse hangiul, atunci plătește-mi mie acuma, pentru că mîine trebuie să plec de cu noapte pentru niște treburi...

— Asta e drept, spuse Renzo. Sînt șiret, dar sînt cinstit... Dar banii ? Cum o să găsesc eu banii acum ?

— Uite-i aici, spuse hangiul și, punîndu-și în joc toată experiența, răbdarea și priceperea, izbuti să facă socoteala cu Renzo și să fie plătit.

— Ajută-mă puțin să mă dezbrac, hangiule, spuse Renzo. Văd și eu că îmi este foarte somn...

Hangiul îi dădu ajutorul cerut, mai mult încă, întinse pătura peste el și-i spuse apăsat și „noapte bună", deși Renzo sforăia. Apoi, datorită acelei forțe de atracție care, uneori, ne face să privim un lucru disprețuit ca și pe unul drag și care desigur, nu este altceva decît dorința de a cunoaște ceea ce impresionează profund inima noastră, se opri o clipă să se uite la acest oaspe atît de nedorit pentru el, ridicînd lampa și îndreptînd lumina astfel încît să-i cadă pe obraz, într-o atitudine asemănătoare celei în care era pictată Psyché [1] cînd pîndește într-ascuns chipul necunoscut al soțului ei.

„Mare nerod ! îi spuse în gînd celui adormit. Ți-ai căutat nenorocirea cu lumînarea ; mîine o să vezi ce-o

---

[1] Personaj din mitologia Greciei antice, iubita zeului dragostei Eros (Amor). Potrivit legendei, Psyché, care nu trebuia să vadă chipul iubitului ei, se hotărăște, îndemnată de surorile ei invidioase, să încalce taina. Într-o noapte, Psyché apropie de fața lui Amor o candelă, dar o picătură de untdelemn ce i se scurse pe față îl trezește pe zeu, care dispare pentru totdeauna.

să pățești ! Prostănaci de la țară, care vreți să cutreierați lumea, dar nu știți nici măcar din ce parte răsare soarele ! Ca pînă la urmă să vă dați la fund și să mai trageți și pe alții după voi !"

Gîndind acestea, luă lampa, se întoarse, ieși din cameră și închise ușa cu cheia. De pe palierul scării strigă la hangiță și-i spuse să lase copiii în paza unei slujnice și să coboare în bucătărie ca să-l înlocuiască.

— Trebuie să mă duc undeva din pricina unui străin care nu știu cum dracu a nimerit aici, spre nenorocirea mea, îi spuse el. Și-i povesti pe scurt neplăcuta întîmplare. Apoi adăugă : E o zi blestemată astăzi, ia seama și fii cu ochii în patru ! Jos, în han, s-au adunat o mînă de haimanale, care, pe lîngă că sînt băuți și de felul lor cam slobozi la gură, s-au apucat să mai și îndruge vrute și nevrute. Ai grijă ca nu cumva vreun îndrăzneț din ăștia...

— Lasă, nu sînt copil, și știu eu ce trebuie să fac ! Pînă acum nu s-ar putea spune de mine că...

— Bine, bine... și bagă de seamă să plătească. Fă-te că n-auzi ce spun despre șeful aprovizionărilor, despre guvernator, despre Ferrer și decurioni, despre cavaleri, despre Franța, despre Spania sau alte baliverne din astea, pentru că dacă-i contrazici, pot să-ți facă vreun rău pe loc, iar dacă le dai dreptate, poți s-o pățești mai tîrziu, și știi tu, de altfel, că, uneori, cei care spun vorbele cele mai grele... Mă rog, știi tu, cînd auzi anumite lucruri, să întorci capul și să spui : „Vin imediat", ca și cum te-ar fi chemat cineva în altă parte. Eu o să încerc să mă întorc cît mai repede.

Spunînd acestea, coborî cu ea în bucătărie, aruncă o privire în jur, să vadă dacă se mai ivise ceva nou, apoi își luă pălăria și pelerina dintr-un cui, bastonul dintr-un ungher, îi reaminti nevesti-si printr-o privire îndrumările date și ieși, reluînd chiar în clipa aceea șirul gîndurilor începute la patul lui Renzo și le urmă firul mergînd pe uliță.

„Muntean încăpățînat ! gîndi el, căci, cu toate că Renzo voise să-și ascundă identitatea și locul lui de baștină, se trăda prin cuvintele, înfățișarea și atitudinea sa. Pusesem la bătaie toată înțelepciunea mea și scăpasem

cu obrazul curat de o zi ca asta, și-a trebuit să vii tu, ca să-mi încurci treburile ! Nu mai sînt hanuri în Milano de a trebuit să nimerești tocmai la mine ? Cel puțin dacă ai fi fost singur, aș fi închis ochii într-o seară ca asta, și mîine dimineață ți-aș fi arătat eu... Dar nu, domnul vine întovărășit ; ba, pe deasupra, chiar în tovărășia unui copoi !"

La fiecare pas hangiul întîlnea trecători izolați, perechi, sau grupuri de oameni, care mergeau vorbind în șoaptă. În acest moment al cuvîntării sale mute văzu venind o patrulă de soldați și, trăgîndu-se în lături, ca să-i lase să treacă, îi privi cu coada ochiului și urmă în sinea sa : „Iată-i pe cei care îi învață minte pe nebuni ! Și tu, dobitocule, dacă ai văzut cîțiva oameni învîrtindu-se și făcînd scandal, ți-a intrat în cap c-or să și schimbe lumea... Și, pe baza asta, te-ai nenorocit, ba voiai să-mi vii și mie de hac ; asta nu e drept ! Eu făceam ce puteam ca să te scap, și tu, nemernicule, erai cît pe-aci să-mi dai hanul peste cap !... Acum va trebui să ieși singur din încurcătură ! În ceea ce mă privește, știu eu să mă descurc. Dar tu ? Ce, credeai că vreau să-ți aflu numele din curiozitate ? Ce mă interesează pe mine că te cheamă Taddeo sau Bartolomeo ? Parcă mie îmi place să tot stau cu pana în mînă ? Nu numai voi ați vrea să meargă lucrurile după capul vostru ! Știu și eu că sînt ordonanțe care nu înseamnă nimic ; ce mai noutate ! Trebuia să vină un țărănoi să mi-o spună ! Dar tu nu știi că de ordonanțele făcute împotriva hangiilor se ține seama ? Mai poftești să cutreieri lumea și să pălăvrăgești și nu știi că dacă vrei să faci ce-ți place, fără să-ți pese de ordonanțe, primul lucru este să vorbești cu respect despre legi. Iar dacă un biet hangiu ți-ar da dreptate și nu ar întreba de nume pe toți cei care-i fac onoarea să tragă la el, știi tu, prostule, ce l-ar aștepta ? *«Oricare dintre hangii, cîrciumari și alții de mai sus va fi pedepsit să plătească suma de trei sute de scuzi amendă»*... chiar dacă am trei sute de scuzi de aruncat, mai ales cînd e vorba de o cheltuială atît de izbutită... *«care vor fi atribuiți două treimi visteriei regale, iar cealaltă treime acuzatorului sau denunțătorului»*. Frumoasă treabă ! *«Iar în caz de neplată, cinci ani de galeră și o pedeapsă*

pecuniară mai mare, sau una corporală, după cum va hotărî excelența-sa.» Mulțumesc pentru bunăvoință!"

Cu aceste cuvinte, hangiul trecu pragul Palatului de Justiție.

Ca la toate celelalte autorități, și aici era mare agitație, produsă de strădania de a se da ordinele cele mai nimerite pentru a preveni evenimentele de a doua zi, a înlătura orice pretext de dezordine, a curma îndrăzneala spiritelor doritoare de noi tulburări și a întări forța în mîinile celor obișnuiți s-o folosească. Se dublaseră posturile la casa șefului aprovizionării, și toate intrările dinspre stradă fuseseră baricadate cu grinzi și blocate cu căruțe. Se ordonă brutarilor să coacă pîine fără întrerupere, se trimiseră soli în satele dimprejur, cu ordinul să aducă grîu în oraș, la toate brutăriile fură delegați nobili care trebuiau să se prezinte dis-de-dimineață pentru a supraveghea distribuirea pîinii și a-i ține în frîu pe cei neliniștiți cu autoritatea prezenței lor și cu vorbă bună. Dar, pentru a împușca doi iepuri deodată și pentru a face sfaturile cu ajutorul fricii și mai eficace, se luă hotărîrea de a se pune mîna, cu orice mijloace, pe vreunul dinte răzvrătiți. Datoria aceasta revenea căpitanului de justiție, care, cu compresa îmbibată de esențe liniștitoare așezată pe unul din organele profunzimii metafizice, își poate închipui oricine că numai sentimente bune n-avea față de răzvrătire și de răzvrătiți. Oamenii lui se puseseră pe treabă încă de la începutul tulburărilor, iar așa-zisul Ambrogio Fusella era, așa cum spusese hangiul, o iscoadă travestită, trimisă în cercetare tocmai pentru a prinde asupra faptului pe vreunul care să poată fi apoi recunoscut, ținut sub observație și supravegheat, ca să fie înhățat, în liniște, în timpul nopții sau a doua zi. Îndată ce auzise primele cuvinte din cuvîntarea lui Renzo, își și pusese ochii pe el, părîndu-i omul cel mai nimerit pentru ceea ce căuta. Văzînd apoi că tînărul nu cunoștea de fel locurile, încercase lovitura măiastră de a-l duce de-a dreptul la închisoare ca la gazda cea mai sigură din oraș. Dar lucrul acesta nu-i reușise, după cum ați văzut. Fu totuși în stare să ducă poliției informații sigure asupra numelui, prenumelui și ținutului de baștină ale tînărului, afară de alte o sută

de informații deduse de el ; astfel încît, atunci cînd hangiul ajunse și el să spună ceea ce știa în legătură cu Renzo, justiția știa mai mult decît el. Intră în sala obișnuită, să-și facă declarația, cum că venise la el, să fie găzduit, un țăran care nu voia să-și spună numele.

— Ți-ai făcut datoria să ne informezi, spuse un comisar, lăsînd pana în lături, dar știam totul.

„Mare secret ! gîndi hangiul. Că multă dibăcie v-a mai trebuit pentru asta !"

— Și mai știm, continuă comisarul, și prearespectabilu-i nume.

„Drace ! dar numele cum au făcut de l-au aflat ?" gîndi hangiul uluit de astă dată.

— Dar dumneata, urmă celălalt, cercetîndu-l cu o privire severă, nu ești sincer pe deplin.

— Dar ce-ați vrea să vă spun mai mult ?

— Hm ! Știm foarte bine că a adus în hanul dumitale o cantitate de pîine furată, furată prin violență, prin jaf și răzvrătire !

— Dacă vine unul cu o pîine în buzunar, cum aș putea ști de unde a luat-o ? Chiar dacă m-ați omorî, n-aș putea spune că am văzut la el mai mult de-o singură pîine !

— Aha ! mereu gata să scuzăm, să apărăm, Cine v-ar asculta pe voi, ar crede că toți sînt oameni cumsecade. Cum poți dovedi că acea pîine fusese căpătată în mod cinstit ?

— Da de ce să dovedesc eu asta ? Ce mă privește pe mine ? Eu sînt hangiu !

— Nu poți totuși tăgădui că acest client al dumitale a avut îndrăzneala să rostească cuvinte injurioase în contra ordonanțelor și să-și bată joc în mod indecent de numele excelenței-sale...

— Iertați-mă, senioria-voastră, dar cum ar putea fi clientul meu dacă îl văd pentru prima oară ? Cu tot respectul, numai dracul l-a adus în casa mea, căci, dacă l-aș fi cunoscut, senioria-voastră poate înțelege bine că nu aș fi avut nevoie să-i cer numele.

— Totuși, în localul dumitale, în prezența dumitale s-au rostit cuvinte de răzvrătire, cuvinte îndrăznețe, propuneri veninoase, șoapte, strigăte, proteste...

— Cum crede senioria-voastră că aș putea fi atent la toate vorbele pe care le pot spune atîția flecari, cînd vorbesc toți dintr-o dată ? Eu trebuie să-mi văd de treburile mele, de om necăjit. Și, apoi, senioria-voastră știe bine că cei ce au limba ascuțită sînt, de obicei, și bătăuși, și mai ales cînd sînt în bandă și...

— Da, da, așa e, lasă-i în pace să spună ce vor, și mîine vei vedea dacă le-a trecut îndrăzneala. Ce crezi ?

— Eu nu cred nimic.

— Crezi că prostimea a ajuns stăpînă la Milano ?

— Oh ! Doamne ferește !

— O să vezi dumneata...

— Înțeleg foarte bine : regele tot rege rămîne, iar cine vrea să sară la bătaie va găsi ce caută ; firește că unui sărman tată de familie nu-i arde cîtuși de puțin de bătaie ! Dumneavoastră, domnilor, aveți puterea, deci pe dumneavoastră vă privesc toate acestea.

— Mai e multă lume la dumneata ?

— Sînt o mulțime.

— Și clientul dumitale ce face ? Continuă să bată cîmpii, să atîțe lumea, să pregătească tulburări pentru mîine ?

— Străinul acela vreți să spuneți ? Păi s-a dus la culcare.

— Deci ai multă lume... Bine, ai grijă să nu-l lași să scape.

„Da ce, acuma trebuie să mai fac și pe copoiul ?“ gîndi hangiul, dar nu spuse nici da, nici nu.

— Du-te acasă și fii om cu judecată, reluă comisarul.

— Eu am fost întotdeauna om cu judecată. Senioria-voastră știe că am dat de lucru justiției...

— Și să nu crezi că justiția și-a pierdut puterea !

— Eu ? Doamne ferește ! eu nu cred nimic, îmi văd de meseria mea de hangiu !

— Mereu același cîntec, altceva nu mai știi să spui ?

— Ce să mai spun altceva ? Adevărul este unul singur.

— Destul acum ! Deocamdată reținem ceea ce ai declarat. Dacă va fi cazul, vei informa mai amănunțit justiția cu privire la ceea ce s-ar putea ivi.

— Ce alte informații aș mai putea da ? Eu nu știu nimic. De-abia îmi văd capul de treburi...

— Bagă de seamă, să nu-l lași să plece !

— Sper că înălțimea-sa domnul căpitan va afla că am venit imediat să-mi fac datoria. Sărut mîinile seniorici-voastre...

În zorii zilei Renzo sforăia cam de vreo șapte ore, și mai era încă, sărmanul, cufundat în cel mai dulce somn, cînd două puternice zgîlțîituri și o voce care striga la capul patului : Lorenzo Tramaglino !" îl siliră să se trezească. Își veni în fire, întinse brațele, deschise cu greu ochii și văzu, lîngă pat, un om îmbrăcat în negru și alți doi înarmați, unul de o parte și celălalt de altă parte a căpătîiului.

Și din cauza surprinderii, căci nu se trezise încă de-a binelea, și a faptului că-i era capul greu din pricina vinului pe care, după cum știți, îl băuse, rămase un moment încremenit, crezînd că visează, apoi visul nefiindu-i pe plac, se scutură, ca pentru a se trezi cu totul.

— Hei ! n-auzi odată Lorenzo Tramaglino ? ! spuse omul cu pelerina neagră, care era comisarul din seara precedentă. Trezește-te, scoală-te și vino cu noi !

— Lorenzo Tramaglino ! spuse Renzo Tramaglino, ce vrea să spună asta ? Ce vreți de la mine ? Cine v-a spus numele meu ?

— Fără multă vorbă și grăbește-te ! spuse unul dintre polițiști, apucîndu-l din nou de braț.

— Oho ! Ce silnicie e asta ? strigă Renzo, trăgînd brațul. Hangiu ! Hangiule !

— Îl legăm ? întrebă celălalt polițist, întorcîndu-se spre comisar.

— Ai înțeles ? îl întrebă comisarul pe Renzo. Se va proceda astfel dacă nu te scoli numaidecît și nu ne urmezi.

— Dar pentru ce ? întrebă Renzo.

— O să-ți spună domnul căpitan de justiție.

— Eu ? Eu sînt un om cumsecade, n-am făcut nimic și mă mir că...

— Cu atît mai bine pentru tine, cu atît mai bine! Așa o să lămurești totul în două cuvinte și-ți vom da drumul să pleci să-ți vezi de treabă.

— Lăsați-mă să plec acum, spuse Renzo, eu nu am nimic de-a face cu justiția!

— Hai, termină odată! spuse unul dintre polițiști.

— Îl luăm? întrebă celălalt.

— Lorenzo Tramaglino! strigă comisarul.

— Cum de știți numele meu, înălțimea-voastră?

— Faceți-vă datoria! spuse comisarul către cei doi, care puseră imediat mîna pe Renzo, să-l scoată din pat.

— Hei! Nu v-atingeți de un om cinstit, că altfel!... Știu să mă îmbrac și singur!

— Atunci îmbracă-te imediat! spuse comisarul.

— Mă îmbrac, răspunse Renzo, și începu într-adevăr să-și culeagă hainele răspîndite pe pat, asemenea epavelor unui naufragiu, aruncate la mal.

Pe cînd se îmbrăca, spunea mereu: Dar eu nu vreau să merg la căpitanul de justiție! Nu am nimic de-a face cu el, iar dacă mi se face totuși această ocară, pe care n-o merit, atunci vreau să fiu dus la Ferrer! Pe acesta îl cunosc, știu că e om cumsecade și-mi este îndatorat!

— Da, da, flăcăule, vei fi dus la Ferrer, răspunse comisarul.

În alte împrejurări, ar fi rîs cu hohote de o asemenea cerere, acum însă nu mai era momentul să rîdă. Pe drum, venind încoace, văzuse pe stradă o oarecare agitație și nu o putea prea bine defini dacă era ecoul unei răzvrătiri nepotolite cu totul sau începutul uneia noi. Oamenii apăreau de pretutindeni, se adunau, plecau sau stăteau de vorbă în grupuri. Și acum, încercînd să se poarte astfel ca să nu dea de bănuit nimic și nimănui, trăgea doar cu urechea; se părea că freamătul creștea mereu. Voia deci să se grăbească, ba ar fi vrut chiar să-l ducă și pe Renzo în liniște, fără împotrivire. Dacă s-ar fi ajuns la o luptă deschisă cu el, nu era sigur că, ieșiți în stradă, ar rămîne tot așa, trei contra unul singur. Din această cauză le făcu semn cu ochiul celor doi oameni ai săi, să aibă răbdare și să nu-l îndîrjească pe tînăr, iar în ceea ce-l privea, încercă să-l convingă prin cuvinte blînde.

Deocamdată tînărul nostru, în timp ce se îmbrăca încetișor, depănînd în minte evenimentele din ajun, ghicea destul de bine că protestele lui împotriva ordonanțelor cu numele și prenumele trebuiau să fie toată pricina ; dar cum dracu aflaseră cine era ? Și ce naiba se întîmplase în noaptea aceea, încît justiția să fi prins atîta curaj ca să vină de-a dreptul să pună mîna pe unul dintre oamenii de treabă, care, cu o zi înainte, erau atît de respectați de mulțime ? Doar nu putuseră să adoarmă toți, pentru că Renzo auzea și el freamătul crescînd din stradă. Privindu-l apoi în față pe comisar, descoperi nesiguranța pe care acesta se străduia în zadar s-o ascundă. Așa încît, pentru a se lămuri asupra situației și a sonda terenul, spuse :

— Înțeleg bine că toată încurcătura asta s-a ivit din pricina numelui și prenumelui. Ieri seară eram într-adevăr cam cu chef, hangiii au cîteodată niște vinuri înșelătoare, și uneori, se știe, cînd vinul se urcă la cap, el e cel care vorbește. Dar dacă nu e vorba de altceva, sînt gata acum să vă fac pe plac. Și apoi, de vreme ce știți numele meu... Dar cine dracu a putut să vi-l spună ?

— Bravo, flăcăule, bravo ! răspunse comisarul foarte politicos, văd că ești înțelept și, crede-mă, ca pe unul care sînt de meserie, ești mai cuminte decît mulți alții. Este cea mai bună metodă pentru a scăpa repede și cu bine. Cu asemenea bune intenții, în două cuvinte ai lămurit totul și ești lăsat în libertate. Dar eu, flăcăule, vezi bine, am mîinile legate, nu-ți pot da drumul aici, așa cum aș vrea. Haide, grăbește-te și mergi fără frică cu noi, căci vor vedea cine ești, și apoi le voi spune și eu... Las' pe mine... Dar grăbește-te, flăcăule !

— Aha ! Nu puteți, înțeleg ! spuse Renzo și continuă să se îmbrace, respingînd încercările polițiștilor de a pune mîna pe el ca să-l facă să se grăbească.

— O să trecem prin piața domului ? îl întrebă apoi tînărul pe comisar.

— Pe unde dorești, pe drumul cel mai scurt, pentru a te pune cît mai curînd în libertate, spuse acesta, frămîntîndu-se în mintea sa dacă să dea atenție întrebării ciudate a lui Renzo, care putea isca o sută de alte întrebări.

„Ce înseamnă să-n-aibă omul noroc! gîndi el. Uite, îmi cade în mînă unul care, se vede bine, nu cere altceva decît să vorbească și, dacă aș avea puțin timp, așa, *extra formam* [1], în mod academic, prin discuții amicale, l-aș face să-mi destăinuiască, fără să-l silesc, tot ce aș vrea eu. Un om pe care să-l poți duce la închisoare gata anchetat, fără măcar să-și dea seama! Și un astfel de om trebuia să-mi cadă tocmai într-un moment atît de neprielnic! Eh! n-am ce face — își urmă gîndul, trăgînd cu urechea și lăsînd capul pe spate — ar putea să fie o zi mai rea decît cea de ieri.

Ceea ce-l făcea să se gîndească astfel era rumoarea extraordinară care se auzi deodată în stradă, așa că nu se putu stăpîni să nu deschidă puțin fereastra, să arunce o privire. Văzu că era vorba de un grup de cetățeni care, răspunzînd mai întîi prin cuvinte de ocară la somația de a se împrăștia, făcută de o patrulă, se îndepărtau în cele din urmă, însă bombănind. Și ceea ce i se păru și mai îngrijorător comisarului era purtarea binevoitoare a soldaților. Închise fereastra și rămase o clipă nehotărît dacă să ducă însărcinarea la bun sfîrșit, sau să lase pe Renzo în seama celor doi oameni și să alerge la căpitanul de justiție, pentru a raporta cele ce se petreceau. „Dar, gîndi deodată, mi se va spune că nu sînt bun de nimic, că sînt un fricos și că trebuia să execut ordinele. Cine a intrat în horă, trebuie să joace! Nenorocită răzmeriță! Blestemată meserie!"

Renzo se sculase, cei doi sateliți stăteau de o parte și de alta. Comisarul le făcu semn să nu-l brutalizeze prea tare și-i spuse:

— Să mergem, flăcăule, să ne grăbim!

Însă Renzo auzea, vedea și gîndea. Se îmbrăcase complet, în afară de haină, pe care o ținea într-o mînă, scotocind cu cealaltă prin buzunare.

— Hm! spuse privind pe comisar, cu o figură semnificativă. Aici erau bani și o scrisoare, domnul meu!

— Ți se vor restitui îndată toate lucrurile, spuse comisarul, după ce vei îndeplini o mică formalitate. Să mergem, să mergem!

---

[1] În afara formei, neoficial (lat.).

— Nu, nu, nu, spuse Renzo dînd din cap, asta nu-mi convine, să-mi daţi lucrurile, domnule ! Voi da seama pentru faptele mele, dar vreau ceea ce-mi aparţine !

— Vreau să-ţi arăt că am încredere în tine. Ţine şi grăbeşte-te ! spuse comisarul, scoţînd din sîn şi înapoind lui Renzo cu un oftat, lucrurile confiscate.

Acesta, băgîndu-le la locul lor, murmură printre dinţi :

— Vă frecaţi atît de toţi pungaşii, încît aţi învăţat şi voi meseria lor...

Poliţiştii nu se mai puteau stăpîni, dar comisarul îi opri din ochi, zicîndu-şi în sinea lui :

„Oh, n-ăi trece tu pragul Palatului de Justiţie ? O să mi-o plăteşti atunci cu vîrf şi îndesat, o să vezi tu !"

În timp ce Renzo îşi punea haina şi-şi lua pălăria, comisarul îi făcu semn unuia dintre oameni s-o ia înainte, pe scară, îl postă în spatele prizonierului pe celălalt, apoi o porni şi el. Cînd ajunseră în bucătărie, în timp ce Renzo spunea : „Dar hangiul ăla unde s-o fi ascuns ?", comisarul făcu un semn oamenilor săi, aceştia apucară unul mîna dreaptă şi celălalt mîna stîngă a tînărului şi, în mare grabă, le legară cu nişte unelte care, printr-o făţarnică figură de stil, numită eufemism, se numesc „manşete" [1]. Acestea era formate (ne displace că sîntem nevoiţi a ne coborî la amănunte de acest fel, nedemne de gravitatea istorică, dar claritatea povestirii o cere) dintr-o sfoară puţin mai lungă decît circumferinţa unui pumn obişnuit şi prevăzută la capete cu două bucăţele de lemn legate la mijloc. Sfoara înfăşura încheietura mîinii împricinatului, iar bucăţile de lemn, trecute printre degetul mijlociu şi inelarul însoţitorului, rămîneau strînse în mîna acestuia, astfel încît, învîrtindu-le, strîngeau după voie legătura, avînd astfel şi posibilitatea nu numai să asigure prada, dar să şi chinuiască pe un recalcitrant ; în acest scop sfoara era prevăzută cu noduri.

Într-o asemenea situaţie, Renzo se zbătu şi strigă :

— Ce înşelătorie e asta ? Pe un om cinstit ca mine ? !

Dar comisarul, care avea vorbele sale blînde pentru orice faptă urîtă, spuse :

---

[1] Cuvîntul italian *manette*, care înseamnă cătuşe, a fost înlocuit cu *manichini*, care înseamnă manşete.

— Ai răbdare, oamenii își fac datoria. Ce vrei ? Toate nu sînt decît formalități. Nici noi nu putem trata lumea după inima noastră. Dacă nu executăm ceea ce ni se poruncește, e rău de noi, ba chiar mai rău decît de voi ! Ai răbdare...

În timp ce vorbea, cei doi — care, printre altele, aveau și obligația asta — învîrtiră o dată lemnișoarele. Renzo se liniști, ca un cal nărăvaș care simte zăbala tăindu-i gura și exclamă :

— Răbdare !...

— Bravo, flăcăule, spuse comisarul, aceasta e adevărata metodă ca să scapi cu bine ! Ce vrei. E foarte neplăcut, îmi dau și eu seama, dar dacă te porți bine, scapi într-o clipă. Și fiindcă văd că ești cuminte, vreau să te ajut și să-ți mai dau un sfat, pentru binele tău. Crede-mă că am experiența acestor lucruri : vezi-ți de drum, nu te uita nici la stînga nici la dreapta și nu face să se uite lumea la tine ; astfel nimeni nu te va băga în seamă, nimeni nu va ști despre ce e vorba și-ți vei păstra onoarea. Peste o oră vei fi în libertate. Sînt atîtea de făcut, încît se vor grăbi și ei să-ți dea drumul, și apoi voi interveni și eu... O să pleci să-ți vezi de treabă și nimeni nu va ști că ai fost în mîna justiției. Iar voi, urmă el, întorcîndu-se spre cei doi cu un aer sever, fiți atenți, să nu-i faceți nici un rău, căci îl ocrotesc eu ! Datoria trebuie să v-o faceți, dar amintiți-vă că e un om cumsecade, un tînăr cinstit, care, peste puțin, va fi pus în libertate și care trebuie să rămînă cu onoarea nepătată. Duceți-l astfel încît nimeni să nu observe nimic, ca și cum ar umbla între doi prieteni la plimbare. Apoi, cu glas poruncitor și încruntîndu-se amenințător, încheie : M-ați înțeles ? Întorcîndu-se spre Renzo, cu fruntea descrețită și cu chipul surîzător, vrînd parcă să spună : „Oh, noi doi sîntem prieteni !“ îi șopti din nou : Fii liniștit, cum îți spun, mergi liniștit, fără teamă. Încrede-te în cine-ți vrea binele. Să mergem.

Și convoiul porni.

Din toate acestea, însă, Renzo nu crezu totuși nimic. Nici că acel comisar îl iubea mai mult decît pe polițiști, nici că se îngrijea prea mult de reputația sa și nici că dorea să-l ajute. Înțelesese prea bine că șmecherul, temîn-

du-se să nu se ivească vreun prilej ca să-i scape din mînă, îi înșira aceste baliverne ca să-l împiedice să-și dea seama de situație și mai ales s-o folosească. De aceea toate poveţele de mai sus nu slujiră la altceva decît să-i întărească hotărîrea, pe care o luase, și anume : de a face tocmai pe dos.

Nimeni să nu tragă însă concluzia că omul legii ar fi fost un șiret nepriceput și un începător, pentru că s-ar înșela. Cronicarul nostru care, se pare că era unul dintre prietenii lui, ne spune că, dimpotrivă, era cunoscut prin șiretenia și priceperea lui, dar că, în momentul acela, era foarte tulburat. Dacă ar fi avut sîngele rece obișnuit, vă asigur că și el și-ar fi rîs de cel care, ca să-l facă pe un altul să făptuiască un lucru suspect prin el însuși, s-ar fi ostenit atîta să i-l sugereze și l-ar fi îndemnat cu atîta stăruință, pretinzînd că sub acest pretext îi dă un sfat dezinteresat și prietenesc. Dar este o regulă generală ca oamenii, cînd sînt tulburați, îngrijorați și văd felul cum alții ar putea să-i scape din încurcătură, să le ceară, cu toată stăruința și prin orice mijloace, ajutorul. La fel, șireții, cînd sînt agitați și îngrijorați, cad și ei sub stăpînirea acestei legi generale. De aici vine faptul că în asemnea împrejurări fac o impresie atît de rea. Cînd au sîngele rece și prezența de spirit necesare, născocesc acele neașteptate lovituri de maestru, acele intrigi subtile care le izbutesc de obicei, ajungînd să le fie un fel de a doua natură, și pe care, folosindu-le la momentul potrivit cu dibăcie și fără ca nimeni să bage de seamă, își ating scopul, iar după reușita aceasta sînt cunoscuți și admirați de toată lumea. În schimb, cînd sînt în încurcătură, folosesc, sărmanii de ei, aceleași mijloace nechibzuite, lipsite de finețe și îndemînare, încît ajung să stîrnească hazul și mila celor care-i văd zbătîndu-se și ostenindu-se zadarnic. Cît despre cel pe care au pretenția să-l înșele, chiar dacă e mai puțin șiret decît ei, acesta reușește repede să le ghicească intențiile, le pricepe și le întoarce împotriva lor. De aceea nu e niciodată de folos, oricît te-ai strădui, să-i sfătuiești pe șireții de meserie să-și păstreze sîngele rece, sau, ceea ce este și mai bine, să rămînă ei cei mai tari.

Așa că, de cum ieși în stradă, Renzo începu să rotească ochii încoace și încolo, să se aplece în stînga și în dreapta, să tragă cu urechea. Nu era prea multă lume împrejur, și cu toate că pe chipul mai multor trecători se citea bine oarecare îndîrjire, totuși fiecare își vedea de drum, iar răzvrătirea propriu-zisă nu se arăta.

— Fii cu băgare de seamă, fii prudent ! îi șoptea comisarul din spate. Onoarea ta, flăcăule, onoarea !

Cînd Renzo, însă, tot trăgînd cu urechea spre trei indivizi cu fețele înflăcărate care se apropiau, auzi vorbindu-se despre o brutărie, despre făină ascunsă, despre dreptate, începu să le facă semne din ochi și să tușească cu totul altfel decît un om răcit. Cei trei priviră atunci mai cu atenție convoiul și se opriră, iar alții care veneau după ei, se opriră de asemeni. Unii, care apucaseră să treacă, se întoarseră la frămîntarea ce începuse să se producă și veniră să se unească cu ceilalți.

— Bagă de seamă, flăcăule fii prudent ; păzește-ți onoarea, reputația... șoptea mereu comisarul.

Renzo, însă, își continuă jocul, și polițiștii se consultară și, gîndind că fac bine (fiecare poate să greșească !), învîrtiră încă o dată de „manșete".

— Au ! Au ! Au !... se văită flăcăul.

La strigătul lui, lumea dădu fuga, strîngîndu-se din toate părțile. Convoiul fu blocat.

— Este un răufăcător... bîlbîi comisarul spre cei ce erau mai aproape. E un pungaș prins asupra faptului ! Dați-vă la o parte, lăsați să treacă justiția !

Dar Renzo, găsind prilejul nimerit și văzîndu-i pe polițiști îngălbenidu-se, ba chiar făcîndu-se albi ca varul, își zise :

„Dacă nu mă ajut singur acum, am pățit-o !" Și strigă :

— Fraților, mă duc la închisoare pentru că am strigat „pîine și dreptate" ! N-am făcut nimic, sînt om cinstit, ajutați-mă, nu mă lăsați, fraților !

Se auzi un murmur favorabil, apoi strigăte clare de protest. Polițiștii încercară la început să ordone, apoi cerură, se rugară, în cele din urmă, de cei mai apropiați să se dea la o parte și să le facă loc, dar mulțimea se înghesuia tot mai mult și-i strîngea din ce în ce mai tare.

Văzînd că se îngroașă gluma, dădură drumul „manșetelor", fără altă grijă decît de a se pierde în mulțime și a scăpa neobservați. Comisarul vru și el nespus de mult să facă la fel, dar lucrul nu era cu putință din cauza pelerinei sale negre. Galben și speriat, nenorocitul încerca să se facă cît mai mic, căuta în toate chipurile să iasă din înghesuială, dar cum ridica privirea vedea o mulțime de ochi fixați asupra lui. Se gîndi să se poarte în așa fel, încît să pară un străin care, trecînd întîmplător spre casă, fusese surprins de mulțime, cum prinde gheața un fir de pai. Și lovindu-se nas în nas de unul cu o mutră cît se poate de respingătoare, își strîmbă gura într-un surîs și-l întrebă cu un aer nevinovat și mirat :

— Ce s-a întîmplat ?

— Ah, corb blestemat ! răspunse acesta.

„Corb blestemat ! Corb blestemat !" răsună în jur. Și după strigăte veniră ghionturile, astfel încît în curînd, parte cu ajutorul propriilor lui picioare, parte lovit cu coatele mulțimii, obținu ceea ce-i dorea inima mai mult în acel moment, adică să fie scos din strînsoare.

CAPITOLUL XVI

„Fugi, fugi, omule, uite colo o mînăstire ! Uite o biserică ! Pe aici, pe acolo !“ i se striga lui Renzo din toate părțile.

În privința fugii, vă las pe dumneavoastră să hotărîți dacă flăcăul nostru mai avea nevoie de sfaturi. Chiar din primul moment în care îi trecuse prin minte speranța de a scăpa din ghearele poliției începuse să-și facă planuri și hotărîse ca, în cazul cînd va izbuti să scape, s-o ia la sănătoasa și să nu se oprească pînă nu va ajunge în afara nu numai a orașului, ci chiar a ducatului. „Pentru că, se gîndea el, numele îl au trecut în registrele lor — nu știu cum l-or fi aflat — și cu numele și prenumele pot să mă prindă cînd poftesc ! Iar în ceea ce privește soluția de a se ascunde, la aceasta nu s-ar fi hotărît decît dacă ar fi avut din nou poliția pe urmele lui. „Pentru că dacă pot fi pasăre de pădure, se mai gîndea el, nu vreau să ajung și pasăre de colivie !“ Își alese deci drept loc de refugiu localitatea aceea de prin părțile Bergamului [1], unde se afla vărul Bortolo, care, dacă vă reamintiți, îl invitase de mai multe ori pe la ei ! Dar care era drumul ? Iată întrebarea ! Eliberat într-o parte necunoscută a unui oraș, și el tot necunoscut, Renzo nu știa măcar pe ce poartă să iasă ca să meargă spre Bergamo. Și chiar dacă ar fi știut, nu știa cum să ajungă la această poartă. Fu gata să întrebe pe vreunul dintre eliberatorii săi. Cum însă în puținul timp pe care-l avusese pentru a medita asupra întîmplărilor sale îi trecuseră prin minte anumite gînduri despre acel fabricant de spade atît de îndatoritor și tată a patru copii, nu mai vru să divulge intențiile sale unei asistențe atît de mari, unde nu era

[1] Provincie care între anii 1428—1797 a făcut parte din teritoriul Republicii Venețiene, ce își păstrase independența.

imposibil să se găsească vreun individ de același soi. Așa că se hotărî brusc să se îndepărteze în grabă de acolo. O să întrebe de drum mai pe urmă, într-un loc unde nimeni nu știe cine este și de ce întreabă. Așa că le spuse eliberatorilor săi : „Vă mulțumesc mult, fraților, fiți binecuvîntați" și, ieșind din mulțimea care-i făcu imediat loc, o luă la picior și... pe-aici ți-e drumul ! printr-un gang, apoi pe o străduță, alergînd cîtva timp fără să știe încotro. Cînd socoti că se depărtase îndeajuns, încetini pasul, ca să nu dea de bănuit, și începu să privească în jur, căutînd pe cineva în care să se poată încrede și deci întreba.

Dar nici aici nu era ușor. Oricum, întrebarea era suspectă ; timpul trecea, și zbirii, de cum au scăpat din încurcătură, s-au pus desigur din nou pe urmele sale, iar zvonul despre fuga lui ar fi putut ajunge pînă aici. Frămîntat de asemenea gînduri, Renzo trebui să cîntărească zeci de chipuri pînă să găsească omul căruia să-i poată adresa întrebarea. Rotofeiul care stătea în pragul prăvăliei sale, cu picioarele depărtate, cu mîinile la spate și burta înainte, cu bărbia în sus și gușa revărsată, și care, neavînd altceva de făcut, ori se ridica în vîrful picioarelor, ori lăsa întreaga greutate tremurătoare să-i cadă pe călcîie, părea să fie un pisălog curios : în loc să răspundă, ar întreba. Cel care venea agale, cu ochii ficși și gura căscată, părea incapabil să arate repede și bine drumul cuiva, arătînd mai curînd că abia știe el pe unde s-o apuce. Băiețașul acela, ce-i drept, arăta destul de dezghețat, părea să fie însă cam strengar și cu siguranță că ar fi avut chef să-l facă pe un biet țăran să meargă exact în direcția opusă celei dorite. De altfel, cînd omul este îngrijorat, orice fleac îi aduce neliniște. În sfîrșit, Renzo văzu pe unul care venea în grabă și gîndi că acesta, avînd probabil treburi urgente de făcut, îi va răspunde scurt, fără alte comentarii. Auzindu-l apoi vorbind singur, gîndi că trebuie să fie un om sincer. Se apropie de el și-l întrebă :

— Fiți bun, domnule, pe unde s-o iau ca să ajung la Bergamo ?

— La Bergamo ? Prin Poarta Orientală.

— Foarte mulțumesc, și ca să ajung la Poarta Orientală ?

— Ia-o la stînga pe strada asta, vei ajunge în piața domului, apoi...

— Mulțumesc, domnule, pe urmă știu. Dumnezeu să vă răsplătească ! și se îndepărtă imediat în direcția care îi fusese indicată.

Uitîndu-se după el, cel întrebat făcu legătura în gînd între graba cu care plecase Renzo și întrebarea pe care o pusese.

„Ăsta, își zise el, sau a făcut ceva, sau cineva vrea să-i facă lui ceva !"

Renzo ajunse în piața domului, o străbătu, trecu pe lîngă o grămadă de cenușă și cărbuni stinși, recunoscînd resturile focului festiv la care asistase în ziua precedentă, trecu pe lîngă scările domului, revăzu „Brutăria cîrjelor" jumătate distrusă și păzită de soldați, trecu mai departe, străbătînd strada pe care venise încoace cu mulțimea, ajunse la mînăstirea capucinilor, aruncă o privire în piață și spre ușa bisericii și-și spuse în sine, oftînd : „Și doar mă sfătuise călugărul, ieri, să stau în biserică, să aștept și să mă rog..."

Oprindu-se o clipă să privească spre poarta prin care trebuia să treacă și văzînd, încă de departe, o mulțime care o păzea, cum era cu închipuirea înflăcărată (trebuie să-l înțelegem, avea motive serioase), simți un fel de neliniște la gîndul că trebuie să treacă pe acolo. Se afla atît de aproape un adăpost sigur, unde, cu scrisoarea ce avea ar fi fost bine primit, că fu ispitit să intre. Dar, revenindu-și îndată, gîndi : „Pasăre de pădure cît se mai poate ! Cine mă cunoaște ? Ce dracu, zbirii nu s-or fi rupt în bucăți ca să alerge și să mă aștepte la toate porțile !" Se întoarse să vadă dacă nu-l urmărea cineva ; nu văzu nici zbiri, nici pe altcineva care să pară că se ocupă de el. Merse mai departe, își domoli în grabă picioarele, care voiau să tot alerge, cînd era mai nimerit să meargă domol, și, încet-încet, fluierînd ușurel, ajunse la poartă.

Aici, chiar în prag, se aflau un grup de vameși și cîțiva soldați spanioli pentru întărirea pazei, dar priveau cu toții atenți dincolo de poartă, ca să împiedice la nevoie năvala celor care dau fuga cînd aud de răzvrătire,

venind de pretutindeni ca niște corbi pe cîmpul unde s-a dat o bătălie. Așa că Renzo, cu aer indiferent, cu ochii plecați și mergînd agale, ca un drumeț sau un om care se plimbă, ieși fără ca nimeni să-i spună ceva, deși inima-i bătea să-i spargă pieptul. Văzînd o potecă în dreapta, apucă într-acolo, ca să ocolească șoseaua, și merse o bună bucată, fără să îndrăznească măcar să se uite înapoi.

Și merse astfel într-una, întîlni case, străbătu sate, dar își urmă drumul, fără să întrebe nimic, fiind sigur că se depărtează de Milano și sperînd că se apropie de Bergamo, ceea ce-i ajungea deocamdată. Mai întorcea uneori capul și mergea privind în urmă, frecîndu-și din cînd în cînd mîinile la încheieturile care-l mai dureau și mai purtau urmele roșietice lăsate de sforile „manșetelor". În inima lui era, cum își poate oricine închipui, o învălmășeală de remușcări, de îngrijorări, de mînie și duioșie, iar mintea i se frămînta neîncetat, recapitulînd toate cele spuse și făcute în seara precedentă, încercînd să descopere părțile ascunse din dureroasa lui poveste și mai ales mijlocul prin care zbirii îi putuseră afla numele. Bănuielile sale cădeau, bineînțeles, asupra armurierului căruia își amintea bine că i-l spusese deschis. Și gîndindu-se la felul în care îi scosese cuvintele din gură, la întreaga lui purtare și la toate șiretlicurile prin care căutase să afle cîte ceva despre el, bănuiala devine aproape certitudine. Își mai aminti apoi, destul de vag, că, după plecarea armurierului, urmase să sporovăiască... cu cine ? Ghicește dacă poți ! Despre ce ? Memoria, oricît ar fi scormonit-o, nu-i putea spune altceva decît că, în clipa aceea, nu mai fusese în toate mințile. Sărmanul Renzo se pierdu în asemenea gînduri. Era ca un om care a semnat mai multe polițe în alb și le-a încredințat unuia pe care-l socotea cinstit și cumsecade ; și, descoperind apoi că-i un pungaș, ar vrea să cunoască starea afacerilor sale : ce să cunoască ? E un haos !

Alt gînd chinuitor era acela că trebuia să-și facă pentru viitor un plan care să-i convină. Dar, în afară de închipuiri, nu-i veneau în minte decît gînduri negre.

Curînd, însă, preocuparea cea mai chinuitoare ajunse aceea de a-și găsi drumul. După ce merse o vreme la

întîmplare, am putea spune, își dădu seama că singur nu se mai putea descurca ; aproape că-i era silă să tot rostească mereu cuvîntul Bergamo, ca și cum ar fi avut în el ceva suspect și obraznic, dar nu se putea astfel. Hotărî deci să se adreseze, cum făcuse și la Milano, primului trecător a cărui figură îi va inspira încrederea. Așa și făcu.

— Nu ești pe calea cea bună, îi răspunse acesta și, gîndindu-se puțin, îi arătă, parte prin cuvinte, parte prin gesturi, ocolul ce trebuia făcut ca să iasă iar la șosea.

Renzo îi mulțumi, se prefăcu că-i urmează întru totul sfaturile, apucă într-adevăr în direcția arătată, cu intenția de a se apropia cît mai mult de afurisitul de drum, de a nu-l pierde din ochi, de a-l urmări pe cît posibil, dar fără să pună piciorul pe el. Intenția aceasta era însă mai ușor de conceput decît de pus în practică. Rezultatul fu că, mergînd astfel de la dreapta la stînga, cum s-ar zice în zig-zag, uneori urmînd sfaturile pe care avu curajul să le culeagă ici și colo, alteori schimbîndu-le după cum îl tăia capul și potrivindu-le cu intențiile sale, iar alteori lăsîndu-se dus de drumul pe care apucase, omul nostru făcuse vreo douăsprezece mile fără să se depărteze de Milano cu mai mult de șase, iar în ceea ce privește Bergamo, putea fi mulțumit dacă nu cumva se depărtase.

Începu să se încredințeze că, în felul acesta, nu va ajunge la nici un rezultat și hotărî să găsească altă soluție. Cea care îi veni mai întîi în minte fu să afle, printr-o viclenie oarecare, numele vreunui sat din apropierea graniței, la care ar putea să ajungă pe drumuri de țară, ca apoi, întrebînd de acel sat, să poată afla drumul, fără să pună peste tot întrebarea despre Bergamo, care i se părea că miroase prea tare a fugă, a evadare, a crimă.

În timp ce căuta mijlocul de a culege toate aceste informații fără să trezească bănuieli, văzu la o căsuță singuratică, de la capătul unui cătun, atîrnînd o ramură [1]. De cîtva timp simțea din ce în ce mai mult nevoia să stea puțin, să-și mai refacă forțele, și, gîndind că aici ar fi locul potrivit să-și satisfacă dintr-o dată cele două

[1] Semn de recunoaștere a birturilor la țară.

dorințe, intră. Înăuntru nu era decît o bătrînă, cu furca-n brîu și cu fusul în mînă. Ceru ceva de mîncare, și ea îi oferi niște brînză și un vin bun. Renzo spuse că primește brînza, dar mulțumi bătrînei pentru vin (nu putea să-l mai sufere din cauza renghiului pe care i-l jucase seara trecută) și se așeză la masă, cerînd să fie servit în grabă. După ce puse numaidecît masa, bătrîna începu să-și chinuiască oaspetele întrebîndu-l de ce venise și cum și despre grozavele întîmplări de la Milano, căci zvonurile ajunseseră pînă acolo.

Renzo nu numai că se pricepu să scape cu multă ușurință de întrebările bătrînei, ba chiar, profitînd de situație, se folosi de curiozitatea ei cînd îl întrebă unde merge.

— Trebuie să mă duc în mai multe locuri, răspunse el, și dacă oi avea timp, aș vrea să trec și prin satul acela, mai bine zis tîrgul acela, de pe drumul Bergamului, aproape de frontieră, în ținutul Milano, cum îi zice? „Trebuie să fie vreunul", gîndi el.

— Gorgonzola vrei să spui, răspunse bătrîna.

— Așa, Gorgonzola, repetă Renzo, ca pentru a și-l întipări mai bine în minte. E departe de aici?

— Nu știu prea bine, s-ar putea să fie zece, dar ar putea să fie fi douăsprezece mile. Dacă ar fi fost aici vreunul dintre feciorii mei, ar fi putut să-ți spună mai bine.

— Și crezi că aș putea să ajung acolo pe drumurile acelea lăturalnice, fără să dau pe șosea? Că e un praf nemaipomenit! N-a mai plouat de-atîta vreme!

— Cred că da. Mai întreabă la primul sat, pe mîna dreaptă cum te duci. Și spuse numele satului.

— Foarte bine, răspunse Renzo. Se ridică, luă bucata de pîine ce-i mai rămăsese din modestul său ospăț, o pîine care nu semăna de loc cu cea găsită în ajun la piciorul Crucii sfîntului Dionis, plăti și plecă, luînd-o spre dreapta.

Și ca să nu mai lungim vorba, vom spune că, trecînd din sat în sat, cu numele Gorgonzola pe buze, ajunse, în sfîrșit, acolo cam cu o oră înainte de apusul soarelui.

Pe drum își pusese în gînd să mai facă un mic popas la Gorgonzola, să ia o masă ceva mai substanțială. Trupul

ar fi dorit și puțină odihnă, dar decît să-i îngăduie așa ceva, Renzo l-ar fi lăsat mai degrabă să cadă frînt de oboseală în drum. Intenția lui era să afle la han cît mai era pînă la rîul Adda, să afle cu dibăcie unde este vreun loc de trecere și să pornească într-acolo îndată după cină.

Născut și crescut, ca să spunem așa, în brațele acestui rîu, auzise de multe ori spunîndu-se că, într-un anumit loc, pe o anumită distanță, Adda despărțea statul milanez de cel venețian, dar unde se află locul și porțiunea cu pricina nu știa prea bine. Deocamdată, însă, lucrul cel mai grabnic era să treacă rîul pe oriunde o fi. Chiar dacă n-ar fi izbutit să-și împlinească gîndul în ziua aceea, era hotărît să meargă atîta cît îi vor îngădui timpul și puterile și să aștepte apoi zorile într-un cîmp, într-o pîrloagă, unde va da Dumnezeu, dar nicidecum într-un han.

Făcu vreo cîțiva pași în Gorgonzola, văzu o firmă, intră și ceru hangiului, care-i ieși în întîmpinare, ceva de mîncare și o jumătate de vin — cele cîteva mile de drum și timpul îi risipiseră sila atît de puternică și de exagerată.

— Te rog să te grăbești, adăugă, pentru că trebuie să plec îndată mai departe.

Spuse asta nu numai pentru că era adevărat, dar și de teamă ca hangiul, crezînd că voia să doarmă acolo, să nu-l întrebe cumva de nume și prenume, de unde vine și pentru ce... La naiba !

Hangiul îi răspunse că va fi servit îndată, și Renzo se așeză la capătul mesei în apropierea ușii, la locul celor rușinoși.

În încăpere se aflau cîțiva oameni din sat, fără nici o treabă, care, după ce discutaseră și comentaseră marile vești de la Milano din ziua precedentă, mureau de nerăbdare să afle cum se desfășuraseră lucrurile în ziua aceea, cu atît mai mult cu cît primele știri le deșteptaseră doar curiozitatea, fără să-i satisfacă însă, căci era o răzvrătire care nici nu biruise, nici nu fusese înăbușită, iar noaptea o întrerupsese, fără să-i pună capăt. Părea mai curînd sfîrșitul unui act decît al unei drame. Așa că unul dintre

cei de față se desprinse din grup, se apropie de noul-venit și îl întrebă dacă venea de la Milano.

— Eu ? întrebă Renzo surprins, ca să cîștige timp,

— Da, dacă mi-i îngăduită întrebarea.

Clătinînd din cap și strîmbînd din buze, Renzo bîigui mai întîi ceva neînțeles, apoi spuse :

— Milano, din cîte am auzit... nu ar fi locul tocmai nimerit unde să te duci acum, sau numai dacă ai cine știe ce treburi grabnice acolo.

— Așadar tărăboiul continuă și astăzi ? întrebă cu mai multă stăruință curiosul.

— Ca să știu, ar trebui să fiu acolo, răspunse Renzo.

— Dar dumneata nu vii de la Milano ?

— Eu vin din Liscate, răspunse repede tînărul, care între timp se gîndise ce răspuns să dea.

La drept vorbind, chiar de acolo venea, pentru că trecuse prin acel sat, al cărui nume îl aflase pe drum de la un trecător, care îl pomenise ca fiind primul prin care urma să treacă în drum spre Gorgonzola.

— Aha... spuse curiosul, ca și cum ar fi vrut să spună : „Era mai bine să fi venit de la Milano, dar nu-i nimic ! Și la Liscate, adăugă el, nu se aflase nici o veste de la Milano ?

— S-ar putea foarte bine ca cineva de acolo să știe cîte ceva, răspunse munteanul, dar eu n-am auzit nimic. Și rosti aceste cuvinte de parcă ar fi vrut să spună : „Am terminat !“

Săteanul se întoarse la locul lui și peste o clipă hangiul veni să-i pună masa.

— Cît e de aici pînă la Adda ? întrebă Renzo printre dinți și cu un aer de indiferență pe care i l-am mai văzut și altă dată.

— Pînă la Adda ? Pentru trecere ? întrebă hangiul.

— Da... da... pînă la Adda !

— Vrei să treci pe la podul din Cassano sau cu pluta de la Canonica ?

— Pe unde o fi... întreb așa.. din curiozitate...

— De, atunci să știi că astea sînt locuri pe unde treo oamenii cumsecade, oamenii care pot arăta acte.

— Foarte bine ; și cît e pînă acolo ?

— Atît pînă la unul, cît și pînă la celălalt, să tot fie vreo șase mile.

— Șase mile ? Nu credeam să fie atîta ! replică Renzo. Dar, întrebă apoi, cu un aer de indiferență excesivă, dacă ai vrea s-o iei pe un drum mai scurt, ar mai fi și alte locuri de trecere ?

— Desigur, răspunse hangiul, iscodindu-l cu niște ochi plini de o curiozitate răutăcioasă.

Atîta fu destul ca lui Renzo să-i înghețe pe buze celelalte întrebări, pe care le și pregătise. Își trase blidul dinainte și, privind jumătatea de vin, pe care hangiul i-o așezase în față, întrebă :

— Vinul e curat ?

— Ca aurul ! rosti hangiul. Întreabă pe toți din sat și din împrejurimi, care se pricep ; de altfel, o să-ți dai și dumneata seama. Și, spunînd acestea, se întoarse spre ceilalți.

— Să-i ia dracu de hangii ! exclamă Renzo în sinea lui. Cu cît îi cunosc mai mult cu atît îmi par mai răi !

Cu toate acestea, se apucă să mănînce cu mare poftă, trăgînd pe furiș și cu urechea, ca să cerceteze terenul și să afle părerea oamenilor din regiune asupra marelui eveniment în care jucase un rol atît de mare și mai ales să vadă dacă printre acești flecari nu se găsea cumva vreun om cumsecade pe care un biet tînăr ca el s-ar putea încumeta să-l întrebe despre drum, fără teama de a fi luat din scurt și silit să se dea pe față.

— Ce mai, spunea unul, de data asta s-ar părea că milanezii au vrut s-o facă lată ! Vom vedea. Mîine cel tîrziu vom afla ceva...

— Îmi pare rău că nu m-am dus la Milano azi-dimineață, spunea un altul.

— Dacă te duci mîine, vin și eu cu dumneata ! zise al treilea și după el și alții.

— Aș vrea să știu, reluă primul, dacă domnii din Milano s-or gîndi și le bieții oameni de la țară sau vor face legi numai pentru ei. Știi cum sînt ei... Orășeni încrezuți ! Totul pentru ei, ceilalți, ca și cum n-ar exista !

— Gură avem și noi, ca să mîncăm, dar și ca să și vorbim, să ne cerem dreptul ! spuse un altul cu voce cu atît mai slabă, cu cît propunerea era mai îndrăzneață.

Şi dacă lucrurile au pornit... dar crezu mai cuminte să sfîrşească fraza aici.

— Grîne ascunse nu sînt numai la Milano... începu un altul cu chipul posomorît şi răutăcios.

Atunci însă se auzi de afară un tropot de cal, care se apropia. Se repeziră cu toţii la uşă şi, recunoscîndu-l pe cel care venea, îi ieşiră în întîmpinare. Era un negustor din Milano, care, ducîndu-se de cîteva ori pe an la Bergamo pentru afaceri, obişnuia să petreacă noaptea la han. Şi cum aici erau mereu aceiaşi oameni, îl cunoşteau cu toţii. Îl înconjurară cu nerăbdare, apucînd unul frîul, altul scara şeii.

— Bine-ai venit ! Bine-ai venit !

— Bine v-am găsit !

— Ai călătorit bine ?

— Foarte bine ! Dar voi... ce mai faceţi ?

— Bine, bine... Ce noutăţi ne aduci din Milano ?

— Aha ! Noutăţi, asta era ! spuse negustorul sărind din şa şi lăsînd calul în grija unui băiat. De altfel... de altfel, repetă el intrînd în han cu tot grupul după el, la ora asta trebuie să le ştiţi mai bine decît mine !

— Nu ştim nimic, pe cinstea noastră, spuseră cîţiva, ducîndu-şi mîna la inimă.

— Se poate ? întrebă negustorul. Atunci veţi afla lucruri grozave... sau, mai bine zis, înfricoşătoare. Hei, hangiule, patul meu e liber ? Bine, atunci, dă-mi un pahar cu vin şi porţia mea de mîncare, dar repede, pentru că vreau să mă culc imediat, ca să pot pleca dis-de-dimineaţă şi să ajung la Bergamo la ora mesei. Cum adică, voi, urmă el aşezîndu-se de partea cealaltă a uşii, în faţa lui Renzo, care stătea la locul lui tăcut şi atent, voi nu ştiţi nimic despre drăcoveniile de ieri ?

— Ba de ieri ştim !

— Aşadar cunoaşteţi noutăţile, zise negustorul. Mă gîndeam eu că tot stînd aici, la pîndă, o să iscodiţi vreun trecător...

— Dar azi cum a mers ?

— Azi ? Nu ştiţi nimic despre ziua de azi ?

— Nimic ! N-a trecut nimeni pe aici !

— Atunci lăsaţi-mă să-mi umezesc buzele şi să vă spun ce-a fost azi. Umplu paharul, îl luă cu o mînă, cu

degetele celeilalte își ridică mustața, își netezi barba, bău și urmă : Astăzi, prieteni, puțin a lipsit să nu fie o zi tot atît de păcătoasă ca cea de ieri, dacă nu și mai rea ! Și aproape că nu-mi vine să cred că mă aflu aici, la taifas cu voi... pentru că îmi luasem orice gînd de călătorie, ca să rămîn să-mi păzesc biata mea prăvălioară...

— Ce dracu a fost ? întrebă unul dintre ascultători.

— Chiar dracu în persoană ! O să vedeți ! Luă din mîncarea ce i se pusese în față și, mestecînd, își urmă povestirea.

Toți cei de față, rămași în picioare de o parte și de alta a mesei, stăteau și-l ascultau cu gura căscată. De la locul lui, fără să arate că-l interesează, Renzo era și el atent, mai atent decît toți ceilalți, mestecînd încet-încet ultimele îmbucături care-i rămăseseră.

— Azi-dimneață, deci, ticăloșii, care făcuseră ieri atîta tărăboi se aflau la locurile hotărîte pentru că era o înțelegere între ei și totul fusese pregătit. S-au adunat așadar din nou și au început iar tămbălăul, colindînd, stradă după stradă, și strigînd, să-i adune și pe ceilalți. Știți, este ca atunci cînd mături în casă, dacă-mi dați voie să zic așa, grămada de gunoi se mărește cu cît mergi mai departe. Cînd au socotit că se strînseseră destui, s-au îndreptat spre casa domnului șef al aprovizionării, ca și cum n-ar fi fost destul cîte ocări îi strigaseră ieri unui domn de asemenea rang ! Oh ! Ce nemernici ! Să fi auzit ce grozăvii spuneau pe socoteala lui ! Numai nășcociri ! un om cumsecade, corect. Vă spun asta eu, care sînt om de-al casei și-i furnizez stofa pentru livreaua servitorilor. S-au îndreptat deci spre casă. Să fi văzut numai ce adunătură, ce mutre ! Închipuiți-vă că au trecut prin fața prăvăliei mele ! Și să fi auzit ce vorbe le ieșeau din gură !... Să-ți astupi urechile, nu altceva, dacă nu ți-ai făcut socoteala că e mai bine să nu te vadă ! Mergeau, așadar, porniți pe jaf, dar... Și aici, ridicînd în aer mîna stîngă, își puse vîrful degetului gros pe vîrful nasului.

— Dar ? întrebară toți ascultătorii în cor.

— Dar, continuă negustorul, au găsit calea închisă cu grinzi și căruțe și, în spatele acestor baricade, un șir întreg de soldați, cu fîntele întinse, gata să-i primească

așa cum meritau. Cînd au văzut o asemenea frumoasă primire... Ia spuneți, voi ce-ați fi făcut în locul lor ?

— Am fi dat înapoi...

— Firește, tot așa au făcut și ei. Dar spuneți dacă nu-i mîna diavolului la mijloc ?! Fiindcă acolo, pe Cordusio, se afla brutăria pe care voiseră s-o jefuiască în ajun, și ce credeți că se petrecea în acea prăvălie ? Se împărțea pîine cumpărătorilor ; erau acolo cavaleri, ba chiar floarea cavalerilor, care supravegheau ca totul să meargă bine, iar ticăloșii, dînd cu ochii de ea (aveau pe dracu în ei, vă spun, și apoi mai erau și unii care îi atîțau), pătrunseră înăuntru ca disperații, și acolo, dă-i băiețe ! Și, într-o clipă, cavaleri, brutari, cumpărători, pîini, tejghele, bănci, rafturi, lăzi, saci, lopeți, făină, aluat, totul se amestecă într-un talmeș-balmeș nemaipomenit !...

— Și soldații spanioli ?

— Soldații trebuiau să apere casa seniorului șef al aprovizionării. Nu poți să le faci pe toate deodată... Totul s-a petrecut într-o clipită cum spuneam, jaf și iarăși jaf, pînă a dispărut totul. Și apoi, ca și în ajun, se apucară să ducă ce mai rămăsese în piață, ca să dea foc, Ticăloșii începuseră să scoată diverse lucruri afară, cînd ce credeți că propuse unul și mai ticălos ?

— Ce ?

— Să grămădească toate lucrurile chiar în prăvălie și, o dată cu grămada, să dea foc și casei. Zis și făcut...

— Și i-au dat foc ?

— Stați să vedeți ! Un om cumsecade din vecini avu o inspirație cerească. Alergă sus în casă, căută un crucifix, îl atîrnă deasupra unei ferestre, luă de la căpătîiul unui pat două candele sfințite, le aprinse și le puse și pe ele pe marginea ferestrei, la dreapta și la stînga crucifixului. Lumea ridică privirea. În Milano, trebuie să recunosc, mai există frica de Dumnezeu. Își veniră în fire cu toții, cea mai mare parte vreau să zic, căci erau desigur și diavoli, care, pentru a jefui, ar da foc chiar și paradisului ! Dar, văzînd că lumea nu era de părerea lor, fură siliți să înceteze și să se liniștească. Ghiciți acum cine apare pe neașteptate ? Toți preoții de la catedrală, în procesiune, cu crucea în față și în odăjdii, iar mon-

seniorul Manzeta [1], arhiepiscopul, începu să predice pe de o parte, și monseniorul, Settala [2], duhovnicul, pe de alta, și ceilalți preoți, de asemeni. „Dar bine, oameni buni, ce vreți să faceți ? Aceasta este pilda pe care vreți s-o dați copiilor voștri ? Întoarceți-vă acasă, n-ați aflat că pîinea este ieftină, mai ieftină decît înainte ? Mergeți să vedeți, este afișat în toate părțile !"

— Era adevărat ?

— Drace ! Credeți că monseniorii catedralei veniseră așa, în mare ținută, ca să spună baliverne ?

— Și lumea ce-a făcut ?

— Încetul cu încetul s-a împrăștiat. A dat fuga la locurile de afișare, și cei ce știau să citească au citit noul tarif. Închipuiți-vă : o pîine de opt uncii [3] pentru un gologan.

— Ce chilipir !

— Așa o fi, numai să țină... Știți cîtă făină s-a risipit de ieri pînă azi-dimineață ? Atîta cît ar fi ajuns să hrănească întreg ducatul timp de două luni !

— Dar pentru cei dinafara Milanului nu s-a făcut nici o lege ?

— Tot ce s-a făcut în Milano privește numai orașul. Nu știu ce să vă spun, cu voi va fi ce va vrea Domnul. De fapt, tulburările s-au sfîrșit. Nu v-am spus încă totul, acum urmează principalul...

— Ce mai e ?

— Aseară, sau azi-dimneață, nu știu precis cînd, mulți au fost arestați și s-a aflat că șefii vor fi spînzurați. Abia începuse să se răspîndească acest zvon, că oamenii au și luat-o la picior spre casă, care mai de care, alergînd pe drumul cel mai scurt, ca să nu riște să fie prinși și ei. Cînd am plecat, Milano părea o mînăstire de călugări.

— Și-o să-i spînzure cu adevărat ?

— Ba bine că nu ! Și încă repede, răspunse negustorul.

---

[1] Unul dintre organizatorii macabrei procesiuni din ziua de 11 iunie 1630 (vezi cap. XXXII). A murit de ciumă.

[2] Fratele medicului Lodovico Settala (vezi cap. XXVIII), omul de încredere al cardinalului Federigo Borromeo.

[3] O uncie ar corespunde unei greutăți de aproximativ 35 g.

— Dar lumea ce-o să facă ? mai întrebă cel ce pusese și cealaltă întrebare.

— Lumea ? O să se ducă să privească, răspunse negustorul. Ţineau atîta să vadă cum moare un creștin în piața publică, încît ar fi vrut, nemernicii, să-i facă felul chiar seniorului șef al aprovizionării ! În locul lui, însă, o să vadă cum mor patru nenorociți, slujiți cu tot dichisul, cum se cuvine, și conduși de capucini și de frați călugări ai morții bune [1]. Ce-au căutat au găsit ! Așa a fost să fie, după cum vedeți. Și trebuia să se facă așa, căci începuseră să intre prin prăvălii și să se servească fără să mai bage mîna în pungă. Dacă-i lăsau în voia lor, după pîine ar fi ajuns la vin, și așa, dintr-una-ntr-alta... Ia spuneți, oamenii ăștia ar fi vrut să se lase de bunăvoie de un obicei atît de folositor ? Și pot să vă spun că pentru un om cumsecade, care ține o prăvălie, gîndul ăsta numai plăcut nu poate fi...

— Așa e, spuse unul dintre ascultători.

— Așa e ! întăriră și ceilalți într-un glas.

— Și, continuă negustorul, ștergîndu-și barba cu șervetul, totul fusese pus la cale, erau înțeleși între ei dinainte.

— Erau înțeleși ?

— Erau înțeleși. Toate acestea au fost uneltiri puse la cale de navarezi [2], de acel cardinal al Franciei [3], știți la cine mă gîndesc, acela cu un nume jumătate turcesc [4], care toată ziua nu se gîndește decît cum să mai facă vreo șicană coroanei Spaniei. Și mai cu seamă ar vrea să-i facă vreuna ducatului Milano, pentru că vede bine, ticălosul, că aici este puterea regelui !

— Firește !

— Vreți o dovadă ? Cel mai mare scandal l-au făcut străinii care mișunau prin Milano, niște mutre pe care nu le văzuse nimeni pînă atunci. Uitasem chiar să vă povestesc un lucru ce mi-a fost încredințat ca sigur. Justiția arestase pe unul într-o cîrciumă...

---

[1] Membrii unei frății create în scopul de a îngriji bolnavii, de a înhuma morții și de a consola pe cei condamnați la moarte.

[2] Francezi.

[3] Richelieu.

[4] Afirmație provenită exclusiv din ignoranța negustorului.

Renzo, care nu pierdea nici un cuvînt din povestirea negustorului, auzind acestea, se înfioră și tresări, fără să se poată stăpîni. Totuși, nimeni nu băgă de seamă nimic, și povestitorul, fără să-și întrerupă firul povestirii, urmă :

— ...unul despre care nu se știa bine de pe unde venise, de cine fusese trimis și nici ce soi de om era, dar cu siguranță că era una din căpetenii. Ieri, în focul răzvrătirii, parcă era un diavol ; apoi, nemulțumindu-se cu atîta, se apucase să propovăduiască și să propună, așa, ca un fleac, să fie uciși toți nobilii ! Nemernicul ! Cum ar mai trăi oamenii sărmani dacă nobilii al fi uciși ? Justiția care îl urmărea, pusese mîna pe el, găsiseră asupra lui un teanc de scrisori și îl duceau la închisoare, dar, ce credeți ? Tovarășii lui, care se învîrteau împrejurul cîrciumii, veniră în număr mare și-l liberară pe ticălos.

— Și ce s-a întîmplat cu el ?

— Cine știe ? Poate o fi scăpat sau s-o fi ascuns prin Milano, că sînt oameni care nu au nici casă, nici căpătîi și găsesc oriunde adăpost și refugiu, cel puțin atîta timp cît diavolul poate și vrea să-l ajute... Dar tot cad ei în laț, tocmai cînd se așteaptă mai puțin, pentru că dacă para s-a copt, cade singură... Deocamdată se știe sigur că scrisorile au rămas în mîna justiției, că în ele sînt dezvăluite toate uneltirile și se spune că va fi implicată multă lume... Cu atît mai rău pentru ei ! Au devastat jumătate din Milano și erau gata să facă și mai rău ! Spun mereu că brutarii sînt tîlhari. Asta o știu și eu, dar trebuie să fie spînzurați prin judecată dreaptă. Că există grîne ascunse, cine nu știe ? Dar e treaba cîrmuitorilor să folosească iscoade bune, care să se ducă să le dezgroape și să-i trimită pe acaparatori să se legene în streang, în tovărășia brutarilor ! Iar dacă cîrmuitorii nu iau nici o măsură, orașul e dator să reclame, și dacă nu capătă ascultare prima oară, să mai reclame o dată și încă o dată, pentru că, reclamînd, nu se poate să nu izbutești. Dar nu să recurgi la un obicei atît de ticălos, să intri în prăvăliile și magaziile oamenilor și să jefuiești după poftă...

Renzo simți că puținul ce mîncase i se schimba în tot atîta venin. I se părea că niciodată n-o să se mai vadă

afară și departe de acel han și de acel sat. De nenumărate ori își spusese : „Pleacă, pleacă !“ Dar teama de a nu da de bănuit, care crescuse peste măsură și ajunsese stăpînă pe toate gîndurile lui, îl ținea mereu țintuit pe bancă. În starea aceasta gîndi că, odată și odată, flecarul va isprăvi de vorbit despre el și hotărî în sinea lui să se ridice îndată ce va auzi că aduce vorba despre altceva.

— Eu știu cum merg treburile astea și știu că oamenii cumsecade nu se simt bine în învălmășeală, spuse unul dintre cei prezenți. Și de-aia nu m-am lăsat biruit de curiozitate și am rămas acasă, nemișcat !

— Dar eu, ce, m-am mișcat ? întrebă un altul.

— Eu, se amestecă și un al treilea, dacă m-aș fi aflat, din întîmplare, în Milano, aș fi lăsat baltă orice treabă și m-aș fi întors acasă. Am nevastă și copii, și apoi, să vă spun drept, nu-mi plac scandalurile...

Atunci hangiul, care stătuse și el să asculte, se duse spre celălalt capăt al mesei, să vadă ce făcea străinul. Folosind prilejul, Renzo îl chemă cu un semn și ceru să i se facă socoteala. Plăti fără să se tîrguiască, deși nu prea avea bani, și, fără să mai spună nimic, se îndreptă spre ușă, trecu pragul și, lăsîndu-se în voia soartei o apucă în altă direcție decît cea din care venise.

CAPITOLUL XVII

Adesea e de ajuns o dorință puternică, și liniștea a pierit ; ce să mai zicem cînd două dorințe se luptă în sufletul omului ?!

Bietul Renzo avea de multe ore, după cum știți, două dorințe în suflet, și anume : să fugă și să stea ascuns, iar cuvintele nesocotite ale negustorului le făcuseră să crească, fără măsură, pe amîndouă dintr-o dată.

Așadar pățania lui produsese vîlvă. Voiau cu orice preț să pună mîna pe el. Cine știe cîți zbiri erau pe urmele lui ! Ce de porunci or fi trimis numaidecît, prin sate, prin hanuri și pe drumuri ! Se gîndi, în cele din urmă, că zbirii care îl cunoșteau erau doar doi și că numele nu-l purta scris în frunte, dar își aduse aminte tot felul de istorii pe care le auzise despre fugari prinși, și descoperiți prin combinații tainice, recunoscuți după umblet, după aerul lor suspect, sau după alte semnalmente nebănuite, și toate acestea îl neliniștiră. Și cu toate că atunci cînd ieșea din Gorgonzola sunase miezul nopții și întunericul ce creștea micșora din ce în ce aceste primejdii, apucă pe șosea, propunîndu-și s-o ia pe prima potecă laterală care, după socotelile lui, l-ar fi putut duce spre ținta mult dorită. La început întîlni cîțiva trecători, dar, cu închipuirea plină de temeri cumplite, nu avu curajul să oprească pe nici unul și să-i ceară lămuriri asupra drumului. „Șase mile a spus omul acela... gîndi el. Iar dacă merg pe drum ocolit, s-ar putea să fac opt sau zece. Am mers atîta pînă acum, m-or duce ele, picioarele, și de-aici înainte. Spre Milano nu merg, asta-i sigur, deci mă îndrept spre Adda. Mergînd așa, mai devreme sau mai tîrziu, tot oi ajunge. Adda face destul zgomot, și cînd oi fi aproape de ea, n-o să fie nevoie să mi-o arate nimeni. Dacă se va nimeri vreo barcă

pe acolo, ca să pot trece, o să trec îndată, altminteri o să mă opresc pînă dimineața într-un cîmp, într-un copac, ca păsările. E mai bine într-un copac decît în închisoare."

Curînd văzu deschizîndu-se un drumeag spre stînga și apucă pe el. De data asta, dacă ar fi întîlnit pe cineva, nu s-ar mai fi codit să-l întrebe de drum, dar nu se vedea nici țipenie. Mergea deci încotro îl ducea drumul și se gîndea : „Auzi, eu diavol ! Eu să ucid pe toți nobilii ! Un teanc de scrisori la mine ! Tovarășii mei mă păzeau ! Oh, cît aș da să mai dau peste negustorul acela, de cealaltă parte a Addei — ah ! de-aș trece odată dincolo de afurisita asta de Adda ! — să-l opresc și să-l întreb pe îndelete de unde a pescuit asemenea grozave informații ? ! Află acum, dragul meu domn, că lucrurile stau așa și așa și că ticăloșia pe care am făcut-o a fost să-l ajut pe Ferrer, ca și cum ar fi fost fratele meu ; află că ticăloșii care, după cum ziceai dumneata, erau prietenii mei, pentru că într-un anumit moment mi-a scăpat și mie o vorbă, voiau să-și bată joc de mine, și mai află că, în timp ce dumneata stăteai să-ți păzești prăvălia, eu îmi stîlceam coastele pentru a salva pe șeful vostru de aprovizionare, pe care nici nu l-am văzut, nici nu l-am cunoscut vreodată ! Așteaptă acum să mai fac eu ceva pentru nobili !... E adevărat că trebuie să facem asta pentru mîntuirea sufletului, sînt doar și ei aproapele nostru... Cît despre teancul acela de scrisori, în care era toată uneltirea și care a căzut în mod sigur în mîna justiției, după cum știi cu siguranță, pun rămășag că-l fac să apară aici, fără ajutorul diavolului ! Ești curios să vezi teancul acela ? Uite-l aici... «O singură scrisoare ?»... Da, domnule, o singură scrisoare... Și această scrisoare, dacă vrei să știi, a scris-o un om al bisericii, care te poate învăța *Crezul* cînd vrei, un călugăr despre care pot spune, să nu-ți fie cu supărare, că un singur fir din barba lui face cît toată barba dumitale ! Și scrisoarea asta, după cum vezi, e scrisă unui alt călugăr, un om și el... Vezi acum ce fel de tîlhari sînt prietenii mei ! Și învață să vorbești altă dată, mai ales cînd e vorba de aproapele dumitale !"

Dar, după cîtva timp, aceste gînduri și altele asemănătoare se risipiră, împrejurările prezente copleșind min-

tea sărmanului rătăcitor. Teama de a nu fi urmărit și descoperit peste zi nu-l mai îngrijora acuma, dar cîte alte lucruri nu-l făceau cu mult mai nenorocit! Întunericul, singurătatea, oboseala din ce în ce mai mare și mai chinuitoare. Sufla un vînt rece, pătrunzător și statornic, nu tocmai pe placul unui om îmbrăcat în hainele de sărbătoare pe care și le pusese ca să meargă la nuntă, să se întoarcă numaidecît și cu alai acasă. Și mai rău era faptul că mergea la întîmplare, pe dibuite, căutînd un loc de odihnă și adăpost.

Cînd trecea prin vreun sat, încetinea pasul, uitîndu-se să vadă dacă nu-i mai rămăsese cumva vreo ușă deschisă, dar nu-i fu dat să afle oameni care vegheau, ci numai cîteva luminițe ce străluceau la unele ferestre. Pe drum, în plin cîmp, se oprea adesea și trăgea cu urechea, ascultînd dacă nu se aude cumva afurisitul de zgomot al Addei, dar degeaba! Nu auzea alte zgomote decît chelălăit de cîini, de la cîte o căsuță singuratică, răsunînd în noapte plîngător și amenințător totodată. Cînd se apropia de una din aceste căsuțe, chelălăitul se preschimba într-un lătrat înverșunat și furios. Iar cînd trecea prin fața porții, auzea și parcă și vedea animalul scoțînd botul printre ostrețe și urlînd și mai tare, ceea ce-i tăia cu tot pofta de a bate în ușă și de-a cere adăpost. De altfel, poate și fără cîini, tot nu s-ar fi hotărît s-o facă. „Cine e acolo? l-ar fi întrebat. Ce vrei la ora aceasta? Cum ai ajuns aici? Ce, nu sînt hanuri pentru găzduire?" „În cel mai bun caz așa m-ar întreba, dacă aș bate, și asta numai dacă n-ar dormi acolo vreun fricos, care, pe bună dreptate, s-ar apuca să strige: «Ajutor, Hoții!» Ar trebui să am pregătit un răspuns limpede. Și eu ce am de răspuns? Cînd cineva aude zgomot în timpul nopții, nu-i vin în gînd altceva decît hoți, răufăcători, capcane, nu se poate gîndi că un om cumsecade ar putea să se afle noaptea pe drum decît dacă e vorba de un cavaler în caleașcă". Așa că păstră această soluție pentru un caz de extremă necesitate și merse tot înainte, cu speranța că măcar va da de Adda, dacă nu va putea s-o treacă chiar noaptea aceea, ca să nu mai fie silit s-o caute pe lumină.

Tot mergînd, ajuns într-un loc unde lanurile cultivate se pierdeau într-o paragină plină de ierburi și ferigi. Acest lucru îl făcu să gîndească atunci că, dacă nu era un semn sigur, era totuși un indiciu că apa nu putea fi prea departe și se avîntă înainte, apucînd pe o potecă ce tăia de-a curmezișul. Făcu cîțiva pași și se opri să asculte : nimic. Drumul era anevoios din cauza sălbăticiei locului, în care nu se mai vedeau nici duzi, nici vii și nici o altă urmă de mînă omenească, așa cum întîlnise pînă atunci la tot pasul.

Merse totuși mai departe și, deoarece în închipuirea sa începuseră să joace tot felul de imagini și vedenii, rămase acolo încă din anii cînd asculta basme, ca să și le gonească din minte umbla spunînd rugăciunile pentru morți.

Încet-încet, se pomeni prin desișuri mai înalte de mărăcini, stejărei și păliur. Mergînd mai departe și mărind pasul, mai mult cu nerăbdare decît cu voință, începu să vadă printre tufe copaci răzleți și, înaintînd mereu pe aceeași cărare, băgă de seamă că intră într-o pădure. Pătrunzînd în desiș, simți un fel de spaimă, dar o birui și, de nevoie, merse mai departe. Dar cu cît înainta, cu atît spaima creștea. Copacii, pe care îi zărea în depărtare, i se păreau niște chipuri ciudate, diforme, monstruoase ; îl plictisea umbra vîrfurilor ușor legănate ale copacilor, care se mișca pe poteca luminată, ici și colo, de lună, iar foșnetul frunzișului uscat, pe care-l călca sau îl atingea în mers, avea pentru auzul său ceva odios. Picioarele simțeau un fel de furie, de poftă nebună să alerge, dar în același timp abia mai izbuteau să-l poarte.

Vîntul rece al nopții, care-i biciuia, înghețat și pătrunzător, fruntea și obrajii, i se strecura între haine și piele, pătrunzîndu-i în oasele chinuite, sleindu-i parcă și acea ultimă rămășiță de vlagă.

La un moment dat, acea groază, acea neliniște tulbure, împotriva căreia sufletul său lupta din răsputeri de cîtva timp, păru gata să-l doboare. Era pe punctul de a se prăbuși, dar îngrozit, în primul rînd, de propria lui spaimă, își adună toate puterile și le porunci să reziste. Astfel, întărit pentru o clipă, se opri locului să chibzuiască și hotărî să iasă numaidecît din pădure pe

poteca pe care venise, s-o ia înapoi spre ultimul sat, prin care trecuse, să se întoarcă printre oameni, să caute un adăpost, fie și la han.

Stînd așa pe loc și nemaifăcînd frunzișul să foșnească, auzi deodată în tăcerea ce-l înconjura un vuiet, un murmur, un murmur de apă curgătoare ! Își încordă auzul, se încredință că era adevărat și strigă :

— E Adda !

Parcă își regăsise un prieten, un frate, un salvator. Oboseala aproape că-i dispăruse, inima începu să-i bată mai puternic, își simți sîngele alergînd liber, și mai fierbinte parcă, prin toate vinele ; deveni deodată încrezător, iar acea nesiguranță care-i apăsa sufletul dispăru aproape cu totul. Și, fără să mai șovăie, pătrunse tot mai adînc în pădure, îndreptîndu-se înspre murmurul acela prietenos.

Ajunse repede la capătul drumului, pe marginea unei rîpe adînci, și, privind în jos, printre tufișurile care o mărgineau, văzu lucind și curgînd apa. Ridicînd apoi privirea, văzu tot cîmpul de pe celălalt mal presărat de sate, și mai departe, niște dealuri, iar pe unul din ele zări o mare pată albicioasă, care era desigur un oraș, cu siguranță Bergamo. Coborî puțin coasta, dădu în lături cu mîinile stufărișul, privi în jos, să vadă dacă se mișcă vreo barcă pe apă, și ascultă dacă nu se aude cumva vreun zgomot de vîsle, dar nu văzu și nu auzi nimic.

Dacă ar fi fost vorba de un rîu mai mic, Renzo ar fi coborît numaidecît să-i încerce fundul, dar știa bine că Adda era un rîu în care nu te puteai încrede cu ușurință.

De aceea se apucă să cîntărească în mintea sa, cu mult sînge rece ce hotărîre să ia. Să se cațare într-un pom și să aștepte acolo zorile, cam vreo șase ore, dacă nu și mai mult, în vîntul acela rece și în umezeala aceea, așa cum era îmbrăcat, ar fi însemnat cu siguranță să înțepenească de frig. Iar ca să se plimbe încoace și încolo, în tot acest răstimp, pe lîngă că nu s-ar fi putut feri astfel de asprimea nopții, ar fi însemnat să mai ceară și imposibilul de la bietele lui picioare, care și așa își făcuseră datoria cu vîrf și îndesat.

Își aduse aminte că văzuse, într-un cîmp din apropierea mărăcinișului, una din acele colibe acoperite cu paie, construite din trunchiuri și din ramuri lipite cu lut, unde țăranii milanezi obișnuiesc, pe timpul verii, să-și strîngă recolta și să rămînă peste noapte în ele, ca să le păzească, și care, în celelalte anotimpuri, rămîn părăsite. Și-o alese numaidecît ca adăpost, porni din nou la drum, străbătu iar pădurea, prin tufișuri și mărăcini, și se îndreptă spre colibă.

Portița, cam dărăpănată și abia mai ținîndu-se în balamale, era deschisă, fără broască și fără lanț. Renzo o dete în lături, intră și văzu o plasă, în chip de hamac, legată de capetele unor ramuri și atîrnînd în aer ; dar nu se grăbi să se urce. Văzu niște paie pe jos și se gîndi că și aici se putea dormi foarte bine. Înainte de a se întinde în patul pe care providența i-l pregătise, îngenunche, să-i mulțumească pentru darul acesta și pentru tot ajutorul primit în acea zi cumplită.

Spuse apoi obișnuitele rugăciuni și, pe deasupra, ceru iertare Domnului că nu le rostise și în seara precedentă, ba se dusese — ca să folosim propriile sale cuvinte — să se culce ca un cîine, sau chiar și mai rău.

„Și pentru asta, adăugă apoi în sinea lui, lăsîndu-se pe mîini în așternutul de paie și întinzîndu-se pe el, din această cauză mi-a fost dat să fiu trezit așa de frumos azi-dimineață !“ Adună apoi toate paiele din jur și le trase pe el, făcîndu-și astfel, pe cît se putea, un fel de înveliș, ca să se apere de frigul care, chiar și aici înăuntru, se simțea destul de bine. Se ghemui dedesubt, cu gîndul de a trage un pui de somn, pe care-l plătise, după cum credea el, mult mai scump decît merita.

Dar nici nu închisese bine ochii, că și începură să iasă din amintire, sau numai din închipuire (locul precis nu aș ști să vi-l spun), începură, zic, să iasă o grămadă nemaipomenită de oameni atît de agitați, atît de neliniștiți, încît, adio somn ! Negustorul, comisarul, zbirii, fabricantul de săbii, hangiul, Ferrer, șeful aprovizionării, adunătura din cîrciumă, toată gloata din stradă, apoi *don* Abbondio, apoi *don* Rodrigo, toți cei cu care Renzo avusese de-a face în ultimul timp...

Doar trei imagini i se arătau netulburate, curate și luminoase întru totul, și în special două total deosebite, desigur, dar strîns legate în inima tînărului : o cosiță neagră și o barbă albă. Dar nici chiar mîngîierea pe care o simțea gîndindu-se la aceste două ființe nu semăna cu liniștea. Amintindu-și de bunul călugăr, simțea și mai vie rușinea ticăloșiilor sale, a păcătoasei lui nestăpîniri și a modului în care ascultase de sfaturile părintești ale acestuia. Dar cînd i se înfățișa imaginea Luciei ! Nu vom încerca să spunem ceea ce simțea. Cititorul cunoaște tot ce s-a întîmplat și poate să-și închipuie și singur. Dar pe sărmana Agnesa cum ar fi putut s-o uite ? Agnesa, care îl alesese de ginere și care îl și considera ca pe un fiu chiar înainte ca el să-i fi spus mamă, Agnesa îi arătase o adevărată dragoste maternă, pe care i-o dovedise nu numai prin vorbe, ci și prin fapte ; iar gîndul că tocmai datorită acestor frumoase intenții și iubirii pe care i-o purta biata femeie se afla acum în restriște, fără adăpost, nesigură de viitor — culegînd numai nenorociri și amărăciuni în locul așteptatei odihne și fericiri a ultimilor ei ani — era o durere în plus pentru Renzo, și nu dintre cele mai mici. Ce noapte, sărmane Renzo ! Noaptea aceasta, care trebuia să fie a cincea după nuntă ! Ce cameră ! Ce pat nupțial ! Și după ce zi ! Iar mîine să înceapă cine știe ce altă zi ! „Cum o vrea Dumnezeu ! El știe ce face, că doar e mereu cu noi. Primesc totul ca pocăință pentru păcatele mele. Lucia este atît de bună... N-o s-o lase Dumnezeu să sufere prea mult, prea mult, prea mult !..."

Cufundat în asemenea gînduri și renunțînd să mai încerce să adoarmă — căci frigul se făcea din ce în ce mai pătrunzător, încît nu se putea stăpîni să nu tremure și să nu clănțăne din dinți — pîndea revărsatul zorilor și măsura cu nerăbdare scurgerea înceată a orelor. Spun măsura, pentru că la fiecare jumătate de oră auzea în tăcerea nesfîrșită bătînd clopotul unui orologiu, probabil cel de la Trezzo. Prima dată cînd îi răsunase în urechi acel sunet atît de neașteptat, fără să poată pricepe de unde venea, îi făcuse o impresie ciudată și solemnă, ca și cînd ar fi auzit un avertisment venit de la o persoană nevăzută, cu voce necunoscută.

Cînd în sfîrșit auzi bătînd cele unsprezece lovituri [1], ora la care își pusese în gînd să se scoale, se ridică, pe jumătate înghețat, îngenunche, spuse, cu mai multă evlavie ca de obicei, rugăciunile de dimineață, se ridică în picioare, se întinse, își mișcă spinarea și umerii, ca să-și pună în mișcare sîngele și să-și dezmorțească brațele și picioarele înțepenite de frig, suflă într-o mînă, apoi în cealaltă, și le frecă una de alta, deschise ușile colibei și primul lucru pe care îl făcu fu să arunce o privire de jur împrejur, pentru a se încredința că nu e nimeni pe acolo. Și, nevăzînd pe nimeni, căută cu ochii cărarea din ajun, o găsi numaidecît și o porni la drum.

Cerul făgăduia o zi frumoasă, iar luna, într-un colț, palidă și strînsă, se zărea încă pe bolta nesfîrșită și de un cenușiu-albăstrui, care spre răsărit se colora ușor într-un galben-roșiatic. În depărtare, la orizont, se întindeau în falduri lungi și inegale cîțiva nori albaștri-cafenii, cei de sus fiind tiviți pe deasupra de o dungă roșie ca focul, care, din clipă în clipă, se făcea tot mai aprinsă și mai strălucitoare, iar spre miazăzi alți nori, îngrămădiți laolaltă, ușori și vaporoși, ca să zicem așa, se luminau în mii de culori fără nume. Era frumosul cer al Lombardiei, atît de fermecător pe vreme bună, atît de limpede și atît de liniștit !

Dacă Renzo ar fi trecut pe acolo la plimbare, desigur că ar fi privit în sus și ar fi admirat acel răsărit de soare atît de deosebit de cel pe care era obișnuit să-l vadă în munții de unde plecase ; dar acum tînărul își vedea de drum, grăbindu-se să se încălzească și să ajungă cît mai repede. Trecu peste cîmpuri, trecu prin mărăciniș și prin tufe, străbătu pădurea, uitîndu-se încoace și încolo, rîzînd și rușinîndu-se în același timp de teama pe care o încercase cu cîteva ore înainte, și, de pe marginea rîpei, privi în jos. Printre ramuri, de-a lungul malului, zări o bărcuță pescărească înaintînd încet împotriva curentului pe lîngă țărm. Coborî numaidecît pe drumul cel mai scurt, printre mărăcini, ajunse la mal, îl strigă încetișor pe pescar, cu intenția de a se preface că cere doar un mic ajutor, deși, fără să vrea chipul lui luă o înfă-

[1] Aproximativ ora 5 dimineața.

țișare rugătoare, și-i făcu semn să vină la mal. Pescarul aruncă o privire de-a lungul malului, alta, mai atentă, în susul apei, se întoarse să privească îndărăt, în josul apei, apoi îndreptă vîrful bărcii spe Renzo și veni la țărm. Renzo, care stătea pe marginea malului, aproape cu un picior în apă, apucă vîrful bărcii și sări înăuntru, spunînd :

— Vrei să-mi faci binele ăsta și să mă treci dincolo ? Îți plătesc !

Pescarul îi ghicise dinainte gîndul și o și pornise spre malul celălalt. Renzo, văzînd pe fundul bărcii o altă vîslă, se aplecă și-o luă.

— Încet, încet... spuse stăpînul bărcii, dar văzînd cu ce pricepere apucase tînărul vîsla și se pregătea s-o folosească, spuse : Aha ! Ești de meserie !

— Puțintel... răspunse Renzo și se puse pe lucru cu o vigoare și cu o îndemînare care nu arătau c-ar fi un nepriceput.

Fără să încetinească vîslitul, arunca mereu cîte o privire întunecată spre malul de care se depărtau, și apoi una nerăbdătoare spre malul de care se apropiau, arzînd de ciudă că nu-l puteau atinge mai repede, căci curentul era în acel loc prea puternic ca să poată trece drept, și barca, despicînd valurile, sau urmînd firul apei, trebuia să facă un drum pieziș.

Așa cum se întîmplă de obicei în toate treburile mai încurcate, greutățile se prezintă întîi toate grămadă, și abia după aceea, pe drum, ies la iveală una cîte una. Acum, cînd Adda era aproape trecută, Renzo se frămînta din cauză că nu știa dacă fluviul forma aici granița sau dacă, o dată trecută această piedică, îi mai rămînea încă una de trecut. De aceea, strigîndu-l pe pescar, îi arătă cu un gest al capului pata albă, care o văzuse în noaptea trecută și care acum îi apărea mult mai clară, și întrebă :

— Bergamo e satul acela ?

— Orașul Bergamo, răspunse pescarul.

— Și malul acela e bergamez ?

— Țara lui San Marco [1].

---

[1] Sfîntul Marco era socotit patronul Republicii Venețiene.

— Trăiască San Marco ! exclamă Renzo.

Pescarul nu răspunse nimic.

Ajunseră, în sfîrșit, la mal. Renzo sălta de bucurie, mulțumind lui Dumnezeu în sinea sa și apoi cu glas tare barcagiului. Bägă apoi mîna în buzunar, scoase o berlingă, care, dat fiind împrejurările, nu era un fleac pentru el, și o întinse omului. Pescarul aruncă din nou o privire spre malul milanez, alta de-a lungul fluviului, întinse mîna, apucă banul, îl ascunse, apoi strînse buzele, puse pe deasupra degetul și, întovărășind acest gest cu o privire expresivă, spuse : „Drum bun !“ și porni îndărät.

Pentru ca bunăvoința atît de promptă și atît de discretă a acestui barcagiu față de un necunoscut să nu-l mire prea mult pe cititor, trebuie să-l informăm că, solicitat adesea pentru un asemenea serviciu de către contrabandiști și bandiți, îl făcea nu atît de dragul puținului și nesigurului cîștig pe care i l-ar fi putut aduce, cît pentru a nu-și face dușmani printre ei. Îl făcea, zic, ori de cîte ori putea fi sigur că nu-l văd nici vameșii, nici zbirii și nici iscoadele. Astfel, fără să îndrăgească prea mult pe unii sau pe ceilalți, încerca să-i mulțumească pe toți, cu imparțialitatea care este de obicei proprie celui nevoit să fie complicele unora și este obligat să dea socoteală celorlalți.

Renzo stătu o clipă, ca să îmbrățișeze cu privirea pămîntul care, cu puțin înainte, îi ardea sub picioare.

„Ah ! Am scăpat, într-adevăr ! fu primul său gînd. Rămîi în urmă, pămînt blestemat !“ fu cel de-al doilea, de salut, către patria sa. Dar al treilea se îndreptă spre cei pe care îi lăsase în locurile acelea. Atunci încrucișă brațele la piept, scoase un suspin, plecă ochii, să privească apa ce-i curgea la picioare, și gîndi : „A trecut pe sub pod !“ avînd în vedere, prin antonomază, după un obicei din satul lui, podul din Lecco. Apoi își spuse : „Ah, lume ticăloasă ! Destul ! Acuma, cum o vrea Dumnezeu !“

Își întoarse fața de la această întristătoare priveliște și se așternu la drum, luînd drept țintă pata albicioasă de pe povîrnișul dealului, pînă ce avea să găsească pe cineva care să-l îndrepte pe drumul cel bun. Și să-l fi

văzut acum cu ce nepăsare oprea trecătorii și cum rostea, fără nici o șovăire, numele satului în care locuia vărul său !

De la primul trecător pe care-l întîlni află că mai avea încă nouă mile de mers.

Călătoria nu fu prea veselă. Fără să mai pomenim necazurile pe care Renzo le purta cu sine, ochii îi erau mereu tulburați de priveliști dureroase, după care bănui că și în ținutul unde intra avea să găsească aceeași sărăcie ca și prin părțile lor.

De-a lungul drumului, și mai cu seamă în sate și în tîrguri, întîlnea la tot pasul oameni săraci, care însă nu erau cerșetori obișnuiți, iar mizeria li se vedea mai mult pe față decît în îmbrăcăminte — familii întregi de țărani, de munteni și de meseriași ; peste tot auzea un huiet prelung de rugăminți, de vaiete și gemete, și priveliștea aceasta, în afară de faptul că-i inspira milă și-l întrista, îl mai și punea pe gînduri asupra viitorului său.

„Cine știe, se întreba el, dacă oi mai găsi ceva de făcut ? Dacă e de lucru ca în anii trecuți ? Dar Bortolo mă iubește, e un băiat bun, are avere, m-a poftit de-atîtea ori, nu mă lasă el ! Și apoi providența m-a ajutat pînă acum, o să mă ajute și de aci înainte."

Foamea pe care o simțea de cîtăva vreme începu să-l chinuie mai tare cu fiecare milă de drum, dar, cu toate că atunci cînd începuse să-i dea atenție simțise că ar mai putea rezista destul de bine pînă să facă cele două-trei ore care-i mai rămăseseră, se gîndi, pe de altă parte, că n-ar fi de loc frumos să se înfățișeze vărului său ca un cerșetor și drept salut să-i spună : „Dă-mi ceva de mîncare !" Așa că își scoase din buzunare toată averea, o răsfiră în palmă și-o socoti. Nu era o socoteală care să-i ceară prea mult timp, dar bani ca să mai îmbuce ceva îi mai rămăseseră. Intră într-o cîrciumă, să-și potolească foamea, și, după ce plăti, îi mai rămăsese chiar și rest.

La ieșire fu cît pe-aci să dea peste două femei, care ședeau, sau mai degrabă zăceau acolo jos, lîngă ușă ; una era mai în vîrstă, iar cealaltă, mai tînără, avea în brațe un copil, care, după ce-i supsese zadarnic un sîn și celălalt, plîngea într-una. Toți erau galbeni ca niște

cadavre, și lîngă ele sta în picioare un bărbat, în înfățișarea căruia se mai vedeau însă semnele unei vigori apuse, sleită aproape cu totul de o mizerie îndelungată. Toți trei întinseră mîna spre cel ce ieșea cu pasul sigur și cu un aer mulțumit, dar nici unul nu spusese nimic. Ce rugăminte ar fi putut spune mai mult ?

„Iată ce înseamnă providența !“ își spuse Renzo și, băgînd îndată mîna în buzunar, scoase cei cîțiva bani pe care îi mai avea, îi puse în mîna cea mai apropiată și-și văzu de drum.

Masa și fapta bună (pentru că sîntem făcuți din trup și suflet) îi înseninaseră și-i înveseliseră toate gîndurile. Desigur, din despărțirea atît de ușoară de ultimii săi bani, căpătase mai multă încredere în viitor, decît dacă ar fi găsit o sumă de zece ori mai mare. Căci dacă providența păstrase ultimii bănuți ai unui străin fugar, nesigur el însuși de soarta lui viitoare, ca să ajute în ziua aceea pe sărmanii care cerșeau în drum, cine ar putea crede că îl va lăsa apoi în nevoie pe cel de care se slujise și căruia îi dăduse o dovadă atît de vie, atît de puternică, atît de hotărîtă despre existența ei ?

Cam acestea erau gîndurile tînărului nostru, deși mai puțin lămurite decît le exprim eu aici. În restul drumului, gîndindu-se la viitorul său, își zicea că toate se vor aranja pînă la urmă. Foametea va trebui să se termine, căci vor veni recolte mai bune. Pînă atunci avea pe vărul său, Bortolo, mîinile sale pricepute și, pe deasupra, ceva bani acasă, pe care îi va cere îndată. Cu aceștia, în cel mai rău caz, va trăi de azi pe mîine pînă cînd va fi din nou belșug. „Și cînd va fi iar belșug — urmă Renzo în închipuirea sa — oamenii vor avea iar poftă de muncă, patronii se vor bate să pună mîna pe muncitorii milanezi, care sînt cei mai pricepuți, iar aceștia vor ridica fruntea. Cine vrea oameni pricepuți trebuie să-i plătească ! Așa că eu voi cîștiga nu numai pentru mine, ci ca să pun chiar și ceva deoparte, iar după asta scriu femeilor să vină !... Dar, de fapt, de ce să aștept atît ? Mă rog, cu puținul pe care-l avem, n-am putea trăi aici chiar în iarna aceasta ? Deci, să locuim aici. Preoți există peste tot ! Să vină femeile și să facem aici o gospodărie a noastră. Ce plăcut o să fie să ne plimbăm

toți împreună chiar pe drumul ăsta, să mergem pînă la Adda, în căruță, să stăm pe mal, chiar pe malul acela, și să le arăt femeilor locul unde am trecut fluviul, desișul prin care am coborît și locul unde am pîndit barca..."

Ajuns în satul vărului său, chiar la intrare văzu o casă foarte înaltă, cu mai multe rînduri de ferestre lungi, și-și dădu imediat seama că era o filatură. Intră, întrebă cu voce tare, în zgomotul roților și al apei ce cădea, dacă acolo stătea un oarecare Bortolo Castagneri.

— Domnul Bortolo ? Uite-l colo !

„Domnul ? Semn bun", gîndește Renzo și, zărindu-l pe vărul său, alergă spre el. Bortolo se întoarse și-l recunoscu pe tînărul care-i spuse : „Uite-mă, am venit !" Urmă un „Oh !" de mirare, o îmbrățișare caldă. După aceste îmbrățișări, Bortolo îl trase pe tînărul nostru într-o altă încăpere, departe de zgomot, de mașini și de ochii curioșilor, și-i spuse :

— Îmi pare bine că te văd. Dar ești o figură : te-am invitat de atîtea ori și n-ai vrut să vii niciodată ; acum sosești într-un moment cam critic.

— Ca să-ți spun drept, n-am venit de bunăvoie, spuse Renzo și, în cîteva cuvinte, nu însă fără o mare emoție, îi povesti dureroasa întîmplare.

— Atunci se schimbă lucrurile, spuse Bortolo, și, de vreme ce ți-ai pus speranța în mine, nu te voi părăsi, bietul meu Renzo ! La drept vorbind, acum nu se prea caută muncitori, și patronul abia poate să-i mai țină pe-ai lui, ca să nu-și piardă și să nu-și dezorganizeze afacerile. Dar patronul mă iubește mult și are avere. Și, ca să fim drepți, în mare parte mie mi-o datorează, fără să mă laud. El pune capitalul, și eu, puțina mea pricepere. Sînt primul său maistru, știi ? Și apoi, ce să mai ascund, eu fac și desfac totul aici. Biata Lucia Mondella ! Îmi aduc aminte de ea de parcă ieri aș fi văzut-o. Ce fată bună ! Întotdeauna cea mai cuminte în biserică, și cînd treceai prin fața căsuței ei... Parcă văd căsuța aceea, la marginea satului, cu un smochin frumos, care trecea peste gard !...

— Nu, nu, să nu mai vorbim de asta !

— Vreau să spun că, de cîte ori treceai prin fața acelei căsuțe, se auzea într-una vîrtelnița... Și ticălosul de *don* Rodrigo! Încă de pe vremea mea o luase razna, dar acum a ajuns dracul în persoană, după cum văd... Cît timp l-o răbda Dumnezeu să-și facă de cap?! Deci, cum îți spuneam, și aici se cam simte foametea... Dar, ia spune, nu ți-e foame?

— Am mîncat adineauri, pe drum...

— Dar cu banii cum stăm?

Renzo întinse o mînă și suflă peste degete.

— Nu-i nimic, spuse Bortolo, am eu, nu te gîndi la asta. În curînd se schimbă lucrurile, dacă va vrea Domnul, și nu numai că-mi vei înapoia banii, dar vei agonisi și pentru tine.

— Mai am ceva acasă, o să cer să-mi trimită.

— Foarte bine, între timp bizuie-te pe mine, Dumnezeu mi-a dat bine ca să fac bine, iar dacă n-aș face bine rudelor și prietenilor, cui să fac?

— Am spus eu! Providența! exclamă Renzo, strîngînd cu dragoste mîna bunului său văr.

— Deci, zise acesta, la Milano a fost tămbălău mare... Mi se par cam smintiți oamenii ăștia! Zvonul a ajuns și pe aici, dar vreau să-mi povestești pe urmă totul, pe îndelete. Eh! O să ai ce să-mi spui! Aici, după cum vezi, lucrurile sînt ceva mai liniștite și se mai face puțină dreptate. Orașul a cumpărat două mii de saci cu grîu de la un negustor din Veneția; grîu din Turcia, dar cînd e vorba să-ți astîmperi foamea, nu te mai uiți. Uite cum stau lucrurile: dregătorii din Verona și din Breseia închid trecerile și spun: „Pe-aici nu trece grîu!" Ce fac atunci cei din Bergamo? Trimit la Veneția pe Lorenzo Torre, un avocat, grozav avocat! A plecat în grabă, s-a înfățișat la doge și a spus: „Ce i-a apucat pe dregători?" Și ce discurs a ținut! Un discurs, cum se zice, bun de dat la gazetă! Ce însemnează să știe omul să vorbească! Îndată s-a și dat poruncă ca grîul să fie lăsat să treacă, și dregătorii nu numai că trebuie să-l lase să treacă, dar trebuie să și pună străji pe drum. Acum grîul trebuie să vină. S-au gîndit și la împrejurimi. Giovanbatista Biava, ambasadorul Bergamului la Veneția (și acela ce mai om!), a adus la cunoștința Se-

natului că și la țară se resimte foametea. Și Senatul a cedat patru mii de baniță de mei. Și din mei se poate face pîine. Și apoi, vrei să știi ? Dacă nu vom avea pîine, vom mînca din celelalte. Domnul mi-a dat bunăstare, cum ți-am spus. Și acum, hai să te duc la stăpînul meu ; i-am vorbit deseori de tine și-o să te primească bine. E un bergamez din alte vremuri, un om cu inimă largă. E adevărat că nu te aștepta acum, dar cînd va auzi povestea... Și apoi știe să aibă grijă de muncitori, pentru că sărăcia trece și afacerile își urmează cursul. Dar, înainte de orice, trebuie să te previn despre un lucru. Știi cum ni se zice nouă aici, celor din statul Milano ?

— Cum ni se zice ?

— Ne numesc nătărăi !

— Nu e un nume prea frumos...

— Asta e ! Cine s-a născut în statul milanez și vrea să trăiască în cel bergamez trebuie să înghită vorba asta și să tacă. Pentru cei de aici a spune unui milanez nătărău este ca și cum ai spune ilustrissime unui cavaler.

— Îmi închipui că o spun și ei celor care îngăduie să li se zică astfel.

— Dragă băiete, dacă n-ai de gînd să înghiți mereu porecla de nătărău, să nu crezi c-o să poți trăi aici. Ar trebui să stai mereu cu mîna pe cuțit, și chiar dacă, să presupunem, ai omorî, să zicem, trei-patru inși, pînă la urmă s-o găsi și unul care să te omoare pe tine... Și apoi de ce să te înfățișezi în fața justiției lui Dumnezeu cu trei sau patru crime pe suflet ?

— Dar un milanez care ar avea putină... și aici își ciocăni fruntea cu degetul, cum făcuse în cîrciuma „Lunii pline", vreau să spun, unul care și-ar cunoaște meseria...

— Totuna e, și ăla tot nătărău se cheamă. Știi cum spune stăpînul meu cînd vorbește de mine cu prietenii săi ? „Pe nătărăul ăla Dumnezeu mi l-a trimis ! Dacă n-aș avea pe nătărăul ăla, cum m-aș descurca ?" Așa e obiceiul...

— E un obicei prost ! Dar cînd văd cum lucrăm (căci, în definitiv, noi am adus meșteșugul ăsta aici și noi îl facem să meargă !), e cu putință să nu-și dea seama de greșeala lor și să n-o îndrepte ?

— Pînă acuma nu. Cu timpul, însă, s-ar putea. Copiii care cresc acuma s-or lecui ei, dar cu oamenii în toată firea nu mai e nimic de făcut. S-au obișnuit așa, și gata ! Și la urma urmelor, ce mare lucru ? Se aseamănă asta cu bunăvoința pe care ți-au arătat-o și mai ales cu aceea pe care aveau de gînd să ți-o arate scumpii noștri compatrioți ?

— Așa e... și dacă e numai atît !...

— Dacă te-ai împăcat cu asta, totul merge bine. Hai la patronul meu și curaj !

Toate au mers într-adevăr bine și chiar așa cum făgăduise Bortolo, de aceea considerăm că ar fi inutil să le mai povestim în amănunt. Ceea ce arată cu adevărat mîna providenței, căci vom vedea îndată cît temei se putea pune pe lucrurile și banii pe care-i lăsase Renzo acasă.

CAPITOLUL XVIII

În aceeași zi de 13 noiembrie, un trimis extraordinar sosi la seniorul *podestà* din Lecco și-i prezentă o scrisoare a seniorului căpitan de justiție, cuprinzînd ordinul de a face tot posibilul și toate cercetările pe care le va crede de cuviință pentru a descoperi dacă un tînăr, pe nume Lorenzo Tramaglino, de meserie țesător de mătăsuri, scăpat din mîinile *„praedicti egregii domini capitanei“* [1] s-ar fi reîntors, *„palam vel clam“* [2], din satul său *„ignotum“* [3], care era *„verum in territorio Leuci; quod si compertum fuerit sic esse“* [4], să caute numitul *podestà*, *„quanta maxima diligentia fieri poterit“* [5], să pună mîna pe el și, legat așa cum trebuie *„videlicet“* [6] cu cătușe, dat fiind ineficacitatea dovedită a „manșetelor“ pentru numitul individ, să-l trimită la temniță și să-l țină acolo sub pază bună, pentru a-l preda cui va fi trimis să-l ia; și atît în caz afirmativ, cît și în caz negativ, *„accedatis ad domum praedicti Laurentii Tramaglinni; et, facta debita diligentia, quid-quid ad rem repertum fuerit auferatis: et informationes de illius prava qualitate, vita, et compicibus submatis“* [7]... iar despre tot ce s-a găsit sau nu s-a găsit și despre tot ce va fi luat sau lăsat *diligenterreferatis“* [8].

---

[1] Susnumitul ilustru căpitan (lat.).
[2] În văzul tuturor sau pe ascuns (lat.).
[3] Necunoscut (lat.).
[4] Într-adevăr în ținutul Lecco; dacă aceasta se adevărește (lat.).
[5] Cu cea mai mare grijă posibilă (lat.).
[6] Adică (lat.).
[7] Să mergeți la casa numitului Lorenzo Tramaglino și, o dată făcute cercetările cuvenite, să sechestrați tot ce ar avea legătură cu cauza și să adunați informații asupra firii sale perverse, asupra vieții sale și asupra eventualilor săi complici (lat.).
[8] Veți face îndată un raport amănunțit (lat.).

Seniorul *podestà,* după ce făcu tot ce era omenește posibil pentru a se convinge că individul nu se întorsese în ținut, îl chemă pe statorestele satului și-i ceru să-l ducă la casa cu pricina, cu mare alai de notari și zbiri. Casa era închisă, cel ce avea cheia nu se afla acolo și nici nu se arăta. Atunci forțară ușa și se trecu la cele cuvenite, ceea ce înseamnă că se procedă ca într-un oraș cucerit. Știrea despre această expediție se împrăștie imediat peste tot și ajunse și la urechile părintelui Cristoforo, care, pe cît de mirat, pe atît de îndurerat, întrebă pe toată lumea, ca să afle ceva în legătură cu pricina unui fapt atît de neașteptat, dar nu culese decît presupuneri. Atunci scrise în grabă părintelui Bonaventura, de la care spera să poată primi unele informații mai precise. Între timp, rudele și prietenii lui Renzo fură chemați să declare ce știau fiecare despre apucăturile sale rele *(prava qualitate),* așa încît a te numi Tramaglino deveni o nenorocire, o rușine, un delict, și întreg satul fu răscolit. Încetul cu încetul, se află că Renzo a scăpat din mîinile justiției chiar în centrul Milanului și apoi a dispărut. Se zvoni că a făptuit ceva foarte grav, dar ce anume nu se știa sau se povestea în mii de chipuri. Dar cu cît fapta era mai gravă, cu atît mai puțin putea fi crezută în sat, unde Renzo era cunoscut ca un tînăr cumsecade. Cei mai mulți presupuneau și-și șopteau la ureche că la mijloc era uneltirea țesută de ticălosul de *don* Rodrigo pentru a nimici pe sărmanul său rival. Ceea ce dovedește că, dacă te apuci să judeci prin deducție și fără cunoașterea amănunțită a faptelor, poți face o mare nedreptate chiar și unui ticălos.

Noi însă, care avem faptele la îndemînă, cum se spune, putem afirma că, dacă *don* Rodrigo nu contribuise la nenorocirea lui Renzo, fu atît de mulțumit de cele întîmplate, ca și cum totul ar fi fost opera sa, și triumfa împreună cu amicii săi și mai ales cu vărul său, contele Attilio. Acesta, potrivit planurilor sale de la început, ar fi trebuit să se găsească la ora aceea la Milano, dar, la primele vești în legătură cu tulburările și cu gloata ce mișuna pe străzi și nu părea de loc dispusă să primească lovituri de baston, socotise mai cuminte să rămînă la țară pînă cînd lucrurile se vor liniști. Cu atît mai mult

cu cît, dat fiind că insultase cam multă lume, avea anume motive să se teamă ca nu cumva vreunul dintre cei ce stăteau liniștiți numai de frică, să prindă curaj în aceste împrejurări și să socotească momentul prielnic ca să-i răzbune pe toți ceilalți. Această nehotărîre nu fu de lungă durată. Ordinul de la Milano pentru urmărirea lui Renzo era un semn că lucrurile își reluaseră cursul normal, și aproape în același timp primi și înștiințarea precisă că așa stăteau lucrurile. Contele plecă deci numaidecît, îndemnă pe vărul său să continue acțiunea începută și să înlăture toate piedicile — făgăduindu-i că îi va da o mînă de ajutor — pentru a-l descotorosi de călugăr, scop în care nefericita aventură a sărmanului lor rival avea să le slujească de minune.

De-abia plecase Attilio, cînd sosi din Monza, teafăr și sănătos, Griso, care raportă stăpînului tot ceea ce aflase, și anume că Lucia se refugiase în cutare mînăstire, sub ocrotirea cutărei seniore ; că stătea mereu ascunsă, ca și cum ar fi fost și ea o călugăriță ; că nu punea niciodată piciorul dincolo de poartă și asista la serviciul religios de la o ferestruică cu gratii, lucru întru nimic pe placul celor care, auzind cîte ceva despre pățaniile ei și despre fermecătoarea ei frumusețe, ar fi vrut s-o vadă cum arăta.

Această relatare îl făcu pe diavol să intre în *don* Rodrigo, sau, mai bine zis, îl îndîrji mai tare pe cel care-l stăpînea încă de mai înainte. Împrejurările acestea prielnice intențiilor sale îi înfierbîntau tot mai mult patima, adică amestecul acela de încăpățînare, ură și poftă murdară din care se compunea patima lui. Renzo lipsea, surghiunit și proscris, așa că orice acțiune era îngăduită împotriva lui, și, într-un anumit fel, chiar logodnica sa putea fi considerată tovarășa unui bandit ; iar singurul om din lume care ar vrea și ar putea să-i ia apărarea și să facă un asemenea scandal încît să meargă vestea departe, chiar pînă la persoane sus-puse, era înfocatul călugăr, care cu siguranță că în scurtă vreme va fi și el în imposibilitate de a-i mai sta în cale. Dar iată totuși că se ivi o piedică neașteptată, care nu numai că făcea îndoielnice toate aceste planuri, ci le și zădărnicea. O mînăstire din Monza, chiar dacă nu s-ar fi aflat acolo o principesă, era un os prea tare pentru dinții lui *don* Ro-

drigo și, oricît s-ar fi învîrtit gîndurile sale mîrșave în jurul acelui adăpost, n-ar fi putut găsi în nici un chip mijlocul de a-l cuceri nici cu forța, nici cu viclena. Era cît pe-aci să renunțe la încercare și cît pe-aci să-și hotărască plecarea la Milano, ocolind Monza, și, ajuns în oraș, să se arunce în mijlocul prietenilor și al petrecerilor, ca să uite, prin distracții ușuratice, de gîndul acela, devenit chinuitor. Da... dar... dar... Prietenii ! Mai încet cu prietenii ! În loc de petreceri, ar fi putut găsi noi neplăceri în tovărășia lor, căci Attilio bătuse desigur toba și-i făcuse pe toți curioși. Toți or să-l întrebe ceva în legătură cu Lucia ; va trebui să dea explicații. O dorise, încercase, dar ce obținuse ? Își făcuse din asta un scop cam josnic, într-adevăr, dar, ce naiba, un om nu-și poate stăpîni întotdeauna capriciile, și important este să și le satisfacă ! Iar el cum își atinsese scopul ? Dîndu-se bătut în fața unui țăran și-a unui călugăr ! Uh ! Iar cînd o împrejurare fericită și neașteptată, care nu-i ceruse nici o osteneală, îl scosese din luptă pe unul, iar un bun prieten îl înlăturase pe celălalt, el, un om de nimic, nu știuse să se folosească de acest prilej și se retrăsese în mod rușinos din luptă. Atît, și era prea destul ca să nu mai poată ridica fruntea printre nobilii... cumsecade, sau ca să fie nevoit să țină mereu spada în mînă. Și apoi cum să se întoarcă, sau cum să rămînă în casa aceea, în satul acela, unde, în afara amintirilor neîncetate și dureroase ale patimii sale, va trebui să mai îndure și rușinea unei încercări neizbutite ? Unde va crește mereu disprețul lumii și în același timp se va duce mereu de rîpă puterea sa. Și, în sfîrșit, unde pe chipul oricărui neisprăvit, chiar cînd i se va înclina să-l salute, va putea citi mereu cuvintele acestea amare : „Ai înghițit-o, hai ? Ți-a plăcut ?“ Calea nelegiuirii, spune aici manuscrisul, e largă, dar asta nu înseamnă că e ușor de străbătut, căci are și ea piedicile sale și părțile ei scîrboase, drumul fiind dezgustător și obositor, deși merge mereu la vale.

Lui *don* Rodrigo, care nu voia nici să părăsească această cale, nici să dea îndărăt, nici să se oprească și nu putea nici merge singur înainte, îi veni în minte un mijloc prin care ar putea înainta, și anume : să dobîndească

ajutorul unui anumit om, ale cărui mîini ajungeau adesea acolo unde alții nici cu privirea nu puteau pătrunde, un om sau un diavol, pe care greutățile nu numai că nu-l speriau, ci îi măreau chiar pofta de acțiune. Dar această soluție avea și ea neajunsurile și riscurile ei, cu atît mai grave cu cît nu puteau fi prevăzute de la început, pentru că nimeni nu ar fi putut ști pînă unde va ajunge în tovărășia acelui om, desigur un ajutor puternic, dar în același timp un aventurier înrăit și periculos.

Astfel de gînduri îl frămîntară mai multe zile, făcîndu-l să șovăie între hotărîri potrivnice, una mai chinuitoare decît alta. Între timp, îi sosi o scrisoare de la vărul său, care spunea că lucrurile sînt pe calea cea bună. Iar după fulger, urmă numaidecît și tunetul, adică într-o bună dimineață se auzi că părintele Cristoforo plecase din mînăstirea Pescarenico. Acest mare și atît de grabnic succes, dimpreună cu scrisoarea lui Attilio, care-i dădea mult curaj și-l amenința că-și vor bate toți joc de el, îl făcură pe *don* Rodrigo să încline din ce în ce mai mult spre hotărîrea primejdioasă ; dar ceea ce-l hotărî fu știrea neașteptată că Agnesa se întorsese acasă, ceea ce însemna o piedică mai puțin în calea spre Lucia.

Să povestim cum s-au petrecut aceste două evenimente, începînd cu ultimul.

Cele două sărmane abia se obișnuiseră cu adăpostul lor, cînd se răspîndi în Monza, și deci și în mînăstire, știrea despre marile tulburări din Milano. Iar după știrile mari, veniră o mulțime de altele mai mici, ce creșteau și se transformau în fiecare clipă. Portăreasa, care, din loja ei, putea să tragă cu o ureche în stradă și cu cealaltă în mînăstire, strîngea informații de ici și de colo și le împărtășea celor două femei.

— I-au băgat la închisoare pe doi, sau pe șase, sau nu, pe opt... Pe unii o să-i spînzure în fața „Brutăriei cîrjelor", pe alții în capul străzii, unde este casa șefului aprovizionări... Ei... ei... ei ! Ia auzi ! A scăpat unul din Lecco sau de prin împrejurimi. N-am aflat cum îl cheamă, dar o veni careva să-mi spună, să vedem, îl cunoașteți ?

Știrile acestea, legate de faptul că Renzo ajunsese la Milano tocmai în ziua fatală, treziră unele temeri în su-

fletul femeilor, și mai ales într-al Luciei ; dar închipuiți-vă ce-a fost pe ele cînd portăreasa veni să le spună :

— Ala care a șters putina ca să nu fie spînzurat e un țesător din satul vostru, pe care-l cheamă Tramaglino. Îl cunoașteți ?

Luciei, care tocmai broda nu știu ce, îi căzu lucrul din mînă, păli și se schimbă la față într-atîta, încît portăreasa ar fi băgat de seamă, cu siguranță, dacă ar fost mai aproape de ea. Dar era în pragul ușii, împreună cu Agnesa, care, tulburată și ea puțin, se ținu bine și, ca să răspundă ceva, spuse că într-un sat mic toți se cunosc și deci îl cunoaște. Dar nu putea înțelege cum se întîmplase una ca asta, dat fiind că era un băiat cuminte. Întrebă apoi dacă fugise cu adevărat și încotro.

— A fugit, ce mai, vorbește toată lumea, dar unde, nu se știe ! S-ar putea să-l prindă, după cum s-ar putea să fie și la adăpost ; oricum, dacă le mai cade o dată în mînă, băiatul ăsta cuminte al vostru...

Aici, din fericire, portăreasa fu chemată și plecă. Închipuiți-vă în ce stare erau mama și fiica. Și, timp de mai multe zile, sărmana femeie și copila ei rămaseră în acea nesiguranță, frămîntîndu-și mintea să descopere pricina și urmările dureroasei întîmplări, comentînd fiecare în sine, sau între ele, pe șoptite, cînd le era cu putință, cumplitele vorbe ale portăresei...

În sfîrșit, într-o joi veni la mînăstire un om, care întrebă de Agnesa. Era un negustor de pește din Pescarenico, care se ducea la Milano, ca de obicei, cu negoțul lui, și bunul frate Cristoforo îl rugase ca, trecînd prin Monza să dea o fugă pînă la mînăstire, să salute femeile din partea lui, să le povestească tot ce știa despre trista întîmplare a lui Renzo, să le îndemne să aibă răbdare și încredere în Dumnezeu și să le asigure că el, un biet călugăr, nu le va uita și va pîndi prilejul să le poată ajuta, avînd grijă, între timp, să le dea în fiecare săptămînă vești despre el, prin același mijloc sau prin altul. În ceea ce-l privea pe Renzo, solul nu știa să spună altceva mai nou și mai sigur în afară de răscolirea casei flăcăului și de cercetările pentru a pune mîna pe el, adă-

ugînd totodată că acestea rămăseseră fără rezultat și se știa cu siguranță că tînărul își găsise adăpost pe teritoriul bergamez. O astfel de încredințare, nici n-ar mai fi nevoie s-o spunem, fu un adevărat balsam pentru sufletul Luciei. Din acea clipă, lacrimile ei curseră mai lin și mai puțin amare, găsi o mare ușurare în discuțiile tainice cu mama ei și la toate rugăciunile se adăuga și o caldă mulțumire adusă cerului.

Gertrudė o chema adesea în vorbitorul ei particular și discuta uneori timp îndelungat cu ea, desfătîndu-se să descopere nevinovăția și blîndețea sărmanei fete și să asculte vorbele de recunoștință și binecuvîntare pe care Lucia le rostea tot timpul. Îi povestea și ea, în taină, o parte din viața ei (acea parte care se putea mărturisi) și despre tot ce pătimise pînă să ajungă acolo, ca să sufere mai departe, așa încît nedumerirea neîncrezătoare pe care Lucia o încercase la început se preschimbă cu încetul într-o milă înțelegătoare. Găsea în acea istorisire temeiuri mai mult decît suficiente pentru a înțelege ceea ce era cam ciudat în felul de a fi al binefăcătoarei sale, mai ales ținînd seama de spusele Agnesei despre firea nobililor. Cu toate că se simțea înclinată să răspundă la încrederea pe care Gertrude i-o arătase, nu-i trecu totuși niciodată prin minte să-i vorbească despre noile sale neliniști, de noua sa nenorocire, să-i spună cine fusese țesătorul fugit, pentru a nu face tocmai ea să se răspîndească vestea asta atît de dureroasă și de neplăcută. Se ferea, de asemeni, cînd putea, să răspundă întrebărilor curioase ale Gertrudei, despre viața ei de dinaintea logodnei, însă nu din motive de prudență, căci sărmanei nevinovate i se părea că povestea acelor vremi apărea mai spinoasă, mai greu de înfățișat decît tot ceea ce auzise vreodată și ceea ce bănuia că ar putea auzi vreodată de la această doamnă. În ce spunea seniora era desigur vorba de tiranie, de uneltiri, de suferințe, de lucruri urîte și dureroase, dar care, cel puțin, puteau fi rostite. În povestea ei era însă mereu amestecat un sentiment, un cuvînt ce-i părea că nu-l va putea rosti niciodată cînd vorbea despre ea însăși, ceva despre care

nu știa vorbi cu alte cuvinte care să nu-i rănească pudoarea. Și acest cuvînt era „iubire".

Cîteodată chiar Gertrude aproape se supăra descoperind mereu acea continuă stare de apărare, dar se liniștea numaidecît, pentru că ghicea în sufletul fetei doar drăgălășenie, respect, recunoștință și multă, multă încredere. Alteori, pudoarea atît de delicată și de ascunsă a fetei îi displăcea desigur și mai mult, pentru un alt motiv ; dar totul se pierdea în gingășia unui gînd, care-i venea de multe ori cînd o privea pe Lucia. „Cel puțin acesteia îi fac un bine". Și era întocmai, pentru că, pe lîngă faptul că-i dădea adăpost, vorbele și mîngîierile ei părintești ajutau Luciei să se liniștească. Și, în afară de toate astea, fata mai găsea mîngîieri în munca neîntreruptă, așa că se ruga mereu de ea să-i dea cîte ceva de făcut ; chiar și la vorbitor avea mereu în mînă ceva de lucru. Dar cum se mai ascund gîndurile dureroase peste tot ! Tot cosînd mereu, ceea ce nu făcuse pînă atunci, își amintea cîteodată de vîrtelniță, și, o dată cu vîrtelnița, cîte amintiri o năpădeau !...

În joia următoare veni din nou pescarul, sau alt trimis, aducînd din partea părintelui Cristoforo și confirmarea fericitei evadări a lui Renzo. Noutăți mai precise despre aventurile lui — nici una, pentru că, așa cum am spus cititorilor, capucinul sperase să le capete de la confratele său din Milano, căruia îi recomandase pe Renzo, dar acesta răspunsese că nu văzuse nici persoana, nici scrisoarea ; știa doar că venise cineva de la țară să întrebe de el, dar, negăsindu-l la mînăstire, plecase și nu mai apăruse pe acolo.

În joia a treia nu veni nimeni, ceea ce nu numai că le lipsi pe sărmanele femei de mîngîierile așteptate cu nerăbdare, ci, așa cum se întîmplă din orice fleac cînd cineva este îngrijorat și necăjit, fu și o pricină de noi și nenumărate frămîntări și presupuneri chinuitoare. Chiar înainte de asta, Agnesa se gîndise să tragă o fugă pînă acasă, iar faptul că mesagerul făgăduit nu se arătase o hotărî. Pentru Lucia era un lucru foarte primejdios să rămînă departe de fusta mamei sale, dar nerăbdarea de a afla ceva și siguranța în care se simțea în acel adăpost, atît de păzit și de sacru, învinseră te-

merile sale. Așa că hotărîră între ele ca Agnesa să iasă la drum și să-l aștepte pe pescar, care trebuia să se întoarcă pe acolo la Milano, și să-i ceară politicos un loc în căruță, ca să ajungă acasa la ei, în munți. Îl întîlni într-adevăr și îl întrebă dacă părintele Cristoforo nu spusese ceva pentru ele ; dar pescarul, care toată ziua dinainte pescuise, nu aflase nimic despre călugăr. Cît privea mersul în căruță, Agnesa nu trebui să se roage pentru a dobîndi ceea ce dorea ; își luă rămas bun de la seniora și de la fată, nu fără lacrimi, făgăduind să trimită îndată vești și să se întoarcă repede, și plecă.

Pe drum nu se întîmplă nimic deosebit. Se odihniră o parte într-un han, cum era obiceiul, și-o porniră din nou la drum, dis-de-dimineață, ajungînd devreme la Pescarenico. Agnesa coborî în piața mînăstirii, se despărți de tovarășul ei de drum cu numeroase binecuvîntări și, fiind aici, vru, înainte de-a merge acasă, să-l vadă pe bunul călugăr, binefăcătorul lor. Trase de clopoțel și veni să-i deschidă chiar călugărul Galdino, cel cu strînsul nucilor.

— Oh, doamna mea, ce vînt te aduce ?

— Vin să-l caut pe părintele Cristoforo.

— Fratele Cristoforo ? Nu e aici !

— Ah ! Va zăbovi mult ?

— Știu eu ?... spuse călugărul ridicînd umerii și vîrîndu-și în glugă capul ras.

— Unde s-a dus ?

— La Rimini.

— Unde vine asta ?

— Ehei !... răspunse călugărul, tăind pieziș aerul cu mîna dreaptă, pentru a da să se înțeleagă că e foarte departe.

— Vai, sărmana de mine ! Dar de ce a plecat așa pe neașteptate ?

— Pentru că așa a vrut *padre provinciale* [1].

— Și de ce să-l trimită pe el, care făcea atîta bine aici ? Ah, Dumnezeule !

---

[1] În ierarhia catolică, rang călugăresc superior, desemnînd prelatul sub a cărui jurisdicție se găsea o provincie canonică (forma de împărțire a întinselor domenii ale Ordinului franciscan).

— Dacă superiorii ar trebui să dea socoteală de ordinele lor, ce s-ar face cu supunerea, doamna mea ?

— Da, dar toate astea sînt spre nenorocirea mea...

— Ştii ce cred eu că s-a întîmplat ? Or fi avut nevoie la Rimini de un bun predicator (de altfel, noi avem predicatori peste tot, dar cîteodată se simte nevoia de unul mai potrivit). *Padre provinciale* de acolo i-o fi scris lui *Padre provinciale* de aici, întrebîndu-l dacă are pe cineva aşa şi aşa, şi acesta o fi spus că acolo e nevoie de părintele Cristoforo. Cam aşa trebuie să stea lucrurile...

— Vai, sărmanii de noi ! Cînd a plecat ?

— Alaltăieri.

— Ia te uită ! Dacă-mi ascultam inima, care mă îndemna să vin acum cîteva zile !... Şi nu se ştie cam cînd s-ar putea întoarce ?

— Eh, doamna mea, poate că numai *padre provinciale* ştie, dacă o fi ştiind şi el... Cînd un frate predicator de-al nostru îşi ia zborul, nu se poate prevedea pe ce creangă se va aşeza. Sînt chemaţi ici, sînt chemaţi colo, şi avem mînăstiri în toate cel patru colţuri ale pămîntului. Gîndeşte-te, de pildă, că la Rimini părintele Cristoforo face mare vîlvă cu predicile lui despre post, pentru că nu predică totdeauna aşa, pe nepregătite, cum făcea aici, pentru pescari şi ţărani ; pentru cei de la oraş are gata scrise nişte predici frumoase, lucruri cum nu s-au mai văzut ! Şi merge vestea în acea regiune despre acest mare predicator şi e chemat la... la mai ştiu eu unde ! Şi atunci trebuie să-l trimită pentru că noi trăim din mila tuturor şi deci drept este să-i slujim pe toţi.

— Oh, Doamne, Doamne ! exclamă din nou Agnesa, aproape plîngînd. Ce ne facem acum fără el ? Pentru noi era un adevărat părinte. Mare nenorocire pe capul nostru !

— Ascultă, doamnă, părintele Cristoforo era într-adevăr un om, dar avem aici şi alţii ca el, ştii ? Plini de bunătate şi de pricepere, care ştiu să se poarte aşa cum trebuie şi cu nobilii, şi cu săracii. Nu vrei să vorbeşti cu părintele Atanasie ? Sau poate cu părintele Girolamo ? Sau cu părintele Zaccaria ? Părintele Zaccaria e un om de preţ. Şi nu te uita, cum fac unii neştiutori, că e atît de plăpînd, că are vocea atît de aspră şi bărbuţa atît de

rară ; nu-l recomand pentru predică, deoarece fiecare are talentele sale. Dar pentru sfaturi, e un om, să știi !

— Oh, pentru Dumnezeu ! exclamă Agnesa cu acel amestec de recunoștință și de nerăbdare încercat în fața unei propuneri în care găsești mai multă bunăvoință decît lucruri trebuitoare. Ce-mi pasă mie ce fel de om poate fi altul dacă nu mai e aici cel care ne știa toate nevoile și pregătise totul ca să ne ajute ?!

— Atunci trebuie să ai răbdare.

— Știu, spuse Agnesa, iartă-mă că te-am tulburat...

— Nu e nimic ; îmi pare doar rău pentru dumneata. Și dacă te hotărăști să ceri sfatul unuia dintre preoții noștri, mînăstirea e aici, nu pleacă. Iar eu o să trec în curînd pentru pomana de untdelemn.

— Rămîi cu bine ! spuse Agnesa și se îndreptă spre sătucul ei, deznădăjduită, tulburată, zăpăcită, asemeni unui biet orb care și-a pierdut toiagul.

Puțin mai bine informați decît călugărul Galdino, putem spune noi cum s-au petrecut într-adevăr lucrurile.

Attilio, îndată ce ajunse la Milano, se duse, după cum făgăduise lui *don* Rodrigo, să viziteze pe unchiul lor comun din Consiliul Secret. (Era un consiliu compus din treisprezece personalități, magistrați și miltari, de la care guvernatorul primea sfaturi ; dacă murea sau era mutat vreun guvernator, consiliul prelua temporar conducerea.) Unchiul acesta, conte (magistrat și unul din cei mai bătrîni din consiliu), se bucura de oarecare stimă, dar o folosea și-o specula ca nimeni altul.

Vorba cu două înțelesuri, tăcerea semnificativă, o frază spusă pe jumătate, clipirea din ochi, care însemna : „Nu pot să vorbesc", o amăgire fără făgăduieli, amenințarea politicoasă — totul era îndreptat spre țelul dorit, totul aducea într-o măsură mai mică sau mai mare un profit unchiului conte. Astfel încît chiar și un : „Eu nu pot face nimic în aceasta afacere", fiind de altfel purul adevăr, dar spus în așa fel ca să nu fie crezut, slujea să mărească aparența și chiar realitatea puterii sale, cam așa cum sînt cutiile acelea rămase prin unele prăvălii de spițer, care au pe ele unele cuvinte arăbești, dar nimic înăuntru, și slujesc totuși pentru păstrarea credi-

tului prăvăliei. Puterea contelui, care de multă vreme se mărea treptat, făcuse, în ultimul timp, un pas gigant, cum se spune, grație unui prilej extraordinar, o călătorie la Madrid cu o misiune la Curte, unde i se făcuse o primire pe care ar fi trebuit s-o auziți povestită de el însuși. Este de ajuns să spunem că acolo contele-duce [1] îl tratase cu o bunăvoință deosebită și îl admisese printre intimii lui, așa cum s-a văzut din faptul că îl întrebase o dată, în prezența, se poate spune, a o jumătate din Curte, cum îi plăcea orașul Madrid și că îi spusese altă dată, între patru ochi, în pervazul unei ferestre, că Domul din Milano era cea mai mare biserică din cîte existau în statele regelui.

După ce prezentă unchiului conte atît omagiile sale, cît și pe cele ale vărului său, Attilio, cu un aer de gravitate pe care știa să-l ia la timpul potrivit, spuse :

— Cred că îmi fac datoria, fără a trăda încrederea lui Rodrigo, dacă vă previn, seniore unchi, despre un lucru care, dacă nu e aranjat numaidecît de dumneavoastră, poate deveni grav și da naștere la consecințe...

— O fi iarăși vreo năzdrăvănie de-a lui...

— De dragul adevărului, trebuie să vă spun că vina nu e a vărului meu. Dar este înfierbîntat și, cum spuneam, numai dumneavoastră, seniore unchi, ați putea...

— Să vedem, să vedem...

— Există acolo un călugăr capucin pornit împotriva lui Rodrigo, și lucrul a ajuns la un punct în care...

— De cîte ori nu v-am spus și unuia și celuilalt că pe călugări trebuie să-i lași să fiarbă în zeama lor ? Destul le dau de furcă celor obligați să... Și aici pufăi. Dar voi, care-i puteți ocoli...

— Seniore unchi, în privința aceasta este de datoria mea să spun că Rodrigo s-ar fi ferit de el dacă ar fi putut, însă călugărul are ce are cu el și, ca atare, s-a apucat să-l provoace în toate felurile.

— Ce dracu are acest călugăr cu nepotul meu ?

— Mai întîi de toate este un individ prea înflăcărat, recunoscut ca atare și care-și face un merit din a se

---

[1] Contele de Olivares.

lupta cu cavalerii... El ocrotește, îndrumează — ce știu eu ? — o țărăncuță de acolo și are pentru această creatură o bunăvoință... o bunăvoință... nu spun suspectă, dar o bunăvoință foarte grijulie, geloasă, susceptibilă...

— Înțeleg, spuse contele unchi, și pe fondul acela de prostie, cu care-l înzestrase natura, învăluit însă și acoperit de mai multe straturi de diplomație, scînteie o rază de șiretenie, așa încît era o plăcere să-l vezi

— Și de cîtva timp, urmă Attilio, călugărul și-a băgat în cap... că Rodrigo ar avea nu știu ce intenții cu această fată.

— Și-a băgat în cap, și-a băgat în cap !... Lasă, că îl cunosc eu pe seniorul *don* Rodrigo, și i-ar fi trebuit un alt avocat decît senioria-ta pentru a-l justifica în această chestiune !

— Seniore unchi, dacă Rodrigo a putut face o glumă cu ființa aceea întîlnind-o pe drum, e din pricina tinereții sale și, în definitiv, nu este capucin ! Dar acestea sînt fleacuri despre care n-ar trebui să vi se povestească dumneavoastră ; partea gravă e că acel călugăr s-a apucat să vorbească despre Rodrigo ca despre un netrebnic, pentru a ridica întregul ținut împotriva lui.

— Și ceilalți călugări ?

— Nu se amestecă, pentru că-l cunosc pe călugăr ca pe un prăpăstios și au tot respectul pentru *don* Rodrigo. Dar partea proastă e că acest călugăr are o mare influență asupra mojicilor pentru că face pe sfîntul, și...

— Probabil nu știe că Rodrigo este nepotul meu !

— Cum să nu știe ?! Chiar asta îl întărîtă și mai mult.

— Cum ? Ce zici ?

— Pentru că, și asta o spune chiar el, adesea găsește mai multă plăcere să-l atace pe Rodrigo tocmai fiindcă acesta are un protector natural cu atîta autoritate ca senioria-voastră, și pentru că dînsul își rîde de mai-mari și cîrmuitori, căci, spune el, cordonul sfîntului Francisc [1] leagă pînă și săbiile și că...

— Hm ! Ce călugăr îndrăzneț ! Cum se numește ?

---

[1] Călugării franciscani se încingeau cu o frînghie, numită „cordonul sfîntului Francisc".

— Călugărul Cristoforo de ***, spuse Attilio.

Contele unchi luă dintr-un sertar al măsuței sale un carneţel pentru însemnări și scrise în el — pufăind mereu din pricina furiei care-l cuprinsese — bietul nume. Între timp Attilio urmă :

— Așa a fost întotdeauna omul acesta. Viața lui e cunoscută. Era un om de rînd, care, de îndată ce a avut patru gologani în pungă, a vrut să se ia la întrecere cu cavalerii din regiune și, de furie că nu putea să-i înfrunte pe toți, ucise pe unul, după care, pentru a scăpa de spînzurătoare, se făcu călugăr.

— Bravo ! Foarte bine ! O să vedem noi, o să vedem... spunea contele unchi, continuînd să pufăie.

— Și acum, urmă Attilio, este mai întărîtat decît oricînd pentru că i s-a năruit un plan la care ţinea foarte mult și din care dumneavoastră, seniore unchi, veți înţelege ce fel de om este. El voia să mărite această copilă fie pentru a o sustrage primejdiilor din lume, mă înţelegeți, fie pentru cu totul alte motive, dar dorea cu tot dinadinsul s-o mărite și găsise și... omul. O altă creatură de a sa, un individ cunoscut, fără doar și poate, de dumneavoastră chiar pe nume, deoarece înclin să cred că cei din Consiliul Secret trebuie să se fi ocupat de acest individ...

— Cine este ?

— Un ţesător, Lorenzo Tramaglino, acela care....

— Lorenzo Tramaglino ?! se miră contele unchi. Ei bravo, părinte ! Foarte bine ! Desigur... de fapt... avea o scrisoare pentru un... Păcat că... Dar nu importă, foarte bine ! Și pentru ce seniorul *don* Rodrigo nu-mi spune nimic despre toate acestea ? De ce lasă el lucrurile să meargă atît de departe și nu se adresează celui care poate și vrea să-l conducă și să-l sprijine ?

— Voi spune adevărul și în această privinţă, continuă Attilio. Știind cîte plictiseli, cîte griji aveți pe cap (acesta, continuînd să pufăie, duse mîna la cap, ca pentru a lăsa să se înţeleagă că într-adevăr era nevoie de multă osteneală ca să le facă pe toate să încapă acolo), don Rodrigo s-a sfit să vă mai dea încă una în plus. Și apoi voi spune totul : din cele ce am putut înţelege, vărul meu

este atît de scos din fire, atît de scîrbit de mișelia acelui călugăr, încît are mai curînd intenția să-și facă singur dreptate, într-un fel simplu, decît să și-o capete pe o cale reglementară, cu ajutorul prudenței și brațului dumneavoastră. Am încercat să-l liniștesc, dar văzînd că lucrurile merg pe un drum primejdios, am crezut de datoria mea să vă previn de toate acestea, căci, în definitiv, sînteți șeful și stîlpul familiei...

— Ai fi făcut bine să vorbești ceva mai demult!

— Este adevărat, dar nădăjduiam că totul se va aranja de la sine, că acel călugăr își va băga mințile în cap, sau va pleca din mînăstirea aceea, așa cum se întîmplă adesea cu călugării, care azi sînt ici, mîine dincolo, și atunci totul s-ar fi sfîrșit. Dar...

— Acum îmi revine datoria să aranjez totul.

— Așa m-am gîndit și eu. Mi-am spus: seniorul unchi, cu clarviziunea sa, cu autoritatea sa, va ști să prevină un scandal și prin aceasta să salveze onoarea lui Rodrigo, care, de atfel, este și a sa. Acest călugăr, îmi ziceam, se apără prea mult cu cordonul sfîntului Francisc, pentru a folosi cum trebuie acest cordon, nu e destul să-l înnozi în jurul pîntecului. Seniorul unchi are o sută de mijloace pe care eu nu le cunosc; știu însă că *padre provinciale* are, așa cum se și cade, o mare stimă pentru dumneavoastră, și dacă credeți că, în acest caz, cel mai bun remediu ar fi să-l faceți pe călugăr să schimbe aerul, cu două cuvinte...

— Lasă grija aceasta cui se cuvine, spuse cu oarecare asprime contele unchi.

— Ah! Adevărat! exclamă Attilio, cu o înclinare a capului și cu un rînjet de compătimire pentru el însuși. Tocmai eu m-am găsit să dau sfaturi seniorului unchi! Numai dragostea pe care o port faimei casei noastre mă face să vorbesc. Dar mi-e teamă să ne fi făcut un alt rău, adăugă cu un aer gînditor; mi-e frică să nu-l fi micșorat pe Rodrigo în ochii dumneavoastră. N-aș afla pace dacă aș ști că din cauza mea ați gîndi că Rodrigo nu dă dovadă de toată venerația, de toată supunerea cuvenită. Vă rog să credeți.

— Haide, haide, care alt rău, ce rău v-ați putea face unul altuia ? Căci veți fi mereu prieteni, pînă ce unul din voi se va cuminți. Descreierați, asta sînteți, descreierați ! Faceți mereu cîte una, și apoi eu trebuie să descurc totul, încît... uite, am ajuns să spun acum prostii... Îmi dați mai multe griji voi doi decît... (și închipuiți-vă cum pufăi spunînd acestea !) decît toate afurisitele de treburi ale statului !

Attlio mai îngăimă cîteva scuze, cîteva făgăduieli, cîteva complimente, apoi își luă rămas bun și plecă, întovărășit de un : „Să fim mai cu judecată", formula de despărțire pe care contele unchi o spunea nepoților săi.

CAPITOLUL XIX

Cel care vede într-un cîmp necultivat o buruiană, o ștevie bunăoară, și vrea să știe dacă a crescut dintr-o sămînță care s-a copt chiar acolo, ori a fost adusă de vînt, sau de vreo pasăre, oricît și-ar bate capul, tot n-ar ajunge să afle ceva. Tot astfel nici noi nu știm să spunem dacă în capul unchiului conte ideea de a-l folosi pe acel prelat ca să dezlege cît mai bine un nod atît de încurcat se născuse din proprie inițiativă, sau în urma sugestiei lui Attilio. De fapt, Attilio nu rostise la întîmplare acel nume și, cu toate că trebuia să se fi așteptat ca, la o sugestie atît de directă, trufia întunecată și susceptibilă a contelui unchi să se revolte, dorise totuși cu orice chip să-i treacă pe sub nas această idee și să-l îndrumeze pe calea pe care voia el să meargă. Pe de altă parte, acest mijloc era atît de potrivit cu firea unchiului conte, atît de indicat de împrejurări, încît, fără nici o sugestie din partea cuiva, se poate presupune că și lui i-ar fi venit în minte numaidecît.

Trebuia deci ca, în această luptă, din păcate dusă pe față, cineva care-i purta numele, nepot al său, să nu rămînă înfrînt, lucru de cea mai mare însemnătate pentru faima puterii sale, la care ținea atît de mult.

Satisfacția pe care nepotul putea să și-o dobîndească singur ar fi fost un leac mai rău decît boala și un izvor de alte necazuri. Așadar trebuia ca lucrul acesta să fie împiedicat prin orice mijloc și fără întîrziere.

Dacă i-ar fi poruncit lui Rodrigo să plece numaidecît din castelul său, mai întîi că nu s-ar fi supus, și chiar dacă s-ar fi supus, aceasta ar fi însemnat o cedare de teren, o retragere de pe cîmpul de luptă. Dacă ar fi recurs la forța legală, la ordine, asemenea sperietori n-aveau nici o putere față de un adversar de condiția

aceasta, deoarece atît călugărul, cît și preoții erau cu desăvîrșire în afara jurisdicției laice nu numai în ceea ce privește persoanele, dar chiar și locurile ocupate de ei, așa cum fără îndoială știe chiar și cine n-a citit altă istorie decît cea de față. Singurul lucru ce se putea întreprinde împotriva unui astfel de adversar era încercarea de a-l îndepărta, și pentru atingerea acestui scop singurul mijloc era să fie convins *il padre provinciale*, de voința căruia atîrna rămînerea sau plecarea dintr-o mînăstire a oricărui călugăr.

Or, înalta față bisericească și unchiul conte se cunoșteau de multă vreme ; se vedeau, ce-i drept, foarte rar, dar întotdeauna cu mari demonstrații de prietenie și făgăduieli de servicii reciproce. Și uneori este mai bine să ai de-a face cu un om care e deasupra multora decît cu unul dintre cei mici, care nu vede decît interesul său, nu ascultă decît de dorința sa și nu se îngrijește decît de situația sa, pe cînd celălalt vede deodată sute de legături, sute de consecințe, sute de avantaje, sute de piedici de evitat, sute de interese de salvat, și poate fi deci folosit în sute de feluri.

După ce cîntări bine totul, unchiul conte îl pofti într-o zi la prînz pe prelat și, după o foarte rafinată alegere, făcu în așa fel încît acesta să întîlnească acolo un cerc de comeseni potriviți cu împrejurarea. Cîteva rude din cele mai strălucite, ale căror nume erau titluri prin ele însele, izbutiră, chiar fără să-și dea silința — prin ținuta lor, printr-o anumită siguranță firească și printr-un anumit dispreț seniorial, vorbind despre lucruri grave în termeni familiari — să impună și să țină mereu trează ideea superiorității și puterii lor. Mai fură poftiți și unii vasali, legați de familie printr-o dependență ereditară, iar de persoana contelui printr-o servitute de o viață întreagă, și aceștia începură chiar de la supă la spună : „Da", cu gura, cu ochii, cu urechile, cu tot capul, cu întreaga lor ființă, așa încît atunci cînd se ajunse la desert, ar fi fost în stare să facă pe oricine să uite că este cu putință să se spună și : „Nu".

La masă, contele gazdă aduse de îndată vorba despre Madrid. Căci el cunoștea mult mai bine căile ce duceau

spre Madrid decît cele ce duceau spre Roma. Vorbi de Curte, de contele-duce, de miniștri, de familia guvernatorului, de luptele cu tauri, pe care le putea descrie foarte bine pentru că asistase la ele din tribuna de onoare a Escorialului [1], despre care putea de asemeni să vorbească foarte amănunțit, dat fiind că un om de încredere al contelui-duce îl purtase prin toate ungherele. Cîtăva vreme toți cei de față formară un fel de auditoriu care-l ascultă numai pe el, apoi, cînd oaspeții discutară în grupuri, el continuă să povestească alte lucruri, la fel de frumoase, vorbind încetișor numai prelatului, care era alături de el și-l asculta fără întrerupere. La un anumit punct, însă, mută povestirea de la Madrid și, trecînd de la o Curte la alta, din demnitate în demnitate, ajunse la cardinalul Barberini, care era capucin și nici mai mult, nici mai puțin decît frate cu papa de atunci, Urban al VIII-lea. De data asta unchiul conte fu nevoit să-l lase și pe prelat să vorbească, iar el să stea să asculte, gîndindu-se că, în definitiv, în lumea aceasta nu există numai oameni de talia sa ; apoi, de îndată ce se ridicară de la masă, îl rugă să treacă cu el într-o altă încăpere.

Iată, așadar, față în față două forțe, două capete cărunte, două experiențe încercate. Mărețul senior îl pofti pe părintele preacuvios să șadă, se așeză și el și începu :

— Avînd în vedere prietenia ce ne leagă, am crezut că e bine să vorbesc cuviosiei-voastre despre o chestiune de interes comun, ca s-o lămurim între noi fără să mai umblăm pe căi străine, care ar putea... De aceea vă voi spune cu mîna pe inimă, deschis, despre ce este vorba, și sînt convins că ne vom înțelege repede. Spuneți-mi, în mînăstirea dumneavoastră din Pescarenico se află un călugăr Cristoforo de *** ?

Părintele făcu un semn de încuviințare.

— Să-mi spună cuviosia-voastră, cu toată sinceritatea, prietenește... acest individ... acest călugăr... personal nu îl cunosc, deși cunosc destui capucini, oameni de aur, zeloși, prudenți, umili, am fost de mic copil un prieten al ordinului... dar în toate familiile numeroase... există

[1] Reședința regilor spanioli.

întotdeauna cîte un ins, cîte o minte... și despre acest părinte Cristoforo știu din izvor sigur că e un om... puțin cam aplecat spre contraziceri... care nu are acea prevedere, acea grijă... și pun rămășag că a dat adeseori de gîndit și cuviosiei-voastre.

„Am înțeles, gîndea între timp prelatul, este o încurcătură. Și e vina mea! Știam doar că afurisitul de Cristoforo e un om pe care trebuie să-l muți mereu din amvon în amvon și să nu-l lași să se oprească șase luni într-un loc, mai ales într-o mînăstire de țară!" Apoi spuse tare :

— Oh! îmi pare într-adevăr rău să aud că înălțimea-voastră are o astfel de părere despre părintele Cristoforo, care, după cîte știu eu, este un cleric excepțional în mînăstire și foarte respectat în afara ei.

— Înțeleg foarte bine, cuviosia-voastră, trebuie însă... ca prieten sincer, vreau să vă înștiințez despre un lucru pe care e bine să-l cunoașteți și, chiar dacă cumva sînteți încunoștințat, pot, fără a-mi călca obligațiile, să vă înfățișez anumite consecințe... posibile, nu spun mai mult. Știu că acest părinte Cristoforo ocrotește un om din părțile acelea, un om care... cuviosia-voastră o fi auzit vorbindu-se de el, acela care a scăpat din mîinile justiției cu atîta vîlvă, după ce făcuse în cumplita zi a Sfîntului Martin niște lucruri... Lorenzo Tramaglino!

„Aha!" gîndi călugărul și spuse :

— Lucrul acesta este nou pentru mine, dar înălțimea-voastră știe bine că datoria noastră este tocmai aceea de-a aduce pe calea cea dreaptă pe cei rătăciți.

— Foarte bine.. dar vedeți, ocrotirea unui anume soi de rătăciți... Sînt lucruri încurcate, afaceri delicate... Și aici, în loc de a-și umfla obrajii ca să pufăie, strînse buzele și trase în piept atîta aer, cît obișnuia să dea afară atunci cînd pufăia. Și urmă : Am crezut că e bine să vă încunoștințez despre această întîmplare pentru ca, în cazul cînd excelența-voastră... S-ar putea face vreo intervenție la Roma... Nu știu nimic... Și să vină de la Roma!...

— Rămîn foarte îndatorat înălțimii-voastre pentru înștiințarea aceasta, totuși sînt încredințat că, dacă s-ar face cercetări asupra acelei împrejurări, se va constata

că părintele Cristoforo nu a avut de-a face cu omul de care vorbiți decît în scopul de a-l readuce pe calea cea bună. Cunosc pe părintele Cristoforo...

— Știți desigur mai bine decît mine ce fel de individ a fost la timpul său acest călugăr, ce a făcut în tinerețe...

— Este mîndria acestui ordin, domnule conte, că un om care în viața laică a putut da prilej de vorbe urîte, de cum a îmbrăcat rasa, a devenit alt om. Și de cînd părintele Cristoforo poartă această rasă...

— Aș vrea să cred că lucru acesta, o spun din inimă, aș vrea să cred, dar cîteodată, cum spune proverbul... „nu haina face pe om". (Proverbul nu era chiar cel mai potrivit, dar contele îl spusese în grabă, în locul altuia, care-i stătea pe limbă : „Lupul își schimbă părul, dar năravul ba".) Am unele informații, continuă el, am oarecare indicii...

— Dacă știți, într-adevăr, spuse prelatul, că acest om al bisericii a făcut vreo greșeală (toți putem greși !) aș socoti o adevărată favoare să fiu încunoștințat de domnia-voastră. Sînt mai-marele lui, nevrednicul de mine, și misiunea mea e tocmai să-l îndrumez și să-l îndrept.

— Vă voi spune : în afară de neplăcuta împrejurare în care acest călugăr a acordat o ocrotire fățișă omului pomenit, mai este și un alt lucru dezgustător... și care ar putea... Dar vom aranja noi lucrurile acestea ! Deci, iată despre ce este vorba : acest părinte Cristoforo s-a luat la harță cu nepotul meu, *don* Rodrigo ***.

— Oh, asta nu-mi place, nu-mi place de loc !

— Nepotul meu e tînăr și violent, este conștient de rangul său, nu este obșinuit să fie provocat...

— Este de datoria mea să cercetez toate împrejurările unui asemenea fapt. Așa cum am mai arătat înălțimii-voastre, și vă spun asta fiindcă știu că aveți tot atîta simț al dreptății cît și experiența vieții, toți sîntem muritori... supuși greșelilor... atît dintr-o parte, cît și din cealaltă, și dacă părintele Cristoforo a greșit...

— Vedeți, sfinția-voastră, aceste lucruri, care, așa cum spuneam, trebuie să rămînă între noi, să le îngropăm aici, căci, dacă sînt zgîndărite prea mult... iese mai rău ! Știți cum se întîmplă : ciocnirile acestea, împunsăturile

acestea încep dintr-un fleac și se umflă, se umflă... Și dacă vrei să te lămurești ce e cu ele, sau n-o mai scoți la capăt, sau se iscă de aici o sută de alte încurcături. Așa că trebuie retezate, înăbușite de la început, preacucernice părinte ! Da, da, retezate, înăbușite ! Nepotul meu meu e tînăr, călugărul, din cîte-aud, are încă firea și înclinările din tinerețe și se cuvine ca noi, care sîntem oameni în vîrstă... din păcate, nu, preacucernice părinte ?...

Cine ar fi fost de față în momentul acela ar fi avut impresia că asistă la o reprezentație de operă în care cortina s-ar fi ridicat, din greșeală, înainte de vreme, lăsînd să se vadă un cîntăreț care, nebănuind că în acel moment mai există pe lume și public, glumește prietenește cu un coleg de-al său.

Chipul, atitudinea, vocea contelui unchi, care rostea acel „din păcate", toate erau cît se poate de firești. Aici nu mai era vorba de diplomație ; unchiul conte era întradevăr amărît de vîrsta sa. Nu atît pentru că ar fi tînjit după petrecerile, strălucirea și farmecul tinereții, căci toate acestea erau nimicuri, prostii și mizerii ! Pricina neplăcerii sale, mult mai gravă și mai importantă, era faptul că spera să ocupe un anumit post înalt, atunci cînd avea să devină vacant, și se temea ca nu cumva să moară înainte de vreme. O dată ce l-ar fi obținut, puteți fi siguri că nu i-ar mai fi păsat de numărul anilor, nu ar mai fi dorit nimic și ar fi murit mulțumit, ca toți cei care doresc cu ardoare un lucru, și după ce l-au obținut, nu mai pot avea nici o altă dorință.

Dar să-l lăsăm pe el să vorbească.

— Se cuvine, urmă el, să avem noi minte și pentru tineri și să îndreptăm greșelile lor. Din fericire, mai avem timp, povestea nu a făcut încă vîlvă, așa că mai putem vorbi de *principiis obsta* [1]. Cîteodată, o persoană care nu e potrivită într-un loc, sau care ar fi poate cauza unor neplăceri într-un anumit loc, izbutește de minune în altul. Cucernicia-voastră va ști să găsească locul potrivit pentru acest călugăr. De altfel, trebuie să ne gîndim și la celălalt aspect : acest părinte a căzut în dizgrația

[1] În traducere liberă : de a curma răul de la rădăcină (lat.).

cui... ar dori să-l vadă înlăturat și, trimițîndu-l într-un loc puțin mai depărtat, facem două lucruri bune dintr-o dată și astfel toate se orînduiesc de la sine, sau, mai precis, nu poate ieși nimic rău.

Prelatul aștepta această concluzie încă de la începutul convorbrii. „Aha, gîndi în sinea lui, văd eu unde vrei să bați ! Așa e întotdeauna : dacă un biet călugăr nu vă e pe plac vouă sau numai unuia dintre voi, sau dacă vă supără cît de puțin, fără a cerceta dacă are sau nu dreptate, superiorul trebuie să-l îndepărteze numaidecît."

Și cînd contele termină, scoțînd un suspin adînc, care însemna o încheiere hotărîtă a convorbrii, prelatul îi zise :

— Înțeleg foarte bine ceea ce seniorul conte vrea să spună, dar înainte de a face vreun pas...

— Este și nu este pas, preacucernice părinte, este un lucru firesc, un lucru obișnuit, și dacă nu se ia această măsură, și încă repede, prevăd o groază de încurcături, o epopee de nenorociri... O nebunie... Nepotul meu nu cred să... sînt eu aici pentru aceasta... Dar în stadiul în care au ajuns lucrurile, dacă nu le rezolvăm noi, fără a pierde vremea, cu un act hotărît, nu e cu putință să se potolească, să rămînă ascunse... și atunci nu mai este vorba numai de nepotul meu... ci stîrnim un întreg viespar, preacucernice părinte... Știți bine, sîntem o familie întreagă, avem relații...

— Strălucite !

— Mă înțelegeți, oameni care au sînge albastru în vine și care în lumea aceasta... înseamnă ceva ! Intră în joc ambiția, intră în joc onoarea întregii familii, și atunci... chiar pentru un om pașnic... Mi s-ar sfîșia într-adevăr inima dacă ar trebui să... să mă găsesc în... eu, care am avut întotdeauna atîta simpatie pentru călugării capucini !... Iar călugării aceștia, pentru a răspunde vocației lor și a fi de folos mulțimii, au nevoie de pace, de liniște, de bună armonie cu cei care... Și apoi, au rude în societatea laică... și aceste chestiuni de ambiție, oricît de puțin s-ar da în vileag, se extind, se împrăștie, se desfășoară... și angrenează o lume întreagă. Eu mă găsesc într-o asemenea situație blestemată, care mă obligă să-mi apăr o anumită demnitate... Excelența-sa... seniorii, colegi ai

mei... totul devine o problemă de castă... cu atît mai mult, dar fiind și împrejurarea cealaltă... Știți cum merg lucrurile astea...

— Într-adevăr, spuse *padre provinciale*, părintele Cristoforo este predicator și mă gîndeam mai demult... Mi se cere tocmai... Dar în acest moment, în astfel de împrejurări, ar părea o pedeapsă, înainte de a fi lămurit bine...

— Nu, pedeapsă, nu, o măsură de prevedere, o soluție de compromis, pentru a împiedica nenorocirile ce ar putea urma... V-am arătat doar cum stau lucrurile.

— Între dumneavoastră și mine treburile stau așa, e drept, dar, ținînd seama de chipul în care ele au ajuns la cunoștința înălțimii-voastre, este cu neputință, mi se pare, să nu se fi aflat ceva și prin ținut. Peste tot există bîrfitori, răuvoitori, sau cel puțin oameni curioși și vicleni, care, dacă pot stîrni conflicte între seniori și călugări, simt o deosebită plăcere și născocesc, interpretează, pălăvrăgesc... Da ! fiecare are demnitatea sa de apărat, și eu, ca superior, am o datorie precisă... Onoarea rasei călugărești... nu e un lucru care-mi aparține numai mie, este o misiune pe care... Seniorul nepot al domniei-voastre, dacă este atît de îndîrjit, cum spuneți, ar putea să ia lucrul ca o satisfacție dată lui și... nu zic că se va lăuda sau va triumfa, dar...

— Credeți, preacucernice părinte ? Nepotul meu este un cavaler, care e considerat în lume, așa cum se cuvine, după rangul său, dar în fața mea e un copil și nu va face nici mai mult, nici mai puțin decît ceea ce îi voi porunci eu. Ba chiar și mai mult, nepotul meu nu va ști nimic. Ce nevoie avem noi să-i dăm lui socoteală ? Sînt lucruri pe care le facem între noi, ca buni prieteni, și trebuie să rămînă între noi. Nu vă îngrijiți de acest lucru ! Eu sînt obișnuit să păstrez tainele. (Și pufăi.) Cît privește pe flecari, continuă el, ce vreți să spun ? Este un lucru foarte obișnuit ca un om al bisericii să se ducă să predice în alt ținut. Și apoi, noi, care vedem... noi, care prevedem... noi, care se cade ca... nouă nu trebuie să ne pese de flecăreli !

— Totuși, cu scopul de a le preveni, ar fi bine ca în această împrejurare seniorul nepot să facă vreun gest, să dea o dovadă fățișă de prietenie, de respect... nu pentru noi, dar pentru rasa călugărească...

— Firește, firește, asta e drept... totuși nu cred că este necesar ; știu că părinții capucini sînt întotdeauna primiți așa cum se cuvine de către nepotul meu. O face din dragoste, dintr-o tradiție a familei, și apoi știe... că lucrul acesta îmi face plăcere. De altfel, în această împrejurare ceva ieșit din comun... ar fi foarte potrivit... Bizuiți-vă pe mine, preacucernice părinte, căci voi porunci nepotului meu... adică va trebui să-l fac să înțeleagă cu prudență, ca să-și dea seama de cele stabilite între noi. Căci n-aș vrea să pun balsam acolo unde nu e rană. Cît privește cele ce am hotărît, cu cît se vor face mai repede, cu atît va fi mai bine. Și dacă s-ar găsi un locșor mai depărtat... pentru a împiedica astfel orice prilej...

— Mi s-a cerut tocmai un predicator la Rimini, și, de altfel, chiar și fără alte motive, aș fi putut să pun ochii...

— Foarte nimerit, foarte nimerit ! Și pe cînd ?...

— Deoarece lucrul trebuie făcut, se va face repede !

— Repede, repede, preacucernice părinte, mai bine azi decît mîine. Și, continuă apoi, ridicîndu-se de pe scaun, dacă pot face ceva, atît eu, cît și familia mea, pentru bunii noștri călugări capucini...

— Cunoaștem din fapte bunătatea familiei... spuse prelatul, ridicîndu-se și el și îndreptîndu-se spre ușă, în urma învingătorului său.

— Am stins o scînteie, spuse acesta oprindu-se, o scînteie, preacucernice părinte, care putea provoca un mare incendiu ! Între prieteni, cu două vorbe se fac lucruri mari...

Ajuns în dreptul ușii, o dădu în lături și voi neapărat ca prelatul să treacă întîi, apoi intrară în cealaltă cameră și se alăturară invitaților.

Era un senior care folosea multă dibăcie, multă artă și multe cuvinte marí cînd punea ceva la cale, dar și rezultatele pe care le obținea erau pe aceeași măsură. De fapt, datorită convorbirii pe care am relatat-o, reuși să-l facă pe părintele Cristoforo să meargă pe jos de la Pescarenico la Rimini, ceea ce reprezintă o plimbare frumoasă.

Într-o seară sosi la Pescarenico un capucin din Milano, cu un plic pentru starețul mînăstirii. În plic se poruncea să meargă la Rimini călugărul Cristoforo, unde să predice în timpul postului. Scrisoarea către stareț mai cuprindea instrucțiuni care arătau că trebuie să i se sugereze numitului călugăr că are datoria să renunțe la orice fel de planuri în legătură cu chestiunile de care se ocupase în regiunea de unde pleca și să nu întrețină nici o corespondență ; călugărul care aducea mesajul trebuia să-i fie tovarăș de drum. În seara aceea starețul nu spuse nimic ; dimineața, însă, trimise să-l cheme pe călugărul Cristoforo, îi arătă porunca, îi spuse să se ducă să-și ia bocceaua, toiagul, ștergarul și cingătoarea și, împreună cu călugărul însoțitor, pe care i-l prezentă, să pornească numaidecît la drum.

Vă puteți închipui ce lovitură fu aceasta pentru călugărul nostru ! Numaidecît îi veniră în minte Renzo, Lucia și Agnesa și își spuse atunci în gînd : „Oh, Doamne ! Ce vor face acești nenorociți cînd nu voi mai fi aici ?“

Dar îndată ridică ochii spre cer și se învinui că nu avusese încredere în Dumnezeu, socotindu-se necesar la ceva.

Încrucișă brațele pe piept, în semn de supunere, și înclină capul în fața părintelui stareț, care îl trase apoi deoparte și-i comunică — sub forma unui sfat — celălalt mesaj, care era de fapt o poruncă. Călugărul Cristoforo se duse în chilia sa, își luă bocceaua, puse în ea breviarul, cartea cu predicile pentru postul Paștilor, pîinea iertării, își încinse haina cu cingătoarea de piele, își luă rămas bun de la frații săi din mînăstire, se duse apoi să primească binecuvîntarea starețului și, împreună cu tovarășul său, apucă pe drumul care îi fusese indicat.

Am spus că *don* Rodrigo, hotărît mai mult ca oricînd să sfîrșească bine frumoasa lui aventură, se hotărîse să se folosească de ajutorul unui om cumplit. Nu-i putem dezvălui nici numele, nici prenumele, nici vreun titlu și nici măcar să dăm vreo indicație oarecare asupra lui, lucru cu atît mai curios, cu cît personajul este amintit în mai multe cărți (cărți tipărite, spun) din acea vreme. Că este vorba de același personaj, identitatea faptelor nu

lasă nici o îndoială, dar peste tot se vede o mare grijă de a nu i se dezvălui numele, ca și cum acest nume ar fi putut arde pana și chiar mîna scriitorului. Francesco Rivola, în cartea sa despre viața cardinalului Federigo Borromeo, trebuind să pomenească de acel om, îl numește „un senior tot atît de puternic prin bogăție, pe cît de nobil prin naștere" și sfîrșește aici.

Giuseppe Ripamonti, în cartea a cincea din cea de-a cincea decadă [1] a *Istoriei patriei,* povestește mai pe larg despre el, numindu-l „unul, acela, acesta, acel om, acest personaj"... „Voi arăta — zicea el în frumoasa lui latinească, pe care o traducem așa cum putem — cazul unui personaj care, fiind printre primii nobili ai orașului, își stabilise reședința într-un ținut de la graniță ; și acolo, ocrotit de chiar mulțimea nelegiuirilor sale, nu-i păsa de păreri, judecători, de orice magistratură, de autoritatea supremă și ducea o viață cu totul independentă ; gazdă de surghiuniți, surghiunit un timp el însuși, apoi reîntors, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat..." De la acest scriitor vom mai împrumuta unele pasaje nimerite, pentru a întări și a lămuri povestirea despre necunoscutul nostru ; drept care să pornim mai departe.

A face ceea ce era oprit de legi, sau de oricare autoritate, a fi arbitrul și stăpînul acțiunilor altora, fără a avea alt mobil decît plăcerea de a porunci, a fi temut de toți, a fi slujit de cei care la rîndul lor erau slujiți de alții, acestea fuseseră întotdeauna dorințele sale cele mai de seamă.

Încă din adolescență vederea și auzirea atîtor abuzuri și silnicii îi provocau un sentiment ciudat, un amestec de dispreț și invidie nerăbdătoare. În tinerețe, pe cînd trăia în oraș, nu pierdea nici un prilej, ba chiar căuta cu orice preț să intre în conflicte cu cei mai vestiți indivizi de sema lui, înfruntîndu-i, măsurîndu-se cu ei, pentru a-i pune la punct sau pentru a-i sili să-i caute prietenia. Superior celor mai numeroși dintre ei prin avere și legături și întrecîndu-i probabil în cutezanță și

[1] Lucrarea *Istoria patriei,* aparținînd istoricului Giuseppe Ripamonti (1577—1643), numără 60 de cărți, decada reprezentînd un grup de 10 cărți.

îndărătnicie pe toți, îi silise pe mulți să renunțe la orice rivalitate cu el, multora le veni de hac și pe mulți și-i făcu prieteni, nu însă egali cu el, ci în singurul fel în care puteau să-i fie pe plac, adică prieteni subordonați, care se recunoșteau inferiori și se declarau gata să-l slujească. De fapt, însă, el devenise unealta tuturor acestora, căci ei nu se sfiau să recurgă, în certurile lor, la sprijinul unui ajutor atît de important, iar el nu putea să se dea la o parte, căci ar fi însemnat să-și piardă astfel faima și să-și știrbească renumele. Și așa, pentru el sau pentru alții, făcuse atîtea, încît nici numele, nici familia, nici prietenii și nici cutezanța nemaiputîndu-l apăra împotriva oprobriului public și împotriva urii multor potentați, fu silit să plece și să se retragă din ținut. Cred că la această împrejurare se referă un pasaj — demn de a fi citat — povestit de Ripamonti : „Iată ce respect, ce sfială și ce reținere dovedi acesta o dată, cînd, fiind silit să părăsească ținutul, străbătu orașul călare, cu un alai de cîini și în sunetul trîmbiței și cînd, trecînd prin fața palatului, însărcină garda să transmită guvernatorului cele mai murdare ocări".

În timpul absenței sale nu-și schimbă năravul, nu întrerupse corespondența cu aceia dintre prietenii săi care alcătuiau împreună cu el — citățm cuvintele lui Ripamonti — „o ligă ocultă de sfătuiri cumplite și de fapte funeste".

S-ar părea chiar că, în acest timp, căpătă, cu sprijinul unor persoane foarte sus-puse, noi și teribile obiceiuri, despre care istoricul sus-menționat vorbește foarte pe scurt și misterios.

„Ba chiar anumiți principi străini, spune el, se slujiră în mai multe rînduri de sprijinul lui pentru niște omoruri de seamă, trimițîndu-i adesea, din depărtare, ca întărire, oameni care să slujească sub ordinele sale."

În cele din urmă (nu se știe după cîtă vreme), fie că-i fu ridicat surghiunul prin niscaiva intervenții, fie că îndrăzneala îi ținea loc de imunitate, se hotărî să se întoarcă acasă, și se întoarse cu adevărat, nu însă în Milano, ci într-un castel de la granița cu teritoriul bergamez, pe atunci, cum se știe, tîrg venețian.

„Acea casă — citez din nou pe Ripamonti — era ca o reședință de lovituri sîngeroase. Se slujea de indivizi pe ale căror capete se pusese preț mare și a căror meserie era tocmai să taie capete. Acolo nici bucătarii, nici rîndașii nu rămîneau străini de omoruri, și chiar mîinile copiilor erau însîngerate."

În afară de această frumoasă armată de slujitori, mai avea, cum afirmă același istoric, și o alta, formată din indivizi asemănători, împrăștiați și postați ca într-o garnizoană în diferite puncte ale celor două state, la hotarul cărora trăiau, gata oricînd să-i asculte poruncile.

Toți tiranii de pe o mare întindere din împrejurimi trebuiră, cu un prilej sau altul, să aleagă între prietenia sau dușmănia acestui tiran extraordinar. Și primii care încercară să i se opună o pățiră atît de rău, încît nici unul nu mai îndrăzni să încerce. Așa că nimeni nu putea rămîne independent față de el, chiar dacă sta deoparte și-și vedea de ale lui. Pe neașteptate apărea cîte un trimis al necunoscutului nostru, care-i punea în vedere să renunțe la cutare acțiune, să înceteze a urmări pe cutare debitor sau alte lucruri asemănătoare, prevenitul trebuind să răspundă cu da sau nu. Cînd vreo parte, cu o supunere de vasal, se ducea să-i ceară rezolvarea unei neînțelegeri, cealaltă parte era pusă la grea încercare ; ori se supunea sentinței sale, ori se declara dușmanul său, ceea ce echivala cu a fi, așa cum se numea altădată, ofticos de gradul al treilea. Astfel, mulți dintre cei care erau vinovați de fapt recurgeau la el ca să scape de urmările judecății. Iar alții, chiar dacă aveau dreptate, se duceau să-i ceară ocrotirea pentru a fi mai siguri și a închide cu totul drumul adversarilor, astfel încît și unii și alții ajungeau să fie și mai dependenți decît el. Se întîmpla cîteodată ca vreun biet asuprit, crunt nedreptățit de un nobil, să i se adreseze lui ; și el, luînd partea celui slab, îl silea pe nobil să înceteze orice asuprire, să îndrepte răul făcut și să ceară scuze ; sau, dacă nu, îl ataca în așa chip, încît îl obliga să părăsească locurile unde făcuse atîtea nelegiuri, sau îl punea să plătească, pe loc, un tribut și mai cumplit. În astfel de cazuri, numele acela atît de temut și de urît era, pentru moment,

binecuvîntat, căci nu e nevoie să spunem că un asemenea act de dreptate, un asemenea leac, o asemenea răsplată nu s-ar fi putut dobîndi în timpurile acelea de la nici o altă putere, nici privată, nici publică. Mai adesea, însă, ba chiar de obicei, puterea lui fusese și era în slujba dorințelor josnice, a satisfacțiilor cumplite și a capriciilor trufașe. Dar felul atît de deosebit de a folosi puterea producea întotdeauna același efect, întipărind în sufletele celor din jur un mare respect pentru tot ceea ce putea să vrea și să făptuiască, disprețuind fie dreptatea, fie nedreptatea, două lucruri care pun atîtea piedici în calea voinței oamenilor și-i fac adeseori să dea înapoi.

Faima tiranilor obișnuiți rămînea de obicei în micul ținut, unde stăpîneau acești oameni avuți și puternici; fiecare ținut își avea tiranii săi, care se asemănau atît de mult între ei, încît nu există nici un motiv ca lumea să se ocupe și de cei care nu le stăteau în spinare.

Faima acestuia, însă, era răspîndită de mult în ținutul Milanului și pretutindeni viața sa era subiect de poveste, iar numele său însemna ceva de neînvins, ciudat, fantastic și teama pe care o ispirau peste tot aliații și năimiții lui nu lăsa pe nimeni să-l uite. Toate astea însă nu erau decît bănuieli, căci cine ar fi mărturisit pe față o asemenea dependență? Și cum orice tiran putea fi unul din aliați, și orice bandit, unul din năimiții lui, tocmai această nesiguranță era ceea ce dădea mai mult de gîndit și mărea teama oamenilor. Ori de cîte ori se iveau niscaiva figuri necunoscute de „bravi" — mai sălbatice ca de obicei — sau se făptuia ceva groaznic și nu se știa de la început cine era făptașul, în taină se murmura numele aceluia pe care noi, mulțumită binecuvîntatei, ca să nu spunem altfel, griji a autorilor noștri sîntem constrînși să-l numim Cel-fără-nume.

De la castelul acestuia pînă la palatul lui *don* Rodrigo nu erau mai mult de șapte mile, și acesta din urmă trebuise să recunoască — de cum ajunsese stăpîn și tiran — că la o atît de mică distanță de un astfel de personaj nu era posibil să practici această cumplită îndeletnicire fără a veni în conflict sau a cădea la înțelegere cu el. *Don* Rodrigo se plecase deci, îi devenise prieten, ca și ceilalți,

bineînțeles ; îi făcuse cîteva servicii (manuscrisul nu spune mai mult), și în schimb se alesese, de fiecare dată, cu făgăduieli de ajutor la vreun prilej nimerit. Avea totuși multă grijă să ascundă o astfel de prietenie, sau cel puțin să nu lase să se bage de seamă cît era de strînsă și de ce natură era. *Don* Rodrigo vrea desigur să facă pe tiranul, dar nu pe tiranul sălbatic ; atribuția aceasta era pentru el un mijloc, nu un scop. Dorea să locuiască în libertate la oraș, să se bucure de avere, de petreceri, de onorurile vieții civile, și pentru aceasta era necesar să ia oarecare măsuri de prevedere, să țină seama de rubedenii, să întrețină relații de prietenie cu persoanele sus-puse, să țină o mînă aproape de balanța justiției, pentru a o face să încline la nevoie de partea sa, pentru a o face să piară chiar sau pentru a putea-o arunca l-ar fi putut înfrînge mai ușor așa decît cu armele violenței private.

Or, intimitatea, sau, să spunem mai bine, alianța cu un om de acest fel, cu un dușman declarat al forței publice, nu i-ar fi fost de folos, mai ales în fața unchiului conte. Cu toate acestea, puținele manifestări ale acestei prietenii, care nu puteau fi ascunse, puteau fi socotite ca un tribut de neînlăturat față de un om a cărui dușmănie era nespus de primejdioasă și puteau fi astfel scuzate ca ceva necesar, deoarece acela care are sarcina să se îngrijească de alții și nu are voința necesară sau nu găsește mijlocul nimerit, în cele din urmă consimte ca alții să se îngrijească de treburile lui, pînă la un anumit punct, și chiar dacă nu consimte în mod fățiș la acest lucru, închide totuși ochii.

Într-o dimineață, așadar, *don* Rodrigo ieși călare, în ținută de vînătoare, cu o mică escortă de „bravi" pedeștri ; Griso, care mergea lîngă scară, alți patru, în spate ; și se îndreptă spre castelul Celui-fără-nume.

CAPITOLUL XX

Castelul Celui-fără-nume străjuia o vale îngustă și întunecată de pe culmea unei înălțimi, care se desprindea din lanțul unor munți stîncoși, și nu s-ar fi putut spune precis dacă acea culme era legată sau despărțită de ei prin îngrămădirea de stînci și labirintul acela de peșteri și prăpăstii care se întindeau pe cele două laturi. Partea dinspre vale era singura pe care se putea merge. De aici pornea un urcuș abrupt, dar neted și neîntrerupt, cu pajiști pe creastă și cu brazde cultivate pe plaiurile semănate, ici și colo, cu căsuțe. Fundul văii era așternut cu bolovani, printre care curge un pîrîiaș sau spumegă un torent năvalnic, — după anotimp — și care slujea pe atunci drept hottar între cele două state [1]. Versantul opus,, care forma, ca să spunem astfel, celălalt perete al văii, avea și el cîteva plaiuri cultivate ; restul era numai stîncă stearpă și pante repezi, fără poteci și fără vegetații, în afară de cîteva tufițuri răsărite prin crăpăturile pietrelor și pe culmi.

De sus, din castel, asemeni vulturului din cuibul său însîngerat, sălbaticul senior domina întregul ținut înconjurător ; dar cum nu îndrăznea să calce pe acolo picior de om, nu avea niciodată prilejul să vadă pe nimeni mai puternic ca el, sau cu vreun rang mai mare. Aruncînd o privire în jur, putea să îmbrățișeze întrega panoramă, povîrnișurile, valea și toate potecile. Drumul acela ocolit și întortocheat, care urca la cumplita sa locuință, se desfășura, pentru cel ce privea de sus, ca o panglică șerpuitoare. De la ferestre, de la creneluri, seniorul putea număra în voie pașii celui ce venea și avea răgaz să-și descarce arma asupra lui de o sută de ori. Iar cu garnizoana

[1] Veneția și Lombardia.

de „bravi", ce-o avea acolo sus, ar fi putut ține piept chiar unei trupe mari, și mulți soldați ar fi fost doborîți la pămînt sau în fundul prăpăstiilor înainte ca vreunul dintre ei să ajungă sus, pe culme. De altfel, nu numai acolo sus, dar nici măcar în vale, și nici măcar în treacăt n-ar fi îndrăznit să pună piciorul pe acolo cineva care să nu fi fost foarte bine văzut de stăpînul castelului, și chiar un zbir, dacă s-ar fi arătat pe acolo, ar fi fost tratat ca o iscoadă dușmană surprinsă într-o tabără. Se povesteau istorii tragice despre cei care încercaseră ultima dată o asemenea aventură. Dar acestea erau povești din alte vremuri, și nici unul dintre tineri nu-și amintea să fi văzut cîndva în acea vale pe vreun curajos de soiul ăsta, viu sau mort.

Cam așa ne descrie cronicarul nostru locul acesta. Despre numele lui nu pomenește nimic ; ba, mai mult chiar, ca să nu ne dea putința să-l descoperim, nu pomenește nimic nici despre călătoria lui *don* Rodrigo și-l aduce de-a dreptul în mijlocul văii, la poalele colinei, la capătul drumului întortocheat și abrupt. Acolo se află o cîrciumă, care ar fi putut fi numită mai curînd un post de observație. Pe firma veche, atîrnată deasupra ușii, se afla zugrăvit pe amîndouă fețele un soare strălucitor, însă lumea repetă uneori numele așa cum le-a auzit, iar alteori le schimbă cum vrea ea, și nu-i spunea cîrciumii aceleia decît „Malanotte", adică „Noapte rea".

Auzind tropot de cai, apăru în prag un flăcăiaș, înarmat ca un soldat, și, după ce aruncă o privire în jur, intră din nou înăuntru, să dea de știre celor trei bandiți, care jucau un joc de noroc cu niște cărți soioase, îndoite ca niște olane. Cel ce părea să fie șeful se ridică, se arată în ușă și, recunoscînd un prieten al stăpînului său, îl salută respectuos. *Don* Rodrigo îi întoarse salutul cu multă grație și-l întrebă dacă seniorul se găsea la castel. Primind răspuns afirmativ de la sluta căpetenie, descalecă și aruncă fîul lui Tiradritto, unul din escorta sa. Își scoase flinta și o încredință lui Montanarolo, vrînd să se ușureze de o greutate nefolositoare și să urce mai ușor panta ; dar în realitate, o făcu deoarece știa bine că pe acel drum nu era îngăduit să urci cu flinta. Scoase apoi din buzunar cîteva berlinge și le dădu lui Tanabuso, spunîndu-i :

— Voi așteptați-mă aici și între timp distrați-vă cu oamenii ăștia de treabă.

Apoi scoase cîțiva scuzi de aur și-i puse în mîna căpeteniei, spunîndu-i să-și oprească jumătate, și jumătate să-i împartă oamenilor lui. În sfîrșit, urmat de Griso, care lăsase și el flinta la cîrciumă, începură să urce pe jos. Între timp, cei trei „bravi" mai sus numiți și Squinternotto, care era al patrulea, rămaseră împreună cu cei trei „bravi" ai Celui-fără-nume și cu flăcăiașul acela crescut pe drumuri, să joace cărți, să bea și să-și povestească unul altuia isprăvile.

O altă iscoadă a Celui-fără-nume, care urca pe același drum, îl ajunse din urmă pe *don* Rodrigo : îl privi, îl recunoscu și merse mai departe în tovărășia sa, scutindu-l astfel de neplăcerea de a-și tot spune numele și a tot da socoteală și celorlalți „bravi" pe care i-ar fi întîlnit și care nu l-ar fi cunoscut. Ajuns la castel, fu primit (după ce fu silit să-l lase pe Griso la poartă), condus printr-un labirint de coridoare întunecoase și prin diferite săli tapisate cu flinte, săbii și sulițe, în ungherele cărora stătea cîte un „brav" de gardă ; după ce așteaptă cîtva timp, fu poftit în încăperea unde se găsea Cel-fără-nume.

Acesta îi ieși înainte, răspunzîndu-i la salut și privindu-i în același timp mîinile și fața, cum făcea din obișnuință și aproape în mod reflex cu oricine venea la el, chiar de-ar fi fost dintre cei mai vechi și mai încercați prieteni.

Era înalt, oacheș și chel ; puținele fire de păr ce-i mai rămăseseră erau albe, iar fața, plină de zbîrcituri. La prima vedere i s-ar fi putut da mai mult decît cei șaizeci de ani pe care-i avea ; ținuta însă, mișcările, asprimea pronunțată a trăsăturilor și scînteierea sinistră, dar vie, a ochilor arătau o forță fizică și un curaj care ar părut extraordinare chiar și la un tînăr.

Don Rodrigo spuse că venise pentru a-i cere sfat și ajutor ; că, fiind într-o situație grea, din care onoarea nu-i premitea să se retragă, își amintise de făgăduințele celui ce nu făgăduia niciodată prea mult și nici zadarnic. Și se apucă să-și mărturisească ticălosul său plan. Cel-fără-nume, care știa cîte ceva, dar destul de confuz, despre această poveste, ascultă cu atenție, atît ca om inte-

resat în astfel de istorii, cît și pentru faptul că era amestecat un nume cunoscut și cu totul nesuferit, acela al fratelui Cristoforo, dușman pe față al tiranilor, nu numai în cuvinte, ci, pe cît îi stătea în putință, și în fapte. Știind cu cine are de-a face, *don* Rodrigo se apucă apoi să exagereze dificultățile acțiunii : depărtarea, o mînăstire, seniora... Atunci Cel-fără-nume, ca și cum l-ar fi împins un diavol ascuns în inima sa, îl întrerupse brusc, spunîndu-i că lua totul pe seama sa. Ceru amănunte în legătură cu numele sărmanei Lucia și-l pofti pe *don* Rodrigo să plece, spunînd :

— În curînd vei primi de la mine o înștiințare în legătură cu ceea ce trebuie să faci.

Dacă cititorul își amintește despre acel mizerabil Egidio, care locuia alături de mînăstirea unde era adăpostită sărmana Lucia, va afla acum că era unul dintre cei mai apropiați și mai intimi tovarăși de ticăloșii ai Celui-fără-nume ; de aceea necunoscutul își dăduse atît de repede și de hotărît cuvîntul. Dar, de cum rămase singur, începu să simtă... n-aș zice chiar o părere de rău, dar o nemulțumire că promisese. Căci de cîtăva vreme începuse să aibă, dacă nu chiar o remușcare, un oarecare dezgust pentru nemerniciile pe care le făcea.

Toate cele adunate, dacă nu în conștiința, cel puțin în memoria sa, se trezeau ori de cîte ori săvîrșea o nouă nelegiuire și se înfățișau sufletului său așa cum și fuseseră : neobișnuit de sălbatice și prea numeroase, făcînd să crească tot mai mult simțămîntul acela care-l necăjea de la o vreme. O anumită scîrbă încercată la primele fărădelegi, învinsă apoi și care dispăruse în urmă aproape cu totul, se făcea acum din nou simțită. Dar în vremea aceea de demult, imaginea unui viitor îndelungat, nedeterminat, conștiința unei vitalități viguroase îi umpleau sufletul de încredere și nepăsare ; acum însă, dimpotrivă, tocmai gîndurile de viitor erau acelea care făceau să-i pară atît de odios trecutul. „Să îmbătrînești ! Să mori ! Dar apoi ?“ gîndea el. Și, lucru nemaipomenit ! imaginea morții, care, într-o primejdie anume, în fața unui dușman îi întărea de obicei curajul, îi dubla îndrăzneala și îi trezea în piept o furie plină de înflăcărare, apărîndu-i acum în liniștea nopții, în siguranța castelului său, îl cu-

funda într-o disperare neașteptată. Și nu era imaginea acelei morți care amenință prin brațul înarmat al unui adversar, muritor și el ; nu o puteai înlătura cu arme mai bune și cu un braț mai îndemînatic, ci venea singură, plăsmuindu-se chiar din închipuirea sa ; desigur era încă departe, dar se apropia cu fiecare clipă ; și în timp ce mintea lui se lupta în chip dureros s-o îndepărteze, ea se apropia.

La început, exemplele atît de numeroase, privelișteа neîntreruptă de violențe, răzbunări și omoruri, inspirîndu-i o pornire feroce, îi serviră ca un fel de pavăză împotriva conștiinței. Acum i se deștepta din cînd în cînd în suflet ideea nelămurită, însă cumplită, despre o judecată individuală, despre o rațiune independentă, care nu va ține seamă de exemplele altora ; acum faptul că ieșise din grămada ucigașilor de rînd, faptul că era în fruntea tuturor îi dădea cîteodată sentimentul unei singurătăți înfricoșătoare. Pe acel Dumnezeu despre care auzise vorbindu-se, dar pe care odinioară nu se ostenise nici să-l nege, nici să-l recunoască, preocupat numai să trăiască din plin, acum, în anumite momente de neliniște fără pricină și de groază, deși nu-l amenința vreo primejdie, i se părea că-l aude strigînd în el : „Și totuși exist !"

În primele vîrtejuri ale pasiunilor, învățătura pe care o auzise, cel puțin, propovăduindu-se în numele lui, nu i se păruse altfel decît odioasă ; acum însă, cînd își amintea de ea, pe neașteptate mintea o concepea împotriva voinței sale, ca pe un lucru care are un anumit rost. Dar nu numai că nu destăinuia nimănui această neliniște a sa, ci și-o închidea în străfundul sufletului, o ascundea sub aparențele unei sălbăticii și mai cumplite, încercînd astfel să și-o tăinuiască chiar lui însuși, sau să și-o înăbușe. Invidiind (deoarece nu le putea nici spulbera, nici uita) timpurile în care era obișnuit să comită nelegiurile fără remușcări și fără alt gînd decît acel al succesului, se străduia în toate chipurile să și le recheme în minte, ca să-și păstreze sau să-și poată recăpăta vechea voință trufașă, dîrză și imperturbabilă, pentru a se convinge el însuși că rămăsese același.

De aceea își dăduse așa de repede cuvîntul față de *don* Rodrigo, ca să taie drumul oricărei ezitări. Însă,

îndată ce acesta plecă, simți cum i se zdruncină hotărîrea pe care și-o impusese ca să poată făgădui ; simți cum, încetul cu încetul, îi veneau în minte gînduri care îl ispiteau să nu-și respecte cuvîntul și să-și dezamăgească un prieten, un complice de mîna a doua. Pentru a curma odată acel zbucium neplăcut, îl chemă pe Nibbio [1], unul dintre cei mai pricepuți și mai îndrăzneți slujitori ai ticăloșiilor sale, cel pe care îl folosea de obicei pentru corespondența cu Egidio. Și, cu glas hotărît, îi porunci să încalece, să meargă direct la Monza, să-l informeze pe Egidio de angajamentul ce-și luase și să-i ceară sprijinul ca să-l poată îndeplini.

Trimisul se întoarse mai curînd decît se aștepta stăpînul său, cu răspunsul lui Egidio, care suna așa : fapta era ușoară și sigură ; să i se trimită de urgență o caleașcă și doi sau trei „bravi", bine travestiți, iar el va avea grijă de toate celelalte și va conduce acțiunea.

La această știre, Cel-fără-nume, oricare ar fi fost starea lui sufletească, dădu în grabă poruncă aceluiași Nibbio să procedeze întru totul cum îi spusese Egidio și să plece în expediție cu încă doi „bravi", pe care-i numi el. Dacă, pentru a îndeplini groaznica faptă ce-i era cerută, Egidio ar fi trebuit să se bizuie numai pe mijloacele sale obișnuite, nu ar fi făcut, desigur, atît de repede o făgăduială așa de hotărîtă. Însă în acel adăpost unde totul părea să-i stea împotrivă, fiorosul tînăr putea pătrunde printr-un mijloc cunoscut numai de el ; și ceea ce pentru alții ar fi fost piedica cea mai grea, pentru el nu era decît un sprijin. Am arătat mai înainte cum nefericita seniora dăduse ascultare o dată cuvintelor lui Egidio, și cititorul a putut înțelege că acea dată n-a fost ultima ; n-a fost decît un prim pas pe un drum de ticăloșie și sînge. Același glas, care căpătase forță, ba, voi spune, chiar autoritate de la fărădelege, impunea acum seniorei s-o sacrifice pe nevinovata pe care o avea în pază.

Propunerea i se păru înspăimîntătoare Gertrudei. Chiar dacă ar fi pierdut-o pe Lucia printr-o împrejurare neașteptată, și fără ca ea să aibă vreo vină, tot i s-ar fi părut o nedreptate, o pedeapsă amară, dar așa, cînd i se mai

[1] Uliu.

cerea să se lipsească de ea printr-o ticăloasă prefăcătorie și să preschimbe un mijloc de pocăință într-o nouă remușcare !...

Nenorocita seniora încercă toate căile ca să scape de cumplitul ordin ; le încercă pe toate, în afară de singura cale sigură și care-i stătea veșnic deschisă în față. Crima este un stăpîn aspru și neînduplecat, pe care nu-l poți birui decît dacă-i stai cu toată hotărîrea împotrivă. Și neputîndu-se hotărî pentru așa ceva, Gertrude se supuse.

Venise ziua hotărîtă ; se apropia ora stabilită ; retrasă cu Lucia în vorbitorul ei particular, Gertrude o mîngîia mai mult ca de obicei, și Lucia primea și răspundea mîngîierilor cu o duioșie și mai mare, asemenea oiței care, vibrînd, fără teamă, sub mîna păstorului ce o mîngîie și o alintă încetișor, se întoarce să lingă mîna care o mîngîie, fără să știe că afară o așteaptă măcelarul, căruia păstorul i-a vîndut-o cu o clipă mai înainte.

— Am nevoie de un mare serviciu, și numai tu poți să mi-l faci. Am atîta suflare sub ordinele mele, dar nu mă pot bizui pe nimeni. Pentru treaba asta de mare importanță, pe care ți-o voi spune îndată, am nevoie să vorbesc imediat cu starețul capucinilor care te-a adus aici la mine, biata mea Lucia... dar nimeni nu trebuie să afle că eu am trimis să-l cheme. Și numai tu poți să-mi faci acest bine, în taină.

Lucia se îngrozi la o astfel de cerere și, cu sfiiciunea ce o caracteriza, dar fără să-și ascundă marea nedumerire, înșiră, ca să scape, toate motivele pe care seniora ar fi trebuit să le înțeleagă și să le prevadă : era singură... fără maică-sa... fără nimeni... într-o localitate necunoscută...

Dar Gertrude, educată la o școală infernală (școala lui Edigio), arătă și ea tot atîta nedumerire și tot atîta neplăcere de a întîmpina o asemenea împotrivire la ființa pe care credea că se poate bizui cel mai mult, prefăcîndu-se că găsește scuzele cu totul fără rost, căci totul s-ar fi petrecut în plină zi, la patru pași de acolo, într-o uliță pe care Lucia trecuse cu cîteva zile înainte și pe care, chiar dacă n-ar fi văzut-o niciodată, era destul să i-o arate și n-ar fi putut să se rătăcească !

Vorbi atît, încît biata fată, mișcată și rușinată, lăsă să-i scape la un moment dat :

— Da, bine, ce trebuie să fac ?

— Du-te la mînăstirea capucinilor, zise seniora, și îi descrise din nou drumul. Chemă-l pe părintele stareț și spune-i, între patru ochi, să vină cît mai repede la mine ; dar să nu destăinuiască nimănui că eu am trimis să-l cheme.

— Dar ce-o să-i spun portăresei, care nu m-a văzut niciodată ieșind, cînd mă va întreba unde mă duc ?

— Încearcă să treci fără a fi văzută, și, dacă nu reușești, spune-i că te duci la o biserică unde ai promis să faci o rugăciune.

Era o nouă încurcătură pentru biata fată ; să spună o minciună ; însă seniora se arătă din nou atît de abătută de refuzul ei și făcu să i se pară un lucru atît de urît faptul că punea un scrupul mărunt înaintea recunoștinței ce-i datora, încît Lucia, mai mult zăpăcită decît convinsă, și mai ales tulburată, răspunse :

— Bine, mă duc... Dumnezeu să mă ajute !

Și o porni.

Cînd Gertrude, care o urmărea de la grilaj cu ochii măriți și tulburi, o văzu pășind pragul, o strigă deodată, stăpînită de un sentiment irezistibil :

— Ascultă, Lucia !

Fata se întoarse și se apropie de grilaj. Însă un alt gînd, un gînd de care era obișnuită să asculte, puse din nou stăpînire pe mintea ticăloasă a Gertrudei.

Lăsînd să se înțeleagă că nu era mulțumită de indicațiile date, explică din nou Luciei drumul pe care trebuia să meargă și, lăsînd-o să plece, îi spuse :

— Fă toate lucrurile așa cum ți-am spus și întoarce-te repede.

Lucia plecă. Ieși neobservată pe poarta mînăstirii și-o apucă pe lîngă zid, cu ochii plecați. Găsi, după indicațiile primite și după propriile-i amintiri, poarta tîrgului, ieși cu inima strînsă și tremurînd, pe drumul principal și ajunse, după cîteva clipe, la cel care ducea spre mînăstire și pe care îl recunoscu imediat. Drumul acela era pe atunci, și mai este și astăzi, înfundat ca albia unui rîu

între două maluri acoperite de hățișuri, care formează deasupra un fel de boltă. Apucînd pe el și văzîndu-l atît de singuratic, Lucia simți crescîndu-i teama și mări pasul, dar, puțin după aceea, se mai liniști la vederea unei calești oprite, alături de care, în dreapta portierei deschise, se aflau doi călători, care priveau încoace și încolo, parcă nesiguri de drum. Mergînd mai departe, auzi pe unul dintre ei spunînd :

— Iată o tînără cumsecade, care ne va arăta drumul. Și, într-adevăr, cînd ajunse în dreptul caleștii, călătorul, cu o expresie mai binevoitoare decît arătau trăsăturile, se întoarse către dînsa și spuse :

— Ascultă, copilo, n-ai putea să ne arăți drumul spre Monza ?

— N-ați luat-o bine, răspunse sărmana fată, Monza e în partea cealaltă... și se întoarse cu spatele, pentru a arăta cu degetul, cînd celălalt (era Nibbio), apucînd-o pe neașteptate de mijloc, o ridică în sus.

Înspăimîntată, Lucia întoarse capul și scoase un strigăt ; nemernicul o bägă cu sila în caleașcă ; altul, care ședea în față, o apucă și o sili, cu toate că se zbătea și striga întruna, să se așeze înaintea lui, iar altul, punîndu-i o batistă în gură, îi înăbuși strigătul în gîtlej. Între timp, Nibbio intră și el repede în caleașcă, portiera se închise și caii porniră în goana mare. Cel care-i pusese întrebarea aceea prefăcută rămase în drum, rotind privirea încoace și încolo, să vadă dacă nu auzise cineva strigătele Luciei ; nu se vedea nimeni. Se urcă pe unul dintre maluri, agățîndu-se de trunchiul unui copac, și dispăru. Era un om de-al lui Egidio, care stătuse la pîndă la ușa stăpînului său, să vadă cînd va ieși Lucia din mînăstire ; o privise cu luare-aminte, ca s-o poată recunoaște, și alergase pe o scurtătură, s-o aștepte la locul cuvenit.

Cine ar putea descrie groaza, spaima Luciei și ar putea spune ce se petrecea în sufletul ei ? Deschidea ochii, măriți de frică, pentru a-și da seama de înspăimîntătoarea ei situație, dar îi închidea numaidecît, din cauza acelor sinistre și înfricoșătoare mutre. Se răsucea, dar era ținută din toate părțile ; își aduna puterile și se zbătea să ajungă la portieră, însă două brațe vînjoase o țineau în fundul

caleștii, iar alte patru mîini, butucănoase, o strîngeau cu putere. De cîte ori deschidea gura să scoată un strigăt, batista i-l înăbușea în gîtlej. Între timp, trei glasuri infernale, cu modulațiile cele mai omenești de care erau capabile, repetau mereu :

— Liniștește-te, liniștește-te, nu-ți fie teamă, nu vrem să-ți facem nici un rău...

După cîteva clipe de luptă atît de violentă, păru că se liniștește ; întinse brațele, lasă capul să-i cadă pe spate, întredeschise pleoapele, rămînînd cu ochii ficși ; i se păru că chipurile acelea îngrozitoare ce-i stăteau în față se confundă și se învîrtesc într-un amestec monstruos. Se făcu galbenă la față, o trecu o sudoare rece, apoi își pierdu cunoștința.

— Haide, haide, curaj ! spunea Nibbio.

„Curaj, curaj", repetau și ceilalți doi tîlhari. Însă pierderea simțirii o scutea în clipa aceea pe Lucia să audă încurajările acelor groaznice glasuri.

— Drace, pare că e moartă ! spuse unul dintre ei. Dacă o fi murit într-adevăr ?

— Ei, moartă ! spuse celălalt.

— E un leșin din alea care le apucă pe femei. Eu știu că atunci cînd am vrut să trimit pe vreunul pe lumea cealaltă, bărbat sau femeie, ce-o fi fost, a fost nevoie de altceva...

— Hai, spuse Nibbio, vedeți-vă de treaba voastră și nu vă mai amestecați ! Scoateți flintele din ladă și țineți-le la îndemînă ; în pădurea asta, în care intrăm acum, sînt de multe ori tîlhari, care stau ascunși. Nu așa, în mînă, drace ! așezați-le în spate, culcate, nu vedeți că această curcă plouată se sperie de orice ? Dacă vede armele, este în stare să moară de-a binelea. Și cînd își va veni în fire, băgați bine de seamă să n-o speriați și să n-o atingeți dacă nu vă fac eu semn ; ca s-o țin în frîu, sînt de ajuns eu. Și liniște, lăsați-mă să vorbesc eu !

Între timp, caleașca, gonind mereu, intrase în pădure.

După cîtăva vreme, sărmana Lucia începu să se deștepte ca dintr-un somn adînc și agitat și deschise ochii. La început îi fu greu să distingă cumplitele mutre ce o înconjurau și să-și adune gîndurile, dar, în cele din urmă, înțelese din nou groaznica ei situație. Prima întrebuințare

ce o dădu puținelor forțe ce-i reveniseră fu să se repeadă din nou către portieră, ca să se arunce afară ; dar fu oprită, și nu putu decît să vadă, o clipă numai, sălbăticia locului prin care treceau. Scoase din nou un urlet, însă Nibbio, ridicînd batista, spuse, cît putu mai dulce :

— Haide, stai liniștită și va fi mai bine pentru tine ; nu vrem să-ți facem nimic rău, dar dacă nu vrei, te-om liniști noi !...

— Lasați-mă să plec ! Cine sînteți voi ? Unde mă duceți ? De ce m-ați răpit ? Lăsați-mă să plec, lăsați-mă să plec !

— Îți spun să n-ai nici o teamă, nu ești o fetiță, și ar trebui să înțelegi că nu vrem să-ți facem rău. Nu vezi că am fi putut să te ucidem de o sută de ori dacă aveam gînduri ucigașe ? Așa că stai liniștită !

— Nu, nu, lăsați-mă să plec, nu vă cunosc !

— Te cunoaștem noi...

— Oh ! Preasfîntă Fecioară ! Cum mă cunoașteți ? Lăsați-mă să plec ! Fie-vă milă ! Cine sînteți ? De ce m-ați răpit ?

— Pentru că ni s-a poruncit !

— Cine ? Cine ? Cine a putut să vă poruncească ?

— Liniște ! spuse cu glas aspru Nibbio. Nouă nu ni se pot pune astfel de întrebări !

Lucia mai încercă o dată să se arunce pe neașteptate spre portieră, dar văzînd că era zadarnic, recurse din nou la rugăminți. Și, cu capul plecat, cu gîtlejul înecat de lacrimi, cu vocea întreruptă de plînset, cu mîinile împreunate în dreptul buzelor, spuse :

— Oh ! Pentru Dumnezeu și sfînta Fecioară, lăsați-mă să plec ! — Ce rău v-am făcut eu ? Sînt o biată ființă care nu v-a făcut nimic... Vă iert din inimă pentru tot ce mi-ați făcut și mă voi ruga lui Dumnezeu pentru voi. Dacă aveți și voi fiică, soție, mamă, gîndiți-vă cît ar suferi dacă ar fi în locul meu... Amintiți-vă că va trebui să murim cu toții și că într-o zi veți dori ca Dumnezeu să fie îndurător cu voi... Lăsați-mă să plec, lăsați-mă aici ! Domnul îmi va arăta drumul...

— Nu putem.

— Nu puteți ? Oh ! Doamne ! De ce nu puteți ? unde vreți să mă duceți ? De ce ?

— Nu putem ! E zadarnic, nu-ți fie teamă, căci nu vrem să-ți facem rău. Stai liniștită și nimeni nu te va atinge !

Disperată, distrusă, îngrozită din ce în ce mai tare, văzînd că vorbele ei nu făceau nici o impresie, Lucia se lăsă în voia aceluia care ține în mîna sa sufletele oamenilor și care poate, atunci cînd vrea, să înduioșeze inimile cele mai aspre. Se strînse cît putut mai mult în colțul caleștii, încrucișă brațele pe piept și se rugă cîtva timp în gînd, apoi, scoțînd mătăniile, începu să se roage cu mai multă credință și însuflețire ca oricînd. Din cînd în cînd, nădăjduind să stîrnească mila, se întorcea să se roage din nou de „bravi" ; dar era zadarnic. Apoi cădea în nesimțire, iarăși se trezea și iar începea să se frămînte.

Acum, însă, inima nu ne mai îngăduie să continuăm asemenea descriere și o milă chinuitoare ne îndeamnă să ajungem la capătul acestei călătorii, care ține mai mult de patru ceasuri, și după care vom avea de îndurat altcore de frămîntare. Să ajungem așadar la castelul unde nefericita era așteptată.

Era așteptată de Cel-fără-nume cu o neliniște sufletească neobișnuită. Ciudat lucru ! Omul acela, care dispusese cu sînge rece de atîtea vieți, care în atîtea rînduri nu ținuse seama de durerile ce le pricinuia, afară doar de rare cazuri, și atunci pentru a-și potoli prin ele o sălbatică dorință de răzbunare, acum, cînd era vorba de o necunoscută, de o biată țărăncuță, simțea un fel de oroare, aș spune chiar un fel de groază. De la o fereastră înaltă a castelului său privea de cîtva timp spre una dintre gurile văii ; deodată văzu apărînd caleașca, care înainta încetișor, pentru că goana de la început obosise caii și le sleise puterile. Și cu toate că din locul unde sta să privească părea că vede doar un cărucior din cele cu care se joacă copiii, o recunoscu numaidecît și-și simți inima bătînd mai tare.

„O fi ea ? gîndi deodată și urmă în sinea lui : Ce grijă îmi mai dă și fata asta ! Dac-aș scăpa mai repede de ea !"

Voi să strige pe unul dintre oamenii săi, ca să-l trimită numaidecît înaintea calești, să-i comunice lui Nibbio porunca de-a întoarce și a o conduce pe fată la palatul lui *don* Rodrigo. Dar un : „Nu !“ poruncitor, ce răsună în mintea lui, îi schimbă planul. Tulburat, simți totuși nevoia să dea un ordin oarecare părîndu-i-se de neînțeles să nu facă nimic în așteptarea acelei calești, care înainta încet-încet, ca o trădare, sau — ce știu eu ? — ca o pedeapsă. Și chemă atunci o femeie bătrînă.

Aceasta se născuse chiar la castel ; era fiica unui vechi slujitor și-și petrecuse acolo întreaga viață. Ceea ce văzuse și auzise, încă din fașă, îi întipărise în minte o părere plină de măreție și de groază despre puterea stăpînului ei, și învățătura cea mai de seamă pe care o căpătase de-a lungul anilor era că trebuia să i te supui în orice împrejurare, deoarece putea face mult rău, dar și bine. Ideea de datorie, aruncată ca o sămînță în inima tuturor oamenilor, se dezvoltase în a ei alături de sentimentele de respect, de groază și de credință slugarnică, se întovărășise cu ele adaptîndu-se lor. Cînd Cel-fără-nume, ajuns stăpîn, începu să-și folosească într-un fel înspăimîntător puterea, femeia încercase la început o oarecare revoltă, dar amestecată cu un sentiment și mai adînc de supunere. Cu timpul, însă, văzînd și auzind toată ziua aceleași lucruri, se obișnuise. Voința puternică și neînfrînată a unui senior atît de mare se transformase pentru ea într-un fel de justiție fatală. Se căsătorise destul de tîrziu cu un slujitor de-al casei, care, puțin după aceea, într-o expediție primejdioasă, își lăsase oasele pe drum, și pe ea, văduvă la castel. Pedeapsa pe care stăpînul o dădu neîntîrziat ucigașului îi aduse o satisfacție sălbatică și făcu să-i crească mîndria de a se afla sub o astfel de protecție. De atunci nu mai pusese piciorul afară din castel decît foarte rar ; cît despre viața oamenilor, ajunse, încetul cu încetul, să nu mai aibă alte noțiuni în afară de cele ce le putea avea în acel loc. Nu îndeplinea nici o slujbă anume, dar în cuibul acela de bandiți fiecare îi dădea cîte ceva de făcut, și aceasta era treaba ei. Ba avea de cîrpit niscaiva boarfe, ba trebuia să pregătească în grabă de mîncare pentru cei ce se întoreeau dintr-o misiune, ba trebuia să îngrijească de ră-

niți. Iar poruncile, mustrările și chiar mulțumirile acestor oameni erau înflorite de grosălănii și de batjocuri. „Bătrîna" era porecla ei obișnuită, la care veneau să se adauge și altele, spuse după împrejurări și starea de spirit a fiecăruia. Tulburată în lenevia ei și gata de gîlceavă, căci acestea două îi erau pasiunile predominante, răspundea adesea la aceste complimente prin niște cuvinte în care Satana și-ar fi recunoscut amestecul mult mai lesne decît în ale celor ce-o întărîtaseră.

— Vezi colo, jos, caleașca aceea ? o întrebă seniorul.

— O văd, răspunse bătrîna, ridicîndu-și bărbia ascuțită și holbîndu-și ochii, gata parcă să-i iasă din orbite.

— Spune să se pregătească o litieră, urcă-te în ea și du-te pînă la „Malanotte". Dar repede, să ajungi înaintea caleștii, care, de altfel, înaintează destul de încet. În caleașca aceea este... trebuie să fie... o tînără... Dacă e acolo, spune-i lui Nibbio, în numele meu, s-o mute în litieră, și el să vină neîntîrziat sus, la mine. Tu vei merge în litieră cu acea... tînără, iar cînd veți ajunge aici, o vei conduce în camera ta. Dacă te întreabă unde o duci, al cui e castelul, ferește-te ca nu cumva să...

— Vai de mine... spuse Bătrîna.

— Dar, continuă Cel-fără-nume, fă-o să prindă curaj.

— Ce trebuie să-i spun ?

— Ce trebuie să-i spui ? Dă-i curaj, îți zic ! Dacă ai ajuns la vîrsta asta și n-ai învățat cum se poate da curaj unei ființe, atunci cînd vrei să mai înveți ? Ție nu ți-a bătut niciodată inima mai tare ? Nu ți-a fost niciodată teamă ? Nu cunoști cuvintele care fac plăcere în astfel de clipe ? Spune-i asemenea cuvinte, găsește-le, ce dracu ! Haide, pleacă !

După plecarea Bătrînei, mai stătu un timp la fereastră, cu ochii ațintiți la caleașcă (se vedea acum mult mai bine), apoi îi ridică și privi spre soare, care în clipa aceea asfințea în spatele munților. Privi apoi norii împrăștiați pe deasupra, care, din cenușii cum erau, căpătaseră deodată culoarea focului. Apoi se retrase, închise fereastra și începu să măsoare încăperea în lung și în lat, cu pasul unui călător foarte grăbit.

CAPITOLUL XXI

Bătrîna se grăbi să asculte și să ducă porunca împuternicită cu autoritatea acelui nume care, de oricine ar fi fost rostit în ținut, ar fi pus aripi la picioarele oricui, pentru că nimănui nu i-ar fi putut trece prin minte că cineva ar îndrăzni să-l folosească fără temei.

Ajunse la „Malanotte" cu puțin înainte ca trăsura să fi sosit și, văzînd-o venind, ieși din litieră, făcu semn vizitiului să oprească, se apropie de portieră și, vorbind la urechea lui Nibbio, care-și scosese capul afară, îi spuse în șoaptă voința stăpînului.

La oprirea trăsurii, Lucia tresări și se deșteptă ca dintr-un fel de letargie. Simți din nou cum îi tresare inima de spaimă, făcu ochii mari, deschise gura și privi. Nibbio se retrăsese în fundul trăsurii, și Bătrîna, cu bărbia rezată de portieră, o privi pe Lucia și-i spuse :

— Vino, copila mea, vino, sărmană fată, vino cu mine, căci am primit poruncă să mă port bine cu tine și să-ți dau curaj.

La auzul unei voci de femeie, sărmana fată simți o ușurare și curajul îi reveni, o clipă doar ; apoi din nou căzu într-o teamă și mai adîncă.

— Cine ești ? întrebă ea cu voce tremurătoare, privind cu ochii mari de uimire chipul Bătrînei.

— Vino, vino, copila mea... repetă aceasta.

Nibbio și ceilalți doi bandiți, deducînd din cuvintele și din vocea nemaipomenit de îndulcită a femeii care sînt intențiile stăpînului, încercau și ei s-o convingă. Lucia nu făcu altceva decît să privească afară. Cu toate că locul sălbatic și necunoscut și aerul de cutezanță al paznicilor n-o lăsau să întrevadă nici o nădejde de salvare, totuși deschise gura și se pregăti să strige. Dar văzînd pe chipul lui Nibbio aceeași expresie ca atunci cînd îi înfundase batista în gură, tăcu tremurînd și se lăsă luată și dusă

în litieră. Bătrîna se urcă lîngă ea. Nibbio lăsă pe cei doi ticăloși în urma litierei și porni în grabă să urce coasta, ca să alerge la chemarea stăpînului.

— Cine ești ? o întrebă cu teamă Lucia pe bătrîna cu obrazul necunoscut și respingător. De ce sînt cu dumneata ? Unde mă duceți ?

— La cineva care-ți vrea binele, răspunse Bătrîna, la un mare... Fericiți cei cărora le vrea binele ! Bine de tine, bine de tine ! Fii fără teamă, bucură-te, căci mi-a poruncit să-ți dau curaj. Și-o să-i spui, nu-i așa, că te-am încurajat...

— Cine e ? De ce ? Ce vrea de la mine ? Eu n-am nimic cu el ! Spune-mi unde sînt, lasă-mă să plec, să mă duc într-o biserică... Ah ! Dumneata, care ești femeie, în numele fecioarei Maria !...

Numele acesta sfînt și suav, pe care îl pronunțase cu atîta venerație în anii copilăriei și pe care de atîta timp nu-l mai invocase, și poate nici nu-l mai auzise, făcu asupra sufletului mizerabilei bătrîne, care-l auzea acum o impresie neclară, stranie, tîrzie, ca amintirea luminii la un bătrîn care și-a pierdut vederea în copilărie.

Cel-fără-nume, în picioare în fața porții castelului, privea litiera ce se apropia la pas, așa cum venise și trăsura mai înainte, și, la o distanță care descrestea într-una, pe Nibbio, care alerga. Cînd ajunse sus, stăpînul îi făcu semn să-l urmeze și intră cu el într-o sală a castelului.

— Ei bine ? îl îndemnă el, oprindu-se.

— Totul a mers de minune ! răspunse Nibbio, înclinîndu-se. Am fost înștiințat la timp, fata a venit la momentul fixat ; nici țipenie de om ; a scos un singur strigăt doar. Nu ne-a văzut însă nimeni. Vizitiul a fost îndrăzneț, caii plini de foc, nici o întîlnire neplăcută, însă...

— Însă ce ?

— Însă... vă spun drept, mi-ar fi plăcut de o mie de ori mai mult dacă mi-ați fi poruncit să-i trag un glonte în cap decît s-o mai aud vorbind și să-i mai văd obrazul...

— Cum ? Cum ? Ce vrei să spui ?

— Vreau să spun că în timpul acesta, în tot timpul acesta... mi s-a făcut prea multă milă.

— Milă ? Ce știi tu de milă ? Ce e mila ?

— Niciodată n-am înțeles atît de bine ca acum ; cu mila asta e ca și cu frica : cum te lași cuprins de una din ele, nu mai ești bărbat...

— Aș vrea să știu ce a făcut fata aceasta ca să-ți trezească mila ?

— Oh ! ilustre stăpîn ! Tot timpul plîngea, se ruga și mă privea cu niște ochi... și se făcea albă, albă ca o moartă... apoi suspina și iarăși mă ruga, cu niște vorbe...

„Nu doresc ca această fată să stea la mine ! gîndea în sinea lui Cel-fără-nume. Am fost un nătărău că m-am amestecat, dar am făgăduit, am făgăduit... Cînd va fi departe..." Și, ridicînd privirea asupra lui Nibbio, îi zise cu glas poruncitor :

— Acum lasă mila și ascultă ! Ia-ți un tovarăș sau doi dacă vrei, încalecă și aleargă pînă ce vei ajunge la castelul lui *don* Rodrigo, pe care-l știi. Spune-i să trimită iute, dar iute, pentru că altfel... Dar un alt : „Nu !", vibrînd înlăuntrul lui mai puternic decît cel dintîi, îl împiedică să isprăvească. Nu, spuse el cu o voce hotărîtă, ca pentru a se pătrunde el însuși de puterea acelei voci misterioase. Nu ! Du-te de te odihnește, și mîine dimineață vei face ce-ți voi spune !

„Pe fata asta trebuie s-o slujească vreun demon, gîndi el cînd rămase singur, în picioare, nemișcat, cu brațele încrucișate pe piept și cu privirea ațintită în podeaua pe care razele lunii, pătrunzînd printr-o fereastră înaltă, desenau un pătrat de lumină palidă, tăiată în pătrățele de umbra groasă a gratiilor de fier, subîmpărțite într-o mulțime de alte compartimente de micile despărțiri ale vitraliilor. Da, un demon sau... un înger, care o apără ! Auzi ? Milă la Nibbio ! Mîine, mîine în zori, afară cu ea ! Cum i-o fi soarta, și să nu mai aud vorbindu-se de dînsa ! își spuse el, poruncindu-și cu încăpățînare să nu se mai gîndească la acest lucru, cum poruncești unui copil neascultător, deși știi bine că nu te va asculta. Dar ticălosul de *don* Rodrigo să nu-mi vină să mă bată la cap cu mulțumiri, căci... nu vreau să mai aud vorbindu-se despre asta ! L-am servit fiindcă îi făgăduisem, și i-am făgăduit pentru că asta e soarta mea... Dar vreau ca *don* Rodrigo să-mi plătească bine acest serviciu... Să vedem... Și voia să caute ce-ar fi putut să-i ceară mai greu lui *don* Ro-

drigo ca răsplată, sau, mai degrabă, ca pedeapsă... dar din nou îi veniră în minte acele cuvinte : „Milă, milă la Nibbio ! Ce-a putut face fata asta ? continuă el, stăpînit de aceeași idee. Vreau s-o văd. Ba nu ! Ori da, mai bine s-o văd !“

Și, trecînd dintr-o sală într-alta, dădu de o mică scară, o urcă pe dibuite, ajunse la camera Bătrînei și izbi în ușă cu piciorul.

— Cine e ?

— Deschide !

La auzul glasului bine cunoscut, Bătrîna sări îndată, se auzi zăvorul lunecînd și ușa se deschise. Oprindu-se în prag, Cel-fără-nume aruncă o privire în jur, și la lumina unei lămpi, care ardea pe o măsuță, o zări pe Lucia, ghemuită pe podea, în colțul cel mai depărtat de ușă.

— Cine ți-a spus s-o arunci ca pe un sac de zdrențe, ticăloaso ? ! strigă el la Bătrînă cu glas mînios.

— S-a așezat unde i-a plăcut, răspunse umil baba. Am făcut totul ca s-o încurajez, să vă spună dumneaei, dar n-a fost cu putință...

— Ridică-te, zise Cel-fără-nume Luciei, apropiindu-se de ea.

Dar Lucia, care la izbirea ușii, la deschiderea ei, la sunetul pașilor și al glasului acestui om simțise o nouă spaimă în sufletul său, și așa destul de înfricoșat, se ghemui și mai tare în colț, ascunzîndu-și obrazul în palme, tremurînd din toate mădularele.

— Ridică-te, nu vreau să-ți fac rău... și în schimb pot să-ți fac bine... repetă stăpînul. Ridică-te ! tună apoi glasul lui, furios, căci poruncise a doua oară în zadar.

Atunci Lucia, înfiorată de-o mare spaimă, se ridică deodată în genunchi și, împreunîndu-și mîinile, ca în fața unei icoane, își ridică privirea spre chipul Celui-fără-nume și, aplecînd-o îndată, zise :

— Iată-mă, ucideți-mă !

— Ți-am mai spus că nu vreau să-ți fac vreun rău, răspunse cu glasul îmblînzit Cel-fără-nume, privind țintă obrazul ei răvășit de durere și de groază.

— Curaj ! Curaj ! spunea Bătrîna. Dacă-ți spune dînsul că nu vrea să-ți facă nici un rău...

— Atunci de ce ?... reluă Lucia cu o voce în care, pe lîngă tremurul spaimei, se simțea o oarecare îndrăzneală, pricinuită de indignare și de disperare. De ce mă faceți să îndur chinurile iadului ? Ce v-am făcut eu ?

— Te-a maltratat cineva ? Spune !

— Oh, maltratat ! M-au răpit cu viclenie, cu sila ! De ce ? De ce m-au luat ? De ce sînt aici ? Unde sînt ? Nu sînt decît o biată fată ! Ce v-am făcut eu ? Pentru numele lui Dumnezeu...

— Dumnezeu, Dumnezeu, întrerupse Cel-fără-nume, mereu Dumnezeu ! Toți cei ce nu se pot apăra singuri, care n-au puterea de a se apăra, îl invocă întotdeauna pe acest Dumnezeu, ca și cum ar vorbi cu el ! Ce vrei să dobîndești prin asemenea vorbe ? Vrei să mă faci... și lasă fraza neisprăvită.

— Oh, stăpîne ! Să vreau ! Ce pot să vreau eu, nefericita, decît să vă fie milă de mine ? Dumnezeu iartă atîtea lucruri pentru o faptă de milostenie ! Lăsați-mă să plec ! Nu se cuvine unui om, care va muri și el într-o zi, să pricinuiască atîta suferință unei biete ființe... Oh ! dumneavoastră, care puteți porunci, spuneți-le, oh, vă rog, spuneți-le să mă lase să plec... M-au adus cu sila aici. Porunciți-le să fiu trimisă cu această femeie la maică-mea ! Oh, preasfîntă fecioară ! La biata maică-mea ! La măicuța mea, fie-vă milă de mine ! Poate că nu-i departe de aici, am zărit munții noștri ! Pentru ce mă faceți să sufăr atîta ? Porunciți să fiu dusă într-o biserică. O să mă rog pentru dumneavoastră toată viața ! Ce vă costă dacă spuneți un cuvînt ? Oh ! iată, vă cuprinde mila ; spuneți un cuvînt, spuneți-l ! Dumnezeu iartă atîtea lucruri pentru o faptă bună...

„Ah, de ce nu e asta fiica vreunuia dintre ticăloșii care m-au exilat ? ! își spunea Cel-fără-nume. A vreunuia dintre aceia care ar vrea să mă vadă mort ! Cum m-aș putea bucura de gemetele ei ; dar așa..."

— Nu alungați un gînd bun ! urmă cu fervoare Lucia, însuflețită la vederea unei expresii de șovăială ce se citea pe chipul și în atitudinea tiranului. Dacă nu-mi veți face acest bine, mi-l va face bunul Dumnezeu ! El îmi va lua viața, și totul se va sfîrși pentru mine, iar dumneavoastră... Poate într-o zi și dumneavoastră... Dar, nu, nu, nu ! Mă

voi ruga mereu lui Dumnezeu să vă apere de orice rău! Ce vă poate costa să spuneți o vorbă? Dacă dumneavoastră ați trece prin astfel de chinuri... !

— Haide, nu-ți pierde curajul, o întrerupse Cel-fără-nume, cu o blîndețe care o făcu pe Bătrînă să tresară. Ți-am făcut eu vreun rău? Te-am amenințat?

— Oh, nu! Văd că aveți suflet bun și că vă este milă de o biată făptură. Dacă ați fi voit, ați fi putut să mă îngroziți mai mult decît ceilalți, puteați chiar să mă omorîți, dar... dumneavoastră mi-ați liniștit puțin sufletul. Dumnezeu vă va răsplăti. Acum faceți binele pînă la capăt, dați-mi drumul, vă rog, dați-mi drumul!

— Mîine dimineață...

— Oh, nu, eliberați-mă îndată, chiar acum...

— Mîine dimineață ne vom revedea, îți spun. Fii liniștită pînă atunci, fii curajoasă. Odihnește-te. Trebuie să mănînci ceva. Ți se va da îndată.

— Nu, nu, aș muri dacă ar intra cineva aici... aș muri... Duceți-mă dumneavoastră într-o biserică... Dumnezeu vă va răsplăti!

— Va veni o femeie să-ți aducă de mîncare, spuse Cel-fără-nume și, după ce rosti aceste vorbe, rămase el însuși uimit de asemenea stratagemă și de faptul că simțise nevoia să caute ceva pentru a liniști o fetișcană... Iar tu, urmă el îndată, întorcîndu-se către bătrînă, îndeamn-o să mănînce, culc-o în patul tău și, dacă vrea, stai lîngă dînsa; de nu, poți dormi o noapte tot așa de bine și pe dușumea. Liniștește-o, îți spun, învelește-o. Și să nu fie cumva nemulțumită de tine!

După ce spuse acestea, se îndreptă spre ușă cu pași repezi. Lucia se ridică și alergă să-l oprească, pentru a-și reînnoi rugămintea, dar el dispăruse.

— O, sărmana de mine! strigă atunci Lucia. Închide, închide repede! Și, după ce auzi închizîndu-se ușile și trăgîndu-se zăvorul, se duse să se ghemuiască în ungherul său. Oh, sărmana de mine! exclamă din nou, suspinînd... De cine să mă rog acum? Unde sînt? Spune-mi, spune-mi, fie-ți milă, cine este acel senior... acela care mi-a vorbit?

— Cine e, cine e, ai? Ai fi vrut să-ți spun eu! Așteaptă, da, așteaptă, c-o să-ți spun... Pentru că te apără,

îţi dai aere, şi ai vrea să fii mulţumită spre răul meu ? ! Întreabă-l pe el dacă vrei ! Dacă aş avea slăbiciunea să-ţi răspund, nu m-aş putea aştepta la cuvinte bune, ca acelea pe care ţi le-a spus dumitale... Eu sînt bătrînă, sînt bătrînă... continuă ea mormăind printre dinţi : Blestemate tinerele, frumoase la chip şi cînd plîng, şi cînd rîd, şi care, pînă la urmă, au întotdeauna dreptate ! Dar, auzind pe Lucia suspinînd şi aducîndu-şi aminte de porunca ameninţătoare a stăpînului, Bătrîna se aplecă asupra sărmanei fete, ce stătea ghemuită în colţişorul său, şi, cu voce mieroasă, îi spuse : Haide, doar nu ţi-am spus nimic rău, fii veselă ! Dar nu mă întreba lucruri din astea, despre care n-am voie să-ţi vorbesc... Hai, linişteşte-te ! Ei, dacă ai şti cîţi oameni ar fi fericiţi să-l audă vorbindu-le cum ţi-a vorbit dumitale ! Linişteşte-te ! Îndată ţi se va aduce de mîncare, şi apoi eu, care înţeleg bine lucrurile... după felul în care ţi-a vorbit el, socotesc c-o să te aştepte numai bine. După aceea te vei culca în pat şi... Cred c-o să-mi laşi şi mie un locşor... adăugă ea cu o voce răutăcioasă, fără să vrea.

— Nu vreau să mănînc, nu vreau să dorm ! Lasă-mă în pace ! Nu te apropia de mine şi nu pleca de aici !

— Nu ? Bine ! spuse Bătrîna, aşezîndu-se pe un scaun vechi ceva mai încolo, de unde arunca asupra sărmanei fete priviri pline de teamă şi de dispreţ.

Apoi îşi cercetă culcuşul cu ochii, blestemînd la gîndul că poate nu va avea tihnă să se bucure de el toată noaptea şi bodogănind împotriva frigului. Dar se şi bucura la gîndul cinei, nădăjduind că vor fi destule bucate şi pentru ea. Lucia nu-şi dădea seama de frig, nu simţea foamea şi, ca năucită, nu avea decît un simţămînt confuz despre suferinţele şi temerile sale, asemănătoare cu vedeniile unui bolnav în delir.

Cînd auzi bătînd în uşă, tresări şi, înălţînd capul, cu o expresie îngrozită, strigă :

— Cine e acolo ? Cine e acolo ? Să nu intre nimeni !

— Nu-i nimic, nu-i nimic, veste bună, spuse Bătrîna, este Marta, care ne aduce de mîncare.

— Închide, închide ! strigă Lucia.

— Numaidecît, răspunse Bătrîna şi, luînd din mîinile Martei un coş, îi spuse să plece în mare grabă, închise

ușa și puse coșul pe masa din mijlocul camerei. Apoi o pofti de mai multe ori pe Lucia să vină și să se înfrupte din bunătățile aduse. În acest scop folosi cuvintele cele mai potrivite, după părerea ei, pentru a-i trezi nefericitei fete pofta de mîncare și scoase tot felul de exclamații, lăudînd bunătatea felurilor de mîncare : Ia uite ce mai bucate alese ! Dacă unul dintre noi ajunge să guste o dată din ele, le pomenește toată viața ! Și ce mai vin ! Din cel pe care-l bea stăpînul cu prietenii lui... numai atunci cînd vin cîte unii mai de seamă și vor să se veselească ! Ei ! mă asculți ? Dar, văzînd că toate laudele erau zadarnice, spuse : Dumneata ești cea care nu vrei. Să nu care cumva să-i spui mîine că nu te-am poftit ! Pînă una-alta, mănînc eu, și-o să rămînă destul și pentru dumneata cînd o să-ți vină mintea la cap și-o să te hotărăști să asculți... și, zicînd acestea, se azvîrli cu lăcomie asupra mîncării. După ce se sătură, se sculă, se duse din nou în colțul unde se ghemuise Lucia și, aplecîndu-se asupra ei, o îmbie din nou să mănînce și apoi să se culce în pat.

— Nu, nu, nu vreau nimic ! răspunse fata cu o voce slabă și moleșită. Apoi, cu glas mai hotărît, urmă : Ușa este închisă ? E închisă bine ? Și după ce privi de jur împrejurul odăii, se sculă și, cu mîinile întinse, cu pas șovăielnic, se îndreptă spre ușă, ca să se încredințeze că era închisă.

Bătrîna i-o luă înainte, apucă zăvorul ușii și-l smuci, zicînd :

— Auzi ? Vezi ? E bine încuiată ? Ești mulțumită acum ?

— Oh, mulțumită ! Cum să fiu mulțumită aici ? ! răspunse Lucia, ducîndu-se din nou să se ghemuiască în colțul ei. Dar Dumnezeu știe că sînt aici !

— Vino cel puțin să te culci în pat, ce vrei să faci acolo, ghemuită ca un cîine ? Cine a mai pomenit să dea cineva cu piciorul la asemenea bunătăți cînd le poate avea ? !

— Nu, nu, lasă-mă în pace !

— Dumneata vrei asta. Vezi, eu îți las locul cel bun, mă culc la margine și mă înghesui ca vai de lume pentru

dumneata ! Dacă vrei să vii să te culci în pat, știi ce ai de făcut. Ține minte că te-am rugat de mai multe ori...

Spunînd acestea, se strecură sub învelitoare, îmbrăcată cum era, apoi liniștea se lăsă peste tot.

Lucia rămase nemișcată în colțișorul ei, cu genunchii strînși la gură, cu mîinile proptite pe genunchi și cu obrazul ascuns în palme. Se afla în starea dintre somn și veghe, pradă unei succesiuni rapide, unei sumbre succesiuni de gînduri și vedenii înspăimîntoare. Cînd era mai conștientă, își amintea limpede de toate grozăviile la care fusese martoră și victimă în ziua aceea și se gîndea cu durere la împrejurările acestei tainice și nemaipomenite realități, care o înconjura din toate părțile ; apoi, pierzîndu-se, spiritul său, cufundat în unghere tenebroase, se lupta chinuit împotriva fantasmelor zămislite de nesiguranță și de groază.

Rămase adîncită în această neliniște sufletească un timp destul de lung, apoi, în cele din urmă, mai obosită și mai slăbită ca oricînd, își destinse membrele amorțite, se lungi, sau, mai degrabă, căzu la pămînt și rămase o vreme într-o stare care semăna cu somnul. Dar nu stătu mult așa și tresări dintr-o dată, ca la auzul unei voci interioare care o striga, simțind nevoia să se trezească de-a binelea, să-și recapete luciditatea, să știe unde se află, cum și de ce. Trase cu urechea la zgomotul ce se auzea : era sforăitul răgușit și ușor cadențat al Bătrînei ; deschise ochii mari și văzu o lumină alburie apărînd și dispărînd : era fitilul lămpii care pîlpîia, gata să se stingă, împrăștiind o lumină tremurătoare și nesigură, care tresărea, ca să zic așa, într-o mișcare ritmică, asemănătoare cu cea a valurilor ce se retrag la țărm. Și lumina aceasta pălea mereu, înainte ca relieful și culoarea lucrurilor să îngăduie ochiului a distinge altceva decît o înlănțuire de imagini deformate și neclare. Dar în curînd, aducîndu-și aminte de tot ce se întîmplase, Lucia putu distinge mai limpede ceea ce nu apărea vederii decît vag și inform. Deșteptată cu totul din somn, biata fată își recunoscu închisoarea : toate amintirile cumplite din ajun, toate spaimele viitorului o cuprinseră deodată. Această liniște, nefirească după atîta agitație, acest fel de răgaz în care fusese lăsată adăugă la temerile sale o nouă groază și

fu cuprinsă de un atît de cumplit zbucium, încît dori să moară. În aceeași clipă își aminti că putea cel puțin să se roage, și la acest gînd îi răsări în minte o scînteie de speranță. Își luă din nou mătăniile, începu să se roage și, pe măsură ce rugăciunea se desprindea de pe buzele ei tremurătoare, simți renăscîndu-i în inimă o încredere nelămurită. Deodată, un alt gînd îi trecu prin minte ; își zise că rugăciunea ei va fi mai bine primită și mai sigur împlinită dacă în adîncul disperării sale ar face și ea o jertfă. Își aminti atunci ce avusese mai scump pe lume, căci, în acea clipă, sufletul ei nu putea resimți altceva decît groază și nu concepea altă dorință decît aceea a izbăvirii ; își reaminti atunci și hotărî să facă pe loc un sacrificiu. Se ridică de jos, se așeză în genunchi și, strîngînd la piept mătăniile, cu mîinile împreunate, își ridică fața și ochii spre cer și spuse : „O, preasfîntă Fecioară ! Tu, la care de atîtea ori m-am rugat și de atîtea ori ai ascultat rugile mele și m-ai mîngîiat ! Tu, care ai îndurat atîtea suferințe și ești acum atît de glorioasă și ai făcut atîtea minuni pentru sărmanii nenorociți, ah, ajută-mă ! Fă să scap din această primejdie, fă să mă întorc cu bine lîngă mama, o, maică a Domnului ! și jur să rămîn fecioară, renunț pentru totdeauna la bietul meu Renzo, ca să fiu întotdeauna numai a ta !“

După ce pronunță aceste cuvinte, își înclină capul, apoi își petrecu mătăniile în jurul gîtului, ca un semn al consacrării și ca o pavăză în același timp, ca o armură a noii armate în care se înrolase. Se așeză din nou pe podea și simți pătrunzîndu-i în suflet o anumită liniște, o încredere mai puternică. Îi reveni în minte acel „mîine dimineață“, repetat de puternicul necunoscut, și i se păru că aude în aceste vorbe o făgăduință de izbăvire. Simțurile ei, obosite de un atît de lung și violent zbucium, se liniștiră, încetul cu încetul, în această așezare a gîndurilor. Și, în sfîrșit, abia în zori, cu numele ocrotitoarei sale pe buze, Lucia căzu într-un somn adînc.

Dar în același castel mai trăia o ființă care ar fi vrut să facă la fel și nu putea. După ce plecase, sau mai degrabă după ce fugise de Lucia, și după ce dăduse poruncile pentru cina ei, cercetase, după obiceiul său, anumite locuri ale castelului, mereu cu chipul fetei în minte și în

auz cu ecoul rugăminților ei. Cel-fără-nume se grăbise după aceea să se refugieze în camera sa, unde se închisese în mare grabă, ca și cum ar fi vrut să se apere de un batalion de dușmani, și, dezbrăcîndu-se repede, se aruncă în pat. Dar acel chip, mai deslușit și mai prezent ca oricînd în sufletul său, părea că-i spune : „Nu vei dormi !“ „Ce prostească curiozitate de muiere m-a cuprins, gîndea el, ca s-o văd ? Animalul acela de Nibbio are dreptate, nu mai ești bărbat, e adevărat, nu mai ești bărbat !... Eu ?... Nu mai sînt eu bărbat, eu ? Ce-i asta ? Ce diavol m-a cuprins ? Ce să fie oare ? Ce m-a apucat ? Nu știam mai dinainte că femeile plîng și gem ? Țipă și bărbații uneori, cînd nu se pot răzvrăti. Ce naiba ! N-am mai auzit niciodată femei behăind ?“

Fără a avea nevoie să caute prea mult, își aduse aminte de nenumărate împrejurări cînd nici implorările și nici lacrimile nu-l putuseră abate în vreun chip de la hotărîrile lui. Dar amintirea acelor fapte, departe de a-i da tăria care-i lipsea pentru a-și îndeplini și de data aceasta hotărîrea, departe de a-i stinge în inimă acest licăr de milă îi trezi, dimpotrivă, un fel de căință cumplită și grozavă. Așa încît i se păru o ușurare să se întoarcă cu gîndul la chipul Luciei, împotriva căreia căuta să-și adune tot curajul. „Ea trăiește, gîndea el, trăiește, este aici, mai este încă timp, pot să-i spun : «Du-te, du-te și fii fericită !» Pot să văd fața ei luminîndu-se, mai pot încă să-i spun : «Iartă-mă...» Iartă-mă ? Eu să cer iertare ? Unei femei ? Eu ? Ah, și totuși, dacă un cuvînt, dacă un astfel de cuvînt ar putea să-mi facă bine, să aducă puțină liniște tulburării mele, l-aș rosti, da, simt că l-aș rosti ! Ah, ce am ajuns ! Nu mai sînt bărbat, nu mai sînt bărbat !... Haide ! spuse el pe urmă, întorcîndu-se cu ciudă și mînie în patul care i se părea grozav de tare, sub cuvertura care-l apăsa din cale-afară. Haide ! Prostii ! Toate astea mi-au mai trecut și alteori prin cap.“

Pentru a le face să treacă, încearcă să se gîndească la ceva important, la unul dintre acele lucruri care-l preocupaseră în mod deosebit, ca să-și poată astfel concentra toate gîndurile. Dar nu găsi nici unul. Totul îi

apărea acum sub un nou chip ; ceea ce altădată îi stîrnea cu putere dorința, acum nu-l mai atrăgea cîtuși de puțin : pasiunea, ca un cal, la vederea unei umbre, refuza să-l mai poarte înainte. Amintindu-și de isprăvile întreprinse, în loc să se înflăcăreze la gîndul îndeplinirii lor, în loc să se înfurie la gîndul piedicilor eventuale ce s-ar fi ivit (mînia în acel moment i s-ar fi părut plăcută), simțea că-l cuprindea tristețea, ba chiar un fel de groază. Timpul i se înfățișa lipsit de orice atracție, de orice rost și de orice dorință, plin numai de amintiri nesuferite, orele trăite pînă în clipa aceea asemănîndu-se cu cele ce se scurgeau acum așa de încet și de apăsător ! Pe dinaintea ochilor i se perindau toți bandiții lui și nu găsea nimic potrivit să le poruncească. Chiar ideea de a-i revedea, de a se regăsi printre ei era pentru el o nouă povară, un gînd plin de dezgust și de scîrbă. Și cînd încercă să găsească ceva de înfăptuit pentru ziua viitoare, un lucru de făcut, fu silit să se gîndească că a doua zi putea să-i dea libertatea acelei fete nefericite.

„O s-o eliberez, da, vreau s-o elibere ! Cum se va lumina de ziuă, o să merg în grabă la ea și-o să-i spun : «Pleacă, pleacă !» Îi voi da însoțitori... Dar cuvîntul dat ? Dar făgăduiala mea ? Dar *don* Rodrigo ?... La urma urmelor, ce mare lucru mai e și *don* Rodrigo ăsta ?“

Ca un inferior luat prin suprindere de întrebarea neașteptată și grea a unui superior, Cel-fără-nume se gîndi să-și răspundă singur la întrebarea pusă de el însuși, sau mai curînd de noul său suflet, care crescuse uriaș dintr-o dată și se ridicase să-l judece pe cel vechi. Căuta motivele care îl putuseră hotărî să se lege să pricinuiască atîta suferință unei biete necunoscute, mai înainte chiar de-a fi fost rugat, fără să aibă nici un motiv de ură sau teamă, ci numai ca să-i facă un serviciu lui *don* Rodrigo, dar, departe de a găsi o explicație care să justifice fapta sa, nu putea nici măcar înțelege cum s-a lăsat tîrît în această treabă. Hotărîrea, în loc să fie fructul unei deliberări, fusese mai curînd o pornire neașteptată a sufletului, ce asculta de sentimente vechi, ca o urmare a nenumăratelor fapte dinainte ; și, astfel, zbuciumatul cercetător al propriei sale conștiințe, vrînd să-și dea seama de o singură faptă, se pomeni cufundat în examinarea întregii sale

vieți. Adîncindu-se în trecutul îndepărtat, din făgăduială în făgăduială, din ticăloșie în ticăloșie, din crimă în crimă, fiecare faptă apărea acum, în fața noului său suflet conștient, despuiat de sentimentele care altădată îl împinseră și-l determinaseră s-o înfăptuiască, drept o nelegiuire, a cărei față hidoasă numai stările lui sufletești de atunci nu-l lăsaseră s-o vadă. Toate acele nelegiuiri erau faptele lui, erau el însuși. Sila acestui gînd, renăscînd cu fiecare din aceste sumbre imagini, crescu treptat, pînă la disperare. Atunci se ridică grăbit în capul oaselor, pipăi cu furie zidul de lîngă căpătîiul patului, apucă pistolul, îl încărcă și... în clipa în care era gata să-și pună capăt zilelor ce-i ajunseseră de nesuferit, mintea sa, cutremurată de groază, de o neliniște mistuitoare, își luă zborul spre cele ce s-ar fi putut întîmpla după moartea lui. Își închipui cu groază că vede cadavrul său desfigurat, nemișcat, la cheremul celui mai abject dintre supraviețuitori ; apoi uimirea, zăpăceala din castel, toate lucrurile răvășite, iar el, nemișcat și fără putere, fără glas, azvîrlit cine știe unde... Își închipui că aude discuțiile ce s-ar fi iscat acolo și în împrejurimi, și mai departe... bucuria dușmanilor. Mai mult, întunericul și tăcerea nopții îl făceau să întrevadă în moarte ceva și mai trist, și mai înfricoșător, în vreme ce își zicea că, dacă ar fi fost în plină zi, afară, în fața lumii, n-ar fi stat în cumpănă să se arunce într-un rîu, ca să dispară pentru totdeauna. Și, adîncit în aceste lugubre meditații, împiedicînd și despiedicînd arma cu o mișcare spasmodică a degetului gros, se simți stăpînit deodată de alt gînd : „Dacă cealaltă viață, despre care mi s-a vorbit cînd eram copil și despre care se vorbește mereu, ca și cum ar fi un lucru sigur, dacă această viață nu există într-adevăr, dacă nu-i decît o invenție a preoților, ce fac atunci ? De ce să mor ? Ce importanță are ce am făptuit eu ?... Și ce este cealaltă viață ?... Nu-i decît o nebunie a mea... Dar dacă există, totuși, această altă viață ?...“

În fața unei asemenea îndoieli, a unui asemenea risc, fu cuprins de o deznădejde și mai adîncă, și mai copleșitoare, deznădejdea de care nici moartea nu-l putea scăpa. Lăsă să-i cadă pistolul, apoi își răvăși părul cu mîinile, clănțănind din dinți și tremurînd din toate mădularele.

Deodată își aminti cuvintele pe care le auzise cu cîteva ceasuri înainte : „Dumnezeu iartă multe greșeli pentru a faptă bună !“ Și ele nu răsunau cu tonul umil cu care fuseseră rostite, ci pline de tărie, inspirîndu-i în același timp o nădejde îndepărtată. Fu o clipă de ușurare. Lasă mîinile în jos și, ceva mai liniștit, își îndreptă din nou gîndul spre cea care rostise aceste cuvinte, văzînd-o acum nu ca prizoniera sa, nu ca pe o fetișcană sărmană care imploră îndurare, ci în atitudinea impunătoare și senină a cuiva care împarte iertare. Așteptă, așadar, cu nerăbdare să se facă ziuă, ca să alerge și s-o elibereze, să audă din gura ei cuvinte de iertare și de încurajare, și își imagina că o însoțește el însuși la mama ei. Dar pe urmă ? Ce voi face mîine ? Ce voi face toată ziua ? Ce voi face poimîine ? Ce voi face răspoimîine ? Și mai ales noaptea ? Noaptea care va veni peste douăsprezece ore ? Oh, noaptea ! Nu, nu, să nu vină noaptea !“ Și prăbușindu-se din nou în golul înspăimîntător al viitorului, caută în van o întrebuințare oarecare timpului, un chip de a-și trăi zilele și nopțile. Și atunci ba își făcea planul să-și lase castelul și să plece în țări îndepărtate, unde niciodată nu se auzise despre el, și nici despre numele său, dar își dădu seama că nicăieri nu va putea să uite cine este ; ba îl cuprindea o slabă speranță de a-și regăsi curajul de altădată, de a-și relua vechile obiceiuri, gîndind că starea lui de acum nu era decît un delir trecător ; ba se temea de lumina zilei, care-l va arăta alor săi schimbat în mod atît de nevrednic ; ba suspina după lumina acesta, ca și cum ea ar fi avut puterea să-i limpezească gîndurile. Și iată, dintr-o dată, chiar pe cînd se lumina de ziuă, puțin timp după ce Lucia adormise, în timp ce stătea nemișcat, în capul oaselor, auzi sunîndu-i în urechi o undă suavă abia simțită, dar care avea ceva vesel în ea. Ascultă cu atenție, recunoscu un sunet îndepărtat de clopot de sărbătoare și deslușì ecoul munților, care repeta, de fiecare dată mai slab, dangătul, pînă se contopea cu el. După puțină vreme auzi un alt clopot, mai apropiat, și acesta tot de sărbătoare, apoi încă unul. „Ce-o fi oare această veselie ? De ce se bucură oamenii aceștia ?“ Se ridică repede din patul său de tortură și, îmbrăcîndu-se grăbit abia pe jumătate, deschise obloanele ferestrelor și

privi. Munții erau încă pe jumătate învăluiți în ceață, iar cerul mohorît era acoperit în întregime de un nor cenușiu. Totuși, în lumina slabă a zorilor se deslușeau pe drumul din fundul văii țărani care treceau cu pas grăbit și alții care ieșeau din case și porneau la drum, toți îndreptîndu-se cu mare grabă spre același loc, către gura văii, în dreapta castelului. Și se puteau vedea destul de bine hainele și ținuta lor de sărbătoare.

„Ce dracu au toți ăștia? Cum s-or putea veseli în regiunea asta blestemată? Unde se îndreaptă toată prostimea?" Și strigînd pe un om de încredere, care dormea în camera de alături, îl întrebă care era cauza acelei agitații. Sluga, neștiind nici ea mai mult, răspunse că se va duce îndată să cerceteze. Cel-fără-nume rămase rezemat de fereastră, privind atent acest tablou plin de mișcare. Se vedeau bărbați, femei, copii mergînd în grupuri, perechi sau singuri. Cînd unul ajungea din urmă pe cel dinaintea sa, se întovărășea cu el, iar cel ce ieșea din casă se însoțea cu cel dintîi care-i ieșea în cale, și mergeau așa împreună, ca niște buni prieteni, către o țintă știută. Toate mișcările lor arătau limpede o grabă și o veselie comună; iar vuietul, dezacordat, dar neîntrerupt al clopotelor, care vibrau, unele mai apropiate, altele mai depărtate, părea glasul comun al tuturor acestor oameni, înlocuind sunetul vorbelor, care nu putea să ajungă pînă acolo, sus, la ferestrele lui. Privea, și tot privea, și simțea cum îi crește în suflet marea curiozitate de-a ști ce putuse trezi același entuziasm la oameni atît de deosebiți?...

CAPITOLUL XXII

Puțin timp după aceasta, „bravul" veni să-i raporteze că Federigo Borromeo [1], arhiepiscopul Milanului, sosise în ajun la *** și că avea să rămînă acolo întreaga zi, că vestea venirii sale, care se răspîndise pe mai multe mile în jur, deșteptase în toată populația dorința de a merge să-l vadă pe acest om de seamă, iar clopotele se trăgeau mai mult în semn de bucurie decît ca o chemare. Rămas apoi singur, stăpînul urmă să privească, și mai gînditor, în fundul văii. „Pentru un om ! Grăbiți și veseli cu toții, ca să vadă un om ! Și totuși fiecare dintre oamenii aceștia trebuie să aibă un demon al lui care să-l chinuiască. Dar nici unul, nici unul nu poate avea un demon mai rău ca al meu. Nici unul n-a petrecut o noapte ca a mea ! Ce are în el omul acesta de poate să-i facă pe toți așa de voioși ? Cîteva monede pe care le va împărți ici și colo ?... Bine, dar toată lumea asta nu aleargă astfel doar ca să întindă mîna la pomană... Desigur, cîteva cruci în aer, cîteva cuvinte... Oh, dacă s-ar găsi și pentru mine cuvinte să mă aline ! Da... de ce nu m-aș duce și eu ?... De ce nu ?... Mă voi duce, mă voi duce ! Și vreau să-i vorbesc, dar să-i vorbesc între patru ochi ! Ce-i voi spune ? Ei bine, îi voi spune că... Și voi vedea ce va ști să-mi răspundă !"

Luînd o asemenea hotărîre îndoielnică, isprăvi în grabă cu îmbrăcatul și își trase pe deasupra hainei un fel de tunică, de o croială aproape militară, luă pistolul, care rămăsese pe pat, și-l atîrnă de-o parte a centurii și își puse în partea cealaltă un alt pistol, pe care-l desprinse dintr-un cui. În aceeași centură strecură un pumnal și,

---

[1] Personaj real, idealizat de Manzoni. A fost arhiepiscop al Milanului între 1595—1651.

desprinzînd de pe o panoplie o carabină, aproape tot așa de faimoasă ca și el însuși, și-o puse în bandulieră, își puse pălăria pe cap, ieși din cameră și se îndreptă mai întîi spre încăperea în care o lăsase pe Lucia. Rezemă carabina afară într-un colț, lîngă ușă, și ciocăni, strigînd-o pe Bătrînă. Bătrîna sări din pat, alergă să deschidă, stăpînul intră și, plimbîndu-și privirile prin cameră, o zări pe lucia, ghemuită și tăcută în colțul ei.

— Doarme ? o întreabă el încet pe Bătrînă. Acolo doarme ea ? Așa am poruncit au, ticăloaso ? !

— Am făcut tot ce am putut, răspunse Bătrîna, dar n-a vrut cu nici un chip să mănînce, n-a vrut să se urce în pat...

— Las-o să doarmă în pace și bagă de seamă să n-o tulburi, iar cînd se va deștepta... Marta va fi aici, în camera de alături, și o vei trimite să aducă tot ce va cere această copilă. Cînd se va deștepta... spune-i că eu... că stăpînul a ieșit pentru scurt timp, că se va întoarce... și că va face tot ce va dori ea.

Bătrîna rămase uluită, întrebîndu-se : „Oare această fată nu-i cumva o principesă ?"

Stăpînul ieși din odaie, își luă carabina, porunci Martei să aștepte în odaia alăturată, iar pe cel dintîi „brav" care-i ieși în cale îl trimise la ușa camerei, cu porunca să nu îngăduie nimănui să intre în odaie, oricine ar fi, în afară de Marta, apoi ieși din castel, coborînd în grabă spre vale.

Manuscrisul nostru nu notează care putea fi distanța dintre castel și satul unde se găsea cardinalul, dar socotim că acest drum nu era decît o plimbare ceva mai lungă.

Afirmația noastră nu s-ar putea deduce numai din faptul că locuitorii văii, și chiar cei din satele mai îndepărtate, o porniseră în grabă într-acolo, căci din memoriile timpului aflăm că oamenii veneau puhoi, de la douăzeci de mile, și chiar de la mai mult, pentru a-l vedea pe Federigo.

„Bravii", care se aflau, din întîmplare, de-a lungul drumului, se opreau respectuos la trecerea stăpînului, așteptînd să vadă dacă nu avea să le dea vreo poruncă sau dacă nu cumva voia să-i ia cu dînsul într-o expediție, și

rămîneau foarte mirați de expresia feței sale și de privirile pe care le arunca drept răspuns la plecăciunile lor. Cînd ajunse la drumul mare, trecătorii îl priviră uluiți văzîndu-l fără suită. De altfel, fiecare își scotea respectuos pălăria cînd îl vedea și se dădea la o parte, încît ai fi zis că face loc și pentru suita care nu se vedea.

În sat găsi o mulțime destul de numeroasă. Cînd fu văzut, numele lui trecu din gură în gură, și mulțimea se dădu în lături, lăsîndu-l să treacă. El se apropie de cineva și întreabă unde se află cardinalul.

— În casa preotului, răspunse, înclinîndu-se, cel întrebat și arată cu mîna.

Cel-fără-nume o porni într-acolo și intră într-o curte mică, plină de preoți, care-l cercetară cu un amestec de mirare și neîncredere. Zărind în față o ușă larg deschisă, ce dădea într-o mică sală, unde se aflau, de asemeni, o mulțime de preoți, își scoase carabina de pe umeri, o rezemă într-un colț al curții, apoi intră în sălița. Acolo fu primit cu aceleași priviri neîncrezătoare, urmate de șoapte confuze, din care deslușì că i se rostea numele. Apoi se așternu tăcere. Seniorul se duse la unul din preoți și-l întrebă unde era cardinalul, deoarece voia să-i vorbească.

— Sînt străin pe aici, răspunse preotul și, uitîndu-se în jur, îl chemă pe capelanul care purta crucea.

Acesta era într-un colț al sălii și tocmai șoptea unuia dintre confrați :

— El e ? Seniorul cel vestit ? Ce caută aici ? Să plece !

Totuși, auzind chemarea ce răsună în mijlocul tăcerii generale, fu silit să se apropie, se înclină în fața Celui-fără-nume, îi ascultă întrebarea, ridică privirea spre fața lui cu o curiozitate plină de îngrijorare, apoi plecă ochii repede, rămînînd nehotărît cîteva clipe și spunînd, sau mai degrabă bîlbîind :

— Nu știu dacă ilustrissimul Monsenior... în această clipă... se află... dacă este... dacă poate... În sfîrșit, voi vedea. Și se îndreaptă fără tragere de inimă spre odaia vecină, unde se afla cardinalul, ca să-l înștiințeze.

Ajunși cu povestirea aici, trebuie să ne oprim puțin, așa cum călătorul, zdrobit de oboseală și deprimat de un drum lung printr-un ținut arid și sălbatic, se odihnește,

poposind la umbra unui copac frumos, așezîndu-se pe iarbă, lîngă un izvor.

Iată, așadar, că în drumul nostru am dat peste un personaj al cărui nume și a cărui amintire, în orice timp ți-ar veni în minte, îți înseninează sufletul și-ți dă o emoție odihnitoare, trezindu-ți un plăcut și cald sentiment de simpatie. Cu atît mai mult acum, după atîtea fapte dureroase și după ce am înfățișat niște ticăloșii atît de neobișnuite și de cumplite ! Trebuie să consacrăm neapărat cîteva rînduri acestui interesant personaj, iar dacă vreunul dintre cititorii noștri nu vrea să le citească, ci, dimpotrivă, are dorința să afle urmarea povestirii, să treacă de-a dreptul la capitolul următor.

Federigo Borromeo, născut în 1564, a fost unul dintre puținii oameni ai acelui timp care și-au cheltuit o inteligență rară, o avere nemăsurată, toate privilegiile unei înalte condiții sociale și o perseverentă strădanie pentru a gîndi și-a făptui binele. Viața lui este asemănătoare unui rîu care, izvorînd repede din stînci, curge, fără să contenească sau să se tulbure vreodată, cale lungă, printre ținuturi de tot felul, curge mereu limpede pînă la vărsare. Născut în mijlocul bogăției și splendorilor, ascultă încă din copilărie de acele îndemnuri spre abnegație și umilință, de acele învățăminte despre deșertăciunea plăcerilor, despre goliciunea trufiei, despre adevărata demnitate și despre adevărata fericire, care pătrunse sau nu în adîncime, se transmit de la o generație la alta prin învățătura cea simplă a religiei. Ascultă îndemnurile cu plăcere, le luă în serios, le cercetă, le găsi adevărate, văzînd deci că nu puteau fi adevărate alte îndemnuri și alte învățături potrivnice — deși acestea din urmă se transmit și ele tot din generație în generație, cu aceeași siguranță și uneori chiar prin aceleași guri — și hotărî să ia ca măsură a gîndirii și a faptelor sale adevărul. Meditînd la aceste lucruri, înțelese că viața nu trebuie să fie o povară pentru cei mulți și o desfătare pentru cîțiva, ci că este o sarcină, de care oricine este ținut să dea seamă, și de copil se gîndea cum ar putea să-și facă viața aceasta folositoare și sfîntă.

În anul 1580, el manifestă hotărîrea de a-și închina viața bisericii și primi haina monahală din mîinile vă-

rului său Carlo [1], pe care de multă vreme faima sa, în chip universal recunoscută, îl proclamase sfînt. Curînd după aceea intră în colegiul întemeiat de acesta la Pavia, colegiu care portă pînă astăzi numele familiei lor, și acolo, muncind cu perseverență să îndeplinească îndatoririle prescrise, își mai impuse alte două, din proprie inițiativă : să-i învețe dogma creștină pe cei mai neștiutori și mai dezmoșteniți fii ai poporului și să cerceteze, să îngrijească, să mîngîie și să ajute pe bolnavi. Se folosi de autoritatea care i se acordase întru totul acolo, pentru a convinge pe colegii săi să-l ajute în astfel de opere, și fu întotdeauna cel dintîi în orice acțiune iscusită și folositoare, întîietate pe care ar fi dobîndit-o poate prin darurile sale personale chiar dacă ar fist cel mai neînsemnat rang.

Nu numai că nu urmări și celelalte foloase pe care i le-ar fi putut aduce împrejurările și averea, ci chiar le ocoli. Își impuse o masă mai mult săracă decît frugală, haine mai mult sărăcăcioase decît simple, iar atitudinea, ca și felul său de viață fură de asemeni potrivite cu toate acestea. Și nu socoti nicicînd că va trebui să-și schimbe viața, oricît de mari și de violente ar fi fost cîrtelile și plîngerile unora dintre rudele sale, care se văitau că înjosește astfel demnitatea familiei.

Avu de dus apoi o luptă aprigă cu dascălii săi, care, pe furiș și pe neașteptate, căutau toate mijloacele să-i pună pe umeri și să-l înfofolească cu vreo mantie mai bogată, ceva care să-l deosebească de alții și să-l facă să pară principele lor, fie închipuindu-și că pînă la urmă îi vor cîștiga simpatia în acest fel, fie pentru că erau împinși de duioșia slugarnică a celor ce se fudulesc și se bucură de splendoarea altuia, fie pentru că făceau parte dintre acei oameni prudenți cărora nu le plac nici virtuțile, nici viciile și predică întotdeauna că perfecțiunea se găsește la mijloc, fixînd după aceea mijlocul exact în punctul unde se află și unde se simt ei mai bine.

Federigo nu numai că nu se lăsa niciodată ademenit de asemenea momeli, dar dojeni chiar pe cei ce le făceau,

---

[1] Cardinalul Carlo Borromeo (1538—1584), canonizat în anul 1610

purtîndu-se astfel tocmai cînd trecea de la adolescență la tinerețe.

În timpul vieții cardinalului Carlo, și în prezența lui gravă și solemnă, care vădea atît de limpede sfințenia prin ființa și prin faptele sale și al cărui prestigiu creștea în orice clipă datorită respectului arătat și simțit de inima tuturor celor ce-l înconjurau și se apropiau de el, Federigo, deși mai mic cu 26 de ani, copil mai întîi, apoi adolescent, încercase să se conformeze ținutei și atitudinii morale ale unui asemenea superior, și acest lucru nu este, desigur, de mirare. Dar cu totul demn de remarcat este celălalt fapt : după moartea cardinalului Carlo, nimeni n-a putut observa că lui Federigo, pe atunci de douăzeci de ani, i-ar fi lipsit un mentor și un îndrumător.

Faima mereu crescîndă a înțelepciunii, a științei, a cucerniciei sale și a neamului său mare, precum și protecția mai multor cardinali influenți, considerația de care se bucura familia și chiar numele său, căruia cardinalul Carlo îi dăduse o strălucire de sfințenie, lăsau să se vadă că el va dobîndi tot ceea ce trebuie și tot ceea ce poate înălța pe un om pe scara demnității preoțești.

Dar, pătruns pînă în adîncul sufletului de un adevăr pe care nici un bun creștin nu-l poate nega, acela că nu există în lume superioritate îndreptățită a unui om asupra celorlalți decît numai în folosul lor, se temea de demnități și căuta să fugă de ele, nu fiindcă ar fi vrut să se sustragă datoriei de a se face folositar altora, căci puține vieți au fost închinate ca a lui în slujba aproapelui, ci fiindcă el nu se socotea nici destul de demn, nici destul de priceput ca să ocupe un post atît de înalt și atît de primejdios.

Și, într-adevăr, cînd în anul 1595, Clement al VII-lea [1] îi propuse arhiepiscopului de Milano, fu adînc tulburat și refuză fără ezitare această demnitate. Abia mai tîrziu trebui să se supună poruncii popii.

Astfel de fapte (cine oare nu știe !) nu sînt nici grele nici rare, și ipocrizia n-are nevoie de un efort mai mare ca să le îndeplinească, decît are batjocura ca să le ia numaidecît în derîdere. Dar încetează ele oare din această

[1] Clement al VIII-lea Aldobrandini, papă între 1592 și 1605.

cauză să fie expresia firească a unei simțiri înțelepte și virtuoase ?

Faptele sînt piatra de încercare a vorbelor, și vorbele, care exprimă un astfel de sentiment, chiar dacă au fost profanate de toți impostorii și de toți zeflemiștii din lume, vor rămîne în veci frumoase, ori de cîte ori vor fi precedate și urmate de o viață de altruism și de sacrificiu.

În timpul păstoriei sale ca arhiepiscop, caută cu perseverență și stăruință să nu risipească pentru sine nimic din averea, din timpul și din toată ființa lui, afară de ceea ce era strict necesar.

El spunea, cum spune toată lumea, că veniturile preoțești sînt bunurile săracilor ; se va vedea din cele ce urmează cum înțelegea el practic această maximă.

Ceru să se socotească suma la care se putea ridica cheltuiala sa și a celor ce-l slujeau, și cînd i se spuse că era vorba de 600 de scuzi (se dădea atunci numele de scud unei monede de aur care, păstrîndu-și aceeași greutate și aceeași valoare, fu apoi numită zechin), dădu poruncă să se verse această sumă în fiecare an din veniturile sale personale la casa parohială, socotind că nu se cădea să trăiască el, cel atît de bogat, pe cheltuiala arhiepiscopiei. Din veniturile sale își făcea o parte atît de mică și de cumpătată, încît, de pildă, nu-și schimba costumul decît atunci cînd era complet uzat. Mulți scriitori contemporani au notat, cu toate acestea, că la o atît de aspră simplitate, el adăuga o desăvîrșită curățenie, două obiceiuri demne de a fi semnalate în acea epocă, pe cît de murdară, pe atît de somptuoasă. De asemeni, nu lăsa să se arunce rămășițele de la masa lui simplă, ci le dădeau unui azil de săraci, unul dintre săraci venind în fiecare zi, din porunca sa, în sufrageria arhiepiscopală, ca să adune și să ridice tot ce rămînea de la prînzul înaltului prelat.

Asemenea griji ar putea fi considerate roadele unor trăsături vulgare, meschine și reduse ale unui spirit preocupat de nimicuri și incapabil a se ridica la concepții înalte dacă nu ar sta și azi în picioare acea Bibliotecă Ambroziană [1], al cărei proiect îl concepu Federigo cu o îndrăz-

[1] Biblioteca Ambroziană a fost fondată în 1609 ; poartă numele sfîntului Ambrozie, care era considerat patronul orașului.

neală atît de sublimă, bibliotecă pe care o ridică din temelie cu atîtea jertfe și cheltuieli personale ! Și trebuie notat că pentru a o împodobi și a o îmbogăți cu cărți și manuscrise, în afară de faptul că donase numeroase volume rare, pe care el însuși le colecționase cu mare grijă și cu propria sa cheltuială, mai trimise și opt oameni, cei mai eruditi și mai pricepuți pe care îi putuse găsi, să achiziționeze cărți din restul Italiei, precum și din Franța, Spania, Germania, Flandra, Grecia, din Liban și Ierusalim. Astfel, izbuti să achiziționeze cam vreo treizeci de mii de volume tipărite și paisprezece mii de manuscrise. Înființă, pe lîngă bibliotecă, și un colegiu de doctori (la început nouă la număr, și toți întreținuți de el atîta vreme cît trăi, iar după moartea sa, veniturile obișnuite nemaiputînd acoperi acele cheltuieli, numărul lor fu redus la doi), care aveau misiunea să studieze diferite ramuri ale științelor, să cunoască teologia, istoria, literele, antichitatea ecleziastică, limbile orientale, cu obligația ca fiecare dintre ei să publice o lucrare asupra materiei pe care o alesese. A lăsat, de asemenea, și un colegiu, numit triling din pricină că se studiau acolo trei limbi : greaca, latina și italiana, precum și un colegiu pentru cei chemați să fie inițiați și intruiți în aceste științe, ca mai tîrziu să le predea la rîndul lor. El adăugă, în afară de aceasta, și o tipografie pentru limbile orientale, adică pentru ebraică, caldeiană, arabă, persană și armeană, ba, și mai mult, o galerie de tablouri, o alta cu sculpturi și o școală a celor trei principale arte ale desenului [1]. Dacă pentru școală putu găsi profesori gata pregătiți, pentru rest, după cum am văzut, a depus multă trudă ca să poată colecționa cărțile și manuscrisele. Semnele tipografice ale acestor limbi — mult mai puțin studiate atunci în Europa decît astăzi — erau fără îndoială mult mai greu de găsit, iar meșterii tipografi chiar și mai greu de găsit decît semnele.

Este de ajuns să spunem că, pentru a pregăti pe cei nouă doctori, alese opt dintre tinerii elevi ai seminarului, și de aici putem deduce cu ușurință părerea sa asupra va-

[1] Adică pictura, sculptura, arhitectura.

lorii studiilor și a reputațiilor din acea vreme, părere conformă cu aceea pe care s-ar părea că ne-a transmis-o și posteritatea, lăsînd să cadă în uitare și pe unii, și pe ceilalți.

Din îndrumările pe care le-a lăsat în legătură cu folosirea și administrarea bibliotecii, se vede dorința lui ca aceasta să fie folosită pe vecie, intenție nu numai vrednică de laudă, dar, sub multe aspecte, plină de înțelepciune și de o noblețe mult mai de preț decît ideile și obiceiurile acelei vremi. El prescrise bibliotecarului să păstreze legătura cu oamenii cei învățați din Europa pentru a fi ținut mereu în curent cu progresul științelor, cu cele mai bune publicații apărute în toate domeniile, ca să le poată achiziționa ; îl mai însărcină să indice celor ce studiau lucrările pe care nu le cunoșteau, ori le puteau fi de folos, și îi porunci să pună la îndemîna tuturor, atît milanezilor, cît și străinilor, toate condițiile necesare ca să se folosească de cărți după nevoie.

O astfel de dispoziție pare astăzi oricui un lucru firesc, neapărat necesar la întemeierea unei biblioteci, dar atunci nu era așa. Într-adevăr, într-o istorie a Bibliotecii Ambroziene (scrisă cu un stil și o eleganță caracteristice acelui secol de către un oarecare Pierpaolo Bosca, bibliotecar după moartea lui Federigo) este notat în mod special, ca un lucru extraordinar, că în această instituție, întemeiată de către un particular și aproape în întregime pe cheltuiala lui, cărțile erau expuse la vederea tuturor, oricine ar fi vrut putea să pună mîna să le răsfoiască, iar celor ce voiau să lucreze sau să ia note li se dădeau scaune, hîrtie, pene și cerneală, în timp ce în alte biblioteci publice, foarte cunoscute în Italia, cărțile nu puteau fi văzute, fiind ascunse în dulapuri, de unde nu erau scoase decît printr-o favoare cu totul specială de către bibliotecari, cînd binevoiau să le arate cîteva clipe, cît despre vreun loc de stat sau vreo înlesnire oarecare pentru studiu, așa ceva nici nu le trecea prin minte, încît a îmbogăți o asemenea bibliotecă însemna de fapt a sustrage cărțile folosinței generale, așa cum anumite culturi agricole, cum erau unele pe atunci, și cum mai sînt și astăzi destule, sărăcesc pămîntul.

Dacă cititorul dorește acum să știe care au fost efectele acestei fundații asupra culturii publice, s-ar putea demonstra, cum se demonstrează de obicei în două fraze și cu aceeași ușurință, că au fost prodigioase, sau că au fost nule. A încerca să se dovedească în mod sigur care au fost într-adevăr aceste efecte, ar fi un lucru foarte greu, nefolositor și fără rost. Ajunge doar să vă gîndiți cît de generos, cît de înțelept, cît de binefăcător, cît de perseverent prieten al progresului și al umanității a fost acela care a conceput un asemenea lucru, care l-a voit astfel și l-a îndeplinit în atmosfera aceea de ignoranță, de inerție, de dezgust general pentru orice înclinație spre studiu, printre exclamații de felul : „Ce ne pasă nouă ? Sînt atîtea altele de făcut ! Frumoasă invenție ! Numai asta ne mai lipsea !“ și altele asemănătoare, care au fost desigur mult mai numeroase decît scuzii cheltuiți de el în această acțiune, al căror număr se ridică la o sută cinci mii, în cea mai mare parte din averea sa personală.

Pentru a-i da unui asemenea om epitetul de binefăcător și de generos, se pare că n-ar fi nevoie să știm dacă a cheltuit și pentru ajutorarea celor săraci, cu atît mai mult cu cît numeroși oameni împărtășesc opinia că astfel de cheltuieli sînt cele mai bune și mai folositoare pomeni. Dar, după părerea lui Federigo, pomana propriu-zisă era una dintre datoriile principale ale unui creștin, și în privința aceasta, ca și în celelalte, faptele sale fură conforme cu principiile. Viața sa fu o continuă dăruire către cei săraci. Cu prilejul foametei, despre care povestirea noastră a mai pomenit, vom avea în curînd prilejul să vorbim despre cîteva gesturi, care ne vor arăta de cîtă înțelepciune și de cîtă grijă a știut el să dea dovadă în această nouă milostenie. Printre numeroasele și remarcabilele exemple ale acestei virtuți notate de către biografii săi, noi nu vom cita aici decît unul. Aflînd într-o zi că un gentilom se folosea de șiretenie și amenințări ca să constrîngă pe una dintre fiicele sale să se căsătorească — fata avînd mai multă vocație pentru măritiș — îl chemă pe tată și, smulgîndu-i mărturisirea că adevăratul motiv al acestei persecuții era faptul că nu avea cei patru mii de scuzi necesari pentru a-și putea

înzestra fata, Federigo o înzestră el. Poate că această dărnicie va părea excesivă și nechibzuită, dovedind prea multă îngăduință pentru capriciul nesăbuit al unui înfumurat, și unii vor fi de părere că patru mii de scuzi puteau fi mai bine întrebuințați în multe alte feluri. Noi nu avem nimic de răspuns decît că ar fi de dorit să se vadă adesea asemenea excese de virtute, emancipată de prejudecățile epocii respective (fiecare epocă le are pe ale ei) și atît de străine de tendința generală, cum a fost împrejurarea de mai sus, care a determinat un om să dea patru mii de scuzi pentru ca o fată să nu fie trimisă la mînăstire împotriva voinței ei.

Milostenia nesecată a acestui om se vădea atît din darurile sale cît și din întreaga lui conduită.

Prietenos cu toată lumea, el socotea de datoria sa să arate întotdeauna o față zîmbitoare și o politețe plină de iubire față de cei de jos, și aceasta cu atît mai mult cu cît rareori erau tratați astfel în societate. În această privință el avu adesea de luptat cu nobilii, care aveau ca dicton : *„Nequid nimis“* [1] și care ar fi vrut să impună limite, adică limitele păstrate de ei.

Într-o zi, în timpul peregrinărilor sale printr-un ținut muntos și sălbatic, Federigo dădea povețe unor copii săraci și, întrebîndu-i și învățîndu-i, îi mîngîia cu duioșie. Unul dintre nobilii mai sus-pomeniți îi spuse să nu mai mîngîie atîta copiii fiindcă erau prea murdari și prea dezgustători, ca și cum și-ar fi putut închipui că Federigo n-avea destul spirit de observație ca să facă o astfel de descoperire singur, ori suficientă perspicacitate ca să găsească un pretext atît de fin. În anumite vremi și situații, aceasta este nefericirea celor ce ocupă mari demnități : cîtă vreme se găsesc foarte rar oameni să le arate la timp greșelile, sînt întotdeauna destul de îndrăzneți să se grăbească a-i certa cînd fac bine. Dar bunul episcop răspunse, nu fără oarecare supărare : „Sînt părți rupte din sufletul meu și poate că nu mă vor mai vedea niciodată, de ce să nu-i îmbrățișez ?“ Cu toate acestea, supărarea era destul de rară la el. Toată lumea îl admira pentru

[1] Nimic să nu depășească măsura.

seninătatea lui statornică, care ar fi putut fi atribuită unui temperament extrem de echilibrat, dar care nu era decît o consecință a unei discipline exercitată în permanență de către el însuși împotriva firii sale aprinse și supărăcioase. Dacă vreodată s-a arătat sever și chiar furios, a fost numai împotriva preoților, subalternilor săi, pe care-i găsea vinovați de zgîrcenie, neglijență, sau alte vicii cu totul nepotrivite spiritului nobil al misiunii lor. În ceea ce privește propriul său interes, sau gloria personală, nu dădea niciodată vreun semn de bucurie sau regret, de ardoare ori de agitație, lucru demn de admirat în cazul cînd aceste sentimente n-ar fi existat de loc în sufletul său, dar încă și mai de admirat dacă cumva ele existau.

Asistînd la numeroase conclave, ajunse la principiul de a nu aspira niciodată la o demnitate mult prea dorită de către ambițioși și mult prea temută de adevărații evlavioși, iar o dată, cînd unul dintre colegii săi cei mai influenți veni să-i ofere votul său și al „sectei" sale (cuvînt nepotrivit, dar, din nefericire, acesta era cel folosit), Federigo refuză o asemenea propunere, și o refuză în așa fel, încît colegul trebui să renunțe la ideea sa și să se îndrepte în altă parte. Această modestie, această respingere a oricărui vis de dominație se vădeau pînă și în împrejurările cele mai obișnuite ale vieții sale. Muncind cu rîvnă și neobosit cînd era vorba să ocîrmuiască și să conducă, acolo unde socotea că este de datoria sa să o facă, el se ferea întotdeauna să se amestece în treburile altora și, chiar cînd era rugat, căuta din toate puterile să rămînă la o parte, cu o discreție și reținere neobișnuite, după cum se știe, la oamenii însuflețiți de atîta zel, cum era Federigo.

Dacă ne-am lăsa robi încîntării de a aminti toate trăsăturile remarcabile ale caracterului său, ar trebui desigur să arătăm o împreunare ciudată de calități contrarii în aparență și care, fără îndoială, se pot găsi greu întrunite laolaltă. Cu toate acestea, nu vom trece cu vederea o altă particularitate a acestei frumoase vieți : deși plină de activitate, de misiuni importante, slujbe religioase, predici, audiențe, vizite eparhiale, călătorii, neînțelegeri, studiul avea rezervat un timp atît de însemnat încît ar fi ajuns chiar și unui literat de profesie. În-

tr-adevăr, printre atîtea titluri de laudă, el primi de la contemporanii săi și pe acela de învățat.

Nu trebuie să ascundem că a îmbrățișat cu o fermă perseverență și a apărat cu o mare statornicie anumite opinii, care astăzi ar părea mai curînd ciudate decît neîntemeiate chiar și celor cu tot dinadinsul doritori să le găsească îndreptățite. Iar cel ce ar dori să-i ia totuși apărarea ar avea la îndemînă scuza atît de banală și de ușor admisă că toate acestea erau mai curînd erorile timpului decît ale lui, scuză care, pentru anumite lucruri și cînd rezultă din cercetarea amănunțită a faptelor, poate avea o oarecare valoare, sau chiar mai multă dar care, aplicată orbește, cum se procedează de obicei, nu înseamnă absolut nimic.

Iată de ce, nevrînd să rezolvăm probleme atît de complicate prin formule prea simple, nici să lungim prea mult un episod, ne vom abține să le expunem, mulțumindu-ne să pomenim în treacăt că nu pretindem să demonstrăm perfecțiunea la o personalitate atît de remarcabilă în general, ca nu cumva să pară că am avut intenția să întocmim un panegiric.

Desigur că nu ne insultăm cititorii dacă ne închipuim că unii dintre ei vor să ne întrebe de ce un om de o atît de înaltă inteligență și cu o dragoste atît de mare pentru studiu n-a lăsat nici o operă. Ba a lăsat, vom răspunde! Operele rămase de la el în număr mai mare de o sută, mici și mari, atît în limba latină, cît și în italiană, tipărite, și în manuscris, sînt păstrate toate în biblioteca întemeiată de dînsul. Este vorba de tratate de morală, cuvîntări, desertații despre istorie, ori de studii despre antichitatea sfîntă sau profană, despre literatură, despre arte și despre multe altele.

Și cum se face — va întreba cititorul — că atîtea opere au fost uitate, sau prea puțin cunoscute și cercetate? Cum se face că acest om, cu atîta geniu și cu atîta înclinație spre studiu, cu atîta cunoaștere și înțelegere a oamenilor și a lucrurilor și cu atît de profunde meditații, cu o pasiune atît de arzătoare pentru bine și pentru frumos, cu o atît de mare puritate sufletească și cu atîtea alte excepționale calități, care îl fac pe un scriitor... cum se face că acest om rar n-a lăsat măcar o singură

operă dintre acelea cercetate de-a lungul veacurilor chiar de către cei care nu le aprobă punctul de vedere și cunoscute, după titlu, chiar de către cei ce nu le citesc ? Cum se face că toate aceste opere împreună n-au fost în stare, măcar prin numărul lor, să creeze autorului un renume literar în fața posterității ? Întrebarea este logică, fără îndoială, și problema foarte interesantă, iar cauzele acestui fenomen s-au putea afla din observarea multor fapte generale care, o dată găsite, ne vor conduce la explicarea unor fenomene asemănătoare. Dar cercetările ar fi nenumărate și prea întinse și apoi poate că n-ar fi pe gustul dumneavoastră. Dacă v-ar nemulțumi cumva ? De unde trag concluzia că ar fi mai bine să reluăm firul povestirii noastre și să nu mai pălăvrăgim despre acest om, ci să-l vedem la treabă, așa cum apare sub condeiul cronicarului nostru.

CAPITOLUL XXIII

Apucînd să plece la biserică pentru a oficia serviciul divin, cardinalul Federigo studia, cum făcea de cîte ori avea o clipă de răgaz, cînd capelanul purtător de cruce apăru, tulburat la față.

— O vizită ciudată, monseniore, ciudată de tot !

— Cine ? întreabă cardinalul.

— Cine credeți ? Tocmai seniorul... vorbi capelanul și, apăsînd foarte semnificativ pe fiecare silabă, pronunță numele acela pe care nu putem în nici un chip să-l facem cunoscut cititorilor noștri. A venit chiar el în persoană ; e în sala de intrare, adăugă, și nu cere altceva decît să fie introdus chiar la senioria-voastră ilustrissimă.

— El ? ! exclamă cardinalul, al cărui chip se însufleți dintr-o dată, și, închizînd cartea, se sculă din jilț și adăugă : Să vină ! Să vină numaidecît !

— Dar... stărui capelanul, fără să se miște din loc, senioria-voastră ilustrissimă trebuie să se gîndească cine este acest om ! Că e acel bandit... acel faimos...

— Și nu-i oare un noroc pentru un episcop că un astfel de om a fost cuprins de dorința de-a veni să-l caute ?

— Dar... stărui capelanul, noi nu putem niciodată vorbi despre anumite lucruri, pentru că senioria voastră spune că sînt prostii, dar, cu toate acestea, cînd e cazul, mi se pare că e o datorie... Zelul, monseniore, face dușmani, și știu că mulți ticăloși au îndrăznit să se laude că într-o zi sau alta...

— Și ce-au făcut ? îl întrerupse cardinalul.

— Se spune că acest om a săvîrșit crime, că e un ticălos, că e în legătură cu banditii cei mai primejdioși și că poate fi trimis...

— Oh ! Ciudată disciplină mai e și asta ! îl întrerupse din nou Federigo, zîmbind. Soldații să-l îndemne pe general să tremure de frică ! Apoi grav și gînditor, reluă : Sfîntul Carlo nu ar mai fi stat să se întrebe dacă trebuie să primească un astfel de om, sau nu ; el l-ar fi căutat. Adu-l aici, a așteptat și așa prea mult !

Capelanul se duse, spunînd în sinea lui : „Nu e nimic de făcut : toți sfinții sînt de o încăpățînare..."

Deschizînd ușa și privind sala unde se aflau vizitatorii și preoții, îi văzu pe aceștia retrași toți într-o parte și privind pe furiș cu coada ochiului spre necunoscutul care sta singur într-un colț. Se îndreptă spre el și îl privi pe furiș întrebîndu-se ce arme o fi ascunzînd sub tunică și gîndind că, înainte de a-l introduce, ar trebui cel puțin să-i propună [1]... Dar nu se putut hotărî. Se apropie de el și îi spuse :

— Monseniorul vă așteaptă, senioria-voastră ; aveți bunătatea de a mă urma.

Luînd-o înainte prin mulțime, care se dădu îndată la o parte, pentru a-l lăsa să treacă, arunca la dreapta și la stînga priviri, care păreau că spun : „Ce vreți ? nu știți că face totdeauna după capul lui ?"

De cum intră Cel-fără-nume, Federigo îi ieși înainte cu o înfățișare binevoitoare și senină, cu brațele deschise, ca și cînd l-ar fi așteptat ; apoi îi făcu semn capelanului să se retragă, și acesta se supuse.

Cardinalul și Cel-fără-nume rămaseră cîteva clipe tăcuți, fiecare cu gîndurile lui.

Cel-fără-nume, care venise pînă acolo parcă tîrît mai degrabă cu forța de-o frenezie neexplicabilă decît de-o hotărîre luată mai înainte, stătea rigid, sfîșiat de două sentimente contrarii : pe care o parte, nevoia, dorința confuză, vagă de-a găsi o ușurare a chinurilor sale interioare, pe de alta, un fel de furie și de rușine de a se găsi acolo, în atitudinea unui om care se pocăiește, a unui supus, a unui nenorocit venit să-și mărturisească greșelile, să implore pe cineva, și nu găsea cuvintele și nici nu le mai putea căuta.

---

[1] Se subînțelege : să intre dezarmat.

Cu toate acestea, ridicîndu-și privirea spre chipul lui Federigo, se simți cuprins din ce în ce mai mult de un sentiment de venerație puternică, dar blîndă totodată, care mărindu-i încrederea, îi liniștea mînia, și, fără să-i desfidă orgoliul, îi-l risipea, făcîndu-l, ca să zicem așa, să tacă. Prezența lui Federigo era dintre acelea care vădesc superioritatea și impun dragostea. Ținuta lui era în mod firesc modestă, și aproape fără voie, maiestuoasă. Cardinalul nu era nici încovoiat, nici copleșit de ani, privirea lui era gravă și în același timp plină de viață, fruntea îi era senină și gînditoare, iar părul alb și paloarea feței — semnele înfrînării, ale oboselii și meditării — răsfrîngeau și ele un fel de puritate feciorelnică. Toate trăsăturile obrazului său arătau că în tinerețe fusese ceea ce se numește un om cu adevărat frumos, dar permanența gîndurilor solemne și binevoitoare, pacea interioară a unei lungi existențe, dragostea de oameni, bucuria continuă de-a avea o speranță, pururi mîngîietoare, îi înlocuiseră frumusețea din tinerețe cu altă frumusețe, aceea a bătrîneții, a cărei strălucire era și mai impunătoare sub magnifica simplitate a purpurei. Rămase și el cîteva clipe fără cuvînt, ațintindu-și privirea pătrunzătoare pe chipul Celui-fără-nume, obișnuit să citească pe obrazul oamenilor adîncul gîndurilor lor. Apoi părîndu-i-se că sub expresia sumbră și tulburată descoperă din ce în ce mai limpede ceva asemănător cu ceea ce nădăjduise încă din prima clipă cînd i se anunțase această vizită, se însufleți și spuse :

— Oh, ce prețioasă vizită ! Și cît de recunoscător trebuie să-ți fiu că ai luat o astfel de hotărîre, cu toate că pentru mine ea cuprinde și o dojană.

— O dojană ? întrebă seniorul mirat, dar îmblînzit de cuvintele și atitudinea cardinalului și mulțumit că rupsese el gheața și începuse convorbirea.

— Desigur că este o dojană, răspunse cardinalul, că mi-ai luat-o înainte, pe cînd de multă vreme și de atîtea ori s-ar fi cuvenit să vin eu la dumneata.

— La mine, dumneata ? Oare știi ce sînt ? Nu ți s-a spus numele meu ?

— Socotești cumva că bucuria pe care o simt și pe care de bună seamă o vezi oglindită pe chipul meu, aș

fi putut-o încerca la vederea unui necunoscut ? Dumneata mă faci s-o simt, dumneata, îți repet, cel pe care eu ar fi trebuit să-l caut ; dumneata pe care te-am iubit atîta și te-am plîns atîta, pentru care m-am rugat atîta, dumneata, acela dintre fiii mei (căci toți îmi sînt dragi și pe toți îi iubesc din adîncul sufletului) pe care aș fi vrut să-l primesc și să-l îmbrățișez mai mult decît pe oricare altul, dacă mi-ar fi fost îngăduit să nădăjduiesc acest lucru... Dar numai Dumnezeu știe să facă minuni și suplinește slăbiciunea, încetineala și nehotărîrea sărmanilor lui slujitori.

Cel-fără-nume rămase uluit cînd auzi vorbele atît de calde, vorbele care răspundeau atît de direct celor pe care el nu le spusese încă, nu se putuse hotărî să le spună și, cuprins de emoție, dar zăpăcit, tăcea.

— Și acum, urmă cu mai multă căldură Federigo, acum ai venit să-mi aduci o veste bună și mă lași să aștept cu atîta înfrigurare ?

— O veste bună ? Eu ? Cum să aduc o veste bună, eu, care am iadul în suflet ? spune-mi dumneata atunci, dacă știi, care ar putea fi vestea asta bună venită de la un om ca mine ?

— Aceea că Dumnezeu ți-a cercetat sufletul și vrea să te readucă la el, răspunse liniștit cardinalul.

— Dumnezeu ! Dumnezeu ! Dumnezeu ! Dacă l-aș vedea ! Dacă l-aș auzi ! Unde este acest Dumnezeu ?

— Dumneata mă întrebi ? Dumneata ? Dar cine îi simte prezența mai mult ca dumneata ? N-o simți în inima dumitale că te apasă, că te tulbură, că nu-ți lasă răgaz și, în același timp, te atrage spre el, te face să presimți o nădejde plină de pace, de mîngîiere care va fi întreagă, imensă de îndată ce o vei recunoaște, o vei mărturisi și o vei implora fierbinte ?

— Oh, da, desigur ! Simt ceva care mă apasă, mă arde ! Dar Dumnezeu !... Dacă există acest Dumnezeu, dacă e așa cum se spune, ce vrea să facă cu mine ?

Aceste cuvinte fură spuse cu disperare, dar Federigo, cu un ton solemn, dictat parcă de o fericită inspirație, răspunse :

— Ce poate face Dumnezeu cu dumneata ? Ce va face ? Un semn al puterii și bunătății sale, și va avea deodată

prin dumneata o glorie pe care nimeni nu i-ar putea-o da. Și dacă lumea strigă de atîta vreme împotriva dumitale, dacă mii și mii de glasuri îți blestemă faptele (Celfără-nume tresări și rămase o clipă uimit auzind aceste cuvinte atît de neobișnuite, dar fu și mai uimit cînd văzu că nu simțea nici o mînie, ci mai degrabă o oarecare ușurare), ce glorie, urmă Federigo, ce glorie i se cuvine atunci lui Dumnezeu ? Sînt strigăte de groază, de nemulțumire, poate și glasuri care cer dreptate, dar o dreptate atît de ușoară, atît de firească ! Unele, vai ! nu sînt exclamări de invidie față de această groaznică putere, de această siguranță deplină de care ai dat dovadă pînă acum ? Dar cînd dumneata însuți te vei ridica să-ți condamni viața și să te învinovățești, atunci, ah ! atunci Dumnezeu va fi glorificat ! Și dumneata întrebi ce poate face Dumnezeu cu dumneata ? Cum aș putea eu, un biet om, să am atîta putere ca să-ți pot spune de pe acum folosul pe care ar putea să-l aibă de pe urma dumitale un stăpîn atît de puternic ? Ce nu va putea face din această voință nezdruncinată, din această nestrămutată statornicie cînd le va însufleți, cînd le va înflăcăra de dragoste, de nădejde și de pocăință ? Cine ești dumneata, biet muritor, să-ți poți închipui că ai putut, prin dumneata însuți, îndeplini lucruri atît de mari pe calea răului, iar Dumnezeu nu te-ar putea face să îndeplinești altele, tot atît de mari, în numele binelui ? Ce poate face Dumnezeu cu dumneata ? Să te ierte ! Să te mîntuiască ! Și să îndeplinească în dumneata opera ispășirii ! Nu sînt acestea lucruri mari, minunate și demne de el ? Ah ! Gîndește-te, dacă eu, biată ființă, sărman muritor, și totuși atît de plin de mine însumi, dacă eu, așa cum sînt, ard de o dorință atît de mare să te știu mîntuit, încît pentru lucrul acesta aș fi în stare să dau cu bucurie (Dumnezeu mi-e martor !) puținele zile ce mi-au mai rămas de trăit, închipuiește-ți atunci cît de mare trebuie să fie mila aceluia care mi-o insuflă pe a mea, atît de nedesăvîrșită, dar atît de arzătoare, cît trebuie să te iubească, cît trebuie să te dorească acela care-mi poruncește și trezește în sufletul meu o dragoste ce mă copleșește !

Pe măsură ce aceste cuvinte îi ieșeau de pe buze, figura, privirile, gesturile sale întăreau cele spuse. Chipul celui ce asculta, pînă atunci tulburat, frămîntat, se încordă mai întîi mirat, apoi atent, pe urmă se învioră de o emoție din ce în ce mai adîncă și mai puțin dureroasă, iar ochii săi, care nu mai cunoscuseră plînsul din copilărie, se umplură de lacrimi. Și cînd Federigo isprăvi de vorbit, își ascunse fața în mîini într-un hohot de plîns, care era ultimul și cei mai grăitor răspuns.

— Dumnezeule mare și milostiv ! strigă Federigo, ridicînd privirile și mîinile spre ceruri. Ce am făcut eu, slujitor netrebnic, păstor cufundat în somn, pentru ca să mă chemi la ospățul îndurării tale, să mă socoți vrednic de-a lua parte la o astfel de minune ? !

Spunînd acestea, întinse mîna ca s-o cuprindă pe aceea a Celui-fără-nume.

— Nu ! Nu ! strigă acesta. Depărtează-te, depărtează-te de mine ! Nu-ți păta mîna atît de curată și de binefăcătoare ! Nu știi ce a făptuit mîna asta, pe care vrei s-o strîngi !

— Lasă-mă, zise Federigo, luîndu-i-o cu o dragoste nemărginită, lasă-mă să strîng mîna asta, care va îndrepta atîtea greșeli, care va răspîndi atîta binefacere, care va ușura atîtea nenorociri, care se va întinde dezarmată, pașnică și umilită spre atîția dușmani...

— E prea mult ! spuse cu un suspin Cel-fără-nume. Lasă-mă, monseniore, bunule Federigo, lasă-mă ! Afară așteaptă o mulțime de oameni ; sînt acolo atîtea suflete bune, atîția nevinovați, atîta lume venită de departe să te vadă măcar o dată, să te audă, și dumneata îți pierzi vremea... cu cine ?

— Să lăsăm pe cele nouăzeci și nouă de oi, răspunse cardinalul, ele sînt în siguranță, pe munte ; vreau acum să rămîn cu oaia cea pierdută. Aceste suflete sînt poate acum mult mai mulțumite decît dacă și-ar vedea episcopul. Poate că Dumnezeu, înfăptuind asupra dumitale o minune a îndurării sale, trezește în ele o bucurie a cărei cauză ei nici n-o înțeleg încă pe deplin. Mulțimea aceasta este poate unită cu noi fără să o știe, poate că sfîntul duh înflăcărează inimile lor cu o căldură nemăr-

ginită și le inspiră o rugăciune pe care ei o spun pentru dumneata, o rugăciune al cărei obiect încă necunoscut ești dumneata.

Vorbind astfel, cardinalul deschise brațele și-l cuprinse cu dragoste pe Cel-fără-nume, care, după ce atîta timp încercase să se ferească și se împotrivise, se supuse acum, învins de aceste cuvinte, și-l îmbrățișă la rîndul său pe Federigo, lăsîndu-și pe umărul lui capul răvășit și chinuit. Lacrimile lui fierbinți curgeau pe purpura imaculată a cardinalului, și mîinile curate ale părintelui strîngeau cu dragoste mîinile seniorului, strîngeau acea tunică, obișnuită să poarte doar armele violenței și ale trădării. Cel-fără-nume se desprinse din această îmbrățișare, își acoperi din nou ochii cu mîinile, apoi, ridicînd capul, exclamă :

— Dumnezeule cu adevărat mare ! Dumnezeule cu adevărat bun ! Mă cunosc acum, înțeleg cine sînt ! Fărădelegile mele sînt în fața mea, mi-e groază de mine însumi și, cu toate acestea, simt o ușurare, o bucurie așa cum n-am mai simțit niciodată în blestemata mea viață !

— Este o dovadă de dragoste, spuse Federigo, pe care Dumnezeu ți-o dă ca să te atragă de partea lui, spre a te îndemna să intri hotărît pe o nouă cale, unde vei avea atîtea de îndreptat, atîtea de vindecat, atîtea de plîns !

— Nenorocitul de mine ! strigă seniorul. Cîte lucruri... cîte lucruri pe care voi fi silit să le plîng întotdeauna !.. Dar mai sînt și unele abia începute, abia pe cale de a fi împlinite, dar pe care pot, din fericire, să le îndrept ; și, printre altele, e una pe care pot s-o dreg pe loc, s-o îndrept îndată !

Federigo deveni atent, și seniorul povesti pe scurt, dar cu vorbe de scîrbă, mai puternice poate decît am reușit noi, tot ce făcuse împotriva Luciei : suferințele, groaza nefericitei copile, implorările ei, tulburarea, obsesia pe care le treziseră aceste rugăminți în sufletul lui, spunînd, drept încheiere, că această copilă se afla încă la castel.

— Ah ! Să nu pierdem timpul, exclamă Federigo, însuflețit de milă și de bunătate. Fii fericit ! Iată o chezășie a milostivirii lui Dumnezeu, care îți îngăduie să devii unealta mîntuirii pentru aceea căreia îi doreai pierzania...

Dumnezeu te-a și binecuvîntat ! Știi din ce loc e sărmana noastră prigonită ?

Seniorul numai satul Luciei.

— Nu-i departe de aici, spuse cardinalul. Domnul fie lăudat ! Și, probabil... Zicînd acestea, se apropie de o măsuță și sună dintr-un clopoțel.

Îndată ce intră, capelanul privi cu neliniște la Celfără-nume, dar, văzîndu-i chipul atît de schimbat și ochii înroșiți de lacrimi, îl privi pe cardinal și, descoperind sub înfățișarea lui gravă o adîncă mulțumire și o bucurie aproape nestăpînită, era gata să rămînă cu gura căscată dacă în acea clipă cardinalul nu l-ar fi trezit, întrebîndu-l de nu cumva printre preoții adunați acolo este și cel de la ***.

— Ba este aici, monseniore ilustrissime, răspunse capelanul.

— Spune-i să intre îndată, zise cardinalul, și să vină cu el și preotul de la biserica de aici din sat.

Capelanul plecă și, de cum apăru în sala unde se aflau preoții adunați, toate privirile se ațintiseră asupra lui. Cu aceeași uimire, pe care o încercase mai înainte strigă, ridicînd mîinile și agitîndu-le în aer :

— Fraților, fraților, *haec mutatio dexterare Excelsi !* [1] și cîteva clipe nu mai spuse nimic. Apoi, reluîndu-și tonul și glasul care erau mai potrivite cu funcția ce îndeplinea, adăugă : Senioria-sa ilustrissimă îl poftește pe preotul parohiei și pe preotul din ***.

Primul poftit ieși îndată din rînduri, și, în același timp, din mijlocul mulțimii se auzi răsunînd un : „Eu ?“ rosit cu tărăgăneală și mirare.

— Nu sînteți dumneavoastră preotul de la *** ? întrebă capelanul.

— Ba da, dar...

— Senioria-sa ilustrissimă vă poftește.

— Pe mine ? răspunse aceeași voce, cu un ton care spunea de fapt foarte clar : „Ce-ar putea să aibă cu mine ?“

Dar, împreună cu răspunsul, apăru de data asta și omul adică *don* Abbondio în persoană, înaintînd cu pas

[1] În această convertire se vede mîna Domnului ! (Traducere liberă din latina originalului.)

silit și cu o exepresie mirată și totodată contrariată. Capelanul îi făcu un semn cu mîna, vrînd parcă să-i spună : „Haidem, ce, e atît de greu ?“ Și luînd-o înaintea celor doi preoți, ajunse la ușă, o deschise și-i introduse. Cardinalul lăsă mîna Celui-fără-nume, cu care între timp hotărîse ce era de făcut, se îndreaptă puțin și îl chemă cu un semn pe parohul local. Îi explică în cîteva cuvinte despre ce era vorba și-l întrebă dacă ar putea găsi îndată o femeie de treabă, gata să meargă într-o litieră la castel, s-o ia pe Lucia ; o femeie de inimă și cu judecată, în stare să se descurce cît se poate mai bine într-o împrejurare atît de neobișnuită, în stare să știe cum să se poarte și să găsească cuvintele cele mai potrivite pentru a o încuraja și a o liniști pe sărmana copilă, căreia, după atîtea spaime și într-o atît de adîncă tulburare, chiar eliberarea ar putea să-i pricinuiască o nouă groază. După ce chibzui, preotul răspunse că el cunoaște o persoană potrivită și plecă. Apoi, cu un alt semn, cardinalul îl chemă pe capelan, căruia îi porunci să pregătească îndată o litieră și niște oameni care s-o ducă și să înșeueze doi catîri. După ce plecă și capelanul, cardinalul se întoarse spre *don* Abbondio.

Acesta, care se și apropiase de el, ca să stea cît mai departe de celălalt personaj, și care, între timp, se uitase pe furiș cînd la unul, cînd la altul, spărgîndu-și capul să poată înțelege cam ce ar putea însemna această întorsătură, înaintă un pas, făcu o plecăciune și spuse :

— Am fost înștiințat că senioria-vostră ilustrissimă mă cheamă, dar cred că s-a făcut o greșeală.

— Nu-i nici o greșeală ! răspunse Federigo. Am să-ți dau o veste bună și-ți voi încredința o foarte plăcută și mîngîietoare misiune. Una dintre enoriașele dumitale, pe care, fără îndoială, ai deplîns-o ca pierdută, Lucia Mondella, a fost regăsită și este aproape, la castelul bunului meu prieten, aici de față. Vei merge îndată cu el și cu o femeie, pe care parohul de aici s-a dus s-o caute, te vei duce, așadar, s-o iei pe tînăra aceasta, pe această scumpă oaie pierdută din turma dumitale, și s-o însoțești pînă la mine.

Don Abbondio făcu tot posibilul ca să-şi ascundă neplăcerea, dar, ce spun ? necazul pe care i-l pricinuia o astfel de însărcinare, sau mai curînd o astfel de poruncă, şi, nemaiavînd timp să-şi descreţească trăsăturile feţei, ca să înlăture strîmbătura ce i se ivise pe obraz, o ascunse înclinînd adînc capul, în semn de supunere, şi nu-şi ridică faţa decît pentru a face o altă plecăciune adîncă spre Cel-fără-nume, aruncîndu-i o privire nenorocită, care parcă spunea : „Sînt în mîinile dumitale, ai milă de mine, *parcere subjectis* [1]".

După aceea, cardinalul îl întrebă dacă Lucia avea rude.

— Rude apropiate, cu care să locuiască sau să fi locuit, nu are decît pe maică-sa, răspunse *don* Abbondio.

— Şi maică-sa e acasă ?

— Da, monseniore.

— Întrucît sărmana fată, reluă Federigo, nu va putea fi dusă acasă atît de curînd, ar fi o mare mîngîiere pentru ea să-şi vadă mai curînd mama ; de aceea, în cazul cînd parohul de aici nu se întoarce înainte ca eu să plec la biserică, vă rog, spuneţi-i să binevoiască a găsi o căruţă sau altceva şi să trimită un om de încredere s-o aducă de îndată aici.

— Dar dacă m-aş duce chiar eu ? întrebă *don* Abbondio.

— Nu, nu, pe dumneata te-am rugat să faci alt lucru, răspunse cardinalul.

— Ziceam să mă duc eu, spuse *don* Abbondio, ca s-o pot pregăti pe biata mamă. Este o femeie foarte simţitoare şi se cuvine să stea de vorbă cu ea cineva care o cunoaşte şi ştie cum s-o ia, ca să nu i se facă rău.

— Tocmai de aceea te-am rugat să-i spui parohului să aleagă o persoană potrivită. De dumneata e mult mai multă nevoie în altă parte, răspunse cardinalul.

Ar fi vrut însă să adauge : „Biata copilă are mai multă nevoie să vadă cît mai repede un chip cunoscut, care să-i inspire încredere, în castelul acela, după atîtea ceasuri de teamă şi într-o atît de dureroasă nesiguranţă".

---

[1] Iartă-i pe supuşii tăi (citat din *Eneida* de Vergiliu, cîntul VI, v. 853).

Dar era un lucru de care nu putea pomeni în prezența celei de a treia persoane. Cardinalului i se păru totuși ciudat că *don* Abbondio nu-l pricepuse fără cuvinte și că lucrul acesta nu-i trecuse de loc prin cap ; iar oferta, cît și insistența acestuia îi părură atît de nepotrivite, încît se gîndi că trebuie să fie altceva la mijloc. Îl privi drept în față și descoperi cu ușurință frica pe care *don* Abbondio o simțea la gîndul că era silit să călătorească împreună cu un om atît de temut și să intre în casa lui, fie și numai pentru cîteva minute. Vrînd să-i risipească totuși teama și socotind că era potrivit să-l tragă la o parte pe preot și să-i vorbească la ureche, în timp ce noul său prieten se afla de față, gîndi că mijlocul cel mai bun era să facă ceea ce ar fi făcut, de altfel, chiar fără acest motiv, adică să se adreseze Celui-fără-nume, ca, din răspunsul său, *don* Abbondio să înțeleagă că seniorul nu mai era un om de care să-ți fie frică. Se apropie, așadar, de Cel-fără-nume și, cu tonul de încredere spontană ce caracterizează o prietenie nouă și puternică ca și o veche și strînsă legătură, îi spuse :

— Să nu crezi că mă mulțumesc astăzi numai cu vizita aceasta. Te vei întoarce împreună cu bunul nostru preot, nu-i așa ?

— Să mă întorc ? spuse Cel-fără-nume. Chiar dacă m-ai alunga, tot aș rămîne la ușa dumitale, ca un cerșetor. Am nevoie să-ți vorbesc, să te aud, să te văd, am nevoie de dumneata !

Federigo îi luă mîna, i-o strînse și îi spuse :

— Îmi vei face deci cinstea să rămîi la cină cu noi. Te aștept. Pînă atunci, mă voi duce cu poporul acesta să mă rog și să mulțumesc Domnului, iar dumneata vei culege cele dintîi roade ale milei sale.

Văzînd toate acestea, *don* Abbondio stătea ca un copil fricos atunci cînd vede pe cineva cum mîngîie, liniștit, un cîine rău și întărîtat, cu ochii roșii, care a băgat spaima în toată lumea și despre care stăpînul său spune deodată că e un cîine bun, liniștit și blînd ca un miel ; ca un copil fricos ce privește pe stăpîn și nu-l contrazice, dar nici nu-l aprobă, privește cîinele și nu îndrăznește să se apropie, de teamă ca animalul să nu-și arate colții,

ba chiar să-l muște. Dar nu îndrăznea nici să se îndepărteze, ca să nu fie observat, și își spunea : „Oh ! de ce nu sînt acasă la noi ? !“

Pregătindu-se să iasă, ținîndu-l de mînă și conducîndu-l pe Cel-fără-nume, cardinalul aruncă o privire spre sărmanul preot, care rămăsese în urmă, indispus, necăjit și cu o mutră lungă. Crezînd că această nemulțumire a preotului venea poate din aceea că se simțea lăsat la o parte, în vreme ce un tîlhar era atît de bine primit și atît de mîngîiat, se întoarse spre el, se opri o clipă și, cu un zîmbet afectuos, îi spuse :

— Sfinția-ta este întotdeauna cu mine, în casa tatălui nostru, dar acesta... *perierat et inventus est* [1].

— Ah ! mă bucur foarte mult ! spuse *don* Abbondio, făcîndu-le amîndurora o adîncă plecăciune.

Atunci arhiepiscopul înaintă, împinse ușa, care fu îndată deschisă larg pe dinafară de către doi servitori, ce stăteau de o parte și de alta, și uimitoarea pereche apăru în fața privirilor nedumerite ale preoțimii adunate în sală. Pentru toți acești ochi, cei doi exprimau o emoție deosebită, deopotrivă de adîncă. Venerabilul chip al lui Federigo reflecta o dragoste plină de recunoștință, o bucurie blîndă și modestă, iar pe fața Celui-fără-nume se putea citi tulburarea întovărășită de mulțumire, rușinea, căința, prin care totuși străbătea vigoarea acestei naturi sălbatice și puternice. Și mai tîrziu se află că multor privitori le venise în minte cu acest prilej versetul din *Biblie* : *„Lupul și mielul vor merge amîndoi la aceeași pășune ; leul și boul vor mînca aceeași hrană !“*

După ei venea *don* Abbondio, la care nu se mai uită nimeni. Cînd ajunseră în mijlocul sălii, cameristul cardinalului intră prin ușa opusă și apropiindu-se de stăpînul său, îl înștiință că executase ordinele transmise de către capelan, că litera și cei doi catîri erau gata și nu mai așteptau decît femeia pe care trebuia s-o aducă preotul. Cardinalul îi spuse că, de îndată ce aceasta va sosi, să aibă grijă s-o pună în legătură cu *don* Abbondio și totul să fie apoi la porunca acestuia și a Celui-fără-nume,

[1] Pierdut a fost și s-a aflat (lat.).

căruia îi strînse din nou mîna, luîndu-și rămas bun și spunîndu-i :

— Te aștept.

Se întoarse apoi să-l salute pe *don* Abbondio și-o apucă pe drumul ce duce spre biserică. Preoții veneau în urma lui, unii răsfirați, alții cu orînduială, iar cei doi tovarăși de drum rămaseră singuri în sală.

Adîncit în gîndurile sale, Cel-fără-nume stătea tăcut, gînditor, așteptînd cu nerăbdare clipa cînd avea s-o scape de suferințe și s-o elibereze pe Lucia sa, a sa de data aceasta într-un sens cu totul diferit de cel din ziua precedentă ; și obrazul său arăta o tulburare încordată, care însă bănuitorului *don* Abbondio putea cu ușurință să-i pară o prevestire din cele rele. Preotul privea cu coada ochiului spre celălalt, dorind parcă să înceapă o discuție prietenească. „Dar ce pot să-i spun eu ? se întrebă el. Să-i spun că mă bucur ? Că mă bucur de ce ? Că fiind pînă acum un ticălos fără pereche, a luat, în sfîrșit, hotărîrea să devină om cumsecade, ca toată lumea ? Straș-nică vorbă ! Eh ! Orice aș spune eu, cam tot asta s-ar înțelege. Și la urma urmelor, este oare adevărat că s-a făcut om de treabă, așa, deodată ? Cîte prefăcătorii mai sînt pe lumea asta, și din cîte pricini ! Și, mă rog, ce știu eu ? Iar pînă una-alta, trebuie să merg cu el ! Acolo, în castel ! Ah, ce poveste, ce poveste ! Cine-ar fi putut bănui așa ceva azi-dimineață ?! Ah, și dac-oi avea norocul să scap sănătos, îi arăt eu cumetrei Perpetua, care m-a trimis încoace cu forța, fără să fie nevoie, în afara parohiei mele ! Îmi spunea întruna că vin toți preoții din împrejurimi, ba chiar și cei din ținuturi mai îndepărtate, și că nu se cuvine să rămîn tocmai eu mai prejos, și așa, cu vorba, m-a băgat în încurcătura asta. Bietul de mine ! Acum trebuie totuși să-i spun ceva ăstuia.“ Și tot gîndindu-se și răzgîndindu-se găsi că cel mai nimerit ar fi să-i spună : „Nu m-aș fi așteptat niciodată să am cinstea de a mă afla într-o societate atît de onorabilă“, și era chiar gata să deschidă gura, cînd intră cameristul cu preotul satului și anunțară că femeia e gata și așteaptă în litieră. Apoi preotul se apropie de *don* Abbondio ca să primească de la el cealaltă însărcinare,

dată de cardinal. *Don* Abbondio i-o transmise cum putu în tulburarea în care se afla și, apropiindu-se de camerist, îi spuse :

— Dă-mi cel puțin un asin mai blînd căci, drept să-ți spun, sînt un călăreț destul de prost.

— Închipuiți-vă ! răspunse cameristul rîzînd ironic, aveți tocmai asinul secretarului, care este un literat.

— Destul ! i-o tăie *don* Abbondio și urmă în gînd „Dumnezeu să mă ajute !"

Cel-fără-nume o și pornise spre ușă, dar, cînd ajunse în prag, observă că *don* Abbondio rămăsese în urmă. Îl aștepta și, cînd acesta îl ajunse grăbind pasul și părînd că vrea să-și ceară iertare, se înclină și-l lăsă să treacă înainte cu un gest politicos și respectuos, risipind astfel ceva din spaima bietului preot. Dar abia puse *don* Abbondio piciorul în curte că zări altceva care-i alungă orice urmă de nemulțumire. Îl văzu pe Cel-fără-nume cum se duce spre un colț, cum ia o carabină, își trece cureaua pe după cealaltă mînă și, cu o mișcare iute, își pune arma după gît.

„Vai ! Vai ! Vai ! gîndi *don* Abbondio. Ce-o fi vrînd să facă și cu unealta asta ? Frumoasă căință, frumoasă atitudine de pocăit ! Dacă-i mai trece ceva prin cap ? În ce treabă m-am băgat, Dumnezeule !"

Dacă Cel-fără-nume ar fi putut bănui cîtuși de puțin ce fel de gînduri treceau prin mintea tovarășului său, ar fi făcut ceva să-l liniștească ; el însă era cu mii și mii de leghe departe de o astfel de bănuială, și *don* Abbondio se păzea să facă vreun gest care să spună răspicat : „Nu mă încred în domnia-ta".

Cînd ajunseră la poarta dinspre stradă, găsiră doi catîri pregătiți, și seniorul se urcă pe cel pe care i-l dădu grăjdarul.

— Nu-i nărăvaș ? întrebă *don* Abbondio pe camerist lăsînd în jos piciorul pe care-l ridicase să-l pună în scară.

— Oh, fiți fără grijă, răspunse acesta, e un mielușel ! *Don* Abbondio se cățără în șa, ajutat de valet, și tîrîș-grăpiș, iată-l călare.

Litiera, care se afla la cîțiva pași înainte, purtată și ea de doi catîri, se puse în mișcare la un strigăt al conducătorului litierei, și convoiul o porni.

Trebuiau să treacă pe lîngă biserica înțesată de lume și printr-o piață unde se afla de asemenea o mulțime compactă de oameni, unii de prin partea locului, alții din satele dimprejur, care nu mai găsiseră loc în biserică. Vestea se și răspîndise, și la vederea convoiului, la vederea acestui om, care stîrnise cu puțin înainte numai groază și ură și care acum era primit cu o uimire plină de bucurie, se ridică din sînul mulțimii un murmur general de aprobare și, grăbindu-se toți să-i facă loc, se împingeau în toate felurile, să-l vadă mai de aproape. Litiera trecu, Cel-fără-nume trecu și el, în fața ușii larg deschise a bisericii, își scoase pălăria și-și plecă fruntea, atît de temută, pînă la coama catîrului, în vreme ce sute de glasuri spuneau : „Dumnezeu să vă vinecuvînteze !"

Don Abbondio își scoase și el pălăria și se înclină. Rugă cerul să-l apere și, auzind concertul solemn al confraților săi, care cîntau pe întrecute, simți în suflet atîta invidie, atîta îndoiosare, și atîta amărăciune, încît cu greu își stăpîni lacrimile. Iar cînd ieșiră din sat, cînd se găsiră în mijlocul cîmpiei, de-a lungul cotiturilor pustii ale drumului, un văl și mai sumbru i se așternu peste gînduri. Nu avea alt mijloc de-a căpăta încredere decît privind pe conducătorul litierei, care aparținea casei cardinalului și care nu putea fi decît un om cinstit, fără să mai spunem că nu părea deloc cuprins de teamă.

Din cînd în cînd se întîlneau cu cîțiva călători, sau chiar cu grupuri mai mari de oameni, care se grăbeau să-l vadă pe cardinal. Întîlnirile acestea erau o ușurare pentru *don* Abbondio, dar o ușurare trecătoare, căci micul lor convoi se apropia din ce în ce mai mult de acea vale îngrozitoare, unde în curînd nu aveau să mai întîlnească decît oamenii temutului tovarăș, și, Dumnezeu să ne ierte, ce fel de oameni ! Preotul ar fi dorit acum mai mult ca oricînd să lege o convorbire cu Cel-fără-nume, atît pentru a-l cerceta mai bine, cît și pentru a-l ține în aceeași dispoziție binevoitoare, dar, văzîndu-l atît de preocupat, îi pieri orice dorință să mai încerce așa-

ceva și fu deci nevoit să-și vorbească lui însuși. Și iată aici o parte din ceea ce își spuse bietul om în timpul acestul drum, căci dacă am vrea să însemnăm totul, ar trebui să scriem un volum.

„Într-adevăr, e ciudat să bagi de seamă că atît sfinții, cît și tîlharii au, și unii, și alții, argint viu în vine și nu numai că nu se mulțumesc niciodată să-și vadă de treaba lor, dar mai vor să pună în mișcare și restul omenirii! Iar dintre ei, cei mai neastîmpărați s-au apucat să mă aleagă tocmai pe mine... pe mine, care nu mă amestec în nimic și nu caut pe nimeni ca să mă bage cu sila în treburile lor, eu, care nu cer altceva decît să fiu lăsat în pace și să trăiesc liniștit! Și nebunul, turbatul acela de *don* Rodrigo! Ar fi omul cel mai fericit de pe pămînt, dacă ar avea un pic de judecată! Ce-i lipsește? E bogat, e tînăr, este respectat și lingușit, dar s-a cam săturat de prea mult bine, și acum are chef să se apuce de ticăloșii... Ar putea să ducă viața cea mai veselă din lume, să nu facă altceva decît să bea și să mănînce! Și el? El își pierde vremea batjocorind femeile, lucrul cel mai ticălos și mai nebunesc din lume! Ar putea să meargă în paradis cu trăsura, și el vrea să meargă în iad pe jos. Dar ăsta? Și în acea clipă îl privi, ca și cum s-ar fi temut ca Cel-fără-nume să nu-i ghicească gîndul. Ăsta, după ce a dat toată lumea peste cap cu crimele lui, acum o dă peste cap cu căința... Dacă o fi adevărată! Pînă una-alta, eu sînt cel ce are datoria să verifice treaba asta! Nu e nimic de făcut. Cînd se naște un om cu asemenea furie în suflet, trebuie să răscolească lumea. Și oare e așa de greu să fii om de treabă toată viața, cum am fost eu? Dar nu, dumnealui trebuia să sfîșie, să ucidă, să fie diavol. Doamne iartă-mă! Și pe urmă să pună toată lumea pe foc că se căiește! Păi, dacă vrei să te căiești, poți s-o faci la tine acasă, nene, liniștit, fără atîta zgomot, fără să pricinuiești atîta tulburare aproapelui tău... Și senioria-sa ilustrissimă! Gata numaidecît, cu brațele deschise! Îl și numește: «Scumpul meu prieten, bunul meu amic»... Crede tot ce spune ăsta, ca și cînd l-ar fi văzut făcînd minuni, ia pe loc o hotărîre și se bagă în treaba asta pînă-n gît, cu o grabă nebună! După mine, asta înseam-

nă pur și simplu să te pripești. Și, fără nici o chezășie, îi lasă pe mînă un biet preot... Asta înseamnă să-ți riști capul.

Un episcop sfînt, așa ca el, ar trebui, cred, să aibă grijă de preoții lui ca de ochii din cap! Puțină răbdare, puțină prudență, puțină milă ar putea totuși să se împace chiar cu sfinția... Dacă, la urma urmei, toată asta nu-i decît o prefăcătorie? Cine poate cunoaște toate intențiile oamenilor, și mai ales ale unui om ca ăsta? Cînd mă gîndesc că trebuie să mă duc la el acasă... Cine știe ce ticăloșie poate fi la mijloc! Vai, săracul de mine! Mai bine nu mă mai gîndesc la asta! Ce încurcătură mai e și cu povestea Luciei! Să fi fost la mijloc o înțelegere cu *don* Rodrigo? Ce oameni? Măcar dacă ar fi ceva limpede! Cum o fi căzut în ghearele ăstuia? Cine știe? Este o taină între el și monsenior, și pe mine mă trimite fără să-mi spună un cuvînt! Oh, nu că aș vrea să mă vîr în treburile altuia, dar cînd ești silit să-ți riști pielea, ai totuși dreptul să știi cum stau lucrurile. Dac-ar fi într-adevăr vorba numai să aduc pe biata nenorocită, n-ar fi nimic! Cu toate că ar fi putut s-o aducă și singur, fără atîta tămbălău. Și apoi, dacă s-a pocăit cu adevărat, dacă a ajuns sfînt, ce nevoie are de mine? Oh, ce încurcătură! În sfîrșit, deie Domnul să nu fie decît asta! E o mare încurcătură, dar... răbdare! M-aș bucura și pentru biata Lucia! Ar putea spune și ea că a scăpat ușor. Dumnezeu știe cît a suferit! O plîng, deși s-a născut spre nenorocirea mea. Și măcar de-aș putea să citesc în sufletul ăstuia și să văd ce gîndește! Cine poate ghici? Uită-te la el: uneori ai zice că e chiar sfîntul Antonio [1] în deșert, dar alteori ai crede că e Holoferne [2] în carne și oase! Vai, sărmanul de mine! În sfîrșit, Dumnezeu e totuși dator să mă ajute, căci, dacă mă aflu într-o primejdie ca asta, apoi nu m-am băgat din voia mea..."

Și, într-adevăr, pe fața Celui-fără-nume se vedeau trecînd gîndurile care i se succedau în minte cum se văd

---

[1] **Pustnic din Tebaida (251—356), socotit întemeietor al monahismului.**

[2] **Crud conducător de oști al regelui Nabucodonosor, menționat în legendele biblice.**

pe vreme de furtună norii fugind prin fața soarelui, pe cerul cînd strălucind de o lumină orbitoare, cînd acoperit de pete mari, întunecoase. Cu sufletul încă înălțat de blîndele cuvinte ale lui Federigo, renăscut și reîntinerit de viața nouă în care păşise, seniorul se ridica mereu cu gîndul la înalte idei de milă, de iertare și de dragoste, pentru a se prăbuși imediat sub greutatea groaznicelor amintiri ale trecutului. Căuta, fără odihnă, să-și amintească cu înfrigurare fărădelegile pe care le-ar putea îndrepta, cărora le-ar putea pune capăt și încerca să găsească leacul cel mai rapid și cel mai sigur, mijloacele cele mai bune pentru a desface atîtea intrigi, pentru a se descotorosi de atîția complici, mintea lui fiind tulburată și rătăcită în acest întunecat hățiș de gînduri. Chiar în această expediție, cea mai ușoară din toate și pe sfîrșite acum, mergea cu o dorință amestecată cu teamă, tulburat de gîndul că, între timp, nefericita fată suferea, Dumnezeu știe cît, iar el, deși ardea acum de dorința de a o elibera, era acela care îi pricinuise chinurile.

La fiecare încrucișare de drumuri, conducătorul litierei se întorcea, ca să întrebe pe unde s-o apuce. Cel-fărănume îi arăta cu mîna, făcîndu-i în același timp semn să se grăbească. Și așa pătrunseră în vale. Vă las să vă închipuiți în ce stare căzu atunci *don* Abbondio.

În această faimoasă vale, despre care preotul auzise atîtea tragice povestiri, se afla acum chiar el, avea în fața ochilor pe unul dintre cei mai faimoși bandiți, floarea „bravilor" din Italia, acești oameni fără teamă și fără milă, pe care-i întîlnea de data asta la fiecare cotitură a drumului. Ei se înclinau cu umilință, e drept, în fața stăpînului, dar ce chipuri arse de soare, ce mustăți zburlite și ce ochi grozavi, care, în închipuirea lui *don* Abbondio, păreau că întreabă : „Trebuie să-i facem popii de petrecanie ?" Așa încît, pradă unei spaime nemaipomenite, gîndi : „Chiar dacă i-aș fi cununat atunci, n-aș fi putut s-o pățesc mai rău".

Între timp, înaintau pe drumul pietros, de-a lungul torentului. De o parte a drumului se înălțau coaste sălbatice, întunecate și nelocuite, iar de cealaltă parte, acele locuințe care făceau de preferat orice pustiu. Dante, în

mijlocul cercului Malebolge [1], nu cred că se simțea mai rău.

Cînd trecură pe lîngă *„Malanotte"*, mai mulți „bravi", care se aflau în ușă, se înclinară la vederea stăpînului, aruncînd priviri curioase tovarășului său și litierei. De fapt, nu știau ce să creadă. Faptul că Cel-fără-nume plecase dis-de-dimineață, singur și fără nici o escortă li se păruse ceva extraordinar, iar întoarcerea lui li se părea acum tot atît de ciudată. Aducea vreo pradă ? Cum o făcuse singur ? Și ce însemna litiera străină ? A cui era această livrea ?

Priveau cercetător cu toții, dar nici unul nu se mișca, pentru că aceasta era porunca pe care stăpînul le-o dădea din priviri. Micul convoi urcă pe drum și ajunse la castel. „Bravii", aflați pe esplanadă și la poartă, se traseră la dreapta și la stînga, lăsînd drumul liber. Cel-fără-nume le făcu semn să nu se miște. Apoi dădu pinteni și trecu prin fața litierei, făcu semn conducătorului și lui *don* Abbondio să-l urmeze și intră în prima curte, de aici în a doua, apoi se îndreptă spre o mică ușă, opri cu un gest pe „bravul" care alerga să-i țină scara și îi zise :

— Stai aici și nu lăsa pe nimeni să intre.

Coborî în grabă, legă frîul asinului de o fereastră zăbrelită, merse spre litieră, se apropie de fereastră și spuse încet femeii, care dăduse perdeaua la o parte :

— Du-te repede, mîngîi-o și fă-o să înțeleagă că e liberă, că e în mîinile unor prieteni. Dumnezeu te va răsplăti pentru asta !

Porunci după aceea conducătorului litierei să deschidă portiera și să ajute femeii să coboare. Apoi se apropie de *don* Abbondio și, cu un chip senin, pe care preotul nu i-l văzuse și nu sperase niciodată să-l vadă, chip pe care se oglindea bucuria faptei bune ce urma să fie să-

[1] În traducerea *Divinei Comedii* de Dante Alighieri, *Infernul*, Coșbuc traduce malebolge : „văile rele". Este vorba de zece văi (bolgii), situate în cercul al optulea din infern, unde, spune Dante, sînt pedepsiți cu o cruzime nemaipomenită cei care mint, înșeală, siluiesc etc. Trecînd prin bolgia a cincea (în călătoria sa imaginară prin infern), Dante, amenințat de diavolii din această vale, este cuprins de o spaimă cumplită *(Infernul,* Cîntul al XXI-lea).

vîrșită, îi întinse mîna, spre a-l ajuta să coboare, și-i spuse încet :

— Părinte, nu vă cer iertare pentru ostenceala îndurată din pricina mea, căci ați făcut-o pentru acela care știe să răplătească și pentru biata dumneavoastră enoriașă.

După ce spuse aceste cuvinte, prinse cu o mînă frîul și cu cealaltă scara, ca să-i ajute lui *don* Abbondio să coboare.

Cuvintele acestea îl readuseră pe bietul preot la viață. Scoțind un lung suspin de ușurare, care de o oră îl chinuia, fără să-și găsească ieșire, *don* Abbondio se aplecă spre Cel-fără-nume și-i răspunse în soaptă :

— Credeți ? da, da, da... și se lăsă să alunece cît putu mai lin de pe catîrul său.

Cel-fără-nume îl legă și pe acela și, după ce spuse vizitiului să aștepte acolo, scoase o cheie din buzunar, deschise portița, intră, îl pofti pe preot și pe femei și porni înaintea lor pe o scăriță, pe care toți trei o urcară în tăcere.

CAPITOLUL XXIV

Lucia se deșteptase de scurtă vreme și își dădu toată silința să se dezmeticească, pentru a putea separa închipuirile, tulburi, zămislite în somn, de amintirile și imaginile acestei groaznice realități, care, din nenorocire, semăna atît de mult cu vedeniile îngrozitoare ale unui bolnav.

Bătrîna veni îndată lîngă ea și, cu un glas pe care și-l prefăcea blînd, îi spuse :

— Ei ! Ai dormit ? Ai fi putut să dormi în pat ; ți-am spus de atîtea ori aseară ! și, neprimind nici un răspuns, urmă pe același ton, de îndemn și dojană : Mănîncă odată ceva ; fii cu judecată ! Nu vezi cît ești de slăbită ? Ai nevoie să mănînci ! Și-apoi ce, cînd o veni, tot pe mine vrei să mă certe ?

— Nu, nu, vreau să plec de aici, vreau să mă duc la mama ! Seniorul mi-a făgăduit. El a spus : „Mîine dimineață"... Unde este seniorul ?

— A plecat ; dar a spus că o să se întoarcă numaidecît și o să facă tot ce vrei.

— A spus el asta ? A spus el asta ? Vreau să mă duc la mama, chiar acum !

Chiar atunci se auzi un zgomot de pași în camera alăturată și numaidecît o ușoară bătaie în ușă.

Femeia alergă și întrebă :

— Cine-i acolo ?

— Deschide, răspunse încetișor vocea cunoscută.

Bătrîna trase zăvorul, și Cel-fără-nume, împingînd ușor ușa, intră. Porunci bătrînei să iasă și introduse îndată pe *don* Abbondio și pe buna femeie, cu care venise. Închise apoi ușa și rămase afară, dînd poruncă bătrînei să se ducă în altă parte a castelului, cum făcuse și cu cealaltă femeie care veghease în camera alăturată.

Toată această mișcare, apariția chipurilor noi și clipa de așteptare care urmă provocară o nouă agitație sărmanei Lucia, căci, cu toate că situația de acum îi era de neîndurat, orice schimbare i se părea încă o amenințare și încă un prilej de groază. Privi cu atenție, văzu un preot, o femeie, și se liniști puțin ; se uită mai bine, să vadă dacă e el, sau nu e el, îl recunoscu pe *don* Abbondio și rămase cîteva clipe locului, cu privirea încordată ca stăpînită de vrajă. Femeia se apropie, se aplecă asupra ei, privind-o cu milă, îi luă mîinile, și, ridicînd-o îi zise cu blîndețe :

— Ah ! biată copilă ! Vino cu noi !

— Cine sînteți ? întreabă Lucia, dar, fără să aștepte răspunsul, se întoarse iar către *don* Abbondio, care stătea în picioare ceva mai încolo, cu o expresie plină de milă. Îl privi îndelung și strigă :

— Dumneata !... Dumneata ești, părinte ? Unde sîntem ? Vai, sărmana de mine, sînt zăpăcită, mi se tulbură mintea...

— Nu, nu, răspunse *don* Abbondio, eu sînt, chiar eu, curaj ! Uite, am venit să te luăm. Sînt într-adevăr preotul tău și am venit înadins. Am venit călare...

Lucia, ca și cum și-ar fi regăsit dintr-o dată toate puterile, se ridică în picioare, îi privi lung pe cei doi și exclamă :

— Ah ! Sfînta Fecioară v-a trimis !

— Desigur, spuse femeia.

— Și acum, putem pleca ? Putem într-adevăr pleca ? întrebă din nou Lucia, coborînd vocea, cu o expresie înfricoșată. Dar oamenii aceștia ? întrebă ea cu buzele strînse și tremurînd de spaimă și groază. Seniorul... omul acela, îmi făgăduise, de altfel...

— Și dînsul este aici... în persoană. A venit înadins cu noi, spuse preotul. Este afară și așteaptă. Haidem repede, nu se cuvine să lăsăm să aștepte un om de seama lui, un senior...

Atunci, cel despre care se vorbea împinse încetișor ușa, intră și făcu cîțiva pași în odaie.

Lucia, care puțin mai înainte nu dorea să-l vadă decît pe el, ba chiar, neavînd nici o altă nădejde pe lume, nu-l

aștepta decît pe el, acum, după ce văzuse chipuri și auzise voci prietenești, nu putu să-și înfrîngă o mișcare iute de dezgust și de groază. Tresări, își ținu răsuflarea și, strîngîndu-se lîngă buna femeie, își lipi iute fața de pieptul ei.

Cel-fără-nume, la vedea acelui chip, pe care în seara trecută n-avusese tăria să-l privească de-a dreptul, chip atît de ofilit acum, atît de veștejit, de obosit și tulburat de îndelungata suferință și de nemîncare, rămase locului. Apoi, văzînd acea mișcare de groază, își plecă ochii și stătu o vreme nemișcat și mut ; abia mai tîrziu, răspunzînd la ceea ce sărmana fată nu spusese, strigă :

— E adevărat, iartă-mă !

— Vine să te elibereze ! Nu mai e același om ; s-a făcut bun, nu auzi că-ți cere iertare ? spunea femeia la urechea Luciei.

— Ce vrei mai mult ? Hai, înalță capul, nu fi copil ! Hai, ca să putem pleca mai repede, îi spuse *don* Abbondio.

Lucia înălță capul, îl privi pe Cel-fără-nume și, văzînd fruntea lui plecată și acea căutătură rușinată și abătută, simți în inima ei cum se amestecă mulțumirea, recunoștința și mila. Și strigă :

— Vai, bunul meu senior, Dumnezeu să vă răsplătească pentru că v-ați îndurat de o biată fată !

— Și dumitale să-ți dea însutit binele care mi-l fac vorbele ce spui !

După ce rosti aceste cuvinte, merse spre ușă și ieși primul. Înviorată, Lucia îl urmă, împreună cu femeia, care-i întinsese brațul, și cu *don* Abbondio, care venea în urmă. Coborîră astfel mica scară și ajunseră la ușa ce dădea în curte. Cel-fără-nume o deschise larg, merse spre litieră și deschise portiera cu o politețe aproape sfioasă (două lucruri noi la el), susținînd-o pe biata Lucia de braț și ajutînd-o să urce, împreună cu însoțitoarea ei. Dezlegă apoi catîrul lui *don* Abbondio și-l ajută și pe el să încalece.

— Oh, ce cinste ! spuse aceasta și se urcă mult mai sprinten ca prima dată.

Convoiul porni îndată ce seniorul încălecă. Ținea capul sus și privirea lui își reluase obișnuita expresie poruncitoare.

„Bravii", care se aflau de-a lungul drumului, vedeau pe obrazul lui semnele unei mari preocupări, ale unei preocupări extraordinare, dar nu înțelegeau și nici nu puteau înțelege mai mult.

În fortăreață nu se aflase încă despre marea schimbare care se petrecuse în acest om, și nici unul dintre ei nu ar fi putut merge desigur cu închipuirea pînă ocolo. Femeia se grăbise să tragă perdelele litierei, apoi, luînd cu dragoste mîinile Luciei, o liniști cu vorbe de compătimire și de duioasă prietenie. Dîndu-și seama că, în afară de oboseală și de chinurile îndurate, învălmășeala și neînțelegerea evenimentelor o împiedicau pe sărmana copilă să simtă toată bucuria eliberării, ea îi spunea tot ceea ce putea găsi mai potrivit ca să-i limpezească și să-i descurce gîndurile. Așa, bunăoară, îi spuse numele satului spre care mergeau.

— E adevărat ? întreabă Lucia, care știa cît de aproape era acest sat de al lor. Oh, sfîntă Fecioară Maria, îți mulțumesc ! Mamă ! Mamă !

— Vom trimite după ea, spuse femeia, fără să știe că lucrul se și făcuse.

— Ah, da, da, Dumnezeu să vă răsplătească ! Și dumneata cine ești ? Cum ai venit ?

— Preotul nostru m-a trimis, spuse femeia, pentru că acest senior (Dumnezeu i-a înmuiat sufletul, fie binecuvîntat !) a venit în satul nostru să stea de vorbă cu cardinalul, căci omul acela sfînt e la noi în vizită. Seniorul s-a căit de groaznicele lui păcate, vrea să-și schimbe viața și i-a spus cardinalului că furase o biată fată nevinovată (adică pe dumneata), în înțelegere cu un alt ticălos fără frica lui Dumnezeu, despre care preotul nu mi-a spus cine era.

Lucia ridică ochii la cer.

— Dumneata trebuie să știi, continuă femeia. În sfîrșit, seniorul cardinal s-a gîndit că, fiind vorba de o tînără fată, era nevoie ca o femeie s-o însoțească ; a spus preotului să caute una, și preotul a avut bunătatea să mă cheme pe mine.

— Ah ! Dumnezeu să te răsplătească pentru bunătatea dumitale !

— Eh, nu-i mare lucru, scumpă copilă ! Iar preotul mi-a spus să te încurajez și să fac orice ca să te liniștesc numaidecît și să-ți arăt că Dumnezeu te-a salvat printr-o minune.

— Oh, da, printr-o minune, sfînta Fecioară mi-a întins mîna !

— Și să ai curaj să ierți pe cei care ți-au făcut rău, să fii fericită că Dumnezeu ți-a arătat îndurarea lui și să te rogi pentru senior, căci, în afară de fapta bună pe care o s-o faci, vei simți o mare bucurie în adîncul sufletului.

Lucia răspunse printr-o privire care exprima încuviințarea tot atît de limpede cum ar fi făcut-o prin vorbe, dar cu o blîndețe pe care cuvintele n-ar fi putut-o exprima.

— Buna mea copilă, urmă femeia, cum preotul tău se găsea în satul nostru (căci au venit atît de mulți din toate părțile), seniorul cardinal s-a gîndit să-l trimită și pe el, dar nu ne-a fost de prea mare ajutor. Auzisem și înainte că este un om de nimic, dar în această împrejurare am văzut cu ochii mei că e într-adevăr mai fricos decît un iepure.

— Și acest om, întrebă Lucia, acesta... care a devenit bun... cine e ?

— Cum, nu știi ? zise femeia și îi spuse numele.

— Oh ! Dumnezeule mare ! exclamă Lucia.

De nenumărate ori auzise rostindu-se acest nume de groază în împrejurări în care juca rolul căpcăunului din basme. Și acum, la gîndul că fusese în mîna unui om atît de groaznic și că se afla încă sub binevoitoarea lui protecție, la gîndul unei atît de înspăimîntătoare primejdii și al unei eliberări atît de neprevăzute, știind cine era omul al cărui chip îl văzuse atît de ursuz, apoi mișcat, apoi blînd, rămase în extaz, nemaiputînd decît să repete din cînd în cînd : „Dumnezeule mare !...“

— Într-adevăr, mare e puterea Domnului, spuse femeia. Aceasta va fi o ușurare pentru o mulțime de oameni din regiune și de prin împrejurimi. Cînd te gîndești cîtă lume tremura de frica lui ! Iar acum, după cîte mi-a spus preotul nostru (și apoi e destul să-l privești), e un sfînt. De altfel, s-a și văzut asta după faptele lui.

Dacă am spune că buna noastră femeie nu era roasă de curiozitatea de-a ști ceva mai mult despre această mare aventură, în care juca și ea un rol, ar fi poate o minciună. Dar, spre lauda sa, trebuie adăugat că, fiind cuprinsă de o milă plină de respect față de Lucia și avînd conștiința gravității și demnității misiunii sale, nu se gîndi nici o clipă să-i pună vreo întrebare, indiscretă și zadarnică. Toate cuvintele pe care i le spuse pe drum fură cuvinte de încurajare și de grijă față de sărmana copilă.

— Dumnezeu știe de cînd n-ai mai mîncat !

— Nu-mi mai amintesc !... De mult.

— Biată fată ! Ai avea nevoie de hrană.

— Ah, da !... răspunse Lucia cu voce slabă.

— La mine, slavă Domnului, vom găsi cîte ceva. Hai, fii curajoasă ! Nu sîntem prea departe.

Lucia căzu obosită în fundul litierei, ca și cum ar fi ațipit, și femeia o lăsă să se odihnească. În ceea ce-l privește pe *don* Abbondio, deși întoarcerea nu-i mai pricinuia aceeași teamă ca drumul la venire, nici aceasta nu fu o călătorie de plăcere. De acum se risipise marea lui spaimă, simți cum i se ia o piatră de pe inimă, dar numaidecît începură să-l sîcîie o sută de alte plictiseli, așa după cum în locul de unde se smulge un copac mare pămîntul rămas gol nu întîrzie să se acopere cu buruieni.

Începu să fie mai sensibil la tot ce-l înconjura, și motive de îngrijorare se găsiră cu duiumul, atît în ceea ce privea prezentul, cît și viitorul. Acuma, bunăoară, simțea mai mult ca la venire neplăcerile acestui fel incomod de a călători, cu care nu era obișnuit, mai ales cînd coborî de la castel pînă în fundul văii.

Conducătorul, ascultînd de îndemnul Celui-fără-nume, mîna iute de tot, și cei doi asini îl urmăreau în același pas, așa încît se întîmpla ca pe anumite povîrnișuri mai repezi sărmanul *don* Abbondio să se plece înainte și, ca să rămînă în șa, era silit să se țină zdravăn cu mîinile de oblînc, fără a cuteza însă să le spună celorlalți să meargă mai încet, căci, pe de altă parte, ar fi dorit să se vadă cît mai repede scăpat din acest ținut. Mai mult chiar, de

cîte ori avea de făcut vreun urcuș pe vreo muche de deal, asinul, după obiceiul animalele de felul lui, mergea numai pe muchea drumului, pășind chiar lîngă marginea prăpastiei. *Don* Abbondio vedea atunci sub el adîncimi mari și văgăuni primejdioase, unde s-ar fi făcut praf, după părerea lui, dacă ar fi căzut.

„Și tu, îi spunea în gînd dobitocului de sub el, ești stăpînit de aceeași blestemată furie de a căuta primejdia, cînd e atîta loc mai încolo, pe drum!" și trăgea zadarnic de dîrlog în cealaltă parte.

Așa că, deși tremura de groază și enervare, se lăsă în voia animalului.

„Bravii" nu-i mai inspirau aceeași groază, acum, cînd știa cu precizie ce era în sufletul seniorului.

„Dar, își spunea el, dacă vestea căinței lui se va răspîndi cîtă vreme ne aflăm noi prin aceste locuri, și acești oameni ar primi-o nu știu cum? Cine știe ce se va întîmpla! Dacă-și vor închipui că eu am venit anume ca să fac pe misionarul? Dumnezeu să mă apere! Ar fi în stare să mă martirizeze!"

Încruntarea Celui-fără-nume nu-l mai înspăimînta.

„Ca să-i stăpînești pe banditii aceștia, gîndea el, e neapărată nevoie să ai o mutră ca lui, înțeleg eu bine. Dar de ce trebuie tocmai eu să mă găsesc în mijlocul lor?"

În sfîrșit, ajunseră în fundul văii și ieșiră apoi din ea.

Fruntea Celui-fără-nume se descreți. *Don* Abbondio căpătă o expresie mai firească, săltă capul dintre umeri, își dezmorți brațele și picioarele, se ținu mai drept în șa, ceea ce îi dădea altă ținută; respiră mai în voie și, liniștit pentru prezent, începu să întrevadă însă primejdii în viitor. „Ce va spune ticălosul de *don* Rodrigo? Să rămînă cu buzele umflate, acoperit de dispreț și rușine? I se va părea, fără îndoială, greu să înghită așa ceva. Acum va deveni și mai îndrăcit! Și se va mînia și pe mine, pentru că m-am amestecat în treaba asta! Ah, dacă atunci a avut curajul să-mi trimită diavolii aceia să mă amenințe în drum, acum Dumnezeu știe ce va mai fi în stare să facă!... Firește, nu-și va putea arăta mînia față de senioria-sa ilustrissimă — e prea sus pentru el — și va fi deci silit să-și înghită necazul. Dar așteptînd

clipa răzbunării, își va păstra otrava în suflet, și, cu siguranță, va trebui să și-o verse asupra cuiva... Parcă nu se știe cum se isprăvesc asemenea istorii ?! Loviturile cad totdeauna mai jos, și s-alege praful de noi ! Pe Lucia bineînțeles că senioria-sa ilustrissimă o va pune la adăpost, celălalt nefericit, care a fugit, e în afara pericolului (și, de altfel, a pățit și el destule !), așa că iată-mă pe mine țapul ispășitor ! Ar fi într-adevăr o barbarie ca, după ce am îndurat atîtea neajunsuri și necazuri, fără să-mi mulțumească nimeni, să mai plătesc și oalele sparte ! Ce va face acum senioria-sa ilustrissimă ca să mă apere, după ce m-a aruncat în primejdie ? Poate el să mă asigure că acest blestemat nu-mi va juca o festă și mai rea decît data trecută ? Și apoi are atîtea pe cap, trebuie să se îngrijească de atîtea... Parcă te poți îngriji de toate dintr-o dată ? Oameni din ăștia lasă uneori lucrurile și mai încurcate decît înainte. Cei care fac bine nu-l fac decît în mare, apoi, după ce și-au împlinit plăcerea aceasta, nu-i mai interesează de loc și nu-și bat capul să vadă tot ce urmează, pe cînd cei care au chef să facă rău, ah ! ăia își dau cu totul altfel de silință, nu lasă nimic la întîmplare, țin totul în mînă pînă la urmă și nu se liniștesc, pentru că ticăloșia îi roade și nu le dă pace. Trebuie să mă duc eu să spun că am făcut totul din porunca senioriei-sale ilustrissime, și nu de voia mea ? Asta ar însemna că țin cu nedreptatea. Oh ! Doamne sfinte ! De partea nedreptății, eu ? Mare bucurie a mai dat peste mine, ce să zic ! Cel mai bine ar fi să-i povestesc totul Perpetuei, apoi s-o las pe ea să răspîndească știrea pretutindeni. De nu i-ar veni monseniorului ideea să facă ceva spectaculos, vreo scenă fără rost, în care să mă bage și pe mine ! În orice caz, cum vom ajunge, mă duc repede și îi fac o plecăciune, dacă a ieșit din biserică ; dacă nu, îi transmit scuzele mele și fug acasă. Lucia e în mîini bune, nu mai are nevoie de mine, și după atîtea străduințe și oboseală, pot și eu să-mi îngădui puțină odihnă ! Și apoi... ferească cerul să-l cuprindă pe monsenior curiozitatea de-a afla toată povestea, și eu să fiu silit să dau socoteală de întîmplarea cu căsătoria... Asta ar mai lipsi ! Dar dacă va veni să-mi viziteze paro-

hia ? La urma urmei, fie ce-o fi, nu vreau să mă amărăsc înainte de vreme, sînt și așa sătul de necazuri ! Deocamdată să mă întorc acasă. Atîta timp cît monsenioru! va rămîne pe aceste meleaguri, *don* Rodrigo nu va îndrăzni să facă nebunii. Și apoi... după ?... Ah ! Văd că n-o să-mi sfîrșesc viața prea bine !"

Cînd sosiră, slujba religioasă nu se terminase încă. Cortegiul lor trecu prin mijlocul aceleiași mulțimi, tot atît de impresionantă ca la început, apoi se despărți în două. Cei doi călăreți cotiră spre o piață, unde se afla casa preotului, iar litiera își urmă drumul spre casa femeii. *Don* Abbondio se ținu de cuvînt. De cum descălecă se înclină adînc în fața Celui-fără-nume și-l rugă să binevoiască a-l scuza față de monsenior, deoarece era nevoit să se întoarcă fără întîrziere la parohia sa, pentru treburi urgente.

Plecă să-și caute ceea ce el numea calul său, adică bastonul, pe care-l lăsase într-un colț al săliței, și apoi o porni la drum. Iar Cel-fără-nume rămase să aștepte întoarcerea monseniorului de la biserică.

După ce o așeză pe Lucia pe cel mai bun scaun și în locul cel mai de seamă al bucătăriei, femeia care o însoțise se și puse pe treabă, ca să pregătească o mică gustare, respingînd cu asprime blîndă toate mulțumirile și toate scuzele fetei. Ațîțînd cu vreascuri focul ce ardea mai de mult sub o oală în care înota un clapon, așteptă să dea supa în colocot și, umplînd o farfurie în care pusese niște bucățele de pîine, o ospătă pe Lucia. Văzînd apoi cum biata fată prinde viață cu fiecare lingură de supă, se felicită singură și cu glas tare că totul se întîmplase într-o zi, cînd, după cum spunea ea, avea ceva mai bun de mîncare.

— Tot omul se silește să pună pe masă lucruri cît mai bune, spuse ea, în afară de oamenii săraci, care abia dacă au o bucată de pîine neagră ori mămăligă de mei... Dar cred că acum nădăjduiesc și ei să capete ceva de la un stăpîn atît de milostiv. Noi, slavă Domnului, nu sîntem dintre ei ; cu meseria bărbatului meu și cu puținul ce-l mai avem, o scoatem la capăt. Așa că mănîncă fără grijă,

căci în curînd va fi gata și friptura și-o să te întremezi mai bine

După ce spuse aceste lucruri, se întoarse să se ocupe de mîncare.

Simțindu-se mai în putere și mai liniștită, Lucia voi ca după aceasta să se pieptene puțin, îndemnată de un instinct al curățeniei și al pudoarei. Așa că își strînse și își înnodă cozile, care-i cădeau în dezordine, își potrivi șalul pe piept și în jurul gîtului. În acea clipă, însă, degetele i se încurcară în mătăniile atîrnate de gît, le privi și o cuprinse îndată o tulburare, căci amintirea juruinței făcute și uitate în zăpăceala pricinuită de atîtea senzații noi se deșteptă în minte ei și-i apăru limpede și precisă. Atunci, toate puterile spiritului său, abia trezite, fură din nou zdrobite. Și dacă sufletul ei n-ar fi fost pregătit de mult printr-o viață de puritate, de resemnare și de credință, tristețea și regretul simțite în clipa aceea ar fi copleșit-o cu desăvîrșire. După o învălmășeală de gînduri, pe care nici o vorbă n-ar putea-o reda, primele cuvinte ce-i trecură prin minte fură : „Ah ! nenorocita de mine ! Ce-am făcut ?“ Dar abia gîndi astfel, că și fu cuprinsă de spaimă. Își aminti de împrejurările în care făcuse juruința, de spaima ei cumplită atunci cînd nu avea nici o nădejde de salvare, de înflăcărarea cu care se rugase, de forța sentimentului care-o silise la acea juruință, încît acum, după ce dobîndise îndurarea cerută, căința i se păru un sacrilegiu, o înșelăciune față de Dumnezeu și de sfînta Fecioară. Socoti de asemenea că o astfel de necredință îi va pricinui noi și grozave nenorociri, la venirea cărora nu va mai putea spera în nimic, oricît s-ar mai ruga ea, și se grăbi să se lepede și de acea căință de moment. Își scoase deci mătăniile din jurul gîtului și, strîngîndu-le în mîna sa tremurătoare, își reînnoi juruința, cerînd în același timp, cu o rugăciune plină de umilință și de smerenie, puterea ca s-o poată îndeplini și să fie ferită de gînduri și împrejurări care, chiar dacă n-ar putea să-i înfrîngă sufletul, ar putea totuși să i-l chinuiască.

Renzo, firește, nu se mai putea întoarce, și depărtarea dintre ei, deși păruse pînă atunci un lucru cumplit,

îi apăru acum ca o hotărîre a providenței, care unise, în vederea aceluiași scop, ambele întîmplări. Așa încît căută să se convingă că cea dintîi era motivată, iar cea de-a doua spre fericirea ei, și, pradă acestor gînduri, încearcă să se încredințeze că tot această providență va ști să-și desăvîrșească opera, să-l facă și pe Renzo să se resemneze, să nu se mai gîndească nici el...

Dar abia îi trecu prin minte acest gînd, că o nouă tulburare îi cuprinse sufletul și o buimăci. Simțind că era gata să se căiască din nou, biata fată se refugie iar în rugăciuni, își reînnoi juruința și căzu pradă unui alt zbucium, din care nu se putea smulge, să fim iertați de comparație, ca un învingător acoperit de răni, care se ridică, lăsîndu-și dușmanul la pămînt, doborît, dar nu ucis.

Chiar atunci se auziră apropiindu-se niște pași grăbiți și strigăte de bucurie. Era mica familie a gazdei, care se întorcea de la biserică. Două fetițe și un băiețel intrară țopăind, se opriră o clipă, mirați, să se uite la Lucia, apoi alergară la mama lor.

Unul dintre copii întrebă cine era necunoscuta, de ce venise, iar altul vru să povestească toate frumusețile pe care le văzuse, încît buna femeie trebui să repete de cîteva ori : „Tăceți, tăceți !" După aceea intră și stăpînul casei, cu pas liniștit, dar cu o grijă prietenoasă zugrăvită pe față. Era, dacă nu v-am spus pînă acum, croitorul satului și al împrejurimilor, un om care știa să citească și citise într-adevăr de mai multe ori *Leggendario de' Santi, Guerin Meschino* și *Reali din Francia* [1] și trecea, față de consătenii săi, drept un om de litere și de știință, laudă pe care el n-o primea din modestie, spunînd numai că-și greșise vocația și că, dacă ar fi învățat la școală, ca alții... În sfîrșit, era un om foarte bun la suflet. Fiind de față cînd preotul venise s-o roage pe nevastă-sa să plece în această pioasă călătorie, nu numai că își dăduse încuviințarea, dar ar fi îndemnat-o și el dacă ar fi fost nevoie. Și acum, cînd slujba religioasă, pompa, mulțimea de cre-

[1] Lucrări din literatura medievală, pe atunci foarte răspîndite, reprezentînd culegeri de legende despre viețile sfinților și ale martirilor sau compilații de legende cavalerești

dincioși și, mai ales, predica înaltului cardinal exaltaseră bunele lui sentimente, se întorcea acasă cu nerăbdare și cu o mare dorință de a afla rezultatul expediției : de a ști că nevinovata fată fusese salvată.

— Iată te uită ! îi spuse femeia de cum îl văzu intrînd și i-o arătă pe Lucia, care se roși, se sculă și începu să bîlbîie cîteva cuvinte de scuză.

Dar bărbatul, apropiindu-se de tînăra copilă, o întrerupse, întîmpinînd-o cu bucurie și cu vorbele :

— Fii binevenită în această casă ! Dumneata ne arăți că cerul ne binecuvîntează casa ! Ce bucuros sînt că te văd la noi ! Eram sigur că vei ajunge cu bine, pentru că niciodată Dumnezeu nu începe o minune fără s-o sfîrșească și sînt foarte fericit să te văd aici, sărmană copilă. E un lucru înălțător să vezi făptuindu-se o minune !

Și să nu ne închipuim că el era singurul care judeca astfel lucrurile, pentru că citise *Viețile sfinților*. Nu numai în sat, ci și în împrejurimi, cît timp s-a pomenit de această întîmplare, s-a vorbit ca despre o minune, și nici nu i s-ar fi putut spune altfel, deși i se adăugau multe înfloriturі.

Apropiindu-se de soția sa, care lua oala din lanțurile ce-o țineau, o întrebă încet :

— A mers bine totul ?

— Foarte bine, o să-ți povestesc mai tîrziu.

— Da, da, pe îndelete.

După ce puse din nou masa, stăpîna se duse și-o luă pe Lucia, o așeză la loc de cinste și, tăind o aripă de clapon, i-o puse în farfurie. Se așezară apoi și ea cu bărbatul său, și amîndoi o îndemnau cu dragoste pe biata copilă, obosită și sfioasă, să prindă curaj și să mănînce. După ce înghiți de cîteva ori, croitorul începu a vorbi cu multă emfază, fără să ia în seamă întreruperile copiilor care mîncau stînd în picioare și care, în acea zi, văzuseră prea multe lucruri extraordinare ca să mai poată sta liniștiți să asculte. Croitorul descria solemnitățile ceremoniei, apoi sărea la convertirea miraculoasă. Dar revenea adesea la predica înaltului prelat, care îl impresionase în mod deosebit.

— Trebuia să-l vezi acolo, în fața altarului... spunea el. Un senior atît de nobil, comportîndu-se ca un simplu preot...

— Și avea ceva de aur pe cap, spuse una dintre fetițe.

— Tu să taci din gură ! Și cînd mă gîndesc că un senior atît de nobil și un om atît de învățat, care după cum se spune, a citit toate cărțile care există — lucru neajuns încă de nimeni, niciodată, nici chiar la Milano — cînd mă gîndesc că a vorbit astfel, ca toată lumea să-l înțeleagă...

— Am înțeles și eu, spuse cealaltă mică vorbăreață.

— Taci din gură ! Ce puteai să înțelegi tu ?

— Am înțeles că explica *Evanghelia* în locul preotului.

— Ți-am spus să taci ! Nu vorbesc, bineînțeles, de cei care știu cîte ceva, căci e firesc ca aceștia să înțeleagă, dar chiar cei mai tari de cap, cei mai neștiutori urmăreau cu ușurință predica. Bineînțeles, că dacă le-ai cere să repete cuvintele spuse de cardinal, n-ar putea să spună nimic limpede, dar înțelesul îl au întipărit în minte. Și, cu toate că n-a pomenit vreodată numele acelui senior, ce bine se înțelegea că e vorba de el ! Ca să-l înțelegi, era de ajuns să-l privești cînd avea ochii plini de lacrimi... A plîns atunci toată lumea...

— Așa e ! strigă de jos băiețașul. Dar de ce plîngeau așa, tată, ca niște copii ?

— Taci ! Sînt și inimi împietrite în satul nostru. Dar el ne-a făcut să vedem adevărul, ne-a mișcat atîta, încît, deși e foamete, am înțeles că trebuie să mulțumim bunului Dumnezeu și să căutăm a face tot ce putem ca să ne ajutăm unii pe alții și să fim voioși, căci nu este nici o nenorocire să fii sărac. Nenorocirea este să faci rău. Și acestea nu sînt numai vorbe goale, fiindcă se știe că și el trăiește ca un om sărac și își ia pîinea de la gură, s-o dea celor cărora le e foame, cînd ar putea foarte bine să trăiască în huzur, mai ușor decît oricine... Ah ! ce mult îți place să-l asculți pe omul ăsta cum vorbește ! El nu-ți spune cum fac alții : „Fă ce-ți spun eu, nu ce fac eu". Și apoi ne-a arătat că și cei care nu sînt bogați trebuie să-și împartă bunurile cu cei lipsiți, dacă au mai mult decît au neapărată nevoie.

Aici el își întrerupse povestirea, ca luat prin surprindere de un gînd. Stătu o clipă să chibzuiască, apoi puse pe o farfurie cîte o porție din fiecare fel din bucatele ce se aflau pe masă și, după ce mai puse și pîine, bägă farfuria într-un șervet, pe care-l legă la cele patru colțuri, și întinse legătura fetiței celei ma mari.

— Ține-aici ! Apoi îi puse în cealaltă mînă o sticlă de vin și-i mai spuse : Du-te alături, la Maria văduva, dă-i toate acestea și spune-i să se ospăteze din ele cu copilașii. Dar să-i vorbești frumos, mă înțelegi, să nu-i pară că-i dai de pomană. Și să nu mai spui nimic la nimeni, dacă întîlnești pe cineva, și ai grijă să nu spagi ceva !

Lucia simți că i se umplu ochii de lacrimi și fu cuprinsă de o duioasă emoție, care, ca și povestirea dinainte, o mișcă și îi ușură sufletul mai mult decît ar fi izbutit să facă orice discurs.

Încîntată de aceste descrieri, de ideea impunătoarei solemnități, de emoțiile prin care trecuse, de pietate și admirație și înflăcărată de căldura povestitorului, mintea ei părăsi gîndul propriilor suferințe și, reamintindu-și-le acum, se simțea mai tare și gata să le înfunte.

Chiar cînd își aduse aminte de marele său sacrificiu, simți în suflet un fel de bucurie austeră și solemnă, dar îi mai rămînea și o oarecare amărăciune.

După o vreme, intră preotul satului și spuse că era trimis de cardinal să afle vești despre Lucia, să anunțe că monseniorul dorește s-o vadă în cursul zilei și să aducă în același timp multe mulțumiri celor doi soți.

Uimiți toți trei și pradă unor puternice emoții, nu găseau cuvintele potrivite ca să mulțumească pentru astfel de atenții din partea unui om atît de nobil.

— Dar mama dumitale n-a sosit încă ? întrebă preotul pe Lucia.

— Mama mea ? întrebă fata.

Aflînd apoi că preotul trimisese după ea din porunca arhiepiscopului, își duse șorțul la ochi și izbucni într-un hohot de plîns, care se prelungi multă vreme după plecarea preotului.

Cînd în sfrșit, simțămintele clocotitoare pe care această veste le trezise în inima ei se mai liniștiră, copila își aminti de bucuria de a-și vedea mama, atît de apropiată și atît de nesperată cu cîteva ceasuri în urmă, bucurie pe care o ceruse și o pusese ca un fel de condiție a juruinței făcute. „Fă să mă întorc cu bine lîngă mama", spusese ea, și aceste cuvinte îi reveneau în minte cu toată claritatea. Se hotărî, mai mult ca oricînd, să-și țină făgăduiala și se dojeni din nou, și mai aspru, pentru părerea de rău ce-o simțise o clipă.

De altfel, în momentul cînd se vorbea despre ea, Agnesa nu se găsea decît la o foarte mică depărtare. E ușor de închipuit ce simțise sărmana femeie cînd primise o invitație atît de neașteptată și cînd auzise vestea tulbure și încurcată despre întîmplarea misterioasă, pe care mesagerul n-o putea desluși și despre care nici nu-i putea da cine știe ce amănunte.

După ce-și pusese mîinile în păr, după ce strigă de mai multe ori: „Ah, Dumnezeule! Ah, sfîntă Fecioară!" după ce-i adresă mesagerului mulțime de întrebări, la care acesta nu știa ce să răspundă, sări în grabă în căruță, văitîndu-se tot drumul și punînd întrebări zadarnice.

Pe drum, însă, la un anumit loc, se întîlniră cu *don* Abbondio, care venea liniștit, cu bastonul în mînă. După cîte un : „Ah!" dintr-o parte și din cealaltă, preotul rămase locului, iar Agnesa porunci căruțașului să oprească și coborî, apoi se traseră la o parte într-o pădurice de castani de la marginea drumului.

Don Abbondio îi povesti ceea ce știa, și ceea ce fusese nevoit să vadă cu propriii săi ochi. Nu era chiar deslușit ce spunea, dar Agnesa avu măcar siguranța că Lucia se afla într-un loc sigur și răsuflă ușurată.

Preotul ar fi vrut să aducă discuția în așa fel, încît s-o poată învăța pe Agnesa în ce fel trebuia să se poarte cu cardinalul, dacă acesta, cum era probabil, ar fi vrut să le vadă, pe ea și pe fiica ei, și mai ales să nu pomenească nici un cuvînt despre căsătorie... Dar băgînd de seamă că preotul nu vorbea decît în interesul lui, Agnesa îl lăsă și nu-i făgădui nimic, căci avea altele în gînd, și o porni mai departe la drum.

În sfîrșit, căruța cu Agnesa se opri în fața casei croitorului. Lucia se ridică în grabă ; Agnesa coborî și se repezi în casă ; se aruncară una în brațele celeilalte. Nevasta croitorului, singura de față la această scenă, le spuse vorbe de încurajare, le liniști și se bucură alături de ele, apoi, discretă, le lăsă singure, pretextînd că se duce să pregătească un pat, întrucît de bine, de rău, va găsi ea cu ce să facă unul, deoarece au tot ce le trebuie pentru asta și nu le-ar da nici o bătaie de cap și, în orice caz, atît ea, cît și bărbatul ei, ar fi preferat să doarmă pe jos decît să lase să fie găzduite în altă parte.

După ce se îmbrățișară și plînseră un timp, Agnesa vru să afle nenorocirile Luciei, și aceasta începu să le povestească, plină de amărăciune.

Dar, așa cum știe și cititorul, era o poveste pe care nimeni n-o cunoștea în întregime ; chiar pentru Lucia rămîneau anumite părți obscure și cu totul de neînțeles, mai ales acea cumplită potriveală cu groaznica trăsură oprită în drum tocmai cînd ea trecea pe acolo din întîmplare, fapt asupra căruia mama și fiica făceau tot felul de presupuneri, fără să găsească vreo explicație sau să se apropie de adevăr. Dar în ceea ce privește principalul autor al acestei odioase uneltiri, nu se îndoiau măcar o clipă, nici una, nici alta, că este *don* Rodrigo.

— Ah, suflet negru, ah, diavol afurisit ! exclamă Agnesa. Dar îi vine și lui rîndul, și Dumnezeu îl va răsplăti după faptele lui, iar atunci va vedea el !...

— Nu, mamă, nu, întrerupse Lucia, nu-i dori suferința... Dacă ai fi încercat-o ! Nu, nu, să ne rugăm mai degrabă bunului Dumnezeu și sfintei Fecioare pentru el, pentru ca Dumnezeu să-i îmblînzească inima, cum l-a îmblînzit și pe celălalt senior, care era mai rău decît el, și acum e un sfînt !

Dezgustul și groaza pe care le simțea reamintindu-și întîmplările atît de apropiate și înspăimîntătoare o făcură să se întrerupă în repetate rînduri și să spună de mai multe ori că nu se mai simțea în stare să continue, reluînd cu greu firul povestirii, după ce vărsa multe lacrimi. Dar un alt fel de sentiment o făcu să șovăie într-un anumit punct al povestirii sale, momentul juruinței. Tea-

ma că maică-sa o s-o dojenească și-o s-o învinuiască de nesocotință și de pripire, sau că o să-i vorbească, așa cum făcuse atunci, cu prilejul nunții, despre vreo nouă regulă de conștiință, pe care avea s-o silească și pe ea s-o accepte, și mai cu seamă teama ca nu cumva sărmana femeie să povestească totul cuiva, ca să se lămurească și să ceară un sfat, divulgîndu-i astfel taina, o făcură pe Lucia să simtă o rușine de neînchipuit ; iar în afară de asta, sfiala pe care fata o simțea chiar și față de maică-sa, precum și o silă de neînțeles, ce o împiedica să vorbească despre asemenea lucruri, o făcură să treacă sub tăcere această întîmplare atît de importantă și să-și propună a-și deschide inima mai întîi părintelui Cristoforo.

Dar cît de mare îi fu uimirea cînd, întrebînd de el, maică-sa îi răspunse că nu mai era acolo, că fusese trimis într-o altă regiune, foarte departe, într-un ținut cu nume greu de rostit.

— Și Renzo... spuse Agnesa.

— E în siguranță, nu-i așa ? zise cu grabă Lucia.

— Asta e neîndoielnic, toți o spun, și se crede că ar fi plecat în ținutul Bergamului, dar nimeni nu poate ști bine unde, iar el nu ne-a dat pînă acum nici o știe. Se vede că n-a găsit încă prilejul.

— Ah ! dacă e în siguranță, Domnul fie binecuvîntat ! spuse Lucia și încercă tocmai să schimbe vorba cînd discuția fu întreruptă de o întîmplare neașteptată : sosirea cardinalului arhiepiscop.

Acesta, întors de la biserică, unde-l lăsasem, după ce află de la Cel-fără-nume fericita reîntoarecere a Luciei, se așeză la masă, poftind pe senior la dreapta sa, în mijlocul unui cerc de parohi, care nu se mai săturau privind chipul temutului senior atît de îmblînzit acum, dar fără urmă de slăbiciune, atît de umil, dar fără lașitate, comparîndu-l cu imaginea și ideea pe care și le făcuseră altădată despre el.

Strîngîndu-se masa, cardinalul și Cel-fără-nume se retraseră din nou împreună. După o convorbire care dură mai mult decît cea dintîi, Cel-fără-nume plecă spre castel, călare pe același catîr cu care venise de dimineață, iar cardinalul, chemîndu-l pe preot, îi spuse că dorește să fie condus la casa unde era adăpostită Lucia.

— Oh, monseniore, răspunse preotul, nu trebuie să vă osteniți ! Voi trimite îndată să le cheme aici pe tînără, pe mama ei, dacă a venit, și chiar pe gazde ; dacă vreți, pe toți cei pe care-i dorește senioria-voastră.

— Dorese ca eu să mă duc la ei, răspunse Federigo.

— Senioria-voastră ilustrissimă nu trebuie să se ostenească. Voi trimite îndată să-i cheme, e un lucru de o clipă, stărui preotul (care, de fapt, era un om cinstit) cu stîngăcie, neînțelegînd că arhiepiscopul voia, prin această vizită, să cinstească nenorocirea, nevinovăția, ospitalitatea și în același timp propria sa misiune.

Așa că superiorul, exprimîndu-și din nou și categoric dorința, inferiorul se înclină, și împreună o porniră către casa croitorului.

Cînd cele două personaje se iviră pe drum, toți cei care se găseau pe acolo le ieșiră în cale, și în cîteva clipe se adună o mulțime de oameni din toate părțile, unii înghesuindu-se pe marginea drumului, alții urmărindu-i. Preotul spunea mereu : „La o parte, dați-vă înapoi, în lături !", dar Federigo îi spunea preotului : „Lăsați, lăsați, să facă ce vor !" Și astfel, cînd ridicînd mîna, ca să binecuvînteze mulțimea, cînd coborînd-o, ca să mîngîie copiii întîlniți în cale, Federigo ajunse în fața casei. Intră, iar mulțimea rămase îngrămădită afară.

În această mulțime se găsea însă și croitorul, care-l urmase pe cardinal, ca și ceilalți, cu privirea ațintită și gura căscată întrebîndu-se unde o să se ducă, fără a bănui cîtuși de puțin că țința înaltului prelat era chiar casa lui. Cînd își dădu seama de acest lucru, începu să-și facă loc, vă închipuiți cu ce zarvă, strigînd și repetînd : „Lăsați să treacă pe cel ce trebuie să treacă !" și intră și el.

Agnesa și Lucia, care auziseră zgomotul ce creștea în uliță, tocmai se întrebau ce putea fi, cînd ușa se deschise, și cardinalul arhiepiscop, împreună cu preotul satului intrară în casă.

— Ea e ? întrebă arhiepiscopul pe preot, și la semnul afirmativ al acestuia, merse spre Lucia, care la fel ca și mama sa, rămăsese pe loc, nemișcată și mută de uimire și de sfială.

Dar timbrul acestei voci, expresia, ținuta și mai ales cuvintele lui Federigo le dădură numaidecît curaj.

— Biată copilă, începu el, Dumnezeu a vrut să fii pusă la o grea încercare, dar ți-a arătat că veghează asupra dumitale, că nu te-a uitat. El a făcut să te întorci cu bine, sănătoasă și teafără, și s-a slujit de dumneata ca să facă o faptă mare, să se îndure de un om și să ajute mulți alții în același timp.

Atunci intră în odaie și stăpîna casei, care auzise zgomot în drum, se uitase pe fereastră și, văzînd cine intră în casa ei, coborîse numaidecît scara, firește după ce-și netezi rochia. Și o dată cu ea, pe o altă ușă, intră și croitorul.

Auzind convorbirea începută, gazdele se traseră împreună într-un colț al odăii, unde rămaseră într-o atitudine respectuoasă.

După ce-i salută și pe ei cu multă politețe, cardinalul continuă să vorbească celor două femei, adăugînd la vorbele încurajatoare și cîteva întrebări, ca să vadă dacă din răspunsurile lor n-ar putea găsi un prilej de a face un alt bine unor oameni care suferiseră atît.

— S-ar cuveni ca toți preoții să fie ca senioria-voastră, să ia apărarea celor săraci și să nu dea ajutor celor ce ne asupresc, ci să ne ferească de ei, spuse Agnesa, încurajată de tonul atît de familiar și de prietenos al lui Federigo și înfuriată de gîndul chinuitor că *don* Abbondio, după ce le sacrificase, voia să le mai și împiedice să-și ușureze inima și să se plîngă superiorului său, acum cînd, printr-o întîmplare unică, li se ivise prilejul.

— Spune sincer tot ce gîndești, îi zise cardinalul, vorbește deschis.

— Vreau să vă spun că dacă preotul nostru și-ar fi făcut datoria, lucrurile nu s-ar fi petrecut astfel.

Candinalul îi ceru cu insistență să vorbească deschis, dar femeii îi venea greu să povestească o întîmplare în care și ea jucase un rol despre care nu voia să pomenească, mai cu seamă în fața unui astfel de om. Găsi totuși mijlocul de a scăpa printr-o mică șiretenie, povestind despre căsătoria pusă la cale și despre refuzul lui *don* Abbondio, amintind mai ales pretextul cu „superiorii",

pe care *don* Abbondio îl invocase. (Ah, Agnesa!) Apoi sări la atentatul lui *don* Rodrigo și arătă cum putuseră să scape de el numai pentru că fuseseră înștiințate.

— Ei bine, da! adăugă ea ca încheiere. Am putut scăpa, ca să cădem apoi într-o altă capcană. Dacă, în loc de toate acestea, preotul ne-ar fi spus cum stau lucrurile și dacă i-ar fi cununat îndată pe bieții tineri, noi am fi plecat numaidecît cu toții, în taină, departe de aici, atît de departe, încît nimeni nu ne-ar mai fi aflat! În loc de asta, am pierdut timpul și s-a întîmplat tot ceea ce s-a întîmplat!

— Preotul va da seama de faptele sale! spuse cardinalul.

— Ah, nu, nu, monseniore, spuse Agnesa, n-am vorbit pentru asta. Să nu-l certați, căci, la urma urmelor, ce-a fost, a fost, apoi n-ar mai sluji la nimic!... Așa e el făcut: dacă lucrurile s-ar mai repeta, cu siguranță că s-ar purta la fel.

Dar Lucia, nemulțumită de acest fel de a povesti întîmplarea, adăugă:

— Am făcut și noi rău, monseniore, se vede că n-a fost voia Domnului ca lucrul să se înfăptuiască...

— Ce rău ai putut face dumneata, sărmană copilă? întrebă Federigo.

Cu toate că maică-sa îi făcea semne pe ascuns să tacă, Lucia povesti, la rîndul ei, întîmplarea petrecută în casa lui *don* Abbondio și încheie, zicînd:

— Am făcut rău, și Dumnezeu m-a pedepsit!

— Primește din mîna lui suferințele pe care ți le-a dat și ai încredere, spuse Federigo, căci cine are oare dreptul de a se bucura și de a nădăjdui dacă nu cel care a suferit și e gata să se căiască?

Apoi înaltul prelat întreabă unde era logodnicul și auzind de la Agnesa (Lucia nu scotea o vorbă și stătea cu ochii în jos și cu capul plecat) că era fugit, își exprimă mirarea și regretul și apoi întreabă de ce.

Agnesa povesti cît putu mai bine puținul pe care-l știa despre întîmplările lui Renzo.

— Am auzit vorbindu-se despre acest tînăr, spuse cardinalul, dar nu înțeleg cum e cu putință ca un om care

este amestecat în chestiuni de acest soi să se fi logodit cu această tînără ?

— Este un om de treabă, spuse Lucia, înroșindu-se dar cu voce sigură.

— Era un tînăr liniștit, chiar prea liniștit, adăugă Agnesa, și senioria-voastră poate întreba pe oricine, chiar pe preot. Dumnezeu știe ce intrigi, ce uneltiri s-ar fi făcut pe acolo ? Nu trebuie mare lucru ca oamenii săraci să fie arătați drept pungași...

— Din nefericire e foarte adevărat ceea ce spuneți, zise cardinalul, apoi îi ceru numele și prenumele tînărului, notîndu-și-le pe un carnețel.

Adăugă apoi că va veni în satul lor peste cîteva zile, că atunci Lucia se va putea întoarce acasă fără teamă, și între timp se va îngriji să-i găsească un adăpost sigur, pînă ce totul va fi orînduit cît mai bine. Se întoarse apoi spre stăpînii casei, care se apropiară. Reînnoi mulțumirile trimise prin preot, apoi întrebă dacă nu voiau să-i mai adăpostească încă vreo cîteva zile pe acești oaspeți trimiși de Dumnezeu.

— Ba da, monseniore, răspunse femeia cu o voce și cu o expresie care spuneau mai mult decît acest slab răspuns, pe jumătate sufocat de sfială.

Soțul ei însă, înflăcărat de prezența unui astfel de oaspete și dorind foarte mult să se acopere cu cinste într-un prilej atît de important, își spărgea capul să găsească un răspuns mai ales. Își încrunta fruntea, își rotea ochii în cap, își strîngea buzele, se încorda din toate puterile, căuta, se chinuia și nu găsea decît o învălmășeală de gînduri palide și de cuvinte lipsite de înțeles.

Timpul trecea totuși, și cardinalul avea aerul că înțelesese tăcerea lui ; atunci bietul om deschise gura și zise :

— *Închipuiți-vă !*

Nimic altceva nu-i mai veni în minte, aceea ce fu pentru dînsul o foarte mare rușine nu numai în acel moment, ci ori de cîte ori avea să-și aducă aminte de întîmplare, căci gîndul acesta venea întotdeauna să-i umbrească bucuria uriașei prețuiri ce i se arătase. Și ori de cîte ori își amintea de această întîmplare și încerca să-și închipuie că se găsește în aceeași situație, îi veneau în minte, ca

să-i facă parcă în necaz, nenumărate alte fraze, care mai de care mai izbutită decît acel scandalos : *„Închipuiți-vă !“* Dar, vorba proverbului : „Dă-i Doamne omului mintea cea de pe urmă !“

După toate acestea, cardinalul plecă, spunînd :

— Binecuvîntarea Celui-de-sus pogoare asupra acestei case !

În aceeași seară întrebă pe preot cum ar putea despăgubi într-un fel cuviincios pe acest om, care nu părea să fie bogat, pentru cheltuiala ce făcuse găzduindu-le pe cele două femei, lucru costisitor mai ales din pricina vremurilor grele de atunci. Preotul răspunse că, într-adevăr, nici cîștigul din meseria lui, nici ceea ce-i aducea bucățica de pămînt pe care o lucra bunul croitor nu ajungeau să-i dea putința de a fi darnic cu alții, dar că făcîndu-și provizii în anii trecuți, ajunsese unul dintre cei mai înstăriți oameni din sat și putea, fără să se ruineze, să-și îngăduie această dărnicie, că o făcea din toată inima, și, de altfel, s-ar simți desigur jignit dacă i s-ar oferi o despăgubire în bani.

— Dar se poate întîmpla să aibă de primit bani de la oameni care nu pot plăti, spuse cardinalul.

— Așa ceva cred că e cu putință, monseniore ilustrissime. Oamenii săraci nu plătesc decît din ce le rămîne din recolta lor, or, cum anul trecut n-a rămas nimic, anul acesta lumea are mai puțin chiar decît le-ar trebui.

— Bine, răspunse Federigo, atunci iau asupra mea toate aceste datorii și-mi vei face plăcere dacă vei cere nota datornicilor săi și vei achita aceste sume.

— Va fi o sumă destul de frumușică !

— Cu atît mai bine ! Din nenorocire, însă, cred că aveți mulți oameni săraci încă și mai despuiați, care n-au datorii fiindcă nu găsesc credit.

— Chiar așa e, monseniore ! Facem și noi tot ce putem, dar cum să ajungă la toți în vremuri atît de grele ?

— Spune-i croitorului să-i îmbrace pe socoteala mea pe toți nefericiții aceștia și plătește-l bine. Drept să-ți spun, într-un an ca acesta, orice ban care nu e cheltuit pe pîine mi se pare un furt, dar de data asta este un caz cu totul excepțional.

Nu vrem totuși să încheiem povestirea acestei zile fără să arătăm în ce chip și-a sfîrșit-o și Cel-fără-nume.

Vestea căinței lui ajunsese în vale înaintea sa, se răspîndise vijelios, producînd pretutindeni uimire, teamă, mînie furioasă și o bombăneală nemaipomenită. Cînd întîlni pe primii „bravi" sau slujitori (ceea ce era totuna), le făcu semn să-l urmeze și la fel procedă cu toți pe care-i mai întîlni în cale. Toți îl urmau, pradă unei uimiri cu totul noi, dar cu supunerea obișnuită, astfel că, urmat de o suită care devenea din ce în ce mai numeroasă ajunse la castel.

Celor pe care îi găsi la poartă le făcu de asemenea semn să-l urmeze, împreună cu ceilalți ; intră în prima curte, se opri la mijloc, și acolo, stînd călare, scoase cu o voce puternică un anumit strigăt, care era semnalul convenit și la care oamenii lui alergau de îndată ce-l auzeau. Într-o clipă toți cei răspîndiți prin castel, răspunzînd la chemare, veniră și se alăturară celorlalți, care erau gata adunați, cu privirile ațintite la stăpîn.

— Duceți-vă toți în sala mare și așteptați-mă ! le spuse el fără să descalece și privindu-i cum dau fuga.

Apoi descălecă, își duse calul în grajd și se îndreptă spre sala unde era așteptat. La apariția sa, murmurul grozav care stăruia în sală încetă pe loc, și toți se traseră la o parte, lăsînd un spațiu mare în jurul lui. Puteau fi cam treizeci de oameni. Cel-fără-nume ridică mîna, ea pentru a face liniște, care, de altfel se făcuse de cum apăru. Înălță apoi capul, cu care îi depășea pe toți în înălțime, și spuse :

— Ascultați-mă cu toții și nimeni să nu vorbească fără să-l întreb ! Copiii mei ! Drumul pe care am mers pînă astăzi ne ducea drept în iad. Nu vă fac o mustrare eu, care v-am întrecut pe această cale și sînt mai rău decît voi toți, dar ascultați ce vreau să vă spun : în mila sa, Dumnezeu m-a chemat să-mi schimb viața, și mi-o voi schimba ! Ba chiar mi-am și schimbat-o ! Ar fi bine ca fiecare dintre voi să facă la fel. Aflați deci și fiți încredințați că eu sînt pe deplin hotărît mai curînd să mor decît să mai întreprind ceva împotriva sfintei legi a lui Dumnezeu ! Retrag acum toate poruncile criminale date

de mine, mă auziți ? Ba, mai mult, vă poruncesc să nu faceți nimic din ceea ce vă era poruncit odinioară. Și să știți, de asemeni, că de azi înainte nimeni nu va mai putea face vreun rău cu ajutorul sau în slujba mea. Cei care vor voi să rămînă aici în aceste condiții, vor fi ca și copiii mei și mă voi socoti fericit în ziua cînd mi s-ar putea întîmpla să mă lipsesc de hrană pentru a sătura pe ultimul dintre voi cu cea din urmă fărîmă de pîine ce mi-ar mai rămîne. Acelora care vor refuza, li se va plăti tot ce li se cuvine, dîndu-li-se și un dar pe deasupra, iar după aceea vor putea pleca, și să nu mai îndrăznească a pune piciorul pe aici, afară numai dacă-și vor schimba felul de trai, în acest caz fiind oricînd primiți cu brațele deschise. În noaptea aceasta chibzuiți ; mîine dimineață am să cer la fiecare pe rînd răspunsul, și atunci veți primi noile mele porunci. Pentru moment, retrageți-vă fiecare la postul său. Dea Domnul, care a revărsat atîta milă asupra mea, să vă trimită și vouă gîndul cel bun !

Se opri aici și toți tăcură, uluiți. Oricît de diferite și de clocotitoare erau gîndurile care fierbeau în țestele celor de față, pe chipurile lor nu se văzu absolut nimic. Erau obișnuiți să ia glasul stăpînului drept manifestarea unei voințe căreia nu te puteai opune, și cu toate că această voință își schimbase acum direcția, nu dădea nici un semn că își pierduse vigoarea. Nimănui nu-i trecea prin cap gîndul că, deoarece stăpînul se pocăise, s-ar putea să-i ții piept sau să-i răspunzi ca unui om obișnuit. Vedeau în el un sfînt, dar unul dintre acei sfinți zugrăviți cu capul sus și cu sabia în mînă, iar în afară de spaima ce le-o inspira, simțieau pentru el — mai cu seamă cei ce se născuseră pe domeniul lui (și aceștia formau majoritatea) — o afecțiune, un fel de devotament de vasali. Erau deci cu toții copleșiți de un fel de entuziasm și de admirație și, în prezența sa, simțeau aproape un fel de sfială, pe care chiar sufletele cele mai recalcitrante și mai nesupuse o simt în fața unei superiorități recunoscute o dată. Afară de aceasta, cele ce auzeau acum din gura lui, deși în mintea lor erau vrednice de dispreț, nu erau nici mincinoase, nici cu totul străine de sufletul lor, și dacă toate acestea fuseseră în repetate rînduri subiectul batjocurii, nu în-

semna că nu cred în ele, ci că încercau să se ferească chiar prin aceste batjocuri de teama ce i-ar fi cuprins dacă le-ar fi luat în serios. Şi acum, văzînd ce urmări avea teama aceasta asupra unui suflet ca al stăpînului lor, nici unul dintre ei nu rămase netulburat.

Trebuie să adăugăm la toate acestea că aceia dintre „bravii" care, găsindu-se în afara văii, auziseră primii marea veste, văzuseră şi în acelaşi timp anunţaseră bucuria, încîntarea, veneraţia şi dragostea populaţiei faţă de Cel-fără-nume, sentimente care veneau să înlocuiască pe loc vechea ură şi vechea groază. Prin urmare, acest om — pe care nu îndrăzniseră niciodată să-l privească decît cu sfială, de jos, chiar cînd se simţeau sprijinitorii puterii lui — devenea acum idolul unei mulţimi, se ridica deasupra tuturor, ca într-o minune ; îl vedeau şi acum mai presus de toţi ceilalţi, altul decît cel din trecut, dar nu mai puţin mare, rămînînd pururi în afara rîndurilor, rămînînd pururi conducătorul. Erau deci năuciţi, îndoindu-se unul de altul, îndoindu-se fiecare de sine însuşi. Unul bombănea, altul se întreba unde ar putea merge să ceară adăpost şi slujbă ; altul îşi cerceta conştiinţa, să vadă dacă s-ar putea face şi el om cinstit ; altul, mişcat de cuvintele stăpînului, simţea o oarecare neliniştе ; altul în fine, fără să se oprească la vreo idee, îşi propunea să făgăduiască totul şi să rămînă deocamdată în castel, să mănînce pîinea oferită cu dragă inimă, pîine atît de rară pe vremea aceea, ca să cîştige astfel timp, dar nimeni nu suflă vreo vorbă. Cînd, în sfîrşit, Cel-fără-nume termină de vorbit şi ridică din nou acea mînă poruncitoare pentru a le face semn să plece, o apucară spre uşă încetişor şi fără zgomot, ca o turmă de oi. Seniorul ieşi după ei şi se opri în mijlocul curţii, să privească, în slaba lumină a nopţii care se lăsa, cum se împrăştiau şi cum se îndrepta fiecare spre postul său. Urcîndu-se apoi să-şi ia felinarul, inspectă curţile, coridoarele, sălile, cercetă ieşirile şi cînd se convinse că peste tot era linişte, se duse, în sfîrşit, să se culce şi el. Da, să se culce, căci îi era somn. Oricît de prins ar fi fost altădată în aventurile cele mai de necrezut niciodată, în

nici o împrejurare, nu avusese atîtea pe cap, atîtea lucruri de descurcat și atît de grabnice rezolvări de găsit ca în clipa aceasta, și totuși îi era somn !

Remușcarea care în noaptea trecută îl împiedicase să doarmă, nu numai că nu se potolise, dar își înălța și mai tare glasul și-l dojenea cu asprime, și totuși îi era somn !

Ordinea și disciplina pe care le stabilise pe domeniul lui, și pe care le păstrase cu atîta grijă ani și ani de zile, cu un amestec rar de curaj și perseverență, le clătinase el însuși prin cîteva vorbe.

Devotamentul fără margini al tuturor, oarba lor supunere și ascultare față de toate dorințele sale, credința lor servilă, pe care el era obișnuit să se bizuie de atîta vreme, le clătinase el însuși, cu propria sa mînă, iar toate mijloacele sale de ordine le transformase, singur, în tot atîtea încurcături, semănînd el însuși, în casa lui, neîncrederea și nesiguranța. Și totuși îi era somn !

Se duse așadar în odaia sa, se apropie de patul în care noaptea trecută găsise numai spini și îngenunche, cu intenția de a se ruga. Regăsi într-un colțișor îndepărtat și ascuns al creierului său rugăciunile pe care le învățase în copilărie, începu să le rostească, și cuvintele acelea, care stătuseră acolo ascunse atîta vreme, i se depănau în minte acum unul după altul, și așa, seniorul simțea un amestec cald de sentimente, o anumită duioșie în această reîntoarcere materială la timpurile nevinovăției, o creștere a chinului la gîndul prăpastiei pe care el o săpase între vremurile fericite ale copilăriei și vremurile de acum, o dorință înflăcărată de a face ceva ca să poată fi din nou într-o stare cît mai apropiată de acea puritate la care nu mai putea să se întoarcă. Sufletul îi era plin de recunoștință, de încredere în mila cea nemărginită care putuse să-l ducă la toate sentimentele acestea și îi dăduse atîtea semne ale bunăvoinței sale.

Apoi ridicîndu-se, se întinse în pat și adormi îndată.

Astfel se încheie această zi, atît de faimoasă pe vremea cînd scria cronicarul nostru. De n-ar fi fost el, însă, n-ar mai ști nimeni nimic despre amănuntele acestei întîmplări, căci și Ripamonti și Rivola, pe care i-am citat mai sus, nu spun nimic altceva decît că acest faimos tiran, după o

întrevedere cu Federigo, își schimbă viața pentru totdeauna, spre marea uimire a tuturor.

Dar cîți or fi fost cei care au citit cărțile acestor doi scriitori ? De bună seamă și mai puțin numeroși decît cei care o vor citi pe a noastră, și cine știe dacă în acea vale — admițînd că cineva ar avea ideea s-o caute și iscusința s-o descopere — cine știe dacă mai există acolo vreo urmă, ori vreo amintire în legătură cu această întîmplare ?...

Atîtea lucruri s-au schimbat de atunci și pînă acum !

CAPITOLUL XXV

A doua zi în satul Luciei și în regiunea Lecco nu se vorbea decît despre fată, despre Cel-fără-nume, despre arhiepiscop și despre un alt personaj, care, deși foarte dornic să se vorbească despre el, s-ar fi lipsit bucuros de data asta — vrem să spunem despre *don* Rodrigo.

Nu-i vorbă că și pînă atunci se discuta despre el, dar vorbele erau rostite în taină și pe jumătate, era nevoie ca oamenii să se cunoască foarte bine ca să înceapă asemenea discuție. Și tot nu-și dădeau pe față toată revolta ce le clocotea în suflet, căci bărbații, în general vorbind, cînd pericolul e mai mic, nu numai că își manifestă mai slab indignarea sau își ascund cele ce simt, dar în asemenea ocazii chiar simt mai puțin. Atunci însă cine ar fi putut să nu întrebe și să nu vorbească despre o întîmplare atît de discutată, în care se vădise limpede mîna lui Dumnezeu și în care jucau un rol atît de important două figuri de seamă, una în care dragostea fierbinte de dreptate se unea cu o mare autoritate, cealaltă care demonstra că însăși tirania era umilită, și violența venise să arunce armele și să se dea bătută? În comparație cu astfel de lucruri, *don* Rodrigo părea destul de neînsemnat.

Acum toată lumea își da seama ce înseamnă să chinuiești nevinovăția ca s-o faci de ocară, urmărind-o cu o stăruință atît de nerușinată, cu o violență atît de sălbatică și întinzîndu-i curse atît de murdare. Se aminteau acum multe alte isprăvi ale acestui senior, și fiecare spunea deschis tot ce gîndea, încurajat de faptul că și ceilalți erau de aceeași părere.

Era un murmur de revoltă, un vuiet general, ce rămînea totuși la oarecare distanță din cauza „bravilor" de care *don* Rodrigo era înconjurat. O bună parte din această ură publică se revărsă și asupra prietenilor și curtenilor

lui. Nu se sfiau să spună ce aveau de spus pe seama domnului primar, veșnic surd, orb și mut, în ceea ce privea faptele nelegiuite ale acestui tiran, vorbe care se rosteau însă și ele pe șoptite, căci și primarul își avea oamenii lui. Cu avocatul Sforărie, care n-avea în serviciul său decît graiul și viclenia, și cu alți curteni, mai mici în rang, oamenii nu mai erau atît de respectuoși, ci îi arătau cu degetul și-i priveau chiondorîș, așa încît aceștia socotiră că e mai bine să nu se arate cîtva timp în public.

Uluit de această nouă și neprevăzută veste, atît de deosebită de cea pe care o aștepta din zi în zi și din clipă în clipă, *don* Rodrigo stătu ascuns în castelul său, înconjurat doar de „bravi", rumegîndu-și ciuda timp de două zile. A treia zi plecă la Milano. Dacă n-ar fi fost decît gura lumii care se ridica împotriva lui, poate ar fi rămas înadins, ca să braveze și să caute chiar prilejul de a da o lecție tuturor, lovind pe unul dintre cei mai îndrăzneți, dar ceea ce-l făcu s-o șteargă fu vestea venirii cardinalului prin părțile acelea.

Unchiul-conte, care din toată povestea aceasta nu știa decît ceea ce-i spusese Attilio, ar fi pretins desigur ca *don* Rodrigo să aibă un rol de frunte cu ocazia aceasta și să fie întîmpinat cu cinste și în public de către cardinal, dar oricine își poate da seama cum s-ar fi desfășurat lucrurile în împrejurarea de față. Contele ar fi pretins și ar fi cerut chiar să i se relateze apoi totul cu amănunțime, deoarece acesta era un prilej important în care stima acordată familiei sale din partea unei personalități atît de înalte trebuia să se vădească în mod public.

Ca să găsească o ieșire din această situație, *don* Rodrigo se sculă într-o zi în zori, se urcă într-o trăsură, luă pe Griso și alți cîțiva „bravi", ca să formeze o escortă înaintea și în spatele trăsurii, și, după ce dădu poruncă celorlalți slujitori să plece mai tîrziu și să-l ajungă din urmă, porni ca un fugar, cum plecase (îngăduiți-ne să înălțăm personajele noastre prin comparații ilustre) Catilina din Roma, spumegînd de furie și jurînd să se întoarcă curînd, în altă tovărășie, ca să se răzbune.

În acest timp, cardinalul vizita, rînd pe rînd, parohiile din ținutul Lecco. În ziua cînd ajunse în satul Luciei, o

mare parte din locuitori îi ieșiră în întîmpinare. La intrarea în sat, chiar alături de căsuța celor două femei, era un arc de triumf făcut din doi stîlpi prinși deasupra cu o prăjină, îmbrăcați în paie și în mușchi și împodobit cu ramuri verzi cu bobițe de un roșu strălucitor. Fațada bisericii era împodobită cu covoare, la ferestrele tuturor caselor atîrnau ca niște ghirlande, velințe, așternuturi, fețe de copii, în sfîrșit, tot ce era mai de preț și mai frumos prin casă. La orele douăzeci și două [1], ora la care era așteptat cardinalul, toți cei ce mai rămăseseră acasă, bătrîni, femei și, în cea mai mare parte, copii, porniră și ei, să iasă în calea oaspetelui, unii în șiruri, alții în grupuri, cu *don* Abbondio în frunte, indispus în mijlocul veseliei sărbători, atît din cauza zgomotului și a forfotei mulțimii, al cărei clocot, după cum spunea el însuși, îl amețea, cît și de teama tainică ce-l chinuia, și anume, că femeile vor fi spus cite ceva, și el va fi nevoit să dea socoteală de întîmplarea cu căsătoria.

Dar iată-l pe cardinal, sau, mai bine zis, mulțimea în mijlocul căreia se găsea cardinalul, în litieră, înconjurat de suita sa, căci din toate acestea nu se vedea nimic altceva decît crucea, care se înalța deasupra tuturor capetelor, purtată de capelanul ce venea călare pe un catîr. Țăranii, ieșiți în întîmpinarea cardinalului împreună cu *don* Abbondio, se repeziră în dezordine spre mulțimea ce înainta, iar preotul, după ce spuse de cîteva ori : „Încetișor, păstrați ordinea, ce faceți ? se întoarse foarte supărat, mormăind tot timpul : ‚E o adevărată babilonie !“ Apoi intră în biserica pustie și se așeză să aștepte.

Cardinalul înainta, împărțind binecuvîntări și primind binecuvîntări din gura mulțimii ce-l înconjura și pe care oamenii din suita sa cu greu o puteau stăpîni. Fiind consăteni de-ai Luciei, țăranii ar fi vrut să-i facă arhiepiscopului o primire extraordinară, dar lucrul nu era ușor, căci de multă vreme se crease obiceiul ca, oriunde s-ar fi dus să fie sărbătorit cît mai călduros. Chiar de la începutul pontificatului său, în ziua solemnă a intrării în catedrală, mulțimea, înghesuită în jurul lui, era atît de nu-

[1] Ceea ce ar corespunde cu ora 4 după-amiază.

meroasă, că o clipă se temură să nu-i primejduiască viața, și cîțiva nobili de lîngă el fură siliți să-și scoată săbiile, ca să sperie și să împrăștie gloata.

Pe vremea aceea manifestările oamenilor erau atît de violente și de nestăpînite, încît chiar cu prilejul demonstrațiilor binevoitoare în cinstea unui episcop de biserică se ajungea la moarte de om pentru ca mulțimea să poată fi domolită. Și paza aceasta n-ar fi fost poate nici ea îndeajuns, dacă doi preoți tineri, maestrul de ceremonii și ajutorul său, anume Clerici și Picozzi, înzestrați cu o mare forță trupească și sufletească, nu l-ar fi ridicat și dus pe brațe din pragul bisericii pînă la altar. În nenumăratele vizite episcopale pe care le făcu după aceea, intrarea în biserică ajunse, fără nici o exagerare, să fie numărată printre cele mai mari osteneli păstorești, și uneori chiar printre cele mai mari primejdii prin care i-a fost dat să treacă.

Intră și de data aceasta, cum putu, merse la altar și, după ce se rugă cîtva timp, vorbi, după obiceiul său, celor de față despre dragostea sa pentru dînșii, despre dorința arzătoare de a-i ști mîntuiți și despre felul cum trebuiau să se pregătească pentru ceremonia de-a doua zi. Retrăgîndu-se după aceea în casa preotului, între alte chestiuni pe care le discută cu acesta, ceru și informații despre Renzo. *Don* Abbondio răspunse că era un tînăr cam prea iute, cam încăpățînat, cam violent, dar la întrebările mai precise și mai amănunțite ale cardinalului, fu silit să răspundă că era om cinstit și că el însuși nu putea înțelege cum la Milano ar fi putut săvîrși ticăloșiile despre care se zvonea.

— Cît despre tînăra copilă, urmă cardinalul, crezi oare că s-ar putea întoarce acum în liniște la ea acasă?

— Pentru moment, răspunse *don* Abbondio, poate veni să stea cum îi place. Spun pentru moment, căci, adăugă el suspinînd, altfel ar trebui ca senioria-voastră ilustrissimă să fie mereu aici, sau cel puțin în apropierea noastră...

— Domnul este totdeauna lîngă noi, spuse cardinalul. De altfel, mă voi gîndi eu însumi cum să facem ca să fie la adăpost.

Şi dădu îndată ordinul ca a doua zi de dimineaţă să se trimită litiera cu o escortă, să le aducă şi pe cele două femei.

Don Abbondio rămase foarte mulţumit că episcopul îi vorbise despre cei doi tineri fără să-i ceară socoteală că nu voise să-i căsătorească. „Deci nu ştie nimic, gîndi el. Agnesa n-a spus nimic, ce minune ! E adevărat, îl va mai vedea ea pe episcop, dar îi vom da noi sfaturi ce să spună, firește..." Nu ştia deloc, bietul om, că dacă Federigo nu atinsese acest subiect, era tocmai din pricină că aştepta să-i vorbească mai pe îndelete, într-un moment mai potrivit, şi că înainte de a-i cere socoteală, voia să asculte temeiurile lui.

Dar grijile bunului prelat în legătură cu adăpostirea Luciei într-un loc sigur erau zadarnice, pentru că, de cînd plecase de lîngă ea, surveniseră lucruri noi, pe care trebuie să vi le povestim.

În cele cîteva zile petrecute în căsuţa ospitalieră a croitorului, Lucia şi mama ei îşi reluaseră, pe cît le era cu putinţă, vechiul şi obişnuitul lor fel de viaţă. Lucia ceruse de îndată să lucreze, şi, ca la mînăstire, cosea şi iar cosea, retrasă într-o cămăruţă şi ferită de ochii curioşilor. Agnesa mai ieşea din cînd în cînd, dar în restul timpului lucra şi ea, în tovărăşia fiicei sale. Discuţiile lor erau pe cît de triste, pe atît de duioase, amîndouă fiind pregătite pentru despărţire, căci oaia nu se putea întoarce să stea atît de aproape de vizuina lupului. „Şi pînă cînd va ţine această despărţire ?" se întrebau ele. Viitorul era întunecat şi de nepătruns, mai cu seamă pentru una din ele. Agnesa îşi mai făcea în sinea ei iluzii în legătură cu Renzo, că nu i se întîmplase nimic rău şi că o veste de la el nu putea să mai întîrzie mult. Iar dacă îşi găsise de lucru şi se stabilise undeva şi dacă — oare cum să te îndoieşti ? — era credincios jurămîntul făcut Luciei, de ce n-ar putea merge şi ele să stea cu dînsul ? Despre aceste speranţe vorbea mereu cu fiică-sa, şi n-aş şti să vă spun dacă Lucia simţea o durere mai mare cînd asculta vorbele acestea sau cînd răspundea la ele.

Păstra închisă în inimă marea ei taină şi, cu toate că îi părea rău să se ascundă (şi nu pentru prima oară) de-o

mamă atît de bună, oprită de o rușine de neînvins și de temerile despre care am vorbit, amîna destăinuirea de la o zi la alta și nu-i spunea nimic. Proiectele ei erau cu tul deosebite de ale mamei sale, sau, mai bine zis, ea n-avea nici unul și se lăsa cu totul în voia soartei. Făcea tot ce era cu putință ca să curme discuția sau s-o abată și spunea că nu mai are nici o nădejde și nici o dorință pe lume decît să fie alături de mama ei. Și lacrimile o împiedicau adesea să vorbească.

— Știi de ce vezi totul în negru ? îi spunea Agnesa. Pentru că ai suferit prea mult și nu crezi că totul s-ar putea întoarce spre bine. Dar lasă-te în voia lui Dumnezeu... și dacă... Să vină o rază de nădejde, măcar o rază, și atunci să vedem dacă o să mai spui că nu aștepți nimic...

Drept răspuns, Lucia își îmbrățișa mama și plîngea.

Între ele și gazdele lor se înfiripase repede o strînsă prietenie, căci unde oare ar putea să se nască o asemenea prietenie dacă nu între binefăcători și între cei care au primit binefacerea, cînd și unii, și alții sînt oameni de treabă ? Agnesa, în special, stătea mult de vorbă cu stăpîna casei. Croitorul, la rîndul său, le înveselea cu povești și istorioare morale, și mai ales la masă avea totdeauna ceva de povestit despre Bovo d'Antona [1] sau despre anahoreții din pustiuri.

La cîteva mile de sătucul lor, își petrecea vacanța o pereche de neam mare : *don* Ferrante și *donna* Prassede. Numele lor de familie, ca întotdeauna, nu ne este dezvăluit de către cronicarul nostru. *Donna* Prassede era o doamnă de viță mare, în vîrstă, foarte doritoare să facă bine, lucrul cel mai cinstit pe care îl poate face un om, dar care, din nefericire, poate și dăuna, ca atîtea altele.

Ca să faci binele, trebuie să-l cunoști și noi nu-l putem cunoaște decît ca și pe celelalte lucruri, adică prin simțuri, conducîndu-ne după propria noastră judecată și după ideile noastre care se întîmplă adesea să fie greșite.

Donna Prassede se purta cu ideile sale cum se spune că trebuie să te porți cu prietenii, adică avea puține idei,

[1] Personaj din *Reali di Francia.*

dar ţinea la ele cu sfinţenie. Şi printre ele, deşi erau puţine, se găseau din nenorocire şi unele greşite, şi acestea erau tocmai cele la care ţinea mai mult.

I se întîmpla, prin urmare, sau să scoată drept faptă bună ceea ce în realitate nu era, sau să folosească mijloace care puteau duce mai degrabă la un rezultat contrariu decît cel aşteptat de ea, sau să considere îngăduite mijloace care de fapt nu erau, aceasta datorită unei convingeri greşite că cel care-şi face mai mult decît datoria poate face mai mult decît are drept să facă. Aşa că uneori vedea lucrurile altfel decît cum erau, alteori nu le vedea deloc, ceea ce se poate întîmpla oricui, chiar şi celor mai buni oameni. Numai că *donnei* Prassede toate astea i se întîmplau prea des şi laolaltă. Cînd auzi despre nenorocirile Luciei şi tot ce se spunea cu acest prilej despre tînăra fată, o cuprinse dorinţa s-o vadă şi trimise o trăsură cu un bătrîn servitor, ca să aducă la ea pe mamă şi pe fiică. Plină de teamă, Lucia îl rugă pe croitor, care venise să le aducă ştirea, să găsească un mijloc de-a o scuti. Atîta vreme cît fusese vorba de oameni simpli, care voiau s-o cunoască pe tînăra fată ce săvîrşise minunea, croitorul o ferise cu plăcere, dar în cazul de faţă refuzul ei i se părea un fel de răzvrătire. Şi spuse atîtea, se împotrivi atîta, dădu atîtea sfaturi, spunînd că nu se cuvine aşa ceva, că era o casă de rang mare şi că unor persoane de un asemenea rang nu li se răspunde niciodată nu, că de aici putea să vină norocul lor, că *donna* Prassede, în afară de toate acestea, era o sfîntă, pe scurt atîtea lucruri bune, încît Lucia fu silită să se dea bătută, cu atît mai mult cu cît Agnesa încuviinţa toate aceste argumente, spunînd mereu : „Fără îndoială, desigur"...

Cînd le văzu, înalta doamnă le primi foarte bine, le felicită, le întrebă, le sfătui, toate astea cu o anumită superioritate aproape înnăscută, dar îndulcită de atîtea cuvinte blînde, domolită cu atîta grijă şi însoţită de atîta bunăvoinţă, încît Agnesa mai întîi, şi, după ea, Lucia începură să nu mai simtă apăsarea acelui respect copleşitor pe care îl trezise la început aspectul impozant al acestei înalte persoane, ba îi găsiră chiar şi ceva atrăgător. Pe scurt, *donna* Prassede, auzind că Federigo

se obligase să găsească un adăpost Luciei, împinsă de dorința de a ajuta și a premerge, în același timp, această bună intenție, se oferi să o ia pe tînăra fata la ea, unde, fără a fi obligată să facă ceva, ar fi putut, după bunul ei plac, să dea ajutor la treburile casei. Și adăugă că se obligă să-l înștiințeze ea pe monsenior. În afara binelui evident și imediat cuprins într-o astfel de faptă, *donna* Prassede întrevedea și-și propunea să ducă la bun sfîrșit și o altă misiune, poate mai importantă, după părerea ei, anume de a aduce la calea cea dreaptă o minte rătăcită, de a aduce pe drumul cel bun o ființă care avea atîta nevoie de asta. Chiar din clipa cînd auzise pentru întîia oară vorbindu-se de Lucia își băgase în cap că o tînără care a putut să se logodească cu un om de nimic, un răzvrătit și un ticălos, trebuie să aibă negreșit un cusur ascuns, vreun viciu oarecare. „Spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești." Vizita Luciei îi întărise această convingere. Și asta nu fiindcă Lucia nu i-ar fi făcut impresia unei fete de treabă, deși *donna* Prassede tot mai găsea cîte ceva de spus : căpșorul ei aplecat, bunăoară, bărbia pironită în piept, obiceiul de a nu răspunde, sau de a răspunde monosilabic și în silă, toate acestea puteau fi semnele sfiiciunii, dar dovedeau cu siguranță și multă încăpățînare ; era ușor să-ți dai seama că acest căpșor trebuia să-și aibă ideile lui. Și roșeața care îi venea mereu în obraz, și suspinele pe care se silea să le oprească, și apoi ochii ei mari nu-i plăceau de loc *donnei* Prassede. Ea socotea lucru sigur, ca și cum ar fi știut de la cineva vrednic de încredere, că toate nenorocirile Luciei erau o pedeapsă a cerului din pricina legăturii sale cu acel om de nimic, un avertisment ca s-o facă să se îndepărteze de el și, așa fiind, își propuse să contribuie la un asemenea sfîrșit fericit. Căci, după cum spunea adesea altora și cum își spunea și sieși, toată preocuparea ei era să urmeze voința cerului, ceea ce n-o împiedica să cadă adesea într-o groaznică rătăcire : aceea de a lua drept cer propriul ei creier. Totuși, despre cea de-a doua intenție, despre care am amintit, se feri să facă cea mai mică aluzie. Era una dintre maximele ei că, pentru a izbuti să faci un bine cuiva, lucrul cel mai

important, în majoritatea cazurilor, era ca persoana aceea să nu știe nimic.

Mama și fiica schimbară între ele cîteva priviri. Fiind nevoite, din nefericire, să se despartă, oferta li se păru la amîndouă foarte acceptabilă, chiar dacă n-ar fi fost decît din pricina apropierii dintre vila *donnei* Prassede și satul lor, așa încît, în cazul cel mai rău, se puteau revedea cînd *donna* va veni din nou să se plimbe.

Și citind una în ochii celeilalte încuviințarea, se întoarseră către stăpîna casei și-i mulțumiră, dovedind astfel că primeau oferta.

Donna Prassede își reînnoi gingășiile și făgăduielile și spuse că le va trimite în curînd o scrisoare, ca s-o predea monseniorului. Îndată după plecarea celor două femei, ea rugă pe *don* Ferrante care, în calitatea sa de literat, cum vom arăta mai pe larg la timpul și locul potrivit, îi servea de secretar în ocaziile mari, să-i scrie scrisoarea. Cum de data aceasta era cazul, *don* Ferrante își puse la contribuție toată știința și, dînd ciorna soției sale s-o copieze, îi recomandă călduros să ia seama la ortografie, aceasta fiind una dintre numeroasele discipline pe care le studiase și dintre puținele asupra cărora era pe deplin stăpîn în casă. *Donna* Prassede copie scrisoarea cu cea mai minuțioasă grijă și o trimise acasă la croitor. Așa se întîmplase cu două sau trei zile mai înainte ca Federigo să trimită litiera să le aducă pe cele două femei în satul lor. Cum ajunseră, se opriră la casa parohială, unde se afla cardinalul. Acesta dăduse ordin să fie introduse îndată, și capelanul, cum le văzu, se grăbi să îndeplinească această poruncă, nezăbovind decît timpul strict necesar ca să le dea în grabă o mică lecție asupra ceremonialului de cuviință în preajma monseniorului și asupra titlurilor ce trebuiau să-i fie date : la fel obișnuia să facă de cîte ori putea, ascunzîndu-se de cardinal, căci era un adevărat chin pentru bietul om să vadă lipsa de ceremonie ce domnea, din acest punct de vedere, în jurul înaltului prelat. „Toate acestea, spunea el altor persoane din casă, se petrec din cauza prea marii bunătăți a acestui prea sfînt om, din cauza prea marii lui simplități.“ Și povestea cum de mai multe ori i se întîm-

plase să audă cu propriile sale urechi răspunzîndu-i-se monseniorului : „Da, domnule“ și „Nu, domnule“.

În acea clipă cardinalul se afla împreună cu *don* Abbondio și discuta despre unele probleme ale parohiei, așa încît nici acesta n-avu prilejul, cum ar fi voit, să dea directivele dorite celor două femei. Întîlnindu-se în trecere, el ieșind, ele intrînd, le putu face doar un semn cu ochiul pentru a le îndemna să meargă așa mai departe și să tacă. După ce femeile se înclinară și înaltul prelat le salută cum se cuvine, Agnesa scoase din sîn o scrisoare, o dădu cardinalului și-i spuse :

— Este din partea onoratei *donna* Prassede, care ne-a spus că o cunoaște pe senioria-voastră ilustrissimă, cum, de bună seamă, se cunosc toți nobilii între ei. După ce veți citi, veți vedea...

— Bine, zise Federigo, după ce citi și deslușì înțelesul scrisorii printre toate înfloriturile retorice ale lui *don* Ferrante.

Cunoștea destul de bine această casă ca să fie sigur că Lucia era invitată cu bună intenție și că avea să fie la adăpost de cursele și violențele persecutorului său. Cît despre părerea ce o avem despre mentalitatea *donnei* Prassede, noi n-avem nici o cunoștință pozitivă. Probabil că această doamnă nu era chiar persoana pe care ar fi ales-o pentru un astfel de lucru, dar, așa cum am spus, sau am dat de înțeles în altă parte, nu sta în firea lui să desfacă lucrurile care nu-l priveau pentru a le face el mai bine de la început.

— Supuneți-vă cu resemnare acestei noi despărțiri și întăriți-vă în credința că nesiguranța în care vă găsiți, adăugă el, nu va fi de lungă durată și Dumnezeu va duce lucrurile spre sfîrșitul spre care se pare că le-a pornit. Dar fiți sigure că voia lui nu va fi decît spre binele vostru.

Îi dădu apoi Luciei cîte ceva spre amintire, le încurajă din nou pe amîndouă, le dădu binecuvîntarea sa și le lăsă să plece.

La ieșirea în stradă, cele două femei fură întîmpinate de un roi de prieteni și prietene, de întregul sat se poate spune, care le așteptă, ca să le conducă acasă în triumf.

Toate femeile se întreceau să le felicite, să le compătimească, să le întrebe, și toate își exprimau prin exclamații puternice părerea de rău auzind că Lucia avea să plece a doua zi. Bărbații se grăbeau care mai de care să-și ofere serviciile. Toți voiau să facă în noaptea aceea de gardă în fața căsuței lor. Cu acest prilej, cronicarul nostru amintește un proverb : „Vrei să te ajute mulți ? încearcă să nu ai nevoie de ajutor.“ Asemenea bunăvoință, și din partea atîtor oameni, o rușina și o uimea pe Lucia. Agnesa însă nu-și pierdea firea pentru atîta lucru. Dar, la urma urmei, primirea aceasta călduroasă era binevenită pentru Lucia, căci o distrăgea de la gîndurile și de la amintirile care — vai ! — chiar în mijlocul acestui tumult îi năvăliră în suflet de cum pătrunse în odăițele casei lor și-și văzu lucrușoarele cu care era obișnuită.

La sunetul clopotului ce vestea începutul slujbei, toată lumea o porni spre biserică, și asta fu pentru noile-venite prilejul unei alte plimbări triumfale. Cînd se sfîrși slujba, *don* Abbondio, care se dusese în grabă să vadă dacă Perpetua orînduise totul pentru masă, fu înștiințat să arhiepiscopul dorește să-i vorbească. Se duse îndată în camera înaltului său oaspete, și acesta, lăsîndu-l să se apropie, îi spuse :

— Părinte... cu un asemenea ton, încît preotul putu să înțeleagă că se începea astfel o lungă și serioasă discuție. Părinte, de ce n-ai unit prin căsătorie pe Lucia cu logodnicul său ?

„În dimineața asta au spus tot“, gîndi *don* Abbondio și răspunse, bîlbîindu-se :

— Monseniorul ilustrissim a auzit fără îndoială despre toate complicațiile din această poveste. A fost o încurcătură atît de mare, că nici pînă în ziua de azi nu-mi este cu putință să înțeleg limpede cum s-au petrecut lucrurile. De altfel, senioria-voastră ilustrissimă poate cu ușurință să-și dea seama despre aceasta gîndindu-se că tînăra fată nu este aici decît printr-o minune și că, după multe alte peripeții, nimeni nu știe unde se află tînărul.

— Te întreb, stărui cardinalul, dacă e adevărat că înaintea tuturor acestor întîmplări ai refuzat să celebrezi

căsătoria atunci cînd ți s-a cerut, în ziua fixată, și care a fost motivul ?

— Într-adevăr... dacă senioria-voastră ilustrisimă ar ști ce amenințări, ce porunci grozave am primit ca să nu vorbesc... Și se opri, fără să termine, într-o atitudine plină de respect, care lăsa să se înțeleagă că ar fi o indiscreție să vrei să știi mai mult.

— Dar, urmă cardinalul, cu un ton și o expresie neobișnuit de grave, episcopul dumitale, din datorie față de înalta sa misiune și pentru justificarea dumitale, vrea să știe de ce n-ai făcut ceea ce în mod normal erai absolut obligat să faci.

— Monseniore, spuse *don* Abbondio făcîndu-se mic, n-am vrut cîtuși de puțin să spun... dar am crezut că, fiind vorba de lucruri încîlcite, învechite și fără putință de îndreptare... ar fi zadarnic să le mai răscolim. Totuși, totuși, zic... știu că senioria-voastră ilustrissimă n-o să trădeze pe un biet preot din eparhia sa. Pentru că vedeți bine, monseniore, senioria-voastră ilustrissimă nu poate fi pretutindeni, iar eu rămîn aici în voia soartei... Totuși, dacă îmi porunciți, voi spune, voi spune totul...

— Vorbește ! Nu am altă dorință decît să le aflu fără de greșeală.

Atunci *don* Abbondio începu să povestească dureroasa întîmplare, fără să pomenească numele cu pricina, înlocuindu-l cu „un mare senior" și lăsînd deoparte, din prudență, puținul ce se putea lăsa într-o asemenea situație.

— Și n-ai mai avut și alt motiv ? întrebă cardinalul după ce ascultă totul.

— Poate n-am fost destul de lămurit... răspunse *don* Abbondio. Sub primejdia vieții, mi s-a poruncit să nu oficiez căsătoria...

— Și acest motiv ți se pare destul de puternic ca să nu îndeplinești o datorie atît de esențială ?

— Am încercat să-mi îndeplinesc întotdeauna datoria chiar cu prețul multor greutăți, dar cînd e vorba de viața mea...

— Oare cînd ai venit în fața bisericii, spuse Federigo cu un ton și mai grav, ca să fii admis a îndeplini această

sfîntă misiune, biserica ți-a garantat viața ? Ți-a spus ea că datoriile misiunii dumitale vor fi lipsite de greutăți și ferite de orice primejdii ? Ori ți s-a spus, poate, că datoria încetează acolo unde începe primejdia ? Nu ți s-a spus tocmai contrariul ? Nu te-a înștiințat biserica, oare, că te trimite ca pe un miel între lupi ? Dumneata nu știai că există oameni violenți, cărora s-ar putea să nu le fie pe plac ceea ce ți s-a poruncit ? Acela de la care moștenim învățătura și exemplul și de la care am împrumutat și noi numele de păstori, cînd a venit pe acest pămînt, ca să-și împlinească sublima sa chemare, a pus oare condiția să-și scape viața ? Și pentru ca să-ți salvezi viața, ca să ți-o păstrezi cîteva zile mai mult pe acest pămînt, în dauna milosteniei și datoriei, era oare nevoie de miruire, de hirotonisire și de harul preoției ? Era destul să rămîi mirean ca să îmbrățișezi asemenea virtute, asemenea doctrină ! Ce spun ? Oh, rușine ! Pînă și mirenii o renegă. Mirenii fac și ei legi, care impun binele, ca și răul, au și ei *Evanghelia* lor, *Evanghelie* de orgoliu și de ură, *Evanghelie* care nici ea nu admite să se spună că dragostea de viață poate fi un motiv ca să-i calci poruncile. Nu admite acest lucru și este ascultată ! Dar noi, noi, fii și soli ai mîntuirii ! Ce s-ar întîmpla cu biserica dacă și confrații dumitale ar grăi ca dumneata ? Unde ar fi ajuns astăzi dacă ar fi venit pe lume cu asemenea învățătură ?

Don Abbondio stătea cu capul plecat și, în mijlocul acestor argumente, mintea lui se simțea ca o pasăre de curte în ghearele șoimului, care o ridică în regiuni necunoscute, într-un loc unde nu mai poate respira. Văzînd însă că trebuie totuși să răspundă și el ceva, spuse cu un fel de silită supunere :

— Monseniore, poate că am greșit. De vreme ce nu trebuie să ținem seamă de viață, nu știu ce să mai spun. Dar cînd ai de-a face cu anumiți oameni, care au puterea în mînă și nu vor să audă de nimic, chiar dacă ai vrea să faci pe curajosul, nu văd ce ai avea de cîștigat... E vorba de un senior puternic... cu el nu poți sta de vorbă și nu-l poți înfrînge !

— Şi nu ştiai, oare, că adevărata noastră biruinţă este tocmai să suferim pentru dreptate ? Şi, dacă nu ştiai aceasta, atunci ce predicai dumneata ? Care este învăţătura pe care o împărtăşeşti altora ? Care este vestea bună pe care o aduci săracilor ? Cine pretinde de la dumneata să biruieşti forţa prin forţă ? Fără îndoială, nu vei fi întrebat niciodată dacă i-ai silit sau nu pe cei puternici să-şi facă datoria, căci nu ţi-a fost dată nici chemarea, nici mijloacele pentru aceasta. Dar vei fi întrebat dacă ai folosit mijloacele care-ţi stăteau în putere ca să faci ceea ce era de datoria dumitale chiar atunci cînd cei tari ar fi avut îndrăzneala să te oprească.

„Sfinţii ăştia sînt foarte ciudaţi... se gîndea *don* Abbondio. Dacă ai sta să adînceşti lucrurile, ţi-ai da seama că preţuiesc mai mult iubirea unor tineri decît viaţa unui sărman preot ca mine !“

În ceea ce-l privea, ar fi fost foarte mulţumit ca discuţia să se termine cît mai repede, dar n-avea linişte, căci la fiecare pauză îl vedea pe cardinal în atitudinea unui om care aşteaptă un răspuns, o mărturisire, o apologie, în sfîrşit, ceva...

— Vă repet, monseniore, răspunse el, probabil că am greşit. Dar nu toţi oamenii pot fi curajoşi...

— Te-aş întreba atunci, de ce ţi-ai luat pe umeri sarcina preoţiei, care-ţi impune datoria de a te lupta cu pasiunile lumeşti ? Şi te-aş mai întreba, cum de nu te gîndeşti dumneata că dacă în această misiune, oricum ai intrat în ea, îţi este necesar curajul ca să-ţi îndeplineşti obligaţiile, există totuşi, acolo sus, un Dumnezeu care ţi-ar putea da acest curaj ori de cîte ori i l-ai cere ? Crezi dumneata că milioanele de martiri au avut de la început curaj ? Că nu le păsa deloc de viaţă ? Atîţia tineri, care de-abia începeau să se bucure de ea, atîţia bătrîni, care o vedeau cu părere de rău sfîrşindu-se, atîtea tinere fecioare, atîtea soţii şi atîtea mame ?... Toţi au avut curaj, l-au avut pentru că acest curaj le era trebuitor şi fiindcă aveau mai întîi credinţă. Şi dumneata, cunoscîndu-ţi slăbiciunea şi datoriile, te-ai gîndit vreodată să te pregăteşti pentru situaţiile grele în care te-ai putea găsi şi în care te-ai şi găsit cu adevărat ? Ah ! Dacă în atîţia ani de

misiune păstorească dumneata ți-ai iubit turma (și cum oare să n-o iubești ?) și dacă ți-ai fi pus în această dragoste tot sufletul, toată grija și toată fericirea, curajul n-ar fi putut să-ți lipsească într-o clipă de primejdie ; căci iubirea e fără teamă. Ei bine ! dacă i-ai fi iubit pe cei ale căror suflete le aveai în pază, pe cei pe care îi numești fiii dumitale, cînd ai văzut pe doi dintre ei amenințați o dată cu dumneata, de bună seamă că mila te-ar fi făcut să tremuri pentru ei, după cum slăbiciunea te-a făcut să tremuri pentru dumneata ! Te-ai fi rușinat, părinte, ai fi cerut iertare lui Dumnezeu pentru această clipă de teamă, pentru că era o urmare a nevredniciei dumitale, și ai fi implorat de la el puterea s-o înfrîngi, s-o alungi, pentru că era o ispită, dar dacă ai fi ascultat de sfînta și nobila grijă față de alții, față de copiii dumitale, grija aceasta nu ți-ar fi dat răgaz și te-ar fi silit, te-ar fi constrîns să-ți dai silința să faci tot ce era cu putință pentru a îndepărta primejdia ce-i amenința pe cei doi... Și teama aceasta, iubirea aceasta ce ți-au inspirat dumitale ? Ce-ai făcut pentru ei ? La ce mijloace te-ai gîndit, părinte ?

Și tăcu, așteptînd răspunsul.

CAPITOLUL XXVI

De data asta, *don* Abbondio, care se străduise totuşi să răspundă cîte ceva la întrebările mai puţin precise de pînă atunci, rămase uimit, fără să poată scoate o vorbă. Şi, ca să spunem adevărul, chiar noi înşine, care avem în faţă acest manuscris şi ţinem pana în mînă, deşi nu avem de luptat decît cu frazele şi nu ne temem decît de judecata cititorilor noştri, noi înşine, spun, simţim un anumit dezgust la gîndul că va trebui să ne continuăm povestirea şi ni se pare ciudat că putem vorbi cu atîta uşurinţă despre asemenea precepte frumoase, ca mila, curajul, neobosita solicitudine faţă de alţii şi abnegaţia nemărginită. Dar socotind că asemenea vorbe erau rostite de un om care le şi punea în aplicare, ne luăm îndrăzneala să mergem mai departe.

— Nu-mi răspunzi, părinte ? întrebă cardinalul. Ah ! Dacă ai fi făcut ceea ce milostenia şi datoria îţi porunceau să faci, orice s-ar fi întîmplat după aceea, tot n-ai fi ajuns să stai acum fără glas în faţa mea. Aşadar, îţi dai singur seama de ce ai făcut. Te-ai supus nedreptăţii, fără să-ţi pese de ceea ce îţi impunea datoria, te-ai supus fără să crîcneşti. Nedreptatea ţi s-a arătat ca să-ţi impună voinţa ei, căutînd să se ascundă de cei care s-ar fi putut feri de ea şi pune la adăpost ; a vrut să nu fie ştiută, să-şi asigure taina, ca să-şi îndeplinească în linişte planurile, prin viclenie sau violenţă. Ţi-a poruncit să-ţi nesocoteşti datoriile şi să taci, iar dumneata ţi-ai călcat datoriile şi ai tăcut. Şi-acum te întreb, părinte, nu cumva ai făcut ceva şi mai rău, nu cumva e adevărat că ai căutat pretexte mincinoase ca să nu dezvălui adevărata cauză ?

Și tăcu apoi cîtva timp, așteptînd din nou un răspuns.

„Și asta i-au spus guralivele alea!“ gîndi *don* Abbondio, dar nu arătă că ar avea ceva de spus, așa încît cardinalul urmă :

— E drept că ai spus bieților tineri ceea ce nu era adevărat numai ca să-i ții în neștiință, în întunericul în care nedreptatea voia să-i țină ?... Sînt deci silit s-o cred. Nu-mi rămîne decît să roșesc împreună cu dumneata și să nădăjduiesc că te vei căi alături de mine. Iată la ce te-a dus (și nu mai departe decît adineauri căutai să te dezvinovățești prin asta !) dragostea pentru viața dumitale pămîntească, viață care are sfîrșit ! Ea te-a dus — și ridică-te împotriva cuvintelor mele dacă sînt nedrepte, sau socotește-le drept o umilință care să te îndrumeze spre calea mîntuirii dacă sînt drepte — te-a dus, deci, pînă acolo, încît ai ajuns să-i înșeli pe cei slabi și să-ți minți fiii !...

„Va să zică așa stau lucrurile ! își spunea în sinea sa *don* Abbondio. Omul lui Satana (și se gîndea la Cel-fără-nume) e luat în brațe, și eu, care n-am spus decît o biată minciună, fără nici o altă intenție decît aceea de a-mi păzi pielea, sînt făcut cu ou și cu oțet ! Dar așa e cu superiorii : au totdeauna dreptate. Așa mi-a fost mie dat : să se năpustească toți asupra mea, pînă și sfinții.“ Apoi zise cu glas tare :

— Am greșit, monseniore, văd că am greșit, dar ce puteam face într-o împrejurare atît de groaznică ?

— Cum, iar îmi pui întrebarea asta ? Nu ți-am mai spus ? Și e oare nevoie să-ți spun eu ? Să iubești, fiule, să iubești și să te rogi. Atunci ai fi simțit că nedreptatea poate să amenințe, să lovească, dar n-are dreptul să poruncească ; ai fi unit după legea lui Dumnezeu ceea ce omul voia să despartă, ai fi dat acelor bieți nevinovați ajutorul pe care erau în drept să-l primească. Dumnezeu singur ar fi răspuns de ceea ce s-ar fi putut întîmpla după aceea, fiindcă poruncile lui ar fi fost împlinite, în timp ce, apucînd pe altă cale, ai ajuns dumneata însuți răspunzător și de acele groaznice urmări. Dar ți-au lipsit

oare toate mijloacele de scăpare posibile, oare n-ai fi găsit nici o cale de salvare dacă ai fi stat să privești în jurul dumitale, să judeci și să cumpănești ? Acum poate ai aflat că, de îndată ce ar fi fost căsătoriți, nefericiții tineri ar fi căutat ei înșiși să se pună la adăpost și erau gata să fugă din calea tiranului, căci își și găsiseră locul unde să se adăpostească. Și, în afară de asta, nu ți-ai amintit că aveai un superior ? Căci cum ar avea el căderea să te certe că nu ți-ai făcut datoria dacă nu ar avea el însuși obligația să te ajute întotdeauna să ți-o îndeplinești ? De ce nu te-ai grăbit să-l vestești pe episcop că o josnică violență se opunea la îndeplinirea misiunii dumitale ?

„Asta spunea și Perpetua !" gîndea enervat *don* Abbondio, căruia, chiar în toiul discuției, ceea ce i se înfățișa mai cumplit în minte era imaginea „bravilor" care-l amenințaseră și gîndul că *don* Rodrigo se afla teafăr și sănătos, și într-o zi sau alta se va întoarce plin de glorie, triumfător și înfuriat la culme. Și cu toate că demnitatea cardinalului, înfățișarea și cuvintele lui îi trezeau un fel de rușine și chiar o anumită teamă, totuși această teamă nu-l stăpînea cu totul, nici nu-l împiedica să se revolte, fiind încredințat că, la urma urmei, cardinalul nu avea nici flintă, nici spadă și nici „bravi".

— Cum de nu te-ai gîndit, urmă Federigo, că dacă acești nevinovați n-ar fi avut nici un alt refugiu, puteam să-i primesc și să-i pun eu la adăpost, dacă mi i-ai fi trimis, dacă ai fi încredințat pe acești nenorociți fără nici un sprijin unui episcop, care ar fi fost gata să-i considere ca pe un bun al său, ca pe o parte prețioasă nu zic din datoriile sale, dar din înseși comorile sale ? Iar în ceea ce te privește, aș fi avut eu grijă de soarta dumitale. Fără îndoială că n-aș fi cunoscut liniștea pînă n-aș fi avut siguranța că nu ți se va clinti nici un fir de păr din cap ! Ai fi putut crede că n-aș fi găsit unde și cum să-ți pun la adăpost viața ? Crezi, oare, că acel om care a fost atît de îndrăzneț nu și-ar fi pierdut din îndrăzneală dacă ar fi aflat că planurile lui îmi sînt cu-

noscute, că le urmăresc și sînt hotărît să mă folosesc de mijloacele pe care le am la îndemînă ca să te apăr ? Nu știai că dacă omul făgăduiește adesea mai mult decît poate împlini, tot așa amenință, de multe ori, cu mai mult decît ar cuteza mai apoi să facă ? Nu știai că nedreptatea nu se întemeiază numai pe propriile puteri, ci mai cu seamă pe naivitatea și spaima celorlalți ?

„Tocmai așa spunea și Perpetua, vorbă cu vorbă !" își zise iar *don* Abbondio, fără să-și dea seama că această ciudată potrivire între părerea slujnicei sale și aceea a lui Federigo Borromeo asupra acelor ce ar fi putut și ar fi trebuit să facă spunea multe împotriva lui.

— Dar dumneata, urmă ca încheiere cardinalul, n-ai văzut, n-ai vrut să vezi decît primejdia trecătoare ce te amenință, și atunci nu-i de mirare că ți s-a părut atît de mare, încît ai sacrificat totul în fața ei !

— Fiindcă eu am văzut mutrele acelea îngrozitoare, lăsă să-i scape *don* Abbondio, și am auzit vorbele acelea cumplite !... Senioria-voastră ilustrissimă are toată dreptatea, dar ar fi trebuit să fi fost în pielea unui biet preot și să vă aflați în situația mea...

Abia rosti aceste cuvinte, că-și și mușcă limba. Își dădu seama că se lăsase dus de necaz și-și spuse în sine : „Acum să te ții, o să cadă potopul pe capul meu !" Dar ridicîndu-și cu teamă ochii, fu mirat de atitudinea omului pe care nu izbutise niciodată să-l înțeleagă, nici să-i ghicească reacțiile, văzîndu-l cum trece de la o gravitate impunătoare și severă la una plină de tristețe și îngîndurare.

— Din păcate... spuse Federigo. Așa e nenorocita noastră misiune. Trebuie să cerem cu severitate de la alții ceea ce Dumnezeu știe dacă noi înșine am fi gata să dăm... Trebuie să judecăm, să îndreptăm, să mustrăm, și Dumnezeu știe ce am face noi înșine într-o astfel de împrejurare, și ceea ce am făcut în situații asemănătoare ! Dar vai mie dacă ar trebui să iau slăbiciunea mea drept măsură a datoriei celorlați, drept îndreptar al învățăturii mele ! Și, totuși, adevărat este că, o dată cu învățătura, trebuie să dau și pildă și să nu fac ca fariseul,

care-i silește pe alții să ducă poveri grozave, pe care ei n-ar pune nici măcar un deget. Ei bine, fiule, frate, fiindcă greșelile celor ce conduc sînt adesea mai cunoscute de ceilalți decît de ei înșiși, dacă știi că eu din frică sau din vreun respect lumesc am trecut peste vreuna din îndatoririle mele, spune-mi-o fără cruțare, arată-mi-o, pentru că acolo unde a lipsit pilda să-i țină locul măcar mărturisirea greșelii. Arată-mi deschis slăbiciunile, și atunci cuvintele mele vor dobîndi mai multă tărie, căci vei simți și mai puternic că nu vin de la mine, ci de la acela care poate să ne dăruiască, și dumitale și mie, tăria necesară ca să facem ceea ce ele ne poruncesc.

„Oh ! Ce om sfînt ! Dar cît de chinuit ! se gîndea *don* Abbondio. Iată, acum se ia pe el însuși la rost numai ca să caute, să răscolească, să osîndească, să pedepsească ; nici chiar pe sine nu se iartă." Spuse apoi cu glas tare :

— Ah, monseniore ! Glumiți ! Cine nu cunoaște curajul neclintit, zeul fără margini al senioriei voastre ilustrissime ? Și adăugă apoi pentru sine : „Chiar prea mare !"

— Nu ți-am cerut laude care mă fac să mă cutremur, spuse Federigo, fiindcă Dumnezeu cunoaște greșelile mele, și ceea ce știu și eu e destul ca să mă rușinez. Dar aș fi vrut, aș vrea să ne umilim amîndoi în fața Domnului, ca să ne întărim credința în el. Și, din iubirea pe care ți-o port, aș vrea să poți simți cît de potrivnic a fost graiul dumitale față de legea pe care o predici și după care vei fi judecat.

— Totul cade asupra mea, spuse *don* Abbondio, dar aceste persoane, care au venit să se plîngă de mine, nu v-au spus că au pătruns în casa mea prin vicleșug, ca să mă surprindă și să mă silească să închei o căsătorie împotriva pravilelor !

— Mi-au spus, fiule, dar ceea ce mă mîhnește din cale-afară e faptul că mai încerci să te dezvinovățești și socoți că te poți dezvinovăți învinuind pe alții și găsind pricină de acuzare chiar acolo unde s-ar cuveni să te învinovățești. Căci cine oare i-a adus, nu spun la nevoia, dar în ispita de a face ceea ce au făcut ? Ar fi căutat ei calea lăturalnică dacă nu le-ar fi fost închisă cea dreap-

tă ? S-ar fi gîndit ei să-l înșele pe preot dacă ar fi fost primiți de el cu brațele deschise, ajutați și sfătuiți ? Ar fi fost siliți să-l surprindă dacă nu s-ar fi ascuns ? Și acum îi socoți vinovați tot pe ei și te mînii că după atîtea nenorociri, ba, ce spun, în mijlocul atîtor nenorociri au venit să-și ușureze sufletul la superiorul dumitale ? Dacă oamenii socotesc urîte plîngerile celor asupriți și învinuirile celor nenorociți, îi vom ierta, căci așa sînt ei făcuți ; dar de ce să judecăm și noi la fel ? Ce folos ai fi avut dumneata dacă ei ar fi tăcut ? Ai fi preferat ca pricina lor să ajungă întreagă înaintea judecății lui Dumnezeu ? Oare aceasta nu e un prilej mai mult să iubești pe acești oameni (pe care aveai și înainte destule motive să-i iubești) că ți-au dat prilejul să auzi glasul sincer al episcopului, că ți-au dat mijlocul să cunoști mai bine și să-ți plătești o parte din marea datorie ce o aveai față de ei ? Ah ! dacă oamenii aceștia te-ar fi înfruntat, te-ar fi jignit, sau te-ar fi chinuit, ți-aș fi spus (dar ar mai fi fost nevoie să-ți spun ?) să-i iubești tocmai din această pricină. Acum însă iubește-i pentru că au suferit, pentru că mai suferă încă, pentru că răspunzi de sufletele lor, pentru că sînt slabi și pentru că ai nevoie de iertare, pentru dobîndirea căreia trebuie să te gîndești cît de binefăcătoare ar putea fi rugăciunea lor...

Don Abbondio tăcea, dar tăcerea lui nu mai era acum silită și plină de nerăbdare, ci tăcerea omului care are nevoie mai mult să gîndească decît să vorbească. Cuvintele pe care le asculta erau niște concluzii neașteptate, niște sensuri cu totul noi ale unei învățături cunoscute de mult de el și pe care niciodată nu se gîndise să le combată. Suferințele altora, de la care gîndul său se îndepărtase întotdeauna de teamă să nu-și pricinuiască singur rău, îi făceau acum o impresie cu totul nouă. Și dacă nu simțea toate remușcările pe care predica aceasta voia să i le trezească (fiindcă aceeași teamă stăruia în sufletul lui, gata să-l apere de toate), simțea totuși destule : era nemulțumit, oarecum, de sine însuși și, în același timp, încerca și puțină milă față de alții ; un amestec ciudat de duioșie și rușine. Era, dacă ne este îngăduită comparația, ca o feștilă de candelă, umedă și arsă, care,

atunci cînd apropii de ea o flacără mare, începe să fumege, să pîlpîie, să scînteieze, nu vrea să ia foc, dar pînă la urmă tot se aprinde și luminează. Ar fi fost în stare să se învinuiască, să plîngă, dacă nu s-ar fi gîndit la *don* Rodrigo ; dar fu destul de mișcat, totuși, pentru ca înaltul prelat să-și poată da seama că vorbele lui nu fuseseră zadarnice.

— Acum, urmă cardinalul, băiatul e fugar, iar fata e pe cale să-și părăsească și ea casa, mînați amîndoi de motive foarte puternice să stea cît mai departe, fără putința de a se mai întîlni vreodată aici, și mulțumindu-se deci cu nădejdea că Dumnezeu le va îngădui să se întîlnească în alt loc. Acum, din păcate, nu mai au nevoie de dumneata, nu mai ai prilejul să le faci vreun bine, și biata noastră închipuire nici nu poate întrezări vreunul în viitor. Cine știe dacă bunul Dumnezeu nu-ți pregătește acest prilej ? Și dacă ți se oferă, părinte, să nu-l lași să-ți scape, iar de nu, caută-l, pîndește-l, roagă-te să-l capeți !

— Nu voi mai greși, monseniore, jur că nu voi mai greși ! răspunse *don* Abbondio, cu o voce care în acel moment pornea chiar din inimă.

— Ah, da, fiule ! strigă Federigo și, cu o demnitate plină de dragoste, încheie : Numai Dumnezeu știe cît de mult aș fi dorit să-ți pot vorbi în alt chip. Am trăit amîndoi destul, și bunul Dumnezeu știe cît de greu mi-a fost să întristez cu astfel de mustrări bătrînețea dumitale, și adevăr îți spun că aș fi fost mult mai mulțumit să ne mîngîiem vorbind împreună despre grija noastră comună, despre necazurile noastre și despre preafericita nădejde a mîntuirii, de care sîntem atît de aproape... Facă cerul ca aceste cuvinte, pe care a trebuit să le spun, să ne slujească și dumitale, și mie. Fă în așa fel încît să nu fiu silit în ziua judecății să dau socoteală că te-am păstrat într-o slujbă față de care ai greșit atît de greu ! Să recîștigăm timpul pierdut, miezul nopții este aproape. Mirele nu mai poate zăbovi mult. [1] Să ținem aprinse can-

[1] Aluzie la o parabolă despre fecioarele înțelepte și fecioarele nebune din *Biblie*.

delele noastre, să-i dăruim Domnului sufletele noastre sărmane și goale, ca să binevoiască a le umple cu harul său, care răscumpără trecutul, care asigură viitorul, care se teme și se încrede, plînge și se bucură cu înțelepciune, care în orice împrejurare se preface în virtutea atît de trebuitoare nouă !

După ce termină de vorbit, ieși, și *don* Abbondio îl urmă.

Aici cronicarul nostru face mențiunea că această convorbire n-a fost singura pe care au avut-o cele două personaje, și Lucia nu a fost singura temă a convorbirilor lor, dar el s-a mărginit numai la aceasta ca să nu se îndepărteze de subiectul principal al povestirii. Apoi spune că, din același motiv, nu mai pomenește și despre celelalte vorbe de seamă rostite de Federigo în tot timpul vizitei sale, nici despre mărinimia sa, nici despre neînțelegerile împăcate, despre certurile vechi dintre oameni, familii și sate, stinse de el sau (întîmplări care erau, din nefericire, mai frecvente) adormite pentru un timp, nici despre cei cîțiva „bravi" sau tirani, ale căror inimi izbutise să le îmblînzească fie pentru toată viața, fie pentru cîtva timp... lucruri ce se vedeau întotdeauna mai mult sau mai puțin în orice loc al diocezei sale, în care acest om desăvîrșit poposea. Și, mai departe, cronicarul nostru spune că în dimineața următoare *donna* Prassede veni, după cum fusese înțelegerea, să o ia pe Lucia și să se înfățișeze înaintea cardinalului, care i-o lăudă mult pe față și vorbi de ea cu toată căldura. Lucia se despărți de mama ei — vă închipuiți cu cîte lacrimi ! — își părăsi mica ei căsuță, își luă pentru a doua oară rămas bun de la întregul ținut, cu acel îndoit sentiment de amărăciune pe care îl încerci părăsind un loc ce ți-a fost cîndva foarte drag, dar de care te-ai înstrăinat. Despărțirea de mama sa nu fu însă definitivă, fiindcă *donna* Prassede îi spusese că vor mai sta cîteva zile în casa de la țară, care nu era prea departe, și Agnesa îi făgădui fiicei sale că va veni să-și ia un și mai dureros rămas bun. Cardinalul era gata de plecare, pentru a-și continua vizitele, cînd sosi preotul de la parohia unde se afla castelul Celui-

fără-nume și ceru să-i vorbească. Introdus la cardinal, îl dădu un fișic și o scrisoare, prin care seniorul îl ruga pe Federigo s-o înduplece pe mama Luciei să primească cei 100 de scuzi de aur ce se aflau în fișic, ca să-i slujească drept zestre fetei sau în orice alt scop i s-ar fi părut Agnesei mai nimerit.

Totodată, îl ruga să le spună că dacă vreodată, în vreo împrejurare oarecare, ar socoti că le-ar putea fi de ajutor, tînăra fată știa, din nefericire, prea bine unde să-l găsească, iar în ceea ce-l privea pe el, ar fi socotit aceasta o fericire dintre cele mai mari. Cardinalul trimise îndată după Agnesa, îi comunică vorbele de mai sus, pe care ea le ascultă cu mare uimire și cu adîncă mulțumire, îi întinse fișicul și Agnesa îl luă, fără prea multe mofturi.

— Dumnezeu să-i ajute acelui senior, și senioria voastră ilustrissimă să-i mulțumească de mii de ori din partea mea! zise ea. Dar despre asta să nu spuneți nimio nimănui, deoarece satul acesta este... Să-mi fie cu iertăciune, știu prea bine că un om ca dumneavoastră nu are obiceiul să flecărească despre lucruri dintr-astea, dar dumneavoastră... înțelegeți...

Apoi se duse numaidecît acasă, se încuie în camera ei, desfăcu fișiciul cu bani și, cu toate că știa ce era înăuntru, privi uimită grămada de bani care-i aparțineau. Atîția galbeni la un loc nu văzuse în toată viața ei! Abia dacă vedea cîte unul, și asta foarte rar. Îi numără, îi așeză cu greu unul lîngă altul, ca să facă fișicul la loc, dar banii îi scăpau și se duceau de-a dura printre degetele ei neîndemînatice. Izbuti cu chiu cu vai să facă din nou fișicul, îl puse într-o basma, îl strînse bine, îl legă zdravăn cu o sfoară și-l ascunse într-un colț al saltelei și petrecu restul timpului făcîndu-și nenumărate planuri de viitor și așteptînd să treacă ziua cît mai repede. Apoi se culcă, dar multă vreme nu putu să adoarmă, neizbutind să se gîndească la altceva decît la cei 100 de scuzi pe care-i avea sub ea, iar după ce adormi îi văzu și în vis. Cum se făcu ziuă, se trezi și porni în cea mai mare grabă spre casa unde se afla Lucia.

La rîndul ei, fata, deși îi venea cît se poate de greu să vorbească de juruința făcută, era hotărîtă să-și des-

chidă sufletul în fața maică-si la această întîlnire, pe care multă vreme avea s-o numească ultima.

Cum rămaseră singure, Agnesa, cu chipul plin de însufleţire şi vorbind în şoaptă, ca şi cum s-ar fi temut să n-o audă cineva pitit pe acolo, îi spuse :

— Am să-ţi spun o veste mare ! şi-i povesti neașteptata fericire.

— Dumnezeu să-l binecuvînteze pe seniorul acela ! spuse Lucia. De aici înainte vei avea cu ce trăi liniștită şi vei putea să mai faci şi cîte un bine cuiva...

— Cum, răspunse Agnesa, oare nu-ţi dai seama cîte am putea face cu atîţia bani ? Ascultă : nu te am decît pe tine pe lumea asta, pe voi amîndoi pot să zic, fiindcă pe Renzo, de cînd a rostit primele cuvinte, l-am privit tot ca pe copilul meu. Totul este să nu i se fi întîmplat vreo nenorocire, de vreme ce n-a mai dat nici un semn de viață. Ce, adică trebuia să ne meargă numai rău ? Să nădăjduim că nu ! În ce mă privește, aș fi fost bucuroasă să stau liniștită în satul meu, dar acum, cînd tu nu mai poţi rămîne aici din cauza acelui ticălos... numai cînd mă gîndesc că e aici, aproape de noi, mi se urăște şi de sat şi de tot ce e pe aici ! De altfel, cu voi doi, oriunde o să mă simt bine ! Chiar de la început aveam de gînd să vin cu voi pînă la capătul pămîntului, şi n-o să-mi schimb niciodată părerea ! Dar fără bani ce era să facem ? Înţelegi acum ? Cei cîţiva gologani pe care bietul băiat îi pusese de o parte cu atîta greutate şi chibzuială... a venit justiţia şi s-a ales praful de toţi ! Dumnezeu însă tot a avut grijă de noi. Așa că, de cum o găsi Renzo mijlocul să ne dea de veste că trăiește, unde se află şi ce gînduri are, vin să te iau de la Milano. Chiar eu vin să te iau ! Altă dată mi-ar fi fost greu să-mi închipui așa ceva, dar nenorocirile te învață multe. Am fost pînă la Monza şi am văzut ce înseamnă să călătorești, şi o să iau cu mine un om de treabă, o rudă, cum ar fi alde Alessio din Maggeanco, fiindcă, la drept vorbind, în satul nostru e greu să găsești un om de treabă. Îl iau cu mine şi-o să-i plătim noi drumul, firește, şi... mă-nţelegi ! Dar văzînd că în loc să se bucure, Lucia se întrista din ce în ce mai tare şi nu arăta decît o duioșie lipsită de

bucurie, Agnesa întrerupse brusc șirul vorbelor și o întrebă : Dar ce ai, nu crezi că e bine așa ?

— Biată măicuță ! exclamă Lucia, îmbrățișînd-o și ascunzîndu-și obrajii la sînul ei.

— Ce ai ? o întrebă maică-sa din nou plină de neliniște.

— Ar fi trebuit să-ți spun de mult, răspunse Lucia, ridicîndu-și obrazul și ștergîndu-și lacrimile, dar nu am avut niciodată tăria. Iartă-mă !

— Hai, spune, spune o dată !

— Nu mai pot fi soția lui Renzo !

— Cum ? Ce spui ?

Cu capul plecat și răsuflînd din greu, vărsînd lacrimi, dar fără să se vaite, ca cineva care povestește un lucru foarte dureros, dar de neschimbat, Lucia îi dezvălui mamei sale juruința făcută și, împreunîndu-și mîinile, îi ceru încă o dată iertare că-i tăinuise atîta vreme lucrul acesta. O rugă să nu spună nimănui pe lume taina ei și s-o ajute a îndeplini ceea ce jurase...

Agnesa rămase încremenită de uimire. Ar fi trebuit să se supere din pricina tăcerii pe care fiică-sa o păstrase față de ea, dar se gîndea la atîtea în clipa aceea încît mînia i se risipi. Ar vi frut s-o certe pe fată, dar i se păru că ar fi vorbit împotriva cerului, cu atît mai mult cu cît Lucia îi descrise din nou, în culorile cele mai vii, noaptea aceea înspăimîntătoare, cu deznădejdea ei adîncă și cu pacea atît de neașteptată care coborîse asupră-i în clipa cînd făcuse jurămîntul hotărît și solemn.

Și totuși atunci, în mintea Agnesei apărură nenumăratele exemple de care auzise vorbindu-se de multe ori și pe care ea însăși le dăduse fiicei sale, cu privire la pedepsele necruțătoare și groaznice ce urmau după călcarea unor jurăminte.

Așa că, după ce rămase cîtva timp buimăcită, o întrebă pe Lucia :

— Și acum ce-o să faci ?

— Acum, răspunse Lucia, mă las în seama lui Dumnezeu, a lui Dumnezeu și a sfintei Fecioare ! Mă încredințez lor ; ei nu m-au părăsit pînă acum, nu mă vor părăsi nici acum, cînd... îngăduința, singura îngăduință

pe care o cer este ca, după ce-mi voi fi mîntuit sufletul, să mă ajute să mă întorc lîngă tine ; și mă va ajuta, da, mă va ajuta ! În ziua aceea îngrozitoare... în trăsura aceea... Ah, sfîntă Fecioară ! Bărbații aceia !... Cine mi-ar fi spus că mă duceau spre cel care a doua zi avea să mă trimită la tine ?

— Dar să nu-i spui tu numaidecît mamei tale ? îi zise Agnesa cu oarecare ciudă, potolită însă de dragoste și de milă.

— Iartă-mă, mamă, dar n-aveam curajul ; și, de altfel, la ce-ar fi folosit să te mîhnesc cu cîteva zile mai devreme ?

— Dar Renzo ?... spuse Agnesa, clătinînd din cap.

— Ah, strigă Lucia tresărind, nu se cuvine să mă mai gîndesc la băiatul acela nefericit ! Se vede că nu eram sortiți unul altuia. Iată că Dumnezeu însuși a vrut să ne despartă. Sau... cine știe ? Dar nu, nu. Dumnezeu l-a ferit de toate primejdiile și-l va face poate și mai fericit fără mine !

— Numai că, reluă Agnesa, dacă nu te-ai fi legat pentru totdeauna, presupunînd că lui nu i s-a întîmplat nici o nenorocire, cu banii ăștia eu aș fi găsit leac la toate !

— Dar banii, răspunse Lucia, ne-ar fi venit oare vreodată dacă eu n-aș fi trecut prin noaptea aceea groaznică ? Dumnezeu a vrut să se întîmple așa. Facă-se voia sa ! Și glasul i se stinse în hohote de plîns.

În fața acestui argument neașteptat, Agnesa rămase gînditoare.

După cîteva clipe, Lucia, stăpînindu-și hohotele de plîns, urmă :

— Acum, pentru că lucrul s-a întîmplat, trebuie să ne supunem din tot sufletul, și tu, biată mamă, poți să-mi vii în ajutor, rugîndu-te Domnului pentru sărmana ta fiică. Și apoi... trebuie ca nefericitul acela să afle totul. Ia asupra ta această grijă, fă și asta pentru mine, căci ție îți vine mai ușor să găsești mijlocul. Cînd vei afla unde e, scrie-i, găsește un om... chiar vărul tău, Alessio, care este un bărbat cumsecade și milostiv, care ne-a iubit întotdeauna și n-o să flecărească, roagă-l să-i scrie el

cum s-au întîmplat lucrurile, în ce situație m-am aflat, cît am suferit și că Dumnezeu a vrut astfel. Să-și împace sufletul, căci eu nu mai pot fi a nimănui, niciodată ! Și fă-l să înțeleagă totul cu binișorul, lămurește-l că am făgăduit, că am făcut o juruință... Cînd va afla că i-am făgăduit sfintei Fecioare... el a fost totdeauna credincios... Și îndată ce vei avea vești de la el, scrie-mi, dă-mi de veste că e sănătos, și apoi... să nu-mi mai pomenești numele lui...

Înduioșată, Agnesa o încredință că totul se va face după voia ei.

— Și aș mai vrea să-ți mai spun ceva, urmă Lucia. Bietul băiat, dacă n-ar fi avut nenorocul să se gîndească la mine, n-ar fi pățit nimic din cîte a pățit. Acum rătăcește prin lume, i s-a pierdut tot avutul, i-au luat tot ce avea, i s-au dus și economiile pe care le făcuse, bietul de el, și știi doar pentru ce... Și noi avem atîția bani ! Știi, mamă, fiindcă Domnul ne-a trimis aurul ăsta și fiindcă-l socoteai pe băiat ca pe copilul dumitale, împarte te rog pe jumătate cu el, căci cu siguranță Dumnezeu ne va ajuta ! Caută să găsești un prilej sigur și trimite-i banii. Dumnezeu știe cîtă nevoie are de ei !...

— Sigur, mai e vorbă ? răspunse Agnesa. O să-i trimit neapărat. Bietul băiat ! Pentru ce crezi că am fost atît de fericită că am primit banii ? Și veneam atît de bucuroasă la tine !... Ce mai, îi trimit sigur, Bietul Renzo ! Dar și el... știu eu ce spun... fără îndoială că banii te bucură cînd ai nevoie de ei... dar banii aceștia... n-o să-i facă nici o plăcere...

Lucia îi mulțumi mamei sale pentru bunăvoința și graba cu care voia să-i împlinească dorința cu o asemenea recunoștință și căldură, încît oricine ar fi văzut-o și-ar fi dat seama că sufletul ei era chiar mai aproape de Renzo decît credea ea însăși.

— Și ce-o să mă fac fără tine, spuse Agnesa plîngînd, eu, o biată femeie ?

— Dar eu ce-o să mă fac fără tine, scumpa mea măicuță ? Printre străini, departe, la Milano... Dar Domnul ne va ajuta și ne va îngădui să fim iarăși împreună. Peste opt sau nouă luni ne vom vedea, și pînă atunci,

ba chiar și mai devreme, trag nădejdea că Dumnezeu va orîndui astfel lucrurile ca să nu ne mai despărțim. Să ne lăsăm în grija lui. Mă voi ruga mereu sfintei Fecioare, să-mi dăruiască fericirea asta! Dacă aș mai avea ceva de dat, i-aș da, dar ea e atît de îndurătoare, încît mă va asculta și fără să-i dau ceva în schimb.

După astfel de cuvinte și altele asemănătoare, pline de păreri de rău, de încurajare, de durere și de resemnare, după multe îndemnuri și promisiuni că nu va spune nimănui nimic, după ce se îmbrățișară îndelung, de mai multe ori, se despărțiră, cu lacrimi în ochi, așa cum se întîmplă de obicei în împrejurări asemănătoare, făgăduindu-și una alteia să se revadă, cel mai tîrziu, în toamna următoare, ca și cum asta ar fi depins de ele.

A trecut însă mult timp fără ca Agnesa să poată afla ceva despre Renzo. Nu veneau de la el nici scrisori, nici vești, și toți cei din sat sau din împrejurimi, pe care Agnesa îi întreba despre dînsul, nu știau nimic mai mult decît ea. Și nu era singura care făcea asemenea zadarnice cercetări. Cardinalul Federigo nu le spusese numai de formă că se va interesa de bietul tînăr, ci într-adevăr scrisese numaidecît, cerînd informații. Întors la Milano, după ce vizitase eparhia, primise o scrisoare, în care i se spunea că nu s-a putut descoperi nimic în legătură cu tînărul, că într-adevăr fusese adăpostit în casa unei rude într-un sat, unde nu atrăsese prin nimic atenția asupra lui, dar de unde într-o dimineață se făcuse nevăzut pe neașteptate, că însăși ruda sa nu știa ce se întîmplase și nu putea decît să repete și el anumite zvonuri care circulau cu acest prilej, de pildă că tînărul s-ar fi înrolat pentru Levant, că ar fi trecut în Germania, sau că ar fi pierit trecînd un fluviu; că cercetările vor continua mai departe, și îndată ce se va putea afla ceva mai precis, se va da de veste senioriei-sale ilustrissime și reverendissime. Mai tîrziu, aceste zvonuri și altele asemănătoare se răspîndiră și prin ținutul Lecco, și, în cele din urmă, ajunseră și la urechile Agnesei. Biata femeie făcea tot ce-i stătea în putință ca să afle adevărul și să ajungă la sursa de unde pornea un zvon sau altul, dar nu izbutea niciodată să afle nimic mai mult decît acel „așa se spune"

care pînă în zilele noastre ajunge ca să întărească atîtea lucruri.

Uneori abia i se povestea cîte ceva, și se și ivea altcineva, care-i spunea că nu e nimic adevărat, dîndu-i în schimb o altă veste, tot atît de ciudată și de îngrozitoare ca și prima. Toate însă erau vorbe goale.

Guvernatorul Milanului, căpitanul-general în Italia *don* Gonzalo Fernández de Cordova, făcuse mare gălăgie și se plînsese seniorului rezident al Veneției la Milano că un ticălos, un cunoscut bandit și atîțător la jaf și crimă, anume faimosul Lorenzo Tramaglino, care, pe cînd se afla chiar în mîinile justiției, provocase o răscoală ca să poată scăpa, fusese primit și adăpostit în teritoriul Bergamului. Rezidentul răspunsese că nu știe nimic și că are să scrie la Veneția, ca să-i poată da excelenței-sale explicațiile atît de necesare într-o astfel de împrejurare.

La Veneția exista tendința de a se ajuta și chiar încuraja lucrătorii milanezi, țesători de mătase, care doreau să emigreze pe teritoriul Bergamului, făcîndu-se în așa chip, încît acești lucrători să tragă multe foloase, și mai cu seamă pe acela față de care toate celelalte nu înseamnă nimic, adică „siguranța". Cum însă e știut că atunci cînd doi se ceartă al treilea cîștigă, Bortolo fu înștiințat în taină, nu se știe de cine, că Renzo nu era în siguranță în acel sat și că ar face mult mai bine să treacă într-o altă fabrică, schimbîndu-și chiar numele pentru un timp. Astfel, Bortolo pricepu numaidecît cum stau lucrurile, nu mai întrebă nimic și se duse numaidecît să-i dea de știre vărului său. Apoi îl luă cu el într-o trăsură mică, îl duse pînă la o altă filatură, la o distanță de aproape 15 mile, și îl prezentă patronului sub numele de Antonio Rivolta, originar, ca și el, din ținutul Milanului, veche cunoștință de-a lui. Acesta, cu toate că vremurile erau grele, nu se lăsă mult rugat ca să primească un lucrător recomandat ca cinstit și iscusit de către un om cumsecade și priceput. Punîndu-l apoi la încercare, nu putu decît să fie foarte mulțumit în multe privințe, în afară de aceea că, la început, tînărul i se părea cam zănatic, deoarece de cîte ori îl striga : „Antonio !", băiatul nu prea răspundea. După puțin timp, sosi un ordin de la Veneția,

în termeni politicoși, către căpitanul Bergamului, ca să culeagă și să dea informații dacă în ținutul de sub cîrmuirea sa, și mai cu seamă în cutare sat, se află individul cutare. După ce făcu toate cercetările ce credea el că trebuiau făcute, căpitanul trimise un răspuns negativ, care-i fu adus apoi la cunoștință rezidentului la Milano, iar acesta, la rîndul său, îi comunică lui *don* Gonzalo Fernández de Cordova. Și cum nu lipseau curioșii, care voiau să afle neapărat de la Bortolo cam din ce cauză tînărul nu se mai afla aclolo și unde plecase, acesta le răspunse pe loc : „A dispărut". Iar ca să se descotorosească pe urmă de cei mai îndărătnici, fără să îngăduie descoperirea adevărului, socotise că e bine să născocească una după alta toate veștile pe care le-am pomenit mai sus, prezentîndu-le totuși drept lucruri pe care le auzise și el de la alții fără să fie sigur de ceva.

Iar cînd veni să-l întrebe cineva din partea cardinalului, fără să rostească numele lui Federigo, păstrînd un aer de om important și misterios și lăsînd să se înțeleagă că întrebarea venea de la o persoană puternică și foarte sus-pusă, Bortolo fu și mai bănuitor și crezu că e bine să răspundă tot în felul său, ba tocmai fiindcă era vorba de o persoană sus-pusă, înșiră una după alta toate știrile născocite în diferite împrejurări.

Nu trebuie să se creadă totuși că *don* Gonzalo, un senior atît de mare, avea ceva împotriva bietului țesător muntean, și fiind informat că Renzo s-ar fi arătat lipsit de respect și ar fi rostit cuvinte proaste despre nobilul său rege, ar fi vrut să se răzbune. Și nici să nu credeți că-l socotea pe tînăr un om atît de primejdios încît să-l prigonească chiar după ce fugise și să nu-l lase să trăiască nici măcar departe, așa cum făcuse Senatul roman cu Hanibal. *Don* Gonzalo avea prea multe și prea importante treburi pe cap ca să se mai gîndească și la isprăvile lui Renzo, și dacă acum părea să-i acorde atîta atenție, totul se datora unui ciudat concurs de împrejurări, datorită căruia, bietul băiat, fără să vrea și fără să știe, nici atunci, nici mai tîrziu, se pomeni legat, printr-un fir foarte subțire și nevăzut, de niște evenimente importante și încurcate.

CAPITOLUL XXVII

Ni s-a întîmplat de mai multe ori să pomenim de războiul pe care-l provocase succesiunea în statele ducelui Vicenzo Gonzaga, al doilea cu acest nume, dar prilejul ni s-a ivit întotdeauna în clipe de mare grabă, așa încît nu am avut niciodată putința să vorbim altfel decît în treacăt despre acest eveniment. Acum însă, pentru înțelegerea povestirii noastre, se cere să dăm cîteva lămuriri mai amănunțite. Sînt fapte pe care oricine cunoaște istoria le știe cu siguranță, dar întrucît trebuie să fim drepți și să presupunem că această carte ar putea fi citită și de neștiutori, credem că nu e nici un rău dacă vom da aici numai atîtea lămuriri cîte ar trebui pentru a informa pe cei care au nevoie de așa ceva.

Am spus, așadar, că la moartea ducelui, cel mai apropiat urmaș chemat să-i urmeze la conducere era Carlo Gonzaga, capul unei ramuri mai mici, transplantată în Franța, unde stăpînea ducatele de Nevers și de Rhétel, și că acest urmaș intrase în posesia Mantovei și, putem adăuga acum, și a Monferratului, pe care din grabă l-am lăsat la o parte. Or, Curtea din Madrid voia cu orice preț (și lucrul acesta l-am mai spus) să-l excludă de la cele două moșteniri pe noul principe, și, ca să-l excludă, avea nevoie de un motiv, fiindcă războaiele dezlănțuite fără motiv puteau fi socotite nedrepte. De aceea Curtea se declarase apărătoarea drepturilor pe care pretindea că le are asupra Mantovei un alt Gonzaga, anume Ferrante Gonzaga, principe de Guastalla, iar asupra Monferratului, Carlo Emanuele I, duce de Savoia, și Margherita de Gonzaga, ducesă văduvă de Lorena. *Don* Gonzalo se trăgea

din familia marelui căpitan [1] al cărui nume îl purta și făcuse războiul din Flandra [2], iar acuma se arăta foarte dornic să facă și războiul din Italia, și lupta poate cel mai mult pentru ca acesta să izbucnească. Pînă atunci, interpretînd intențiile și luînd-o înaintea poruncilor guvernului, încheiase cu ducele de Savoia un tratat de invazie și de împărțire a Monferratului și obținuse după aceea, cu ușurință, confirmarea contelui-duce, înfățișîndu-i ca pe un fleac cucerirea Casalelui, punctul cel mai bine apărat al acestui ducat, hărăzit prin împărțire regelui Spaniei. După aceea declară totuși, în numele suveranului său, că nu voia să ocupe ținutul decît cu titlul de provizorat, pînă la hotărîrea împăratului [3], care, cedînd pe deoparte insistențelor dinafară și îndemnat pe de altă parte de propriile sale motive, se împotrivise investiturii noului duce, declarînd că statele în controversă vor rămîne în stăpînirea sa, urmînd ca, după ce avea să asculte părțile adverse, să dea aceste state celui în drept, hotărîre la care ducele de Nevers refuzase să se supună.

Ducele avea și el prieteni puternici : pe cardinalul de Richelieu, pe seniorii Veneției, și pe papă, în vremea aceea, cum am mai spus, Urban al VII-lea. Dar, Richelieu, angajat atunci în asediul de La Rochele și în războiul împotriva Angliei, și atacat de partidul reginei-mame, Maria de'Medici, care, din anumite motive personale, se împotrivea casei de Nevers, nu putea să-i dea decît speranțe. Veneția nu voiau să facă nici o mișcare fățișă atîta vreme cît o armată franceză nu avea să descindă în Italia, și, ajutînd în ascuns pe duce, pe cît le era cu putință, rămîneau față de Curtea din Madrid și guvernatorul Milanului pe linia propunerilor, a îndemnurilor pașnice sau amenințărilor, după împrejurări. Papa, recomandînd prietenilor săi pe ducele de Nevers și

[1] Generalul spaniol *Gonzalo Fernandez de Cordova*, supranumit „marele căpitan" (1453—1515), a cucerit (1503) regatul Neapole pentru Ferdinand Catolicul.

[2] Aluzie la revoluția burgheză din Țările de Jos (1566—1609), care a împletit lupta antifeudală cu războiul de eliberare națională de sub jugul Spaniei absolutiste.

[3] Ferdinand al II-lea al Germaniei.

intervenind în favoarea sa pe lîngă dușmani, făcea proiecte de acorduri diplomatice ; cît despre o armată pe care s-o pună pe picior de război, nici nu voia să audă. Așa că cei doi aliați putură cu mai multă siguranță să-și înceapă ofensiva plănuită. Ducele de Savoia pătrunse în Montferrat, iar *don* Gonzalo se grăbi să pornească la asediul Casalelui, fără a găsi în această întreprindere mulțumirea la care se așteptase, căci e greșit să crezi că în război totul este trandafiriu. Curtea [1] nu-l ajută așa cum dorea el, sau nu-i trimise tocmai ceea ce îi era mai necesar ; aliatul, în schimb, îl ajuta prea mult, căci după ce-și luase ce i se cuvenea [2], pornise să pună mîna și pe partea hărăzită regelui Spaniei [3].

Don Gonzalo, deși era mai furios ca oricînd, se temu că, dacă ar face cea mai mică plîngere, ducele Carlo Emanuele — care era tot atît de priceput în intrigi și nestatornic în respectarea tratatelor, pe cît de viteaz în luptă — ar fi trecut de partea Franței, așa încît se văzu silit să închidă ochii, să-și înghită nemulțumirea și să tacă. Asediul mergea prost, mai mult da înapoi decît înainte, amenințînd să se lungească cine știe cît, atît din pricina dîrzeniei, iscusinței și vitejiei celor asediați, cît și din cauză că *don* Gonzalo avea oameni puțini sau că, după spusele cîtorva istorici, făcuse prea multe greșeli. Asupra acestor fapte nu rămîne decît să credem tot ce s-a spus, ba sîntem gata, în cazul că lucrurile s-au petrecut într-adevăr așa, să socotim că a fost chiar un adevărat noroc, mai ales dacă ne gîndim că datorită lor au fost mai puțini morți, schilozi, vătămați și *ceteris paribus* [4]... și ceva mai puține stricăciuni orașului Casale.

În astfel de împrejurări, *don* Gonzalo primi vestea răscoalei de la Milano și se grăbi să se ducă în persoană acolo.

---

[1] Din Madrid.

[2] O parte din ducatul Monferrat.

[3] Casale, azi localitatea Casale Monferrato (capitala teritoriului Monferrato), împreună cu o altă parte din posesiunile regelui Spaniei.

[4] Alții de același fel (lat.).

În raportul ce i se înainta era pomenită și fuga violentă și zogomotoasă a lui Renzo, precum și faptele adevărate și presupuse datorită cărora fusese arestat, adăugîndu-se că tînărul se adăpostise în teritoriul bergamez. Acest lucru atrase atenția lui *don* Gonzalo. Pe de altă parte, era informat că Veneția ridicase capul auzind de răscoala din Milano, că venețienii crezuseră, la început, că asediul de la Casale se va ridica vrînd nevrînd, socotind că *don* Gonzalo era năucit și foarte îngrijorat de această știre, mai ales, că îndată după acest eveniment, sosise și știrea, mult dorită de venețieni și de temut pentru el, că La Rochelle căzuse. Rănit de moarte în amorul său propriu de om și de politician, fiindcă dușmanii puneau aceste lucruri pe seama lui, căuta să găsească orice prilej a-i convinge prin fapte că nu pierduse nimic din vechiul său curaj, fiindcă dacă spui doar : „Nu mă tem !“ e ca și cum n-ai fi spus nimic.

Un mijloc bun era acela de a face pe nemulțumitul : să protesteze, să dezaprobe. De aceea, cînd rezidentul Veneției venise să-i prezinte omagii și să încerce în același timp să surprindă în trăsăturile sale, în ținuta sa care era starea lui de spirit (băgați bine de seamă ce vicleană e vulpea bătrînă !), după ce vorbise de răscoală în treacăt, ca un om care și-a luat toate măsurile, *don* Gonzalo făcu în legătură cu Renzo scandalul pe care-l știți, după cum de asemeni știți și cele ce urmară. Apoi nu se mai ocupă de o treabă atît de neînsemnată și încheiată în ceea ce-l privea, încît atunci cînd după multă vreme, îi sosi răspunsul în tabăra de la Casale, unde se întorsese și unde avea cu totul alte griji, el își săltă capul și-l clătină ușor, ca un vierme de mătase ce-și caută frunza, se încordă o clipă, să-și aducă aminte de acest fapt, de care uitase aproape cu totul, își reaminti, avu o idee neprecisă și trecătoare despre omul cu pricina și trecu apoi la altceva, fără să se mai gîndească la asta.

Renzo, însă, care din puținul pe care-l aflase își făcuse cu totul altă idee, multă vreme nu avu alt gînd, sau, ca spunem adevărul, nu avu altă grijă decît să se ascundă cît mai bine. Vă dați seama cît de mult ar fi vrut să trimită vești celor două femei și să afle și el cîte ceva

despre ele, dar se izbea de două mari greutăți. Prima, că ar fi trebuit să se încreadă într-un scrib, fiindcă într-adevăr bietul băiat nu știa nici să scrie, nici să citească în adevăratul sens al cuvîntului, și dacă atunci cînd fusese întrebat în această privință, cum vă amintiți poate, de avocatul Sforărie, răspunsese că da, nu o făcuse numai ca să se laude și nici ca să spună verzi și uscate, ci fiindcă era oarecum adevărat, deoarece izbutea să citească, străduindu-se, literele tipărite ; cu cele scrise de mînă, însă, se schimba treaba. Prin urmare, era silit să amestece un al treilea în treburile lui, să dezvăluie o taină la care ținea atît, iar să găsească un om care să știe să țină pana în mînă și să mai fie și de încredere nu era ușor în acele vremuri, mai ales într-un sat unde nu avea nici o cunoștință mai veche. Cealaltă greutate era să poată găsi un curier, un om care să se ducă prin locurile acelea, să vrea să ia scrisoarea și s-o ducă cu adevărat la persoana cu pricina, calități greu de întrunit într-un singur om.

Pînă la urmă, tot căutînd și întrebînd, găsi pe cineva care scria în locul lui. Dar neștiind dacă cele două femei mai erau încă la Monza, sau dacă nu cumva plecaseră în alte părți, socoti că e mai bine să trimită scrisoarea către Agnesa într-un plic pe care să scrie adresa părintelui Cristoforo. Scribul își luă însărcinarea să și trimită scrisoarea și o încredință unui om care trebuia să treacă prin apropiere de Pescarenico ; acesta o lăsă cu multe recomandații la un han dintr-un punct foarte apropiat de Pescarenico, și fiindcă scrisoarea era adresată unei mînăstiri, fu trimisă la destinație. Ce s-a mai întîmplat cu ea după aceea nu s-a aflat niciodată. Văzînd că nu primește nici un răspuns, Renzo trimise o a doua scrisoare, asemănătoare cu cea dintîi și o adresă unui prieten din Lecco oarecum înrudit cu el. Își căută apoi un om de încredere, îl găsi, și de astă dată scrisoarea ajunse unde trebuia. Agnesa dădu fuga la Maggianico, rugă pe Alessio, vărul ei să i-o citească și să i-o explice. Întocmi împreună cu el un răspuns, îl așternu pe hîrtie și, printr-un mijloc oarecare, îl trimiseră lui Antonio Rivolta, acolo unde locuia acum ; dar toate astea nu se făcură atît de repede după cum povestim noi. Renzo primi răspunsul și scrise din nou. Pe

scurt, se stabili între cele două părți o corespondență înceată și nesigură, dar continuă, deși era adesea întreruptă și se relua la intervale mai lungi sau mai scurte.

Ca să ne dăm seama cum mergea acea corespondență, trebuie să știm cum se petreceau pe atunci asemenea lucruri, ba chiar cum merg și astăzi, căci în această privință nu cred să se fi produs prea mari schimbări de atunci.

Țăranul care nu știe să scrie și care are nevoie să trimită o scrisoare se adresează unui cunoscător al acestei arte, alegîndu-l pe cît îi e cu putință, dintre cei de seama lui, deoarece nu cutează, sau n-are încredere în alții. O dată găsit, omul îl informează cu mai multă sau mai puțină rînduială și limpezime despre toate treburile sale și-i arătă, cam în același fel, tot ceea ce trebuie pus pe hîrtie. Cel care scrie pricepe o parte, bănuiește oarecum restul, își dă și el părerea, propune cîteva schimbări și spune : „Las' pe mine !" Apoi ia pana, așterne cît poate mai bine gîndurile celuilalt în scris, le îndreaptă, mai adaugă, pe ici, pe colo, cîte ceva de la el, mai face o ștersătură, după cum i se pare că sună mai bine, fiindcă, de, n-ai ce face, cel ce e mai învățat decît alții nu vrea să fie numai o unealtă moartă, și cînd se amestecă în treburile străine, vrea să le și rînduiască după placul lui !... În acest fel se întîmplă adesea ca cel ce scrie să nu izbutească a spune tot ce voia celălalt, ba alteori i se mai întîmplă să spună și cu totul altceva, lucru care, de altfel, ni se întîmplă uneori și nouă, care scriem pagini hărăzite tiparului.

Cînd o scrisoare astfel întocmită ajunge în mîinile destinatarului neștiutor de carte, acesta o duce și el altui învățat de aceeași categorie, să i-o citească și să i-o tălmăcească și așa se nasc discuții după felul cum înțelege fiecare cele scrise fiindcă cel ce primește scrisoarea, bizuindu-se pe cunoștințele dinainte, pretinde că anumite cuvinte vor să spună un lucru, pe cînd cititorul, bizuindu-se pe experiența sa în întocmirea scrisorilor, pretinde că, dimpotrivă, vor să spună altceva. În cele din urmă, cine nu știe carte trebuie să se lase în seama celui care știe și-l lasă să întocmească răspunsul, care, făcut după

gustul trimițătorului, este iarăși supus unei interpretări asemănătoare. Pe lîngă toate acestea, dacă subiectul corespondenței este și ceva mai delicat, fiind vorba de un lucru tainic, care nu trebuie cunoscut de un altul în cazul cînd s-ar rătăci cumva scrisoarea, dacă din această cauză, în mod voit, nu se spune în scrisoare totul limpede, atunci cei doi, cînd această corespondență dăinuie totuși o vreme, ajung să se înțeleagă între ei cum se înțelegeau odinioară doi scolastici într-o discuție de patru ore în șir despre entelehia ; și asta, ca să nu alegem exemple din întîmplările zilelor noastre, lucru pentru care am putea să primim și vreo cîteva după ceafă ! [1]

Cazul celor doi corespondenți ai noștri era identic cu cel despre care am pomenit.

Prima scrisoare scrisă în numele lui Renzo vorbea despre multe lucruri. La început, după ce se arăta cum se petrecuse fuga sa, se dădeau foarte pe scurt, dar mult mai încurcat decît am făcut noi, anumite amănunte despre starea sa actuală, în așa fel, încît nimeni, nici Agnesa, nici chiar tălmaciul ei nu izbutiră să priceapă cam ce voia să spună. Se vorbea acolo despre o înștiințare tainică, despre o schimbare de nume, despre necesitatea de a sta ascuns, cu toate că se afla în siguranță... treburi greu de înțeles prin însuși conținutul lor și care în scrisoare erau spuse și foarte încîlcit. Apoi se deslușeau întrebări din care se vedeau neliniștea și durerea pricinuită de peripețiile Luciei, aluzii triste și amare cu privire la zvonurile care ajunseră pînă la urechile lui Renzo. Se mai deslușeau și speranțe vagi și îndepărtate, proiecte de viitor, făgăduieli și rugăminți ca fata să nu calce cuvîntul dat, să nu-și piardă nici răbdarea și nici curajul și să aștepte vremuri mai bune. După o vreme, Agnesa găsi un mijloc sigur să-i trimită lui Renzo un răspuns și cei 50 de scuzi, care-i fuseseră sorociți de către Lucia. La vederea aurului, Renzo nu știu ce să creadă. Cu mintea tulburată de o mirare și de o teamă ce nu-i îngăduiau să se bucure, își căută în grabă scribul, ca să-i tălmăcească scrisoarea și să dezlege astfel o taină atît de ciu-

[1] Aluzie la polemicile aprinse, dintre adepții romantismului și cei ai clasicismului, între 1816 și 1825, la Milano.

dată. În scrisoare, scribul Agnesei, după ce se plîngea de lipsa de claritate a scrisorii lui Renzo, așternea, cam cu tot atîta claritate, groaznica poveste a celor întîmplate cu „persoana" (așa-i spuneau Luciei), explicîndu-i cu această ocazie și enigma celor 50 de galbeni, apoi vorbea despre juruință, întrebuințînd perifraze, adăugînd cu cuvinte mai directe și mai limpezi, sfatul de a-și împăca sufletul și de-a nu se mai gîndi la Lucia.

Puțin lipsi ca Renzo să nu se mînie pe cititorul său. Tremura, se îngrozea și se înfuria și de cele ce pricepea, și de cele ce nu putea pricepe. Îl rugă să-i mai citească de vreo două-trei ori dureroasa scrisoare, și ba i se părea că înțelege mai bine, ba că totul se întunecă și devine de neînțeles, chiar și ceea ce la început i se păruse așa de limpede. Astfel că în acea învălmășeală de simțiri vru mortiș ca scribul să pună numaidecît mîna pe pană și să răspundă. Și, după cele mai calde cuvinte de duioșie și de spaimă față de cele întîmplate Luciei, „scrie, spuse el, dictînd, că niciodată sufletul meu nu se va împăca și că nici nu vreau să-mi aflu pacea, că nu primesc astfel de sfaturi, iar în ceea ce privește banii, nu mă voi atinge niciodată de ei, că îi strîng și-i păstrez ca zestre pentru Lucia, căci ea trebuie să-mi fie nevastă ! Și nici nu vreau să știu de acea juruință ! Am auzit că sfînta Fecioară se amestecă în treburile oamenilor ca să ajute pe cei necăjiți și să-i îndrume pe calea cea bună, dar să-i chinuie și să-i împiedice să-și țină cuvîntul dat n-am auzit niciodată ! Acest lucru n-o să se poată întîmpla, și mulțumită acestor bani ne vom putea înjgheba o viață tihnită. Dacă pentru moment sînt încurcat, este numai o furtună trecătoare"... și multe alte lucruri asemănătoare. Agnesa primi scrisoarea și-i trimise răspunsul, corespondența continuînd în felul în care v-am mai spus.

Cînd mamă-sa putu, nu știu prin ce mijloc, să-i dea de știre că Renzo era în viață și în siguranță și că știa totul, Lucia simți o ușurare și nu mai dori altceva decît ca băiatul s-o uite, sau, ca să spunem drept, mai mult să încerce s-o uite. Pe de altă parte, lua de sute de ori pe zi hotărîrea să-l uite, făcînd tot ce-i sta în putere ca s-o îndeplinească. Muncea fără răgaz și se silea să nu se gîn-

dească decît la ceea ce făcea, și cînd imaginea lui Renzo îi venea în minte, începea să spună ori să cînte rugăciuni. Dar imaginea aceasta părea tare vicleană, căci niciodată nu i se înfățișa de-a dreptul în față, ci se furișa pe urma altor gînduri și imagini, în așa fel, încît nu-și dădea seama decît multă vreme după ce ea se ivise. Gîndul Luciei se îndrepta adesea spre mama sa, căci cum ar fi putut să nu se gîndească la ea ? Și atunci Renzo cel visat venea binișor, să intre în vorbă cu ele, așa cum făcuse de atîtea ori Renzo cel adevărat. Tot astfel se întîmpla de cîte ori se gîndea la toate cunoștințele, căci imaginea lui era legată de toate locurile și de toate amintirile trecutului. Și dacă biata fată se lăsa dusă de visuri și încerca să întrevadă ceva în întunecimea viitorului, și acolo chipul tînărului apărea măcar pentru a-i spune : „Desigur, nu voi mai fi cu tine niciodată !“ Dar deși hotărîrea de a nu se mai gîndi la el era o încercare disperată, Lucia izbutea totuși, pînă la un anumit punct, să se gîndească mai rar și cu mai puțină intensitate decît ar fi îndemnat-o inima. Ar fi izbutit poate mai ușor dacă ar fi fost singura care să dorească acest lucru. Dar mai era și *donna* Prassede, care, foarte dornică s-o facă să-l uite, găsea că mijlocul cel mai potrivit era să-i vorbească cît mai des despre el.

— Ei bine, o întreba ea, tot te mai gîndești la el ?

— Nu mă gîndesc la nimeni, răspundea Lucia.

Donna Prassede nu era o femeie care să se poată mulțumi cu un astfel de răspuns și îi spunea că faptele, și nu cuvintele, contează, tot timpul povestea despre obiceiul fetelor tinere care, cînd își dau inima unui ticălos, și multe dintre ele au preferință pentru astfel de oameni, nu mai pot să-l uite cu nici un chip. Pe un om cumsecade, așezat, de care se despart prin cine știe ce întîmplare, îl uită foarte repede, dar cînd e vorba de un ticălos, oh ! atunci rana nu se mai vindecă... Și astfel începea panegiricul bietului băiat care nu era de față, al tîlharului plecat la Milano să jefuiască și să ucidă, vrînd s-o facă pe Lucia să-i mărturisească toate pungășiile pe care, fără îndoială, le făcuse și în satul său.

Lucia, cu o voce tremurată de rușinea, de durerea și de indignarea pe care le putea arăta blîndețea firii sale și umila ei stare de acum, protesta și spunea că în satul său nimeni nu vorbea de bietul băiat decît de bine, dorind în acele clipe să aibă acolo pe cineva de la ei ca să întărească spusele sale. Chiar în privința întîmplărilor de la Milano, despre care nu știa mare lucru, îi lua apărarea tînărului, bizuindu-se tocmai pe faptul că-l cunoștea bine din copilărie. Îl apăra sau își propunea să-l apere numai din caritate, sau numai din dragoste pentru adevăr și, ca să întrebuințăm exact cuvintele cu ajutorul cărora își tălmăcea sieși sentimentele, îl apăra din iubirea pe care o datorăm aproapelui nostru. Dar *donna* Prassede scotea din toate aceste laude noi și noi argumente s-o convingă pe Lucia că era încă îndrăgostită nebunește de Renzo. Și, într-adevăr, nu aș prea ști să spun ce simțire stăpînea sufletul fetei în clipele acelea. Nevrednicul portret pe care bătrîna îl făcea lui Renzo îi trezea în suflet, prin contrast, mai vie și mai limpede ca oricînd imaginea ce și-o făcuse despre el în urma acelei lungi prietenii ; amintirile, înăbușite cu atîta tărie, răbufneau cu duiumul ; disprețul și vrăjmășia pe care le vedea îndreptate împotriva lui îi aduceau aminte de tot ce o făcuse să-l respecte și să-l prețuiască ; ura oarbă și violentă îi inspira o milă și mai puternică și, printre sentimente atît de diferite, cine ar fi putut spune în ce măsură își găsea loc acel simțămînt ce ni se furișează cu atîta ușurință în piept și care era cu atît mai puternic, cu cît se silea să-l îndepărteze ? Oricum, aceste convorbri, în ceea ce o privea pe Lucia, n-ar fi durat niciodată prea mult, căci cuvintele ei se preschimbau în hohote de plîns.

Dacă purtarea *donnei* Prassede ar fi izvorît dintr-o ură veche împotriva Luciei, poate aceste lacrimi ar fi dezarmat-o și ar fi redus-o la tăcere, dar socotind că îi vorbește spre binele ei, *donna* Prassede stăruia, fără să se lase înduioșată, căci gemetele și rugămințile pot îndepărta arma unui dușman, dar nu te pot feri de bisturiul unui chirurg.

Ca să-și facă pe deplin datoria, trecea de la mustrări și ocări la povețe și sfaturi, pe care le amesteca chiar și

cu cîteva laude, ca să îndulcească astfel acreala cu dulceață și să obțină mai sigur efectul ce și-l propunea, întrebuințînd toate mijloacele în stare să miște sufletul Luciei. De bună seamă că, după toate aceste scene (care aveau întotdeauna același început, mijloc și sfîrșit), biata Lucia nu păstra nici o vrăjmășie îndărătnicei propovăduitoare, care, în alte ocazii, se purta cu multă bunătate, și chiar și în aceste împrejurări se vedea că e însuflețită de intenții bune. Dar Lucia rămînea apoi tulburată vreme îndelungată de gîndurile și sentimentele redeșteptate, și doar cu mare greutate își mai regăsea liniștea.

Din fericire pentru ea, nu era singura căreia *donna* Prassede voia să-i facă bine, și din această pricină mustrările nu erau prea dese, căci, în afară de celelalte slugi, care aveau, mai mult sau mai puțin, nevoie să fie îndreptate și călăuzite, în afară de celelalte ocazii cînd simțea că trebuie să-și îndeplinească datoria, din bunătate, fără să i se fi cerut (și căuta aceste ocazii cînd nu se iveau ele singure), *donna* Prassede mai avea și cinci fete, toate departe de ea, ce-i drept, fapt ce ocupa cu atît mai mult pe mamă. Trei dintre ele erau călugărițe, și două măritate, ceea ce făcea ca *donna* Prassede să aibă deci de supravegheat trei mănăstiri și două case, întreprindere vastă și complicată, cu atît mai obositoare, cu cît doi bărbați, susținuți de părinți, de mame și de frați, și trei starețe, sprijinite de unele mărimi și de multe călugărițe, nu voiau să asculte de îndrumările ei. Era un război, sau, mai degrabă, erau cinci războaie, ascunse, purtate cu politețe pînă la un anumit punct, dar înverșunate și fără răgazuri. Se sustrăgeau cu toții bunăvoinței ei și nu numai că nu-i luau în seamă sfaturile și părerile, dar își rezolvau singuri problemele, ba i le ascundeau, pe cît era cu putință. Nu mai vorbesc de împotrivirile și greutățile întîmpinate în legătură cu treburile de care era străină, căci se știe că cel mai adesea ca să faci bine oamenilor trebuie să-l faci împotriva voinței lor. Acolo unde-și putea desfășura zelul după placul ei era în propria-i casă, unde fiecare se găsea supus întru totul autorității ei, cu excepția lui *don* Ferrante, cu care lucrurile se petreceau cu totul altfel.

Fiind om de știință, nu-i plăcea nici să poruncească, nici să se supună ; n-avea nimic împotrivă ca doamna, soția lui, să fie stăpînă în toate treburile casei, dar ca și el să i se supună, asta n-ar fi admis niciodată ! Și dacă atunci cînd ea îl ruga, o slujea, ajutînd-o cu dibăcia penei sale, era pentru că acest lucru îi făcea plăcere. De altfel, și atunci știa să i se împotrivească dacă nu era de acord cu cele ce soția sa voia să scrie. „Descurcă-te singură, îi spunea el, în asemenea împrejurări, dacă lucrul ți se pare atît de limpede !"

După ce încercase, multă vreme și în zadar, să-l înduplece a face după voia ei, *donna* Prassede se mulțumea să mormăie adesea împotriva lui, numindu-l leneș, om cu idei fixe și literat, titlu în care intra în afară de supărare și puțină satisfacție.

Don Ferrante sta ceasuri întregi în odaia sa de lucru, unde avea o însemnată colecție de cărți — aproape trei sute de volume — toate cărți alese, cele mai de seamă opere din diferite domenii în care era mai mult sau mai puțin priceput. În astrologie era socotit pe drept cuvînt mai mult decît un simplu diletant, pentru că nu cunoștea numai noțiunile generale și terminologia obișnuită (influxuri, aspecte, conjuncții etc. ...), dar știa să vorbească tot atît de bine ca un profesor de la catedră despre cele douăsprezece „case" ale cerului [1], despre cercurile maxime, despre pozițiile favorabile și nefavorabile, despre exaltare și cădere, despre fluxuri și refluxuri, despre transite și revoluții, într-un cuvînt, despre principiile cele mai sigure și mai ascunse ale acestei științe [2]. Trecuseră aproape douăzeci de ani de cînd susținea în lungi și nenumărate discuții superioritatea lui Cardano [3] asupra unui alt savant, partizan înfocat al lui *Alcabizio* [4], din pură încăpățînare, după cum spunea *don* Ferrante, care, recunoscînd superioritatea anticilor, nu putea totuși suferi obi-

---

[1] La alcătuirea horoscoapelor, astrologii împart, în mod arbitrar, cerul în 12 porțiuni numite „case".

[2] În sens peirotativ.

[3] *Giacomo Cardano*, ilustru învățat din secolul al XVI-lea, autorul mai multor lucrări de filozofie și astrologie.

[4] *Alchabitius* sau *Andilazi (Abd-al-Azis)* învățat arab din secolul al X-lea, renumit și el ca astrolog.

ceiul de a nu da dreptate modernilor acolo unde e limpede că o au.

Cunoștea de asemeni destul de bine istoria științei, se pricepea să citeze la nevoie cele mai celebre preziceri adeverite și să discute, dînd dovadă de subtilitate și erudiție, despre alte preziceri, tot atît de faimoase, care nu se adeveriseră, demonstrînd că greșeala nu era a științei, ci a celor care nu se pricepuseră s-o aplice.

Din filozofia antică învățase atîta cît îi putea fi de folos și continua să aprofundeze tot mai mult opera lui Diogene Laerțiu [1]. Totuși, cum nu se pot îmbrățișa toate sistemele, oricît de atrăgătoare ar fi, și cum dacă vrei să fii filozof, trebuie să-ți alegi un autor, *don* Ferrante își alesese pe Aristotel, care, spunea el, „nu-i nici antic, nici modern, este filozof". Avea în bibliotecă mai multe lucrări ale celor mai profunzi și mai învățați discipoli moderni ai lui Aristotel. Pe adversarii lui Aristotel nu voise niciodată să-i citească, ca să nu-și piardă timpul, și nici nu le cumpărase operele, ca să nu-și risipească banii. Totuși, prin excepție, făcuse loc în biblioteca sa celor douăzeci și două de volume celebre *De subtilitate (Despre cunoașterea subtilă)* [2] și altor cîteva opere antiperipatetice [3] ale lui Cardano, din considerație pentru meritele sale în astrologie, spunînd că acela care a putut scrie tratatul *De restitutione temporum et motuum coelestium (Rectificări în calculul anotimpurilor și al mișcării astrelor)* și cartea *Duodecim geniturarum (Cartea celor douăsprezece nașteri)* [4] merită să fie ascultat chiar cînd bate cîmpii, marele defect al acestui om fiind acela că avusese prea mult geniu și nimeni n-ar ști să spună pînă unde ar fi ajuns și în filozofie dacă nu s-ar fi depărtat de calea cea bună.

De altfel, cu toate că, după opinia savanților, *don* Ferrante era socotit un peripatetician desăvîrșit, totuși el nu socotea că știe prea multe și adesea spunea, cu o

---

[1] Istoric grec din secolul al II-lea, autorul unei compilații intitulate *Viețile și teoriile filozofilor de seamă.*

[2] Un fel de enciclopedie filozofică.

[3] În care sînt combătute tezele lui Aristotel.

[4] Comentariu astrologic cu privire la orele cînd s-au născut doisprezece oameni ilu...

cară modestie, că esența, universaliile, lumea ideilor și natura lucrurilor [1] nu erau probleme atît de limpezi cum s-ar fi părut.

În domeniul științelor naturale citise mai mult ca să-și treacă vremea decît ca să studieze ; și chiar operele lui Aristotel în această materie, ca și pe acelea ale lui Pliniu, mai mult le răsfoise decît le studiase. Totuși, cu ce reținuse din această lectură, cu datele culese întîmplător din tratatele de filozofie generală și cu ceea ce putuse prinde răsfoind *Magia naturale* a lui Porta [2], cele trei istorii *Lapidum, Animalium și Plantarum (Istoria pietrelor, animalelor și a plantelor)* de Cardano, *Tratatul despre ierburi, plante și animale* a lui Albert cel Mare [3] și alte opere de mai mică importanță, putea la nevoie să susțină o discuție și să dea explicații în legătură cu proprietățile extraordinare și curiozitățile cele mai rare ale unui mare număr de ierburi ; putea să descrie cu exactitate formele și obiceiurile sirenelor [4] și ale păsării Fenix, să explice cum poate sta salamandra în mijlocul flăcărilor fără să ardă ; să arate cum peștișorul remora poate avea puterea și dibăcia să oprească într-o clipă, în largul mării, orice corabie, oricît de mare ; să explice prin ce mijloc picăturile de rouă devin perle în sînul scoicilor ; cum se hrănește cameleonul numai cu mușchi pe care le prinde din aer ; cum se formează cristalul de gheață întărită cu încetul, în decursul secolelor, precum și o mulțime de alte minunate taine ale naturii.

Adîncise multe secrete de-ale magiei și vrăjitoriei, fiind vorba, cum spune cronicarul nostru, de o știință infinit mai la modă și mult mai necesară și în care faptele au o mare importanță și sînt mai ușor de controlat. Nu mai e nevoie să spunem că, într-un astfel de studiu, nu

[1] Termeni filozofici cu care opera îndeosebi scolastica medievală.

[2] *Giambattista della Porta* (1530—1615), napolitan, cunoscut mai mult ca dramaturg decît ca om de știință.

[3] *Albert din Bollstädt* (1193—1280), teolog și filozof scolastic german, apologet al orînduirii feudale ; a fost supranumit „cel Mare" de către clericii catolici.

[4] Urmează o înșiruire a cîtorva din cele mai notorii și absurde legende despre așa-zisele „miraculoase secrete ale naturii", legende ce au avut o foarte largă circulație în evul mediu.

urmărise alt scop decît să se instruiască și să cunoască în amănunțime arta vrăjitorilor ca să poată păzi și apăra. Luîndu-l drept călăuză pe marele Martino Delrio [1] (omul de știință), era în măsură să vorbească *„ex professo"* [2] despre vraja iubirii, despre vraja somnului, despre vraja răufăcătoare și despre nenumăratele variante ale acestor trei soiuri de vrăji, care, din păcat, se întîlnesc foarte adesea, după cum spune tot cronicarul, aplicate în viață cu rezultate atît de dureroase. Nu mai puțin vaste și profunde erau cunoștințele sale în domeniul istoriei, mai cu seamă în cel al istoriei universale, iar autorii săi de predilecție erau Tarcagnota, Dolce, Bucatti, Campana, Guazzo, într-un cuvînt, cei mai renumiți [3].

Dar ce-ar fi fost istoria, se întreba adesea *don* Ferrante, fără de politică ? O călăuză care ar merge, și iar ar merge și n-ar avea în urmă pe nimeni căruia să-i arate calea, așa că ar merge în zadar, pierzînd vremea. Tot așa și politica fără istorie ar fi cineva care ar merge la întîmplare, fără călăuză.

În biblioteca lui se afla, așadar, un raft rezervat specialiștilor în teoria statului. Aici, printre alți scriitori de o importanță mai mică și de mîna a doua îi puteai întîlni pe Bodin [4], Cavalcanti [5], Sansovino [6], Paruta [7], Boccalini [8]. Existau totuși două cărți pe care *don* Ferrante le

---

[1] *Martino Antonio Delrio* (1551—1608), cleric iezuit, autor al tratatului *Discuțiuni magice în șase cărți*, apărut la Lyon în 1621.

[2] Ca un profesor (lat.).

[3] În realitate, istorici italieni obscuri din secolul al XVI-lea, lipsiți de orice importanță, care notau doar faptele, în mod cronologic.

[4] *Jean Bodin*, gînditor francez din secolul al XVI-lea.

[5] *Bartolomeo Cavalcanti (1503—1562)*, autor al lucrării *Despre cele mai bune moduri de guvernare ale republicilor vechi și noi*, 1555.

[6] *Francesco Sansovino (1521—1586)*, autor al lucrării *Despre formele de guvernămînt în regatele și republicile antice și moderne.*

[7] *Paolo Paruta* (1540—1598), venețian cunoscut prin mai multe scrieri istorice și politice.

[8] *Traiano Boccalini din Loreto* (1556—1613), istoric, scriitor și om politic, cunoscut mai cu seamă pentru opera sa *Știri din Parnas* și mai puțin prin *Piatra de încercare a politicii*, la care face aluzie autorul.

socotea mai de preț decît toate celelalte, două cărți care, pînă la o anumită epocă au fost numite cele mai de seamă, fără să se fi putut hotărî vreodată care dintre ele era mai valoroasă. Una era *Principele* și *Discursurile celebrului secretar florentin* [1] șmecher după cum spune *don* Ferrante, dar profund, cealaltă, *Rațiunea de stat*, a nu mai puțin celebrului Giovanni Botero [2], nobil într-adevăr, dar foarte ascuțit la minte. Cu puțin timp înaintea epocii în care se petrece povestirea noastră, apăruse cartea care rezolve problema întîietății, luînd-o înaintea operelor acestor doi „matadori", cum le spunea *don* Ferrante, o carte unde se găseau condensate și distilate toate răutățile, ca să fie cunoscute și toate virtuțile, ca să fie urmate. Această carte foarte mică, dar o adevărată comoară, era *Lo Statista Regnante (Conducătorul om de stat)* de *don* Valerino Castiglione [3], om ilustru, despre care s-ar putea spune că toți savanții se întreceau să-l preamărească și de care toate marile personalități făceau mult caz; acest om, după cum se știe, fusese onorat de papa Urban al VIII-lea cu strălucite elogii, iar cardinalul Borghese și viceregele Neapolului, *don* Pedro de Toledo [4], îl solicitară să scrie, primul, *Viața papii Paul al V-lea*, celălalt războaiele regelui catolic [5] în Italia, amîndoi fiind însă refuzați; omul pe care Ludovic al XIII-lea, regele Franței, după sfatul cardinalului Richelieu, îl numise istoriograful său, căruia ducele Carlo Emanuele de Savoia îi încredințase aceeași sarcină; omul în cinstea căruia, fără să mai vorbim de alte ilustre mărturii, ducesa Cristina, fiica credinciosului Henric al IV-lea, scrise, într-o diplomă cu multe alte titluri, despre „certitudinea renu-

---

[1] Este vorba de *Niccolò Machiavelli* (1469—1527).

[2] *Giovani Botero* (1540—1617), iezuit, scriitor mediocru, autor al mai multor opere cu caracter istoric și politic, dintre care cea mai cunoscută este *Rațiunea de stat*, în care susține interesele cosmopolite ale bisericii, în dauna celor naționale.

[3] Milanez, călugăr benedictin (1595—1669), rector curtean, uitat foarte repede ca scriitor și istoric.

[4] Este o eroare a lui Manzoni, care vrea să se refere, de fapt la Fernando Alvarez de Toledo (1508—1582), duce de Alba, vicerege al Neapolelui.

[5] Ferdinand al V-lea.

melui pe care l-a căpătat în Italia ca întîiul scriitor al vremurilor noastre".

Dar dacă în toate științele menționate *don* Ferrante putea fi considerat un om instruit, exista una în care merita să aibă și avea titlul de profesor : știința cavalerismului. Nu numai că judeca totdeauna cu adevărată competență, dar, chemat adesea să intervină în chestiuni de onoare, dădea fără greș cîte un verdict. Avea în bibliotecă, și se poate spune și în minte, lucrările scriitorilor celor mai renumiți în această materie : Paride dal Pozzo, Fausto da Longeano, Urrea Muzio Romei, Albergato [1], după cum avea și *Forno primo e Forno secondo (Forno întîi și Forno al doilea) de Torquato Tasso* [2], autor din care, la nevoie, știa să citeze din memorie toate pasajele din *Ierusalimul liberat* ca și din *Ierusalimul cucerit*, care au un cuvînt hotărîtor în problemele cavalerești. Totuși, cel mai mare autor, după părerea lui, era celebrul Francesco Birago, cu care se întîlnise adesea pentru a discuta despre chestiuni de onoare și care, la rîndul său, vorbea despre *don* Ferrante cu mult respect. Și cînd apărură *Discursurile cavalerești* [3] ale acestui ilustru scriitor, *don* Ferrante pronostică, fără șovăială, că această operă va dărîma autoritatea lui Olevano [4] și va rămîne alături de celelalte nobile scrieri, ca un cod de primă autoritate pentru posteritate, profeție, spune cronicarul nostru, de care oricine poate să-și dea seama cum s-a adeverit.

De aici trecu apoi la literatură. Dar începem să ne îndoim că cititorul nostru ar avea într-adevăr dorința să meargă mai departe pe calea acestor cercetări și ne temem că ne-am atras titlul de copist servil și plicticos, împărtășind părerile sus-numitului cronicar, și epitetul

---

[1] Autorii unor „coduri" despre normele cavaleriei.

[2] *Forno întîi și Forno al doilea*, dialoguri despre rangurile de nobleță, ale ilustrului poet și scriitor Torquato Tasso.

[3] De fapt, opera lui Birago se cheamă *Sfaturi cavalerești*, publicată în două volume, respectiv în anii 1623 și 1637.

[4] **Giovanni Battista Olevano** a scris *Tratat despre felul cum se poate împăca orice dușmănie personală iscată din prieteni de onoare*, Veneția, 1605.

de pisălog, pentru că l-am urmat de bunăvoie, pas cu pas, într-o digresiune atît de străină de restul povestirii și pe care a extins-o astfel numai ca să-și dezvăluie desigur erudiția și să arate că nu rămăsese în urma vremurilor sale. Iată de ce, luînd de bun tot ce s-a scris pînă acum, ca să nu rămînă osteneala noastră zadarnică, vom înlătura restul, ca să ne reluăm firul povestirii, cu atît mai mult cu cît ne-a rămas o cale destul de lungă de străbătut fără să mai întîlnim pe vreunul dintre personajele noastre și o cale și mai lungă pînă să-i putem regăsi pe cei despre întîmplările cărora, fără îndoială, cititorul se interesează mai mult, dacă cumva i se pare ceva vrednic de interes în toată povestea asta.

Pînă în toamna anului următor, 1629, rămaseră toți, care de voie de nevoie, cam în locul unde i-am lăsat, fără să li se întîmple ceva deosebit și fără ca vreunul dintre ei să fi făcut isprăvi vrednice de a fi povestite. Veni și toamna, în care Agnesa și Lucia plănuiseră să se revadă, dar un însemnat eveniment public zădărnici acest proiect, și aceasta fu desigur una dintre cele mai neînsemnate consecințe ale sale. Urmară apoi alte evenimente însemnate, care nu aduseră însă schimbări prea mari în soarta personajelor noastre. În sfîrșit, alte nenorociri, mai generale, mai cumplite și mai extraordinare, care ajunseră și pînă la ei, ba pînă și la alții, chiar și mai neînsemnați decît ei pe scară socială ; aceste nenorociri năvăliră ca un uragan imens, impetuos, fără țintă, care smulge copacii și acoperișurile, descoperă clopotnițele și dărîmă zidurile, semănînd tot pămîntul cu sfărîmături, și care, în furia sa, ridică în aer pînă și firele de paie ascunse prin iarbă, caută prin colțuri frunzele uscate și ușoare, ca să le poarte apoi aiurea, în vîrtejuri. Acum, pentru ca întîmplările care ne rămîn de povestit să fie înfățișate mai limpede, se cuvine să începem cu povestirea, pe scurt, a acestor evenimente publice, care ne vor sili să ne întoarcem puțin în urmă.

CAPITOLUL XXVIII

După faimoasa răscoală din ziua de Sfîntul Martin și din ziua următoare, s-ar fi zis că belșugul ce întorsese ca prin minune la Milano. Pîine la toate brutăriile, din belșug, cu un preț ca în anii cei buni, iar făina de asemenea. Cei ce se adunaseră în acele două zile să strige sau să facă fapte și mai rele (în afară de cîțiva, care fuseseră prinși) aveau cu ce se lăuda, și să nu credeți că se astîmpăraseră de îndată ce încetase acea primă spaimă pricinuită de arestări !

În piețe, pe la răspîntii, prin cîrciumi nu se auzeau decît strigăte pline de voioșie, felicitări și laude spuse printre dinți pentru că găsiseră mijlocul să ieftinească pîinea. Totuși, în mijlocul acestei veselii și a bunăstării care domnea (și cum s-ar fi putut să nu fie așa ?) se simțea o neliniște, o bănuială că lucrurile nu vor dura mult astfel. Brutarii și brutăriile erau asaltate, așa cum se întîmplase și cu prilejul belșugului trecător creat în urma primelor hotărîri ale lui Antonio Ferrer ; toată lumea consuma fără economie, iar cei care aveau bani puși depoarte îi cheltuiau pe pîine și făină, făcîndu-și provizii în hambare, în butoaie, în căldări. Astfel, bucurîndu-se pe întrecute de ieftinătatea prezentă, făceau nu numai ca belșugul acesta să nu poată dăinui, ceea ce era, oricum, imposibil, dar nici să nu poată măcar continua. De aceea, la 15 noiembrie, Antonio Ferrer, *de orden de Su-Excelencia* [1], dădu o ordonanță, prin care se făcea cunoscut că era oprit ca cei ce aveau grîu sau făină în casă să mai cumpere pîine, după cum erau opriți și toți ceilalți să facă provizii mai mult decît ar fi fost de trebuință pentru două zile, „*sub pedeapsă bănească și corporală, după*

[1] Din ordinul excelenței-sale (span.).

cum hotărîse excelența-sa", cu obligația pentru organele de control și pentru orice persoană de a denunța pe cei ce încălcau această ordonanță, cu poruncă pentru judecători de a cerceta casele ce le vor fi indicate, ordonîndu-se însă, în același timp, și brutarilor să aibă prăvăliile aprovizionate cu pîine, „*sub pedeapsă, în caz de încălcare a legii, de condamnări la 5 ani de galere sau mai mult, după hotărîrea excelenței-sale*".

Cine și-ar fi putut închipui că o astfel de ordonanță ar fi putut fi executată, trebuia să fi fost înzestrat cu o imaginație deosebit de bogată, căci dacă toate cele ce se publicaseră în vremea aceea ar fi fost într-adevăr executate, ducatul Milanului ar fi avut tot atîția oameni pe mări cîți are astăzi Marea Britanie [1]. Oricare ar fi fost situația, însă, o dată ce se poruncise brutarilor să facă atîta pîine, ar fi trebuit să se ia măsuri ca să nu le lipsească materialul necesar. Se hotărîse (ca totdeauna în timpuri de foamete, cînd, în urma străduințelor de a se scoate pîine, se folosesc substanțe alimentare consumate de obicei sub altă formă) să se pună și orez în pîinea denumită „amestec". La 23 noiembrie, o nouă ordonanță îi împuternici pe vicar și pe cei doisprezece membri ai Tribunalului de aprovizionare să sechestreze jumătate din orezul brut (sau cum i se zicea atunci, și cum i se mai spune și astăzi pe acolo : *risone)* pe care îl avea fiecare cetățean, anunțîndu-se că oricine ar dispune de orez fără voia acestor seniori, i se va confisca marfa și i se va da o amendă de trei scuzi de baniță. Era, după cum se vede, o măsură foarte înțeleaptă. Dar orezul acesta trebuia plătit la un preț mult mai ridicat decît cel al pîinii. Sarcina de a plăti această enormă diferență căzu în seama orașului, dar Consiliul Decurionilor, care-și luase această obligație în numele orașului, deliberă, în aceeași zi de 23 noiembrie, să-i comunice guvernatorului imposibilitatea de a suporta mai departe o asemenea povară. Guver-

[1] Cu alte cuvinte, numărul celor care ar fi trebuit să fie condamnați la galere (conform nenumăratelor ordonanțe) ar fi fost atît de mare, încît ar fi putut constitui o flotă la fel de numeroasă ca cea a Marii Britanii.

natorul, printr-o ordonanță din 7 decembrie, fixă prețul orezului la 12 lire baniţa, amenințînd pe oricine ar cere un preț mai mare sau ar refuza să vîndă la acest preț cu confiscarea mărfii și cu amendă de aceeași valoare, pe lîngă *„o mare pedeapsă pecuniară și chiar corporală, ajungîndu-se pînă la galere, așa cum hotărîse excelența-sa, după natura cazurilor și calitatea persoanelor"*.

Prețul orezului decorticat fusese fixat înaintea răscoalei ; ca și tariful — sau ca să întrebuințăm o expresie celebră în analele moderne, „prețul maximal" al grîului și al altor cereale de rînd — prin alte ordonanțe, pe care n-am avut prilejul să le vedem. Menținînd astfel în Milano pîinea și făina la preț scăzut, se înțelege de la sine că o mulțime de oameni de la țară veneau să se aprovizioneze la oraș. Ca să îndrepte acest neajuns, cum îl numea el, *don* Gonzalo dădu o altă ordonanță, la 15 decembrie, interzicînd să se scoată din oraș pîine în valoare mai mare de 20 de gologani, sub pedeapsa confiscării pîinii cumpărate și a unei amenzi de 25 de scuzi, iar *„în cazul cînd acuzatul nu ar avea cu ce plăti, două lovituri cu frînghia în piața publică sau pedeapsă mai mare etc., potrivit hotărîrii excelenței-sale"*. La 22 ale aceleiași luni (nu putem înțelege de ce atît de tîrziu ? !) mai publică o ordonanță asemănătoare, pentru făină și pentru grîne.

Mulțimea voise să creeze belșugul prin jaf și incendii, guvernul voia să-l păstreze folosind galerele și loviturile de bici. Mijloacele se potriveau de minune între ele ; dar în ceea ce privește rezultatul, cititorul și-l poate închipui, iar felul în care și-au atins ținta se va vedea îndată. Este, de altfel, destul de ușor, și nu fără rost, să observi cît de mare era legătura firească între aceste măsuri ciudate, fiecare dintre ele fiind consecința inevitabilă a celei anterioare, și toate decurgînd din prima, care fixase pentru pîine un preț atît de îndepărtat de cel real, adică de cel ce ar fi rezultat din raportul dintre cerere și ofertă.

Un astfel de expedient pare întotdeauna mulțimii pe cît de drept, pe atît de simplu și ușor de executat ; și este, prin urmare, foarte firesc ca în disperarea și suferința pricinuite de foamete să-l dorească, să-l ceară și, dacă e cu putință, să-l impună. Apoi, pe măsură ce urmările

încep să se simtă una cîte una, le revine autorităților sarcina de a le preveni, pe fiecare, printr-o lege, care-i oprește pe oameni să facă ceea ce le era îngăduit prin legea anterioară.

Răscoala avu două rezultate : pe de o parte, risipa și pierderea efectivă a alimentelor chiar în timpul răscoalei, pe de altă parte, atît cît dură tariful redus, consumul larg, nechibzuit, fără măsură, risipirea deci a neînsemnatelor rezerve de grîu care trebuiau să ajungă totuși pînă la noua recoltă.

La aceste efecte generale se cuvine să adăugăm supliciul celor patru nenorociți, spînzurați ca șefi de răzvrătire, doi în fața „Brutăriei cîrjelor", și alți doi, la capătul uliței unde se afla casa șefului aprovizionării.

De altfel, relatările istoriei din această epocă sînt făcute cu atîta lipsă de grijă, că nu se găsește nici cel mai mic indiciu despre data cînd a fost suprimat acest tarif arbitrar. Dacă din lipsa informațiilor precise ne vedem siliți să facem presupuneri, sîntem înclinați să credem că legea a fost suprimată cu puțin înainte, sau după 24 decembrie, ziua execuției. Cît despre ordonanțe, de la cea din urmă pe care am citat-o, din 22 ale aceleiași luni, nu mai găsim altele în materie de hrană ; ele ori au dispărut, ori au scăpat cercetărilor noastre, ori, în sfîrșit, guvernul, descurajat, dacă nu convins de inutilitatea acestor mijloace și depășit de evenimente, a lăsat lucrurile în voia soartei. Dar ceea ce găsim în relatările mai multor istorici (înclinați toți mai degrabă să consemneze evenimente mari decît să noteze cauzele și dezvoltarea lor) este descrierea ținutului și mai ales a orașului, în jumătate a doua a iernii și în timpul primăverii, cînd cauza răului, adică disproporția dintre marfă și cerință, nu numai că nu încetase, ci crescuse chiar în urma măsurilor care amînaseră pentru un timp efectele, cauză care nu putuse fi înlăturată printr-un import de grîne străine, din pricina insuficienței mijloacelor publice și particulare, a sărăciei regiunilor învecinate, a slabei dezvoltări a comerțului, a încetinelii transporturilor și a legilor înseși, concepute în scopul de a menține și a produce scăderea prețurilor, cînd pricina foametei, sau, mai

bine zis, foametea însăși începu a fi resimțită peste tot și din plin. Iată copia acelei triste descrieri. La fiecare pas vedeai prăvălii închise și ateliere în cea mai mare parte pustii ; străzile prezentau un sfîșietor spectacol, o neîntreruptă scurgere a mizeriei, o înșiruire continuă de suferințe : cerșetori de meserie, acum în minoritate, amestecați și pierduți într-o mulțime imensă, care erau siliți să-și împartă pomana cu ceilalți, cu cei de la care o primiseră pînă atunci ; băieți de prăvălie dați afară de patroni ; negustori care își văzuseră cîștigul zilnic împuținat sau redus cu totul și care trăiau cu greu din capital ori din ce puseseră deoparte ; patroni chiar, pe care stagnarea completă a afacerilor îi adusese la faliment și la ruină ; lucrători și chiar meșteri în tot felul de meserii și arte, de la cele de lux pînă la cele mai comune și de primă necesitate, care rătăceau din poartă în poartă, din stradă în stradă, sprijiniți de ziduri, trîntiți pe lespezi în umbra caselor, pe lîngă biserici, cerînd de pomană cu o voce slabă, ori șovăind între nevoie și rușinea pe care n-o puteau înfrînge ; toți slăbiți, istoviți, abia tîrîndu-se, tremurînd de frig și de foame în hainele lor vechi și uzate, care mai păstrau totuși, la unii dintre ei, urmele bunăstării de odinioară, așa cum în starea aceea de inerție și de înjosire se vedeau apărînd urme de obiceiuri din viața cinstită, de muncă.

Printre acești nenorociți mai erau amestecați în număr mare și slugile alungate de stăpînii lor, care, dintr-o bunăstare devenită modestă, căzuseră în mizerie, nemaiputînd, deci, trăi ca altădată, chiar dacă le mai rămăsese ceva din avuția apusă. Și la fiecare sărac se mai adăugau și cei obișnuiți să trăiască din cîștigul acestuia, adică : copiii, nevasta, părinții bătrîni, strînși cu toții în jurul vechiului lor sprijin, sau răzlețiți prin alte părți, ca să ceară și ei ajutor. Mai erau — și-i puteai recunoaște după moțul zbîrlit, după urmele de podoabe vestimentare, după gesturile și mersul lor, sau după ceea ce obișnuința vieții imprima fiecăruia, adică după expresia feței, care este cu atît mai izbitoare și mai distinctă cu cît felul de viață a fost mai neobișnuit — mai erau, spun, numeroși indivizi din acea tagmă a „bravilor", care, pierzîndu-și,

din aceeași pricină, pîinea lor criminală, o cerșeau acum rătăcind pe străzi, îmblînziți de foame și neîntrecîndu-se cu ceilalți decît în rugăciuni, îngroziți și zăpăciți, se tîrau pe străzile pe care le străbătuseră altădată cu capul sus, cu priviri amenințătoare, îmbrăcați în bogate și ciudate costume cu pene strălucitoare, înarmați, sclivisiți și parfumați ; acum întindeau cu umilință aceeași mînă pe care o ridicaseră de atîtea ori cu obrăznicie, ca să amenințe ori să lovească.

Dar poate că priveliștea cea mai tristă și totodată cea mai vrednică de milă o oferea mulțimea țăranilor ; îi vedeai cîte unul, cîte doi, sau familii întregi, în care bărbatul și nevasta purtau copiii mici în brațe sau în spate și-i tîrau pe cei mai mărișori de mînă, urmați de bătrîni, oameni ale căror case fuseseră călcate și jefuite de soldații găzduiți sau în trecere și care fugiseră cuprinși de deznădejde. Unii dintre ei, spre a trezi o milă și mai mare și ca să-și dovedească și mai mult mizeria, își arătau urmele vinete și cicatricele loviturilor primite cînd se bătuseră să-și apere ultimele provizii, ori pe cînd căutau să scape de brutalitatea oarbă a acestor hoarde dezlănțuite. Iar alții, cruțați de această calamitate, dar loviți de celelalte două nenorociri, de care nu puteau scăpa nicăieri, adică seceta și impozitele mai grele decît oricînd, pentru a asigura satisfacerea a ceea ce se numeau „necesitățile războiului", veniseră, și veneau necontenit la oraș, ca spre cel din urmă mijloc de scăpare, ca la ultimul liman de belșug și dărnicie. Mai mult decît după aerul lor naiv și mersul lor șovăielnic, noii-veniți se puteau deosebi după expresia de uimire și de dezamăgire zugrăvită pe chipul lor la văzul unei atît de mari mulțimi de nenorociți, a unei asemenea întreceri de mizerie tocmai acolo unde crezuseră că vor fi considerați vrednici de milă și că se vor bucura de atenția și ajutorul oamenilor. Iar ceilalți nenorociți, care cutreierau și locuiau mai demult pe străzile orașului, singurul lor adăpost, de-abia ținîndu-și zilele din mila primită în asemenea vremuri de disproporție între mijloace și nevoi, purtau cu toții pe față și în suflet pecetea celei mai întunecate și mai amare dezamăgiri. Se deosebeau după îmbrăcă-

minte, căci unii abia de mai păreau îmbrăcați, și după trăsăturile feței, unii având fețele posomorîte ale celor din regiunile de jos, alții, chipuri bronzate, ca oamenii din partea de mijloc și de pe coline, alții, chipuri sangvine, ca muntenii, toți însă cu obrazul obosit și slăbit, cu ochii duși în fundul capului, cu privirea fixă și o expresie sălbatică și rătăcită, cu părul zbîrlit, cu barba lungă și neîngrijită, cu trupurile, altădată oțelite și întărite de muncă, acum istovite din pricina lipsei, cu pielea uscată pe membrele descărnate și pe piepturile osoase, care se zăreau printre zdrențe. Deosebită, dar nu mai puțin dureroasă decît această priveliște a bărbăției înfrînte, era vederea unei naturi mai ușor de nimicit, a lîncezirii și înfrîngerii totale a femeilor și bătrînilor.

Ici și colo, pe străzi, pe lîngă ziduri, vedeai pe jos cîte o mînă de paie răvășite și amestecate cu tot soiul de zdrențe murdare. Și o astfel de spurcăciune era totuși un dar și un semn al milosteniei, era un culcuș făcut de cîte unul din acești nenorociți, care voia să-și poată pune capul jos peste noapte. Din cînd în cînd, chiar și în timpul zilei, se putea vedea zăcînd și întinzîndu-se în aceste paie cîte unul căruia oboseala și foamea îi luaseră de tot puterea, și picioarele nu-l mai țineau ; alteori, în asemenea triste culcușuri zăcea un mort ; cîteodată, un nenorocit cădea pe neașteptate și rămînea țeapăn pe caldarîmul străzii.

Deasupra acestor culcușuri se vedea uneori aplecîndu-se cîte un trecător sau un vecin împins de milă. În anumite puncte ale orașului se împărțeau ajutoare dinainte pregătite, trimise de o mînă bogată și obișnuită să răspîndească din plin binefacerile — mîna bunului Federigo. Alesese șase preoți, în persoana cărora mila arzătoare și necurmată era însoțită și ajutată de o robustă constituție. Îi împărțise în perechi, revenind fiecăruia cîte o treime din oraș, unde aceștia se duceau urmați de slugi încărcate cu diferite feluri de merinde, cu tot felul de întăritoare și cu veșminte.

În fiecare dimineață, cele trei perechi o porneau la drum în direcții deosebite, se apropiau de cei ce zăceau la pămînt și dădeau fiecăruia ajutorul de trebuință. Dacă

vreun nenorocit muribund nu mai putea înghiți nici un aliment, primea ultimele ajutoare și consolările religiei. Celor înfometați li se împărțeau supă, ouă, pîine, vin ; altora, istoviți de un post prea îndelungat, li se dădeau bucate hrănitoare, vinuri întremătoare, după ce mai întîi fuseseră înviorați, dacă era nevoie, prin cuvinte de îmbărbătare.

Preoții împărțeau în același timp și îmbrăcăminte celor mai dezbrăcați, ca să-și acopere goliciunea. Dar ajutorul lor nu se mărginea numai la atît. Bunul păstor voise ca, măcar acolo unde putea să ajungă, ajutorul lui să fie folosit nu numai pentru o vreme. Nenorociților cărora aceste prime ajutoare le dăduseră puțină putere ca să se poată ridica și merge li se împărțeau și ceva bani, pentru ca nevoia și lipsa de ajutor să nu-i aducă iarăși în starea dinainte. Pentru ceilalți se căutau adăposturi și hrană prin vecini, căci în casele locuite de oameni mai avuți ospitalitatea cerută în numele cardinalului era acordată pe dată. Iar acolo unde bunăvoința se vedea lipsită de mijloace, preoții cereau găzduire pentru nenorociți în schimbul unor sume de bani, înțelegîndu-se cu stăpînii asupra prețului și plătind pe loc o parte din sumă. Apoi se dădeau parohilor lista tuturor acestor sărmani adăpostiți, ca să poată fi vizitați. Și adesea veneau chiar preoții din aceste echipe să-i mai vadă. Nu e nevoie să spunem că Federigo nu se mărginise să poarte de grijă doar acestor cumplite suferințe și nu așteptase ca lucrurile să ajungă atît de departe ca să se înduioșeze. Milostenia lui arzătoare și plină de grijă trebuia să știe totul, să se străduiască pentru toate, să intervină peste tot unde nu se putuse preveni mizeria și să îmbrace, ca să zicem astfel, tot atîtea forme cîte chipuri lua nenorocirea. Și, într-adevăr, adunîndu-și toate rezervele, impunînd o economie și mai strictă, adăugînd și banii economisiți în vederea altor scopuri, care ajunseseră să aibă acum o importanță prea neînsemnată, căutase toate căile ca să-și procure mijloacele pentru a ușura necazurile celor flămînzi. Cumpărase mari cantități de grîne și expediase o bună parte în localitățile cele mai lipsite ale diocezei sale ; și cum ajutorul era departe de a acoperi nevoia, mai trimisese și

o bogată provizie de sare, cu care, spune Ripamonti povestind faptul, „iarba cîmpiilor și scoarța copacilor se schimbă în hrană“ [1]. Împărțise grîne și bani preoților din orașul pe care el însuși îl colinda, cartier după cartier, împărțind pomeni și ajutînd în taină multe familii nevoiașe. În palatul arhiepiscopal se împărțeau zilnic săracilor 2000 de blide cu supă de orez, după cum spune scriitorul contemporan, doctorului Alessandro Tadino [2] în scrierea sa [3], pe care o vom cita adesea de aci înainte. Dar trebuie să spunem că toate aceste încercări de milostenie, pe care le putem numi, pe bună dreptate, mărețe dacă ne gîndim că proveneau de la un singur om din propriile sale mijloace (căci Federigo refuza totdeauna, din principiu, să împartă darurile altora), împreună cu daniile altor particulari, dacă nu tot atît de bogate, totuși destul de numeroase, împreună cu subvențiile pe care le hotărîse Consiliul Decurionilor, încredințînd grija distribuirii lor Tribunalului aprovizionării, erau totuși departe de a acoperi nevoile populației. În timp ce cîțiva locuitori de la munte, gata să moară de foame, mai trăiau o vreme datorită ajutoarelor cardinalului, alții însă, mai numeroși, cădeau în aceeași stare ca și primii, care, de altfel, după ce-și consumau proviziile, ajungeau din nou în mizerie. În alte localități, considerate mai puțin primejduite și care nu fuseseră date uitării, ci lăsate pentru moment mai la urmă de către milostenia silită să aleagă, lipsa ajungea mortală ; oamenii piereau pe capete sau, dacă nu, o porneau grămadă spre oraș. Aici lucrurile stăteau astfel : aproape 2000 de înfometați, mai robuști și mai destoinici, în stare să învingă concurența și să-și facă loc, izbuteau să obțină o supă, care le dădea putința să nu moară de foame în ziua aceea ; dar și mai multe mii de oameni

---

[1] *Historiae Patriae* Decadis V. lib. VI, p. 386 (n.a.).

[2] Medic milanez (mort în 1661), unul dintre organizatorii Tribunalului sănătății, care a funcționat în timpul epidemiei de ciumă din 1630.

[3] *Ragguaglio dell'origine e i giornali successi della gran peste contagiosa, venefica e malefica seguita nella città din Milano etc.*, Milano, 1648, p. 10 (n.a.). (Raport asupra originii și evoluției zilnice a ciumei celei mari, contagioasă, otrăvitoare și malefică, care a bîntuit în orașul Milano etc.).

rămîneau în urmă, pizmuindu-i pe cei pe care i-am putea oare numi mai norocoși dacă ținem seama că printre cei rămași în urmă se găseau adesea femeile, copiii și părinții lor? Și în timp ce în unele părți ale orașului cîțiva dintre cei mai nenorociți și mai ajunși la capătul puterilor erau ridicați, readuși la viață, adăpostiți și îngrijiți pentru un timp, în alte sute de locuri căzeau alții zăcînd sau murind fără nici un ajutor și fără nici o alinare.

În tot timpul zilei se auzea pe străzi un vuiet confuz de glasuri rugătoare, iar noaptea stăruia un murmur lugubru de gemete surde, întrerupte din cînd în cînd de strigăte de deznădejde, de glasuri care se rugau și sfîrșeau în țipete ascuțite.

E de notat, că, într-o atît de mare nenorocire și printre atîtea țipete, nu s-a ivit nici o încercare, cît de mică, de răscoală, sau cel puțin nicăieri nu se pomenește, în nici o relatare a timpurilor, despre așa ceva. Și totuși, printre cei care trăiau și mureau astfel, se găseau mulți dintre cei neobișnuiți să îndure suferința; erau nenumărați dintre cei care în ziua Sfîntului Martin făcuseră atîta larmă. Nu se poate presupune că pilda celor patru nenorociți care plătiseră cu capul pentru toți îi ținea în frîu, căci ce putere ar putea să aibă nu vederea, ci simpla amintire a acelei pedepse asupra acelei mulțimi rătăcitoare și atît de numeroase, cînd se vedea condamnată la o lungă suferință, pe care și începuse s-o îndure? Dar în general așa sîntem făcuți noi, oamenii: împotriva relelor nu prea mari ne răzvrătim indignați și înfuriați, dar ne plecăm grumazul, în tăcere, sub povara celor cumplite, îndurînd nu cu resemnare, ci năuciți, nenorociri grozave, pe care la început le-am declarat de neîndurat.

Golul pe care mortalitatea îl făcea zilnic în această jalnică mulțime era acoperit numaidecît de oamenii veniți din satele din jur, în primul rînd, apoi din tot ținutul, din diferite orașe ale ducatului și, în sfîrșit, chiar din alte orașe străine de ducat. Între timp, însă, mai plecau și din Milano, zilnic, mulți locuitori, unii ca să nu mai vadă atîta durere, iar alții, constatînd, ca să zicem așa, că noi concurenții de cerșetorie le luau locul, făceau o ultimă și deznădăjduită încercare de a-și căuta ajutor în orice altă

parte, unde să nu mai găsească cel puțin o atît de mare și necruțătoare îmbulzeală și întrecere la cerșit.

Și în călătoria lor acești drumeți se întîlneau și se încrucișau. Sfîșietoare priveliște, atît pentru unii, cît și pentru alții, dureroasă pildă și sinistră prevestire despre țelul către care și unii, și alții o porniseră. Cu toate acestea, toți își urmau calea, dacă nu cu nădejdea că-și vor schimba soarta, cel puțin cu aceea că nu se vor mai întoarce sub cerul care le ajunsese nesuferit și că nu vor mai vedea locurile unde își pierduseră orice nădejde.

Dar se întîmpla ca unii, lipsiți de puteri, să cadă din picioare și să rămînă morți în drum, iar priveliștea aceasta era și mai funestă pentru tovarășii lor de nenorocire, care se puteau speria și mai rău și regretau că au mai plecat.

„Am văzut eu însumi, scrie Ripamonti, pe drumul care ocolește zidurile orașului, cadavrul unei femei. Îi ieșea din gură iarbă pe jumătate mestecată, și buzele ei mai făceau parcă o sforțare furioasă. Nefericita avea o desagă mică pe umăr, și la piept, într-un scutecel, avea legat un copil mic, care cerea să sugă, plîngînd. Niște oameni milostivi au venit și au ridicat copilașul de jos luîndu-l cu ei și încercînd să-i dea primele îngrijiri materne".

Contrastul între lux și zdrențe, între prisos și sărăcie, priveliștea obișnuită a timpurilor obișnuite încetase atunci cu desăvîrșire. Zdrențe și mizerie se zăreau pretutindeni, iar cei ce se deosebeau nu mai aveau decît aparența unei sobre mediocrități. Se vedeau nobili mergînd în haine simple și modeste, ba chiar uzate și rupte, unii datorită faptului că pricinile mizeriei generale loviseră destul de puternic și în avutul lor, sau ruinaseră cu totul o avere în paragină, alții fie din teamă de a nu provoca cu luxul lor disperarea poporului, fie din rușinea ce-o simțeau față de nenorocirea generală.

Tiranii urîți și temuți, obișnuiți să meargă însoțiți de o trupă de „bravi", umblau acum mai mult singuri, cu capul plecat și cu o înfățișare care părea că oferă și cere pace. Alții, care, chiar în timpurile bune, dăduseră dovadă de anumită omenie și avuseseră o purtare mai blîn-

dă, păreau tulburați acum, umiliți și îngroziți de privelișteа acestei necurmate urgii, ce depășea nu numai orice posibilitate de ajutorare, ci aș spune chiar orice putere de compătimire. Iar cel ce avea putința să dea pomană era silit să facă o tristă alegere între foame și foame, între o nenorocire și alta. Și abia se ivea unul să întindă o mînă milostivă ca să dea ceva unui nevoiaș, că îndată o mare de nenorociți se înghesuiau în jurul lui : unii, cărora le mai rămăseseră puțină vigoare, înaintau și începeau să ceară cu mai multă insistență, cei mai istoviți, bătrînii și copiii, își întindeau doar mîinile slabe, iar mamele își ridicau, ca să se vadă, sugacii, care, abia înveliți în niște zdrențe, plîngeau și se îndoiau de slăbiciune în mîinile femeilor.

Astfel trecură iarna și primăvara. De la o vreme, Tribunalul sănătății făcuse cunoscut Tribunalului aprovizionării că o astfel de mizerie, răspîndită pretutindeni în oraș, putea să producă vreo epidemie și propuse ca cerșetorii să fie adăpostiți în diferite aziluri. Pînă să se discute acest proiect, pînă să fie aprobat, pînă să se propună mijloacele, felul, locurile cele mai potrivite pentru a putea fi îndeplinit, pe străzi cadavrele se înmulțeau, deveneau zilnic din ce în ce mai numeroase, și în aceeași măsură creșteau, tot zilnic, toate celelalte mizerii.

În Tribunalul aprovizionării se propuse un alt mijloc de îndreptare a situației, mai ușor și mai expeditiv : să se adune toți cerșetorii, sănătoși ori bolnavi, într-un singur loc, într-un spital, unde să fie întreținuți pe socoteala publică. Propunerea fu primită împotriva Tribunalului sănătății, care obiecta că, într-o îngrămădire atît de mare de oameni, primejdia pe care voiau s-o prevină putea să crească și mai mult.

Lazaretul din Milano (dacă vreodată această povestire ar cădea în mîinile cuiva care nu-l cunoaște nici din vedere, nici din descriere) era un loc împrejmuit și de formă aproape pătrată, situată în afara orașului, în stînga Porții Orientale, și despărțit de zidurile orașului printr-un șanț, printr-un drum care-l înconjoară și printr-un alt șanț, mai mic, care împrejmuiește incinta. Cele două laturi mai mari au o lungime de aproape cinci sute de

pași, celelalte două au poate cu cincisprezece pași mai puțin în partea dinafară, toate aceste laturi fiind alcătuite dintr-un șir de mici cămăruțe, iar pe dinăuntru trei dintre laturi sînt mărginite de un portic, susținut de niște coloane mici și subțiri. Pe vremea aceea cămăruțele erau vreo 288, sau cam așa ceva, acum, însă, o mare deschizătură, făcută în mijloc, și o alta, mai mică, făcută într-un colț al fațadei, pe lîngă care trece șoseaua principală, au desființat multe din ele. În timpul povestirii noastre nu erau decît două intrări. Una în mijlocul laturii care dă spre zidurile întărite ale orașului, și alta în partea opusă. În mijlocul incintei era, și mai este încă, o mică biserică, în formă octogonală.

Această clădire a fost începută în 1489 cu banii proveniți dintr-o danie particulară și continuată după aceea cu banii obștești și ai altor testatori și donatori și a fost, așa după cum ne arată și numele [1], destinată să primească, atunci cînd s-ar fi ivit cazul, pe bolnavii de ciumă, flagel care, cu mult înaintea acestei epoci și mult timp după ea, își făcea apariția la cîte două, patru, șase, sau opt ori într-un secol, într-un colț sau altul al Europei, invadînd-o în mare parte sau străbătînd-o uneori chiar în întregime, în lung și în lat. În momentul despre care vorbim, lazaretul nu slujea decît ca depozit de mărfuri supuse carantinei.

Acum fu golit, fără să se țină seama de rigorile legilor sanitare, și, după ce făcură în grabă curățenia și verificările cerute, mărfurile fură scoase toate deodată. Se așternură paie în toate cămăruțele, se făcură provizii de hrană în cantitatea și de calitatea pe care o îngăduiau împrejurările, apoi, printr-o ordonanță publică, toți cerșetorii fură poftiți să se adăpostească aici.

Mulți se grăbiră să vină, și toți cei care zăceau bolnavi pe drumuri sau în piețele publice fură transportați acolo; în scurt timp numărul lor ajunse la peste trei mii. Dar numărul celor care rămăseseră afară era cu mult mai mare, fie din pricină că fiecare dintre ei

[1] Sfîntul Lazăr, leprosul pomenit în legendele biblice, era socotit protectorul bolnavilor de ciumă.

aștepta să se ducă ceilalți în lazaret și să rămînă cît mai puțini pentru a se bucura de milosteniile orașului, fie din cauza silei, atît de firească față de izloare, fie din cauza acelei neîncrederi pe care o au de obicei săracii pentru tot ce li se oferă de către oamenii bogați și puternici, fie pentru că se știa care era în fond binefacerea oferită, fie pentru toate acestea la un loc, sau mai știu eu de ce, fapt este că cei mai mulți, neluînd în seamă invitația, rătăceau mai departe prin oraș, cerșind. Văzîndu-se acestea, se crezu de cuviință să se treacă de la invitație la constrîngere. Se trimiseră în oraș un număr de zbiri, cu însărcinarea de a alunga pe cerșetori spre lazaret și de a-i aduce legați pe cei ce se împotriveau, stabilindu-se o primă de 10 gologani de fiecare cap, căci așa se întîmplă de obicei : chiar și în cele mai mari nenorociri, banii publici se găsesc întotdeauna cînd e vorba să fie cheltuiți fără rost. Și cu toate că (după presupunerile și chiar calculele Tribunalului aprovizionării) un anumit număr de cerșetori părăsiră orașul, ducîndu-se să trăiască ori să moară aiurea, în deplină libertate cel puțin, totuși vînătoarea fu astfel organizată, încît în scurt timp numărul internaților, fie oaspeți, fie prizonieri, se ridică la aproape zece mii.

Se poate presupune că femeile și copiii fură găzduiți separat, deși memoriile epocii nu ne spun nimic despre așa ceva. Cît despre reguli și despre măsuri în vederea păstrării ordinii, ele nu au putut lipsi. Dar oricine-și poate închipui ce fel de ordine a putut fi stabilită, și păstrată mai ales, în astfel de timpuri și în astfel de împrejurări în rîndul unei mulțimi atît de mari și de pestrițe, unde cei veniți de bunăvoie se găseau amestecați cu cei aduși cu sila ; unde cei pentru care cerșetoria era o necesitate, un prilej de suferință și rușine, stăteau alături de cei pentru care aceasta era o meserie ; unde printre atîția oameni crescuți în cinstita muncă a cîmpului sau a atelierelor se aflau mulți alții crescuți prin piețe, prin cîrciumi, prin palatele celor ce-i îndemnaseră spre lene, desfrîu, pungășie sau violență.

Cît privește felul cum stăteau și cum se hrăneau împreună, ni l-am putea închipui, din nenorocire, chiar dacă

n-am avea ştiri precise. Dar le avem. Oamenii dormeau strînşi şi înghesuiţi cîte 20—30 în fiecare din încăperi, adăpostiţi sub portic pe o mînă de paie putrede şi rău mirositoare, sau pe pămîntul gol, căci, deşi după poruncă paiele trebuiau să fie uscate, în cantitate îndestulătoare şi mereu schimbate, în realitate erau putrede, puţine şi nu se schimbau niciodată. De asemenea, se luase hotărîrea ca pîinea să fie de bună calitate, căci ce administrator a spus vreodată că trebuie să se facă şi să se împartă marfă proastă ? Dar cum s-ar fi putut obţine în asemenea împrejurări şi pentru atîta lume ceea ce nu s-ar fi putut obţine în împrejurări obişnuite şi pentru un număr mai restrîns ? Se zvoni atunci, cum ne spun memoriile vremii, că pîinea lazaretului era alterată, amestecată cu substanţe vătămătoare şi nehrănitoare, şi nu e greu de crezut că plîngerile ar fi fost întemeiate. Apa lipsea şi ea. Vreau să spun apa curată, de băut, căci puţul comun trebuie să fi fost şanţul de lîngă zidurile împrejmuitoare, o apă mică şi nămoloasă şi care ajunsese apoi în acea stare de murdărie în care o putea aduce numai folosinţa şi apropierea unei atît de numeroase şi atît de nenorocite mulţimi.

La toate aceste cauze ale mortalităţii, cu atît mai puternice cu cît era vorba de trupuri bolnave sau slăbite, s-a adăugat o neobişnuită asprime a vremii, cu ploi care nu mai conteneau, urmate de o secetă şi mai îndărătnică şi însoţită de o arşiţă timpurie şi nemiloasă. La suferinţele fizice se adăugau şi cele morale : plictiseala şi urîtul captivităţii, amintirea vechilor obiceiuri, durerea pricinuită de pierderea fiinţelor iubite, grija şi neliniştea pentru cei dragi de departe, chinul şi dezgustul pentru cele din jur şi atîtea alte sentimente de tristeţe sau de mînie, care erau în firea oamenilor, sau se născuseră acolo, în lazaret ; apoi teama pricinuită de priveliştea necurmată a morţii, care ajunsese obişnuită în urma atîtor nenorociri, teamă care devenise ea însăşi o nouă şi puternică pricină de mortalitate.

Şi nu e de mirare că mortalitatea domnea în acel loc şi creştea în aşa măsură, încît mulţi vedeau că e vorba de ciumă, şi chiar o numeau aşa ; şi fie că împreunarea

și înmulțirea tuturor acelor cauze nu făcuse decît să dea putere unei boli pur epidemice ; fie că (așa cum se întîmplă în timpuri de foamete chiar mai puțin grele și lungi decît acestea) avusese loc o adevărată contagiune, care, în trupurile acelea șubrede și slăbite din cauza foamei și a proastei calități a alimentelor, din cauza intemperiilor, a murdăriei, a chinurilor și a înjosirilor, își găsise terenul propice, ca să zic așa, deci condițiile necesare pentru a se naște, a se hrăni și a se răspîndi (dacă este îngăduit unui ignorant să rostească aceste cuvinte în urma ipotezei propuse de cîțiva medici și aduse în ultima vreme din nou în discuție cu multe amănunte, dar și cu mare rezervă, de către un alt medic [1], pe cît de priceput, pe atît de cumpănit) ; fie că molima izbucnise chiar în interiorul lazaretului, cum ne spune o încîlcită și confuză relatare a vremii că socoteau medicii de la Tribunalul sănătății, în sfîrșit, fie că ea existase și mocnise mai dinainte (ceea ce ar părea poate mai verosimil, dacă ținem seama cît de veche și generală era foametea și cît de răspîndită mortalitatea) și, o dată adusă în acea mulțime înghesuită, se răspîndise cu o nouă și cumplită iuțeală — oricare dintre aceste presupuneri ar fi cea adevărată, fapt e că numărul zilnic al morților din lazaret depăși în curînd suta.

Și în timp ce în acel loc nu găseai decît boală, neliniște, groază, gemete și zbucium, la Tribunalul aprovizionării domnea rușinea, zăpăceala și nehotărîrea. Se discuta, se cerea părerea celor de la Tribunalul sănătății și nu se găsi nimic mai bun decît să se desfacă ceea ce fusese făcut cu atîta stăruință, cu atîta cheltuială și atîta înjosire. Se deschise lazaretul, se dădu drumul tuturor săracilor sănătoși care mai rămăseseră și care ieșiră afară nebuni de bucurie. Orașul răsună din nou de vechile gemete, dar acum erau din ce în ce mai slabe și mai rare ; se vedea aceeași mulțime, mai puțin numeroasă însă și mai vrednică de plîns, spune Ripamonti, gîndindu-se la pricinile care o seceraseră cu atîta cruzime. Bolnavii fură

---

[1] *„Del morbo petecchiale... e degli altri contagi in generale, opera del dott. F. Enrico Acerbi"*, cap. III, § 1 (n.a.).

transportați la *Santa Maria della Stella* pe atunci spital pentru săraci, unde cei mai mulți muriră.

În această vreme cîmpiile intrară în pîrg. Cerșetorii de la țară părăsiră orașul și se duseră fiecare în ținutul său, la recolta mult visată. Bunul Federigo le veni în ajutor printr-o ultimă sforțare și cu o nouă dovadă de caritate prevăzătoare. Fiecărui țăran care se prezenta la arhiepiscopie i se dădea cîte o monedă de un *giulio* [1] și cîte o seceră.

O dată cu secerișul, încetă și foametea. Mortalitatea pricinuită de epidemia aceea cumplită, deși descreștea din zi în zi, s-a prelungit totuși pînă în toamnă. Era pe sfîrșite cînd iată că un nou flagel se ivi.

Multe evenimente de seamă, mai ales dintre cele cărora li se dă titlul de istorice, se petrecuseră în acest interval. Cardinalul de Richelieu, care după cum am spus, cucerise La Rochelle și încheiase, de bine, de rău, un tratat de pace cu regele Angliei, propusese cu toată autoritatea lui și obținuse în consiliul regelui Franței ca ducele de Nevers să fie ajutat, hotărîndu-l în același timp pe rege să conducă el însuși expediția. În timp ce se făceau pregătirile, contele de Nassau, comisar imperial, porunci la Mantua noului duce să încredințeze statele sale în mîinile lui Ferdinand, amenințîndu-l că altfel va trimite o armată să le ocupe. Ducele, care în împrejurări mai grele refuzase să accepte o condiție atît de aspră și de înjositoare, încurajat acum de apropiatul ajutor al Franței, se feri să accepte, dar în termeni în care refuzul era încîlcit și întîrziat prin făgăduințe de supunere cu atît mai categorice cu cît avea de gînd să nu le țină. Comisarul plecă, amenințînd că va recurge la forță. În luna martie, cardinalul de Richelieu descinse în Italia, împreună cu regele în fruntea unei armate. Ceru liberă trecere ducelui de Savoia, urmară tratative, care însă nu duseră la nimic, dar în urma unei lupte, în care victoria fu de partea

[1] Monedă veche de argint, pusă în circulație la începutul secolului al XVI-lea, denumită astfel pentru că purta efigia papii Iuliu al II-lea.

francezilor, urmară noi tratative și se încheie un acord [1], prin care ducele, între altele, cerea ca *don* Gonzalo să ridice asediul cetății Casale, obligîndu-se, dacă acesta refuză, să se unească cu francezii și să cotropească ducatul Milanului. *Don* Gonzalo, socotind că scapă destul de ușor, ridică asediul de la Casale, unde intră de îndată un corp de trupe franceze pentru a întări garnizoana. Cu acest prilej, Achillini [2] închină regelui Ludovic al XIII-lea faimosul său sonet :

„Sudate, o, fochi, a preparar metalli" [3]

și altul în care-l îndemna să pornească îndată la eliberarea Pămîntului Sfînt. Dar există un destin, care face ca sfaturile poeților să nu fie niciodată urmate, și dacă uneori se întîmplă să găsim în istorie fapte potrivite cu sfaturile lor, se poate spune cu toată îndrăzneala că lucrurile erau hotărîte dinainte. Cardinalul de Richelieu hotărîse însă să se întoarcă în Franța pentru treburi ce i se păreau mai grabnice.

Degeaba îi înșiră Girolamo Soranzo, trimisul Veneției, motive dintre cele mai puternice pentru a-l convinge să se răzgîndească, căci regele și cardinalul, nedînd nici o atenție nici prozei acestuia, nici poeziei lui Achillini, plecară cu grosul armatei, lăsînd numai 6 000 de oameni la Susa, ca să păzească trecătoarea și să asigure respectarea tratatului.

În timp ce armata franceză se îndepărta într-o direcție, armata lui Ferdinand se apropia dintr-alta. Ea cotropise ținutul Grigioni și Valtellina și se pregătea să se îndrepte spre ducatul Milanului. Tribunalul sănătății fusese înștiințat că în afară de pagubele pe care o asemenea invazie le putea pricinui, acea armată aducea și ciuma, căci aproape mereu era cîte un caz în sînul armatei germane, după cum spune Varchi [4], vorbind despre boala

[1] Așa-numita pace de la Susa (1629). După ce a învins armata ducelui de Savoia, Ludovic al XIII-lea și-a așezat tabăra în valea Susa, pentru a se îndrepta apoi spre Casale.

[2] *Claudio Achillini*, boloniez, poet manierist.

[3] „Asudați, o, focuri, să pregătiți metale..."

[4] *Benedetto Varchi* (1503—1565), istoric florentin de seamă.

care un veac înainte fusese adusă de aceste trupe la Florența.

Alessandro Tadino, unul dintre consilierii de la Tribunalul sănătății (erau șase, în afară de președinte : patru magistrați și doi medici), fu însărcinat de tribunal, după cum povestește el însuși în lucrarea citată, să-i arate guvernatorului groaznica primejdie care amenință țara în cazul cînd armata aceasta ar obține trecerea spre Mantua, cum spuneau zvonurile. Se pare, după faptele sale, că *don* Gonzalo avea o dorință nemăsurată să-și dobîndească un loc în istorie, care într-adevăr nu a putut să nu vorbească despre el, dar (așa cum se întîmplă adesea) n-a cunoscut sau nu s-a îngrijit să înregistreze fapta sa cea mai vrednică de amintit : răspunsul pe care i l-a dat lui Tadino în această împrejurare. Îi spuse că într-adevăr nu știa ce-i de făcut, că interesele și reputația care puseseră această armată în mișcare cîntăreau mai mult decît primejdia arătată, că avea să ia desigur toate măsurile de prevedere și trebuia să nădăjduiască în ajutorul providenței.

Pentru a preveni pe cît era cu putință ivirea ciumei, cei doi medici de la Tribunalul sănătății (sus-numitul Tadino și Senatore Settala, fiul celebrului Lodovico [1]) propuseră să se interzică, sub pedepsele cele mai grele, cumpărarea vreunui obiect de la soldații care vor trece. Nu izbutiră însă să-l facă să înțeleagă necesitatea unei astfel de măsuri pe președinte, „un om — spune Tadino — de o mare bunătate, care nu putea crede că legăturile cu acei oameni și cumpărarea obiectelor provenite de la ei puteau să pricinuiască moartea a mii de oameni" [2].

Noi citâm aceste rînduri ca pe o ciudățenie a epocii, căci, desigur, de cînd există Tribunalul sănătății nu s-a întîmplat niciodată vreunui alt președinte să facă un ase-

---

[1] Este vorba de *Ludovico Settala* (1552—1633), cunoscut medic italian, autorul tratatului *Despre ciumă*.

[2] Aluzie la asediul armatelor imperiale, aliate ale Medicilor, împotriva Republicii Florentine (1529—1530). Ciuma din Florența a fost consecința acestui asediu și a pătruns în oraș prin intermediului comerțului de mărfuri și obiecte între germani și florentini.

menea raționament, dacă așa ceva se poate numi raționament.

Cît despre *don* Gonzalo, la cîtva timp după acest răspuns părăsi Milanul, și plecarea lui fu tot atît de tristă pentru el, ca și pricina care îl silea să plece. Din pricina insuccesele în războiul pricinuit și condus în mare parte de el, era înlocuit, iar poporul se plîngea de foametea suferită sub guvernarea lui. (Despre măsurile ce luase în privința ciumei ori nu se știa, ori nimeni nu se sinchisea, cum vom vedea mai tîrziu, în afară de Tribunalul sănătății și mai ales de cei doi medici.) Așadar, cînd ieși cu trăsura din curtea palatului, înconjurat de o gardă de halebardieri, cu doi trompeți călări înainte, și alături cu alte trăsuri de nobili, care-l însoțeau, fu primit cu un potop de fluierături de copiii adunați în piața domului care apoi o porniră pe urmele lui. Intrînd pe strada care ducea la Poarta Ticineză, pe unde trebuia să iasă din oraș, alaiul dădu de o mulțime de oameni care se aflau aici și așteptau, în vreme ce alții veneau din toate părțile, mai cu seamă că trompeții, oameni ai forțelor, nu încetaseră să trîmbițeze de la ieșirea din palat și pînă la poartă. În procesul ce s-a deschis după aceea în legătură cu larma iscată, unul dintre trompeți, învinovățit că ar fi fost pricina neorînduielii, a răspuns : „Scumpul meu domn, aceasta e îndeletnicirea noastră, și dacă excelenței-sale nu-i făcea plăcere sunetul de trompetă, trebuia să ne dea poruncă să tăcem". Dar *don* Gonzalo, fie că i-a fost frică să dea o astfel de poruncă, fie că s-a temut ca mulțimea să nu devină mai îndrăzneață, fie că el însuși se simțea tulburat, n-a luat nici o măsură. Mulțimea, pe care oamenii de pază încercau în zadar s-o respingă, înaintă, înconjură trăsura și o urmă, strigînd : „Pleacă, sărăcie, pleacă, după ce-ai supt sîngele săracilor !" și alte vorbe și mai rele. Cînd alaiul ajunsese aproape de poartă, oamenii începură să arunce cu pietre, cărămizi, coceni de varză, coji de toate felurile, muniții obișnuite în astfel de împrejurări : cîțiva se urcară pe ziduri, de unde mai aruncară o ultimă rafală de pietre asupra caleștilor care ieșeau. După aceea se risipiră numaidecît. În locul lui *don* Gon-

zalo fu trimis marchizul Ambrogio Spinola [1], al cărui nume își cucerise, în războaiele din Flandra, o faimă ostășească rămasă neștirbită de atunci. În același timp, armata germană, sub comanda supremă a contelui Rambaldo di Collalto [2], alt condotier italian, cu o faimă mai mică, dar nu vrednică de dispreț, primise ordinul categoric să pornească spre Mantua, și în luna septembrie intră în ducatul Milanului.

Pe vremea aceea armata era încă întocmită, în cea mai mare parte, din mercenari, înrolați de condotierii de meserie, care alcătuiau această trupă în urma poruncilor date de cutare sau cutare principe sau o întocmeau alteori pe socoteala lor, ca să se poată vinde după aceea și ei o dată cu trupa.

Mai mult decît solda, pe oameni îi atrăgea în această meserie gîndul la jaf și la toate cîte le puteau aduce prădăciunile. O disciplină hotărîtă și generală nu exista, și de altfel nici nu s-ar fi potrivit cu autoritatea pe care o aveau diferiții condotieri. Pe de altă parte, condotierii nu erau prea experți în materie de disciplină, și chiar dacă ar fi vrut să fie nu se vede cum ar fi putut s-o stabilească și s-o păstreze, căci soldații de acest soi ori s-ar fi revoltat împotriva oricărei înnoiri, care ar fi încercat să interzică jafurile, ori, în cel mai fericit caz, ar fi lăsat comandantul să-și păzească singur steagurile. Și cum principii își luau aceste bande, ca să zicem așa, cu chirie, urmărind mai degrabă să aibă oameni cît mai mulți ca să-și asigure succesul expedițiilor decît să potrivească numărul lor cu posibilitățile de plată de obicei foarte restrînse, solda se achita mai totdeauna foarte tîrziu, cu tîrîita și pe apucate, așa ca toate bogățiile din ținuturile asupra cărora se năpusteau erau socotite ca un supliment, despre care însă nu se vorbea. În această privință următoarea sentință a lui Wallenstein e aproape tot atît de faimoasă ca și numele său : „E mai ușor să întreții o ar-

---

[1] Nobil genovez (1571—1630), condotier în serviciul regelui Filip al II-lea al Spaniei.

[2] Alt italian în serviciul unei puteri străine, ostile Italiei. *Contele Rambaldo di Collalto* (1575—1630) a fost conducătorul trupelor lui Ferdinand al II-lea al Germaniei.

mată de o sută de mii de oameni decît una de douăsprezece mii". Or, armata de care vorbim era în mare parte compusă din oameni care, sub conducerea lui, pustiiseră Germania în acel război — cel mai faimos dintre războaie atît prin el însuși, cît și prin urmările sale — care își luă apoi numele de la cei treizeci de ani cît a ținut. Și în momentul acela se aflau de-abia în al unsprezecelea an de război.

Printre soldați se găsea și regimentul condus cîndva de unul dintre locotenenții săi, iar dintre ceilalți condotieri, majoritatea luptaseră sub ordinele sale. Și printre aceștia erau mulți dintre cei care, patru ani mai tîrziu, aveau să-l ducă spre tristul sfîrșit pe care îl cunoașteți.

Erau douăzeci și opt de mii de infanteriști și șapte mii de oști. Coborînd de la Valtellina ca să se îndrepte spre Mantua, soldații aveau să urmărească Adda pe tot cursul celor două brațe desfăcute în lacuri, apoi aveau să înainteze de-a lungul fluviului pînă la vărsarea în Pad, iar după aceea să urmeze o bună bucată cursul acestuia din urmă ; în total, opt zile de marș prin ducatul Milanului.

O mare parte dintre locuitori se refugiară în munți, luîndu-și bunurile mai de preț și vitele ; alții rămaseră, fie ca să nu părăsească vreun bolnav, fie să-și apere casa de foc, fie să vegheze asupra obiectelor prețioase pe care le îngropaseră ; alții, pentru că nu aveau nimic de pierdut, gîndindu-se chiar că ar fi poate și rost de ceva cîștig. Cînd un regiment ajungea la locul de oprire, primul gînd al soldaților era să se răspîndească în regiune și în satele vecine și să se pună de îndată pe jaf ; ceea ce putea fi mîncat sau luat dispărea, restul fiind sfărîmat sau nimicit. Mobilele se preschimbau în lemne, iar casele, în grajduri, ca să nu mai vorbim de lovituri, înjunghieri și violuri. Orice mijloace, orice vicleșuguri în vederea salvării lucrurilor erau cu totul zadarnice, ba cîteodată aduceau pagube și mai mari. Soldații, oameni mult mai pricepuți în stratageme, învățate chiar în acest război, scotoceau în toate ungherele caselor, găureau pereții și-i dărîmau, descoperind fără nici o greutate prin grădini locurile unde pămîntul fusese de curînd răscolit. Urcau

chiar și pe vîrful muntelui, ca să fure vitele, pătrundeau în grote, călăuziți de derbedeii din regiune, căutînd vreun locuitor avut care s-ar fi ascuns, și dacă-l găseau, îl tîrau pînă acasă și, torturîndu-l, îl sileau cu amenințări și cu lovituri să le arate locul unde-și ascunsese comoara.

În sfîrșit, se pregăteau de plecare apoi porneau ; se auzea cum se îndepărtează și se stinge sunetul tobelor și al trompetelor, urmau cîteva ceasuri de tihnă, într-o așteptare plină de groază, apoi o nouă bătaie de tobă blestemată anunța sosirea unui alt regiment. Negăsind ce să jefuiască, noii-veniți se aruncau cu mai multă furie pe ce mai rămăsese, nimiceau totul, puneau pe foc butoaiele golite de ceilalți și ușile odăilor în care primii-sosiți nu mai lăsaseră decît pereții, dădeau foc caselor, maltratînd și torturînd locuitorii cu mai multă furie ; și totul se petrecea așa, din rău în mai rău, timp de douăzeci de zile : numărul regimentelor în care era împărțită armata.

Cel dintîi ținut al ducatului cotropit de diavolii aceștia fu Colico, apoi se năspustiră asupra Bellanului ; de acolo se răspîndiră în Valsassina, de unde se revărsară asupra ținutului Lecco.

CAPITOLUL XXIX

Printre bieții oameni înspăimîntați vom întîlni acum cîțiva dintre cei cunoscuți nouă. Cine nu l-a văzut pe *don* Abbondio în ziua cînd se răspîndiră pe neașteptate zvonurile despre venirea armatei, și despre ticăloșiile la care se dădeau soldații, nu-și poate închipui ce înseamnă spaima și groaza. „Vin ; sînt treizeci, sînt patruzeci, sînt cincizeci de mii ; sînt diavoli, sînt eretici, sînt anticriști, au prădat Cortenuova ; au dat foc la Primaluna, devastează Introbbio, Pasturo, Bariso ; au ajuns la Balabbio ; mîine vor fi aici"... Acestea erau zvonurile care treceau din gură în gură. Pretutindeni domnea o zăpăceală nemaipomenită, o forfotă de colo-colo, un schimb furtunos de păreri. Bărbații stăteau la îndoială dacă trebuie să fugă sau să rămînă pe loc, femeile se adunau deznădăjduite, smulgîndu-și părul. Mai hotărît decît toți și înaintea tuturor, *don* Abbondio vrea să fugă, dar peste tot, în orice drum pe care trebuia să apuce, în orice loc se refugia, vedea piedici de neînlăturat, primejdii înspăimîntătoare. „Ce să fac ? strigă el. Încotro să mă duc ?" Munții, fără să mai vorbim de greutatea drumului, nu erau siguri ; se aflase că soldații se cățărau ca pisicile, dacă aveau cea mai mică bănuială sau speranță de jaf. Lacul era neliniștit, bătea un vînt puternic, și, în afară de asta, majoritatea barcagiilor, temîndu-se să nu fie siliți să transporte soldați sau bagaje, se adăpostiseră cu bărcile lor pe celălalt țărm ; puținele bărci care mai rămăseseră plecaseră și ele, supraîncărcate cu oameni, iar din pricina încărcăturii și a furtunii se spunea că erau amenințate să se răstoarne în orice clipă. Ca să ajungi departe și în afara drumului pe care-l străbătea armata, era cu neputință să găsești o trăsură, un cal, sau vreun alt mijloc de

transport ; pe jos, *don* Abbondio n-ar fi putut merge mult și se temea să nu fie prins pe drum.

Teritoriul bergamez nu era atît de departe ca să nu-l poată duce picioarele pînă acolo, dar se știa că un escadron de *cappelletti* [1] fusese trimis în grabă să păzească frontiera și să țină piept lăncierilor, iar aceștia erau nici mai mult, nici mai puțin decît niște diavoli împielițați, tot atît de ticăloși ca și ceilalți, în stare să facă toate relele care le stăteau în putință. Bietul om umbla prin casă năuc și pe jumătate nebun, ținîndu-se după Perpetua, ca să ia împreună cu ea o hotărîre, dar Perpetua, grăbită să strîngă lucrurile mai de preț și să le ascundă, claie peste grămadă, în pod și prin unghere, trecea repede, gîfîind, îngrijorată, cu mîinile și cu brațele încărcate și răspundea :

— Sfîrșesc îndată cu ascunsul lucrurilor, și pe urmă facem și noi ce face lumea cealaltă !...

Don Abbondio ar fi vrut s-o oprească locului și să se sfătuiască cu ea despre felul cum să plece, dar Perpetua, nemaiștiind unde îi e capul, grăbită, înspăimîntată și ea și înfuriată pentru că-și vedea stăpînul și mai înspăimîntat, era, în acea împrejurare, mai greu de îndupleoat decît oricînd.

— Găsește lumea ceva ? Găsim și noi ! Iertați-mă, dar nu sînteți bun decît să mă încurcați ! Credeți că ceilalți oameni nu vor să-și scape pielea ? Că numai împotriva dumneavoastră vin soldații cu război ? Ați face mai bine să-mi dați o mînă de ajutor în aceste clipe decît să mă stînjeniți, văicărindu-vă și împiedicîndu-mă de la treburi...

Cu astfel de răspunsuri și cu altele asemănătoare scăpa de el, fiind hotărîtă, o dată ce ar isprăvi, de bine, de rău, cu treburile, să-l ia de mînă ca pe un copil și să-l tîrască spre munte. Rămas singur, *don* Abbondio se așezase la fereastră, privea, trăgea cu urechea, și dacă vedea pe cineva plecînd, îl striga, cu glas jumătate plîngăreț și jumătate mînios :

---

[1] Soldați de cavalerie mercenari, aflați în serviciul Republicii venețiene. Erau numiți astfel (de la italianul *cappelletto*, „chivără") din pricina coifului fără vizieră și fără creastă.

— Fie-vă milă de bietul vostru preot și găsiți-i undeva un cal, un catîr sau un măgar... E cu putință să nu vrea nimeni să mă ajute ? Oh, ce oameni ! Așteptați-mă cel puțin, să plecăm împreună ; așteptați să se strîngă cincisprezece, douăzeci, ca să mă luați în convoi, nu mă lăsați în părăsire, în mîna cîinilor !... Nu știți că cei mai mulți sînt luterani și că pentru ei a omorî un preot este o faptă glorioasă ? ! Vreți să mă lăsați aici să sufăr martiriul ? Ce oameni ! Ce oameni !

Dar cui spunea el toate acestea ? Unor oameni care treceau încovoiați sub greutatea bietelor lor legături și amărîți de gîndul la tot ce lăsau acasă, unii mînîndu-și vacile, alții ducîndu-și copiii de mînă, cărînd în spinare cît puteau duce și mergînd alături de nevestele care purtau și ele în brațe pruncii ce nu puteau merge. Unii își urmau calea fără să răspundă nimic și fără să ridice capul, alții spuneau :

— Ei, părinte, fă și dumneata ce poți ! Socotește-te mai fericit decît noi, fiindcă n-ai familie la care să te gîndești. Descurcă-te cum poți mai bine !

— Oh, bietul de mine ! exclamă *don* Abbondio. Oh ! Ce oameni ! Ce suflete ! Nu mai există milă, fiecare se gîndește numai la sine, și la mine nu vrea să se gîndească nimeni ?

Apoi se ducea iarăși în căutarea Perpetuei.

— Aha ! Tocmai voiam să vă întreb... zise aceasta. Dar banii ?

— Cum să facem ?

— Dați-i încoace ! Îi îngrop eu în grădină, împreună cu tacîmurile.

— Dar...

— Ce „dar" ? Dați-i odată ; păstrați ceva pentru orice eventualitate, și pe urmă lăsați pe mine !

Don Abbondio se supuse, se duse la scrin, scoase mica lui comoară, i-o încredință Perpetuei. Femeia spuse :

— Îi îngrop în grădină, la rădăcina smochinului, și pleoă.

Se întoarse curînd cu un paneraș cu de-ale gurii și cu un coș gol, în care aruncă în grabă cîteva schimburi pentru ea și pentru stăpînul ei, zicînd :

— Ceaslovul, cel puțin, o să vi-l duceți singur.

— Dar unde mergem ?

— Unde se duc ceilalți. O să ieșim mai întîi la drum, și acolo o să vedem ce-i de făcut...

În clipa aceea intră Agnesa, ducînd un coș în spate și avînd aerul cuiva care vine să facă o propunere importantă.

Hotărîtă și ea să nu aștepte astfel de oaspeți, singură cum era în toată casa și avînd încă o parte din aurul primit de la Cel-fără-nume, Agnesa stătuse cîtva timp pe gînduri, șovăind în alegerea unui loc unde să se adăpostească. Restul banilor, care în timpul foametei îi fuseseră de mare ajutor, era tocmai pricina cea mai de seamă a fricii și a nehotărîrii sale, deoarece aflase cum că în regiunile cotropite cei care aveau bani trecuseră prin cea mai mare primejdie, fiind expuși și la violența străinilor, și la lăcomia țăranilor. E drept că atunci cînd comoara îi căzuse, așa cum se zice, din cer, nu spusese nimic nimănui, în afară de *don* Abbondio, la care se ducea din cînd în cînd să schimbe banii, lăsîndu-i totdeauna ceva pentru cei mai săraci decît ea. Dar banii ascunși, mai ales cînd e vorba de cineva care nu-i obișnuit să aibă atîția, îi trezește posesorului o neîncetată teamă că ceilalți ar putea afla de existența lor. Astfel că, pe cînd se străduia să ascundă, ici și colo, ce nu putea lua cu ea, gîndindu-se la banii pe care și-i cususe în pieptar, își aminti că, o dată cu acești bani, Cel-fără-nume îi oferise și ajutorul lui în orice împrejurare ; își aduse aminte că auzise povestindu-se despre castelul său, așezat într-un loc atît de sigur, unde, fără îngăduința stăpînului, nu puteau ajunge decît păsărelele, și se hotărî să meargă la el și să-i ceară adăpost. Gîndindu-se cum să facă apoi ca nobilul s-o recunoască, își aminti dintr-o dată de *don* Abbondio care, după faimoasa convorbire cu arhiepiscopul, îi arătase întotdeauna semne de bunăvoință, cu atît mai sincere, cu cît putea s-o facă fără a se compromite față de nimeni, căci cei doi tineri fiind departe, tot atît de îndepărtată era și eventualitatea de a i se cere un serviciu care ar fi pus la grea încercare bunăvoința lui. Socotea că, într-o astfel de învălmășeală, bietul om trebuie

să fie și mai încurcat, și mai îngrozit decît ea și că această propunere i se va părea și lui bună. Găsindu-l împreună cu Perpetua, le făcu la amîndoi propunerea :

— Ce părere ai, Perpetua ? întrebă *don* Abbondio.

— Spun că gîndul ăsta vine de la Dumnezeu ! Să nu mai pierdem timpul și să ne luăm picioarele la spinare !

— Și apoi...

— Și apoi, și apoi... Cînd vom fi acolo, ne vom simți foarte bine. Toată lumea știe că nobilul ăsta n-are altă dorință decît să facă bine aproapelui și va fi foarte fericit să ne adăpostească. Acolo, aproape de graniță și la o înălțime atît de mare, soldații n-or să ajungă, fără nici o îndoială. Și apoi, și apoi, acolo vom găsi și de-ale mîncării, pe cînd sus, pe munte, după ce am fi terminat puținul ce-l avem din mila Domnului (în acest timp așeza merindele peste rufărie), ne-am fi aflat în mare încurcătură...

— Oare s-a pocăit, s-a pocăit cu adevărat ?

— Se mai poate îndoi cineva după tot ce se știe și după tot ce-ați văzut cu ochii dumneavoastră ?

— Dar dacă ne băgăm singuri în capcană ?

— Ce capcană ? Iertați-mă, dar cu atîtea codeli n-o să ne putem hotărî niciodată. Bravo, Agnesa ! Ai avut o idee minunată ! Și așezînd coșul pe o măsuță, îl apucă de toarte și-l luă la spinare.

— N-am putea găsi vreun bărbat care să vină să-și întovărășească preotul ? întrebă *don* Abbondio. Dacă vom întîlni vreun nemernic, căci fără îndoială mișună destui pe drum, cum o să mă puteți ajuta voi două ?

— Ei poftim ! Alta acum ! Ca să pierdem timpul ! exclamă Perpetua. Unde să caut acum omul, cînd fiecare se gîndește la ale lui ? Haide, duceți-vă, luați-vă pălăria și cartea de rugăciuni și să pornim !

Don Abbondio se duse și se întoarse după o clipă cu breviarul sub braț, cu pălăria pe cap și cu bastonul în mînă, și ieșiră toți trei pe o portiță, ce dădea în mica piață a satului.

Perpetua închise portița mai mult din obișnuință decît pentru că ar fi avut încredere în încuietoare și puse cheia în buzunar. *Don* Abbondio își aruncă privirea în treacăt asupra bisericii și spuse printre dinți :

— Poporul trebuie să aibă grijă de ea, fiindcă pe el îl slujește ! Dacă mai au cît de puțină dragoste pentru biserica lor, n-o vor uita, iar de nu, cu atît mai rău pentru ei !

Apucară peste cîmp, în tăcere, gîndindu-se fiecare la propria-i soartă și uitîndu-se în jur cu toții, dar mai ales *don* Abbondio, să vadă dacă nu se ivea cumva vreun chip suspect, ori ceva neobișnuit. Nu se vedea nimic. Oamenii erau toți ori în case, ca să și le păzească, să-și facă boccelele, să-și ascundă ce-aveau mai de preț, ori pe drumurile ce duceau de-a dreptul spre munți.

După ce oftă de mai multe ori și lăsă să-i scape cîteva exclamații, *don* Abbondio începu să bombăne mai tare ca de obicei. Se lega de ducele de Nevers, care ar fi putut foarte bine rămîne în Franța, să petreacă și să-și ducă viața sa de principe, și care, în loc de toate acestea, vrea să fie duce de Mantua, în ciuda lumii întregi ! Se legă apoi de împărat, care ar fi trebuit să aibă judecata și pentru alții și să lase lucrurile să meargă cum era firesc, nu să fie atît de îndărătnic pentru nimicuri ca astea, căci, la urma urmei, el tot împărat rămînea, indiferent cine ar fi fost ducele Mantuei ! Dar mai pornit era împotriva guvernatorului, care ar fi trebuit să facă orice să alunge din țară asemenea pacoste, și, cînd colo, el era cel care o adusese, și toate astea numai din plăcerea de a face război !

— Ar trebui, spunea el, ca domnii ăștia să vină aici, să vadă, să-și dea seama ce gust are o astfel de plăcere ! Ar avea de dat socoteală de multe... Dar deocamdată plătește cel care n-are nici o vină !

— Lăsați-i în plata Domnului pe toți oamenii ăștia ! N-o să vină acuma să vă ajute ! spunea Perpetua. Astea sînt, să mă iertați, flecăreli de-ale dumneavoastră, care nu-s bune la nimic ! Ce mă mîhnește pe mine, însă...

— Ce mai e ?

Perpetua, care, mergînd pe drum, avusese răgazul să se gîndească la chipul cum rînduise lucrurile și le ascunsese în grabă, începu să se jeluiască ba că uitase cutare lucru, ba că nu ascunsese bine altul, ba că lăsase o urmă care îi putea pune pe tîlhari pe cale, ba că...

— Ei bravo ! spuse *don* Abbondio, destul de liniștit acum pentru viața lui ca să se poată necăji din pricina unor mărunțișuri. Bravo ! Așa ai făcut ? Dar unde ți-a fost capul ?

— Cum ? ! strigă Perpetua, oprindu-se și punîndu-și mîinile în șolduri, pe cît îi îngăduia coșul din spate. Cum ? ! Îndrăzniți acum să-mi mai faceți mustrări, cînd dumneavastră m-ați făcut ca să-mi pierd capul în loc să-mi dați curaj ? ! M-am gîndit mai mult la lucrurile din casă decît la ale mele, n-am avut pe nimeni să-mi dea ajutor, a trebuit să mă împart în patru, și dacă o să se întîmple ceva, eu n-am nici o vină ; mi-am făcut mai mult decît datoria !

Agnesa întrerupse aceste certuri, începînd să povestească despre necazurile ei, și nu se mai amăra atît din cauza greutăților și a pagubei, cît de faptul că vedea spulberată nădejdea de a-și îmbrățișa curînd fiica, deoarece, dacă vă amintiți, plănuiseră să se revadă chiar în toamna aceea. Or, nu era de crezut ca *donna* Prassede să vrea să vină în vacanță acolo tocmai în asemenea împrejurări, cînd mai curînd ar fi plecat dacă s-ar fi aflat prin partea aceea, cum făceau și ceilalți vilegiaturiști. Privelișteа locurilor pe unde treceau amăra și mai mult gîndurile Agnesei, și suferința ei era și mai sfîșietoare. Ieșind din cărarea ce tăia cîmpul, o luară pe șosea, pe drumul pe care biata femeie îl mai străbătuse o dată, cînd își adusese fiica acasă pentru scurtă vreme, după ce stătuse cu ea în casa croitorului. De aici se zărea și satul.

— Să mergem să le dăm bună ziua oamenilor aceia cumsecade, spuse Agnesa.

— Ba să ne și odihnim puțin, căci m-am săturat de coșul ăsta, și să luăm și o îmbucătură, spuse Perpetua.

— Cu condiția să nu întîrziem prea mult, căci n-am plecat să ne plimbăm ! zise *don* Abbondio.

Fură primiți cu brațele deschise și găzduiți cu multă plăcere, căci aminteau de o faptă bună. „Fă binele la cît mai mulți, spune aici cronicarul nostru, și vei vedea tot mai des chipuri zîmbitoare".

Îmbrățișînd-o pe buna ei gazdă, Agnesa izbucni într-un plîns năvalnic, care o ușură mult, și nu putu răspunde

decît prin suspine la întrebările puse de croitor și de femeia lui despre Lucia.

— Ei îi merge mai bine decît nouă, spuse *don* Abbondio, e la Milano, la adăpost de primejdie, departe de toate frămîntările astea...

— Părintele și dumneavoastră amîndouă fugiți, nu-i așa ? îi întrebă croitorul.

— Firește ! răspunseră, într-un glas, stăpînul și slujnica.

— Vă plîng din toată inima !

— Ne ducem spre castelul ***, spuse *don* Abbondio

— V-ați gîndit bine, acolo o să fiți la adăpost ca într-o biserică.

— Dar aici nu vă e teamă ? întrebă preotul.

— Dacă e să vorbim, părinte, în ceea ce privește *cantonamentul*, cum se zice, acești oameni n-ar trebui să vină să-l caute la noi, fiindcă slavă Domnului, sîntem prea departe de drumul lor ! Cel mult s-ar putea să facă vreo plimbare pe aici, dar Dumnezeu să ne ferească ! Oricum, mai avem timp ; așteptăm deocamdată să auzim vești din celelalte ținuturi nenorocite, pe unde se vor opri.

Drumeții se hotărîră să mai stea puțin, să se odihnească, și, cum era ora prînzului...

— Domnilor și doamnelor, spuse croitorul, se cuvine să cinstiți masa mea săracă ; o să mîncăm și noi ce s-o găsi, dar o să fie o masă ca între prieteni.

Perpetua spuse că avea și ea cîte ceva de mîncare, și după cîteva discuții de o parte și de alta, căzură de acord să se pună totul laolaltă și să mănînce împreună.

Copiii o înconjurară pe Agnesa, vechea lor prietenă. Atunci croitorul porunci uneia dintre fetițele sale, aceea care dusese bunătățile văduvei Maria, dacă vă mai amintiți, să meargă să aducă vreo cîteva castane, ținute la păstrare într-un colț, și să le pună la copt.

— Tu, îi spuse el unui băiețaș, du-te în grădină, scutură cîteva piersici, adună-le și adu-le încoace. Iar tu, îi spuse altui băiețel, du-te și culege cîteva smochine mai coapte. E o treabă pe care voi o cunoașteți foarte bine.

El se duse să scoată vin dintr-un butoiaș, nevastă-sa dădu fuga să aducă o față de masă albă, Perpetua scoase

proviziile din coș și așezară masa. La locul de cinste se așeză pentru *don* Abbondio o farfurie de faianță cu un tacîm, pe care-l scoase Perpetua din coș. Se așezară la masă și mîncară, dacă nu cu cea mai mare bucurie, cel puțin cu mult mai multă decît s-ar fi așteptat oricare dintre comeseni în ziua aceea.

— Și ce spune părintele despre vînzoleala asta ? întrebă croitorul. Mi se pare că citesc istoria năvălirii sarazinilor în Franța !

— Ce-aș putea să spun ? Numai asta îmi mai lipsea !

— Totuși, v-ați ales un bun adăpost, urmă croitorul. Cine s-ar încumeta să urce sus cu forța ? Și-o să aveți și tovarăși la castel, căci se spune că multă lume s-a adăpostit acolo și că necontenit sosesc alții.

— Nădăjduiesc, spuse *don* Abbondio, că vom fi bine primiți. Îl cunosc pe acest vrednic senior și o dată, cînd am avut cinstea să mă întîlnesc cu el a fost foarte binevoitor...

— Și mie, spuse Agnesa, mi-a trimis vorbă prin monseniorul ilustrissim că, oricînd voi avea nevoie de ceva, n-am decît să-l caut.

— Frumoasă pocăință ! reluă *don* Abbondio. Și stăruiește în ea, nu-i așa, stăruiește !

Croitorul povesti pe larg viața plină de sfințenie a Celui-fără-nume, și cum, după ce fusese pacostea întregii regiuni, ajunsese pilda și binefăcătorul ținutului.

— Dar oamenii din preajma lui, care-l slujeau, ce-au făcut ? întrebă *don* Abbondio, care auzise ceva, dar tot nu era destul de liniștit.

— Cei mai mulți au șters putina, răspunse croitorul ; iar acei care au rămas și-au schimbat viața de nu-i mai recunoști ! În sfîrșit, castelul a devenit un fel de Tebaidă [1], părintele înțelege ce vreau să spun...

Apoi începu să discute cu Agnesa despre vizita cardinalului.

— Ce om mare, spunea el, ce om ! Păcat că a trecut așa de grăbit pe aici și n-am putut nici să-i prezint oma-

[1] Tebaida — ținut din Egipt, în apropierea Tebei, unde se spune că s-ar fi retras, pentru a trăi în solitudine, primii anahoreți creștini.

giile mele. Ce fericit aș fi fost să mai pot vorbi o dată cu el!

Cînd se ridicară de la masă, croitorul le arătă o gravură cu chipul cardinalului, prinsă în cuie pe canatul unei uși, în semn de cinstire, ca să poată spune oricui îi trecea pragul că nu semăna de loc, el fiind în cunoștință de cauză, întrucît avusese prilejul să-l vadă de aproape și în voie pe ilustrul personaj, chiar în acea cameră.

— Pe el au vrut să-l zugrăvească aici? întrebă Agnesa. La îmbrăcăminte seamănă, dar...

— Nu-i așa că nu seamănă? se repezi croitorul. Așa zic și eu! Pe noi nu ne poate păcăli, nu-i așa? Dar cel puțin e numele lui dedesubt, e o amintire...

Don Abbondio însă se grăbea să plece. Croitorul se însărcină să găsească o căruță, care să-i ducă pînă la poalele muntelui. De aceea plecă îndată în căutarea căruței și, după puțină vreme, se întoarse, spunîndu-le că o găsise și avea să sosească în curînd. Apoi, apropiindu-se de *don* Abbondio îi zise:

— Părinte, dacă cumva ați dori să luați acolo sus vreo carte, ca să vă treacă timpul, oricît de sărman sînt, pot totuși să vă fiu de folos, căci îmi place și mie să citesc. N-am cărți vrednice de dumneavoastră, căci sînt cărți în italienește, totuși...

— Mulțumesc, mulțumesc, răspunse *don* Abbondio, în unele ocazii nu te mai poți gîndi nici la cele ce-ți sînt de neapărată nevoie...

Și pe cînd schimbau mulțumiri și scuze, își spuneau cuvintele de rămas bun și urări de bine și își făceau invitații și făgăduieli că se vor vedea neapărat la întoarcere, căruța sosi în fața porții. Musafirii își așezară coșurile, urcară și ei și porniră cu mai puțină grabă și cu sufletul mai liniștit; începea a doua jumătate a călătoriei lor.

Croitorul îi spusese adevărul lui *don* Abbondio în privința Celui-fără-nume. Din ziua cînd l-am părăsit, seniorul urmase calea ce-și propusese, căutînd să-și răscumpere nelegiuirile, să se împace cu cei pe care-i jig-

nise, să ajute pe săraci și să facă bine oricînd i se ivea prilejul. Curajul de care dăduse dovadă altădată în a jigni și în a se apăra îl arăta acum nefăcînd nici una, nici alta. Umbla mereu singur și dezarmat, gata să primească orice i s-ar fi putut întîmpla după ce făcuse atîtea silnicii, încredințat că ar săvîrși încă o nelegiuire dacă ar întrebuința forța pentru a se apăra, el, care avea atîtea datorii de plătit față de toată lumea, după cum mai era încredințat că orice rău i s-ar face, deși ar fi o injurie adusă bunului Dumnezeu, ar fi însă și o plată dreaptă pentru el. Și el, mai puțin ca oricare altul, ar avea dreptul să pedepsească. Totuși, rămase la fel de nevătămat ca și atunci cînd se folosea de atîtea brațe, ca și de al său, pentru a se apăra. Atît amintirea cruzimii trecute, cît și bunătatea din ultima vreme — cea dintîi făcînd să încolțească atîtea dorințe de răzbunare, ultima făcînd să fie așa de lesne la îndemîna oricui — se uneau să stîrnească și să păstreze o admirație care era cel mai bun mijloc de apărare. Ajunsese omul pe care nimeni nu-l putea umili, căci se umilise el singur. Ura, provocată odinioară de disprețul pe care-l arăta și de teama pe care o inspira altora, pierea acum în fața acestei umilințe ; cei jigniți de el obținuseră, împotriva oricărei așteptări și fără primejdie, o satisfacție pe care n-ar fi putut-o visa prin nici o răzbunare : satisfacția de a vedea un astfel de om căindu-se de greșelile sale și împărtășind, ca să zicem așa, propria lor indignare. Mulți dintre cei care îi purtaseră pică ani de-a rîndul, din pricină că nu nădăjduiau să aibă nici un fel putința de a ajunge destul de puternici ca să se poată răzbuna pentru cele suferite de la el, întîlnindu-l acum singur și dezarmat, fără intenția de a opune vreo rezistență, nu încercau decît un sentiment de respect față de dînsul. În această adîncă smerenie, chipul și înfățișarea lui luaseră, fără ca el să-și fi dat seama, un aer mai nobil și mai demn, pentru că pe chipul lui se vădea, și mai mult decît înainte, nepăsarea față de orice primejdie. Dușmăniile, chiar cele mai înverșunate și mai înrădăcinate erau stăvilite acum și ținute la respect de veneratia generală față de acest om, care se pocăise și

devenise un binefăcător. Iar veneraţia aceasta era atît de mare, încît el însuşi se simţea adesea încurcat în faţa ei. Vrînd să se sustragă de la demonstraţiile ce i le făceau, era silit a se feri şi a nu lăsa să se întrevadă prea mult pe chipul său în atitudinea sa sentimentul adînc de căinţă de care era cuprins şi să nu se umilească prea mult tocmai ca să nu-şi atragă prea multe laude.

În biserică îşi alesese ultimul loc, şi nu era nici o primejdie să i-l ocupe altcineva, căci faptul acesta ar fi fost considerat ca uzurparea unui drept. Orice jignire adusă acestui om, sau chiar numai faptul de a-l trata fără respect, părea nu numai o laşitate, ci şi un sacrilegiu, şi chiar cei care nu împărtăşeau acest respect în aceeaşi măsură cu ceilalţi nu se puteau împiedica să nu-l simtă totuşi şi ei într-o oarecare măsură. Aceste pricini şi altele asemănătoare ţineau departe de el puterea de pedeapsă a forţei publice şi-i dădeau în această privinţă o siguranţă de care lui însă îi păsa prea puţin.

Rangul şi rubedeniile sale, care îl ocrotiseră întotdeauna, îi slujeau de pavăză cu atît mai mult acuma, cînd la numele său, ilustru pe vremuri prin ticăloşie, se adăugase lauda unei purtări exemplare şi gloria căinţei.

Magistraţii şi nobilii se bucuraseră făţiş în urma acestui eveniment, ca şi poporul, căci ar fi fost nepotrivită înfierarea unui om care era copleşit de atîtea simpatii. În afară de asta, autoritatea obţinută printr-un război fără sfîrşit şi adesea nenorocit, împotriva atîtor răzvrătiri puternice şi repetate, se putea considera prea fericită să scape de rebelul cel mai greu de înfrînt şi mai primejdios şi nici nu mai dorea altceva, cu atît mai mult cu cît pocăinţa lui îi dădea satisfacţii pe care autorităţile nu erau obişnuite nici să le capete, nici să le pretindă. A urgisi un sfînt nu era cel mai bun mijloc pentru forţa publică de a-şi spăla ruşinea că nu fusese în stare să domolească un ucigaş, şi pilda ce s-ar fi dat pedepsindu-l n-ar fi avut alt rezultat decît să-i abată pe semenii lui de la calea căinţei. Poate că partea de merit pe care o avusese Federigo în îndreptarea ilustrului tiran şi faptul că numele cardinalului era legat de al pocăitului îi slujea acestuia din urmă drept pavăză sfîntă. Şi în starea de lucruri

și de idei din vremea de-atunci (cu acele ciudate relații între autoritatea spirituală și puterea civilă, care se ciocneau adesea fără a urmări să se nimicească, amestecînd întotdeauna ostilitățile lor cu acte de recunoștință și mărturisiri de respect reciproc, și care, uneori, conlucrau în bună înțelegere spre a atinge un țel comun, fără însă a se face vreodată pace), împăcarea cu autoritatea spirituală păru că aduce totodată uitarea, dacă nu chiar absolvirea din partea puterii civile, de vreme ce prima se străduise și obținuse singură un rezultat tot atît de dorit și de una, și de cealaltă.

Astfel că omul acesta, care, dacă s-ar fi prăbușit altădată, ar fi fost călcat în picioare și de mici, și de mari, acum, cînd îngenunchease de bunăvoie, era cinstit de mulți și cruțat de toată lumea.

E adevărat că multora această strălucită schimbare nu le făcea nici o plăcere, căci erau prea multe unelte ale crimei pe lume, atîți tovarăși de nelegiuiri pierduseră puternicul sprijin pe care se bizuiau de obicei, văzînd cum s-au rupt toate urzelile țesute cu dibăcie, poate tocmai în clipa cînd se așteptau să primească vestea împlinirilor. Am și văzut cît de deosebite fuseseră sentimentele trezite de pocăința seniorului printre „bravii" aflați atunci în castelul lui și care primiseră vestea aceasta chiar din gura sa : nedumerire, durere, tristețe, furie, ba poate chiar cîte puțin din toate la un loc, dar nu dispreț sau ură. Același lucru — și din aceleași motive — se întîmplă și cu ceilalți „bravi", împrăștiați prin diferite locuri, precum și cu complicii de condiție nobilă cînd aflară groaznica veste.

O ură puternică — așa cum am găsit într-un pasaj scris de Ripamonti — se dezlănțui mai curînd împotriva cardinalului Federigo, pe care toți îl priveau ca pe unul ce se amestecase în treburile lor, ca să le încurce. În ceea ce-l privea pe seniorul fără nume, care voise să-și mîntuiască sufletul, treaba lui, nimeni n-avea dreptul să se plîngă !

Apoi, încetul cu încetul, majoritatea „bravilor" din casă, neputînd să se împace cu noua disciplină și nevăzînd nici o posibilitate de schimbare, plecară. Unii își căutară

alt stăpîn, chiar printre foștii prieteni ai celui pe care-l părăseau, alții se înrolară într-un *terzo* [1], cum se spunea atunci, din Spania, din Mantua sau în altă țară beligerantă. Unii ieșiră la drumul mare, prădînd pe socoteala lor, alții se mulțumiră să-și ducă viața de tîlhari singuri și în libertate. La fel făcură, desigur, și cei care slujiseră sub ordinele Celui-fără-nume prin diferite regiuni. Cît despre cei ce se putură obișnui cu noul fel de viață, sau care o îmbrățișară de bunăvoie, și mai ales cei născuți în acea vale, se întoarseră la munca cîmpului sau la meseriile învățate în tinerețe, pe care le părăsiseră, iar străinii rămaseră la castel ca slujitori : se întoarseră și unii, și alții la drumul cel drept, ca și stăpînul lor, trăind fără să facă rău nimănui și fără ca cineva să le facă rău lor, fără arme și cinstiți de toată lumea.

Dar atunci cînd, la sosirea bandelor germane, cîțiva fugari din părțile cotropite sau amenințate de invazia dușmanilor veniră la castel să ceară adăpost, Cel-fără-nume, fericit că zidurile sale puteau folosi drept loc de refugiu pentru oamenii slabi, care le priviseră atîta timp de departe și cu groază, îi primi pe nenorociții aceștia mai mult cu recunoștință decît cu îngăduință și răspîndi vestea că locuința lui este deschisă tuturor celor care caută un adăpost, gîndindu-se s-o pună în stare de apărare nu numai pe ea, ci și întreaga vale, în cazul că lăncierii sau capeleții ar încerca să-și facă de cap.

Își adună slujitorii pe care-i mai avea, puțini, dar buni, ca versurile lui Torti [2], și le ținu o cuvîntare despre fericitul prilej trimis de Dumnezeu ca să-și pună toate puterile în ajutorul aproapelui, pe care de atîtea ori îl chinuiseră și-l înspăimîntaseră, și, cu vechiul său ton poruncitor, care vădea siguranța că va fi ascultat, îi înștiință ce aveau de făcut, ordonîndu-le mai cu seamă cum să se poarte, pentru ca oamenii veniți să se adăpostească acolo să vadă în ei niște prieteni și apărători.

Puse apoi să se scoată din pod armele albe și de foc, de mult aruncate, și le împărți oamenilor. Trimise vorbă

---

[1] Regiment.

[2] *Giovanni Torti* (1774—1852), poet romantic milanez. A fost prietenul lui Manzoni.

țăranilor și vasalilor săi din vale că oricine voia putea să vină înarmat la castel ; dădu arme celor ce nu aveau, alese dintre ei cîțiva și-i făcu un fel de ofițeri, punîndu-i pe ceilalți sub comanda lor, hotărî posturile la intrări, în cîteva locuri din vale, pe cărarea ce urca spre castel, și la poartă, rîndui orele cînd oamenii trebuiau să se schimbe în aceste posturi, ca pe cîmpul de luptă, sau așa cum se petrecuseră lucrurile pe vremuri, cînd duceau o viață de ticăloșie.

Într-un colț al podului se aflau puse deoparte armele lui de altădată : faimoasa lui carabină, flintele, săbiile, spadele, pistoalele, cuțitele, pumnalele, așezate toate pe jos, sau sprijinite de zid. Nici unul dintre slujitori nu le atinsese, dar se sfătuiră să-l întrebe pe stăpîn ce armă anume vrea să poarte.

— Nici una ! răspunse el.

Și fie că așa hotărîse, fie că făcuse o juruință, rămase pururi dezarmat în fruntea acelui soi de garnizoană. Totodată, puse la treabă alți bărbați și femei de-ai casei, sau din împrejurimi, să pregătească castelul și odăile pentru cît mai multă lume, așezînd paturi, saltele și așternuturi în încăperile și sălile preschimbate în dormitoare. Și mai dădu poruncă să se aducă numeroase provizii, pentru a-i hrăni pe cheltuiala lui pe toți oaspeții trimiși de Dumnezeu într-un număr ce creștea din zi în zi. În tot acest timp nu-și îngăduia o clipă de răgaz. Era văzut cînd în castel, cînd afară, cînd sus, cînd jos, pe cărarea ce urca spre castel, sau cercetînd valea, ca să hotărască posturile de pază, întărind unele, vizitînd altele, văzînd și căutînd să fie văzut, punînd și ținînd totul în ordine cu vorba, cu privirea și cu prezența sa.

În casă sau pe drum, îi întîmpina cu multă bunăvoință pe cei ce veneau, și toți, fie că-l cunoșteau, fie că-l vedeau pentru prima oară, îl priveau cu o admirație nesfîrșită, uitîndu-și pentru o clipă nenorocirile sau temerile care-i aduseseră pe aceste meleaguri ; ba întorceau și capul după el, cînd pleca să-și vadă de treburi.

CAPITOLUL XXX

Deși prin părțile pe unde umblau fugarii noștri nu era foarte mare afluență de refugiați, totuși la cea dintîi răspîntie întîlniră tovarăși de drum și de nenorocire, care, strecurîndu-se pe drumuri neumblate și cărări lăturalnice, ajunseseră la șosea. În asemenea împrejurări toți cei care se întîlnesc par că se cunosc de cînd lumea. Ori de cîte ori căruța ajungea din urmă vreun drumeț, se schimbau cu el întrebări și răspunsuri. Unii fugiseră ca și eroii noștri, fără să aștepte venirea soldaților, alții auziseră trîmbițele și tobele, alții îi văzuseră și-i zugrăveau cum numai înspăimîntații știu s-o facă.

— Trebuie să ne socotim norocoși și să mulțumim cerului ! spuneau cele două femei. Ducă-se tot avutul nostru, bine că am scăpat !

Numai *don* Abbondio nu prea găsea că are de ce să se bucure ; dimpotrivă, pe el mulțimea de oameni pe care o vedea, și mai cu seamă gîndul că alta, și mai numeroasă, venea după cum i se spusese, prin altă parte, începeau să-l neliniștească.

— Oh, ce întîmplare ! mormăia el către cele două femei, cînd nu era nimeni să-l audă. Ce întîmplare ! Nu vă dați seama că, dacă se adună atîta lume la un loc, o să atragem neapărat atenția soldaților ? Toți se ascund, toți fug, prin case nu rămîne nimic, și soldații își vor închipui că aici, sus, se găsesc comori... Vor veni aici, fără nici o îndoială ! Oh, bietul de mine ! În ce încurcătură m-am vîrît !

— Au ei și altceva mai bun de făcut decît să vină aici, sus, spunea Perpetua. Trebuie să-și urmeze calea ce-o au de urmat. Și apoi am auzit întotdeauna spunîndu-se că în primejdie e bine să fii cu mai mulți.

— Mai mulți ! Mai mulți ! făcea *don* Abbondio. Biată femeie ! Nu știi că orice lăncier ar putea da gata o sută de oameni din ceilalți ? ! Și apoi, dacă le-ar trece prin minte să facă vreo neghiobie, ți-ar plăcea, spune, ți-ar plăcea să te amesteci într-o luptă ? Oh, bietul de mine ! Era mult mai bine să mă fi dus în munți... Ce i-a apucat pe toți să se înghesuie într-un singur loc ? Ce lume proastă ! își spunea el în șoaptă. Vin toți grămadă și merg, și merg, și merg, unul după altul, ca oile fără minte !

— În privința asta, spunea Agnesa, tot așa ar putea vorbi și ei despre noi...

— Taci, taci odată ! spunea *don* Abbondio. De altfel, vorbăria asta nu ajută la nimic ! Ceea ce s-a făcut, e bun făcut ! Sîntem aici, aici rămînem ! Întîmple-se ce-o vrea Dumnezeu... Cerul să ne aibă în pază !

Iar cînd văzu la intrarea în vale un post întărit și niște oameni înarmați, unii în pragul casei, alții în sălile de jos, încît totul părea o adevărată fortăreață, fu și mai neliniștit. Îi privi cu coada ochiului. Nu erau, ce-i drept, aceleași chipuri pe care le văzuse în chinuitoarea sa călătorie de odinioară, sau chiar dacă se mai zăreau unele dintre ele, se arătau foarte schimbate, dar, cu toate acestea, ar fi greu de spus neplăcerea ce o simți la vederea lor.

„Ah, sărmanul de mine, gîndi el, iată c-au și început cu neghiobiile ! De altminteri, nici nu se putea altfel ! Ar fi trebuit să mă aștept la așa ceva din partea unui asemenea om... Dar ce-o fi vrînd să facă ? Război ? Vrea oare să treacă drept rege ? Ah, bietul de mine ! În ocazii din astea, cînd toată lumea ar vrea să se ascundă sub pămînt, el, dimpotrivă, caută orice prilej să iasă în evidență, să bată la ochi ! Ai zice că abia-i așteaptă pe soldați !"

— Ei, vedeți, părinte, îi spuse Perpetua, că aici se află destui oameni de ispravă care sînt gata să ne apere ? Să poftească acum soldații ! Oamenii ăștia nu-s ca fricoșii de la noi, buni numai s-o ia la fugă...

— Taci, răspunse *don* Abbondio în șoaptă, dar cu glas mînios, taci odată ! Nu știi ce spui. Roagă-te lui Dum-

nezeu ca soldaţii să fie grăbiţi, să nu le vină pofta să urce aici, sau să nu afle că acest castel e întărit ca o fortăreaţă. Nu ştii că meseria soldaţilor e să cucerească fortăreţe ? Abia aşteaptă ! Pentru ei a porni la asalt e cum te-ai duce dumneata la nuntă. Şi atunci tot ce găsesc e al lor, iar pe oameni îi trec prin sabie ! Ah, bietul de mine ! În sfîrşit, ia să văd dacă nu mă pot ascunde pe după una dintre stîncile astea... N-am chef să mă amestec în bătălie ! Să se lupte alţii, nu eu !

— Dacă vă înspăimîntă pînă şi gîndul că veţi fi apărat şi ocrotit... începu Perpetua.

Don Abbondio însă o întrerupse cu asprime, tot în şoaptă :

— Linişte ! Fereşte-te să sufli cuiva vreo vorbă despre ce ţi-am spus acum ! Aminteşte-ţi că se cuvine să ne arătăm cît mai voioşi aici şi să încuviinţăm orice vom vedea.

La „Malanotte" găsiră un alt post de oameni înarmaţi, pe care *don* Abbondio îi salută cu tot respectul. Îşi spuse însă în gînd : „Vai ! Vai ! Am nimerit de-a dreptul într-o tabără !"

Căruţa se opri şi coborîră. *Don* Abbondio se grăbi să plătească şi să dea drumul vizitiului, apoi, împreună cu cele două tovarăşe de drum, începu să urce în tăcere. Vederea acestor locuri îi aminti de spaima încercată odinioară, adăugînd-o neliniştii de acum. Agnesa, însă, care nu le văzuse niciodată, dar îşi făurise despre ele o imagine fantastică, ce-i apărea ori de cîte ori se gîndea la înspăimîntătoarea călătorie a Luciei, văzîndu-le aşa cum erau în realitate, retrăia din nou, şi mai puternic, acele amintiri triste.

— Ah, părinte ! exclamă ea. Cînd mă gîndesc că biata Lucia a trecut pe aici !

— Taci odată, femeie fără minte ce eşti ! îi strigă în ureche *don* Abbondio. Acestea-s vorbe să le spui aici ? Nu ştii că sîntem în casa lui ? Din fericire nu te-a auzit nimeni, dar dacă mai vorbeşti aşa...

— Cum, spuse Agnesa, acum cînd e un sfînt ?

— Taci, îţi spun ! şopti din nou *don* Abbondio. Crezi că sfinţilor le poţi spune fără cruţare tot ce-ţi trece prin minte ? Gîndeşte-te mai bine cum să-i mulţumeşti pentru binele ce ţi l-a făcut !

— Oho, cît despre asta, m-am şi gîndit... Credeţi oare că n-am nici un pic de bună-cuviinţă ?

— Bună-cuviinţa cere să nu spui lucruri ce pot fi neplăcute, mai ales cuiva neobişnuit să le asculte. Şi băgaţi-vă bine în cap, amîndouă, că aici nu-i loc de bîrfeală, unde să puteţi vorbi tot ce vă trece prin minte ! Este casa unui mare senior, o ştiţi bine, şi vedeţi ce de lume e în jurul nostru... Vin oameni de toate soiurile ; prin urmare, cît mai multă înţelepciune ! Căutaţi să vă cîntăriţi cuvintele şi mai ales vorbiţi cît mai puţin, şi numai cînd e absolută nevoie ; dacă taci, nu greşeşti niciodată.

— Faceţi mai rău dumneavoastră cu toate vorbele astea... începu Perpetua.

— Tăcere ! zise în şoaptă *don* Abbondio, şi chiar în clipa aceea îşi scoase pălăria şi făcu o adîncă închinăciune, căci, ridicîndu-şi privirea, îl zărise pe Cel-fără-nume coborînd spre ei.

Cel-fără-nume îi zărise şi el şi, recunoscîndu-l pe *don* Abbondio, grăbi pasul, să-i iasă în întîmpinare.

— Părinte, spuse apropiindu-se, aş fi vrut să vă pun la dispoziţie casa mea într-o împrejurare mai fericită, dar, oricum, sînt foarte bucuros să vă fiu de folos cu ceva !

— Încrezător în marea bunătate a senioriei-voastre ilustrissime, începu *don* Abbondio, am îndrăznit a veni să vă tulbur în aceste triste împrejurări şi, după cum vede senioria-voastră ilustrissimă, mi-am luat libertatea să vin însoţit. Aceasta este femeia care mă slujeşte...

— Fii binevenită ! rosti Cel-fără nume.

— Şi aceasta, urmă *don* Abbondio, este o femeie căreia senioria-voastră i-a făcut mult bine, este mama acelei... acelei...

— Mama Luciei, spuse Agnesa.

— A Luciei ! exclamă Cel-fără-nume, plecîndu-şi ochii în pămînt şi întorcîndu-se spre Agnesa. Eu v-am făcut

bine, Dumnezeule mare ? ! Dumneata îmi faci cel mai mare bine venind aici... la mine... În această casă ! Fii binevenită ! Îmi aduci binecuvîntarea cerului !

— Oh ! spuse Agnesa, vin să vă tulbur. De altfel, adăugă ea, apropiindu-se ca să-i poată vorbi la ureche, trebuie să vă mulțumesc și pentru...

Cel-fără-nume n-o lăsă să continue și îi ceru, îngrijorat, știri despre Lucia. După ce le află, se întoarse din drum și-i însoți la castel pe noii oaspeți, cu toate împotrivirile lor sfioase.

Agnesa aruncă atunci preotului o privire care voia să spună : „Vezi că nu e nevoie să te amesteci și să-mi dai povețe ?"

— Au ajuns în parohia dumneavoastră ? îl întrebă Cel-fără-nume pe *don* Abbondio.

— Nu încă, răspunse preotul, dar n-am vrut să-i aștept pe diavolii aceia... Dumnezeu știe dacă aș fi scăpat viu din mîinile lor și dacă aș mai fi putut veni să stingheresc pe senioria-voastră ilustrissimă...

— Fiți fără teamă, reluă Cel-fără-nume, acum sînteți în deplină siguranță. Nu vin ei aici, și chiar dacă vor vrea să încerce, sîntem gata să-i primim cum se cuvine !

— Să nădăjduim că nu vor veni, zise *don* Abbondio. Dar aud, adăugă el, arătînd cu degetul munții care mărgineau valea în partea opusă, aud că și pe acolo se învîrt un soi de oameni... dar...

— E adevărat, răspunse Cel-fără-nume, dar nu trebuie să vă temeți de nimic, sîntem pregătiți și pentru unii, și pentru alții...

„Iată-ne acum între două focuri, își spunea în sinea sa *don* Abbondio. Curat între două focuri ! Unde m-am lăsat tîrît ! Și încă de două cumetre ! Iar ăstuia parcă i-ar place să vorbească de așa ceva ! Oh, ce oameni mai sînt pe lume !..."

Cum intrară în castel, seniorul porunci ca Agnesa și Perpetua să fie duse într-o cameră din partea rezervată femeilor, care ocupa trei aripi din curtea a doua din spatele clădirii și era așezată pe o stîncă ascuțită și izolată, deasupra unei prăpăstii. Bărbații locuiau în aripile din

dreapta și din stînga celorlalte curți și în aceea care da spre esplanadă.

Partea din mijloc a clădirii, care despărțea cele două curți și făcea trecerea dintr-una într-alta printr-o mare boltă deschisă în fața porții principale, era aproape plină de provizii și trebuia să slujească și ca depozit pentru lucrurile pe care refugiații le luaseră cu ei să și le salveze.

În partea locuită de bărbați erau cîteva camere destinate anume preoților, dacă ar fi venit din întîmplare să se adăpostească la castel, și Cel-fără-nume îl însoți el însuși pe *don* Abbondio, care fu primul preot adăpostit acolo.

Fugarii noștri stătură douăzeci și trei sau douăzeci și patru de zile la castel, în mijlocul unei frămîntări continue și într-o tovărășie numeroasă, care, din primele zile, crescuse considerabil, dar în tot acest timp nu se întîmplă nimic deosebit. Nu trecea nici o zi fără să se dea alarma : „Vin lăncierii !“ sau : „Careva a văzut capeleții !“ De fiecare dată Cel-fără-nume trimitea oameni în cercetare, iar dacă era nevoie, lua cu el și pe cei pregătiți în orice clipă pentru asemenea ocazii și pleca peste vale, în partea unde se semnalase primejdia. Era într-adevăr ciudat să vezi o ceată de oameni înarmați pînă-n dinți mergînd în ordine, ca soldații, sub comanda unuia neînarmat.

Aproape de fiecare dată nu era vorba decît de niște soldați răzleți, veniți după jaf, și care o luau la fugă mai înainte de a fi surprinși. Pe cînd fugărea o dată niște derbedei de soiul acesta, ca să-i învețe minte să nu mai dea pe acolo, seniorul fu înștiințat că un sat din apropiere era cotropit și jefuit. Niște lăncieri din diferite corpuri de armată, rămași în urmă să jefuiască, formaseră o bandă și prădau regiunile din preajma locurilor unde poposea armata. Îi jefuiau pe locuitori și-i batjocoreau în toate chipurile.

După ce spuse cîteva cuvinte oamenilor, Cel-fără-nume îi duse drept spre satul cu pricina. Sosiră acolo pe neașteptate. Tîlharii, care nu erau pregătiți decît pentru jaf, cînd văzură că se îndreaptă spre ei o trupă aliniată și

gata de luptă, lăsară totul baltă și, fără să se mai aștepte unul pe altul, o luară la fugă și se întoarseră în cea mai mare grabă de unde veniseră. După ce-i urmări cîtăva vreme, seniorul făcu un popas și rămase un timp în așteptare, să vadă ce se mai întîmplă. Apoi se întoarse. Nu se poate spune cu cîte aclamații și cu ce strigăte de recunoștință fu întîmpinată ceata eliberatoare și conducătorul ei cînd trecură prin satul pe care-l salvaseră.

La castel, în mulțimea adunată cum se nimerise și formată din lume atît de deosebită ca situație socială, obiceiuri și vîrstă, nu se produse nici o neînțelegere care să merite a fi amintită. Cel-fără-nume pusese în diferite locuri oameni de veghe, să nu se iște nici o neplăcere, cu acea grijă pe care o are oricine cînd i se încredințează o misiune de răspundere.

Pe de altă parte, îi rugase pe preoți și pe oamenii mai de seamă dintre refugiați să aibă grijă de toate și să supravegheze și ei... El însuși venea cît putea de des și se arăta peste tot. Dar în lipsa lui, numai gîndul că se aflau în castelul său era de ajuns să-i țină în frîu pe cei ce ar fi putut îndrăzni să făptuiască ceva împotriva ordinii.

De altfel, toți, fiind fugari, erau și doritori de liniște, iar grija pentru casa și avutul lor, pentru unii chiar grija pentru rudele și prietenii aflați în primejdie, veștile întristătoare, sosite dinafară, păstrau și întăreau și ele această stare de spirit. Totuși, printre ei se aflau și oameni nepăsători sau mai căliți și cu un curaj mai deosebit, care căutau să-și petreacă zilele în voioșie. Își părăsiseră casele pentru că nu erau destul de tari să le apere, dar nu simțeau nici o plăcere să ofteze sau să se tînguiască pentru un lucru fără leac și nici nu voiau să-și închipuie și să socotească în gînd pagubele pe care, din păcate, aveau destul timp să le vadă cu propriii lor ochi.

Se găseau acolo familii legate printr-o strînsă prietenie, care plecaseră împreună, și altele care se întîlniseră la castel, legînd astfel noi prietenii. Și mulțimea se împărțise în grupuri, după obiceiurile și apucăturile fiecăruia.

Cei ce aveau bani și dispoziție se duceau să mănînce jos în vale, unde cu acest prilej se improvizaseră în gra-

bă birturi, împărțite și ele pe categorii, căci în unele fiecare îmbucătură era urmată de suspine și nu se vorbea decît despre nenorociri, pe cînd în altele se pomenea de necazuri doar pentru a se afirma că nu trebuie să te gîndești la ele. Celor care nu puteau, sau nu voiau să cheltuiască pentru întreținerea lor, li se dădea de la castel pîine, supă și vin, iar pentru cei pe care îi poftise stăpînul, se pregătea zilnic masă specială ; și eroii noștri făceau parte dintre aceștia.

Ca să nu mănînce pîinea pe degeaba, Agnesa și Perpetua cerură să ajute la diferitele treburi cerute de o atît de largă ospitalitate, și astfel se scurgea o bună parte din zi ; restul timpului îl petreceau în convorbiri cu prietenele pe care și le făcuseră acolo, precum și cu bietul lor preot.

Don Abbondio n-avea nimic de făcut ; nu se plictisea, totuși, deoarece frica îi ținea de urît. Teama de un asalt propriu-zis, cred că îi trecuse, sau dacă-i mai rămăsese vreo urmă, nu-l mai neliniștea chiar atît, căci oricînd îi venea în minte așa ceva, chiar o singură clipă, își dădea bine seama cît era de neîntemeiată. Dar cînd se gîndea la ținuturile din vecinătate, cotropite în fel și chip de soldați, la armele și oamenii înarmați pe care îi vedea mereu în fața ochilor, la fortăreață (și ce fortăreață !), cînd se gîndea la atîtea complicații care puteau să se ivească, dintr-o clipă într-alta, într-o situație ca aceea, îl apuca un fel de spaimă confuză, totală, continuă, fără să mai punem la socoteală grija ce-l cuprindea cînd își mai amintea și de casă. Tot timpul cît stătu în acest adăpost nu se depărtă niciodată mai mult de o bătaie de flintă, și nu făcea un pas pe drumul ce se lăsa în vale. Singura lui plimbare se mărginea la cîțiva pași pe esplanadă, trecînd dintr-o parte într-alta a castelului, ca să privească în jos, printre stînci și prăpăstii să vadă dacă nu era cumva vreo trecere sau vreo potecă, oricît de mică, pe unde să poată porni în căutarea altei ascunzători în caz de primejdie. Făcea plecăciuni și temenele adînci tuturor celor din castel, dar nu vorbea decît cu foarte puțini, întreținîndu-se, așa cum am mai spus, mai mult cu cele două femei. Numai față de ele își descărca sufletul, cu riscul

de-a fi bruftuluit de Perpetua deşi nici Agnesa nu-l prea cruţa.

La masă, unde stătea puţin şi vorbea şi mai puţin, asculta veştile despre groaznicul marş al armatelor, veşti care ajungeau zilnic pînă acolo fie trecînd prin sate, din gură în gură, fie aduse de vreun om care vrusese la început să rămînă acasă, dar fugise apoi, fără să-şi mai poată salva nimic, ba uneori fiind chiar maltratat ca vai de el. Şi în fiecare zi auzea despre altă nenorocire. Guralivii de meserie adunau cu grijă toate zvonurile, strîngeau toate povestirile şi le împărtăşeau celorlalţi. Oamenii discutau care erau regimentele cele mai îndrăcite, sau dacă infanteria era mai rea decît cavaleria ; se pomeneau, cît mai corect cu putinţă, anumite nume de condotieri, povestindu-se isprăvile de arme ale unora ; se precizau etapele şi marşurile, arătîndu-se cum în ziua cutare, cutare regiment urma să treacă prin cutare sat, urmînd ca a doua zi să se năpustească asupra altuia, unde între timp alt regiment săvîrşea alte nelegiuiri şi mai mari.

Mai mult decît orice căutau să afle cîte ceva despre numărul regimentelor care treceau podul de la Lecco, pentru că după aceea erau siguri că soldaţii plecau pentru totdeauna din regiune. Mai întîi trecură călăreţii lui Wallenstein, apoi infanteria lui Merode, apoi călăreţii lui Anhalt, apoi infanteriştii din Brandenburg, călăreţii lui Montecuccoli, apoi cei ai lui Ferrari, trecu Altringer, după el Furstenberg şi Colloredo ; iată că trecură şi croaţii [1], apoi Torquato Conti şi după ei alţii, şi alţii... Cînd se milostivi Dumnezeu, trecu şi Galaso, care era ultimul. Escadronul de veneţieni se îndepărtă şi el, în cele din urmă, şi toată regiunea scăpă în sfîrşit de ei.

Locuitorii regiunilor invadate, care se evacuaseră primele, începuseră să plece de la castel, şi în fiecare zi plecau alţi oaspeţi, ca şi păsărelele care îşi luau zborul din crengile dese ale unui copac mare, toamna, după furtună. Cei trei eroi ai noştri cred că plecară în urma tuturor, din pricină că *don* Abbondio se temea ca nu cumva să întîlnească pe drum niscaiva lăncieri întîrziaţi, rămaşi în

[1] Escadroane de cavalerie în serviciul Casei de Austria.

coada oștirii. E adevărat că Perpetua spunea mereu că, pe cît vor întîrzia mai mult, pe atît vor da putință derbedeilor de prin partea locului să intre în casă și să jefuiască ce mai rămăsese ; însă cînd era vorba să-și apere pielea, *don* Abbondio nu se dădea bătut, în afară doar de cazul cînd vreo primejdie apropiată l-ar fi făcut să-și piardă capul cu desăvîrșire.

În ziua fixată pentru plecare, Cel-fără-nume dădu poruncă să-i aștepte la „Malanotte" o trăsură, în care porunci să se pună un trusou pentru Agnesa. Și, luînd-o la o parte, o sili să primească o pungă de bani, ca să facă la loc tot ce ar fi găsit stricat acasă, deși femeia se bătea cu pumnul în piept și spunea într-una că mai avea ceva din banii dăruiți prima dată.

— Și cînd ai s-o vezi pe Lucia — sînt sigur că se roagă pentru mine, deși i-am făcut atîta rău, vorbi el ca încheiere — spune-i că-i mulțumesc și sînt încredințat că Dumnezeu o va răsplăti pentru rugăciunea ei.

Îi însoți apoi pe cei trei oaspeți pînă la trăsură.

Lăsăm pe cititor să-și închipuie singur cît erau de fierbinți și umile mulțumirile lui *don* Abbondio și laudele pe care i le adresa Perpetua.

O porniră la drum. Făcură, cum se hotărîseră mai înainte, un scurt popas în casa croitorului, unde auziră o mulțime de lucruri despre trecerea trupelor. Aceleași povești despre jafuri, violențe, devastări și asupriri, numai că pe acolo, din fericire, nu se arătaseră lăncierii.

— Ah, părinte, spuse croitorul, dîndu-i brațul pentru a-l ajuta să urce în trăsură, s-ar putea scrie sumedenie de cărți despre un cataclism ca ăsta !...

După o bucată de drum, călătorii noștri începură să vadă cu ochii lor cîte ceva din tot ce li se povestise. Viile nu arătau ca după cules, ci ca bătute de grindină și de un uragan care s-ar fi năpustit asupra lor ; vița era ruptă și împrăștiată, aracii smulși din pămînt, brazdele răscolite și pline de așchii de lemn, de frunze uscate ; copacii erau despuiați și frînți, hățișurile pline de noroi, gardurile caselor smulse. Prin sate era și mai rău, porțile sfărîmate, toate geamurile ferestrelor sparte, dărîmături în toate părțile, iar pe uliță, cîrpe și zdrențe de tot felul,

îngrămădite sau împrăștiate. Un miros greu și înăbușitor se ridica pretutindeni, mai ales din case. Oamenii trebăluiau care mai de care, unii scoțînd murdăriile, alții reparînd cum puteau porțile și ușile stricate, pe cînd alții adunați grămadă, se tînguiau ; și, la trecerea trăsurii, din toate părțile se întindeau mîini care cereau pomană.

Suferind la vederea acestor triste priveliști și temîndu-se că le vor întîlni și în satul lor, ajunseră în cele din urmă acasă și găsiră ceea ce de fapt se așteptau să găsească.

După ce își așeză bagajele într-un colț al curții rămas ceva mai curat, Agnesa se apucă apoi să mătură, să adune și să curețe bruma de lucruri ce-i mai rămăseseră. Chemă un tîmplar și un fierar ca să-i dreagă tot ce fusese stricat, și apoi, desfăcînd rufăria dăruită de Omul-fără-nume și numărînd în taină scuzii primiți, își spuse în gînd : „Am scos-o la cap, slavă Domnului, sfintei Fecioare și bunului senior ! Cum a fost, cum n-a fost, am scos-o la cap și de data asta !“

Don Abbondio și Perpetua intrară în casă fără să aibă nevoie de chei. Cu cît înaintau în săliță, cu atît îi îneca un miros tot mai greu, de murdărie, de putrefacție, care-i împingea înapoi. Ținîndu-se cu mîna de nas, se îndreptară spre ușa bucătăriei, intrară în vîrful picioarelor, uitîndu-se cu grijă unde puneau picioarele și căutînd să se ferească de murdăriile care acopereau dușumeaua. Priviră în jur. Nimic nu mai era întreg ; ici și colo, cîteva rămășițe și zdrențe din lucrurile de altădată se vedeau prin colțuri ; penele strînse de Perpetua, fîșii de rufe, foi din calendarul lui *don* Abbondio, cioburi din oale și farfurii, toate grămadă sau împrăștiate. Iar în vatră se vedeau resturile unui nemaipomenit pîrjol, îngrămădite ca ideile cu subînțeles în fraza unui om rafinat. Erau rămășițe de lemne și cărbuni stinși, care abia aminteau că fuseseră odinioară un braț de fotoliu, piciorul unei mese, o ușiță de scrin, o tăblie de pat, o doagă din butoiul unde fusese vinul ce încînta stomacul lui *don* Abbondio. Restul nu era decît cenușă și cărbunii stinși, cu care jefuitorii, ca să se distreze, mîzgăliseră pe pereți chipuri hidoase de oameni cu plete, cu un fel de pălării, cu bărbi mari și

cu obrajii bucălați, care voiau să fie preoți, dîndu-și toată osteneala să-i scoată cît mai urîți și caraghioși, lucru pe care artiștii aceștia îl izbutiseră din plin.

„Ah, porcii !“ strigă Perpetua. „Ah, tîlharii !“ strigă *don* Abbondio, și ieșiră în grabă prin ușa ce da în grădină. Aici, după ce respirară puțin, se îndreptară spre smochin, dar văzură de departe pămîntul răscolit și scoaseră un strigăt. Cînd ajunseră mai aproape, găsiră într-adevăr în locul mortului groapa deschisă. Atunci începură vaietele. *Don* Abbondio o acuza pe Perpetua că nu ascunsese bine lucrurile, și vă puteți închipui că aceasta nu rămase mută! Și după ce strigară pînă ce nu mai putură amîndoi, arătînd groapa și ridicînd mîinile în sus, se întoarseră mormăind. Și țineți seama că pretutindeni au aflat cam aceeași stare de lucruri.

Cu mare greutate izbutiră să curețe și să aerisească casa, cu atît mai mult cu cît în acele zile era foarte greu să găsești ajutoare, și nu știu cîtă vreme fură siliți să se mulțumească să stea ca într-un fel de tabără, trăind și ei cum puteau și cumpărîndu-și, încetul cu încetul, uși, ferestre, mobile și obiecte cu bani împrumutați de la Agnesa.

De altfel dezastrul acesta fu pentru cîtva timp cauza multor nemulțumiri și certuri, fiindcă Perpetua, tot întrebînd, cercetînd și iscodind, izbuti să afle că mai multe lucruri ale stăpînului său, pe care le crezuse furate sau distruse de soldați, erau risipite pe la oamenii din sat și îl hărțuia pe *don* Abbondio să-și ceară bunurile. Dar nimic nu-l putea enerva mai rău pe *don* Abbondio, fiindcă obiectele acestea erau în mîna derbedeilor, adică tocmai a acelui soi de oameni cu care el voia să trăiască în pace.

— Înțelege odată că nu vreau să mai aud de lucrurile astea ! spunea el. De cîte ori trebuie să-ți spun că ce-i pierdut e bun pierdut ? ! Trebuie să fiu răstignit pe cruce pentru că mi-a fost jefuită casa ?

— Ce mai, răspundea Perpetua, dumneavoastră v-ați lăsa să vi se scoată și ochii din cap ! Să fie jefuiți alții e păcat ; cît despre dumneavoastră e păcat să nu fiți jefuit.

— Să nu spui prostii din astea ! țipa *don* Abbondio. N-ai de gînd să taci odată ?

Perpetua tăcea, dar nu cu una, cu două, și găsea pretext din orice ca să înceapă din nou. Astfel că bietul om nu mai îndrăznea să se plîngă dacă vedea că-i lipsește vreun obiect de care avea nevoie, pentru că numaidecît auzea : „Să vă duceți să-l cereți de la cutare care-l are și nu l-ar fi păstrat pînă azi dacă n-ar fi avut de-a face cu un om ca dumneavoastră !“

Știrea că treceau zilnic soldați răzlețiți, așa cum prevăzuse, îi pricinui preotului o nouă și puternică grijă, temîndu-se în permanență să nu vadă ivindu-se vreun soldat sau chiar o ceată în fața porții, pe care o reparase în mare grabă și în primul rînd și pe care o ținea baricadată cu cea mai mare grijă. Dar, din fericire, așa ceva nu se întîmplă. Dar teama aceasta nici nu încetase încă, și o alta nouă se ivi. Să-l lăsăm însă pe bietul om, căci trebuie să vorbim acum de ceva cu mult mai grav decît spaima lui, decît pagubele cîtorva sate, sau un dezastru trecător.

CAPITOLUL XXXI

După cum se știe, ciuma, de care Tribunalul sănătății se temuse că ar putea pătrunde în regiunea Milanului o dată cu trupele germane, pătrunsese în adevăr. Se mai știe de asemeni că ea nu s-a mulțumit numai cu atît, ci a cuprins și a pustiit o bună parte din Italia. Călăuziți de firul povestirii noastre, vom istorisi evenimentele mai de seamă ale acestei calamități, în regiunea Milanului firește, și îndeosebi în orașul Milano, căci memoriile timpului nu vorbesc aproape decît despre oraș, cum se întîmplă de obicei întotdeauna și pretutindeni, din motive mai mult sau mai puțin întemeiate. Căci în această povestire scopul nostru nu este, la drept vorbind, numai să înfățișăm anumite situații în care s-au aflat eroii noștri, ci să facem cunoscut, în același timp, atît cît e cu putință, într-un cadru restrîns, un capitol din istoria patriei, pe cît de faimos, pe atît de obscur.

Printre numeroasele relatări contemporane nu se află nici una capabilă să ne dea o idee mai limpede și mai sigură în această privință, după cum nu există nici una să ne poată măcar ajuta să ne facem o asemenea idee. În multe dintre aceste relatări, fără s-o excептăm pe cea a lui Ripamonti [1], care le întrece pe celelalte atît prin bogăția și buna alegere a faptelor, cît mai cu seamă prin simțul de observație de care dă dovadă, în multe deci lipsesc unele fapte esențiale, care sînt consemnate în altele, iar în multe se găsesc greșeli ușor de recunoscut și de rectificat cu ajutorul celorlalte sau cu ajutorul puținelor

[1] *Joseph Ripamonti canonici scalensis chronistae urbis Mediolani. De peste quae fuit anno 1630, Libri V. Mediolani, 1640, apud Malatestas (n.a.)* [J. Ripamonti, din tagmă preoțească, cronicar al orașului Milano. *Despre ciuma care a bîntuit în anul 1630,* Cartea a V-a, Milano, 1640, în Malatesta.]

documente ale autorităţilor publice, tipărite sau inedite care ne-au rămas. Adeseori găsim într-o relatare cauzele a căror efecte le aflasem în altă relatare, care altfel ne părea stranie şi neîntemeiată. În sfîrşit, în toate relatările domneşte o ciudată confuzie asupra evenimentelor şi a datelor şi o dezordine în povestirea faptelor, ba mergîndu-se înainte, ba revenind înapoi, la întîmplare şi fără nici un plan general, fără nici un plan amănunţit, fapt dintre cele mai comune şi mai obişnuite pentru toate cărţile acestei epoci, mai cu seamă pentru cele scrise în limba italiană. Cel puţin aceasta era situaţia în Italia. Iar dacă situaţia era cumva aceeaşi şi în restul Europei, asta trebuie s-o ştie savanţii, noi ne mărginim doar s-o presupunem.

Nici un scriitor din epoca următoare nu şi-a propus să cerceteze şi să confrunte aceste memorii pentru a descoperi o serie de fapte legate între ele şi o istorie a ciumei, aşa încît opinia generală care s-a impus este în mod fatal vagă şi destul de incertă, o opinie confuză despre o serie de mari neajunsuri şi mari greşeli (şi într-adevăr au fost şi neajunsuri, şi greşeli, ce depăşesc orice închipuire !), o opinie bazată mai degrabă pe presupuneri decît pe fapte reale, sau pe cîteva fapte izolate, rupte de împrejurările cele mai caracteristice, fără a se ţine seama de cronologie, prin urmare fără înţelegerea relaţiilor dintre cauze şi efecte, a succesiunii şi dezvoltării lor. În ceea ce ne priveşte, cercetînd şi confruntînd, dacă nu altfel, cel puţin cu cea mai mare atenţie, toate relatările tipărite, numerose altele inedite şi multe (în raport cu micul număr existent) documente, cum se spune, oficiale, ne-am străduit să facem, dacă nu chiar ceea ce ar trebui, cel puţin un lucru care nu s-a mai făcut. Intenţia noastră nu este să relatăm toate actele publice şi nici toate evenimentele demne într-un fel oarecare de a fi pomenite. Şi firește nici nu dorim să împiedicăm pe cine vrea să-şi facă o idee mai completă asupra acestei epoci prin lectura memoriilor originale, căci ştim foarte bine că operele de acest fel au întotdeauna în ele o forţă vie, proprie şi de netăgăduit, oricum ar fi concepute sau întocmite. Am încercat numai să deosebim şi să controlăm

faptele cele mai importante și mai generale, să le așezăm în ordinea succesiunii, după cum o cere felul și natura lor, să urmărim influența lor reciprocă, ca să oferim astfel, deocamdată și pînă cînd alții o vor face mai bine decît noi, o relatare succintă, dar sinceră și cronologică a acestei mari calamități.

Așadar, pe acolo pe unde trecuse armata se găsiră într-o bună zi cîteva cadavre în case, și altele cîteva pe drum. Nu după mult timp, ici și colo, în diferite sate, începură să se îmbolnăvească și să moară indivizi, ba chiar familii întregi de o boală violentă, ciudată și însoțită de simptome necunoscute de majoritatea oamenilor. Numai cîțiva își aminteau să mai fi văzut ceva asemănător pe vremuri, puținii care-și puteau aminti de ciuma care, cu cincizeci și trei de ani în urmă, pustiise o bună parte din Italia și mai ales în ținutul Milanului, unde fusese, și este încă, numită „ciuma sfîntului Carlo" [1]

Ce mare e puterea milosteniei ! Printre amintiri atît de puternice și felurite despre o nenorocire generală, milostenia aceasta face să aibă întîietate amintirea despre un singur om, căruia bunătatea i-a inspirat sentimente și fapte mai demne de ținut minte decît suferințele și pe care credința l-a întipărit în mintea oamenilor ca pe un simbol al tuturor acestor suferințe și l-a vîrît și amestecat în toate, ca îndrumător, sfătuitor, ajutor, pildă, victimă de bunăvoie, făcîndu-l să lupte vitejește împotriva acestei calamități generale, căreia i-a dat apoi numele, ca unei cuceriri sau descoperiri.

Învățatul medic Ludovico Settala, care nu numai că văzuse acea ciumă, dar fusese atunci și unul dintre medicii cei mai activi, mai energici și mai vestiți, cu toate că era foarte tînăr, prevăzînd acum o nouă invazie a bolii, veghea mereu și culegea informații, iar la 20 octombrie făcu un raport Tribunalului sănătății, precum că în satul Chiuso (ultima așezare din ținutul Lecco, din apropierea graniței bergameze) se declarase fără nici o îndoială această molimă. Cu toate acestea, nu se luă nici o măsură, așa cum rezultă din *Notele* lui Tadino.

---

[1] Aluzie la ciuma din 1576, denumită astfel pentru îngrijirile și asistența bolnavilor organizate de Carlo Borromeo.

Dar iată că veşti asemănătoare sosiră şi din Lecco şi Bellano. Tribunalul se mulţumi atunci să trimită un comisar, care pe drum urma să ia un medic de la Como şi să meargă împreună să viziteze locurile indicate. Amîndoi, „fie din ignoranţă, fie din cine ştie ce alt motiv — ne spune Tadino — se lăsară convinşi de un bărbier bătrîn şi ignorant din Bellano că acea boală n-avea nimic de-a face cu ciuma", că în cîteva localităţi era efectul obişnuit al emanaţiilor de toamnă ale mlaştinilor, iar în altele era urmarea lipsurilor şi suferinţelor îndurate în timpul trecerii germanilor. Asemenea explicaţii fură raportate tribunalului, care, după cît se pare, se mulţumi cu atît. Totuşi cum din locuri deosebite veneau fără încetare noi şi noi veşti de morţi suspecte, doi delegaţi fură trimişi la faţa locului, să constate faptele şi să ia măsuri : sus-numitul Tadino şi un alt membru al tribunalului. Cînd sosiră aceştia, molima se întinsese atît de mult, încît dovezile apărură de la sine, fără să mai fie nevoie de cercetări. Parcurseseră teritoriul Lecco, Valsassina, malurile lacului Como, districtele denumite Monte di Brianza şi Gera d'Adda, şi peste tot găsiră sate baricadate sau aproape pustii, locuitorii fugiţi, trăind pe cîmpuri sau risipiţi, „arătînd — spune acelaşi Tadino — ca nişte fiare sălbatice şi ţinînd în mîini unii izmă, alţii virnanţ sau rozmarin, şi alţii chiar sticluţe cu oţet". Cînd cercetară, găsiră că numărul morţilor era înspăimîntător ; căutînd bolnavii şi cadavrele, găsiră pretutindeni semnele hidoase şi groaznice ale ciumei. Dădură în grabă, prin scrisori, aceste veşti sinistre Tribunalului sănătăţii, care, primindu-le la 30 octombrie, „se hotărî" spune Tadino, să prescrie anumite *bullete* [1], ca să împiedice intrarea în oraş a persoanelor ce veneau din ţinuturile unde se declarase ciuma şi, „în timp ce se redacta ordonanţa", se dădură ordine severe slujbaşilor însărcinaţi cu paza la porţile oraşului. Între timp, delegaţii luară în mare grabă măsurile care li se părură mai bune şi se întoarseră cu trista convingere că aceste măsuri nu aveau puterea să îndepărteze şi să oprească un rău atît de înaintat şi de

[1] Un fel de certificate medicale.

răspîndit. Întorși la Milano la 14 noiembrie, după ce dădură verbal și în scris raportul tribunalului, primiră misiunea să meargă în fața guvernatorului, să-i arate cum stau lucrurile. Merseră și aduseră răspunsul „că guvernatorul se întristase adînc la auzul acestei vești și că se arătase foarte emoționat, dar că grijile războiului erau pentru el mai apăsătoare ! *sed belli graviores esse curas*". Astfel se exprimă Ripamonti, care cercetase registrele de la Tribunalul sănătății și discutase cu Tadino, însărcinat în mod special cu acea misiune : era, dacă cititorul își amintește, a doua misiune de acest fel, pentru același lucru și cu același rezultat. [1]

Două-trei zile mai tîrziu, la 18 noiembrie, guvernatorul dădu o ordonanță, prin care anunța serbări publice cu ocazia nașterii principelui Carol [2], întîiul-născut al regelui Filip al IV-lea, fără să se gîndească sau să se îngrijoreze de primejdia pe care o reprezintă o asemenea adunare de oameni în astfel de împrejurări, și procedă ca în timpuri normale, ca și cum nu i s-ar fi pomenit niciodată de vreo ciumă. Omul acesta era, cum am spus, celebrul Ambrogio Spinola, trimis în mod special să schimbe mersul războiului, să îndrepte greșelile lui *don* Gonzolo și pînă una-alta, să guverneze ; iar noi, la rîndul nostru, tot pînă una-alta, putem aminti că acest Spinola muri după cîteva luni, chiar în timpul războiului pe care-l dorise atît, și muri nu din pricina rănilor primite pe cîmpul de luptă, ci în pat, de tristețea și amărăciunea ce le resimțea de pe urma mustrărilor, nedreptății și amărăciunii pricinuite de cei pe care-i slujise. Istoria i-a deplîns soarta, a înfierat lipsa de recunoștință a celor-lalți, a descris cu multă grijă faptele sale politice și militare și i-a lăudat prevederea, activitatea și perseverența, dar ar fi putut să cerceteze mai de aproape și ce-a făcut el cu aceste însușiri atunci cînd ciuma amenința să cuprindă întreaga populație dată în grija sa, sau mai curînd lăsată la cheremul său. Dar ceea ce, fără să micșoreze nimic din învinuirea ce o merită, provoacă o surprindere cu mult mai mare, este purtarea populației înseși, a

[1] Vezi cap. XXVIII.

[2] Carol al II-lea, fiul lui Filip al IV-lea, rege al Spaniei între 1665 și 1700.

populației încă neatinse de molimă, dar care avea atîtea motive să se teamă de ea. La sosirea veștilor din satele atît de crunt contagiate, din satele care formau un fel de semicerc în jurul orașului, la o depărtare ce nu depășea pe alocuri nici 18—20 de mile, cine s-ar putea îndoi de faptul că în rîndurile populației a apărut o dorință generală de a se lua în grabă toate măsurile de apărare, bine sau rău înțelese, sau că cel puțin au fost cu toții cuprinși de o neliniște neputincioasă ? Și totuși, dacă este un punct asupra căruia memoriile timpului sînt de perfect acord, este acela că nimic din toate acestea nu s-a întîmplat. Sărăcia anului ce trecuse, abuzurile soldaților, supărările și necazurile părură tuturor cauze firești ale mortalității. În piețele publice, în prăvălii, în casele particulare, cel ce îndrăznea să spună vreun cuvînt despre primejdie, cel ce rostea cuvîntul „ciumă" era luat în batjocură și primit cu rîsete de neîncredere și dispreț amestecat cu mînie. Și aceeași neîncredere, mai bine zis aceeași orbire, aceeași încăpățînare domneau în Senat, în Consiliul Decurionilor și în toate instituțiile publice.

Am găsit notat undeva [1] că arhiepiscopul Federigo, de îndată ce află de primele cazuri de boală contagioasă, porunci printre altele, într-o epistolă pastorală, ca preoții parohi să atragă mereu atenția populației asupra importanței și obligației de a semnala orice caz de acest fel, iar obiectele infectate sau suspecte să fie pe dată predate, lucru care poate fi socotit printre faptele sale cele mai demne de laudă.

Tribunalul sănătății cerea și implora ajutoare, dar obținu puțin, sau mai degrabă nimic. Chiar în sînul tribunalului preocuparea pentru combaterea molimii era departe de a egala urgența necesară, după cum afirmă de mai multe ori Tadino și după cum reiese și mai limpede încă din textul povestirii sale. Numai cei doi medici, convinși și pătrunși de gravitatea și vecinătatea primejdiei, căutau să pună în mișcare tribunalul, care, la rîndul lui, ar fi trebuit apoi să-i pună în mișcare pe ceilalți.

---

[1] *Vita di Federigo Borromeo, compilata da Francesco Rivola*, Milano, 1666, p. 552 (n.a.).

Am văzut cît de nepăsător se arătase tribunalul nu numai cînd fusese nevoie să treacă la acțiune, ci chiar cînd trebuise doar să se informeze despre izbucnirea ciumei. Tot astfel trebuie să vorbesc acum de un alt fapt, de o încetineală și mai uluitoare, dacă nu cumva a fost provocat de piedici puse în cale de către magistrații superiori. Ordonanța referitoare la introducerea hîrtiilor deliberă trecere, dată la 30 octombrie, a apărut abia la 23 ale lunii următoare și n-a fost publicată decît în 29, cînd ciuma pătrunsese în Milano.

Tadino și Ripamonti au vrut să consemneze numele celui care a adus cel dintîi ciuma, precum și alte amănunte privitoare la persoana lui și la faptul însuși, căci atunci cînd se cercetează începuturile unei mari mortalități, în care victimele, care se numără cu miile, nu numai că nu pot fi deosebite după nume, dar abia de se poate ști cîte au fost, se naște într-adevăr un fel de curiozitate de a se cunoaște cîteva dintre primele nume care au avut privilegiul deosebit de a fi fost însemnate și salvate de uitare, iar acest soi de cinste, această întîietate în moarte ne face poate să găsim în ele și în toate amănuntele lor cele mai neînsemnate ceva fatal și de neuitat. Atît un istoric, cît și celălalt ne spun că primul ar fi fost un soldat italian în serviciul Spaniei, în rest nemaifiind de acord nici măcar asupra numelui. După Tadino ar fi fost un oarecare Pietro Antonio Lovato, cantonat în ținutul Lecco ; după Ripamonti, un anume Pier Paolo Locati, cantonat la Chiavenna. Istoricii se deosebesc și în privința zilei în care acest ins ar fi intrat în Milano ; cel dintîi vorbește de 22 octombrie, iar al doilea, de aceeași dată, însă în luna următoare. Noi însă nu putem da crezare nici unuia, nici celuilalt, căci ambele date sînt în contradicție cu numeroase alte date, mult mai sigure. Și totuși Ripamonti, scriind din porunca Consiliului general al Decurionilor, trebuie să fi avut la dispoziție un număr foarte mare de mijloace pentru a-și procura informațiile necesare ; iar Tadino, în virtutea funcției sale, ar fi putut, mai mult ca oricine altul, să fie informat despre un fapt ca acesta. De altfel, din confruntarea altor date, care ni se par, cum am mai spus, mai exacte,

rezultă că faptul a avut loc înaintea promulgării ordonanței privitoare la hîrtiile de liberă trecere, și dacă lucrul ar merita oboseala, am putea dovedi, cu multă sau cu oarecare siguranță, că avusese loc în primele zile ale lunii. Fără îndoială însă că cititorul vrea să sărim peste toate aceste amănunte.

Oricum ar fi stat lucrurile, acest tînăr nenorocit și aducător de nenorocire intră în Milano cu o legătură mare de haine, cumpărate sau furate de la soldații germani. Se duse să locuiască la niște rude, în mahalaua Porții Orientale, lîngă mînăstirea capucinilor, și cum ajunse, căzu bolnav, fu dus la spital, iar după un buboi foarte mare, ieșit la subsuoară, doctorul care-l îngrijea bănui că era vorba de ciumă. A patra zi tînărul muri. Tribunalul sănătății izolă și sechestră în casă toate persoanele care locuiau în ea, iar hainele și patul unde zăcuse bolnavul la spital fură arse. Doi infirmieri, care îl îngrijiseră, și un călugăr, care-l veghease în ultimele lui clipe, se îmbolnăviră cu toții de ciumă la cîteva zile după aceea.

Bănuiala pe care o avusese doctorul chiar de la început asupra naturii bolii și precauțiile luate potrivit cu ea făcură ca molima să nu se mai extindă acolo. Dar soldatul răspîndise în afară germenii, care nu întîrziară să se manifeste. Primul căzu bolnav proprietarul casei unde locuise soldatul, un anume Carlo Colonna, cîntăreț din lăută. Numaidecît, din porunca Tribunalului sănătății, toți locatarii casei fură duși la lazaret, unde cei mai mulți se îmbolnăviră, și unii dintre ei muriră de ciumă după puțină vreme.

Microbii care fură răspîndiți în oraș de acești oameni, de hainele și de mobilele lor, luate de rude, de vecini, sau chiar de servitori prin sustragerea de la percheziția și arderea poruncită de tribunal, precum și cei care mai fură aduși și dinafară, din pricina măsurilor slabe, a neglijenței cu care se executau ordinele și a iscusinței cu care erau nesocotite, mocniră și se infiltrară încet, dar fără întrerupere, în tot cursul acelui an și în primele luni ale anului următor, 1630.

Din cînd în cînd cineva se îmbolnăvea și murea, cînd într-un cartier, cînd în altul, dar faptul că asemenea ca-

zuri erau rare îndepărta bănuiala că ar fi vorba de ciumă, întărind din ce în ce mai mult credința prostească și criminală că nu era nici o molimă, și nici nu fusese vreodată. Ba erau chiar și mulți medici care, făcîndu-se ecoul glasului neștiutorilor (să fi fost oare glasul Domnului care vorbea ?), își băteau joc de prevestirile înspăimîntătoare și de groaznicele amenințări ale unora dintre confrații lor, folosind cu ușurință numele unor boli obișnuite ca să explice orice caz de ciumă erau chemați să îngrijească, oricare ar fi fost simptomele și oricît de caracteristice ar fi fost semnele bolii. Veștile despre asemenea întîmplări, chiar dacă ajungeau la Tribunalul sănătății, ajungeau adesea foarte tîrziu și erau nesigure. Groaza de izolare și de lazaret îi îndemna pe oameni la șiretenie : bolnavii nu se denunțau, groparii și supraveghetorii lor se lăsau corupți, iar funcționarii inferiori ai tribunalului delegați să cerceteze cadavrele, eliberau, pe bani, certificate false. Și deoarece la fiecare caz descoperit tribunalul poruncea să se ardă lucrurile, punea casele sub sechestru și trimitea familiile la lazaret, este lesne de închipuit cît de mare era furia împotriva acestei instituții și de puternice vociferările populației, „ale nobilimii, ale negustorilor și ale plebei", spune Tadino, convinși că toate astea nu erau decît niște șicane fără temei și fără rost. Ura cea mai mare se îndrepta împotriva celor doi medici, Tadino și Senatore Settala, fiul medicului primar, în așa măsură, încît nu mai puteau străbate o piață fără să se arunce după ei cuvinte grele sau chiar pietre. Și desigur, ne spune Ripamonti, trebuie amintită greaua situație în care se găsiră luni de-a rîndul acești bărbați : văzînd cum se răspîndește un atît de cumplit flagel, se străduiau din toate puterile să-l înlăture, dar întîlneau numai piedici acolo unde căutau sprijin, fiind totodată ținta tuturor protestelor și considerați dușmani ai patriei, *propatriae hostibus*.

Ura aceasta se întindea și asupra altor medici, care, convinși ca și cei mai sus-amintiți de realitatea molimii, cereau multă grijă și căutau să împărtășească tuturor dureroasa lor încredințare. Medicii mai moderați îi învinuiau de credulitate și de încăpățînare, iar pentru cei mai

mulți totul nu era decît o șarlatanie, o ticăloasă înțelegere, aranjată astfel ca să tragă foloase pe socoteala spaimei generale.

Ilustrul medic Lodovico Settala, un bătrîn aproape octogenar, fost profesor de medicină la Universitatea din Pavia, apoi profesor de filozofie la Milano, autor al unui mare număr de lucrări, foarte prețuite în acea vreme, și chemat să ocupe catedre și la alte universități, ca acelea din Ingolstadt, Pisa, Bologna, Padova, celebru de asemeni prin dezinteresul cu care refuzase mereu toate aceste invitații, era fără îndoială unul dintre oamenii cei mai respectați ai vremii sale. La reputația de om învățat, se adăuga și cea a unei vieți curate, și la admirație, dragostea ce o deștepta caritatea de care dădea dovadă în îngrijirea și ajutorarea sărmanilor. Dar lucrul care ne întristează și ne tulbură sentimentul de adîncă stimă ce ni le inspiră aceste strălucite calități, care în acele timpuri îl făceau și mai popular și mai puternic, e faptul că bietul om împărtășea prejudecățile funeste ale contemporanilor săi ; căci acestui mare învățat, deși își depășea semenii, nu-i plăcea să se ridice deasupra lor, lucru care aduce după sine nenorociri și face adesea să se piardă prestigiul cîștigat în alte împrejurări. Dar, cu toate acestea, uriașa autoritate de care se bucura nu numai că nu reuși să biruie, în împrejurarea de față, opinia celui pe care poeții îl numesc „vulgarul profan", și actorii, „onoratul public", dar nu-l putu nici feri de vrăjmășia și insultele mulțimii, care trece foarte lesne de la simțăminte la demonstrații și la fapte.

Într-o zi, pe cînd mergea cu lectica să-și viziteze bolnavii, poporul începu să se adune în jurul lui, strigînd că el e căpetenia celor care vor morțiș să fie ciumă, că el împrăștie groaza prin oraș, cu fruntea sa posomorîtă și barba lui mare, numai ca să dea de lucru doctorilor. Și cum mulțimea și furia creșteau într-una, cei care purtau lectica, văzînd cum se apropia primejdia, se grăbiră să-și adăpostească stăpînul la niște prieteni, a căror casă era, din fericire, prin apropiere. Lucrul acesta i se întîmplă pentru că văzuse limpede, pentru că spusese adevărul, pentru că voise să salveze de ciumă mai multe mii de

oameni. Altă dată, însă, cînd printr-o deplorabilă greșeală, contribui la torturarea și arderea de vie a unei biete fete bănuită de vrăjitorie, fiindcă stăpînul său suferea de dureri ciudate de stomac și fiindcă altul, la care slujise, înainte, se îndrăgostise nebunește de ea [1], mulțimea îl aprobă, firește, și aduse mari laude științei sale, și, ceea ce pare de necrezut, îi dădu numele de binefăcător.

Pe la sfîrșitul lui martie, însă, începură, mai întîi în suburbia Porții Orientale, apoi în toate cartierele orașului, să se înmulțească cazurile de boală și decesele, însoțite de spasme stranii, de palpitații, de letargii, de delir și de acele semne scîrboase, adică de vănătăi și buboaie, oamenii murind de cele mai multe ori repede, adesea aproape subit, fără nici un semn premergător de boală. Medicii, care negaseră mai întîi contagiunea, nu voiau să recunoască acum că lucrul luat în rîs mai înainte era adevărat, dar fiind totuși siliți să dea un nume acestei boli, mult prea răspîndite și evidente ca să poată fi trecută cu vederea, inventară numele de „febră malignă", de „febră pestilențială", compromis ticălos, ba, mai mult, rușinoasă suceală de cuvinte, care făcea un mare rău, fiindcă, avînd aerul că recunosc adevărul, izbuteau totuși să nu lase să se creadă și să se vadă ceea ce era mai important, adică faptul că boala se transmitea de la om la om. Magistrații, ca niște oameni treziți dintr-un somn adînc, începură să plece mai mult urechea la părerile și propunerile făcute de Tribunalul sănătății și să execute mai conștiincios ordonanțele cu privire la sechestru [2] și la carantina prescrisă de tribunal. Ca să acopere cheltuielile zilnice și mereu crescînde ale lazaretului și ale altor servicii publice, tribunalul cerea mereu bani, și deocamdată îi cerea decurionilor, pînă să se stabilească (și nu s-a stabilit niciodată) dacă aceste cheltuieli trebuie să cadă în sarcina orașului sau a tezaurului regal. Tot decurionilor li se adresa și marele cancelar, din ordinul guverna-

---

[1] *Storia di Milano del Conte Pietro Verri*, Milano, 1825, tom. 4, p. 155 (n.a.). *[Istoria orașului Milano* de contele Pietro Verri.]

[2] În cazul de față, interdicția de a folosi orice obiect care a aparținut unui bolnav de ciumă.

torului, care pornise din nou la asaltul nenorocitului Casale, ba i se adresa chiar și Senatul, care-i însărcinase să se îngrijească de aprovizionarea orașului înainte ca molima să întrerupă legăturile cu celelalte ținuturi și să găsească totodată mijloace de existență pentru o mare parte a populației care n-avea de lucru. La rîndul lor, decurionii căutau să-și procure bani din împrumuturi și prin impozite noi ; și din ceea ce adunau, dădeau cîte ceva Tribunalului sănătății și săracilor, mai cumpărau și grîne, acoperind astfel o parte din nevoi. Dar zilele grele nu sosiseră încă.

O altă sarcină, nu mai puțin arzătoare, era aceea a organizării lazaretului, unde populația, cu toate că era decimată zilnic, creștea zilnic ; trebuia deci să se impună respectarea izolărilor prescrise și să se păstreze, în sfîrșit, sau mai bine zis să se stabilească orînduiala poruncită de Tribunalul sănătății ; căci de la început fusese anarhie și învălmășeală, ca urmare a lipsei de disciplină a unui mare număr de internați, a lipsei de pază și a neglijenței funcționarilor. Neștiind ce să mai facă, tribunalul și decurionii se gîndiră să se adreseze capucinilor. Îl rugară așadar pe părintele comisar [1] al provinciei — cum i se spunea, pentru că îndeplinea funcția lui *padre provinciale*, mort de curînd — să binevoiască a da niște oameni în stare să guverneze acest trist regat. Comisarul propuse pe părintele Felice Casati, om cu experiență, care se bucura de mare faimă pentru milostenia sa, pentru puterea de muncă, blîndețea și în același timp tăria sa de caracter, faimă bine meritată, precum se dovedi mai tîrziu, și ca tovarăș și un fel de colaborator al acestuia, pe părintele Michele Pozzobonelli, tînăr încă, dar serios și aspru în păreri, ca și la înfățișare. Propunerea fu primită cu mare bucurie, și la 30 martie călugării intrară în lazaret. Președintele Tribunalului sănătății îi conduse el însuși, purtîndu-i prin tot lazaretul, ca și cînd l-ar fi dat în primire, și, în prezența tuturor slujitorilor și funcționarilor de tot

[1] De la italianul *commissario*, care are și înțeles de „*mandatar*".

felul, îl proclamă pe părintele Felice drept președinte al acelui loc, cu autoritate deplină și absolută. După aceea, pe măsură ce mulțimea de nefericiți creștea, veniră în ajutor și alți capucini, împlinind slujba de supraintendenți, duhovnici, administratori, infirmieri, bucătari, economi, spălători, într-un cuvînt, tot ce era de trebuință. Părintele Felice, veșnic activ și veșnic grijuliu, străbătea zi și noapte coridoarele, odăile, nesfîrșitul interior al clădirii, cîteodată cu un toiag în mînă, alteori înarmat numai cu ciliciul [1] său, însuflețind și orînduind totul, potolind zarva, făcînd dreptate, amenințînd, pedepsind, iertînd, încurajînd, ștergînd și vărsînd lacrimi. Chiar de la început se molipsi de ciumă, dar se însănătoși și-și reluă cu mai multă ardoare îndatoririle. Mulți dintre confrații săi își dădură viața în lazaret, toți însă cu o înălțătoare seninătate.

Desigur, o asemenea conducere era o soluție ciudată, ciudată însă ca și nenorocirea, ca și timpurile. Și dacă nu am știi decît atît, adică faptul că cei ce trebuiau să conducă de drept n-au știut să facă altceva decît să lase conducerea pe seama altora, și că au dat-o tocmai în grija unor oameni prin însăși firea lor cu totul străini de conducere, ne-ar fi destul să înțelegem că societatea era foarte înapoiată și prost orînduită ; iar faptul că acești oameni au izbutit să îndeplinească asemenea sarcini cu atîta vrednicie este o pildă demnă de luat în seamă, o pildă despre puterea și despre iscusința pe care caritatea o poate da oamenilor în orice epocă și în orice situație. Era minunat să-i vezi pe capucini primind conducerea fără altă pricină în afara aceleia că nu se găsea altcineva s-o primească, fără alt scop decît să-și slujească semenii, fără altă nădejde pe această lume decît a unei morți mai mult vrednică de invidiat decît invidiată ; și era de asemenea minunat că li se dăduse lor această misiune numai pentru că era o treabă grea și primejdioasă și deoarece se presupunea că ei vor putea avea și vigoarea și sîngele rece atît de trebuincioase și atît de rare în acele clipe. Iată deci pentru ce opera și curajul acestor călugări merită pomenite întotdeauna cu admirație și duioșie și cu

[1] Instrument de penitență (funie împletită din păr de cal, cu care călugării se încingeau pe sub rasă).

acea recunoștință datorită în general marilor servicii făcute omenirii de către oameni care se cuvine mai cu seamă celor ce n-au așteptat nici o răsplată. „Dacă n-ar fi fost acei călugări, spune Tadino, de bună seamă tot orașul ar fi fost pustiit, fiindcă nemaipomenit a fost faptul că ei au făcut într-un timp atît de scurt atît de mult bine poporului, aproape fără nici un ajutor, din partea autorităților, sau, în orice caz, cu unul foarte mic, și au putut, prin iscusința și perseverența lor, să întrețină în lazaret atîtea mii de săraci."

Numărul celor adăpostiți în lazaret, în cele șapte luni cît l-a condus părintele Felice, se ridică la aproximativ cincizeci de mii, după Ripamonti, care spune, pe bună dreptate, că dacă ar fi putut să scrie despre ce-i făcea lui plăcere, ar fi vorbit mai degrabă de acest om mare decît despre nenorocirile orașului. Pînă și opinia publică, aceea care se îndărătnicise să tăgăduiască existența ciumei, începu, cum era și firesc, să se îndoiască și să dea înapoi, pe măsură ce molima se răspîndea, datorită contactului cu bolnavii și lipsei de izolare, și lumea o recunoscu mai ales cînd, după ce secerase un timp numai pe săraci, începu să doboare și persoane mai cunoscute. Printre acestea, una dintre cele mai cunoscute, și al cărui nume se cuvine să-l pomenim și noi, fu profesorul Settala. Va fi recunoscut atunci poporul că bietul bătrîn avusese dreptate? Cine știe?! Se îmbolnăviră de ciumă el, nevasta lui, doi feciori și șapte din oamenii săi de serviciu. El și unul dintre fiii săi scăpară cu viață, ceilalți muriră cu toții. „Asemenea, nenorociri, spune Tadino, întîmplate în casele cele mari, puseră pe gînduri nobilimea și poporul, iar medicii neîncrezători și poporul ignorant și temerar începură să strîngă buzele, să încleștеze dinții și să-și încrunte sprîncenele."

Dar reacțiile, argumentele și răzbunările încăpățînării învinse sînt uneori atît de grozave, încît ai dori parcă să nu fi fost niciodată învinsă această încăpățînare și să fi rămas de neclintit împotriva rațiunii și a evidenței, și spunem așa deoarece cazul nostru este unul dintre cele la care facem aluzie. Cei ce contestaseră atît de hotărît și

atîta vreme existența în apropierea lor și printre ei a flagelului care prin mijloace naturale putea să se transmită și să facă ravagii, nemaiputînd să nege acum întinderea contagiunii și nevrînd să-i recunoască adevăratele cauze (fiindcă ar fi însemnat să mărturisească dintr-o dată că sînt și ignoranți, și vinovați), erau foarte dornici să găsească neapărat o altă cauză decît cea adevărată, fiind gata s-o ia de bună pe prima care le-ar fi ieșit înainte.

Din nenorocire, exista o asemenea explicație înrădăcinată în mentalitatea și tradițiile din acele vremuri, răspîndită nu numai în Italia, ci și în toată Europa : arta veninurilor, farmecele diavolești, oamenii ce uneltiseră să răspîndească ciuma cu ajutorul otrăvurilor molipsitoare și al vrăjilor. Aceste explicații, sau altele de soiul acesta, fuseseră date și luate drept bune și cu ocazia altor molime, și mai cu seamă pe vremea celeilalte ciume, dezlănțuită cu o jumătate de veac în urmă. Să adăugăm că, cu un an înainte, guvernatorul primise o scrisoare, semnată de regele Filip al IV-lea, prin care îl vestea că patru francezi, bănuiți că răspîndiseră unsori otrăvitoare și dătătoare de ciumă, fugiseră din Madrid, și prin urmare trebuia să ia toate măsurile în caz că indivizii amintiți ar ajunge la Milano. Guvernatorul comunicase scrisoarea Senatului și Tribunalului sănătății, dar se pare că pentru moment nu i se dăduse prea mare atenție. Totuși, cînd ciuma se dezlănțui și fu recunoscută, amintirea acelei înștiințări contribui poate la confirmarea bănuielii neîntemeiate despre uneltirile criminale, dacă nu prilejui chiar ea apariția acestei bănuieli.

Dar două fapte, provenind una dintr-o teamă oarbă și nebunească, cealaltă din nu știu ce intenție răutăcioasă, veniră să preschimbe această slabă bănuială despre un atentat probabil într-una mai sigură, ba chiar, pentru cei mai mulți, în certitudinea că era vorba de atentat efectiv, de un adevărat complot.

În ziua de 17 mai cîteva persoane care se găseau în dom crezură că văd niște indivizi ungînd un paravan ce separa locurile destinate bărbaților de cele destinate femeilor,

și noaptea scoaseră din biserică paravanul și cîteva din băncile pe care acesta le despărțea ; cu toate că președintele Tribunalului sănătății, venit în grabă cu patru membri ai tribunalului să vadă ce se întîmplase, cercetă paravanul, băncile, bazinul de apă sfințită și nu găsi nimic care ar fi putut confirma bănuiala ignorantă a unor încercări de otrăvire, hotărî, mai mult din bunvăoință față de închipuirile prea aprinse și *„mai mult din spirit de precauție decît din necesitate"*, că era de ajuns să se spele despărțitura cu apă. Această îngrămădire de mobile puse unele peste altele produse mare panică în rîndul mulțimii, pentru care aparența devine atît de ușor dovadă. Se spuse, și se crezu de către toată lumea că toate băncile, pereții și chiar frînghiile clopotelor domului fuseseră unse cu otravă, și zvonul nu fu trecător. Toate memoriile contemporanilor (unele scrise chiar cu mulți ani mai tîrziu) vorbesc despre acest fapt cu aceeași siguranță. Iar adevărul ar trebui să-l ghicim, dacă nu s-ar afla într-o scrisoare a Tribunalului sănătății către guvernator, păstrată în arhivele de la San Fedele, de unde am luat-o și de la care am împrumutat cuvintele scrise în cursive.

În dimineața următoare, o priveliște nouă, mai ciudată și mai grăitoare, izbi văzul și închipuirea oamenilor. În toate cartierele orașului se văzură ușile și fațadele caselor murdărite, mîzgălite cu un fel de murdărie de un galben-alburiu, care părea întinsă cu un burete. Fie că a fost o dorință nebunească de-a face ca groaza să fie și mai generală și mai răsunătoare, fie că a fost un plan criminal de a mări neliniștea publică, fie că a fost cine știe ce altceva, faptul este confirmat atît de precis, încît ni s-ar părea mai puțin judicios să-l atribuim închipuirii mulțimii decît unui act al cîtorva, act, de altfel, care n-a fost nici primul, nici ultimul de acest fel. Ripamonti, care în privința acestor amănunte în legătură cu unsorile ironizează adesea și mai adesea deplînge credulitatea mulțimii, afirmă

de data aceasta că a văzut această zmîngăleală și o descrie [1]. În scrisoarea menționată mai sus, cei de la Tribunalul sănătății povestesc faptul în același fel ; vorbesc despre cercetări, de experiențe făcute cu această substanță pe cîini, fără nici un efect rău, și adaugă părerea lor : „*Că o asemenea îndrăzneală este mai degrabă un act de obrăznicie decît o intenție criminală*", convingere ce ne arată că mai aveau însă chiar în epoca aceea destulă seninătate sufletească în stare a le îngădui să nu vadă ceea ce nu era. Celelalte memorii contemporane, povestind același fapt, menționează de asemeni că opinia celor mai mulți fusese la început că această mîzgăleală nu putea fi decît o glumă, o ciudățenie, și nici una din ele nu pomenește că cineva ar fi contestat această părere, căci, desigur, dacă s-ar fi găsit asemenea persoane, s-ar fi pomenit despre ele, fie numai pentru a le califica drept extravagante. Am socotit că nu-i în afară de subiect să menționez și să redau aceste amănunte, mai mult sau mai puțin cunoscute, despre delirul acesta celebru ; mai ales că, atunci cînd e vorba despre erori, și mai ales despre erorile unei mulțimi, lucrul cel mai interesant și mai folositor de studiat ni se pare tocmai drumul pe care l-au urmat, formele pe care le-au luat, felul cum au putut pătrunde în spirite și cum au ajuns să pună stăpînire pe ele.

Așadar, orașul, alarmat de mai înainte, rămase îngrozit ; proprietarii caselor ardeau cu paie aprinse toate locurile care fuseseră unse, iar trecătorii se opreau, priveau și se cutremurau de spaimă. Străinii, suspectați numai din cauză că erau străini — lucru ușor de recunoscut pe atunci din cauza hainelor — fură opriți în drum și tîrîți în fața justiției. Se făcură numeroase cercetări, fură interogați arestații, precum și cei ce-i arestară și martorii,

---

[1] „... *et nos quoque ivimus visere. Maculae erant sparsim inaequaliterque manantes, veluti si quis haustam spongia saniem adspersisset, impressissetve parieti : et ianuae passim, ostiaque aedium eadem adspergine contaminata cernebantur*", p. 75 (n.a.). [„...și ne-am dus și noi să vedem. Erau pete care se scurgeau împrăștiat și inegal, ca și cînd cineva, cu un burete, ar fi stropit puroi scos (din buboaie) sau l-ar fi întipărit pe un perete ; și pretutindeni și porți, și uși de case se vedeau mînjite cu aceeași stropeală", traducere liberă din latina originalului.]

dar nu se descoperi nici un vinovat, spiritele mai fiind încă în stare să se îndoiască, să cerceteze, să înțeleagă. Atunci, Tribunalul sănătății publică o ordonanță, prin care făgăduia răsplată și impunitate celui care va descoperi pe autorul sau autorii scandaloasei fapte.

„Părîndu-ni-se, în orice caz, cu totul nepotrivit — spun cei de la Tribunalul sănătății în ordonanța amintită mai sus, care poartă data de 21 mai, dar a fost scrisă în mod evident la 19, ziua cînd a fost emisă și ordonanța — *ca acest delict să rămînă nepedepsit, mai ales în timpuri atît de primejdioase și atît de tulburi, pentru satisfacția și liniștirea populației și ca să se descopere cîteva indicii în legătură cu aceste fapte, am publicat astăzi ordonanța"*... etc. Dar în această ordonanță nu se afla nimic care să amintească într-un chip limpede concluzia adevărată și liniștitoare, care fusese însă adusă la cunoștință guvernatorului ; iar tăcerea arată că în sînul poporului clocotea o îngrijorare furioasă, căreia membrii Tribunalului sănătății îi arătau un respect pe cît de vinovat, pe atît de dăunător.

În timp ce tribunalul îl căuta pe vinovat, mulți oameni din popor, așa cum se întîmplă adesea, îl și găsiseră. Printre cei care credeau că e vorba de o unsoare otrăvită, unii pretindeau că ar fi o faptă a lui *don* Gonzalo Fernández de Cordova, doritor să se răzbune pentru insultele primite la plecare ; alții vedeau aici mîna cardinalului de Richelieu, doritor să pustiască Milanul și să-l poată apoi stăpîni mai ușor ; iar alții, nu se știe din ce pricină, dădeau vina pe contele Collalto, pe Wallenstein sau pe cine știe care alt gentilom milanez. Nu lipseau, cum am mai spus, nici cei ce vedeau în toate aceste lucruri o simplă glumă prostească, atribuind-o școlarilor, nobililor sau ofițerilor care se plictiseau în timpul asediului cetății Casale. Și apoi, faptul că nu urmă după aceasta, așa cum se temeau toți, o generalizare absolută a epidemiei și o decimare totală domoli pentru un timp spaima, și întîmplarea fu sau păru dată uitării.

De altfel, mai existau și un număr de persoane încă neconvinse de existența ciumei. Și fiindcă atît în lazaret,

cît și în oraș unii dintre bolnavi se mai vindecau, „se spunea (și ultimele argumente ale unei opinii înfrînte de evidență sînt totdeauna interesante), se spunea în popor și chiar de către anumiți medici că nu era vorba de ciumă adevărată, căci altfel ar fi murit cu toții". [1]

Ca să se spulbere însă orice îndoială și să arate că de ciumă era vorba, Tribunalul sănătății născoci atunci un mijloc potrivit cu nevoia, un mijloc care să grăiască ochilor, după cum cereau sau sugereau vremurile. În ziua de Rusalii, locuitorii orașului obișnuiau să se ducă cu toții la cimitirul din San Gregorio, în afara Porții Orientale, să se roage pentru cei morți din pricina ciumei anterioare, care erau îngropați acolo. Făcînd dintr-un act cucernic un prilej de petrecere și de voioșie, mergeau toți cu mare alai și îmbrăcați cît mai strălucitor cu putință. Se întîmplă însă ca tocmai în ziua aceea să moară de ciumă, printre alții, o familie întreagă. În momentul cînd se strînsese cît mai multă lume, printre trăsuri, călăreți și cei care mergeau pe jos fură aduse, din porunca Tribunalului sănătății, cadavrele acelei familii la cimitirul sus-amintit, așezate într-o căruță, complet goale, ca mulțimea să poată vedea semnele evidente ale ciumei. Un strigăt de groază și scîrbă se înalță de-a lungul drumului pe unde trecea căruța ; un geamăt lung domnea pe unde trecuse, și un alt geamăt o preceda. Atunci poporul înțelese și se convinse că era vorba de ciumă. De altfel, credința se afirma din zi în zi tot mai mult, și această numeroasă adunare de oameni contribui destul la răspîndirea ei. Așadar, la început nici vorbă de ciumă ; era oprit cu desăvîrșire chiar să și pomenești acest cuvînt. După aceea, friguri pestilențiale, ideea pătrunzînd pe ocolite, ascunsă sub un adjectiv. Mai tîrziu, nu e ciumă adevărată, sau este, dar un fel de ciumă, într-un anumit sens, nu chiar ciumă propriu-zisă, mă rog, ceva căruia nu i se poate găsi alt nume. Pînă la urmă, însă, ciumă fără nici o îndoială, ciumă în toată puterea cuvîntului ! La toate acestea, însă, se alătură și cealaltă idee, ideea otrăvurilor și a vrăjilor, care tulbură și șterse oarecum sensul cuvîntului ce nu mai putea fi ocolit. Cred că nu este necesar să

[1] Tadino (n.a.).

fii prea versat în istoria ideilor și a cuvintelor ca să-ți dai seama că un mare număr dintre ele au urmat aceeași cale. Slavă Domnului însă că sînt destul de puține cele de acest fel și de această importanță care și-au dobîndit evidența cu un asemenea preț și de care se leagă amănunte asemănătoare ! Cu toate acestea, credem, că, atît în lucrurile mici, cît și în cele mari, s-ar putea evita în bună măsură un drum atît de lung și de întortocheat dacă s-ar adopta metoda, cunoscută de atîta vreme, de a se observa, asculta, compara și gîndi înainte de a vorbi.

Dar numai vorbirea e o treabă atît de ușoară în comparație cu celelalte, încît și noi, spun noi oamenii, în general, sîntem puțin de compătimit.

CAPITOLUL XXXII

Cum era din ce în ce mai greu să facă față dureroaselor cerințe ale situației, la 4 mai, Consiliul Decurionilor luă hotărîrea să recurgă la guvernator și să i se ceară sprijinul. La 22 ale lunii, doi dintre membrii consiliului fură trimiși, așadar, să-i dezvăluie guvernatorului nenorocirile și greutățile orașului. Cheltuielile erau uriașe, visteria goală, bugetul fusese epuizat dinainte de ani întregi, impozitele curente neplătite din pricina sărăciei produse din atîtea cauze deosebite și mai ales de pagubele făcute de soldați. Trebuiau deci să-l facă să ia în considerație faptul că, după legi și obiceiuri împămîntenite demult și după un decret special al lui Carol al V-lea, cheltuielile pricinuite de ciumă urmau să cadă în sarcina fiscului; să-i arate că în timpul ciumei din 1576, guvernatorul, marchizul d'Ayamonte, nu numai că suspendase toate impozitele fiscale, dar dăduse orașului și o subvenție de patruzeci de mii de scuzi din tezaurul regal; să-i ceară, în sfîrșit, patru lucruri: să fie suspendate impozitele, cum se făcuse în trecut, tezaurul regal să acorde ajutor în bani, guvernatorul să facă cunoscute regelui nenorocirile orașului și ale întregului ținut, să scutească de noi cantonamente militare ducatul, și așa ruinat de cele de pînă acum. În răspunsul său, guvernatorul le trimisese condoleanțe și sfaturi, regretînd că nu se găsește în oraș ca să-și pună tot zelul în slujba ușurării situației, manifestîndu-și nădejdea că zelul acestor domni va învinge toate greutățile; că în împrejurările actuale trebuie să se cheltuiască fără nici o economie și că să caute să facă față situației cu orice mijloace. În privința cererilor urgente, *procuraré en el mejor modo que el tiempo*

y necesidades presentes permitieren [1]. Iar dedesubt, o hieroglifă, care voia să însemne numele său, adică Ambrogio Spinola, tot atît de limpede ca și făgăduielile sale. Marele cancelar Ferrer îi scrise că acest răspuns fusese citit de către decurioni *con gran desconsuelo* [2]. Urmară apoi alte cereri și răspunsuri, alte vizite și întoarceri de vizite, fără să se ajungă la rezultate mai concrete. La cîtva timp după aceea, în momentul culminant al ciumei, guvernatorul îi transmise întreaga sa autoritate lui Ferrer prin scrisori de împuternicire, el trebuind, după cum îi scria, să se îngrijească de război. Iar acesta, în treacăt fie zis, după ce nimicise, în afară de soldați, cel puțin un milion de oameni, datorită răspîndirii ciumei în Lombardia, în ținutul venețian, Piemont, Toscana și o parte din Romagna, după ce pustiise, cum am văzut mai sus, locurile pe unde trecuse, și vă dați seama în ce stare trebuie să fi fost ținuturile care fuseseră teatru de război, după cucerirea și cruda jefuire a Mantovei, se sfîrși prin recunoașterea, consfințită de toți, a noului duce [3], pentru a cărui înlăturare se pornise războiul. Se cuvine totuși să adăugăm că el fu silit să cedeze ducelui de Savoia o parte din Monferrat, cu un venit de 15.000 de scuzi, și lui Ferrante, duce de Guastalla, alte ținuturi, cu un venit de 6.000 de scuzi, și că mai încheie separat un tratat secret, prin care sus-numitul duce de Savoia cedase Pinerolo Franței, tratat dus la îndeplinire cîtva timp după aceea sub alte pretexte și prin tot felul de subterfugii perfide.

O dată cu această hotărîre, decurionii mai luaseră una : să ceară cardinalului arhiepiscop să organizeze o procesuine solemnă, purtîndu-se prin oraș moaștele sfîntului Carlo.

Bunul prelat refuză din mai multe pricini. Nu-i plăcea acea încredere într-un mijloc cu totul arbitrar și se temea că dacă efectul n-ar fi corespuns așteptărilor, cum

---

[1] Voi căuta cele mai bune mijloace pe care timpul și nevoile actuale le îngăduie (span.).

[2] Cu mare mîhnire (span.).

[3] Carlo de Nevers.

bănuia de altfel, credința avea să se preschimbe în scandal [1]. Se temea de asemeni, „că dacă *«ungătorii» existau cu adevărat*", procesiunea să nu devină un prilej prea lesnicios de nelegiuire : *„iar dacă nu se aflau «ungători»*" o asemenea îmbulzeală de lume nu putea decît să răspîndească și mai mult molima, *„primejdie de altfel mult mai reală*" [2]. Ceea ce arată că teama de „ungeri", o clipă adormită, se trezise din nou ; și era mai aprigă și mai răspîndită ca oricînd.

Se văzuse din nou, sau, de data asta, era doar o părere, că pereții, ușile instituțiilor publice, sau ale caselor, ba chiar ciocanele de bătut în porți erau mînjite cu unsori. Vestea acestor noi descoperiri zbura din gură în gură și, așa cum se întîmplă întotdeauna cînd spiritele sînt tulburate, auzind aceste lucruri, tuturor li se părea că le-au și văzut cu ochii lor. Din ce în ce mai amărîți de prezența răului și mai aținați de persistența primejdiei, oamenii îmbrățișau mai bucuros această credință, căci mînia aspiră să pedepsească și, așa cum a observat cu multă pătrundere în legătură cu asta un om de geniu [3], mînia preferă să pună nenorocirile pe seama unei răutăți omenești, împotriva căreia se poate răzbuna, decît să recunoască o cauză în fața căreia nu ai altceva de făcut decît să te resemnezi. O otravă subtilă, fulgerătoare, foarte pătrunzătoare — acestea erau cuvintele care explicau virulența, precum și toate accidentele cele mai ciudate și

---

[1] *Memoria delle cose notabili successe in Milano intorno al mal contaggioso l'anno 1630, ec. raccolte da D. Pio la Croce*, Milano, 1730 (n.a.). *[Amintiri despre întîmplările mai de seamă petrecute la Milano, în legătură cu boala contagioasă din anul 1630, adunate de...]* Firește, e vorba de o scriere inedită a încă unui autor care a trăit în timpul ciumei ; și totuși nu e vorba de o simplă ediție, ci mai degrabă se poate spune că e o nouă compilație.

[2] *Si unguenta scelerata et unctores in urbe essent... Si non essent... certiusque adeo malum*, Ripamonti, p. 185 (n.a.). [Dacă unsorile blestemate și ungătorii ar exista în oraș... Dacă nu ar exista... cu siguranță ar fi și mai rău.]

[3] P. Verri, *Osservazioni sulla tortura, Scrittori italini d'economia politica ; parte moderna*, tom. 17, p. 203 (n.a.). *Pietro Verri* (1728—1799), istoric și economist, autorul volumului citat de Manzoni, al unei *Istorii a Milanului* și al altor lucrări de economie politică.

mai neobișnuite ale bolii. Se spunea că otrava aceasta e făcută din broaște, șerpi, bale și materii fecale de la ciumați, ba, și mai rău, chiar din tot ce închipuirea sălbatică și rătăcită putea născoci mai groaznic și mai dezgustător. Se mai adăuga apoi ideea vrăjilor, prin care orice lucru devenea cu putință, orice împotrivire își pierdea puterea și orice piedică era înlăturată. Dacă rezultatele nu se arătaseră numaidecît după prima „ungere", pricina se înțelegea cu ușurință : nu fusese decît o încercare greșită, cu niște otrăvuri încă necunoscute ; acum, însă arta lor se perfecționase, și otrăvitorii se încăpățînaseră și mai mult în drăcească lor hotărîre. Iar cel care ar mai fi îndrăznit acum să susțină că nu fusese decît o simplă glumă, cel care ar fi negat existența unui complot, ar fi considerat orb, încăpățînat, dacă nu cumva ar fi fost bănuit că are vreun interes să îndepărteze de adevăr atenția publică, că este și el un complice, că e un „ungător", cuvîntul ajungînd în curînd pe buzele tuturor și căpătînd o semnificație magică, spăimîntătoare. Fiind atît de puternică această credință în „ungători", lumea era aproape sigură că indivizii aveau să fie negreșit descoperiți ; de aceea, toți stăteau la pîndă, și fiecare mișcare putea trezi bănuieli. Iar bănuielile se schimbau cu ușurință în certitudini, și certitudinile, în furie. Pentru a dovedi aceasta, Ripamonti dă două exemple, atrăgîndu-ne atenția că le-a ales nu ca pe cele mai cumplite dintre toate nenorocirile ce se întîmplau zilnic, ci fiindcă fusese, din păcate, martor ocular al amîndurora. În biserica Sant' Antonio, într-o zi de sărbătoare, un bătrîn trecut de 80 de ani, după ce se rugase cîtva timp în genunchi, vru să se așeze, dar mai întîi șterse banca cu pelerina. „Uitați-vă, moșul unge băncile !" strigă cîteva femei, care văzuseră gestul lui. Mulțimea din biserică se năpusti asupra bătrînului, îl apucă de pletele lui albe, îl loviră cu pumnii și cu picioarele, unii trăgîndu-l, alții îmbrîncindu-l spre ieșire, și dacă nu l-au ucis pe loc, au făcut-o într-adins, ca să-l tîrască, aproape mort, la închisoare, în fața judecătorilor și la tortură. „L-am văzut pe cînd îl tîrau astfel, spune Ripamonti, și n-am mai

aflat nimic despre el, dar cred că a mai putut supraviețui cel mult cîteva clipe."

Celălalt fapt (care avu loc a doua zi) fu tot atît de ciudat, dar nu chiar atît de nenorocit. Trei tineri francezi, un scriitor, un pictor și un mecanic, veniți să viziteze Italia, să studieze antichitatea și să găsească vreun prilej ca să cîștige și ceva bani, se apropiaseră de un zid exterior al domului și-l priveau cu atenție. Un om care trecea îi zări și se opri ; îi arătă altui trecător, și apoi altora, pînă cînd se formă un întreg grup, care privea și urmărea pe cei trei, a căror îmbrăcăminte, pieptănătură și desagi îi arătau a fi străini și, ceea ce era și mai grav, francezi [1]. Ca să se încredințeze că peretele domului era chiar de marmură, îl atinseră cu mîna. Gestul acesta fu de ajuns. Într-o clipită fură înconjurați, apucați, loviți și împinși cu izbituri de pumni spre închisoare. Din fericire, Palatul de Justiție se afla în apropierea domului și, tot din fericire, se dovedi că tinerii erau nevinovați și fură puși în libertate.

Și astfel de lucruri nu se întîmplau numai în oraș. Nebunia se întinsese ca și molima. Călătorul întîlnit de țărani în afara șoselei, sau chiar pe șosea, și văzut că încetinește pasul, să privească într-o parte sau într-alta, ori că se întinde la marginea șanțului, să se odihnească, sau necunoscutul căruia i se găsea ceva neobișnuit și suspect în înfățișare ori în îmbrăcăminte erau îndată socotiți „ungători". La înfățișarea orișicui, chiar la strigătul de spaimă al unui copil, se da numaidecît alarma, lumea se aduna într-o clipă, bănuiții erau loviți de o grindină de pietre sau prinși și înconjurați de mulțimea furioasă și duși în grabă la închisoare, după cum spune chiar Ripamonti. Și închisoarea fu pentru un timp o portiță de scăpare.

Dar decurionii, pe care refuzul înțeleptului prelat nu-i descurajase, își reînnoiau stăruințele, sprijiniți de poporul care-și manifestă gălăgios dorința. Federigo se mai împotrivi o vreme și încercă să-i mai convingă, căci numai atît poate face înțelepciunea unui om împotriva spi-

[1] Care erau considerați dușmani ai Spaniei, și deci interesați în propagarea epidemiei.

ritului vremii sale și împotriva insistențelor mulțimii. Ținînd seamă de opiniile mulțimii, de faptul că primejdia nu era destul de limpede pe atunci, ba chiar negată, și foarte departe de evidența pe care o are astăzi pentru noi, nu e greu să înțelegem cum argumentele sale întemeiate ajunseră chiar și pentru el să fie mai prejos de raționamentele greșite ale celorlalți. Iar dacă în această renunțare dădu dovadă sau nu de slăbiciune a voinței, e o taină a sufletului său. Desigur, dacă sînt cazuri în care greșeala poate fi atribuită în întregime minții spre dezvinovățirea conștiinței, aceasta se referă bineînțeles numai la acei puțini oameni (și el face parte, negreșit, dintre aceștia) care de-a lungul unei vieți întregi au dovedit c-au ascultat cu hotărîre numai glasul conștiinței, fără să țină seama de nici un fel de interes lumesc. Sfîrși deci prin a ceda și el în fața atîtor stăruințe și încuviință organizarea procesiunii, lăsîndu-se pe deasupra înduplecat și de cererea generală ca racla cu moaștele sfîntului Carlo să rămînă după aceea expusă timp de opt zile pe altarul principal al domului.

Nu reiese de nicăieri că Tribunalul sănătății sau altcineva să se fi ridicat și să fi protestat în vreun fel cu acest prilej. Sus-numitul tribunal porunci numai să se ia anumite precauții, care, fără să îndepărteze primejdia, arătau doar teama. Prescrise deci hotărîri și mai stricte în privința intrării oamenilor din afara orașului, și, ca să se asigure și mai mult de executarea lor, porunci să se încuie toate porțile, iar ca să se excludă pe cît era cu putință din această mare adunare orice bolnav de ciumă, sau orice suspect, porunci să fie bine ferecate toate porțile caselor sechestrate, care, dacă ne bizuim pe simpla informatic a unui scriitor contemporan, se ridicau la aproximativ cinci sute. [1]

Trei zile ținură pregătirile ; la 11 iunie, data stabilită, procesiunea ieși din dom în zori. În frunte mergea un lung șir de oameni, în cea mai mare parte femei, cu fețele acoperite de văluri lungi, multe dintre aceste femei umblînd desculțe și îmbrăcate în pînză de sac. Ve-

[1] *Alleggiamento dello Stano di Milano* etc. di C. G. Cavatio della Somaglia, Milano, 1653, p. 482 (n.a.).

neau apoi artele și meseriile, precedate de flamurile lor, confreriile în veșminte de forme și culori diferite, apoi ordinele religioase, apoi clerul secular, fiecare purtînd semnul distinctiv al gradului său și ținînd în mînă o lumînare sau un *torcetto* [1]. La mijloc, în lumina nenumăratelor făclii, în accentele puternice ale unui cor răsunător, sub un bogat baldachin, înainta racla, purtată de patru canonici, înveșmîntați în haine foarte bogate. Prin pereții de cristal se zăreau sfintele moaște, îmbrăcate în strălucitoare haine pontificale și cu mitra pe cap, iar din rămășițele pămîntești, mutilate și descompuse, se mai puteau încă distinge cîteva vestigii din vechea înfățișare a sfîntului, așa cum îl reprezentau portretele sale și cum și-l mai aminteau încă cei cîțiva oameni care-l văzuseră și cinstiseră pe cînd fusese în viață. În urma rămășițelor pămîntești ale păstorului (spune Ripamonti, de la care împrumutăm în mare parte aceste descrieri) și alături de el, așa cum stătea de fapt prin meritele sale, prin sîngele și demnitatea sa, venea arhiepiscopul Federigo. În urma lui venea restul clericului ; apoi magistrații, în hainele lor de ceremonie ; apoi nobilii, unii îmbrăcați strălucitor, ca să aducă astfel omagiul lor solemnității zilei, iar alții în semn de penitență, în haine de doliu, desculți sau înveșmîntați în rase și cu gluga trasă pe ochi, purtînd cu toți un *torcetto* în mînă. În sfîrșit, la urmă de tot, venea mulțimea.

Tot drumul era împodobit ca de sărbătoare ; bogații își scoseseră afară covoarele de preț, fațadele caselor sărace fuseseră împodobite fie de vecinii avuți, fie pe cheltuiala publică ; din loc în loc, pe draperii, sau în loc de draperii se vedeau ramuri verzi ; pretutindeni atîrnau tablouri, inscripții, embleme ; pe pervazul ferestrelor fuseseră așezate vase, obiecte antice, ornamente rare și prețioase și pretutindeni se vedeau lumînări aprinse. De la multe ferestre, bolnavi sechestrați în casă priveau procesiunea și o întovărășeau cu rugăciunile lor.

Celelalte străzi rămaseseră tăcute și pustii. Numai cîțiva erau cei care stăteau la ferestrele caselor să asculte

[1] Trei-patru lumînări înmănuncheate și care ard simultan.

la murmurul ce se îndepărta ; alții, și printre aceștia se vedeau pînă și călugărițe, se suiseră pe acoperișuri, ca să poată vedea de departe racla, cortegiul și celelalte. Procesiunea trecu prin toate cartierele orașului, și la fiecare încrucișare sau piață, oricît de mică ar fi fost, unde străzile principale se îndreaptă spre periferie, și care pe atunci se mai numeau *carrobi* [1], nume ce se mai dă astăzi numai uneia dintre aceste încrucișări, făceau popasuri și se așeza racla lîngă crucile ridicate de sfîntul Carlo în vremea celeilalte ciume, cruci dintre care unele se mai văd și astăzi.

Cînd procesiunea se întoarse la dom, trecuse mult de amiază.

Iată însă că în ziua următoare, pe cînd domnea încrederea aceea prezumțioasă, deoarece foarte mulți oameni erau stăpîniți de o convingere nestrămutată că procesiunea pusese capăt o dată pentru totdeauna ciumei, numărul morților crescu, în rîndul tuturor claselor sociale și în toate părțile orașului, în proporții atît de înspăimîntătoare și cu un salt atît de neașteptat, încît nu rămase aproape nimeni care să nu-și dea seama că prilejul sau cauza acestui fapt fusese chiar procesiunea. Dar cît de mare și dureroasă e puterea unei prejudecăți generale ! Nenorocirea nu fu pusă pe seama faptului că se produsese o adunare numeroasă și prelungită și o apropiere forțată a oamenilor, ci pe seama ușurinței cu care niște făpturi închipuite îșî putuseră duce la îndeplinire planul lor criminal. Aceștia, spunea lumea, se amestecaseră în mulțime și otrăviseră cu unsorile lor vrăjite pe toți cîți îi putuseră atinge. Dar, întrucît acest mijloc nu părea nici suficient, nici potrivit ca să explice o mortalitate atît de mare și atît de răspîndită printre toate categoriile de oameni și, mai ales, întrucît după cum se pare, nici cei mai grijulii și bănuitori observatori n-au reușit să descopere pete sau alte urme de unsori pe ziduri sau pe orice alt obiect, se recursese, pentru a explica totuși faptul, la o nouă născocire, foarte veche și îngăduită de știința din Europa vremii, adică la prafurile veninoase

[1] Răspîntii.

și răufăcătoare. Se spunea că astfel de prafuri, răspîndite de-a lungul străzilor, și mai cu seamă în locurile unde se oficia slujba, se prinseră de pulpanele hainelor, și mai cu seamă se luaseră pe picioare, căci mulți în ziua aceea umblaseră desculți. „Astfel, ne spune un scriitor contemporan [1], însăși ziua procesiunii fu sortită să vadă credința luptînd cu lipsa de credință, viclenia cu sinceritatea, paguba cu folosul." Adevărul este că nu era altceva decît biata minte omenească în luptă cu fantasmele create de ea însăși.

Din ziua aceea, furia molimii merse crescînd ; în scurt timp nu mai rămase casă neatinsă ; în scurt timp populația lazaretului, după spusele lui Somaglia, pe care l-am citat și mai înainte, se ridică de la două la douăsprezece mii de suflete, iar mai tîrziu, după spusele celor mai mulți, ajunsese la șaisprezece mii. La 4 iulie, cum am găsit într-o altă scrisoare a arhivarilor de la Tribunalul sănătății adresată guvernatorului, mortalitatea zilnică depășise cifra de cinci sute de oameni. Mai tîrziu, cînd răul ajunsese la apogeu, numărul zilnic al deceselor, după părerea generală, ajunsese la o mie două sute — o mie cinci sute de oameni, și, dacă credem pe Tadino, chiar și trei mii cinci sute. Tadino mai afirmă că „din cercetările făcute", populația Milanului scăzuse după ciumă la aproape șaizeci și patru de mii de suflete, pe cită vreme înainte se ridica la peste două sute cincizeci de mii. După Ripamonti, numărul populației nu trecuse de două sute de mii, cît despre morți, spune el, după cum rezultă din registrele civile, numărul lor a atins o sută patruzeci de mii, fără să mai vorbim de cei ce nu au fost trecuți la socoteală. Alții dau cifre mai mari, sau mai mici, dar, cu și mai puțin temei. Ne putem închipui ce îngroziți erau decurionii, asupra cărora cădea răspunderea de a se îngriji de nevoile publice și de-a îndepărta răul, pe cît era cu putință, într-un astfel de prăpăd. În fiecare zi trebuiau umplute golurile în rîndurile slujbașilor serviciului sanitar, în fiecare zi trebuia sporit

[1] Agostino Lampugnano, *La pestilenza seguita in Milano l'anno 1630,* Milano, 1634, p. 44 *(Molima care a bîntuit la Milano în anul 1630)* (n.a.).

numărul acestor agenți de tot felul : *monatti, apparitori* și comisari. Primii aveau însărcinările cele mai grele și mai primejdioase : să ridice cadavrele din case, de pe străzi și din lazaret, să le ducă în căruțe pînă la groapă și să le îngroape, să ducă sau să îndrume bolnavii la spital, să-i îngrijească, să ardă și să purifice obiectele infectate sau suspecte. Numele lor, după Ripamonti, derivă din grecescul *monos ;* Gaspare Bugatti (într-o descriere a ciumei precedente) îl derivă din cuvîntul latin *monere ;* dar bănuiește în același timp, cu mai multă dreptate, că poate să fie vorba de un cuvînt german, ținînd seama că acest soi de oameni erau recrutați în majoritatea cazurilor din Elveția și din regiunea Grigioni. Și n-ar fi cu totul greșit să vedem, în acest cuvînt o prescurtare a cuvîntului *monatlich* (lunar) ; căci în nesiguranța care domnea cu privire la timpul cît va fi nevoie de astfel de oameni, se prea poate întîmpla ca ei să nu fi fost angajați decît pe timp de o lună.

Îndeletnicirea specială a *apparitori*-lor era de a merge înaintea căruțelor, sunînd din clopoțel, ca să atragă atenția trecătorilor să facă loc. Comisarii îi îndrumau și pe unii, și pe alții, sub ordinele imediate ale Tribunalului sănătății. Dar le revenea sarcina să poarte de grijă ca lazaretul să aibă medici, chirurgi, medicamente, hrană și tot ce era de trebuință infirmierilor ; trebuiau să găsească și să pregătească noi adăposturi pentru bolnavii care soseau zilnic. În acest scop se construiseră în grabă barăci de scînduri și paie înlăuntrul lazaretului ; se construi un nou lazaret, numai din barăci, cu o simplă împrejmuire de scînduri, în stare să adăpostească patru mii de oameni. Și cînd nici aceasta nu mai fu de ajuns, se dădu poruncă să se mai construiască încă două. Dar construirea lor fu doar începută, căci, din pricină că lipseau mijloacele de tot felul, nu putură fi terminate. Și, tot așa, mijloacele, lucrătorii, curajul scădeau pe măsură ce creșteau nevoile.

Și nu numai planurile și ordinele rămîneau neîmplinite, nu numai că multe nevoi de care se plîngea toată lumea nu putură fi satisfăcute decît în chip sumar și că dispozițiile slăbiseră cu totul, dar se ajunsese la un ase-

menea hal de neputință și deznădejde, încît nu se mai luau măsuri nici chiar în situațiile cele mai grele și mai grabnice. Așa pieriră, de pildă, o mulțime de copii lăsați în părăsire, pentru că mamele lor muriseră de ciumă. Tribunalul sănătății propuse să se creeze un azil pentru acești copii și pentru gravidele sau lăuzele sărace și ceru să se facă ceva pentru ajutorarea lor, dar nu se putu obține nimic. „Se cuvine totuși, spune Tadino, să nu se arunce vina asupra decurionilor, care, pe deasupra, mai erau și amărîți, întristați și hărțuiți și de purtarea ostașilor, fără nici o disciplină și fără respect pentru nimeni, cu atît mai mult cu cît în bietul ducat nu se puteau obține nici sprijin, nici provizii din partea guvernatorului, care nu răspundea decît că era vreme de război și se cuvenea ca soldații să fie bine tratați." Atît de importantă era cucerirea Casalelui ! Atît de dorită era victoria, indiferent de motivul sau scopul pentru care se ducea lupta !

În acest timp, singura și uriașa groapă ce fusese săpată în preajma lazaretului se umpluse de cadavre, și alte cadavre, care deveneau din zi în zi tot mai numeroase, atît în lazaret, cît și în restul orașului, rămîneau neîngropate.

După ce căutaseră zadarnic brațe de muncă pentru această tristă și grea sarcină, magistrații sfîrșiră prin a spune că nu știu la ce mijloc să recurgă, și nu se poate bănui ce s-ar fi întîmplat dacă nu s-ar fi ivit atunci un ajutor cu totul extraordinar.

Plin de deznădejde și cu lacrimi în ochi, președintele Tribunalului sănătății se adresă celor doi vrednici călugări care supravegheau lazaretul, și părintele Michele își asumă sarcina să-i curețe în patru zile orașul de cadavre, iar după alte opt zile să pună la dispoziție gropi care să ajungă nu numai pentru nevoile momentane, dar și pentru orice neprocire s-ar fi putut prevedea în viitor. Întovărășiți de un frate și de cîțiva slujbași ai tribunalului, puși la dispoziție de președinte, ieși din oraș să caute țărani și, datorită autorității acestei instituții, datorită veșmîntului ce-l purta și mai cu seamă cuvintelor sale izbuti să adune aproape două sute de oameni, cu ajutorul

cărora săpă trei gropi uriașe. După aceea trimise toți *monatti* de la lazaret să adune morții, așa încît ca, la ziua fixată, să se țină de făgăduială.

Într-o vreme lazaretul rămase fără medici ; și cu toate că se făgăduiau salarii mari și onoruri, abia de putură angaja cîțiva, și asta după multă întîrziere și într-un număr mult mai mic decît ar fi fost nevoie. De multe ori lazaretul era pe punctul de a nu mai avea hrană, ivindu-se astfel teama că oamenii aveau să moară de foame, dacă nu de ciumă ; și nu arareori, cînd nu se mai știa ce-i de făcut, se întîmplase să se găsească cele de trebuință, ivindu-se ca prin minune ajutoare însemnate și îndestulătoare, la care nimeni nu se aștepta, trimise de cine știe ce om darnic ; căci, în mijlocul tulburării generale și nepăsării față de alții (fiecare temîndu-se și gîndindu-se numai la sine), se mai găseau și suflete pe care milostenia nu înceta să le însufleţească, sau suflete în care această milostenie se trezise abia atunci cînd toate plăcerile lumești încetaseră să mai existe. De asemenea, pe cînd moartea sau fuga micșorau numărul celor ce aveau în seamă cîrmuirea intereselor publice, au fost unii care, fiind sănătoși și plini de tărie sufletească, au rămas la posturile lor ; după cum alții, împinși de milă, și-au luat și au îndeplinit cu cinste sarcini care nu le reveneau.

Dintre toți aceștia, însă, cei care dovediră cea mai deplină, cea mai grijulie și mai neobosită sîrguință în împlinirea datoriilor grele cerute de împrejurări fură călugării. Și în lazaret, și în oraș, sprijinul lor s-a simțit fără întrerupere ; îi vedeai pretutindeni unde domnea suferința, se amestecau necontenit printre bolnavi, printre muribunzi, confundîndu-se cu ei și fiind cîteodată chiar ei bolnavi sau muribunzi. La ajutoarele spirituale, adăugară, pe cît puteau, și pe cele trupești, îndeplinind toate sarcinile cerute de împrejurări. Peste șaizeci de parohi pieriră de ciumă numai în Milano.

După cum era și de așteptat, Federigo dădea îmbărbătare și pildă tuturor. Și după ce-i văzu pierind aproape pe toți slujitorii și preoții din serviciul lui, fu îndemnat

de rude, de înalții magistrați și de principii vecini să se îndepărteze de primejdia ce-l amenința și să se retragă undeva la țară. Respinse însă o astfel de povață și rezistă acestor rugăminți stăruitoare cu aceeași înflăcărare cu care le scria preoților : „Fiți gata să părăsiți mai curînd această viață trecătoare decît această familie din care facem parte și pe toții fiii aceștia, care sînt ai noștri. Înfruntați fără teamă și cu dragoste ciuma, ca pe o răsplată, și mergeți spre o viață nouă cînd este vorba să cîștigați un suflet pentru Cristos." [1] Cu toate acestea, nu nesocotea măsurile de prevedere, atîta vreme cît ele nu-l împiedicau la îndeplinirea datoriei (dădu în această privință instrucțiuni și stabili reguli pentru cler), dar, în același timp, nu ținea seama de primejdie, avînd aerul că nici nu-și dă seama de existența ei ori de cîte ori era nevoie să treacă prin ea ca să facă vreun bine. Fără să mai vorbim de faptul că era mereu în mijlocul clericilor, ca să le laude și să le întărească zelul, sau să-i îndemne pe aceia dintre ei care se arătau mai înceți la îndeplinirea datoriei, ori să-i trimită la posturile unde alții își dăduseră viața. Ținea, de asemenea, ca ușa lui să fie pururi deschisă pentru oricine ar fi avut nevoie de el. Vizita lazaretele ca să aline pe bolnavi și să-i îmbărbăteze pe cei ce-i îngrijeau, străbătea orașul, aducînd ajutoare nenorociților închiși în case, oprindu-se în dreptul ușilor și sub ferestre, ascultîndu-le plîngerile și adresîndu-le în schimb cuvinte de mîngîiere și de încurajare. Se stabili și trăi în mijlocul molimii, uimit el însuși că rămase neatins pînă la urmă.

Întotdeauna cînd se petrec calamități publice și se tulbură pe un timp mai îndelungat ordinea firească a lucrurilor, se vădește o creștere, o sublimare a virtuților, dar, din nefericire, se vădește totodată o creștere și mai mare a nelegiuirilor. Faptul a fost confirmat și de data asta. Tîlharii pe care ciuma îi cruțase, sau cei pe care nu-i doborîse de tot găsiră în haosul general, în slăbirea forței publice un nou prilej de activitate, fiind totodată siguri că nu vor fi pedepsiți. Ba, mai mult chiar forța publică trecu în bună măsură în mîinile celor mai răi

[1] Ripamonti, p. 164 (n.a.).

dintre ei. În general, slujbele de *monatti* și *apparitori* nu erau acceptate decît de oameni de acest soi, la care dorința de jaf și desfrîu depășea cu mult spaima de molipsire sau orice sentiment firesc de scîrbă. Aceștia aveau o serie de atribuții precise, erau supuși unor reguli foarte severe, amenințați de pedepse foarte aspre și puși sub supravegherea comisarilor, care, la rîndul lor, erau controlați de delegații aleși în fiecare cartier, cum am mai spus, dintre magistrați și nobili, învestiți cu autoritatea de a proceda cît mai sumar în orice împrejurare ce privea bunul mers al lucrurilor. Felul acesta de organizare funcționă și dădu rezultate bune pînă la un anumit punct, dar crescînd zilnic numărul celor ce mureau, al celor care plecau și al celor care-și pierdeau capul, ticăloșii ajunseră să nu mai aibă pe nimeni să-i țină în frîu, și așa, *monatti* în special, ajunseră să-și facă de cap peste tot. Intrau ca niște cotropitori prin casele oamenilor și, fără să mai pomenim de jaf și de felul cum se purtau cu nefericiții pe care boala îi ținea la cheremul lor, își puneau mîinile infectate și criminale pe cei sănătoși, copii, părinți, soți sau soții, amenințînd că-i vor duce la lazaret dacă nu se răscumpără sau nu erau răscumpărați de ceilalți. Alteori cereau bani pentru serviciile lor, nevoind să ridice cadavrele în putrefacție decît în schimbul unei anumite sume. Se spune (și, datorită ușurinței unora, și răutății altora, e tot atît de greu să crezi sau să nu crezi), se spune, deci, după cum afirmă și Tadino, că acești *monatti* și *apparitori* lăsau înadins să cadă din căruțele lor lucruri infectate, ca să răspîndească și să întrețină molima, ajunsă pentru ei o visterie, un imperiu, o adevărată sărbătoare. Alți ticăloși, dîndu-se drept *monatti* și purtînd tot ca și ei clopoțel legat de picior, cum prescria regulamentul ca semn distinctiv și ca să-și vestească apropierea, intrau prin case și se dădeau la tot felul de nelegiuiri. În unele case descuiate sau pustii, locuite numai de vreun bolnav sau de vreun muribund, tîlharii intrau și jefuiau fără nici o teamă ; altele erau luate prin surprindere și năpădite de jandarmi, care făceau același lucru, dacă nu și mai rău.

O dată cu nelegiuirea crescu și nebunia ; toate ereziile care se răspîndiseră mai mult sau mai puțin găsiră în zăpăceala și tulburarea minților înfierbîntate o putere nemaipomenită, urmările lor simțindu-se repede și din plin. Toate rătăcirile acestea ajutară la întărirea și creșterea groaznicei spaime de așa-numitele „ungeri", spaimă care, prin urmările și prin manifestările sale, era adesea, cum am mai văzut, tot un soi de nebunie. Închipuirea acestei primejdii cuprindea și chinuia mințile oamenilor mai mult decît primejdia adevărată. „Și pe cînd spunea Ripamonti, cadavrele împrăștiate sau strînse în mormane se aflau pururi sub ochii lor, pururi printre picioarele celor vii și făceau din tot orașul o sală mortuară, înverșunarea aceea dintre oameni, dezlănțuirea aceea sălbatică de bănuieli părea și mai groaznică, și mai dezastruoasă. Nu numai că erau bănuiți vecinii, prietenii sau oaspeții, dar pînă și sentimentele cele mai curate, legăturile de dragoste dintre oameni, dintre soț și soție, dintre părinți și copii, frați și surori inspirau numai și numai groază ; iar urgia cea mai mare și mai greu de îndurat era că însăși masa familială, însuși patul nupțial erau bănuite că sînt capcane în care se ascunde otrava."

Rătăcirea aceasta ciudată și fără margini tulbura toate mințile și zdruncina toate temeiurile de încredere între oameni. La început se crezuse că pretinșii „ungători" ar fi fost îndemnați numai de ambiție și lăcomie, mai tîrziu se bănui că era vorba de un fel de voluptate drăcească în acea „ungere", o nebunie care domina voința. Aiurelile bolnavilor muribunzi, care se învinovățeau ei înșiși de ceea ce se temeau din partea altora, păreau mărturisiri, și orice vorbă despre cineva părea de crezare. Dar mai mult decît cuvintele impresionau faptele, căci se întîmpla ca vreun ciumat în delir să facă actele pe care și le închipuie că le săvîrșesc „ungătorii", lucru de altfel foarte cu putință și care explică mai bine atît obsesia generală, cît și afirmațiile multor scriitori ai vremii. Astfel că, în timpul acelei lungi și triste perioade a proceselor de vrăjitorie, mărturisirile acuzaților, care nu erau smulse întotdeauna cu forța, contribuiră într-o mare

măsură la răspîndirea și întărirea credinței ce domnea în această privință, căci atunci cînd o rătăcire izbutește să se înrădăcineze atîta vreme și într-o mare parte a lumii, ea ajunge să se manifeste în toate chipurile, să îmbrace toate formele și să treacă prin toate gradele obsesiei ; și e greu ca toți sau atîția oameni să creadă pînă la urmă că se poate face un lucru ciudat dacă nu se ivește cineva care să creadă că l-a făcut el însuși.

Printre toate poveștile cu „ungeri" născocite de acel delir, există una ce merită să fie cunoscută, pentru crezarea pe care a căpătat-o și întinderea pe care a avut-o. Se povestea, nu la fel de către toată lumea (căci ar fi un privilegiu prea ciudat pentru o născocire), dar în variante destul de asemănătoare, că cineva văzuse într-o zi oprindu-se în piața domului o caleașcă trasă de șase cai, în care se afla, printre alții, și un om de rang mare, cu chipul întunecat și aprins, cu privirea înflăcărată, cu părul vîlvoi și cu buzele strînse amenințător. În timp ce omul de care e vorba stătea și privea, caleașca se opri, vizitiul îl pofti să urce, și el nu putu să se împotrivească. După cîteva ocoluri, se opriră în fața porții unui palat, unde omul nostru intră și el, împreună cu ceilalți. În palat văzu o mulțime de lucruri frumoase și o mulțime de grozăvii, grădini și pustiuri, peșteri și săli fastuoase, și pretutindeni fantome șezînd la sfat. În cele din urmă, îi arătară niște lăzi pline cu aur și-i spuseră că poate lua după pofta inimii, cu condiția să primească în același timp și un mic vas cu „unsoare" și să meargă apoi să „ungă" orașul. Dar nevoind să primească, omul se trezi cît ai clipi din ochi în locul de unde fusese luat. Această povestire, crezută de tot poporul și, după spusele lui Ripamonti, nu destul de ironizată de oamenii învățați [1], făcu înconjurul Italiei și se răspîndi și peste fruntarii. În Germania povestea fu tipărită, arhiepiscopul elector de Magonza scrise cardinalului Federigo, ca să-l întrebe ce trebuie să creadă în legătură cu minunile ce

[1] *Apud prudentium plerosque, non sicuti debuerat irrisa. De peste* etc., p. 77 (n.a.). [Și majoritatea învățaților nu au luat-o în derîdere, așa cum ar fi trebuit.]

se povestesc despre Milano, și primi răspunsul că erau niște năluciri.

De aceeași valoare, dacă nu și de același soi, erau și nălucirile savanților ; iar urmările lor nu fură mai puțin dezastruoase. Cea mai mare parte dintre ei vedeau începutul și cauzele acestei nenorociri generale în apariția unei comete în 1628 și într-o conjunctură a lui Saturn cu Jupiter „conjunctură, spune Tadino, care cădea tocmai în anul 1630 atît de clar și de evident, încît oricine îi putea înțelege rostul. *Mortales parat morbos, miranda videntur*“ [1]. Prezicerea, luată, zice-se, dintr-o carte intitulată *Oglinda almanahurilor perfecte,* apărută la Torino în 1623, circula din gură în gură. O altă cometă, apărută în luna iunie a anului ce adusese ciuma, fu privită ca un nou avertisment : era o dovadă neîndoielnică a existenței „ungerilor“. Învățații își răsfoiră cărțile, ca să caute, și găsiră în ele puzderie de exemple de molimă, de ciumă, cum se spunea, pricinuite de mîna omului. Îl citau pe Tit-Liviu, pe Tacit, pe Dion [2], dar, ce spun ? pe Homer, pe Ovidiu și pe atîția alți scriitori antici care au povestit sau au semnalat fapte asemănătoare, sau recurgeau la scriitori moderni, care erau cu duiumul la îndemînă. Pe lîngă aceștia, mai erau citați și sute de alți scriitori care trataseră teoretic sau vorbiseră întîmplător de otrăvuri, de vrăji, de unsori, de prafuri, cum era *Cesalpino* [3], Cardano, Grevino [4], Salio [5], Pario [6], Schenck [7], pe Zacchia [8], ca să ajungă la acel funest Delrio,

---

[1] Anunță boli mortale, minuni se vor vedea (traducere liberă din latina originalului).

[2] *Dion Cassius,* istoric latin din secolul al II-lea.

[3] *Andrea Cesalpino* (1524—1603), medic și cercetător în domeniul științelor naturale, profesor la Universitatea din Pisa.

[4] *Jacques Grévin,* medic și poet francez, cunoscut în secolul al XVI-lea pentru tratatul său *Despre otrăvuri.*

[5] *Pietro Salio,* medic italian din secolul al XVI-lea, a scris despre ciumă.

[6] *Ambroise Paré* (1517—1590), celebru chirurg francez ; a scris, printre altele, și despre ciumă.

[7] *Schenck de Graffenberg* (1531—1598), autorul unei vaste enciclopedii medicale.

[8] *Paolo Zacchia* (1584—1659), medic cunoscut prin opera sa *Discutiones medico-legales.*

care, dacă spaima autorilor ar fi în directă legătură cu binele sau răul pricinuit de operele lor, ar trebui să fie de bună seamă unul dintre cei mai vestiți, acel Delrio, ale cărui „osteneli" au costat viața mai multor oameni decît companiile oricărui conchistador [1], acel Delrio, ale cărui *Disquisioni* Magiche (chintesența a tot ce mintea omenească a visat pînă la el în această materie), ajungînd a fi socotite drept textul cel mai autorizat și irefutabil în această materie, slujiră timp de un secol drept normă și impuls puternic pentru suplicii legale cumplite și necurmate.

Din aiurelile oamenilor din mulțime, oamenii învățați luau ce se potrivea cu ideile lor, din aiurelile oamenilor învățați, mulțimea lua numai ce putea înțelege (nu mai vorbim de felul cum înțelegea !), și din toate acestea se alcătui o masă enormă și confuză de demență universală.

Dar ceea ce ni se pare și mai uluitor este faptul că un medic care crezuse de la început în existența bolii, cum era, de pildă, Tadino, o prevestise, o văzuse apărînd și o urmărise în dezvoltarea ei pas cu pas, spusese și repetase că este ciumă, că se transmite prin contact și, dacă nu se vor lua măsuri de pază, se va molipsi întreaga țară, trage, chiar din aceste observații, concluzia sigură a existenței „ungerilor" otrăvitoare și vrăjitorești. El, care în împrejurarea morții lui Carlo Colona, al doilea caz de moarte de ciumă la Milano, notase delirul ca o manifestare a bolii, invoca acum drept dovadă a „ungerilor" și a uneltirilor diabolice un fapt ca acesta : „Doi martori au depus mărturie că au auzit pe un prieten al lor bolnav povestind cum, într-o noapte, niște indivizi intraseră în camera lui să-i propună vindecarea și bani dacă s-ar fi învoit să «ungă» casele din împrejurimi și cum, văzînd că se împotrivea, cei trei plecaseră, în locul lor rămînînd un lup, care se furișase sub pat, și trei pi-

[1] Aluzie la aventurierii spanioli și portughezi din secolele al XV-lea și al XVI-lea, care jefuiau și exterminau populația de pe teritoriile abia descoperite ale Americii.

sici înfiorătoare, care se așezaseră chiar pe pat și rămăseseră acolo pînă dimineața“ [1].

Dacă ar fi vorba despre un singur om care să judece astfel, s-ar putea spune că avea o minte ciudată sau mai curînd nici n-ar fi cazul să mai vorbim despre acest fapt, dar cum erau atît de mulți, ba chiar aproape toți, lucrul arăta starea de spirit din acea vreme și ne dă prilejul să observăm că un mănunchi de idei bine legate și sănătoase pot fi cu ușurință doborît de alt mănunchi de idei potrivnice. De altfel, acest Tadino era unul dintre oamenii cei mai vestiți ai vremii.

Doi scriitori iluștri și respectați au afirmat despre cardinalul Federigo că se îndoia de existența „ungerilor“ [2]. Noi am vrea să putem aduce încă o laudă, și mai deplină, acestei mari și demne personalități și să-l prezentăm pe bunul prelat și în această împrejurare, cu atîtea altele drept un om superior contemporanilor săi. Sîntem însă constrînși să observăm încă o dată la el o pildă de influența pe care o exercită opinia publică pînă și asupra minților celor mai luminate. S-a putut crede, cel puțin după cele spuse de Ripamonti, că la început stătuse întradevăr la îndoială. Mai tîrziu, consideră, însă, că această opinie se datora, în mare parte, credulității, ignoranței, spaimei și dorinței de a se scuza a celor ce recunoscuseră atît de tîrziu că era vorba de ciumă și atît de tîrziu se gîndiseră să ia măsuri de prevedere ; că era o mare parte de exagerare în teama aceasta, dar că, în același timp, trebuia să fie și ceva adevărat. În Biblioteca Ambrosiană se păstrează o mică lucrare, scrisă de mîna sa, tratînd despre ciumă, și în care opinia aceasta este adeseori pomenită, ba o dată e exprimată foarte limpede : „Era o părere generală — redăm aproape textual cuvintele sale — că asemenea unguente se fabricau în multe locuri și multe erau chipurile de a le răspîndi, dintre care unele ni se par adevărate, altele născocite“. Iată vorbele sale ; „*Unguenta vero heac aiebant componi conficique multifariam, fraudisque vias fuisse complures ; quarum*

---

[1] Pp. 123, 124 (n.a.).

[2] Muratori, *Del governo della peste (Despre stăpînirea din vremea ciumii)*, Modena, 1714, p. 117, P. Verri, *op cit.*, p. 216 (n.a.).

sane fraudum, et artium alis quidem assentimur, alias vero fictas fuise commentitiasque arbitramur“ [1]

Au fost totuși și oameni care au crezut pînă la urmă, toată viața lor, că totul nu era decît o pură născocire ; și noi o știm nu de la ei, căci nici unul nu a fost atît de îndrăzneț ca să exprime în mod public o părere atît de potrivnică părerii mulțimii, ci din spusele scriitorilor care-și bat joc de ea, o critică sau o combat ca pe o prejudecată și ca pe o rătăcire pe care nu îndrăzneau s-o susțină fățiș, dar care exista totuși ; o mai știm și de la un om care avea cunoștință de ea prin tradiții.

„Am găsit oameni înțelepți în Milano, spune bunul Muratori [2] în pasajul citat, care aflaseră de la înaintașii lor unele date în legătură cu ciuma și care nu păreau a fi convinși că a fost ceva adevărat în povestea cu acele unsori veninoase.“ Se vede că aceasta era o răbufnire tainică a adevărului, o mărturisire că bunul-simț exista, dar rămînea ascuns de teama mulțimii.

Magistrații, decimați zilnic și tot mai tulburați și mai dezorientați, își foloseau, ca să spunem astfel, bruma de energie care le mai rămăsese spre a-i descoperi pe acești „ungători“. Printre documentele timpului, păstrate în arhivele de care a fost vorba mai sus, se găsește o scrisoare (fără nici un alt document legat de faptul dezvăluit) în care marele cancelar informează cu multă seriozitate și grabă că a fost încunoștințat că într-o casă de țară a fraților Girolamo și Giulio Monti, gentilomi milanezi, se pregătea otravă într-o cantitate atît de mare încît patruzeci de oameni erau ocupați *en este exercicio* [3] sub supravegherea a patru cavaleri din Brescia, care aduceau din Veneția substanțe *para la fábrica del veneno* [4]. El

[1] „Într-adevăr, se spunea că aceste unguente erau preparate și confecționate în multe locuri și că înșelătoria avusese o mare răspîndire, înșelătorie și pungășie pe care unii o luau de bună, iar alții o socoteau într-adevăr șarlatanie și minciună.“ (Traducere liberă din latina originalului.) *De Pestilentia quae Mediolani anno 1630 magnam stragen edidit* (n.a.). *[Despre ciuma care a bîntuit cu mare furie în Milano în anul 1630.]*

[2] *Lodovico Antonio Muratori (1672—1750), cunoscut istoric* și om de știință italian, citat de Manzoni și în paginile anterioare.

[3] Cu această treabă (span.).

[4] Pentru prepararea otrăvii (span.).

adăugă că luase în grabă și în mare taină toate măsurile necesare ca să-l trimită acolo pe primarul Milanului și pe însărcinatul Tribunalului sănătății cu treizeci de soldați din cavalerie, că din nenorocire unul dintre frați fusese înștiințat la timp să îndepărteze urmele delictului, probabil chiar de către însărcinatul Tribunalului sănătății, prieten al lui, și care căutase chiar să găsească pretexte ca să nu mai plece ; dar, cu toate acestea, primarul și soldații se duseseră să scotocească toată casa, ca să vadă dacă nu se aflau ceva urme : *a reconcer la casa, y a ver si hallarà algunos vestigions,* să ia informații și să aresteze pe toți cei inculpați. Cercetările nu duseră la nimic, deoarece scriitorii timpului, vorbind despre bănuielile care apăsau asupra celor doi gentilomi, nu ne spun că s-ar fi petrecut ceva după aceea. Dar e adevărat faptul că, datorită unui asemenea prilej, se crezu că se găsise o urmă. Procesele care avură loc ca urmare a acestei rătăciri nu erau, de bună seamă, primele de acest fel și nici nu pot fi privite ca o raritate în istoria jurisprudenței. Fiindcă, fără să mai vorbim de antichitate, putem aminti fapte întîmplate în timpuri mai apropiate de epoca despre care e vorba. Bunăoară, la Palermo, în 1526 ; la Geneva, în 1530, în 1545 și în 1574 ; la Casal Monferrat, în 1536 ; la Padova, în 1555 ; la Torino, în 1599, apoi încă o dată, în 1630, fură judecați și condamnați la supliciile cele mai cumplite nenorociți, în număr mai mic sau mai mare, considerați vinovați de a fi răspîndit ciuma cu ajutorul prafurilor, „ungerilor", vrăjilor sau al tuturor acestor mijloace la un loc. Dar afacerea așa-ziselor „ungeri" din Milano, pe lîngă faptul că a rămas cea mai celebră, a fost și cea mai ușor de cercetat, sau, mai exact, a fost cea care ne dă prilejul să putem face cele mai multe observații, fiindcă ni s-au păstrat în legătură cu ea documente mai amănunțite și mai autentice. Și cu toate că un scriitor citat mai sus s-a ocupat de lucrul acesta, el nu și-a propus să scrie istoria propriu-zisă a evenimentelor, ci mai degrabă să caute argumente în sprijinul altei teze, mul mai importantă. Considerăm că această istorie ar putea fi obiectul unei noi lucrări. Nu este însă o problemă pe care s-o putem rezolva în

cîteva cuvinte și nu e nici locul potrivit să-i putem da toată extinderea pe care o merită.

În afară de aceasta, dacă ne-am opri la asemenea evenimente, cititorul ar putea să piardă interesul de a cunoaște cele cîte ne-au mai rămas de spus din povestea noastră. De aceea, lăsînd istoria și cercetarea acestor evenimente pentru o altă scriere [1], să ne întoarcem în sfîrșit, la eroii noștri și să nu-i mai părăsim pînă la sfîrșitul povestirii.

[1] *Storia della Colonna Infame (Istoria Columnei Infame)*, în care Manzoni relatează torturile la care erau supuși cei bănuiți a răspîndi ciuma prin „ungere".

CAPITOLUL XXXIII

Într-o noapte, spre sfîrșitul lui august, chiar în momentul culminant al molimei, *don* Rodrigo se întorcea acasă, la Milano, întovărășit de credinciosul său Griso, unul dintre cei trei sau patru slujitori care-i mai rămăseseră în viață. Se întorcea de la o adunare de prieteni, obișnuiți să petreacă în desfrîu ca să uite de amărăciunea acelor vremuri. Și de fiecare dată, la aceste adunări, apăreau fețe noi și dispăreau fețe vechi. În ziua aceea *don* Rodrigo fusese cel mai vesel dintre toți făcîndu-i să rîdă pe tovarășii săi cu un fel de discurs funebru, rostit în amintirea contelui Attilio, mort de ciumă, două zile mai înainte.

În timp ce mergea spre casă, însă, simți un fel de moleșeală, o oboseală, o slăbiciune în picioare, o greutate în respirație, o arsură în capul pieptului senzații pe care ar fi vrut să le atribuie numai vinului, nesomnului și anotimpului.

Nu deschise gura în tot timpul drumului, și primul lucru pe care-l făcu, după ce ajunse acasă, fu să-i poruncească lui Griso să-i lumineze calea spre odaia de culcare. Cînd ajunseră acolo, Griso băgă de seamă că obrazul stăpînului era schimbat și aprins, ochii îi ieșiseră din cap și-i deveniseră strălucitori și stătu ceva mai departe de el, fiindcă, în asemenea împrejurări, orice neghiob învățase să aibă, cum s-ar zice, ochi de doctor.

— Mă simt bine, spuse *don* Rodrigo, care citi pe fața lui Griso gîndul ce-i trecea prin minte în clipa aceea. Mă simt foarte bine, dar am băut, am băut poate cam prea mult... A fost un vin tare, nu glumă !... Dar după un somn bun, totul va trece ! Mi-i așa de somn... Dă la o parte lumina asta, că mă orbește, mă chinuie...

— De, așa face băutura prea multă !... spuse Griso, continuînd să stea departe de stăpînul său. Dar culcați-vă repede, somnul vă va face bine...

— Ai dreptate, numai să pot dormi... De altfel, mă simt bine. Pune-mi aici lîngă mine clopoțelul, să-mi fie la îndemînă dacă voi avea nevoie la noapte de ceva, și fii cu băgare de seamă dacă mă auzi sunînd. Dar n-o să am nevoie de nimic ! Dă la o parte lumina asta blestemată ! spuse el, în timp ce Griso îi îndeplinea porunca, apropiindu-se cît mai puțin cu putință. La naiba ! De ce m-o fi supărînd atît de tare ? !

Îndepărtînd făclia și urînd noapte bună stăpînului, Griso plecă în grabă, în timp ce *don* Rodrigo se vîrî în așternut. Însă plapuma i se păru grea ca un munte ; o zvîrli cît colo și se ghemui, încercînd să adoarmă, căci într-adevăr murea de somn. Dar abia închise ochii, că se și pomeni tresărind, ca și cînd cineva ar fi venit să-l scuture. Simțea cum febra și neliniștea îi creșteau mereu. Se gîndea că vinovată ar fi vremea, căci era în august, sau vinul ar fi vinovat și cheful pe care-l făcuse. Ar fi vrut să arunce pe ele toată vina, dar un alt gînd le luase locul, gîndul care stăpînea atunci toate mințile, care se impunea, ca să zic așa, prin toate simțurile, care se strecurase în toate discuțiile din seara aceea, pentru că era mult mai ușor să-l iei în derîdere decît să nu ții seama de el : gîndul ciumei.

După ce se frămîntă mult timp, adormi în sfîrșit, dar avu cele mai întunecate și mai încîlcite vise din lume. Se făcea că se află într-o biserică mare, în fața altarului, înconjurat de mulțime, că era acolo fără să știe cum intrase, cum îi putuse veni un asemenea gînd, mai ales în astfel de clipe, și era înfuriat. Îi privea pe cei din jur : toți aveau chipurile livide și istovite, privirea stinsă, fără nici o expresie, gura căscată, hainele atîrnau în zdrențe pe ei, și printre rupturi se vedeau vînătăi și buboaie. „Faceți loc, nemernicilor !“ i se părea că strigă, privind spre ușa care era departe, departe, și că-și însoțea strigătul cu schimonoseli amenințătoare, dar nu putea face nici un pas, ba chiar se vedea silit să se retragă, spre a nu atinge acele trupuri dezgustătoare, care și așa îl

înghesuiau din toate părțile. Nici unul dintre nesocotiții aceia nu arăta că ar dori să-l asculte sau că măcar i-ar înțelege vorbele. Dimpotrivă, se strîngeau tot mai mult în jurul lui, ba, și mai rău, i se păru că unul dintre ei îl împingea cu cotul, sau cu altceva, în partea stîngă, între inimă și subsuoară, unde simțea un punct dureros și un fel de greutate. Și dacă se întorcea, încercînd să se elibereze din strînsoare, numaidecît venea altcineva să-l înjunghie în același loc. Înfuriat peste măsură, vru să pună mîna pe sabie, dar băgă de seamă că din cauza înghesuielii sabia se ridicase și că tocmai mînerul ei îl lovea acum în locul cu pricina ; iar cînd întinse mîna și vru s-o apuce, n-o mai găsi, dar simți în schimb un junghi și mai puternic. Gîfîind și scos din fire, gemu, vrînd să strige, cînd deodată i se păru că toate privirile se întoarseră într-o anumită direcție. Privi și el într-acolo și văzu un amvon, pe marginea căruia zări cum apare ceva convex, neted, strălucitor, care se înalță. Desluși în cele din urmă un cap ras, apoi doi ochi, obrajii, o barbă lungă și albă și își dădu seama că era un călugăr care stătea în picioare, aplecat pe jumătate în afara parapetului : părintele Cristoforo. Călugărul aruncă o privire fulgerătoare în jur, asupra auditoriului, iar cînd ajunse la *don* Rodrigo, își țintì asupra lui privirea și ridică amenințător mîna, în atitudinea pe care o luase odinioară în sala castelului său. Atunci ridică și el mîna cu furie și făcu o sforțare, ca și cum s-ar fi repezit să apuce brațul întins în aer. Dar glasul i se înecă în gîtlej, i se prefăcu într-un muget și se deșteptă. Lăsă să-i cadă brațul, pe care-l ridicase într-adevăr și se dezmetici. Deschise anevoie ochii, căci lumina zilei îl supăra tot atît de mult cît și cea a făcliei din seara trecută ; își recunoscu patul, camera, își dădu seama că totul nu fusese decît un vis și biserica, mulțimea, călugărul, totul dispăruse, totul, în afară de un singur lucru : durerea aceea din partea stîngă. Simți în același timp cum îi bătea inima cu violență, cum i se întretăia respirația, cum îi țiuiau urechile încontinuu, cum îl ardea un foc pe dinăuntru și o greutate îi cuprinsese toate mădularele, făcîndu-l să se simtă mai obosit decît fusese înainte de a se culca. Șovăi cîteva clipe înainte

de a se uita la locul care-l durea, dar se descoperi în cele din urmă și, aruncînd o privire plină de teamă, zări un buboi îngrozitor, galben-vînăt.

Nenorocitul se simți pierdut. Îl cuprinse groaza morții, ba și un sentiment poate și mai puternic : groaza că va cădea pradă *monatti*-lor, că va fi dus și aruncat în lazaret. Căută cu înfrigurare un mijloc să scape de această oribilă soartă, dar simți că i se încîlcesc gîndurile, că mintea i se întunecă și că se apropia clipa cînd nu va mai putea gîndi limpede și se va lăsa pradă deznădejdii. Apucă clopoțelul și-l scutură cu violență. Griso care aștepta chemarea, veni îndată. Se opri la oarecare depărtare de pat, își privi cu atenție stăpînul și se încredință de ceea ce bănuise în ajun.

— Griso, spuse *don* Rodrigo, ridicîndu-se cu greutate în capul oaselor, tu mi-ai fost întotdeauna credincios...

— Da, stăpîne !

— Ți-am făcut întotdeauna numai bine...

— Da, ați fost bun cu mine.

— Spune, Griso, pot să mă încred în tine ?

— La dracu, firește !

— Mă simt rău, Griso...

— Mi-am dat seama.

— Dacă mă însănătoșesc, am să mă port cu tine mai bine decît oricînd.

Griso nu răspunse nimic și așteptă să vadă unde voia să ajungă cu această introducere.

— Nu mă încred în nimeni altul decît în tine, urmă *don* Rodrigo. Ajută-mă, Griso !

— Porunciți ! răspunse sluga cu formula obișnuită la neobișnuitele vorbe ale stăpînului.

— Știi unde e casa lui Chiodo chirurgul ?

— Știu foarte bine.

— E un om de treabă, care, dacă-l plătești bine, nu-i trădează pe bolnavi. Du-te și cheamă-l, spune-i că-i voi da patru sau șase taleri de vizită, chiar mai mult, dacă cere mai mult, dar să vină îndată, și fă în așa chip să nu bage nimeni de seamă.

— V-ați gîndit foarte bine, spuse Griso, mă duc și mă întorc numaidecît !

— Ascultă, Griso, dă-mi mai întîi puțină apă. Simt o arșiță în piept, pe care n-o mai pot îndura.

— Nu, stăpîne, răspunse Griso, nimic fără avizul doctorului ! Asta e o boală ticăloasă, nu e vremea de pierdut ! Stați liniștit și, cît ați bate din palme, sînt aici cu Chioto !

Spunînd acestea, ieși, închizînd ușa.

Culcîndu-se din nou, *don* Rodrigo îl însoți cu închipuirea la casa lui Chioto, îi numără pașii, calculă timpul.

Din cînd în cînd, își arunca privirea asupra buboiului, dar întorcea capul în altă parte, cu oroare. După cîtva timp, începu să tragă cu urechea, fiindcă trebuia să sosească chirurgul. Aceste eforturi de atenție îl făceau să uite suferința și-i păstrau toată luciditatea. Dar deodată auzi un clinchet îndepărtat de clopoțel, care i se păru că vine chiar din casă, nu de pe stradă. Ascultînd mai atent, îl auzi mai clar, și o bănuială groaznică îi fulgeră prin minte. Se ridică în capul oaselor și ascultă atent ; auzi un zgomot surd în camera alăturată, ca și cum cineva ar așeza cu băgare de seamă un obiect greu pe dușumea ; își lăsă picioarele peste marginea patului, ca și cum ar fi vrut să se scoale, privi spre ușă, o văzu deschizîndu-se, văzu intrînd și înaintînd spre el doi oameni îmbrăcați în haine stacojii, două chipuri de tîlhari, într-un cuvînt, doi *monatti*, și zări și chipul lui Griso, care, ascuns după ușă, sta la pîndă.

— Ah ! trădător murdar ! Afară, ticăloșilor ! Biondino ! Carlotto ! Ajutor ! Vor să mă ucidă ! strigă *don* Rodrigo vîrînd mîna sub căpătîi, apucînd pistolul și trăgîndu-l afară.

Dar la primul său strigăt, *monatti* se și repeziră spre pat. Cel mai sprinten se năpusti la el, și-l împiedică să mai facă vreo mișcare. Îi smulse pistolul din mînă, îl aruncă cît colo, îl sili să se întindă în pat, îl ținu cu putere și, scrîșnind din dinți cu furie și dispreț, îi spuse :

— Cum, ticălosule, îndrăznești să te ridici împotriva unor *monatti* ? Împotriva reprezentanților tribunalului ? Împotriva celor care împlinesc mila ?

— Ține-l bine pînă îl ducem de aici, spuse tovarășul său, îndreptîndu-se spre un scrin, a cărui închizătoare se puse s-o spargă împreună cu Griso, care tocmai intrase.

— Ticălosule ! urlă *don* Rodrigo, privind peste umărul celui care-l ținea și zbătîndu-se în brațele lui puternice. Lăsați-mă să-l omor pe spurcatul acela, se rugă el de cei doi *monatti,* apoi faceți cu mine ce vreți !

Începu să strige din nou și din toate puterile pe ceilalți servitori ; zadarnic, însă, căci blestematul de Griso avusese grijă să-i trimită de-acasă, cu porunci din partea stăpînului, înainte de a fi plecat să-i aducă pe *monatti,* ca să se înțeleagă cu ei despre lovitura aceasta și despre împărțirea prăzii.

— Stai liniștit ! îi spunea nefericitului *don* Rodrigo tîlharul care-l ținea în pat. Întorcîndu-se apoi spre cei care împărțeau prada, le strigă : Faceți treaba cum trebuie !

— Oh, ticălosule, mugea *don* Rodrigo către Griso, văzîndu-l cum se mai grăbea să sfărîme totul, să scoată banii și lucrurile și să facă împărțeala. O să vezi tu după asta.. diavole din infern ! S-ar putea să mă vindec !...

Griso însă nu scotea nici un cuvînt și, pe cît putea, nici nu se întorcea spre locul de unde veneau acele cuvinte.

— Ține-l bine, spunea celălalt *monatto,* și-a ieșit din minți !

Și acesta era adevărul. După un urlet furios, după o ultimă și violentă încercare de a se elibera, *don* Rodrigo căzu deodată sleit și năucit. Abia de mai putea privi, îndobitocit și, din cînd în cînd, se scutura, sărea sau gemea.

Monatti îl apucară de picioare și de umeri și-l așezară pe targa pe care o lăsaseră în odaia alăturată ; apoi unul dintre ei se întoarse să ia prada, și după aceea, ridicîndu-și nefericita povară, o porniră la drum.

Griso rămase să aleagă în grabă ceea ce ar mai fi putut lua, strînse totul într-o legătură și o șterse. Se ferise, ce-i drept, să-i atingă pe *monatti,* sau să se lase atins de ei, dar în graba lui de a scotoci peste tot, luase din apropierea patului hainele stăpînului și le scuturase, fără a se mai gîndi la nimic, ca să vadă dacă nu erau ceva bani prin buzunare. Avu răgaz să-și aducă aminte de lucrul acesta a doua zi, cînd chefuia într-o cîrciumă,

și simți dintr-o dată că-l cuprinde un fior. Numaidecît i se împăienjeniră ochii, îl lăsară puterile și căzu din picioare. Părăsit de tovarășii săi, ajunse pe mîna *monatti*-lor, iar aceștia îl despuiară de tot ce mai avea bun pe el și-l aruncară într-o căruță, în care-și dădu sufletul înainte de a ajunge la lazaretul unde zăcea stăpînul său.

Și acum să-l lăsăm pe *don* Rodrigo în acel lăcaș al suferințelor și să pornim în căutarea altui personaj, a cărui poveste nu s-ar fi împletit niciodată cu a sa, dacă *don* Rodrigo n-ar fi voit lucrul acesta cu tot dinadinsul. Ba pot spune chiar că, dacă lucrurile nu s-ar fi petrecut așa, nici unul, nici celălalt n-ar fi avut vreo istorie.

E vorba de Renzo, pe care l-am lăsat la noua filatură sub numele de Antonio Rivolta.

Stătuse acolo cinci sau șase luni într-o siguranță desăvîrșită, apoi, îndată ce se produse fățiș ruptura între republică [1] și regele Spaniei, și teama de urmărire se risipise cu totul, Bortolo se găsi să se ducă să-l ia, pentru că ținea mult la el și pentru că Renzo, fiind un tînăr foarte priceput în meserie, îi era de mare ajutor acestui *factotum*, care însă nu putea nădăjdui niciodată să ajungă el administrator din cauza blestematei și nenorocitei sale nepriceperi de a mînui pana. Și întrucît și acest motiv l-a făcut pe Bortolo să-l aducă îndărăt pe Renzo, am fost siliți să-l pomenim și noi. Poate că dumneavoastră ați dori un Bortolo mai ideal. Nu știu ce să vă răspund. Făuriți-l dumneavoastră cum vreți, omul despre care vorbesc eu așa era.

După aceea Renzo rămase să lucreze pe lîngă vărul său. Adesea, și mai cu seamă după ce primea cîte o afurisită de scrisoare de la Agnesa, îi venea chef să se facă soldat și să isprăvească odată cu toate. Și prilejurile nu lipseau, fiindcă în acele vremuri republica avea mare nevoie de oameni. Ispita era de multe ori cu atît mai mare pentru Renzo, cu cît se zvonea că se va cotropi ținutul Milanului și, firește, i se părea că ar fi un lucru strașnic să se întoarcă acasă ca învingător, s-o revadă pe Lucia,

[1] Veneția.

să se lămurească odată cu ea. Dar Bortolo, luîndu-l cu binișorul, izbutea întotdeauna să-l convingă să renunțe la hotărîrea aceasta.

— Dacă o fi să plece soldații acolo, îi spunea el, or să plece și fără tine, și apoi te vei putea duce și tu, fără nici o piedică, iar dacă se vor întoarce cu capul spart, nu va fi mai bine că ai stat acasă ? Se vor găsi destui nebuni care vor pleca să facă drumul ăsta ! Dar mai înainte de-a pune piciorul... Eu n-am nici o încredere. Oamenii ăștia latră, dar vezi că statul Milanului nu-i o îmbucătură ușor de înghițit... E vorba de Spania, băiete, știi tu ce-i Spania ? San Marco e puternic la el acasă, dar pentru o treabă ca asta e nevoie de altceva... Ai răbdare ! Nu te simți bine aici ? Înțeleg ce ai tu de gînd, dar dacă vă e dat de sus ca lucrul să se izbîndească, fii sigur că izbîndește el, și chiar mai bine, dacă n-o să faci nebunii ! Te-o ajuta și pe tine un sfînt ! Crede-mă că milităria nu e o meserie pentru tine ! Crezi tu că-i mai bine să-ți lași ghemele și să pleci să omori oameni ? Ce-o să faci tu printre ostași ? Trebuie să fii făcut pentru asta !

Alteori, Renzo lua hotărîrea să plece pe ascuns, deghizat și sub un nume fals, dar Bortolo știuse totdeauna să-i abată și gîndul acesta prin argumente ușor de ghicit.

Apoi izbucnise ciuma în ținutul Milanului, și mai cu seamă la granița bergameză, după cum am mai spus, și nu zăbovi mult pînă să treacă și de partea cealaltă... Dar... nu vă speriați, căci nu am de gînd să vă povestesc istoria ei. Cine dorește s-o cunoască, o află scrisă, din porunca guvernului, de un oarecare Lorenzo Ghirardelli [1], și e o carte rară și foarte puțin cunoscută, deși cuprinde în legătură cu ciuma mult mai multe informații decît toate celelalte cărți faimoase. Dar faima cărților atîrnă de atîtea lucruri ! Ceea ce voiam să vă spun e că Renzo se îmbolnăvi și el de ciumă, se îngriji singur adică nu făcu nimic, fu cît pe-aci să moară, dar constituția lui robustă birui boala și, după cîteva zile, fu în afară de orice pri-

[1] Istoric italian (1600—1641), autorul lucrării *Il memorando contagio seguito in Bergamo l'anno 1630 (Memorabila molimă ivită în Bergamo în anul 1630).*

mejdie. O dată cu sănătatea, însă, se deșteptaseră mai vîrtos decît oricînd în sufletul său amintirile, dorurile, nădejdile, planurile de viitor, cu alte cuvinte, se gîndi mai mult ca oricînd la Lucia. Ce i s-o fi întîmplat în vremurile acelea, cînd viața însăși era un privilegiu ? Să fie atît de aproape de ea și să nu poată afla nimic ? Și cum ar putea să rămînă, cine știe cît fără să nu afle nimic ? Dar chiar cînd nesiguranța asta s-ar risipi, chiar cînd ar înceta orice primejdie și ar afla că Lucia e în viață, ar mai rămîne un lucru nedeslușit, și anume : acela al juruinței. „Mă duc, mă duc să mă lămurească despre toate astea, își spunea el în gînd chiar înainte de a se putea ține pe picioare. Numai de-ar trăi ! De găsit oi găsi-o eu, și o să aflu o dată pentru totdeauna, chiar de la ea, ce-i cu juruința aia... O s-o fac eu să înțeleagă că așa ceva nu se poate, și-o iau cu mine și pe ea, și pe biata Agnesa, dacă o mai fi trăind, căci m-a iubit întotdeauna și sînt sigur că mă iubește și acum. Închisoarea ? Au acum alte treburi cei care mai trăiesc ! Nu văd eu și pe aici cum umblă slobozi și fără frică anumiți inși, care au multe pe suflet ?... Doar drumul n-o fi liber numai pentru ticăloși ! Și apoi toți spun că la Milano e o zăpăceală mai mare decît aici. Dacă las să-mi scape prilejul ăsta bun (adică ciuma !... Vedeți cum ne silește să vorbim instinctul acela care ne face să legăm totul și să folosim totul în interesul nostru ?), nu mai găsesc niciodată altul asemănător !“

Trebuie să nădăjduiești, dragul meu Renzo !

De îndată ce se putu ține pe picioare, se și duse la Bortolo, care pînă atunci avusese norocul să scape de ciumă și se păzea cît putea.

Nu intră în casă, ci-l strigă din stradă, să iasă la fereastră.

— Oho, dragul meu, spuse Bortolo, ai scăpat de ciumă ! Bine de tine !

— Nu mă țin încă prea bine pe picioare, cum vezi, dar am scăpat de orice primejdie !

— Ah ! Cum aș vrea să fiu în pielea ta ! Altădată, cînd spuneam „mă simt bine“, însemna totul, acum nu mai înseamnă nimic. Abia cînd ajungi să spui „mă simt mai bine“, atunci e ceva !

După ce-i ură vărului său numai bine, Renzo îi împărtăși hotărîrea sa.

— Acum poți să te duci, și cerul să te binecuvînteze! îi spuse Bortolo. Încearcă să te ferești de justiție, după cum voi încerca și eu să mă păzesc de molimă, și dacă Dumnezeu vrea s-o scoatem la capăt amîndoi, o să ne mai vedem.

— Oh! O să mă întorc negreșit, și dacă aș putea, nu m-aș întoarce singur. În sfîrșit! Trag și eu nădejde!

— Întoarce-te cu Lucia, căci dacă vrea Dumnezeu, o să fie de lucru pentru toți și o să fim cu toții împreună! Numai să fiu în viață și să se isprăvească odată cu molima asta afurisită!

— O să ne revedem noi, o să ne revedem, trebuie să ne revedem!

— Nu pot decît să mai spun o dată: Să dea Dumnezeu!

Cîteva zile în șir Renzo făcu anumite mișcări, ca să-și încerce și să-și întărească puterile, și cum se simți în stare să umble, se pregăti de plecare.

Își puse pe sub haine un brîu, în care se aflau cei cincizeci de scuzi, de care nu se atinsese și despre care nu pomenise nimănui nimic, nici chiar lui Bortolo, mai luă și cei cîțiva bani pe care-i pusese deoparte, lipsindu-se de multe, luă sub braț o boccea cu haine, își puse în buzunar un act de bună purtare, pe care îl ceruse, pentru orice eventualitate, de la stăpînul din urmă, pe numele de Antonio Rivolta, luă la el, într-un buzunar al nădragilor, un pumnal, arma cea mai neînsemnată pe care un om de treabă și-o îngăduia în acele vremuri, și o porni la drum. Era pe la sfrîșitul lui August, trei zile după ce *don* Rodrigo fusese dus la lazaret. Apucă spre Lecco, nevrînd s-o apuce așa, orbește, spre Milano, ci să treacă prin satul său, unde nădăjduia s-o găsească în viață pe Agnesa și să afle de la ea barem cîteva din nenumăratele lucruri despre care dorea atît de mult să știe. Puțini oameni care se vindecaseră de ciumă formau, față de ceilalți, o clasă privilegiată. Marea majoritate cădeau bolnavi sau mureau zilnic, iar cei care scăpaseră pînă atunci de molimă trăiau într-o veșnică groază

sînt deoparte și mergînd cu pași măsurați și cu chipul întunecat, cu grabă și șovăială totodată, căci moartea îi pîndea la tot pasul. Dimpotrivă, cei care scăpaseră erau siguri sau aproape siguri de viața lor (fiindcă să ai de două ori ciumă era un lucru rar, ba chiar cu totul neobișnuit) și se plimbau printre bolnavi, hotărîți și fără nici o teamă, asemeni acelor cavaleri dintr-o anumită epocă din evul mediu, acoperiți din cap pînă-n picioare de zale și călări pe cai îmbrăcați și ei în zale, care porneau astfel în lume (de unde și căpătaseră glorioasa denumire de „cavaleri rătăcitori"), cutreierînd la întîmplare prin mijlocul unei mulțimi pedestre de tîrgoveți și de țărani, care nu aveau nimic la îndemînă pentru a se putea feri de loviturile lor decît zdrențele de pe ei. Frumoasă, folositoare și nobilă îndeletnicire. Îndeletnicire de menționat la loc de frunte într-un tratat de economie politică.

Cu o astfel de siguranță, tulburată însă de grijile pe care cititorul le cunoaște și întunecată de gîndul neîncetat la nenorocirea generală, se îndreptă și Renzo spre casă, sub un cer frumos și printr-un ținut minunat. Și cu toate că merse cale lungă, rămase mai tot timpul într-o tristă singurătate, neîntîlnind decît cine știe ce umbră rătăcitoare, care nu mai păstra aproape nimic omenesc, sau cine știe ce cadavre duse la îngropăciune, fără pompă, fără cîntări, fără însoțitori. Spre amiază se opri într-o pădurice, să mănînce niște pîine și merindele ce le luase cu el. Fructe avea la îndemînă după plac, de-a lungul drumului, mai multe decît îi trebuiau : smochine, mere, piersici, prune, toate din belșug. N-avea decît să intre într-o livadă să le culeagă, ori să le adune de sub copaci, căci pretutindeni zăreai pe jos sumedenie, ca după grindină, fiindcă anul fusese extraordinar de bogat, în special în fructe, și nimeni nu se gîndea să le culeagă. În vii, de asemeni, se vedeau printre frunze chiorchinii lăsați la îndemîna primului-venit.

Spre seară își zări satul. Și atunci, cu toate că ar fi trebuit să fie pregătit, simți parcă o strîngere de inimă, fu năpădit de o mulțime de amintiri dureroase și de presimțiri triste : i se părea că-i sună în urechi dangătele acelea îngrozitoare de clopot care-l însoțiseră și-l urmă-

riseră cînd fugise din aceste locuri, deși în același timp auzea, dacă se poate spune astfel, tăcerea de moarte care domnea acum pretutindeni. Tulburarea lui crescu și mai mult cînd ajunse în piața din fața bisericii. Se temu atunci că are să fie și mai greu cînd va ajunge la capătul călătoriei, căci locul unde avea de gînd să se oprească era tocmai casa căreia altădată obișnuia să-i spună „casa Luciei". Acum nu mai putea fi decît a bietei Agnesa, și singurul lucru pe care-l nădăjduia, cu mila Domnului, era s-o găsească în viață și sănătoasă. Se gîndea să ceară găzduire în acea casă, bănuind că locuința lui nu mai era bună decît pentru șoareci și dihori.

Cum nu voia să fie văzut, o luă pe o ulicioară de la marginea satului, chiar aceea pe care o străbătuse într-o plăcută tovărășie în noaptea de pomină, cînd voise să-l surprindă pe preot. Pe la jumătatea drumului se afla de o parte via, și de cealaltă, căsuța lui, așa că avea să poată intra nițel și într-una, și în cealaltă, să vadă în ce stare se aflau. Și mergînd așa, privea înainte, stăpînit de teama, dar și de dorința de a întîlni pe cineva ; după cîțiva pași, zări într-adevăr un om, care ședea sprijinit cu spatele de o tufă de iasomie, în cămașă și cu privirea rătăcită, și care, după toate semnele, părea să fie aiuritul de Gervaso, acela care trebuia să fie al doilea martor în nenorocita lui expediție. Cînd se apropie însă mai mult, Renzo trebui să recunoască că era Tonio cel isteț, care-i condusese atunci. Ciuma îi luase toată vigoarea corpului, ca, și vioiciunea minții, și îl făcea acum întrucîtva cu prostănacul de frate-su.

— Ah, Tonio, îi zise Renzo oprindu-se, tu ești ?

Tonio ridică privirea, fără să miște capul.

— Tonio ! Nu mă mai cunoști ?

— Cînd îți vine rîndul, îți vine... răspunse Tonio, rămînînd cu gura căscată.

— Ai luat și tu ciuma, bietul meu Tonio ! Dar nu mă mai cunoști de loc ?

— Cui îi vine rîndul, îi vine... răspunse celălalt cu un fel de surîs prostesc.

Văzînd că nu poate scoate altceva de la el, Renzo își urmă drumul și mai întristat. Iată însă că tocmai atunci,

după o cotitură, răsări și veni spre el încetinel, o mogîldeață neagră, în care flăcăul recunoscu numaidecît pe *don* Abbondio. Mergea încet-încet, ducîndu-și bastonul pe parcă acesta l-ar fi dus pe el, și, pe măsură ce se apropia, era tot mai ușor să vezi, după paloarea obrazului slăbit și după toată înfățișarea lui, că trecuse și el prin furtună. Preotul îl privi și el pe Renzo și i se păru că-l recunoaște, dar nu fu sigur, căci vedea ceva străin în îmbrăcămintea lui : era portul din regiunea Bergamului.

„El e, fără îndoială !" își zise preotul și ridică mîinile la cer, cu o mișcare de surprindere neplăcută, rămînînd cu bastonul, pe care-l ținea în mîna dreaptă, în aer. Și bietele lui brațe se văzură fluturînd în mînecile în care altădată abia încăpeau. Renzo înainta spre el, grăbind pasul, și îl salută repectuos, căci cu toate că se despărțiseră cum știți, era totuși preotul lui.

— Ai venit ? întrebă *don* Abbondio.

— Am venit, după cum vedeți. Știți ceva despre Lucia ?

— De unde vrei să știu ? N-am nici o știre ! E la Milano, dacă o mai fi trăind... Dar tu ?

— Dar Agnesa trăiește ?

— Se poate, dar nu știu ! Nu-i aici. Dar...

— Unde e ?

— S-a dus să locuiască în Valsassina, la Pasturo, la niște rude, căci, după cum știi, se spune că pe acolo ciuma nu-și face de cap, ca pe aici... Dar tu ia spune...

— Asta mă mîhnește. Dar părintele Cristoforo ?

— A plecat și el de mult. Dar...

— Știam, mi s-a scris, vă întrebam dacă nu cumva s-a mai întors prin părțile astea.

— De loc, n-am mai auzit vorbindu-se de el. Dar tu...

— Și asta mă mîhnește.

— Dar tu, pentru numele lui Dumnezeu, ce-ai venit să cauți prin locurile astea ? Nu știi că te urmărește legea ?

— Ce-mi pasă ? ! Au ei altceva de făcut acum ! Am vrut să mai vin și eu o dată, să-mi văd de-ale mele și nu se știe nimic ?...

— Ce vrei să vezi ? În curînd n-ai să mai ai pe cine vedea, nu o să mai rămînă nimeni. Și tu vii aici, cînd ești urmărit, și te arunci singur în gura lupului ! Crezi că e înțelept ce faci ? Ascultă pe un om bătrîn, care e silit să aibă mai multă judecată decît tine și îți vorbește din dragoste : fă cale întoarsă înainte de-a te vedea careva și du-te de unde ai venit, iar dacă te-a zărit cineva. ia-o repede la picior ! Ți se pare că acesta e un loc potrivit pentru tine ? Nu știi că au venit să te caute, că au scotocit pretutindeni și au întors totul cu josul în sus ?

— Ba știu prea bine, nemernicii !

— Și-atunci ?... .

— V-am spus că puțin îmi pasă ! Dar omul acela mai trăiește ? E aici ?

— Ți-am spus că nu mai e nimeni aici, ți-am spus să nu te mai gîndești la lucrurile de pe aici ! Ți-am spus că...

— V-am întrebat doar dacă omul acela se află aici...

— O, Doamne sfinte ! Vorbește altfel. Se poate să mai fii încă înflăcărat, după tot ce ai pățit ?

— Este sau nu este ?

— Nu este. Dar e ciuma, fiule, ciuma ! Cine o pornește pe drumuri în asemenea vremuri ?

— Dacă n-ar fi decît ciuma pe lumea asta... În ce mă privește, am avut-o, și nu mă mai tem !

— Ei vezi ! Oare ăsta nu e un semn al cerului ? ! Cînd ai avut norocul să scapi, cred că ar trebui să mulțumești lui Dumnezeu și...

— Îi mulțumesc din toată inima !

— Și să nu mai umbli după altele, asta vreau să-ți spun ! Fă după cum te sfătuiesc eu...

— Ați avut-o și domnia-voastră, părinte, dacă nu mă înșel...

— Sigur c-am avut-o ! Și încă cum ! A fost vicleană și groaznică ! Am scăpat ca prin minune, doar vezi în ce hal m-a adus... Acum aveam nevoie de puțină liniște, ca să mă întremez cît de cît, începusem chiar să mă simt mai bine... Pentru numele lui Dumnezeu, de ce-ai venit ? Ce vrei să faci aici ? Pleacă !...

— Dumneavoastră aveți ce aveți cu plecarea ! Dacă era să plec, nici n-o mai porneam la drum. Îmi spuneți într-una : „De ce ai venit ?“ Am venit și eu ca omul, la casa mea !

— La casa ta ?...

— Spuneți-mi, au murit mulți pe aici ?

— Oh, Doamne ! exclamă *don* Abbondio și începu să înșire ca Perpetua, un lung pomelnic de oameni și de familii.

Renzo se aștepta la așa ceva, dar auzind atîtea nume de oameni cunoscuți, de prieteni, de rude, plecă îndurerat capul, exclamînd într-una : „Bietul om ! Biata femeie ! Sărmanii de ei !“

— Vezi ? urmă *don* Abbondio. Și nu s-a isprăvit. Dacă cei ce au scăpat cu viață nu înțeleg nici de data aceasta să-și alunge sticleții din cap, ne putem aștepta să vină sfîrșitul lumii...

— Fiți fără grijă ! N-am de gînd să rămîn aici !

— Ah ! Domnul fie lăudat ! Ți-a venit, în sfîrșit, mintea la cap ! Și bineînțeles că ai de gînd să te întorci în ținutul Bergamului.

— La asta o să mă mai gîndesc !

— Doar nu ai de gînd să mai săvîrșești vreo nebunie...

— Dumneavoastră să nu vă faceți griji pentru mine ; asta mă privește, nu mai sînt un copil și pot judeca și singur. Nădăjduiesc, firește, că nu veți spune nimănui că m-ați văzut. Sînteți preot, eu sînt una dintre oile dumneavoastră, așa că nu mă veți trăda.

— Înțeleg, spuse *don* Abbondio, oftînd cu năduf, înțeleg... Vrei să te pierzi și să mă pierzi și pe mine. Nu ți-s de-ajuns toate prin cîte ai trecut ? Nu ți-e de-ajuns prin cîte am trecut și eu ? Înțeleg, înțeleg... și, mormăind printre dinți aceste ultime cuvinte, plecă mai departe.

Renzo rămase pe loc, trist și amărît, întrebîndu-se unde să se ducă să ceară adăpost. În pomelnicul înșirat de *don* Abbondio, era o familie de țărani morți cu toții de ciumă, în afara unui flăcău de vîrsta lui Renzo și prieten cu el din copilărie. Casa lui era la cîțiva pași pe marginea satului. Se hotărî să se ducă acolo.

Trecu pe lîngă via lui și chiar din drum își putu da seama de starea în care se afla. Nici o creangă, nici o frunză din cele pe care le știa nu se mai vedeau pe deasupra zidului ; tot ce vedea erau buruieni și pomi crescuți în lipsa lui. Se apropie de spărtura de la intrare (nu mai exista nici urmă de poartă) și-și aruncă privirea în jur. Biata vie ! Vreme de două ierni în șir, oamenii din sat veniseră să-și ia lemne „din locul bietului băiat", cum spuneau ei. Viță, duzi, pomi fructiferi, totul fusese tăiat fără milă, ori smuls din rădăcină. Se mai vedeau urme din starea de altădată : joarde răzlețe de viță arătau unele locuri pe unde mai fuseseră aracii ; ici și colo, puieți de dud, de smochini, de piersici, de cireși, de pruni, dar și aceștia răvășiți și înăbușiți de celelalte plante, care crescuseră fără ajutorul mîinii omenești. Era un amestec de urzici, de ferigi, de neghină, de barba-caprei, nalbă și alte plante, pe care țăranul le numește cu un singur cuvînt : bălării, sau cam așa ceva. Un amestec de tulpini ce păreau că vor să se întreacă una pe alta în înălțime, ori să și-o ia înainte, tîrîndu-se pe jos, întrecînd parcă să-și fure locul una alteia în orice chip ; o învălmășeală de frunze, de flori, de fructe, de toate culorile, formele și mărimile : spice, poame, bobițe, ciorchini, mănunchiuri, căpșoare albe, roșii, albastre, galbene. Din acest vălmășag de plante se înălțau cîteva mai zdravene și mai arătoase chiar dacă cele mai multe dintre ele erau bune : viță de Canada, mai înaltă decît toate, cu crengile desfăcute, ruginii, cu frunzele trufașe și late, de un verde-închis, unele începînd a se colora în purpuriu pe margine, cu ciorchinii grei, viță împodobită în partea de jos cu boabe vinete, iar în vîrf cu mici flori albe, lumînărele cu frunzele catifelate atingînd pămîntul, stropite și parcă înstelate cu floricele de un galben-viu ; scaieți cu tulpinile, frunzele și caliciul catifelate, din care ieșeau mănunchiuri de flori albe și roșii, sau din care se desprindeau, purtați de vînt, fulgi ușori, argintii. Ici, tufe de volbură, care se încolăceau și se răsuceau pe lăstarii unui dud, acoperindu-l de tot cu frunzele lor și lăsîndu-și clopoțeii gingași și albi să atîrne din vîrful lor ; mai în-

colo, dovleacul sălbatic, cu florile purpurii, se încolăcea de curpenii tineri ai viței, care, după ce căutase zadarnic un sprijin mai solid, își încolăcise și ea vrejul în jurul lor și, amestecîndu-și tulpinile plăpînde și frunzele, se aplecau spre pămînt, așa cum se întîmplă adesea celor slabi, care se sprijină unul pe altul. Rugii se zăreau pretutindeni, treceau de la o plantă la alta, se cățărau, coborau, își desfăceau sau își întindeau tulpina după cum puteau și, ajungînd pînă aproape de poartă, păreau că vor să oprească chiar și pe stăpîn să intre.

Renzo însă nu simțea nici o dorință să intre în asemenea vie și poate că nici n-a stat să privească atîta timp cît ne-a trebuit nouă ca să facem această descriere. Merse mai departe ; ceva mai încolo se afla și casa lui ; străbătu grădina, înotînd prin ierburile care năpădiseră ca și în vie. Păși pragul uneia din cele două cămăruțe de la catul de jos ; la zgomotul pașilor și la vederea lui, sumedenie de guzgani o luară la goană, ascunzîndu-se prin gunoaiele care acopereau podeaua, unde fusese culcușul mercenarilor. Se uită la pereți : erau murdari, coșcoviți, afumați. Își înălță privirea în tavan : numai pînze de păianjen. Nu mai era nimic altceva. Plecă de colo, punîndu-și mîinile în cap ; se întoarse pe drumul pe care-l deschise chiar el cu cîteva clipe înainte și, după cîțiva pași, o luă la stînga, pe altă cărare, care ducea spre cîmp, și fără să întîlnească sau să audă pe cineva, ajunse la căsuța unde plănuise să tragă.

Începuse să însereze. Prietenul său stătea în prag, pe o băncuță de lemn, cu brațele încrucișate, cu privirea ridicată spre cer, ca un om copleșit de nenorociri și sălbăticit de singurătate. Auzind zgomot de pași, se întoarse să vadă cine e și începu să strige cu voce tare, ridicîndu-se în picioare și dînd din mîini către cel pe care-l vedea nedeslușit în lumina slabă a asfințitului, printre ramuri și frunze.

— Ce, numai eu sînt aici ? N-am muncit destul ieri ? Lasă-mă puțin liniștit, că și asta e faptă de milostenie !

Neștiind ce însemnau toate astea, Renzo îi răspunse strigîndu-l pe nume.

— Renzo ? !... strigă și celălalt, cu ton întrebător.

— Da, chiar eu ! spuse Renzo și se repeziră unul spre celălalt.

— Ești într-adevăr chiar tu ! spuse prietenul cînd fură aproape unul de altul. Ce fericit sînt că te văd ! Cine ar fi crezut ? Te luasem drept Paolin groparul, care vine într-una și mă cheamă să-l ajut să îngroape morții. Știi că am rămas singur ? Singur, ca un pustnic !

— Oh, da, am aflat... spuse Renzo.

Și așa, stînd de vorbă ca doi buni prieteni, întrebîndu-se și răspunzîndu-și, intrară, împreună în căsuță. Acolo, fără să întrerupă convorbirea, prietenul se grăbi să-l cinstească pe Renzo, așa cum se putea face acest lucru pe nepregătite și în asemenea vremuri grele. Puse apa la foc și începu să pregătească de mămăligă, apoi îi trecu făcălețul lui Renzo, să mai amestece și el, și ieși spunînd :

— Am rămas singur, singur de tot !

Se întoarse cu o ulcică de lapte, puțină carne sărată, două bucăți de brînză, smochine și piersici și, după ce rîndui totul pe masă, răsturnă și mămăliga și se așezară amîndoi să mănînce, mulțumindu-și unul altuia, cel dintîi pentru vizită, celălalt pentru buna primire.

După o despărțire de aproape doi ani, se simțeau mult mai legați decît fuseseră în vremea cînd se vedeau zilnic, fiindcă amîndoi, spune manuncrisul, trecuseră prin multe necazuri, care fac pe om să-și dea seama ce balsam e pentru suflet bunăvoința, atît aceea pe care o primim, cît și cea pe care o acordăm altora.

Fără îndoială, nimeni nu putea s-o înlocuiască pe Agnesa, nici să-l mîngîie pe Renzo de lipsa ei, nu numai pentru că-i purta o veche și devotată prietenie, dar și fiindcă printre lucrurile pe care voia negreșit să le limpezească era unul a cărui cheie o avea numai ea. Stătu o clipă la îndoială, întrebîndu-se dacă trebuie să-și urmeze drumul, sau să meargă mai întîi în căutarea Agnesei, o dată ce se afla atît de aproape de ea ; dar bănuind că femeia nu știe nimic despre sănătatea Luciei, rămase la gîndul dintîi, adică să meargă drept la Milano, ca să scape de această nesiguranță, să audă hotărîrea fetei, și

numai după aceea să se întoarcă și să-i aducă el știri mamei. Află însă chiar de la prietenul său multe lucruri, despre care nu știa nimic, și își lămuri altele, despre care știa prea puțin, în legătură cu nenorocirile Luciei și cu măsurile îndreptate împotriva lui, precum și felul cum plecase *don* Rodrigo cu coada între picioare și cum nu mai fusese prin acele locuri ; în sfîrșit, toată povestea. Află, de asemenea (fapt de mare importanță pentru Renzo), adevăratul nume de familie al lui *don* Ferrante. Agnesa, ce-i drept, i-l scrisese prin secretarul ei, dar Dumnezeu știe cum fusese scris, iar tălmaciul bergamez, citind scrisoarea, stîlcise într-atît numele acesta, încît dacă Renzo ar fi plecat să caute prin Milano casa cu pricina, de bună seamă că n-ar fi găsit pe nimeni în stare să ghicească despre cine voia să întrebe. Și totuși acesta era unicul fir conducător pe care-l avea plecînd în căutarea Luciei. Cît despre justiție, se convingea tot mai mult că era o primejdie destul de îndepărtată ca să-și mai facă griji. Domnul primar murise de ciumă, și cine știe cînd i se va trimite un înlocuitor, jandarmii urmaseră și ei aceeași cale, iar cei rămași în viață aveau altceva de făcut decît să se gîndească la pricini vechi.

Renzo îi povesti și el prietenului său toate prin cîte trecuse, iar acesta îi povesti în schimb o mulțime de fapte în legătură cu trecerea armatelor, cu ciuma, cu „ungătorii", cu ciudățeniile întîmplate.

— Sînt treburi îngrozitoare — spuse prietenul ducîndu-l pe Renzo într-o odaie unde nu mai rămăsese nimic, căci totul fusese ars din cauza ciumei — treburi cum n-ai fi crezut niciodată că se pot întîmpla și care te mîhnesc pentru toată viața ; dar, cu toate astea, cînd vorbești despre ele cu un prieten, simți o ușurare...

La revărsatul zorilor stăteau amîndoi în bucătărie. Renzo era gata de drum, cu brîul încins pe sub haină și cu un cuțit în buzunar. Ca să-i fie mai ușor, își lăsă legătura cu boarfe în păstrare la prietenul său.

— Dacă totul merge cum trebuie, îi zise el, dacă o să găsesc pe fată în viață, dacă... în sfîrșit, mă întoarc eu pe aici, mai dau o fugă pînă la Pasturo, s-o vestesc pe

biata Agnesa, și pe urmă... pe urmă... Dar dacă, din nenorocire, nenorocire de care să mă ferească Dumnezu... atunci, nu știu ce-o să fac, nu știu încotro o să mă îndrept! Sigur e că pe aici n-o să mă mai vedeți niciodată!

Era în pragul ușii și, spunînd acestea, își plimbă privirea în jur și se uită cu duioșie și tristețe la ținutul său, pe care nu-l mai văzuse de atîta vreme în revărsatul zorilor.

Prietenul îi spuse, așa cum se obișnuiește, să nu-și piardă nădejdea, îl rugă să primească ceva merinde, îl însoți o bucată de drum, apoi se despărți de el, urîndu-i toate cele bune.

Renzo o porni la drum fără să se grăbească, cu gînd să ajungă în împrejurimile Milanului spre seară, ca să intre în oraș a doua zi de dimineață și să-și înceapă de îndată cercetările. Călătoria se petrecu fără incidente și fără nimic în stare să-i distragă gîndurile de la preocupările lui, în afară de mizeria și jalea obișnuite, pe care le întîlnea pretutindeni. Ca și în ajun, se opri într-o pădurice cînd socoti că a venit vremea să înbuce ceva și să se odihnească. Trecînd prin Monza, prin dreptul unei prăvălii deschise, unde se găsea pîine de vînzare, cumpără două pîini, ca să nu rămînă fără hrană la el, pentru orice eventualitate. Brutarul nu-l lăsă să intre, ci-i întinse pe o lopată o strachină cu apă și oțet, spunîndu-i să arunce în ea banii, ceea ce și făcu, apoi, cu un fel de clește, îi întinse una după alta cele două pîini, pe care Renzo le băgă în buzunar.

Spre seară ajunse la Greco, fără să știe că se chema așa. Bizuindu-se însă pe faptul că-și mai amintea oarecum de locurile acestea, pe care le mai văzuse în altă călătorie, și înțelegînd după drumul făcut de la Monza că nu era departe de oraș, părăsi șoseaua și o porni spre cîmpuri, în căutarea unei colibe unde să-și petreacă noaptea, căci nu voia să se mai încurce cu hanurile. Găsi chiar ceva mai bun decît căuta, căci descoperi o deschizătură în gardul viu care înconjura ograda unei ferme, și intră. Nu era nimeni. Văzu într-un colț un șopron mare, sub care erau îngrămădite căpițe de fîn și o scară sprijinită de șopron.

Se uită de jur împrejur, apoi, liniștit, urcă scara, la noroc; își făcu un culcuș, se culcă și adormi numaidecît, ca să se trezească abia în zori. De cum se sculă, se tîrî pînă la capătul acelui mare pat, scoase capul afară și, nemaivăzînd pe nimeni, coborî pe unde se urcase, ieși pe unde intrase și o porni pe cărarea ce i se deschise înainte, luîndu-și drept călăuză domul și, după un drum scurt, ajunse sub zidurile Milanului, între Poarta Orientală și Poarta Nouă.

CAPITOLUL XXXIV

În privința modului de a pătrunde în oraș, Renzo auzise că erau date ordine foarte severe ca nimeni să nu fie lăsat să intre fără buletin de sănătate, dar că oricine putea să intre cu ușurință dacă știa să se descurce și să folosească momentul prielnic. Și de fapt chiar așa era. Lăsînd la o parte cauzele speciale care făceau atît de grea executarea severă a acestor ordine, Milanul se găsea acum în asemenea situație, încît conducătorii se întrebau la ce-ar mai folosi măsurile de pază și de ce anume s-ar mai putea feri, căci cel ce intra putea mai curînd să pară nepăsător de propria lui sănătate decît primejdios pentru sănătatea locuitorilor.

Ținînd seama de aceste informații, Renzo plănuise să intre prin cea dintîi poartă care i-o ieși în cale, iar dacă ar întîlni o piedică, să meargă pe lîngă zid pînă cînd va găsi o altă poartă, pe unde s-ar putea intra mai ușor, căci Dumnezeu știe cîte porți își închipuia el că trebuie să fi avut orașul! Așadar, de cum ajunse sub ziduri, se opri să privească în jur, ca omul care, neștiind în ce parte s-o apuce, stă și așteaptă, căutînd vreun semn, cît de mic, după care să găsească drumul.

Dar la dreapta și la stînga nu se zăreau decît două străzi întortocheate, iar în față, zidul împrejmuitor, și nicăieri nu era nici urmă de viață. Numai de pe înălțimea unei întăriturî se ridica un nor gros de fum negru, care se înălța și se învolbura, împrăștiindu-se și destrămîndu-se în atmosfera neclintită și cenușie.

Erau hainele, așternuturile și alte lucruri infectate care ardeau, și asemenea jalnice focuri se vedeau necontenit nu numai aici, ci în multe locuri de-a lungul zidului.

Vremea era închisă, aerul apăsător, cerul acoperit peste tot de nori sau mai curînd de o ceață deasă și înțepenită, care ascundea soarele, fără să lase vreo speranță de ploaie. De jur împrejur, cîmpia era în parte necultivată și în întregime uscată, verdeața arsă, și nici o picătură de rouă nu se zărea pe frunzele uscate, care tremurau. În afară de asta, singurătatea și tăcerea, în preajma unui oraș așa de mare, nelinișteau sufletul amărît al lui Renzo, întunecîndu-i și mai mult gîndurile.

După ce se opri un timp locului, o luă la dreapta, la întîmplare, mergînd fără să știe spre Poarta Nouă, care, deși era foarte aproape, n-avea cum să se vadă din pricină că atunci se ascundea după un contrafort.

După cîțiva pași, începu să audă un clinchet de clopoței, care înceta și iarăși se auzea, la răstimpuri, apoi glasuri omenești. Înaintă și, cotind după contrafort, văzu o mică colibă de lemn, în pragul căreia era un soldat, rezemat în flintă, cu chipul obosit și nepăsător. În spatele colibei se afla o barieră, iar mai încolo, o poartă, adică două margini de zid cu o streașină pe deasupra, ca să apere de ploi porțile, larg deschise, ca și bariera. Dar chiar în fața locului de trecere se afla o tristă piedică, o targă pe care doi *monatti* așezau un biet nenorocit, pesemne ca să-l ducă după la spital. Era șeful de post al vămii, la care, cu cîteva clipe mai înainte, se descoperiseră semnele ciumei. Renzo se opri, așteptînd ca lucrurile să se sfîrșească. După ce plecă convoiul, văzînd că nu vine nimeni să lase bariera, socoti că momentul era prielnic și se îndreptă în grabă într-acolo, dar paznicul cu un ton aspru, strigă : „Hei !“ Renzo se opri din nou și, făcîndu-i cu ochiul, scoase din buzunar jumătate de ducat și i-o arătă. Paznicul, fie că fusese bolnav de ciumă, fie că se temea mai puțin de boală și prețuia mai mult ducații, îi făcu semn flăcăului să-i arunce moneda ; văzînd-o cum cade la picioarele lui, îi spuse în șoaptă : „Treci repede !“ Renzo nu așteptă să fie rugat a doua oară ; trecu bariera, ajunse la poartă și trecu, fără ca cineva să-l zărească, sau să-l bage în seamă. Totuși, după ce făcuse cam patruzeci de pași, auzi un alt : „Hei !“ strigat de un alt agent al vămilor. De data aceasta se pre-

făcu că nu-l aude și, fără să privească înapoi, grăbi pasul. „Hei !“ strigă din nou agentul, dar glasul său exprima mai mult enervarea decît hotărîrea de a se face ascultat și, văzînd că Renzo nu-l ascultă, ridică din umeri și se întoarse în baraca sa, ca un om ce ținea mai mult la viață decît la datoria lui, care-i cerea să se apropie prea mult de trecători ca să-i descoasă.

Strada pe care apucă Renzo mergea atunci, ca și astăzi, drept la canalul numit Naviglio și era mărginită de mărăcinișuri, de garduri, de grădini, de biserici, de mînăstiri și de cîteva case. La capătul acestei străzi și la jumătatea aceleia care merge de-a lungul canalului, se ridica o coloană cu o cruce în vîrf, numită Crucea sfîntului Eusebio. Degeaba se uita Renzo înainte, căutînd să zărească vreun chip omenesc, căci, în afară de crucea aceea, nu văzu pe nimeni. Cînd ajunse la răscrucea care taie drumul cam la jumătate și privi în toate părțile, zări, în sfîrșit, în dreapta, pe strada cu numele de *stradone* Santa Tereza, un tîrgoveț ce venea drept spre el. „În sfîrșit, un oreștin !“ își spuse în sine și-o porni în grabă spre el, cu gîndul să-l întrebe pe unde s-o apuce. Acesta văzuse și el pe străinul ce se apropia și începu să-l sfredelească de departe, cu o privire bănuitoare, care se înăspri și mai tare cînd bagă de seamă că, în loc să-și vadă de drum, străinul se îndrepta spre el. Cînd tîrgovețul se apropie, Renzo își scoase pălăria, ca orice muntean plin de respect, și, ținînd-o în mîna stîngă, în vreme ce cu cealaltă o netezea, se îndreptă spre necunoscut. Dar acesta, căscînd ochii mari, făcu un pas înapoi, ridică un baston noduros și, îndreptîndu-i vîrful de fier spre Renzo, strigă :

— Pleacă ! Pleacă ! Pleacă !

— Oho ! strigă la rîndul lui tînărul și-și puse pălăria în cap, neavînd nici o poftă, cum spunea după aceea, povestind întîmplarea, să se ia la ceartă tocmai atunci.

Întoarse spatele acelui drumeț ciudat și-și văzu de drum.

Tîrgovețul își văzu și el de drumul lui, tremurînd tot și întorcîndu-se mereu, să se uite în urmă. Cînd ajunse acasă, povesti că un „ungător“ îi ațînuse calea cu un aer

liniștit și prefăcut, cu o înfățișare de infam impostor și cu o cutie de unsoare sau un cornet de prafuri (nu știa precis care din două) în mîna ascunsă în fundul pălăriei. Și l-ar fi păcălit dacă n-ar fi știut să-l țină la distanță. „Dacă s-ar mai fi apropiat cu un pas, adăugă el, l-aș fi doborît înainte ca blestematul să aibă timpul să-mi vină de hac! Din nefericire, ne aflam într-un loc atît de singuratic, căci dacă eram în centrul Milanului, aș fi strigat lumea, să mă ajute să pun mîna pe el! Fără îndoială că i-am fi găsit scîrboșeniile acelea nelegiuite în pălărie... Dar acolo, singur cu el, a trebuit să mă mulțumesc să-l sperii, fără să-mi pun pielea în primejdie sau să-mi atrag vreo nenorocire, căci prafurile se aruncă cît ai bate din palme, și oamenii aceștia au o îndemînare nemaipomenită! Unde mai pui că mai au și pe diavol de partea lor! Acum trebuie să fie prin Milano, și cine știe ce prăpăd o fi făcînd..." Cît a trăit omul acela, și a trăit destul de mult, de fiecare dată cînd se vorbea despre „ungători", își povestea întîmplarea, adăugînd: „Cei ce susțin că lucrurile acestea n-au fost adevărate să nu vină să-mi spună mie, pentru că eu le-am văzut cu ochii mei!"

Fără să-i treacă prin minte că scăpase dintr-o mare primejdie, și mai mult înfuriat decît speriat, Renzo se gîndea, mergînd, la ciudata întîmplare, întrebîndu-se cam ce gîndise tîrgoveţul despre el; dar faptul i se păru atît de ciudat, încît trase concluzia în sinea sa că omul acela trebuie să fi fost pe jumătate nebun. „Am început-o rău, gîndea el, s-ar zice că în Milano steaua mea nu mă ajută. Cînd e să intru, totul merge strună, dar apoi, cînd ajung în oraș, neplăcerile curg din toate părțile. În sfîrșit, dacă... cu ajutorul lui Dumnezeu... dacă o găsesc... dacă voi izbuti să o găsesc... toate celelalte nu vor mai însemna nimic!"

Cînd ajunse la pod, o luă fără șovăire la stînga pe strada San Marco, socotind pe bună dreptate că astfel va ajunge drept în mijlocul orașului. Mergînd, se uita în toate părțile, doar-doar va zări o făptură omenească, dar nu văzu altceva decît un cadavru în descompunere aruncat într-un șanț ce despărțea cele cîteva case (care

pe atunci erau și mai puține). După cîțiva pași auzi pe cineva strigînd : „Hei, omule !“ și privind înspre partea de unde venea strigătul, văzu în apropiere, în pridvorul unei căsuțe izolate, o biată femeie cu o droaie de copii în jur, care, continuînd să strige, îi făcea semn cu mîna, să se apropie. O porni în goană spre ea, și cînd ajunse în apropierea ei :

— Tinere, îi zise femeia, pentru odihna morților tăi, ai bunătatea și mergi de spune comisarului c-am fost uitați aici. Ne-au închis în casă ca bănuiți de ciumă, fiindcă bietul meu bărbat a murit. Au bătut ușa în cuie, după cum vezi, și de ieri dimineață n-a mai venit nimeni să ne aducă de mîncare. Au trecut multe ceasuri de cînd stau la pîndă, dar n-am zărit nici un suflet de om să-mi poată face acest bine, și bieții copii nevinovați mor de foame...

— De foame ? strigă Renzo, și băgînd mîinile în buzunare : Iată, iată ! zise el, scoțînd cele două pîini. Lăsați ceva jos, ca să vi le pot da.

— Dumnezeu să te răsplătească, omule ! Așteaptă o clipă, zise femeia și se duse să caute un coș și o funie de care să-l lege.

Renzo își aminti atunci de pîinile pe care le găsise lîngă cruce cînd intrase în Milano prima dată și-și zise : „Iată, le dau înapoi, și e chiar mai bine decît dacă le-aș fi înapoiat stăpînului adevărat, pentru că aceasta e cu adevărat o milostenie“.

— Cît despre comisarul de care vorbești, mătușico, zise apoi punînd pîinile în coș, nu te pot ajuta, fiindcă, drept să-ți spun, sînt străin și nu cunosc orașul. Totuși, dacă întîlnesc vreun om bun și milostiv, cu care să pot sta de vorbă, îi voi spune lui.

Femeia îl rugă să nu uite și îi spuse numele străzii, ca să știe să-l spună la rîndul lui.

— Dar și dumneata, spuse Renzo, cred că ai putea să-mi faci un bine, dacă nu te supăr prea mult. Caut casa unor nobili, a unor mari seniori din Milano, casa ***. Ai putea să-mi spui unde se găsește ?

— Știu că există o familie cu numele ăsta, răspunse femeia, dar unde se găsește n-aș ști să-ți spun. Dacă

mergi drept înainte, vei găsi pe cineva care te va îndruma. Și nu uita atunci să-i spui și despre noi...

— Fii fără grijă! răspunse Renzo și o porni mai departe.

Cu fiecare pas simțea cum crește și se apropie tot mai mult un zgomot pe care îl auzise și cînd stătea de vorbă cu femeia: un huruit de roți, un tropot de cai, clinchete de clopoței și, din cînd în cînd, niște pocnete de bici, însoțite de urlete. Privea înainte, dar nu se zărea nimic. Cînd ajunse la capătul străzii și se îndreptă spre Piața San Marco, primul lucru ce-i sări în ochi fură două bîrne, cu o frînghie și cu niște scripete, în care recunoscu îndată (era ceva obișnuit în acele timpuri) groaznica mașină de tortură. În Milano se afla cîte o asemenea mașinărie nu numai în acel loc, ci în toate pieţele și străzile mai largi, pentru ca deputații fiecărui cartier, împuterniciți în această privință cu toate drepturile cele mai arbitrare, să trimită numaidecît la cazne pe oricine socoteau vinovat, de pildă pe locuitorii sechestrați care ieșiseră din casă, slujbașii care nu-și îndeplineau datoria, sau oricine altcineva. Era unul dintre lucrurile brutale și fără rost, de care, în vremea aceea, și mai cu seamă în asemenea momente, se făcea atîta abuz.

În timp ce Renzo privea la instrumentul de tortură, întrebîndu-se de ce îl așezaseră tocmai acolo, auzi apropiindu-se tot mai mult zgomotul, și iată că văzu apărînd, de după colțul bisericii, un om care suna dintr-un clopoțel; era un *apparitore*, și în urma lui se iviră doi cai, care lungindu-și gîturile și trăgînd din răsputeri, înaintau cu greu, trăgînd o căruță încărcată cu morți, apoi încă una, și încă una, și în urma acesteia încă una, iar din loc în loc, pe lîngă căruțe, se vedeau mergînd *monatti*, îndemnînd caii cu biciul, cu bățul și cu ocări. Cadavrele erau în cea mai mare parte despuiate sau acoperite cu cîteva zdrențe, amestecate, îngrămădite unele peste altele, ca niște șerpi care se zvîrcolesc la căldură primăvara; căci, la fiecare clătinare, la fiecare hurducătură, se vedea grămada de leșuri tremurînd și schimbîndu-și cumplit înfățișarea: capete atîrnînd, plete feciorelnice revărsîndu-se, brațe spînzurînd și bălăbănind peste roți, dovedind

privirilor înspăimîntate că o asemenea priveliște poate deveni și mai dureroasă, și mai hidoasă.

Tînărul se opri în marginea pieței, aproape de parapetul canalului și se ruga pentru morții aceștia necunoscuți.

Un gînd groaznic îi fulgeră prin minte : poate că aici, amestecată cu ei... aici, dedesubt... „Ah ! Dumnezeule ! Fă să nu fie astfel ! Ajută-mă să nu mă mai gîndesc la asemenea lucru !"

După ce convoiul funerar trecu, Renzo porni din nou la drum, străbătu piața, luînd-o de-a lungul canalului spre stînga, fără altă pricină decît că acel convoi o luase în partea cealaltă. Abia făcu vreo patru pași între colțul bisericii și canal, cînd zări în dreapta podul Marcellino. O luă într-acolo și ajunse în Borgo Nuovo. Și tot privind înainte, cu gîndul să găsească pe cineva care să-l îndrume, zări în celălalt capăt al străzii un preot în surtuc, cu un toiag în mînă, în fața unei uși întredeschise, cu capul plecat și cu urechea lipită de deschizătura ușii, iar după cîtăva vreme îl zări ridicînd mîna, pentru binecuvîntare. Socoti, pe bună dreptate, că preotul terminase de spovedit pe cineva și-și zise în sine : „Acesta a omul de care am nevoie ! Dacă un preot, atunci cînd îndeplinește datoria, nu arată puțină milă, puțină bunătate și iubire, înseamnă că nu mai există pe lume iubire și milă !"

Între timp preotul se depărtase de ușă și se îndrepta înspre Renzo, mergînd cu multă grijă prin mijlocul străzii. Cînd ajunse lîngă el, Renzo își scoase pălăria și oprindu-se, îi dete a înțelege că vrea să se apropie mai mult de el. Preotul se opri și el, gata să-l asculte, întinzînd totuși bastonul înainte ca și cînd ar fi vrut să-și facă o pavăză. Renzo întrebă ceea ce dorea să afle, și preotul îi răspunse îndată, spunîndu-i nu numai numele străzii unde se afla casa, dar văzînd că bietul băiat avea atîta nevoie, îi dădu și îndrumări, arătîndu-i cînd s-o ia la stînga, cînd la dreapta, după oruci și biserici, și indicîndu-i cele șase sau opt străzi ce avea de străbătut pînă la locul cu pricina.

— Dumnezeu să vă dea sănătate în aceste vremi și întotdeauna ! spuse Renzo, în timp ce preotul se pregătea să plece. Mai am o rugăminte, părinte, și-i vorbi despre sărmana femeie uitată.

Bunul preot îi mulțumi pentru că-i dădea prilej să facă o faptă bună atît de necesară și plecă, spunîndu-i că se duce să dea de veste celor în drept. Renzo o porni și el la drum, încercînd să-și întipărească în minte îndrumările primite, pentru a nu mai fi silit să ceară din nou lămuriri la fiecare colț de stradă. Dar nu vă puteți închipui cît de greu îi venea, nu atît din pricină că drumul era așa de întoartocheat, cît din pricină că o nouă tulburare pusese stăpînire pe sufletul lui. Numele străzii și indicațiile asupra drumului îl zăpăciseră cu totul. Aceasta era lămurirea pe care o dorise, de care întrebase și de care nu s-ar fi putut lipsi : nu aflase nimic altceva care să îndreptățească vreo presimțire funestă, dar, ce vreți ? gîndul că va ajunge în curînd la țintă și va ieși din această cumplită nesiguranță, că va auzi spunîndu-i-se : „Trăiește !“, sau poate : „A murit“... gîndul acesta îl tulbură într-atîta, încît în clipa aceea ar fi vrut mai curînd să se găsească în cea mai profundă necunoaștere, sau să fie la începutul acestei călătorii, care se apropia de sfîrșit. Se încordă totuși din toate puterile și-și spuse : „Ei, dacă încep cu copilăriile de pe acum, în ce fel o s-o mai scot la capăt ?“ Așa că, liniștindu-se cum putu, își continuă mai departe drumul prin oraș.

Ce mai oraș ! Cîtă deosebire între starea de acum și ceea ce văzuse cu un an înainte, pe vremea foametei !... Trebuia să străbată una din părțile cele mai pustiite și mai jalnice : încrucișarea de străzi — care se numea *carrobia* — de la Poarta Nouă. (Pe atunci era acolo o cruce în mijloc, iar în față, alături de locul unde se găsește astăzi San Francesco di Paola, se afla o mică biserică, cu hramul sfintei Anastasia.) Atît de puternică fusese prin acele locuri furia molimei, și atît de cumplit mirosul cadavrelor lăsate să putrezească, încît puținii supraviețuitori fuseseră siliți să se mute ; astfel că, la tristețea pe care o pricinuia acest aspect de singurătate și părăsire, se adăugau și groaza și dezgustul urmelor și resturi-

lor lăsate de cei ce locuiseră mai înainte aici. Renzo grăbi pusul și-și făcu curaj, spunîndu-și că ținta nu poate fi atît de apropiată și nădăjduind că, înainte de a ajunge, scena se va schimba măcar în parte ; și într-adevăr, nu după mult timp, ajunse într-o altă parte a orașului, locuită de oameni. Dar ce mai oraș era și acela, și ce mai oameni ! Ușile, pretutindeni, zăvorîte, de teamă sau de neîncredere, iar cele deschise stăteau date de perete din pricină că acele case erau nelocuite sau pustiite. Altele aveau porțile bătute în cuie și sigilate, fiindcă în ele se aflau morți sau bolnavi de ciumă, și, în sfîrșit, altele erau însemnate cu o cruce făcută cu cărbune, semn pentru *monatti* că ocolo sînt morți care trebuiau ridicați. Asemenea măsuri erau luate însă la întîmplare, după toanele vreunui comisar al Tribunalului sănătății sau unui alt funcționar, care, trecînd întîmplător, voise să îndeplinească ordinele, ori să-i facă un rău cuiva. Pretutindeni se zăreau zdrențe, fețe pline cu puroi, maldăre de paie infectate, sau așternuturi aruncate pe ferestre ; uneori se vedeau chiar și trupuri de oameni morți subit în stradă și tîrîți acolo pînă ce va trece o căruță să-i ridice, sau căzuți chiar din căruțe, ori aruncați de sus, de la vreun etaj, într-atît grozăvia și furia dezastrului sălbăticise sufletele și făcuse pe oameni să uite orice sentiment de milă și de respect. Pretutindeni încetase orice forfotă în prăvălii, orice huruit de trăsuri, orice strigăt de vînzători, orice murmur de glasuri, și acea tăcere de moarte era întreruptă, rareori, numai de zgomotul carelor funebre, de vaietele celor săraci, de gemetele bolnavilor, de urletele celor înspăimîntați sau de strigătele *monatti*-lor. În revărsatul zorilor, la amiază și seara, clopotele domului vesteau începerea rugăciunilor, prescrise de arhiepiscop. La chemarea aceasta răspundeau clopotele de la celelalte biserici, și atunci puteai vedea oamenii ieșind la ferestre ca să se roage în comun, puteai auzi un murmur de glasuri și gemete, care lăsau să se ghicească, pretutindeni, o tristețe amestecată totuși cu un fel de mîngîiere.

Muriseră oproape două treimi din locuitori ; o bună parte din cei ce mai supraviețuiseră plecaseră, ori erau

bolnavi ; numărul străinilor fusese redus aproape la zero, iar printre rarii trecători zăriți pe străzi n-ai fi putut, oricît ai fi căutat, să întîlnești nici unul a cărui înfățișare ciudată să nu arate că o cumplită schimbare se petrecuse aici. Oamenii cei mai de seamă umblau fără manta sau fără pelerină, veșmînt de nelipsit pe atunci în îmbrăcămintea civilă ; preoții erau fără sutane, și chiar călugării umblau în surtuc. Se renunțase, într-un cuvînt, la orice haină care ar fi putut flutura și atinge vreun lucru (fapt de care se temeau cumplit) sau să dea prilej „ungătorilor" să-și înfăptuiască ticăloșiile. În afară de grija aceasta de a purta haine cît mai strîmte și mai puține, înfățișarea tuturor era neîngrijită și sălbăticită : cei ce purtau barbă o aveau lungă și încîlcită, cei ce obișnuiau să se radă își lăsaseră barba să crească ; toți aveau părul lung și în neorînduială nu numai din cauza nepăsării, pricinuită de o lungă amărăciune, dar și din cauză că bărbierii erau suspectați de cînd unul dintre ei, pe nume Giangiacomo Mora, fusese prins și condamnat ca un faimos „ungător" ; la numele acesta s-a asociat multă vreme o celebritate locală infamantă [1], deși ar fi meritat să aibă o celebritate, veșnică și pretutindeni recunoscută, de martir. Cei mai mulți țineau în mînă un baston, sau un pistol, ca să poată speria pe oricine ar fi încercat să se apropie prea mult, iar în cealaltă mînă, pastile mirositoare, sau bile de metal ori de lemn găurite, în care erau bureți îmbibați cu oțet medicinal, pe care le duceau mereu la nas, sau le țineau necontenit lipite de nări. Unii își atîrnau de gît o sticluță cu argint-viu, încredințați că avea proprietatea să absoarbă și să rețină orice miasmă pestilențială, și aveau grijă să împrospăteze conținutul la cîteva zile. Gentilomii nu numai că treceau

---

[1] Printre cei care au căzut victimă prejudecății „ungerilor" se numără și Giangiacomo Mora, despre al cărui sfîrșit tragic povestește Manzoni în a sa *Istorie a columnei infame*. Casa lui a fost dărîmată, iar pe locul acela s-a ridicat un monument (o „columnă infamă"), purtînd inscripția : *Procul, binc, procul, ergo boni cives, ne vos infelix, infame solum commaculet* (Depărtați-vă de aici, depărtați-vă, buni cetățeni, pentru ca nu cumva pămîntul acesta nefericit și blestemat să vă contamineze) (traducere liberă din latina originalului).

pe străzi fără suita obișnuită, dar puteau fi văzuți chiar cu coșul sub braț, mergînd după cumpărăturile de trebuință pentru hrană. Cînd, din întîmplare, se întîlneau doi prieteni pe stradă, se salutau de departe, prin semne și pe tăcute. Fiecare se străduia să se ferească de lucrurile dezgustătoare și infectate de ciumă, care se găseau răspîndite sau strînse în grămezi pretutindeni, pe toate străzile. Fiecare încerca să meargă numai prin mijlocul străzii, de teama acestor murdării, sau ca nu cumva cine știe ce povară, mai funestă, să se prăbușească de la ferestre peste ei, de teama prafurilor otrăvitoare, despre care se spunea că sînt aruncate de sus, de la ferestre, asupra trecătorilor, sau, în sfîrșit, de teama că zidurile ar putea fi unse. Astfel, ignoranța, cutezătoare sau plină de o prudență fără rost, adăuga neliniște peste neliniște și pricinuia spaime închipuite, după ce nu îngăduise să se ia la început prevederile înțelepte și salvatoare. Așadar, oamenii sănătoși și cei înstăriți ofereau singura priveliște mai puțin hidoasă și mai puțin regretabilă care se putea vedea de aceea, după atîta mizerie cîtă am arătat și avînd în vedere și grozăviile în mijlocul cărora va trebui să-i călăuzim pe cititor, nu vom mai zăbovi să mai descriem și înfățișarea ciumaților, care se tîrau sau zăceau în stradă, a cerșetorilor, a copiilor și a femeilor. Priveliștea aceasta era atît de cumplită, încît privitorii simțeau un fel de tristă ușurare la gîndul care oamenilor de mai tîrziu și urmașilor avea să li se pară o culme a nenorocirilor, vreau să spun la gîndul că cei ce mai rămăseseră în viață erau destul de puțini la număr.

Trecînd printre asemenea grozăvii, Renzo făcuse o bună bucată de drum, cînd, aflîndu-se la distanță destul de mare de o stradă pe unde trebuia să cotească, auzi un zgomot nedeslușit, din care se distingea totuși oribilul sunet de clopoței.

Ajuns la colțul străzii, una dintre cele mai largi, văzu patru căruțe oprite în mijloc, și era o forfotă care te făcea să te gîndești la o piață de grîne, unde se văd mișunînd oameni care încarcă și descarcă necontenit ; numeroși *monatti* intrau în case, iar alții, tot atît de numeroși, ieșeau cu poveri în spate, punîndu-le unele peste

altele în căruțe. O parte dintre ei erau îmbrăcați în uniforma roșie, unii nu aveau acest semn distinctiv, iar alții, destul de mulți, aveau un alt soi de semn de distincție, unul groaznic : penaje și ciucuri de diferite culori, cu care ticăloșii aceia se împodobeau ca de sărbătoare, în mijlocul durerii generale. În timpul acesta, de la cîte o fereastră răsunau glasuri sinistre :

— Hei, *monatti*, veniți aici !

Glasuri și mai sinistre se ridicau din mijlocul acelei jalnice învălmășeli, spunînd :

— Numaidecît ! Numaidecît !

Sau se auzeau glasurile vecinilor, care cereau dușmănos *monatti*-lor să se grăbească, pe cînd aceștia le răspundeau cu înjurături.

Intrînd pe strada aceea, Renzo iuți pasul și, tot căutînd să nu privească la piedicile care i se iveau în cale, decît doar cît îi era necesar ca să se ferească de ele, ochii îi întîlniră o priveliște care îi trezi mila într-o și mai mare măsură, o milă ce-i frînse inima și-l sili să privească ; astfel rămase locului, aproape fără voie.

Coborînd de pe pragul unei case, venea spre convoi o femeie, a cărei înfățișare vădea o tinerețe nu prea mare, dar nu trecută încă ; pe chipul ei se deslușea o frumusețe nu ofilită, ci numai umbrită și obosită de o suferință fără margini, de o durere nespusă : acea frumusețe plină de gingășie și de măreție care strălucește în sîngele lombard. Mersul îi era ostenit, dar nu greoi ; ochii nu mai vărsau lacrimi, dar păstrau urmele celor ce curseseră ; în toată durerea femeii era ceva împăcat și adînc, care dezvăluia un suflet conștient de nenorocirea lui și pregătit să mai sufere. Dar nu numai chipul ei, în mijlocul atîtor nenorociri, era cel care trezea cu asemenea putere mila, acest sentiment atît de obosit și de amorțit în inimile oamenilor. Ținea în brațe o fetiță cam de nouă ani, moartă, dar îmbrăcată cu grijă, cu părul pieptănat cu cărare la mijloc, cu o rochie albă și imaculată, ca și cum mîinile care-au îmbrăcat-o o pregătiseră pentru o sărbătoare așteptată de mult. N-o ținea culcată, ci dreaptă, așezată pe brațul ei, cu pieptul lipit de sînul ei, ca și cum ar fi fost vie ; numai o mînuță, albă ca ceara, atîrna

într-o parte, cu o gravitate neînsufleţită, şi capul se odihnea pe umărul mamei într-o nemişcare mai adîncă decît a somnului. Am spus al mamei fiindcă, dacă asemănarea dintre cele două chipuri n-ar fi fost o dovadă îndestulătoare, lucrul acesta s-ar fi vădit prin durerea zugrăvită pe singurul chip care mai putea exprima un sentiment.

Un *monatto* murdar se apropie să ia copila din braţele mamei, cu un fel de respect neobişnuit şi cu o şovăială involuntară. Dar mama, dîndu-se înapoi, fără ca totuşi să arate mînie sau dispreţ spuse :

— Nu, n-o atinge decomadată, vreau s-o aşez eu singură în căruţă. Ia banii ăştia ! Şi după ce rosti aceste cuvinte, desfăcu mîna şi îi arătă o pungă, pe care o lăsă să cadă în mîna întinsă a slujbaşului. Mai adăugă : Făgăduieşte-mi că n-ai să te atingi de nimic de pe ea şi n-ai să îngădui nimănui s-o facă, ci o vei înmormînta aşa cum arată.

Omul duse mîna la inimă, şi apoi, cu grabă, aproape slugarnic, mai mult datorită noului sentiment de care era cuprins decît din pricina neaşteptatei recompense, se sili să facă puţin loc în căruţă pentru mica moartă. Sărutînd-o pe frunte, mama o aşează ca pe un pătuc, îi potrivi locul, întinse peste ea un văl alb şi spuse aceste cuvinte :

— Adio, Cecilia.! Odihneşte-te în pace ! Astă-seară vom veni şi noi, ca să fim împreună veşnic. Roagă-te pentru noi, căci eu mă voi ruga pentru tine şi pentru ceilalţi. Apoi, întorcîndu-se din nou spre *monatto*, îi spuse : Cînd vei trece din nou spre seară, vei urca, să mă iei şi pe mine, şi nu voi fi singură...

După ce spuse aceste cuvinte, intră în casă şi, o clipă după aceea, apăru la fereastră, ţinînd în braţe o altă copilă, mai micuţă, vie, dar cu aceleaşi semne de moarte pe faţă. Rămase să privească sărăcăcioasele funeralii ale fetiţei celei mari, pînă ce căruţa se pierdu din vedere, apoi dispăru şi ea. Ce-ar fi putut face decît să aşeze în pat copilaşul ce-i mai rămăsese şi să se întindă alături, ca să moară împreună, ca o floare frumoasă şi strălu-

citoare care cade o dată cu mugurul încă plăpînd, cînd trece coasa ce taie deopotrivă toate ierburile cîmpurilor ?

— Doamne-Dumnezeule ! strigă Renzo. Fie-ţi milă de ea, cheam-o la tine cu bietul ei copil, au suferit destul, au suferit prea mult !

Venindu-şi în fire şi din acea emoţie extraordinară, pe cînd încerca să-şi aducă aminte drumul ce-l avea de străbătut şi dacă la prima stradă trebuia să cotească şi s-o ia la dreapta sau la stînga, auzi apropiindu-se un alt fel de zgomot : un amestec de glasuri, de strigăte poruncitoare, de plînsete de femei, de suspine de copii. Înaintă, cu inima strînsă de o tristă şi întunecată aşteptare. Cînd ajunse la încrucişarea străzilor, văzu o mulţime de oameni care veneau spre el ; se opri să-i lase să treacă. Era o ceată de bolnavi duşi spre lazaret. Unii erau ţîrîţi cu forţa şi se împotriveau în zadar, strigînd, tot în zadar, că vor să moară în patul lor şi răspunzînd cu zadarnice blesteme la poruncile şi ocările *monatti*-lor, care-i duceau. Alţii mergeau însă în tăcere, fără să-şi arate suferinţa sau vreun alt sentiment, ca şi cum ar fi inconştienţi. Mai erau femei cu sugaci în braţe şi copii speriaţi mai mult de strigăte, de porunci şi de atîta îngrămădeală decît de gîndul nedesluşit al morţii şi care strigau cu putere să fie duşi lîngă mamele lor, în braţele lor proteguitoare şi la casele lor. Şi, vai, poate că mamele pe care credeau că le lăsaseră dormind în paturile lor, se prăbuşiseră lovite pe neaşteptate de ciumă şi zăceau fără cunoştinţă, aşteptînd să fie duse într-o căruţă la lazaret, sau drept la groapă, dacă acea căruţă întîrzia să vină. Poate că mama — ceea ce era o nenorocire vrednică de lacrimi şi mai amare — copleşită de propriile ei suferinţe, uitase de toate, chiar şi de copil, şi nu mai avea decît un singur gînd : să moară în pace. În această cumplită învălmăşeală se mai vedeau totuşi şi pilde de curaj şi devotament : taţi, mame, fraţi, fii, soţii care sprijineau pe cei dragi şi-i întovărăşeau cu vorbe de îmbărbătare, nu numai oameni maturi, ci şi băieţi şi fetiţe, copii care-i însoţeau pe fraţii mai mici şi-i mîngîiau cu bunul-simţ şi înţelepciunea oamenilor mari, îndemnîndu-i să fie as-

cultători și încredințîndu-i că erau duși într-un loc unde vor fi îngrijiți, ca să se poată însănătoși.

Pe lîngă tristețea și duioșia pe care această priveliște i le trezeau în suflet, mai era ceva ce-l mișcă și mai puternic și îl neliniștea și mai mult pe călătorul nostru. Casa spre care se îndrepta trebuia să fie în apropiere, și poate că în această mulțime...

Dar după ce trecu ceata bolnavilor și se risipi și această îndoială, se îndreptă spre un *monatto,* care rămăsese în urmă, și întrebă de strada și casa lui *don* Ferrante.

— Ia mai du-te la dracu, mitocane ! fu răspunsul ce-l primi.

Socoti că era mai bine să nu-i răspundă cum merita, dar zări la doi pași un comisar mai blajin la chip, mergînd în urma convoiului, și îi puse și acestuia întrebarea. Comisarul, arătîndu-i cu bastonul spre partea de unde venise, îi spuse :

— Prima stradă la dreapta, ultima casă mare pe stînga.

Cu inima strînsă de o nouă și mare neliniște, tînărul o luă într-acolo. Ajuns în mijlocul străzii, recunoscu îndată casa, care se deosebea de celelalte, mai joase și mai mici ; se opri la poarta zăvorîtă, puse mîna pe ciocan și rămase cu el în mînă, ca și cum s-ar fi pregătit să tragă dintr-o urnă planeta în care era scrisă viața sau moartea lui. În cele din urmă, ridică ciocanul și lovi cu hotărîre.

După cîteva clipe, se deschise o fereastră, și o femeie scoase capul, să vadă cine era. Avea un chip bănuitor, care părea că întreabă : *„Monatti ?* Tîlharii ? Comisarii ? «Ungătorii» sau dracii ?“

— Doamnă, i se adresă Renzo cu glas șovăitor privind în sus, aici locuiește și slujește o tînără de la țară, pe nume Lucia ?

— Nu mai e aici ! răspunse femeia, pregătindu-se să închidă fereastra.

— O clipă, vă rog ! Nu mai e aici ! Dar unde e ?

— La lazaret ! apoi iar vru să închidă fereastra.

— O clipă, vă rog, pentru numele Domnului ! E bolnavă de ciumă ?

— Desigur ! Ți se pare ceva neobișnuit ? Acuma pleacă !

— Vai ! Bietul de mine ! Așteptați... era rău bolnavă ? De cît timp ?

Dar, între timp, fereastra fusese închisă.

— Doamnă, doamnă, încă un cuvînt ! Fie-vă milă ! Pentru sufletul morților dumneavoastră ! Nu vă cer nimic... Hei !

Dar parcă ar fi vorbit cu pereții.

Îndurerat de cele ce aflase și înfuriat de asemenea purtare, Renzo apucase din nou ciocanul și, rezemîndu-se de poartă, îl strîngea și îl învîrtea, îl ridica pentru a bate din nou, cu mai multă disperare, apoi rămînea cu el în aer. În această cumplită tulburare se întoarse să vadă dacă nu era cumva cineva pe acolo, vreun vecin, de la care să poată căpăta vreo deslușire mai precisă, cîteva indicii, cîteva lămuriri... Dar cea dintîi și singura făptură pe care o zări fu o altă femeie, ce se afla la o depărtare de aproape douăzeci de pași, aceasta, cu expresie ce exprima groaza, ura, enervarea și viclenia, cu ochii rătăciți, ce priveau spre el și dincolo de el, cu gura căscată ca pentru a striga, dar ținîndu-și parcă răsuflarea, cu brațele slăbănoage ridicate, întinzînd și strîngîndu-și degetele zbîrcite și uscate, ca niște gheare, ca și cum ar fi vrut parcă să apuce ceva, se vedea bine că voia să cheme lumea în ajutor, însă fără s-o observe cineva. Cînd privirile lor se întîlniră, femeia se făcu și mai slută și tresări, ca cineva prins asupra faptului.

— Ce dracu ?! începu Renzo, ridicîndu-și și dînsul mîinile spre femeie, dar aceasta, pierzînd speranța de a-l suprinde pe neașteptate, lăsă să-i scape țipătul pe care-l înăbușise atîta vreme :

— „Ungătorul" ! Săriți, săriți !... „Ungătorul" !

— Cine ? Eu ? Ah, vrăjitoare mincinoasă, taci din gură ! strigă Renzo, făcînd un salt spre ea, ca s-o înspăimînte și s-o facă să tacă. Dar își dădu seama că era mai bine să se gîndească la ce era de făcut.

La strigătul bătrînei, lumea năvăli din toate părți ; nu în aceeași măsură cum s-ar fi întîmplat cu trei luni în urmă într-o asemenea împrejurare, dar destul ca să

poate face orice împotriva unui singur om. În același timp, fereastra se deschise din nou, și aceeași femeie, care cu cîteva clipe înainte îl primise pe băiat cu atîta răceală, strigă și ea :

— Prindeți-l ! Prindeți-l ! Trebuie să fie unul dintre ticăloșii care umblă pe furiș să mînjească porțile oamenilor cumsecade ! Renzo nu mai stătu la gînduri : înțelese că era mai prudent și mai cuminte să scape din mîinile acestor oameni decît să le arate că era nevinovat ; se uită în jur, să vadă unde era mai puțină lume, și se năpusti într-acolo. Împinse cu o îmbrîncitură pe un om care-i stăvilea drumul, cu un pumn zdravăn în piept aruncă la opt sau zece pași pe altul care alerga spre el, și o porni în galop, cu pumnul ridicat amenințător, gata să pocnească pe oricine 'i-ar fi ieșit înainte. Strada era liberă în fața lui, dar în spate se auzeau tropotele urmăritorilor și strigătele lor cumplite :

— Prindeți-l ! Prindeți-l ! E „ungător" !

Renzo nu știa cînd aveau de gînd să înceteze urmărirea și nu vedea unde și-ar putea găsi scăparea. Mînia i se preschimbă deodată în furie, neliniștea în disperare, un văl i se așternu pe ochi, apucă repede cuțitul, îl trase afară, se opri brusc, se întoarse, cu înfățișarea cea mai sălbatică și cea mai crudă pe care o avusese vreodată, și cu brațul întins, învîrti în aer lama lucitoare, apoi strigă :

— Cine îndrăznește să înainteze, ticăloșilor ? Am să-l ung cu de-adevărat cu lama cuțitului !...

Dar observă, spre uimirea lui și cu nelămurită satisfacție, că cei ce-l prigoneau se opriseră deodată, ca și cum s-ar fi temut să mai înainteze, și că, urlînd necontenit, făceau tot felul de semne, parcă unor oameni care se aflau departe, în urma lui. Se întoarse iarăși și zări (căci tulburarea îl împiedicase să vadă pînă atunci) o căruță, ba chiar un șir lung de căruțe, pline de morți, cu însoțitorii obișnuiți, iar în urmă, la o oarecare distanță, o altă ceată de oameni, care ar fi vrut să se repeadă și ei asupra „ungătorului" și să-l prindă la mijloc, dar aceeași piedică îi oprea. Văzîndu-se astfel între două focuri, îi trecu prin minte că ceea ce-i îngrozea pe

urmăritori putea fi salvarea lui. Socoti că nu era momentul potrivit să facă pe mofturosul, băgă cuțitul în teacă, se trase la o parte și o porni în goană spre șirul de căruțe. Trecu de prima căruță și ochi în a doua un loc mai mare, gol. Își făcu vînt și, dintr-un salt, iată-l în căruță, proptindu-se pe picioarul drept, ținîndu-l pe stîngul în aer și ridicînd brațele.

— Bravo ! Bravo ! strigară în cor *monatti,* dintre care unii urmau alaiul pe jos, alții stăteau în căruțe, și alții, ca să spunem adevărul, ședeau pe cadavre, bînd dintr-o sticlă mare, care trecea din mînă în mînă. Bravo, strașnică lovitură !

— Dacă ai venit să ceri ocrotirea *monatti*-lor e ca și cum ai fi intrat într-o biserică, îi spuse unul din cei doi *monatti* din căruța unde se urcase.

La apropierea convoiului, cei mai mulți dintre urmăritori întoarseră spatele și se îndepărtară, urmînd totuși să strige :

— Prindeți-l ! E „ungător" !

Alții se retrăgeau mai încet, oprindu-se din cînd în cînd și făcînd gesturi amenințătoare spre Renzo, care le răspundea, din căruță, arătîndu-le pumnul.

— Ia lasă-mă pe mine, îi spuse un *monatto* și smulgînd de pe un cadavru o zdreanță urîtă, o înodă în grabă, apoi o apucă de un capăt, o ridică în văzduh, ca pe o praștie, și o arătă celor mai încăpățînați prefăcîndu-se că are de gînd să arunce zdreanța după ei. Și strigă : Vă arăt eu vouă, ticăloșilor !

Văzînd aceasta, toți urmăritorii o luară la fugă, îngroziți, iar Renzo nu mai zări decît spinările dușmanilor și călcîiele lor, care sfîrîiau.

Printre *monatti* se ridică un urlet de triumf, un hohot de rîs, un „uh !" prelungit, care-i însoți pe fugari.

— Ei, vezi că știm să ocrotim un om cumsecade ? îi spuse lui Renzo același *monatto.* Unul dintre noi. face mai mult decît o sută de fricoși din ăștia !

— Adevărat, pot spune că vă datorez viața, răspunse Renzo, și vă mulțumesc din toată inima !

— Pentru ce ? întrebă insul. Meriți din plin ! se vede că ești un tînăr cumsecade. Bine faci că-i ungi pe tică-

loșii ăștia, unge-i, omoară-i, căci nu prețuiesc nimic, în afară de cazul cînd sînt morți, că, drept răsplată pentru treaba pe care o facem, ne blestemă și ne spun că, atunci cînd se va sfîrși ciuma, ne vor spînzura pe toți ! Dar mor ei înainte de-a se sfîrși cu ciuma, și *monatti* vor rămîne singuri, să se bucure de victorie și să huzurească în Milano...

— Trăiască molima și moarte ticăloșilor ! strigă celălalt, și cu această frumoasă urare duse sticla la gură, cu amîndouă mîinile, și trase o duște, în ciuda hurducăturilor carului, apoi îi întinse sticla lui Renzo, spunîndu-i : Bea în sănătatea noastră !

— V-o doresc tuturor din toată inima ! zise Renzo, dar nu mi-e sete, n-am chef să beau în clipa asta...

— Ți-a fost tare teamă, pe cît mi se pare... spuse un *monatto*. După mutră, ești un pîrlit oarecare. Ar trebui să ai altă mutră dacă ai fi „ungător" !

— Ei, fiecare se descurcă cum poate, zise celălat.

— Dă-mi și mie sticla, spuse unul dintre cei ce mergeau pe jos, lîngă căruță. Vreau să trag și eu o duște, în sănătatea stăpînului ei, care se găsește în această frumoasă tovărășie... acolo, chiar acolo, dacă nu mă înșel, în căruța aceea frumoasă... Și, cu un rînjet hidos și drăcesc, arată spre căruța din fața celei unde se afla bietul Renzo. Apoi, luînd o înfățișare gravă, mai odioasă și mai crudă decît la început, făcu o plecăciune, adăugînd : îngăduiți, stăpîne, unui biet *monatto* să guste vin din pivnița domnieivoastre ? Vedeți și dumneavoastră, viața e grea... Noi sîntem aceia care v-am urcat în căruță, să vă ducem la plimbare... Și apoi știu că vinul vă face rău dumneavoastră, seniorilor. Noi, bieții *monatti*, avem stomacul sănătos.

În hohotele de rîs ale tovarășilor săi, luă sticla și o ridică în aer, dar înainte de a bea, se întoarse spre Renzo, îl privi țintă și-i spuse cu un fel de compătimire disprețuitoare :

— Pesemne că dracul cu care ai făcut legămînt e foarte tînăr, căci dacă nu eram noi să te ajutăm, frumos ajutor și-ar mai fi dat el ! Și în alte hohote de rîs, duse sticla la gură.

— Hei ! nouă nu ne lași ?

— Dar nouă ? strigară mai multe glasuri din căruța din față.

După ce bău după pofta inimii, ticălosul întinse cu amîndouă mîinile sticla tovarășilor săi, care la rîndul lor, și-o trecură din mînă în mînă, pînă la cel din urmă. Acesta o goli, o roti prin aer de vreo două ori și, cu putere, o aruncă în mijlocul uliței, strigînd :

— Trăiască ciuma !

După aceste vorbe, intonă cîntecul *monatti*-lor, și pe dată se alăturară și ceilalți formînd un cor uriaș.

Concertul acesta infernal, amestecat cu clinchetul clopoțeilor, cu scîrțîitul căruțelor și cu tropotul cailor, răsună în tăcerea străzilor și pătrundea în case, strîngînd de amărăciune inimile puținilor oameni ce mai locuiau în ele.

Dar cu cîte nu se împacă uneori bietul om ? Ce lucru nu poate face cu plăcere în anumite situații ? Primejdia îl făcuse pe Renzo să socotească posibilă tovărășia acestor morți și a acestor vii, iar cîntecul fu acum pentru urechile lui ca o muzică, aș putea spune aproape plăcută, căci îi da putința să scape de orice convorbire. Încă amețit și tulburat, mulțumi din adîncul inimii providenței că-l scăpase dintr-o primejdie atît de mare, fără să pățească nimic rău și fără să fi făcut nici el vreun rău, rugînd-o totodată să-l ajute acum să se poată elibera și de eliberatorii săi. De aceea sta la pîndă, privindu-i pe *monatti* și ulița, ca să prindă momentul cînd putea să se strecoare pe furiș din căruță, fără a le da prilejul să facă gălăgie sau vreo scenă, care să trezească bănuielile trecătorilor.

Deodată, la cotitura unei străzi, i se păru că recunoaște locurile ; privi cu luare-aminte și se încredință că așa era. Știți unde se afla ? Pe strada Porții Orientale, pe strada pe care venise încetișor și se întorsese în goană cu aproape douăzeci de luni în urmă. Îi trecu deodată prin minte că pe acolo putea ajunge de-a dreptul la lazaret, și faptul că se afla chiar în drumul lui, fără să-l fi căutat, fără să fi întrebat pe cineva i se păru un semn al providenței, o prevestire bună pentru viitor.

În aceeași clipă un comisar venea spre căruțe, strigînd spre *monatti* să se oprească și nu mai știu ce altceva. Convoiul se opri, și muzica se preschimbă într-o discuție zgomotoasă. Unul dintre *monatti,* care era în aceeași căruță cu Renzo, sări jos. Renzo îi spuse celuilalt :

— Mulțumesc pentru bunătatea ce-ați avut-o față de mine. Dumnezeu să vă răsplătească ! și sări în partea cealaltă.

— Du-te, du-te, „ungător" prostuț ! răspunse acesta. N-o să pustiești tu Milanul !

Din fericire nu era nimeni prin apropiere, să poată auzi. Convoiul se opri pe partea stîngă a drumului. Renzo o luă repede în cealaltă parte, strecurîndu-se pe lîngă zid spre pod, trecu peste el, apucă pe o stradă, recunoscu mînăstirea capucinilor și, în apropierea porții, zări colțul lazaretului. Intră pe poartă, și în fața ochilor i se desfășură priveliștea extraordinară a lazaretului, care nu mai era decît o amintire, o biată rămășiță, devenită însă o scenă largă, cumplită și de nedescris.

De-a lungul celor două laturi ce se înfățișau privirilor din unghiul acela era o forfotă neîncetată : se vedeau bolnavi aduși la lazaret în șiruri nesfîrșite, și alții șezînd sau zăcînd pe marginea șanțului care înconjura lazaretul fie din pricină că nu mai avuseseră putere să meargă mai departe, fie că ieșiseră din lazaret de disperare și nu mai fuseseră în stare să meargă mai departe. Alți bolnavi rătăceau singuratici, ca năuciți, și mulți dintre ei își ieșiseră cu adevărat din minți ; cîte unul povestea înfierbîntat halucinațiile sale unui nenorocit care zăcea doborît și el de boală, altul era cuprins de furii ; altul privea în toate părțile rîzînd, ca și cum ar fi luat parte la cine știe ce spectacol vesel. Dar proba cea mai ciudată și cea mai zgomotoasă de asemenea jalnică veselie o dădea un cîntec puternic și necontenit, despre care n-ai fi crezut că vine din mijlocul acelei mulțimi nenorocite, dar care se înălța peste toate celelalte glasuri ; unul din cîntecele populare de dragoste, vesele și glumețe, numite *villanelle.* Căutînd cu privirea în direcția de unde venea glasul, ca să descoperi cine putea fi atît de vesel într-un asemenea loc și în asemenea clipă, vedeai un

nenorocit stînd cuminte în fundul unei gropi și cîntînd din răsputeri, cu capul sus.

Renzo de-abia făcuse cîțiva pași spre partea de miazăzi a clădirii, cînd din mulțime se auzi un vuiet extraordinar și de departe răzbătură glasuri care strigau : „Păziți-vă ! Opriți-l !“ Flăcăul se ridică în vîrful picioarelor și zări un cal ce gonea mînat de un călăreț ciudat : un zănatic care, văzînd calul dezlegat și nepăzit lîngă o căruță, sărise pe el și, lovind animalul cu călcîiele și cu pumnii, îl mîna în goană nebună. *Monatti* îl urmăriră urlînd, pînă ce totul dispăru într-un nor de praf, ce se înalță spre depărtări.

Și așa, buimăcit și ostenit de vederea atîtor nenorociri, tînărul ajunse la poartă, în spatele căreia se afla adunată la un loc mai multă suferință decît îi fusese dat să vadă de-a lungul întregului drum pe care-l străbătuse. Se îndreptă spre poartă, intră pe sub boltă și rămase cîteva clipe nemișcat în prag.

CAPITOLUL XXXV

Închipuiască-și cititorul un lazaret în care se află șaisprezece mii de ciumați ! Un spațiu plin de barăci, de colibe, de căruțe, de oameni ; două galerii, la dreapta și la stînga, înțesate de bolnavi și de morți, zăcînd claie peste grămadă pe paie sau pe saci, și peste acest imens culcuș, un vuiet ca al valurilor mării. Pretutindeni, ducîndu-se și venind, oprindu-se, fugind, aplecîndu-se și ridicîndu-se, convalescenți, nebuni, infirmieri. Această priveliște se înfățișă dintr-o dată privirilor lui Renzo, care rămăsese o clipă copleșit și buimac.

Nu avem de gînd să descriem spectacolul în amănunțime, și credem că nici cititorul n-ar dori acest lucru, ci, urmărind doar pe tînărul nostru în drumul lui anevoios, ne vom opri unde se va opri și el, amintind din tot ce a văzut numai ceea ce e absolut necesar pentru a putea povesti ce a făcut și ce i s-a întîmplat.

Din locul unde se oprise și pînă la capela din mijlocul așezămîntului, iar de aici pînă la poarta din față, era un fel de cărare fără barăci și alte clădiri, și privind mai cu luare aminte, flăcăul observă o forfotă de căruțe ; se cărau boarfe ca să se facă loc. Apoi mai văzu capucini și alți slujbași care conduceau operația și alungau pe cine n-avea ce căuta acolo. Temîndu-se să nu fie dat afară și el, se strecură printre barăcile din partea dreaptă, spre care o pornise din întîmplare. De cum vedea că are loc să poată pune piciorul, înainta, furișîndu-se din colibă în colibă, vîrîndu-și capul în fiecare dintre ele, cercetînd paturile aflate în aer liber și examinînd chipurile abătute de suferință, schimonosite de spasme sau încremenite de moarte, să vadă dacă nu cumva o va găsi pe aceea pe care totuși se temea s-o găsească. Umblase destul de mult și repetase de mai multe ori acea

dureroasă cercetare fără să zărească vreo femeie, ceea ce-l făcu să-și închipuie că toate fuseseră adunate într-un loc aparte. Și într-adevăr ghicise. Dar unde era locul acela nu avea nici un indiciu și nu putea să-l descopere. Peste tot întîlnea numai oameni cu anumite însărcinări, foarte deosebiți, ca aspect, purtare și îmbrăcăminte, după cum deosebite și chiar opuse erau și scopurile care dădeau și unora, și celorlalți o trăie deopotrivă de mare ca să poată îndeplini asemenea sarcini ! Pe chipul unora nu se citea nici urmă de milă, pe al altora, o milă supraomenească. El însă nu îndrăzni să-i întrebe nici pe unii, nici pe alții, ca să nu intre în vreo încurcătură, și se hotărî să meargă într-una, pînă ce avea să dea de locul unde erau femeile. Și mergînd așa, nu înceta să cerceteze locul de jur împrejur ; din cînd în cînd era silit să-și întoarcă privirea întristată, fulgerată parcă de nenorocirea pe care o descoperea. Dar unde să și-o întoarcă, pe ce să și-o odihnească decît pe alte nenorociri ?

Pînă și aerul și cerul măreau, dacă mai era cu putință așa ceva, grozăvia acelei priveliști. Ceața se îndesise puțin cîte puțin și se adunase în nori groși care, întunecîndu-se din ce în ce mai mult, dădeau impresia unei înserări vestitoare de furtună, cu deosebirea că, pe cerul acesta întunecat și apăsător, se întrezărea, ca printr-un văl des, discul soarelui, palid, care răsfrîngea în jurul lui o lumină searbădă și slabă și o căldură moartă și apăsătoare. Din cînd în cînd, peste murmurul necontenit al mulțmii învălmășite, se auzea o răbufneală de tunet, adîncă, dar parcă întreruptă și nehotărîtă, și oricît de atent ai fi ascultat, tot n-ai fi putut să-ți dai seama din ce parte venea, sau ai fi luat-o drept un uruit îndepărtat de căruțe, care se opresc pe neașteptate. Pe cîmpul dimprejur nu se vedea mișcîndu-se nici o ramură de copac și nici o altă pasăre care să-și ia zborul sau să se așeze pe o creangă, în afară de vreo rîndunea, ce se ivea, pe neașteptate, pe deasupra acoperișurilor lazaretului, și luneca în jos, cu aripile întinse, de parcă ar fi vrut să atingă pămîntul, dar înspăimîntată de furnicarul acela, se înălța repede și-și lua zborul. Era o vreme dintre

acelea în care, dacă te afli într-un grup de drumeți, observi că nici unul nu are curajul să rupă tăcerea, în care vînătorul merge gînditor cu privirea în pămînt, iar țărăncuța care-și sapă ogorul, se oprește din cîntat, fără să-și dea seama de ce ; o vreme din acelea care prevestesc furtuna, cînd natura, aparent încremenită, dar frămîntată în adînc de un neastîmpăr lăuntric, parcă ar vrea să asuprească toate ființele și să coboare ceva apăsător peste orice muncă, ba și peste odihnă, ba chiar și peste viața însăși. Și în locul acela, sortit suferințelor și morții, oamenii, care luptaseră cu boala, cădeau înfrînți de această nouă apăsare. Sute și sute de bolnavi cădeau fulgerător într-o stare mai rea și, o dată cu cea din urmă luptă, care era și mai cumplită, și cu creșterea suferințelor, gemetele deveneau tot mai înăbușite. Poate că în asemenea loc de dureri nu fusese niciodată un ceas mai amar decît acesta.

Tînărul rătăci o bună bucată de vreme și fără nici un rezultat prin labirintul acela de bараci, cînd în mulțimea gemetelor și în zgomotul confuz de glasuri deslușì deodată un amestec ciudat de scîncete și behăituri și se pomeni în dreptul unei despărțituri de scînduri, de după care veneau toate acele zgomote. Privi printr-o deschizătură largă dintre două scînduri și văzu un ocol, unde se aflau răspîndite cîteva barăci, și atît în barăci, cît și în locurile dintre ele nu se vedeau infirmierele obișnuite, ci o mulțime de sugaci, culcați pe niște saltele, pe perne, pe petice de covoare, ori pe cearceafuri, și nenumărate doici sau alte femei, care îi îngrijeau. Ceea ce-ți atrăgea și-ți reținea privirea, însă, erau niște capre, care ajutau femeilor la alăptatul pruncilor. După cum se vedea, aici era un așezămînt pentru copii, așa cum îngăduia pe atunci timpul și locul, și era lucru de mirare să vezi cum unele capre stau liniștite deasupra copiilor și-i alăptează, iar altele aleargă la scîncetele micuților cu o pornire maternă, oprindu-se în dreptul lor și căutînd să li se așeze cu grijă deasupra, ca să-i poată alăpta, frămîntîndu-se și behăind, ca să cheme parcă pe cineva în ajutor. În alte locuri ședeau doicile cu pruncii la sîn, multe dintre ele într-o atitudine atît de drăgăstoasă, încît,

privindu-le, te întrebai dacă fuseseră atrase acolo de vreun cîștig, ori poate veniseră din milă, să ușureze nevoile și durerile. Una dintre ele, plină de amărăciune, desprinsese de la sînul ei secat un copilaș ce plîngea ; acum căuta cu tristețe o capră, care s-o înlocuiască. Alta privea cu drag copilașul ce adormise sugînd și, sărutîndu-l cu duioșie, îl ducea spre o baracă să-l culce pe o saltelută. A treia, însă, dînd sînul unui sugaci străin cu o expresie ce nu părea de fel nepăsătoare, sta dusă pe gînduri, privea cerul, și la ce s-ar fi putut gîndi oare, în acea stare și cu acea privire pierdută, dacă nu la copilul născut din carnea ei, care poate că-i murise cu puțin înainte la sîn, sugînd tot așa ? Femeile mai în vîrstă îndeplineau alte slujbe. Una alerga la țipătul unui sugaci înfometat, îl lua în brațe și-l aducea lîngă o capră, care mînca dintr-un maldăr de iarbă fragedă, și-l punea să sugă, certînd și mîngîind în același timp bietul animal, pentru a-l face să îndeplinească, liniștit și cu blîndețe, această slujbă, cu care nu era de fel obișnuit ; alta alerga să scape un mititel, pe care-l izbea cu copita, din nebăgare de seamă, o capră ce alăpta un copilaș ; în sfîrșit, o altă femeie își plimba copilul în brațe, legănîndu-l și încercînd să-l adoarmă fie prin cîntece, fie prin cuvinte mîngîietoare, fie chemîndu-l cu un nume pe care i-l pusese ea însăși chiar atunci...

În acest moment apăru un capucin cu barba albă, aducînd în brațe doi copilași care plîngeau și pe care-i luase de lîngă mamele lor, ce-și dăduseră sufletul. O femeie alergă să-i primească, cercetînd cu privirea printre tovarășele sale și printre capre pe cele care le-ar putea ține loc de mame.

Împins de grija care-i stăpînea cu atîta putere sufletul, Renzo se îndepărtase de mai multe ori de deschizătură, ca să plece, dar se întorcea din nou, să mai privească puțin. În cele din urmă, ridicîndu-se, o luă pe lîngă gard, pînă într-un loc unde un grup de barăci îl sili să se întoarcă. Și se uită de-a lungul lor cu gîndul de-a ajunge iar la împrejmuirea de scînduri și de a merge pînă la capăt să cerceteze și pe acolo. În timp ce privea drept înainte și cerceta calea, o apariție neașteptată, iute, ful-

gerătoare îi atrase luarea-aminte și-l tulbură. Văzu la distanță de vreo sută de pași, trecînd și pierind numai-decît printre barăci, un capucin care, chiar de departe și în fugă, avea în totul mersul, atitudinea și înfățișarea părintelui Cristoforo. Pradă unei tulburări pe care v-o puteți închipui, alergă într-acolo, se suci în dreapta și în stînga, căută înainte și înapoi, înăuntru și în afară, prin toate ungherele, prin toate locurile, pînă cînd dădu din nou, cu bucurie, de ființa aceea, de acel călugăr, pe care-l văzu acum depărtîndu-se de un cazan și ducînd un blid de mîncare spre una din barăci. Îl văzu apoi așezîndu-se în prag, făcînd semnul crucii asupra blidului ce-l ținea în mînă și începînd să mănînce după ce aruncă o privire cercetătoare în jur. Era, într-adevăr, părintele Cristoforo !

Tot ce s-a întîmplat cu el din momentul cînd l-am pierdut din vedere și pînă la această întîlnire se poate spune în cîteva cuvinte. Nu se urnise din Rimini și nici nu i-ar fi trecut prin minte să plece, pînă în clipa cînd izbucnise ciuma în Milano, dîndu-i astfel prilejul, pe care-l dorise cu atîta ardoare, de a-și da viața pentru aproapele său. Ceru stăruitor să fie trimis acolo, să-i ajute și să-i îngrijească pe ciumați. Unchiul conte murise, și de altfel era mai mare nevoie de infirmieri decît de predicatori, așa încît dorința-i fu împlinită fără prea mare greutate. Plecă îndată la Milano și intră în lazaret, unde se afla de aproape trei luni.

Bucuria ce-o simți Renzo cînd îl descoperi pe bunul părinte nu fu cîtuși de puțin deplină, căci, chiar din momentul cînd se încredință că era cu adevărat el, își dădu seama cît de mult se schimbase. Adus de spate și îmbătrînit, cu obrazul palid și scofîlcit, toată înfățișarea călugărului arăta că e o ființă sfîrșită, că trupul i se năruia încet și nu mai era susținut decît de o uriașă sforțare a spiritului.

Călugărul îl privi și el cu atenție pe tînărul care se apropia și care, neîndrăznind să vorbească, încerca să se facă recunoscut prin gesturi.

— Oh, părinte Cristoforo ! șopti Renzo cînd fu destul de aproape ca să poată fi auzit.

— Tu, aici ? zise călugărul, lăsînd jos blidul și ridicîndu-se.

— Ce mai faci, părinte ? Ce mai faci ?

— Mai bine decît nefericiții aceștia, pe care-i vezi aici, răspunse călugărul, și glasul lui era stins, slab, schimbat, ca și întreaga-i făptură.

Numai privirea era cea de odinioară, ba chiar mai vie și mai strălucitoare, ca și cum milostenia, biruitoare în clipa supremă a operei întreprinse și fericită de a se simți aproape de izvorul ei, ar fi aprins în ochii lui un foc mai arzător și mai pur decît acela pe care slăbiciunea trupească i-l stingea puțin cîte puțin.

— Dar tu, urmă el, cum ai ajuns aici ? De ce ai venit să înfrunți ciuma ?

— Am avut-o, slavă Domnului ! Am venit s-o caut pe... Lucia.

— Pe Lucia ? E aici ?

— E aici, sau cel puțin mai nădăjduiesc că mai este încă...

— E nevasta ta ?

— Vai, părinte dragă, nu ! Nu e nevasta mea... Pesemne că nu știi nimic din ceea ce s-a întîmplat...

— Nu, fiule, de cînd Dumnezeu m-a depărtat de voi, n-am mai aflat nimic, dar acum, cînd mi te trimite, nu-ți ascund că simt o mare dorință să aflu totul. Dar... surghiunul tău ?

— Așadar știți ce mi-au făcut ?

— Dar tu ce făcuseși ?

— Dacă aș spune că am fost cu judecată, în acea zi la Milano, aș spune o minciună, dar n-am făcut nici o faptă rea !

— Te cred, și tot așa credeam și înainte.

— Acum pot să vă spun totul.

— Așteaptă o clipă, rosti călugărul și, depărtîndu-se cîțiva pași de baracă, strigă : Părinte Vittore !

După cîteva clipe, se ivi un tînăr capucin, căruia îi zise :

— Fii bun, părinte Vittore, și veghează dumneata în locul meu pe bieții nenorociți cît voi sta aici, și dacă

cumva vreunul mă cheamă, strigă-mă. Mai ales ai grijă de cel pe care-l știi ! Dacă dă cumva un semn cît de mic că și-a revenit, ai bunătatea și mă înștiințează îndată.

— Fiți fără grijă, răspunse tînărul.

Întorcîndu-se spre Renzo, părintele Cristoforo spuse :

— Să intrăm. Dar... adăugă îndată oprindu-se, îmi pari istovit, trebuie să mănînci, desigur.

— E adevărat, spuse Renzo. Acum, că m-ați întrebat, mi-am adus aminte că sînt nemîncat.

— Așteaptă puțin ! spuse călugărul și, luînd o altă strachină, se duse s-o umple cu supă de la cazan.

Întorcîndu-se, i-o dete lui Renzo, împreună cu o lingură, îndemnîndu-l să șadă pe un mindir, care-i slujea drept pat. Se duse după aceea spre un butoiaș aflat într-un colț și turnă un pahar de vin, pe care-l puse pe o măsuță, în fața oaspetelui său, apoi își luă și el strachina și se așeză alături.

— Oh ! părinte Cristoforo, suspină Renzo, se cuvine oare să faceți dumneavoastră asemenea lucruri ? Dar ați rămas același. Vă mulțumesc din tot sufletul.

— Nu-mi mulțumi mie, zise călugărul, este hrana săracilor, dar și tu ești destul de sărac în această clipă. Acum spune-mi ceea ce nu știu, povestește-mi despre biata Lucia și încearcă să fii scurt, fiindcă am timp puțin și multe de făcut, după cum vezi.

Și, chiar în timp ce mînca, Renzo începu povestea Luciei, arătînd cum fusese adăpostită la mînăstirea de Monza, cum fusese răpită... Auzind despre atîtea suferințe și primejdii și gîndindu-se că el fusese cel care o îndrumase acolo pe sărmana fată, bietul călugăr rămase fără suflare. Dar își veni în fire auzind în ce chip minunat fusese eliberată și redată mamei sale, care o adăpostise și o dăduse în grija *donnei* Prassede.

— Acum vă voi povesti despre mine, urmă Renzo, și povesti pe scurt despre ziua aceea cumplită din Milano și despre fuga sa ; cum stătuse mereu departe de casă, cum, datorită acestor frămîntări, se încumetase să vină în satul său, cum n-o găsise pe Agnesa și cum aflase, în Milano, că Lucia se găsește la lazaret. Și acum, iată-mă

aici... sfîrși el. Am venit s-o caut, să văd dacă mai trăiește și dacă... și dacă mă mai vrea... fiindcă... uneori...

— Dar... întrebă călugărul, ai vreo cunoștință despre locul unde a fost dusă, sau despre timpul cînd a venit aici ?

— N-am nici o cunoștință, preacucernice părinte. Nimic, decît că este aici, dacă este, cu voia Domnului...

— Oh, bietul băiat ! Dar cu cercetările tale pînă unde ai ajuns ?

— Am căutat și răscăutat, dar pînă acum n-am văzut decît bărbați. Am socotit că femeile trebuie să fie într-un loc deosebit, dar n-am izbutit să-l găsesc ; dacă așa stau lucrurile, veți binevoi să mă îndrumați.

— Bine, dar tu nu știi, fiule, că nu e îngăduit oamenilor care n-au nici o treabă de făcut aici să intre în aceste locuri ?

— Asta-i acum ! Și ce s-ar putea să mi se întîmple ?

— Hotărîrea e dreaptă și sănătoasă, fiule, și dacă mulțimea și gravitatea relelor nu îngăduie să fie păstrată cu toată strășnicia, crezi că se cuvine oare ca un om cinstit s-o calce ?

— Dar bine, părinte Cristoforo, spuse Renzo, Lucia trebuia să fie nevasta mea ! Sfinția-ta știe cît timp am fost despărțiți, sînt douăzeci de luni de cînd sufăr și aștept ; am venit pînă aici trecînd prin cele mai mari primejdii, una mai grozavă decît alta, și acum...

— Nu știu ce să-ți spun... zise călugărul, răspunzînd mai curînd gîndurilor sale decît vorbelor rostite de tînăr. Tu vii cu gînduri bune și dea Domnul ca toți cei care au liberă trecere în acest loc să se poarte cum bănuiesc că vei face tu. Dumnezeu, care, desigur, binecuvîntează această credință a iubirii tale, această stăruință în căutarea celei pe care el ți-a dăruit-o, Dumnezeu, care este mai necruțător decît oamenii, dar și mai îngăduitor, nu va socoti un păcat faptul că ai venit s-o cauți aici. Ia aminte numai că de purtarea în acest loc vom da socoteală amîndoi nu în fața oamenilor, ci în fața lui Dumnezeu însuși ! Urmează-mă !

După aceste cuvinte se ridică, lucru pe care-l făcu în aceeași clipă și Renzo, căci, ascultîndu-l, luase hotă-

rîrea în sinea sa să nu pomenească, așa cum avea de gînd la început, nimic despre juruința Luciei. „Dacă mai află și despre asta, se gîndea el, îmi face, fără îndoială, alte greutăți. Și ori o găsesc, și atunci vom avea destul timp să lămurim lucrurile, ori... și atunci la ce bun să-i mai spun ?“

Ducîndu-l lîngă ușa barăcii dinspre miazănoapte, călugărul îi spuse :

— Ascultă : părinte Felice, care e conducătorul lazaretului, va scoate astăzi afară, ca să fie îngrijiți mai bine, pe cei cîțiva bolnavi pe cale de vindecare. Vezi acolo, în mijloc, biserica aceea ?... Și, ridicînd mîna slabă și tremurătoare, arătă în stînga, printre norii întunecoși, cupola capelei, înălțată pe deasupra sărăcăcioaselor acoperișuri, și urmă : Acolo, în jurul bisericii, unde se adună mulțimea acum, ca să iasă în procesiune, este o poartă, pe unde probabil că ai intrat și tu.

— Ah, da ! De asta curățau ei drumul...

— Chiar așa. Ai auzit, fără îndoială, și clopotele bătînd.

— Am auzit o bătaie.

— Da, era a doua. Ei bine, la a treia bătaie se vor aduna toți cei care pleacă, și părintele Felice le va ține o mică cuvîntare, apoi va porni la drum împreună cu ei. Tu, cînd vei auzi bătaia, du-te acolo și încearcă să te așezi pe marginea străzii, în spatele mulțimii, de unde, fără să stînjenești pe nimeni și fără să fii observat, vei putea să-i vezi pe cei care pleacă. Și uită-te bine, să vezi dacă nu se află și Lucia printre ei. Iar dacă Dumnezeu n-a vrut să fie acolo, atunci du-te în partea aceea, spuse el și ridică din nou mîna, arătîndu-i aripa din față a clădirii, căci o parte din locașul acela și din locul care-l înconjoară este rezervat femeilor. Vei vedea că locul este împrejmuit cu un gard, dar în unele locuri e întrerupt, în altele are spărturi, așa că nu-ți va fi greu să intri. O dată ajuns acolo, dacă nu vei face ceva care să poată da de bănuit, n-o să-ți zică nimeni nimic. Dacă totuși vei întîmpina greutăți, spune că părintele Cristoforo te cunoaște și răspunde de tine. Caut-o acolo, caut-o cu încredere și... cu resemnare. Fiindcă trebuie mereu să

ţii minte că n-ai venit să cauţi un lucru de nimic, ci cauţi o fiinţă vie în lazaret! Oh, căci nici nu-ţi trece prin cap de cîte ori am văzut eu primenindu-se lumea aici! Cîţi nenorociţi am văzut murind! Cît de puţini au fost aceia care au ieşit! Aşa că du-te pregătit să faci un sacrificiu...

— Da, înţeleg... îl întrerupse Renzo. Ochii îi deveniseră deodată fulgerători, iar obrazul i se schimonosise. Înţeleg! Plec, o să privesc, o să caut într-un loc, apoi în altul, şi apoi pretutindeni, prin tot lazaretul, în lung şi în lat... şi dacă n-o voi găsi...

— Dacă n-o vei găsi? întrebă călugărul cu chipul grav şi cercetător, cu privirea dojenitoare.

Dar Renzo, pe care furia ce renăştea în sufletul lui, trezită de gîndul acelei îndoieli, îl făcuse să-şi piardă judecata, repetă ultimele cuvinte:

— Iar dacă n-o găsesc, voi căuta pe altcineva!... Aici, în Milano, în blestematul său de castel, la capătul lumii, sau chiar în infern, îl voi găsi pe nemernicul acela, care ne-a despărţit! Căci dacă n-ar fi fost el, ticălosul, Lucia ar fi fost a mea de douăzeci de luni, iar dacă ne-ar fi fost scris să murim, cel puţin am fi murit împreună! Îl găsesc eu oricum pe ticălos, dacă mai trăieşte!

— Renzo! spuse călugărul, apucîndu-l de braţ şi privindu-l cu multă severitate.

— Şi dacă-l găsesc, urmă Renzo, orbit cu totul de furie, dacă ciuma n-a făcut pînă acuma dreptate... oh, căci nu mai sînt vremurile cînd un laş, înconjurat de „bravi", putea arunca oamenii în deznădejde, bătîndu-şi joc de ei! A venit vremea cînd oamenii se întîlnesc faţă în faţă şi... fac eu dreptate!

— Nenorocitule! strigă părintele Cristoforo cu o voce care-şi redobîndise toată amploarea şi puterea de altădată. Nenorocitule! şi capul său, căzut în piept, se ridică deodată, obrajii i se îmbujorară, ca atunci cînd fusese plin de viaţă, iar focul privirilor avea ceva cumplit. Priveşte, nenorocitule! Şi în timp ce cu o mînă strîngea şi scutura cu putere braţul lui Renzo, cu cealaltă îi arăta dureroasa privelişte, care se desfăşura de jur împrejur. Priveşte cine e cel care pedepseşte! Cel care

judecă, și nu e judecat! Cel care lovește și care iartă! Și tu, vierme al pămîntului, tu vrei să faci dreptate? Știi tu ce-i dreptatea? Du-te, nenorocitule! Nădăjduiam... da... nădăjduiam că, înainte de a muri, Dumnezeu îmi va da mîngîierea să aud că biata Lucia trăiește, s-o mai văd poate și s-o mai aud, făgăduindu-mi că va rosti o rugăciune peste groapa în care am să zac. Du-te, tu mi-ai răpit această nădejde! Dumnezeu n-a lăsat-o pe lumea asta pentru tine, și tu, de bună seamă, nu îndrăznești să te socoți vrednic ca Dumnezeu să-ți dăruiască o mîngîiere. S-a gîndit poate la ea, fiindcă ea e una dintre ființele cărora le sînt hărăzite mîngîierile veșnice. Du-te, nu mai am vreme să te ascult!

Și, rostind aceste cuvinte, împinse cît colo brațul lui Renzo și o porni spre o baracă plină de bolnavi.

— Vai de mine, părinte, gemu Renzo, urmîndu-l cu un aer rugător, mă alungați în felul acesta?...

— Cum?! urmă cu voce mai puțin aspră capucinul. Ai îndrăzneala de a-mi cere să fur timpul acestor nefericiți, care mă așteaptă să le vorbesc despre mila Domnului, pentru a auzi vorbele tale de mînie, planurile tale de răzbunare? Te-am ascultat cînd cereai sprijin și mîngîiere, am lăsat deoparte o faptă bună ca să încerc să fac alta, dar acum, cînd inima ta este plină de dorul răzbunării, ce vrei de la mine? Du-te! Am văzut murind aici oameni adînc jigniți care iertau, și asupritori care gemeau că nu se pot umili în fața celor asupriți. Am plîns cu unii și cu alții, dar cu tine ce aș putea face?

— Nu părinte, îl iert, îl iert cu adevărat! Îl iert pentru totdeauna! strigă atunci tînărul.

— Renzo! spuse călugărul cu o seriozitate și mai gravă, gîndește-te și spune-mi de cîte ori l-ai iertat...

După ce așteaptă un timp, fără să primească răspuns, aplecînd capul și cu o voce șovăitoare, încetă, urmă:

— Tu știi de ce port această haină.

Renzo nu cutează să răspundă.

— Știi! reluă bătrînul.

— Știu! răspunse Renzo.

— Am urît și eu, eu, care te-am certat pentru un

gînd, pentru o vorbă, iar omul acela, pe care-l uram din adîncul sufletului, a murit de mult, ucis de mine.

— Dar... dar era un asupritor, unul din acei...

— Taci ! îl întrerupse călugărul. Crezi că dacă ar fi fost cu putință o dezvinovățire, n-aș fi găsit-o după treizeci de ani ? Ah, dacă aș putea să revărs în inima ta simțămîntul pe care l-am avut după aceea mereu, și pe care îl am încă, pentru cel pe care îl uram ! Dacă aș putea ! Nu, nu pot, dar Dumnezeu poate, și o va face ! Ascultă, Renzo ! Dumnezeu te iubește mai mult decît te iubești tu. Tu ai putut să te gîndești la răzbunare, dar el are destulă putere și îndurare să te împiedice. Îți dăruiește un har de care altul a fost prea nevrednic. Tu știi, ai spus-o de atîtea ori, că el poate opri mîna unui asupritor, dar să știi că poate opri, de asemeni, și mîna celui ce vrea să se răzbune. Și fiindcă ești sărac, fiindcă ești asuprit, crezi că nu poate apăra de tine un om creat după chipul și asemănarea sa ? Crezi că el te va lăsa să faci ce vrei tu ? Nu ! Știi însă ce s-ar putea întîmpla ? Ai putea să urăști și să-ți pierzi sufletul ; apoi, cu această pornire rea, ai putea să îndepărtezi de tine orice milostenie divină. Căci în orice chip s-ar desfășura lucrurile, orice soartă ai avea, fii sigur că totul se va schimba în pedeapsă atîta timp cît nu vei ierta în așa fel, încît să nu mai poți spune niciodată : „Îl iert !"

— Da, da, spuse Renzo adînc mișcat și rușinat. E drept că nu l-am iertat niciodată cu adevărat. Înțeleg că am vorbit ca un ticălos, și nu ca un creștin. Acum însă, cu ajutorul Domnului, îl iert din toată inima !

— Și dacă l-ai vedea ?

— M-aș ruga lui Dumnezeu să-mi dea răbdare, și lui să-i înmoaie inima.

— Ți-ai aduce aminte că Dumnezeu n-a spus doar să iertăm pe vrăjmașii noștri, ci a spus să-i și iubim ? Ți-ai aduce aminte că el i-a iubit atît de mult, încît a murit pentru ei ?

— Da, îmi voi aminti !

— Ei bine, atunci vino cu mine ! Ai spus : „Îl voi găsi". Și-l vei găsi ! Vino, și vei vedea împotriva cui

purtai vrăjmășia, cui îi doreai răul, cui voiai să i-l faci și asupra cărei vieți doreai să te faci stăpîn...

Luînd mîna lui Renzo și strîngîndu-l cum ar fi putut-o face numai un tînăr zdravăn, o porni.

Fără a îndrăzni să întrebe ceva, Renzo îl urmă. După cîțiva pași, călugărul se opri lîngă ușa unei barăci, apoi, privindu-l pe Renzo țintă în ochi, cu un amestec de gravitate și duioșie, îl duse înăuntru. Intrînd, primul lucru care se putea vedea era un bolnav zăcînd pe paie, un bolnav nu așa de grav ca ceilalți, care părea că merge spre însănătoșire și care, văzîndu-l pe preot, clătină din cap, ca pentru a zice : „Nu...“ Părintele își lăsă-n jos privirea, cu un gest de tristețe și de resemnare. Uitîndu-se între timp în jur, curios și neliniștit. Renzo văzu trei sau patru bolnavi, iar pe o saltea zări un altul, acoperit cu un cearceaf și cu o mantie bogată de senior, în chip de învelitoare. Cînd îl privi cu luare-aminte, recunoscu în el pe *don* Rodrigo și se dădu un pas înapoi, dar călugărul, făcîndu-l iarăși să simtă puternic mîna ce-l strîngea, îl trase mai aproape de culcuș, în timp ce cu cealaltă mînă îi arătă chipul celui de jos. Nenorocitul zăcea nemișcat, cu ochii mari deschiși, dar fără vedere, cu obrazul livid și acoperit de pete negre, cu buzele pămîntii și umflate. Ai fi zis că privești un cadavru dacă tresăriri violente n-ar fi vădit semnele unei vitalități tenace. Cu o răsuflare grea, pieptul se ridica din cînd în cînd, iar cu mîna dreaptă, scoasă afară de sub mantie, își apăsa inima, crispîndu-și degetele înnegrite la vîrfuri.

— Vezi ? ! îi spuse călugărul cu voce joasă și gravă. Poate fi și pedeapsă, poate fi și îndurare. Sentimentul ce-l ai tu acum pentru omul acesta, care te-a asuprit, îl va avea pentru tine, în ziua cînd îți vei da sufletul, Dumnezeul cel pe care tu, de asemeni, l-ai mîhnit. Binecuvîntează-l, și vei fi binecuvîntat ! De patru zile se află în starea în care îl vezi : fără cunoștință. Poate că Dumnezeu e gata să-i îngăduie un ceas de reîntoarcere, dar voia să fie rugat de tine, poate că vrea ca ruga s-o aducă în tovărășia acelei fete nevinovate, poate că nu se va îndura decît la rugăciunile tale, la rugăciunile unui suflet îndurerat și resemnat. Poate că mîntuirea acestui om și

a ta atîrnă acum de tine, de sentimentul tău de iertare, de milă... de dragoste...

Tăcu și, împreunîndu-și mîinile, aplecă fruntea și se rugă. Renzo făcu la fel.

Se aflau de cîteva clipe în această atitudine, cînd răsună clopotul. Ieșiră amîndoi o dată, ca și cum s-ar fi înțeles dinainte. Nici unul dintre ei nu pusese vreo întrebare, nici unul nu avea nimic de spus ; numai chipurile lor vorbeau.

— Du-te acum, spuse călugărul, du-te și fii pregătit să faci un sacrificiu și să mulțumești Domnului, oricare ar fi sfîrșitul cercetărilor tale... Și oricare ar fi el, vino să-mi spui, și-l vom lăuda împreună pre Domnul !

Apoi, fără să mai adauge ceva, se despărțiră : unul se întoarse la treburile de unde plecase, celălalt o porni spre capelă, care nu era mai departe de o sută de pași.

CAPITOLUL XXXVI

Cine i-ar fi putut spune lui Renzo, cu cîteva ceasuri mai înainte, că în momentul culminant al cercetărilor sale, în clipele cele mai grele și mai hotărîtoare, inima sa avea să fie împărțită între Lucia și *don* Rodrigo ? Și totuși așa era ; chipul asupritorului venea să se alăture acum celorlalte imagini dragi sau înspăimîntătoare, pe care nădejdea sau teama i le aduceau înaintea ochilor în drumul spre capelă. Cuvintele auzite în vremea cît stătuse lîngă culcușul lui *don* Rodrigo îl făceau să se zbată între îndoială și încredere, și nu putea isprăvi o rugăciune pentru fericitul sfîrșit al cercetărilor sale fără să nu se întoarcă la cea începută în baracă și întreruptă de bătaia clopotului.

Capela octogonală, pînă la care urcau cîteva trepte, se înălța în mijlocul lazaretului și fusese, în construcția ei primitivă, deschisă pe toate laturile, fără alt suport decît pilaștrii și coloanele, fiind, ca să spunem așa, o construcție deschisă din toate părțile ; pe fiecare latură era o arcadă între două coloane, iar înăuntru, un portic înconjura ceea ce s-ar putea numi biserica propriu-zisă, formată doar din opt arcade, corespunzînd coloanelor. Aceste arcade erau acoperite de o cupolă, astfel că altarul din mijloc putea fi văzut de la toate ferestrele încăperilor și aproape din orice parte a curții. Deoarece clădirea are astăzi altă întrebuințare, golurile fațadei au fost zidite, dar vechea osatură, rămasă intactă, indică foarte precis vechiul său aspect și vechea sa destinație. Renzo abia o pornise la drum, cînd iată că îl și zări pe părintele Felice ivindu-se de sub porticul capelei și oprindu-se sub arcada din mijlocul laturii ce da spre oraș. În față, jos, la intrarea principală, se adunase mul-

țimea ; și numaidecît, după atitudinea lui, Renzo își dădu seama că începuse să predice.

Făcu un ocol pentru a ajunge în spatele auditorului, așa cum fusese sfătuit. Ajuns acolo, se opri și cuprinse totul cu privirea, dar nu zări altceva decît o mulțime de capete înghesuite, aș spune chiar un caldarîm de capete. În mijloc erau cîteva acoperite de basmale sau de văluri, și într-acolo își ațintì el privirea cu mai multă atenție ; dar, neputînd descoperi nimic altceva, și-o întoarse în partea unde se uitau cu toții. Se simți atunci pătruns și copleșit de expresia celui ce predica și, concentrîndu-și toată atenția de care era în stare într-un moment atît de emoționat, auzi această frîntură de predică solemnă :

— Să ne gîndim la miile și miile de oameni care au ieșit pe aici... și, cu degetul înălțat deasupra umărului, preotul arătă în spatele lui poarta dinspre cimitirul San Gregorio, atunci o groapă imensă. Să ne întoarcem privirea la miile și miile de oameni care rămîn aici, fără să știe pe unde le e dat să iasă... Să ne privim pe noi înșine, atît de puțini la număr, care ieșim sănătoși. Binecuvîntat fie Domnul ! Binecuvîntată dreptatea lui, binecuvîntată îndurarea lui, binecuvîntată moartea, binecuvîntată însănătoșirea, binecuvîntat Dumnezeu pentru alegerea făcută cu noi ! Ah, și pentru ce credeți, fiilor, că a voit aceasta, dacă nu ca să-și păstreze un mic popor purificat prin suferință și înflăcărat de recunoștință ? Și acum, cînd simțim atît de puternic că viața e un dar, să-i oferim toată prețuirea ce se cuvine unui lucru dăruit de Domnul, folosind-o în fapte vrednice de dînsul ! Amintirea suferințelor noastre să ne facă mai buni față de aproapele nostru și gata oricînd să-l ajutăm. În această clipă să ne gîndim mai întîi la cei în tovărășia cărora am suferit, am nădăjduit, ne-am îngrozit, căci printre ei lăsăm prieteni, soți, și toți ne sînt, la urma urmei, frați, la acei care, văzîndu-ne plecînd dintre dînșii, vor simți poate o ușurare la gîndul că mai poate ieși cineva sănătos de aici, și să ne dăm seama că purtarea noastră trebuie să le fie pildă întăritoare !

Și să știți că nu e plăcut Domnului ca acești nenorociți să ne vadă cuprinși de o veselie zgomotoasă, de o

veselie lumească pentru că am scăpat de moarte, pe cînd ei au rămas să se lupte cu ea. E mai bine să ne vadă că plecăm mulțumind Domnului pentru noi și rugîndu-ne pentru ei, ca astfel să poată spune : „Chiar atunci cînd vor fi departe de aici, ei își vor aminti de noi și se vor ruga pentru nenorociții de noi". De aceea, fiilor, începînd cu această călătorie, chiar de la primii pași ce-i facem, să ne îndreptăm spre o viață plină de smerenie. Cei care și-au recăpătat vechea vigoare să întindă o mînă frățească celor slabi, tinerii să-i ajute pe bătrîni, și voi, care ați rămas fără copii, priviți în jurul vostru și veți vedea cîți copii au rămas fără părinți ! Fiți voi părinții lor ! Această milostenie, răscumpărîndu-vă păcatele, va ușura și durerile voastre !

Aici murmurul surd de gemete și hohotele de plîns care se auzeau crescînd din mijlocul adunării se întrerupseră dintr-o dată cînd cei de față îl văzură pe călugăr atîrnîndu-și o frînghie de gît și căzînd în genunchi. O tăcere adîncă se așternu, în așteptarea celor ce avea să spună.

— În numele meu, zise el, și al tuturor tovarășilor mei, care fără de nici un merit am avut marele privilegiu să-l slujim pe Cristos în voi, vă cer cu umilință iertare dacă nu ne-am îndeplinit cu vrednicie o atît de înaltă misiune. Dacă lenea sau ascultarea trupului ne-au făcut mai puțin plecați nevoilor voastre, încît să nu fi putut răspunde destul de repede și la toate chemările, dacă o nedreaptă nerăbdare sau un vinovat dezgust ne-au făcut cîteodată să vă arătăm un obraz plictisit și aspru, dacă uneori nevrednicul gînd că aveți nevoie de noi ne-a făcut să nu ne purtăm cu toată umilința ce se cuvenea, dacă slăbiciunea ne-a făcut să săvîrșim fapte ce vi s-au părut pricini de nemulțumire, să ne iertați ! Iar vouă Dumnezeu să vă ierte toate păcatele și să vă binecuvînteze !

Și, făcînd semnul crucii asupra mulțimii, se ridică.

Dacă, fără să fi putut reda întocmai cuvintele preotului, am izbutit cumva să redăm sensul și tîlcul lor, vom recunoaște că însuflețirea cu care au fost rostite aceste cuvinte n-am izbuti, oricît ne-am strădui, să o redăm. Era însuflețirea unui om care socotea privilegiu

faptul că-i slujea pe bolnavii de ciumă, fiindcă aceasta era credința lui ; însufleţirea omului care mărturisea că nu răspunsese cu destulă vrednicie acestei misiuni, considerînd că nu și-o îndeplinise cu destulă vrednicie ; care cerea iertare, fiindcă era încredinţat că are nevoie de iertare. Dar oamenii aceștia văzuseră pe capucini mereu în preajma lor cu singura grijă de a-i sluji, văzuseră murind pe mulți dintre ei, îl văzură pe cel ce le vorbea în numele tuturor întotdeauna cel dintîi la muncă, afară doar de clipele cînd se aflase și el în pragul morții, și vă puteți leșne închipui cu cîte suspine, cu cîte lacrimi răspunseră unor asemenea cuvinte.

Minunatul călugăr luă apoi o cruce mare, ce se afla sprijinită de un pilastru, o ridică în sus, își lăsă sandalele pe marginea porticului, coborî scările și, trecînd prin mulțimea ce se dădea cu respect la o parte, înaintă și se așeză în fruntea convoiului. Cu ochii plini de lacrimi, ca și cum ar fi fost el însuși unul dintre cei cărora li se ceruse iertare, Renzo se dădu și el în lături, se așeză lîngă peretele unei barăci și rămase aici, așteptînd, pe jumătate ascuns, cu ochii mari deschiși, cu inima bătîndu-i puternic, dar cu o nouă încredere, sădită în suflet prin înduioșarea pricinuită de predică și de privelișteа emoției generale.

Și iată-l pe părintele Felice, desculț, cu frînghia în jurul gîtului, purtînd în brațe crucea mare și grea. Pe obrazul lui palid și slăbit se citeau pocăința și curajul ; mergea cu pași înceți, dar hotărîți, ca și cum ar fi vrut să cruțe slăbiciunea celorlalți ; și din toată înfățișarea sa se vădea a fi un om căruia tocmai lipsurile și oboseala îi dădeau puterea să îndure neajunsurile atît de numeroase legate de misiunea sa. După el veneau copiii mai măricei, desculți în mare parte, foarte puțini îmbrăcați în întregime, unii numai în cămașă. Urmau apoi femeile, mai toate ducînd de mînă cîte o fetiță și cîntînd *Miserere* [1], iar ecoul stins al acestor glasuri, ca și paloarea și slăbiciunea chipurilor ar fi umplut de milă pînă și sufletul celui mai aspru privitor. Dar Renzo privea și cerceta fie-

[1] *Dumnezeule, îndură-te de noi* (rugăciune catolică).

care șir în parte, fiecare obraz, fără să-i scape nici unul, căci procesiunea înainta destul de încet și avea tot răgazul trebuitor. Femeile treceau mereu, și el privea, și iar privea, dar zădarnic ! Din cînd în cînd, căta nerăbdător spre șirurile ce mai rămăseseră : mai erau destul de puține. Iată ultimul șir. Gata, au trecut, și toate chipurile îi erau necunoscute !

Cu brațele spînzurînd pe lîngă trup și cu capul plecat într-o parte, tînărul urmărea cu privirea mulțimea femeilor ce se depărtau, în timp ce prin fața lui treceau bărbații. O nouă nădejde îi renăscu în suflet cînd văzu, după aceștia, ivindu-se niște căruțe, ce duceau pe convalescenții încă neînstare să umble.

Aici femeile veneau la urmă, și convoiul înainta atît de încet încît Renzo putu să le cerceteze și pe acestea pe îndelete, fără să-i scape nici una. Cercetase cu privirea prima căruță, a doua, a treia, și așa mai departe, mereu fără nici un rezultat, pînă la ultima, în urma căreia venea un alt capucin, cu chipul grav și cu un toiag în mînă, cel care orînduia mersul căruțelor. Era părintele Michele, cel ce fusese trimis, cum am mai spus, să-l ajute pe părintele Felice la conducerea lazaretului.

Astfel se risipi dulcea nădejde a lui Renzo și risipindu-se, nu numai că luă cu ea curajul ce i-l dăduse, dar, așa cum se întîmplă foarte adesea, îl lăsă pe tînăr într-o stare și mai apăsătoare decît la început. Acum, singura speranță care-i mai rămăsese era s-o găsească pe Lucia bolnavă. Cum în locul razei de nădejde ce-l luminase o clipă îl cuprinse dintr-o dată o spaimă cumplită, sărmanul tînăr se agață cu toate puterile sufletului său de acest trist și slab fir ; intră pe alee și o porni spre locul de unde venise procesiunea. Cînd ajunse la capelă, îngenunche pe ultima treaptă și înălță către Dumnezeu o rugăciune, sau, mai bine zis, o învălmășeală de cuvinte fără înțeles, o încurcătură de fraze întrerupte de strigăte, de stăruințe, de plînsete, de făgăduieli, una din acele cuvîntări care nu se adresează niciodată oamenilor, fiindcă ei nu au răbdare s-o asculte și nici putința s-o înțeleagă ; nu sînt destul de mărinimoși să poată simți compătimire fără de dispreț.

Se ridică apoi puțin mai îmbărbătat, înconjură capela, se pomeni pe altă alee, pe care n-o văzuse și care ducea la cealaltă poartă, și, după cîțiva pași, zări gardul despărțitor, întrerupt ici și colo, așa cum îi spusese călugărul. Intră printr-o spărtură și se găsi în curtea rezervată femeilor. De cum făcu primii pași, văzu pe jos un clopoțel din aceia pe care îi purtau *monatti* la picior, și îi trecu prin minte că un astfel de obiect i-ar putea sluji ca mijloc de trecere în locul acela. Îl luă așadar, se uită să nu-l vadă cineva și și-l legă de picior, întocmai ca un *monatto*. Se apucă îndată să caute, ceea ce fu cumplit de dureros pentru el și din motivul că obiectele de cercetat erau prea multe, chiar dacă ar fi fost de altă natură. Căută astfel cu privirea și văzu alte suferințe, în parte asemănătoare cu cele cunoscute, dar în parte și deosebite, fiindcă, deși calamitatea era aceeași, aici felul de a suferi, de a zace, de a plînge era altul, după cum altul era felul de a îndura, de a compătimi și de a da ajutor : era, pentru cel ce privea, alt soi de milă și de groază.

Renzo făcuse o bună bucată de drum fără nici un rezultat și fără să i se întîmple ceva, cînd auzi în spate o chemare, ce părea că i se adresează. Se întoarse repede și zări, la o oarecare distanță, un comisar cu mîna ridicată, care-i făcea semn, strigînd : „Hei, acolo, în camere, e nevoie de ajutor ! Aici s-a terminat de măturat !"

Renzo își dădu seama îndată drept cine fusese luat și că acel clopoțel de la picior era cauza încurcăturii. Se învinovăți de prostie, pentru că se gîndise numai la neplăcerile ce le putea evita prin acest semn distinctiv dar nu și la cele pe care și le putea pricinui, și chibzui în același timp la felul cum putea scăpa îndată de comisar. Îi făcu în grabă un semn cu capul, ca și cum ar fi vrut să-i spună că a înțeles și că-i va asculta porunca, apoi se grăbi să piară din ochii lui, furișîndu-se printre barăci.

Cînd socoti că se depărtase destul de mult, se gîndi că e bine să scape de cauza încurcăturii și, ca să facă operația fără să fie văzut, se ascunse într-un loc îngust dintre două barăci din apropiere, aflate spate în spate. Se aplecă să-și scoată clopoțelul, și cum stătea astfel aplecat, cu copul rezemat de peretele unei barăci, auzi

deodată un glas. „Ah ! cerule, e cu putință ? !“ Tot sufletul i se concentră în auz ; își opri răsuflarea. Da ! Da ! Era chiar glasul ei !

— Teamă de ce ? spunea glasul acela suav. Am trecut noi furtuni și mai mari. Cel care ne-a apărat ne va apăra și de acum înainte !

Dacă Renzo nu lăsă să-i scape un strigăt, nu teama că va fi auzit îl împiedică, ci faptul că-și pierduse răsuflarea. Genunchii îi tremurau, ochii i se împăienjeniseră, dar toate astea ținură doar o clipă, iar în clipa următoare era în picioare, mai vioi și mai puternic decît oricînd. Din cîteva sărituri înconjură baraca, ajunse la ușă, o văzu pe cea care vorbise stînd în picioare, dar aplecată peste un pătuț. Auzind zgomot, fata se întoarse, privi și nu-i veni să creadă ; crezu că visează ; privi din nou, cu mai multă luare-aminte, și strigă :

— Oh ! Dumnezeule mare !

— Lucia, te-am regăsit, în sfîrșit ! Te regăsesc ! Ești cu adevărat tu ! Trăiești ! strigă Renzo, înaintînd spre ea.

— Oh ! Dumnezeule mare ! răspunse Lucia, care tremura și mai tare. Tu ? ! Dar ce înseamnă asta ? Cum ai făcut ? De ce ? Ferește-te de ciumă !

— Am avut-o. Dar tu ?

— Ah, și eu... Dar mama ?

— N-am văzut-o fiindcă e la Pasturo, însă cred că e sănătoasă. Dar tu... ce palidă ești ! Cît de slabă pari ! Te-ai însănătoșit totuși, nu-i așa că ești sănătoasă ?

— Dumnezeu a vrut să mă lase pe pămînt. Ah, Renzo ! Pentru ce ai venit ?

— Pentru ce ? spuse Renzo, apropiindu-se și mai mult. Mă întrebi pentru ce ? Pentru ce trebuia să vin ? Mai e nevoie să ți-o spun ? La cine mă gîndesc necontenit ? Nu mă mai cheamă Renzo ? Iar tu nu ești Lucia ?

— Ah, ce spui, ce spui ! Dar mama nu ți-a scris ?

— Da, mi-a scris, din nenorocire... Adevărat, frumoase vorbe i-ați mai scris unui biet nenorocit, amărît, fugar, unui tînăr care nu și-a dat niciodată prilejul să te plîngi de el !

— Dar... Renzo ! Renzo ! De vreme ce știai... de ce ai venit ? De ce ?

— De ce am venit? Oh, Lucia, de ce am venit, mă întrebi? După atîtea făgăduințe? Nu mai sîntem oare tot noi? Nu-ți mai amintești de nimic? Ce ne lipsea oare?

— Oh, Doamne! strigă cu durere Lucia, împreunîndu-și mîinile și înălțînd ochii spre cer, de ce nu te-ai îndurat să mă iei la tine? Ah! Renzo! Ce-ai făcut!/ Tocmai cînd începusem să nădăjduiesc că... voi ajunge cu timpul să uit...

— Frumoasă nădejde, n-am ce zice! Și frumoase lucruri îmi spui, așa, în față!

— Ah! Ce-ai făcut! Și în asemenea loc! În mijlocul atîtor nenorociți, în mijlocul atîtor priveliști de groază.

— Pentru cei ce mor să ne rugăm Domnului și să nădăjduim că vor ajunge în rai, dar nu e drept, la urma urmei, ca cei care scapă cu viață să trăiască asemeni unor deznădăjduiți...

— Dar... Renzo? Renzo! Nu te gîndești la ceea ce spui! O făgăduială făcută Fecioarei! O juruință!

— Și eu îți spun că o astfel de juruință nu înseamnă nimic!

— Ah! Dumnezeule, cum vorbești?! Unde ai fost în timpul acesta? În ce tovărășie ai petrecut? Cum poți vorbi astfel?

— Vorbesc ca un bun creștin și nutresc pentru sfînta Fecioară gînduri mai bune decît tine, fiindcă eu cred că nu are nevoie de juruințe spre răul aproapelui! Dacă Maica Domnului ți-ar fi vorbit... oh, atunci... Dar ce a fost? Un gînd de-al tău! Știi ce ar fi trebuit să-i făgăduiești sfintei Fecioare? Să-i făgăduiești că vom numi Maria pe cea dintîi fetiță pe care o vom avea! Asta sînt și eu gata să i-o făgăduiesc! Asemenea lucruri o cinstesc cu mult mai mult; acestea sînt jurăminte care au mai mult temei și nu fac rău nimănui!

— Nu mai vorbi astfel, nu știi ce vorbești! Tu nu știi ce înseamnă o juruință, n-ai fost în locul meu, n-ai trecut prin asemenea încercări... Du-te, du-te, pentru numele lui Dumnezeu! Și se îndepărtă numaidecît, întorcîndu-se spre pătuț.

— Lucia, îi zise Renzo, fără să se urnească din loc, spune-mi, cel puțin, spune-mi, dacă n-ar fi fost această juruință, ai fi aceeași pentru mine ?

— Om fără inimă ! răspunse Lucia, întorcîndu-se și stăpînindu-și cu greu lacrimile. Dacă m-ai sili să rostesc vorbe zadarnice, cuvinte care mi-ar face rău, cuvinte care ar putea fi un păcat, ai fi mulțumit ? Du-te, du-te ! Uită-mă ! Se vede că nu eram sortiți unul altuia ! Ne vom întîlni acolo sus, în ceruri, căci nu mai avem mult de trăit pe lumea asta. Haide, încearcă de-i dă de știre mamei că m-am însănătoșit, că Dumnezeu mi-a venit în ajutor și aici, că am găsit un suflet bun, această doamnă milostivă, care se poartă cu mine ca o mamă. Nădăjduiesc că va scăpa și ea de această molimă și ne vom vedea cînd și cum o voi Domnul !... În numele cerului, du-te și nu te mai gîndi la mine niciodată... afară de clipele cînd te vei ruga lui Dumnezeu...

Și ca un om care nu are nimic de spus, ori nu mai vrea să audă nimic, ca un om care ar vrea să se smulgă dintr-o primejdie, se trase și mai mult lîngă pătucul unde era culcată femeia despre care vorbise.

— Ascultă, Lucia, ascultă-mă ! Spuse Renzo fără să se apropie mai mult.

— Nu, nu, du-te ! Fie-ți milă !

— Ascultă... părintele Cristoforo...

— Cum ?

— E aici !

— Aici ? Unde ? De unde știi ?

— Am stat de vorbă adineauri, am vorbit cu el destul de mult, și un călugăr, atît de cucernic cred că...

— Ei aici ! Ca să îngrijească de bieții ciumați, fără îndoială ! Dar cum ? A avut ciuma ?

— Ah, Lucia ! Mi-e teamă, mi-e așa de teamă... Și în timp ce Renzo șovăia să rostească un cuvînt atît de dureros pentru el, care avea să fie atît de sfîșietor și pentru Lucia, ea se depărtă din nou de lîngă pat și se apropie de el. Mă tem că e bolnav chiar în clipa de față...

— Oh, bietul om, e un adevărat sfînt ! Dar de ce spun eu bietul om ? Sărmanii de noi ! Ce face ? E în pat ? E bine îngrijit ?

— Umblă fără preget și îngrijește pe alții, dar dacă l-ai vedea ce palid e, abia se tîrăște! Am văzut atîția și atîția ciumați, încît, din nenorocire, nu mă pot înșela...

— Vai de noi! Și e chiar aici?

— Aici, chiar foarte aproape; ceva mai mult decît e între casa voastră și casa mea... dacă-ți mai aduci aminte!...

— Oh, sfîntă Fecioară!

— Sau, mă rog, ceva mai departe... Și nici nu știi cît am vorbit despre tine! Mi-a spus atîtea. Și dacă ai ști pe cine mi-a arătat! Am să-ți povestesc, dar vreau să-ți arăt mai întîi ce mi-a spus el cu gura lui. Mi-a spus că am făcut bine hotărîndu-mă să vin, că bunul Dumnezeu îi place ca un tînăr să se poarte astfel și m-ar fi ajutat el însuși să te găsesc, cum a și făcut, de altfel, ca un adevărat sfînt... Așadar, vezi?

— Dacă a vorbit astfel, e pentru că el nu știa.

— Ce vrei să știe el despre toate cîte le-ai făcut după capul tău, fără scoteală și fără să ceri sfatul nimănui? Un om înțelept, un om cu judecată, cum este el, nu-și poate închipui astfel de istorii! Dar ce mi-a fost dat să mai văd!... Și-i povesti vizita sa în acea baracă.

Deși simțirea și sufletul ei ar fi trebuit în asemenea vremuri să fie obișnuite cu impresiile cele mai puternice, Lucia fu cuprinsă de groază și milă.

— Și chiar acolo, urmă Renzo, a vorbit ca un sfînt, a spus că poate Dumnezeu a hotărît să se milostivească de acel nenorocit... n-aș putea să-l numesc altfel, că nu așteaptă decît momentul prielnic să-l ia, dar dorește ca noi să ne rugăm împreună pentru el... împreună, mă înțelegi?

— Da, da, ne vom ruga, fiecare din locul pe care Dumnezeu ni-l hărăzește pe pămînt... el știe să împreune rugăciunile oamenilor.

— Cînd îți spun că acestea sînt cuvintele lui...

— Dar, Renzo, el nu știe...

— Nu înțelegi că, atunci cînd vorbește un sfînt, Domnul vorbește prin gura lui? Și că nu ar fi spus aceste cuvinte dacă n-ar trebui să fie întocmai așa?... Dar sufletul acelui biet nenorocit? Eu m-am rugat și mă voi

ruga pentru el ; m-am rugat din toată inima, ca pentru un frate al meu, dar cum vrei să fie mîntuit în lumea cealaltă, nenorocitul de el, dacă lucrurile nu se lămuresc aici, dacă răul ce l-a făcut nu se îndrepată ? Căci dacă vrei să mă asculți, totul va fi ca înainte. Ceea ce a fost, a trecut, iar el și-a ispășit aici păcatele...

— Nu, Renzo, nu ! Domnul nu vrea să facem faptele numai ca să-i dăm prilejul să ne ierte. Lasă asta în grija lui, datoria noastră este să ne rugăm. Dacă aș fi murit în noaptea aceea, crezi că Dumnezeu nu l-ar mai fi putut ierta ? Și dacă n-am murit, dacă am fost mîntuită...

— Dar maică-ta, buna Agnesa, care ținea atît de mult la mine și care a dorit atît de puternic să ne vadă împreună, nu ți-a spus și ea că ideea ta e cu totul greșită ? Ea, care în atîtea rînduri te-a povățuit, fiindcă în anumite privințe gîndește mai cuminte decît tine...

— Mama ? Ai vrea oare ca mama să mă povățuiască să-mi calc juruința ? Renzo ! Nu mai știi ce spui !...

— Oh ! Vrei să-ți spun totul ? Voi, femeile, nu înțelegeți astfel de lucruri ! Părintele Cristoforo a spus să mă întorc, să-l înștiințez dacă te-am găsit. Mă duc : să vedem ce va spune el...

— Da, da, du-te la omul acela cucernic, spunei că mă rog pentru el, iar dînsul să se roage pentru mine, căci am atîta nevoie... Dar, pentru numele lui Dumnezeu, pentru sufletul tău, pentru sufletul meu, nu mai veni aici, să îmi faci atîta rău și... să mă ispitești. Părintele Cristoforo va ști să deslușească lucrurile, să te liniștească, el va ști să-ți aducă pacea în suflet.

— Pace în suflet ! Oh, cît despre asta, scoateți-o din cap ! Mi-ai mai scris vorbele astea cumplite, și numai eu știu cît am suferit... Și mai ai cruzimea să mi le spui și în față ? Dar eu îți spun, dimpotrivă, răspicat, că inima mea nu va afla niciodată pacea ! Vrei să mă uiți, dar eu nu vreau să te uit ! Și-ți făgăduiesc, ascultă-mă bine, că dacă mă vei face să-mi pierd judecata, n-am s-o mai pot dobîndi niciodată ! La dracu cu meseria ! La dracu cu cuviința ! Vrei să mă osîndești să fiu un blestemat toată viața ? Ei bine, voi trăi ca un blestemat !

Dar nenorocitul acela ?... Dumnezeu știe că eu l-am iertat din adîncul inimii, dar tu... Vrei, așadar, să mă faci să gîndesc toată viața că dacă n-ar fi fost el... Lucia ! Mi-ai spus să te uit ? Să te uit ? Dar cum să fac ? La cine crezi că m-am gîndit eu tot timpul ? Și după atîtea clipe frumoase, după atîtea făgăduințe !... Ce ți-am făcut oare după ce ne-am despărțit ? Fiindcă am suferit te porți astfel ? Fiindcă am avut atîtea necazuri ? Fiindcă am fost atît de nenorociți ? Fiindcă oamenii m-au asuprit ? Fiindcă am trăit atîta timp departe de tine ? Fiindcă în cea dintîi clipă, cînd am putut, am venit să te caut ?

Cînd suspinele și lacrimile îi îngăduiră să vorbească, Lucia strigă, împreunîndu-și mîinile și ridicînd spre cer ochii plini de lacrimi :

— O, Fecioară preasfîntă, ajută-mă ! Știi că din noaptea aceea groaznică n-am mai trecut printr-o clipă ca aceasta... M-ai ajutat atunci, vino-mi în ajutor și acum !

— Da, Lucia, faci foarte bine să ceri ajutorul sfintei Fecioare ; dar ce, crezi că ea, care e atît de bună, maica îndurărilor, ne-ar putea face să suferim, pe mine, cel puțin... pentru un cuvînt ce ți-a scăpat într-o clipă cînd nici nu știai ce spui ? Crezi că te-a ajutat atunci ca să ne pricinuiască acum neajunsuri ? Dacă însă toate acestea nu sînt decît scuze, dacă ai ajuns să mă urăști... spune-mi-o, vorbește limpede !

— Fie-ți milă, Renzo, fie-ți milă, în numele sărmanilor tăi morți, sfîrșește, sfîrșește odată, nu mă face să mor ! Nu ar fi clipa cea mai potrivită. Du-te la părintele Cristoforo, spune-i să se roage pentru mine și nu te mai întoarce aici... nu te mai întoarce...

— Mă duc ; dar întreabă-te dacă e cu putință să nu mă mai întorc. Mă voi întoarce, chiar dacă aș fi la capătul pămîntului tot m-aș întoarce ! Și dispăru.

Lucia se așeză, sau, mai degrabă, se prăbuși lîngă culcușul bolnavei și, rezemîndu-și capul de marginea patului, începu să plîngă cu hohote. Femeia, care pînă atunci privise și ascultase cu luare-aminte, fără să spună o vorbă, o întrebă ce înseamnă acea nălucire, acea frămîntare, acele plînsete. Dar poate că și cititorul se în-

treabă cine era femeia, și ca să-l mulțumim, nu va fi nevoie de prea multe cuvinte.

Era o negustoreasă bogată, cam de vreo treizeci de ani. În răstimp de cîteva zile îi muriseră bărbatul și toți copii, iar în scurt timp dădu și peste ea ciuma. Fusese adusă la lazaret și depusă în această mică baracă tocmai cînd Lucia — după ce trecuse, fără să-și dea seama, de faza critică a bolii și schimbase, tot fără să-și dea seama, mai multe tovarășe — începea să se simtă mai bine și să-și vină în fire, căci chiar de la începutul bolii, pe cînd se găsea în casa lui *don* Ferrante, căzuse în nesimțire. În baracă nu era loc decît pentru două persoane, și pe dată, între aceste două ființe, îngrozite, rătăcite, singure în mijlocul mulțimii, se născuse o prietenie și o iubire pe care doar o lungă conviețuire le-ar fi putut lega. În scurtă vreme Lucia putuse să-și ajute tovarășa, a cărei stare se înrăutățise. Acum, cînd primejdia trecuse și pentru ea, își țineau tovărășie, își dădeau curaj una alteia și ajutor la nevoie ; își făgăduiseră să nu plece din lazaret decît amîndouă o dată și plănuiseră să nu se despartă nici după aceea. Negustoreasa, care lăsase în paza fratelui său, comisar al sănătății, casa, prăvălia și banii — totul în bună stare — și avea să rămînă, singură și tristă, stăpînă pe mai multă avere decît îi trebuia ca să trăiască din belșug, voia s-o ia pe Lucia cu dînsa, ca pe o soră sau ca pe o fiică. Lucia primise, mulțumind cu recunoștință și ei, și providenței, dar numai pînă ce va putea avea vești de la maică-sa și să aibă, așa cum nădăjduia, încuviințarea ei. De altfel, tăcută cum era, fata nu spusese nici un cuvînt negustoresei nici despre logodnă și nici despre întîmplările ei extraordinare. Dar acum fiind pradă atîtor emoții, avea cel puțin tot atîta nevoie să-și descarce sufletul, pe cît ardea tovarășa ei de dorința s-o asculte. Și, strîngînd cu amîndouă mîinile mîna dreaptă a prietenei, începu îndată să-i îndeplinească această dorință, fără să-i ascundă nimic, întrerupîndu-și povestirea doar ca să suspine.

În vremea aceasta, Renzo se îndrepta cu grabă spre locul unde se afla călugărul. Cu oarecare băgare de seamă și după ce mai rătăci puțin, izbuti, în sfîrșit, să ajun-

gă. Află baraca, dar nu-l găsi pe călugăr și, rătăcind și tot căutînd în jur, îl zări într-altă baracă, unde, aplecat pînă la pămînt, aproape pe brînci, dădea ultimele mîngîieri unui muribund. Se apropie și așteptă în tăcere. După cîteva clipe, îl văzu închizînd ochii acelui nenorocit, apoi îngenunchind, rugîndu-se cîtva timp și ridicîndu-se. Atunci Renzo veni lîngă el.

— Ei ? spuse călugărul cînd îl zări venind.

— E aici ! Am găsit-o !

— În ce stare ?

— Vindecată. S-a ridicat de curînd din pat.

— Domnul fie lăudat !

— Dar... spuse Renzo cînd fu aproape de el, ca să-i poată vorbi în șoaptă, mai este altă încurcătură...

— Ce vrei să spui ?

— Vreau să spun că... Dumneavoastră știți cît e de bună această copilă, dar cîteodată se îndărătnicește în ideile ei. După atîtea făgăduieli, după tot ce știți despre ea, acum spune că nu mă poate lua de bărbat fiindcă în acea noapte de groază, într-o clipă de fierbințeală, a făgăduit să-și închine viața sfintei Fecioare. Spuneți, nu-i curată prostie asta ? Astea-s lucruri bune pentru cine are temeiuri mai mari și înclinare mai deosebită s-o facă, dar pentru noi, oamenii obșnuiți, care nu ne pricepem la astfel de lucruri, nu-i așa că juruința ei nu are putere ?

— Spune-mi, e departe de aici ?

— Oh, nu, la cîțiva pași de biserică.

— Așteaptă-mă o clipă, spuse călugărul, și vom merge împreună.

— Asta înseamnă că o veți face să înțeleagă...

— Nu știu încă nimic, fiule, trebuie să aud ce spune ea.

— Înțeleg, zise Renzo și rămase cu privirea în pămînt, cu brațele încrucișate pe piept, chinuit de aceeași îndoială.

Călugărul porni din nou în căutarea părintelui Vittore, pe care îl rugă să-i țină locul. Intră în baracă și ieși cu un coș sub braț. Se întoarse spre Renzo și-i spuse :

— Haidem ! și porni înainte, îndreptîndu-se spre baraca unde puțin mai înainte intraseră împreună.

De data aceasta intră singur și după o clipă ieși din nou, spunînd :

— Nimic nou. Să ne rugăm ! Să ne mai rugăm... Apoi adăugă : Acum călăuzește-mă tu !

Și fără să mai spună vreo vorbă, porniră amîndoi.

Vremea se făcea tot mai posomorîtă și prevestea, fără nici o îndoială, apropierea furtunii. Fulgere dese spintecau întunericul care se întețise și luminau o clipă acoperișurile și arcadele galeriilor, cupola bisericii și sărăcăcioasele învelișuri ale barăcilor. Tunetele răbufneau dintr-o dată, gonind norii de la un capăt al cerului la celălalt. Tînărul mergea înainte, căutînd drumul cu băgare de seamă, nerăbdător să ajungă, dar încetinindu-și mereu pasul, ca să-l potrivească pe măsura puterilor tovarășului său, care, frînt de oboseală, sfîrșit de boală, copleșit de căldura înăbușitoare, înainta cu greu, ridicîndu-și din cînd în cînd fața slăbită spre cer, ca pentru a încerca să răsufle în voie.

Cînd ajunse în apropierea barăcii, Renzo se întoarse și spuse cu glas tremurător :

— Aici e...

Intrară.

— Iată-i ! strigă femeia din pat.

Lucia se întoarse, se ridică repede și se repezi în întîmpinarea bătrînului, strigînd :

— Ce văd ? Oh ! Părintele Cristoforo !

— Lucia, fiica mea, din cîte necazuri te-a scăpat Domnul ! Trebuie să fii mulțumită că ai nădăjduit totdeauna în el !

— Ah, da ! Dar dumneavoastră, părinte ? Vai de mine, cît v-ați schimbat ! Cum vă simțiți ?

— Cum e voia lui Dumnezeu și cum, mulțumită lui, vreau și eu, răspunse cu seninătate călugărul. Și apoi, trăgînd-o într-un colț, adăugă : Ascultă, nu pot rămîne aici mai mult de cîteva clipe. Vrei să te încrezi în mine, ca de atîtea ori pînă acum ?

— Firește, oare nu sînteți dumneavoastră duhovnicul meu ?

— Ei bine, fiica mea, ce-i cu acea juruință despre care mi-a vorbit Renzo ?

— E o juruință făcută Maicii Domnului... oh ! într-un ceas de mare deznădejde : să nu mă mărit niciodată !

— Biată copilă ! Dar te-ai gîndit atunci că erai legată prin celălalt jurămînt, de lodogdnă ?

— Fiind vorba de Dumnezeu și de sfînta Fecioară, nu m-am gîndit !

— Dumnezeu, copila mea, prețuiește sacrificiile, darurile cînd sînt făcute din ce-i al nostru. Ele sînt rupte din sufletul și voia ta, dar nu poți dărui dorința altuia față de care erai legată.

— Am făcut rău ?

— Nu, biată copilă, nu gîndi la asta, eu cred chiar că sfînta Fecioară a prețuit darul inimii tale îndurerate și l-a oferit lui Dumnezeu pentru tine. Dar, spune-mi, nu te-ai sfătuit cu nimeni în privința acestui lucru ?

— Nu socoteam că e un păcat și că trebuie să mă mărturisesc, și se știe că puținul bine ce-l poți face nu se cade să-l spui altora.

— Dar în afară de asta mai ai altă pricină care să te împiedice să-ți ții făgăduiala făcută lui Renzo ?

— Despre asta... ce să spun... în ce mă privește... ce altă pricină ? N-aș putea să spun... răspunse Lucia cu șovăială, ce arăta cu totul altceva decît nehotărîrea. Și chipul ei îngălbenit de boală se acoperi deodată cu cea mai vie roșeață.

— Ia spune, fiica mea, întrebă bătrînul, coborîndu-și privirea, crezi tu că Dumnezeu a dat bisericii puterea de a întări și de a dezlega, după cum e mai bine, îndatoririle și făgăduielile pe care oamenii și le-au luat față de dînsul ?

— Da, cred.

— Află că noi, în grija cărora se află sufletele oamenilor din acest loc, avem față de toți cei care se îndreaptă spre noi cele mai depline împuterniciri ale bisericii și, prin urmare, îmi stă în putință, dacă-mi vei cere, să te dezleg de îndatorirea ce ți-ai luat prin această juruință, oricare ar fi ea.

— Dar nu e un păcat să-ți iei înapoi cuvîntul dat, părinte, să te căiești de o făgăduială făcută Fecioarei ? Atunci am făcut-o din toată inima... spuse Lucia, puter-

nic tulburată de licărirea unei atît de neașteptate nădejdi, ca și de sentimentul opus acesteia : groaza cumplită, exacerbată de toate gîndurile, care, de atîta vreme, erau singura preocupare a sufletului ei.

— Păcat, fiica mea ? spuse părintele. Cum să fie păcat să ceri sprijinul bisericii, iar slujitorului ei să folosească puterea pe care a primit-o de la ea, putere pe care, la rîndu-i, și ea a primit-o de la Dumnezeu ? Am văzut cît de potriviți erați unul pentru altul, căci dacă am întîlnit vreodată două făpturi care să-mi pară de Dumnezeu însuși unite, apoi acestea erați voi ! Și nu văd de ce ar vrea să vă despartă acum ! Îl binecuvîntez, fiindcă mi-a îngăduit, nevrednic cum sînt, să pot vorbi în numele lui și să te pot dezlega de făgăduiala ta ! Iar dacă-mi ceri să te dezleg de această juruință eu nu voi șovăi s-o fac, ba chiar doresc să mi-o ceri !

— Atunci... atunci... o cer ! spuse Lucia cu chipul tulburat numai de sfială.

Călugărul îl chemă printr-un semn pe tînăr, care stătea în colțișorul cel mai depărtat, ascultînd (fiindcă nu putea face altceva) cu cea mai mare atenție convorbirea menită să-i hotărască soarta. Cînd Renzo se apropie, părintele Cristoforo spuse cu glas tare Luciei :

— În numele puterii cu care m-a învrednicit biserica, te declar dezlegată de juruința de feciorie, anulînd tot ce e nechibzuit în ea și izbăvindu-te de orice legămînt ai făcut !

Cititorul își poate închipui ce au însemnat cuvintele astea pentru Renzo. Îi mulțumi din ochi, cu toată căldura, celui ce le rostise și căută îndată, dar zadarnic, privirea Luciei.

— Întoarce-te cu încredere și în toată liniștea la gîndurile tale de altădată, zise capucinul. Cere-i lui Dumnezeu îndurarea pe care i-ai mai cerut-o și altădată, aceea de a fi o soție bună și ai încredere că ți-o va dărui mai cu prisosință după atîtea necazuri. Și tu, zise întorcîndu-se spre Renzo, amintește-ți, fiule, că dacă biserica îți dăruiește această tovarășă de viață, n-o face pentru a-ți aduce o mîngîiere trecătoare și lumească, menită, chiar dacă ar fi desăvîrșită și fără nici o amără-

ciune, să se sfîrșească într-o mare durere în clipa despărțirii, ci vă unește ca să vă călăuzească pe amîndoi pe calea unei bucurii fără de sfîrșit. Iubiți-vă asemeni unor tovarăși de drum, cu gîndul că va trebui să vă despărțiți și cu nădejdea că vă veți regăsi pentru totdeauna. Mulțumiți cerului că v-a călăuzit la căsătorie nu pe calea plăcerilor furtunoase și trecătoare, ci printre necazuri și nenorociri, ca să vă pregătiți pentru o mulțumire plină de reculegere și de liniște. Dacă Dumnezeu vă dăruiește copii, gîndiți-vă, înainte de toate, să-i creșteți pentru el, să le sădiți în suflet dragostea față de el și față de toți oamenii, căci astfel îi veți îndruma bine în orice altă privință. Lucia, ți-a spus, urmă el, arătînd spre Renzo, pe cine a văzut aici ?

— Oh, da, părinte, mi-a spus !

— Rugați-vă pentru el ! Rugați-vă fără preget, și rugați-vă și pentru mine, copiii mei... Vreau să aveți o amintire din partea bietului vostru călugăr... Și, zicînd acestea, scoase din coș o cutie de lemn obișnuit, dar lucrată și lustruită cu acea migală de care numai călugării capucini sînt în stare. Apoi urmă : Aici înăuntru se află o fărîmă din acea bucată de pîine, prima pe care am cerut-o de pomană, pîinea despre care ați auzit vorbindu-se. V-o dăruiesc vouă, păstrați-o și arătați-o copiilor voștri. Ei vor veni într-o lume tristă, în vremuri de amărăciune, în mijlocul trufașilor și asupritorilor ; spuneți-le să fie iertători întotdeauna ! Să ierte totul și să se roage și pentru bietul călugăr ! Apoi întinse cutia Luciei, care o luă cu respect, ca pe niște sfinte moaște. Și, cu glasul mai potolit, zise : Acum spune-mi, ce sprijin ai la Milano ? Unde socoți să te adăpostești cînd vei ieși de aici ? Și cine te va călăuzi pînă la mama ta, pe care deie Domnul s-o afli în viață ?

— Buna doamnă de colo îmi ține loc de mamă ; vom ieși împreună de aici, și după aceea dînsa se va gîndi la toate.

— Dumnezeu s-o binecuvînteze ! spuse călugărul, apropiindu-se de pat.

— Vă mulțumesc și eu, zise văduva, pentru mîngîierea ce ați dăruit-o acestor sărmane făpturi. Aveam de

gînd s-o țin cu mine pentru totdeauna pe scumpa mea Lucia. Dar acum o voi lua la mine cîtăva vreme, o voi însoți pînă în satul ei și o voi încredința mamei sale. Adăugă apoi în șoaptă : Vreau s-o înzestrez. Am avere mai multă decît îmi trebuie, și din cei care ar fi trebuit să se bucure de ea, alături de mine, nu mi-a mai rămas nici unul...

— În acest fel, răspunse călugărul, îi poți aduce o mare jertfă lui Dumnezeu și poți face bine aproapelui. Nu e nevoie să-ți mai vorbesc despre această copilă, fiindcă bag de seamă c-o socotești fiica dumitale. Să-l lăudăm pe Domnul, care știe să ne arate dragostea sa de părinte în mijlocul nenorocirilor noastre și care, îngăduind să vă întîlniți, v-a dat, cu nemărginita sa bunăvoință, un semn de iubire amîndurora. Haide ! urmă el întorcîndu-se către Renzo și luîndu-l de mînă, noi doi nu mai avem ce face aici, am stat chiar prea mult !

— Oh, părinte, zise Lucia, cînd vă voi mai vedea ? Eu, care nu fac nici un bine pe lumea asta, m-am vindecat... dar dumneavoastră !...

— E multă vreme, răspunse bătrînul cu glas adînc și blînd, de cînd îi cer Domnului o mare îngăduință și un mare bine : să-mi sfîrșesc zilele în slujba aproapelui. Dacă se îndură de mine acum, am nevoie de toți cei care mi-au dovedit dragostea lor, ca să mă ajute să-i mulțumesc. Haide, spune-i lui Renzo ce vești ai pentru mama ta.

— Istorisește-i tot ce ai văzut, îi zise Lucia logodnicului său, și spune-i că am găsit și aici o mamă, că voi veni cu ea cît voi putea de repede și că nădăjduiesc s-o aflu sănătoasă.

— Dacă ai nevoie de bani, zise Renzo, am la mine toți banii pe care mi i-ai trimis și...

— Nu, nu, îi curmă vorba văduva, am eu mai mult decît îmi trebuie !

— Haidem ! spuse călugărul !

— La revedere, Lucia, și dumneata rămîi cu bine, bună doamnă, șopti Renzo, negăsind cuvinte să poată spune ce simțea.

— Cine știe, poate că Dumnezeu ne va ajuta să ne mai vedem cu toții ! exclamă Lucia.

— Binecuvîntarea Domnului fie cu voi ! mai spuse călugărul către cele două femei, ieșind cu Renzo din baracă.

Începuse să se întunece, și furtuna stătea gata să izbucnească. Părintele Cristoforo îl mai pofti o dată pe Renzo să se adăpostească noaptea aceea în coliba lui.

— Eu nu-ți voi putea ține tovărășie, adăugă el, dar vei avea un acoperiș deasupra capului.

Renzo însă simțea o mare dorință să plece și nu voia să mai rămînă într-un loc ca acela acum, cînd nu mai putea s-o vadă nici pe Lucia și unde nici cu bunul călugăr n-ar mai fi putut rămîne împreună. Cît despre ora înaintată sau vremea rea, se poate spune că ori era noapte, ori era zi, soare sau ploaie, adiere ușoară de zefir sau cumplită vijelie, era totuna pentru el în clipa aceea. Mulțumi deci părintelui Cristoforo, spunîndu-i că voia să meargă cît mai degrabă în căutarea Agnesei.

Așa că, ajungînd pe drumul din mijloc, călugărul îi strînse mîna și-i spuse :

— Dacă, după voia Domnului, o găsești, salut-o pe buna Agnesa și în numele meu și spune-i atît ei, cît și tuturor celor ce au mai rămas în viață, și care-și mai aduc aminte de părintele Cristoforo, să se roage pentru el. Dumnezeu să te călăuzească și să te binecuvînteze în veci !

— Oh ! scumpul meu părinte ! Ne vom mai întîlni oare ? Ne vom mai întîlni vreodată ?

— Acolo sus, nădăjduiesc...

Și cu aceste cuvinte, capucinul se despărți de Renzo, care rămase mai întîi pe loc, urmărindu-l cu privirea pînă ce nu-l mai zări, apoi porni grăbit spre poartă, privind cu jale, pentru ultima oară, la acel lăcaș al durerii. Peste tot domnea o frămîntare neobișnuită : *monatti* goneau încolo și încoace, unii își cărau lucrurile, alții își întăreau corturile, convalescenții se tîrau spre barăcile lor sau spre galerii, să se adăpostească de furtuna care se apropia.

CAPITOLUL XXXVII

Intr-adevăr, imediat după ce Renzo trecuse pragul lazaretului și o apucase la dreapta, ca să găsească poteca pe unde izbutise, de dimineață, să ajungă pînă sub ziduri, începură să cadă, ici și colo, picături mari, rare și repezi, care, bătînd ca grindina pămîntul alb și uscat, ridicau în jur nori de pulbere ; într-o clipă ploaia se înteți, și, înainte ca tînărul să ajungă la drum, turna cu găleata.

Departe de a se neliniști, Renzo se bucura de ploaia răcoroasă, de susurul acela, de foșnetul ierbii și al frunzelor care tremurau, pline de apă, înviorate și strălucitoare ; răsufla adînc și din plin, și în descătușarea aceasta a naturii simțea parcă, mai adînc și mai puternic, descătușarea care se petrecuse și în viața lui.

Dar cu mult mai puternic și mai desăvîrșit ar fi fost acest sentiment dacă Renzo ar fi putut bănui ceea ce avea să se afle peste cîteva zile : că ploaia aceasta va alunga molima ; că, după asta, lazaretul, chiar dacă nu avea să înapoieze celor vii pe toți cei ce mai rămaseră în viață înăuntru, cel puțin n-avea să mai înghită și pe alții ; că într-o săptămînă se vor redeschide ușile prăvăliilor ; că aproape nu se va mai vorbi decît despre carantină, iar din ciumă vor mai rămîne doar cîteva urme, ici și colo, adică ceea ce e firesc să rămînă, o bucată de vreme, după orice epidemie.

Drumețul nostru mergea, așadar, repede, fără să se întrebe nici unde, nici cum, nici cînd, nici dacă trebuie să se oprească undeva peste noapte, nerăbdător să înainteze, să ajungă cît mai curînd în satul său, să găsească pe cineva cu care să vorbească și căruia să-i povestească totul, iar după aceea să pornească iute la drum, spre Pasturo, în căutarea Agnesei. Mergea cu mintea încă tulburată de toate întîmplările din ziua aceea, dar, dincolo

de toate nenorocirile, grozăviile, primejdiile, izbucnea mereu același gînd luminos : „Am găsit-o, a scăpat cu viață, e a mea !“

Atunci se pornea să țopăie de bucurie, și, tot țopăind, împroșca în jur, încît părea un cîine lățos scos din apă ; din cînd în cînd își freca mîinile de mulțumire, apoi mergea înainte, mai fericit ca niciodată. De-a lungul drumului culegea, ca să zicem așa, gîndurile pe care le lăsase de dimineață sau în ajun, și tocmai cele pe care se silise să le alunge : îndoielile și greutățile de atunci îi pricinuiau acum cea mai mare bucurie. Nu-i venea să creadă că o aflase pe Lucia trăind printre atîția morți și muribunzi. „Și totuși am găsit-o în viață !“ striga el. Retrăia în închipuire întîmplările cele mai groaznice din ziua aceea ; se vedea cu ciocănașul în mînă... O fi aici, ori n-o fi ? Și răspunsul atît de întristător... și cum n-avusese timpul nici să-l priceapă bine, că-l și năpădise din toate părțile furia ticăloșilor, apoi lazaretul, un adevărat ocean, în care poftim de încearcă s-o găsești ! Și totuși a găsit-o ! Își amintea clipa cînd se terminase procesiunea convalescenților. Ce clipă ! Ce groază că n-o aflase printre ei ! Și acum parcă nici n-ar fi fost. Dar despărțitura femeilor ! Și acolo, în spatele bărăcii, tocmai cînd se aștepta mai puțin, glasul acela, chiar glasul ei ! Dar cînd a văzut-o, cînd a văzut-o sănătoasă ! Și, cînd colo, altă pacoste ! Legătura aceea a jururinței, parcă mai strînsă ca niciodată. Dar se dezlegase și asta. Și ura lui împotriva lui *don* Rodrigo — ciuda aceea nenorocită, care-i înveninase toate suferințele și-i otrăvise toate bucuriile — îi pierise și ea din suflet. Astfel că nu ne-am putea închipui o mulțumire mai vie ca a lui de n-ar fi fost nesiguranța în privința Agnesei, dureroasa presimțire în legătură cu părintele Cristoforo și gîndul că ciuma era încă în toi.

Ajunse la Sesto spre seară ; ploaia tot nu părea că are de gînd să înceteze. Dar simțindu-se mai sprinten ca niciodată și gîndindu-se la greutatea de a găsi un adăpost, așa ud leoarcă cum era, nici nu se gîndi să mai încerce. Singurul lucru ce-l supăra era o foame grozavă, fiindcă o bucurie ca aceea îi trezise și foamea, pe care, pentru a o potoli, ar fi avut nevoie de ceva mai mult

decît acele cîteva linguri de supă pe care i le dăduse capucinul. Căuta să vadă dacă nu se află prin apropiere o brutărie ; văzu una, ceru două pîini, care-i fură date cu lopata și cu celelalte ceremonii. Băgă una în buzunar și începu să înfulece din cealaltă... Și, la drum !

Cînd trecu prin Monza, era noapte de-a binelea, dar izbuti să găsească totuși poarta care dădea spre drumul cel bun. Dincolo de poartă, însă, vă puteți închipui cum arăta șoseaua și cît de anevoioasă se făcea din clipă în clipă ! Îngropată (cum erau toate, și am mai vorbit despre asta) între două maluri, ca albia unui rîu, în clipa aceea ai fi zis că, dacă nu e chiar un rîu, e cel puțin un canal, semănat din loc în loc cu niște gropi, din care, ca să-ți smulgi nu numai încălțămintea, ci și piciorul, trebuia să fii foarte dibaci. Renzo se descurca și el cum putea, fără grabă, fără ocări, fără păreri de rău, gîndindu-se la fiece pas, oricît de greu îi venea, că odată și odată, dacă o vrea Dumnezeu, ploaia are să înceteze și se va lumina de ziuă, iar atunci nu va mai avea de străbătut drumul pe care-l făcea acum.

Trebuie să spunem că se gîndea la asta doar atunci cînd n-avea încotro. Asemenea gînduri erau trecătoare, căci altfel mintea lui rămînea frămîntată de amintirea a tot ce îndurase în anii aceia triști care se scurseseră : atîtea încurcături, atîtea peripeții, atîtea ceasuri în care fusese gata să-și piardă nădejdea și să socoată totul pierdut, toate acestea înfruntîndu-se mereu cu viitorul, atît de deosebit : sosirea Luciei, nunta, grija de a-și întemeia un cămin, fericirea de a-și povesti unul altuia necazurile prin care trecuseră și toată viața ce urma. Dar cum făcea cînd ajungea la o răscruce, dacă amintirea vagă a lucrurilor și lumina tulbure a nopții îl ajutaseră să găsească calea cea bună, sau o nimerise din întîmplare, n-am știi să spunem ; și chiar el însuși, care avea obiceiul să-și povestească întîmplările în amănunțime și foarte pe larg (și totul ne face să credem că cronicarul nostru le-a auzit de la el de mai multe ori), cînd ajungea la punctul acesta, spunea că își amintește de noaptea aceea doar ca prin vis. Fapt e că în zori Renzo se afla pe malul Addei.

Prăpădul nu contenise, dar după cîtăva vreme potopul se domolise, apoi, mai tîrziu, într-o burniță. Norii înalți și împrăștiați formau un văl neîntrerupt, dar ușor și diafan, și în lumina zorilor Renzo putu să vadă aproape tot ținutul dimprejur. Aici se afla și satul său, și ceea ce simți în fața acestor priveliști nu s-ar putea descrie. Tot ce vă pot spune este că munții aceștia, Resegone, și tot ținutul Lecco, toate i se păreau ale lui. Le măsură cu privirea, apoi se cercetă și pe el însuși și se găsi cam ciudat, adică chiar așa cum, la drept vorbind, își și închipuia că trebuie să arate după cele ce simțea : hainele de pe el atîrnau mototolite și ude, din cap pînă la brîu era leoarcă de apă, iar de la brîu pînă la picioare, numai noroi, și peste tot, plin de pete. Dacă s-ar fi putut vedea în întregime într-o oglindă, cu pălăria pleoștită și cu părul numai șuvițe ude și lipite de obraz, s-ar fi găsit și mai ciudat. Dacă era obosit sau nu, nici nu-și dădea seama, și răcoarea dimineții, adăugată la cea a nopții și la cea a băii făcute fără voie, îi sporea îndîrjirea și voința de a merge și mai repede.

Ajunse la Pescate și o porni de-a lungul Addei, aruncînd o privire melancolică spre Pescarenico. Trecu puntea și, pornind peste cîmpuri, ajunse curînd la casa primitoare a prietenului său. Acesta abia se sculase și sta în pragul ușii, cercetînd cerul ; își îndreptă privirea spre omul ud pînă la piele, plin de noroi și — ca să spunem lucrurilor pe nume — atît de murdar, dar totodată atît de vioi și de sprinten, încît își spuse că în viața sa nu mai văzuse om mai muiat de ploaie și mai mulțumit...

— Ei, zise el, te-ai întors ? Pe vremea asta ? Cum a mers ?

— Lucia trăiește ! spuse Renzo. Trăiește ! Trăiește !

— E sănătoasă ?

— E vindecată, ceea ce e și mai bine ! Se cuvine să-i mulțumesc toată viața lui Dumnezeu și sfintei Fecioare ! Am văzut lucruri grozave, lucruri cumplite... Am să-ți povestesc tot, dar mai tîrziu.

— În ce hal ești !

— Sînt frumos, nu-i așa ?

— Ca să spun drept, ar trebui să te speli din cap pînă în picioare. Dar așteaptă puțin și aprind un foc grozav !

— Nu zic nu. Știi unde m-a prins ploaia ? Chiar în poarta lazaretului. Dar nu-i nimic ! Ploaia își vedea de treburile ei, și eu, de ale mele...

Prietenul ieși și aduse două brațe de vreascuri, puse primul braț jos, pe cel de al doilea îl aruncă în vatră, și, cu cîțiva tăciuni rămași sub cenușă, aprinse focul. Între timp, Renzo își scoase pălăria și după ce o scutură de două-trei ori, o aruncă la pămînt ; dar nu putu să-și dezbrace cu aceeași ușurință și surtucul. Își scoase apoi din buzunarul pantalonilor cuțitul care avea teaca udă de parcă ar fi stat în apă. Îl așeză pe o poliță și zise :

— Nici el n-a scăpat de ploaie, dar bine că nu-i decît apă, slavă Domnului ! Era cît pe-aci să... Îți povestesc eu mai pe urmă... Și-și frecă mîinile. Acum, fii bun, adăugă el, caută bocceaua pe care am lăsat-o în cămară. Adu-mi-o, că pînă or să se usuce hainele astea de pe mine...

Întorcîndu-se cu bocceaua, prietenul îi zise :

— Bănuiesc că ți-o fi și foame... De băut ai fi găsit tu pe drum, dar de mîncat...

— Am cumpărat două pîini, ieri spre seară, dar, să spun drept, nu mi-au ajuns nici la o măsea !

— Las' pe mine ! spuse prietenul. Puse apă într-un ceaun, îl agăță de un lanț și adăugă : Mă duc să mulg vaca. Pînă mă întorc cu laptele, apa dă în clocot și o să facem o mămăligă pe cinste ! Tu pînă atunci spală-te în liniște.

Rămas singur, Renzo își scoase, nu fără greutate, restul hainelor, care i se lipiseră de trup ; se uscă și îmbrăcă altele. Prietenul se întoarse și se apucă de fiert laptele și de făcut mămăliga. Între timp, Renzo sta și aștepta.

— Abia acum îmi dau seama cît sînt de obosit, spuse el. E drept că am și făcut o bucată bună de drum, dar asta nu-i nimica ! Am ce să-ți povestesc o zi întreagă ! În ce hal e Milanul ! Cîte mai poți vedea în el ! Cîte mai poți păți ! Lucruri care să te scîrbească și de tine însuți ! Vream să zic că era să mi se întîmple un bucluc nemaipomenit ! Și ce-au vrut să-mi facă domnii de pe-acolo !...

O să auzi ! Dacă ai vedea lazaretul ! Mizerie pînă în gît ! Ce mai... O să-ți povestesc tot... Lucia va veni aici și va fi nevasta mea, iar tu vei fi unul din martori, și, ciumă-neciumă, vreau să ne veselim măcar cîteva ceasuri...

De altfel, se ținu de vorbă și-i povesti prietenului toată ziua pățaniile lui, cu atît mai mult cu cît ploaia urmînd să cadă, omul trebui să-și treacă toată vremea în casă, cînd ascultînd ce-i povestea Renzo, cînd orînduind cîte ceva în pivniță, dregînd un butoiaș sau pregătind cele de trebuință pentru culesul viei. Pe Renzo nu-l lăsa inima să nu-i dea o mînă de ajutor, fiindcă, după cum avea obiceiul să spună, era dintre oamenii care obosesc mai mult cînd stau degeaba decît atunci cînd muncesc. Totuși, nu se putu stăpîni să nu dea o fugă pînă la casa Agnesei, să se uite la o anumită fereastră și să-și frece și aici mîinile de bucurie. Se întoarse fără să fi fost văzut de nimeni și se duse îndată la culcare. În zorii zilei se trezi și, văzînd că ploaia încetase, deși cerul nu se înseninase încă, o porni la drum spre Pasturo. Ajunse destul de devreme, fiindcă era tot atît de grăbit și doritor să sfîrșească odată cu toate, cum credem că e și cititorul. Întrebă despre Agnesa, află că este sănătoasă și fu îndreptat spre o căsuță singuratică. O porni într-acolo, o strigă din uliță, femeia veni la fereastră și, în timp ce deschidea gura să spună ceva, Renzo i-o luă înainte, zicînd :

— Lucia a fost bolnavă și s-a vindecat ; am văzut-o alaltăieri ; te îmbrățișează ; va veni în curînd. Și-apoi mai am să-ți spun atîtea și atîtea lucruri !...

Uimită de această apariție, mulțumită de veștile noi și nerăbdătoare să afle și altele, cît mai multe, Agnesa cînd scotea o exclamație, cînd punea o întrebare, fără să poată spune nimic ca lumea ; apoi, uitînd precauțiile pe care de atîta vreme se obișnuise să le respecte, zise :

— Vin să-ți deschid.

— Așteaptă ! Dar ciuma ? zise Renzo. Dumneata n-ai avut-o pînă acum ?

— Nu, dar tu ?

— Eu am avut-o, dar dumneata trebuie să fii cu băgare de seamă. Vin de la Milano și, după cum vei afla,

m-am scăldat în ciumă pînă la urechi ! E drept că m-am schimbat din cap pînă-n picioare, dar molima asta se ține de om ca un blestem... Și fiindcă bunul Dumnezeu te-a păzit pînă acuma, vreau să te ferești pînă se va isprăvi de tot cu ea, fiindcă ești mama noastră și vreau să trăim liniștiți împreună multă vreme, ca să ne despăgubim de toate suferințele îndurate.

— Dar... începu Agnesa.

— Eh, îi tăie vorba Renzo, nu e vorba de nici un dar ! Știu ce vrei să-mi spui, însă vei vedea că nu mai există nici un dar. Hai să ieșim la aer liber, unde să putem sta de vorbă, în liniște, fără primejdie, și-ți voi spune tot.

Agnesa îi spuse că în spatele casei era o grădină și adăugă :

— Du-te acolo și ai să vezi două bănci așezate față în față, de parcă le-ar fi pus careva într-adins pentru noi. Vin și eu îndată.

Renzo se duse, se așeză pe o bancă, și după o clipă veni și Agnesa. Sînt încredințat că dacă cititorul, care a fost martor la toate întîmplările din povestirea aceasta, ar fi putut fi și el acolo, ca un al treilea, și să asculte cu urechile lui acea discuție însuflețită, să audă istorisirile, întrebările, răspunsurile, strigătele, schimbul de compătimiri, veștile în legătură cu *don* Rodrigo și părintele Cristoforo și cu atîtea altele, precum și planurile de viitor, limpezi și sigure, sînt încredințat, spun, că i-ar fi făcut mare plăcere și ar fi fost ultimul care ar fi plecat. Nu cred însă că ar fi dispus să urmărească această convorbire așa, așternută pe hîrtie, cu vorbe mute, plăsmuite din cerneală, în care să nu găsească nici un fapt nou, ci socot că mai degrabă-i va plăcea să ghicească totul el însuși. Luară hotărîrea să se statornicească împreună în satul acela bergamez, unde Renzo începuse să-și înjghebeze o gospodărie ; dar ziua cînd aveau să facă toate acestea nu putea fi încă hotărîtă, deoarece totul depindea de ciumă și de alte împrejurări ; îndată ce va înceta primejdia, Agnesa va trebui să se întoarcă acasă, pentru a o aștepta pe Lucia, sau dacă nu, Lucia va fi cea care o va aștepta, pînă atunci Renzo urmînd să mai dea cîte

o fugă pe la Pasturo, să-și vadă mama și s-o țină la curent cu tot ce s-ar mai fi putut întîmpla.

Înainte de a pleca, Renzo îi oferi și ei bani, spunîndu-i :

— Am aici toți banii pe care mi i-ai trimis ; făcusem și eu o juruință : să nu mă ating de ei pînă nu se vor limpezi lucrurile. Acum, dacă ai nevoie, adu-mi o strachină cu apă și oțet și am să-ți arunc înăuntru cei cincizeci de galbeni, strălucitori și frumoși !

— Nu, nu, spuse Agnesa, am mai mult decît îmi trebuie, păstrează-ți-i, vor fi bineveniți cînd vă veți înjgheba căminul vostru !

Renzo se întoarse în satul său cu încă o bucurie : aceea de a fi aflat-o sănătoasă pe femeia care-i era ca o mamă. Restul zilei și noaptea următoare rămase în casa prietenului său, iar a doua zi o porni din nou la drum, de astă dată în altă direcție, adică spre ținutul său adoptiv.

Îl găsi pe Bortolo în deplină sănătate și mai puțin înspăimîntat de grija că ar putea-o pierde, fiindcă în aceste cîteva zile lucrurile luaseră și pe acolo o întorsătură neașteptată. Cei ce se mai îmbolnăveau erau din ce în ce mai puțini la număr, și molima nu mai avea aceeași putere ; bolnavii nu se mai învinețeau ca înainte și nici nu mai aveau acele simptome violente, făceau friguri ușoare, intermitente în mare parte, și cel mai mult un buboi fără culoare, care se trata ca un furuncul oarecare. Aspectul ținutului se și schimbase. Supraviețuitorii începeau să iasă afară din case, ca să-și dea seama cîți au mai rămas, să se compătimească sau să se fericească. Se vorbea chiar de reînceperea lucrului. Patronii se și gîndeau să caute și să tocmească lucrători, mai ales pentru meseriile în care numărul oamenilor fusese scăzut chiar și înainte de ciumă, cum era, de pildă, filatura de mătase. Fără să facă pe mofturosul, Renzo făgădui vărului său (bineînțeles cu condiția să capete mai întîi încuviințarea cuvenită) că va începe lucrul cînd se va întoarce cu Lucia și Agnesa pentru a se stabili în sat. Între timp, se apucă să facă pregătirile trebuincioase : găsi o casă mai mare, lucru care, din nefericire, ajunsese destul de

lesnicios și de puțin costisitor, o mobilă cu tot ce era necesar, atacînd de data aceasta tezaurul, dar fără să facă o gaură prea mare în el, deoarece toate erau ieftine, mărfurile fiind cu mult mai multe decît cumpărătorii.

După nu știu cîte zile se întoarse iarăși în satul său, pe care-l găsi cu mult schimbat în bine. Dădu o fugă pînă la Pasturo, o află pe Agnesa plină de încredere și gata să se întoarcă oricînd acasă, astfel că o însoți chiar el, și nu mai e nevoie să spunem ce simțiră amîndoi și ce-și spuseseră revăzînd împreună acele locuri...

Agnesa găsi toate lucrurile cum le lăsase, așa că nu se putu opri să spună și de data asta, fiind vorba de o biată văduvă și de o biată copilă, că îngerii vegheaseră căsuța lor.

— Și cînd mă gîndesc că și data trecută, adăugă ea, cînd s-ar fi putut zice că Dumnezeu își întorsese fața și că nu se mai gîndea la noi, fiindcă îngăduise să ne fie luat micul nostru avut, el ne-a dovedit contrariul, căci ne-a trimis, pe de altă parte, grămada aceea de bani, cu care am putut înlocui toate lucrurile. Spun toate lucrurile, dar asta nu înseamnă tot, fiindcă mai lipsea zestrea Luciei, pe care mi-o luaseră hoții, nouă-nouță, împreună cu celelalte... Și iată că acum și asta ne vine înapoi din altă parte! Cine mi-ar fi spus, cînd mă străduiam atît să înjghebez zestrea Luciei: „Crezi că lucrezi pentru Lucia, hai? Biata de tine, lucrezi pentru cine știe cine... Dumnezeu știe cine va îmbrăca aceste pînzeturi și haine... Pînzeturile și hainele Luciei, zestrea care va fi cu adevărat a sa, i le va dărui o femeie cu suflet bun, despre care nici nu știi că trăiește pe lume..."?

Prima grijă a Agnesei fu să pregătească odaia cea mai curată din mica ei căsuță pentru femeia cu suflet bun, apoi își căută de lucru și luă niște mătase, s-o facă jurubițe, căci lucrînd i se părea că timpul trece mai ușor.

La rîndul lui, Renzo nu stătea degeaba în zilele acelea, care i se păreau atît de lungi! Din fericire, știa două meserii, așa că se apucă din nou de cea de agricultor. Și cînd își ajuta prietenul care-l găzduise, pentru care era un mare noroc să aibă în astfel de vremuri la îndemînă un lucrător atît de harnic, cînd lucra și desțelenea

mica grădină de zarzavaturi a Agnesei, cu totul în paragină în lipsa ei. Cît despre pămîntul lui, nu se îngrijea de fel de el, zicînd că e o chică prea încîlcită, și două brațe nu erau destul s-o poată pieptăna. Așa că nici nu punea piciorul pe acolo, după cum nu trecea nici pe la casa lui, căci îi făcea rău să vadă atîta pustiire. Apoi luase hotărîrea să vîndă tot ce avea, la orice preț, și să folosească în noua lui patrie puținul ce va căpăta din vînzare.

Dacă cei ce supraviețuiseră molimii se considerau unii pe alții drept niște înviați din morți, pentru cei din satul lui, Renzo era, ca să zicem astfel, de două ori înviat; fiecare îl întîmpina cu bucurie, și fiecare dorea să audă chiar din gura lui povestea pățaniilor sale.

Dar poate veți întreba: Cum stăteau lucrurile cu exilul? Totul mergea de minune, și el aproape nici nu se mai gîndea la asta, zicîndu-și că nici cei care l-ar fi putut urmări nu se mai gîndeau la el; și nu se înșela. Lucrul acesta nu se datora numai ciumei, care răsturnase și nimicise atîtea, ci era — cum s-a putut vedea în mai multe crîmpeie ale povestirii noastre — un fapt foarte obișnuit în acele vremuri, cînd măsurile împotriva anumitor inși, fie generale, fie speciale, în afară de cazul cînd era vorba de cine știe ce dușmănie personală și îndîrjită, care să le mențină și să urmărească îndeplinirea lor, rămîneau adesea fără urmări dacă nu fuseseră aduse la îndeplinire din prima clipă; ca și glonțele care, dacă nu-și atinge ținta, cade la pămînt, unde nu mai poate face rău nimănui.

Faptul era o consecință naturală a ușurinței cu care se promulgau decretele în vremea aceea. Activitatea omenească are întotdeauna limitele ei, și tot ce era exagerat în aceste ordine și pedepse se preschimba în neglijență atunci cînd se trecea la executarea lor. Postavul pentru mîneci nu ajunge și pentru poale...

Dacă vreți cumva să știți cum stăteau lucrurile între Renzo și *don* Abbondio în timpul acela, vă voi spune că cei doi se țineau cît mai departe unul de altul: *don* Abbondio de teamă să n-audă pomenindu-se ceva despre

căsătorie, căci numai la gîndul acesta îi și răsăreau înaintea ochilor, pe de o parte *don* Rodrigo, cu „bravii" săi, iar pe de alta, cardinalul, cu dojenile sale ; Renzo fiindcă hotărîse să nu-i vorbească decît în clipa hotărîtoare, nevoind să-l supere înainte de vreme, sau să pricinuiască iarăși — cine mai știe ? — vreo dificultate, și să încurce lucrurile cu discuții zadarnice. Discuțiile le purta numai cu Agnesa.

— Crezi oare că va veni mai curînd ? întreba unul.

— Nădăjduiesc că da... răspundea celălalt.

Și, adesea, cel care răspunsese punea îndată aceeași întrebare. Astfel, cu asemenea vicleșuguri își petreceau timpul, care, pe măsură ce zilele se scurgeau, li se părea că trece tot mai încet.

Pentru cititor, însă, vom face ca timpul acesta să treacă într-o clipită arătînd pe scurt cum, la cîteva zile după plecarea lui Renzo din lazaret, plecă și Lucia, întovărășită de văduva cea bună ; și pentru că se ordonase o carantină generală, ele stătură împreună, închise în casa celei din urmă ; că o parte din vreme și-o petrecură pregătind zestrea Luciei, la care, după anume împotrivire, începu să lucreze și ea ; că atunci cînd se sfîrși carantina, văduva își lăsă prăvălia și casa în grija fratelui ei și își făcu pregătirile de drum. Am mai putea adăuga : pleacară, ajunseră și... celelalte. Dar cu toată dorința ce o aveam de a potoli nerăbdarea cititorului, există trei lucruri strîns legate de acest interval de timp, pe care nu vrem să le trecem sub tăcere ; și cel puțin despre două dintre ele sîntem încredințați că și cititorul însuși ne-ar spune că rău am fi făcut dacă nu le-am fi povestit.

Mai întîi faptul că atunci cînd Lucia îi istorisi văduvei întîmplările sale mai în amănunt, și cu mai multă orînduială decît în tulburarea primelor mărturisiri, cînd îi pomeni mai ales despre doamna ce o adăpostise în mînăstirea din Monza, află despre aceasta lucruri care, deslușindu-i o seamă de mistere, îi umplură sufletul de o dureroasă și înspăimîntătoare uimire. Află de la văduvă că nenorocita, bănuită de fapte groaznice, fusese strămutată, din ordinul cardinalului, într-o mînăstire din Milano, că acolo, după multe accese de furie și zbucium,

se căise și se învinovățise, că viața ei de acuma era un supliciu voit, și atît de îngrozitor, încît nimeni, afară numai dacă ar fi vrut s-o ucidă, n-ar fi putut născoci unul mai cumplit. Cei ce vor să cunoască mai în amănunt această tristă poveste o vor găsi în cartea și la locul pe care l-am citat în altă parte, în legătură cu aceeași persoană. [1]

Al doilea este faptul că Lucia, întrebînd de părintele Cristoforo pe toți capucinii întîlniți prin lazaret, află, cu mai multă durere decît uimire, că murise de ciumă.

În sfîrșit, înainte de a pleca, dorise să afle ceva despre foștii săi stăpîni și să-și îndeplinească, așa după cum spunea, datoria, dacă mai avea vreo datorie față de ei.

Văduva o întovărăși pînă la casa acestora, unde aflară că și unul, și celălalt se duseseră pe lumea cealaltă. Deși cronicarul socotește a fi spus tot despre *donna* Prassede arătînd că a murit, în ceea ce-l privește pe *don* Ferrante, fiind vorba de un om atît de învățat, a socotit că e necesar să zăbovească mai mult, iar noi, pe riscul nostru, vom transcrie aproape tot ce a lăsat despre el. Astfel, aflăm că, din prima clipă cînd se pomenise despre ciumă, *don* Ferrante fusese unul dintre cei care tăgăduiseră hotărît acest lucru și-și susținu cu tărie, pînă la urmă, părerea, nu prin strigăte, ca poporul, ci prin argumente cărora nimeni n-ar putea spune că le lipsea logica.

„In rerum natura [2], spunea el, nu sînt decît două feluri de lucruri : substanțele și accidentele ; dacă dovedesc că molima nu poate fi nici una, nici alta, am dovedit că nu există, că e o himeră. Și am dovedit ! Substanțele sînt sau spirituale, sau materiale. A spune că ciuma ar fi o substanță spirituală este o absurditate, pe care nimeni n-ar putea-o susține, așa că e de prisos să mai vorbim despre asta. Substanțele materiale sînt sau simple, sau compuse. Or, molima nu este o substanță simplă, și lucrul acesta se demonstrează în patru cuvinte. Nu e o substanță de aer, fiindcă dacă ar fi astfel, în loc să treacă de la un corp la altul, s-ar înălța îndată în sfera ei. Nu e de apă, fiindcă ar uda și s-ar putea usca din cauza

[1] Ripamonti, *Hist, Pat., Dec. V, Lib. VI, Cap. III* (n.a.).
[2] În natură (lat.).

vînturilor. Nu e de foc, fiindcă ar arde. Nu e de pămînt, fiindcă ar putea fi văzută. Nu e nici substanţă compusă, fiindcă ar fi sensibilă la văz sau la pipăit, iar această molimă cine a văzut-o ? Cine a pipăit-o ? Rămîne de discutat dacă poate fi un accident. Aceasta, şi mai puţin ! Domnii doctori pretind că se comunică de la un corp la altul ; aceasta este Achile al lor [1], pretextul atîtor măsuri fără rost. Dar chiar dacă am presupune că ar fi un accident, ar trebui să fie un accident transmisibil, două cuvinte care nu pot fi alăturate, nefiind în toată filozofia lucru mai limpede şi mai clar ca acesta : că accidentele nu pot trece de la un lucru la altul. Iar dacă, pentru a se feri de această Scilla [2], sînt siliţi să afirme că e un accident provocat, ar cădea drept în Caribda [3], fiindcă dacă s-a provocat, nu se poate comunica, nu se propagă, aşa cum pălăvrăgesc ei pe toate drumurile. Avînd în vedere aceste adevăruri, ce rost are să se vorbească atîta de vînătăi, de exanteme, de antraxuri ?"

„Vorbe de clacă" ! spunea unul dintre cei ce-l ascultau.

„Nu, nu, răspundea *don* Ferrante, nu vreau să spun asta, ştiinţa e ştiinţă, dar trebuie să ştii s-o foloseşti. Lividitatea, exanteme, antraxuri, parotide, buboaie, furuncule negre, toate sînt cuvinte vrednice de respect, care au semnificaţia lor precisă, dar susţin că ele nu au nici o legătură cu problema noastră ! Cine-i în stare să nege că toate acestea pot exista, ba chiar există ? Totul e să ştii de unde vin !"

Aici începeau şi pentru *don* Ferrante greutăţile. Cît timp se mulţumea să nege că e vorba de ciumă, găsea peste tot urechi atente şi binevoitoare, fiindcă nu e necesar să spunem cît de mare e autoritatea unui savant de profesie cînd vrea să demonstreze altora lucruri de care aceştia sînt convinşi dinainte ! Dar cînd începea să dovedească şi să demonstreze că eroarea medicilor nu consta

[1] Adică argumentul cel mai puternic, aşa cum Achile era, conform legendelor eline, cel mai puternic dintre eroii greci.

[2], [3] Vîltoare şi grup de stînci în strîmtoarea Messina, loc foarte temut de corăbierii din antichitate. Prin analogie, expresia înseamnă a scăpa de una şi a da de alta, a cădea din lac în puţ.

în faptul că afirmau existența unui rău cumplit și general, ci în faptul că voiau să explice cauza (vorbesc de primele timpuri, cînd nimeni nu voia să audă vorbindu-se de ciumă), atunci, în loc de urechi binevoitoare, găsea limbi rebele și ascuțite, atunci nu i se mai dădea răgaz să-și țină lungile predici, nu-și mai putea expune doctrina decît parțial și pe apucate.

„Adevărata cauză este, din nefericire, acolo, sus, spunea el, și sînt siliți s-o recunoască chiar cei care susțin, fără rost, că este vorba de ciumă. Tăgăduiască, dacă pot, această fatală conjuncție a lui Saturn cu Jupiter ! Și cînd oare s-a mai auzit spunîndu-se că un influx poate să se propage ? Dumneavoastră, domnilor, vreți să tăgăduiți existența influxurilor ! Vreți să negați că există astre ? Sau voiți să spuneți că stau acolo sus degeaba, ca niște gămălii de ace înfipte într-o pernă ? Dar ce nu pot înțelege la acești medici e faptul că după ce mărturisesc existența unei conjuncturi atît de primejdioase, vin apoi și spun sus și tare : «Nu te atinge de asta, nu te atinge de cealaltă și n-ai a te teme de nimic !» Ca și cum, evitînd contactul material al corpurilor pămîntești, am putea împiedica înrîurirea virtuală a corpurilor cerești ! Și osteneala zadarnică de a arde zdrențele ! Biata lume ! Puteți arde planeta Jupiter ? Puteți arde planeta Saturn ?...“

His fretus, adică bazîndu-se pe astfel de temeiuri, nu voi să ia nici o măsură de pază împotriva ciumei ; se îmbolnăvi, căzu la pat și muri ca un erou al lui Metastasio [1], dînd vina pe stele.

Dar faimoasa sa bibliotecă ? Mai este împrăștiată poate și astăzi pe la anticari...

---

[1] *Pietro Metastasio* (1698—1782), poet și dramaturg italian, cunoscut prin muzicalitatea, manierismul și artificiozitatea creațiilor sale. În dramele sale eroii invocă adesea divinitățile și stelele, considerate potrivnice.

CAPITOLUL XXXVIII

Într-o seară Agnesa auzi o caleașcă oprindu-se la poartă. „Ea e, își zise, fără îndoială că ea e !“ Și, într-adevăr, Lucia era, împreună cu văduva cea bună. Închipuiți-vă emoția și bucuria revederii !...

În dimineața următoare, foarte devreme, se arătă și Renzo, care nu știa încă nimic și venise la Agnesa cu gîndul să-și mai potolească neliniștea pricinuită de întîrzierea Luciei. Ce făcu și ce spuse cînd o văzu pe Lucia, îl lăsăm de asemeni pe cititor să-și închipuie !... Cît despre felul cum Lucia își arătă bucuria, nu va fi greu să-l zugrăvim !

— Bună ziua. Ce mai faci ? spuse ea cu ochii în pămînt, fără să arate că-și pierde firea.

Să nu credeți că Renzo găsi această primire prea rece și că se neliniști. El înțelese lucrurile cum se cuvenea și, așa cum se întîmplă între oamenii binecrescuți, care știu să deosebească adevărul de complimente, înțelese prea bine că acele cuvinte nu exprimau nimic din ceea ce se petrecea în sufletul Luciei. De altfel, era ușor de observat că avea două chipuri de a rosti cuvintele : într-un fel îi vorbea lui Renzo și cu totul altfel celorlalți.

— Sînt fericit că te văd, răspunse tînărul, cu vorbe învechite, dar pe care, dacă n-ar fi existat, le-ar fi născocit el singur în clipa aceea.

— Bietul părinte Cristoforo ! zise Lucia. Trebuie să te rogi și tu pentru sufletul lui, deși sînt încredințată că el se roagă acum pentru noi acolo sus, în ceruri...

— Din nefericire, mă așteptam... spuse Renzo, și aceasta nu fu singura coardă tristă atinsă în timpul acelei discuții.

Dar ce vreți ? Despre orice s-ar fi vorbit, convorbirea tot plină de farmec i-ar fi părut. Ca și caii nărăvași, care

se opresc din mers deodată și ridică nervoși cînd un picior, cînd altul, frămîntîndu-se pe loc și făcînd mii de mofturi pînă să înainteze un pas, pentru ca s-o pornească apoi pe neașteptate în goană, tot așa făcea și Renzo, căruia înainte clipele i se păreau ceasuri, pe cînd acum ceasurile i se păreau clipe.

Văduva nu numai că nu-i stînjenea, dar parcă era acolo de cînd lumea, și Renzo, care o văzuse numai zăcînd în pătuțul acela din baracă, nu și-ar fi putut închipui că putea fi atît de veselă și prietenoasă. Dar lazaretul și viața la țară, moartea și nunta nu sînt același lucru. Văduva se împrieteni numaidecît cu Agnesa, dar era totuși mai mare plăcerea s-o vezi cît de duioasă și glumeață totodată se arăta față de Lucia, pe care o necăjea cu drăgălășenie, dar cu măsură, ca s-o facă să-și dea pe față bucuria.

Într-un tîrziu, Renzo spuse că se duce la *don* Abbondio, să se sfătuiască în privința căsătoriei. Ajungînd la el, cu o înfățișare pe jumătate batjocoritoare, pe jumătate respectuoasă, îi zise :

— Ia spuneți, părinte, v-a trecut durerea aceea de cap, din cauza căreia spuneați că nu ne puteți cununa ? Cred că ne-a sosit și nouă vremea... Logodnica mea e aici și am venit să vă întreb cînd v-ar fi la îndemînă să oficiați slujba. De data aceasta însă, v-aș ruga ca lucrurile să se facă repede !

Don Abbondio nu spuse nu, dar începu să clatine din cap, să caute alte chichițe și să facă anumite insinuări : de ce s-ar expune să i se strige numele în piața publică, ținînd seama de primejdia ce-l amenința necontenit ? Doar căsătoria se putea face tot atît de bine și în altă parte. Și tot așa, ba una, ba alta...

— Înțeleg, spuse Renzo, n-ați scăpat încă de durerea aceea de cap... Dar, ia ascultați aici... Și începu să-i arate în ce stare îl văzuse pe sărmanul *don* Rodrigo, care pînă acum, fără nici o îndoială, murise. Să nădăjduim, adăugă el, că Dumnezeu s-a milostivit de el !

— Asta n-are nici o legătură cu ce vorbeam noi, spuse *don* Abbondio. Ți-am spus eu nu ? N-am zis nu ! Vorbesc așa din motive întemeiate. De altfel, cît mai ră-

mîne o fărîmă de viață... Uită-te la mine ! Sînt o oală spartă, am fost cu un picior în groapă și abia am izbutit să rămîn în viață. Acum, dacă nu-mi mai cade o pacoste pe cap... mă-nțelegi ?... pot nădăjdui s-o mai duc cîtva timp. Dar știi că sînt unii oameni cu firi violente. Dar, cum spuneam, asta n-are nici un fel de legătură...

După alte întrebări și răspunsuri tot atît de fără rost, Renzo îi făcu o plecăciune, se întoarse acasă, povesti totul și sfîrși zicînd :

— Am plecat de acolo fiindcă eram sătul pînă-n gît și mi-era teamă să nu-mi pierd răbdarea și să uit de orice respect. Erau clipe cînd mi se părea că-i tot cel de altădată ; avea aceeași mutră speriată, folosea aceleași vorbe ca și atunci. Sînt încredințat că, dacă mai stăteam puțin, ar fi început să-mi înșire și vorbe latinești... Cred că iarăși vrea să tărgăneze lucrurile. Mai bine să facem chiar așa cum ne sfătuiește el, să mergem adică să ne cununăm acolo unde vrem să ne și așezăm.

— Știți ce-o să facem ? spuse văduva. O să ne ducem noi femeile, să mai încercăm o dată, să vedem dacă vom izbuti. Astfel îmi voi împlini și eu dorința de a cunoaște pe acest om și o să văd dacă e chiar așa cum spuneți. Să mergem după-amiază, să nu cădem pe capul lui prea repede. Și acum în timp ce Agnesa își va vedea de treburi, o să-i țin eu loc de mamă Luciei, așa că, domnule logodnic, fă bine și scoate-ne la plimbare, căci ard de nerăbdare să văd mai bine munții și lacul, despre care mi s-a vorbit atîta. După cîte am putut vedea pînă acum, mi s-a părut nespus de frumos !

Renzo le însoți mai întîi pînă la casa gazdei sale ; fură primiți cu mare bucurie, și pe tînăr îl siliră să promită că va veni să prînzească împreună nu numai în ziua aceea, ci în toate zilele, dacă va putea. După ce se întoarseră de la plimbare și după ce sfîrșiră prînzul, Renzo plecă, fără să spună unde se duce. Femeile rămaseră să vorbească puțin și să plănuiască în ce fel să-l ia pe *don* Abbondio, iar, în cele din urmă, porniră la asalt.

„Au venit și astea !“ își zise *don* Abbondio în sinea sa, dar, compunîndu-și o mină veselă, o întîmpină pe Lucia cu căldură, pe Agnesa o salută, iar străinei îi arătă

bunăvoință. Le îndemnă să șadă și apoi aduse îndată vorba despre ciumă, vrînd să afle de la Lucia cum înfruntase atîtea necazuri. Lazaretul îi dete prilej să vorbească și văduvei, apoi, cum era și drept, *don* Abbondio povesti, la rîndul lui, despre necazurile prin care trecuse. La urmă își arătă mulțumirea că Agnesa scăpase de molimă.

Discuția începuse să tărăgăneze, dar cele două femei mai vîrstnice stăteau la pîndă de cum veniseră, așteptînd prilejul să vorbească despre problema principală. În cele din urmă, nu știu care dintre ele rupse gheața. Dar, ce vreți ? *don* Abbondio era surd în această privință. Nu că ar fi zis *nu,* dar se porni din nou să ocolească răspunsul, dînd din colț în colț și căutînd tot felul de pretexte.

— Ar trebui, zicea el, să anulăm mai întîi condamnarea aceea... Dumneata, doamnă, care ești din Milano, trebuie să știi mai bine cum merg lucrurile și poate găsești vreun sprijin, vreun nobil de seamă, căci cu astfel de leacuri se vindecă orice rană... Și dacă vrem să apucăm pe calea cea mai scurtă, fără să ne împiedicăm de atîtea greutăți, socot că, deoarece tinerii aceștia și cu Agnesa au intenția de a se expatria (și nu știu ce aș putea spune, căci patria este ocolo unde te simți bine), mi se pare că s-ar putea face căsătoria în noua patrie, unde nu mai este vorba de nici o condamnare. De-abia aștept să văd împlinită odată această căsătorie, dar aș vrea s-o văd încheiată cu bine și în liniște. Vă mărturisesc că, atîta timp cît condamnarea rămîne în vigoare, n-aș putea striga la altar numele lui Renzo Tramaglino cu sufletul liniștit, căci îl iubesc prea mult și mi-ar fi teamă să nu-i fac un rău... Gîndiți-vă la asta, doamnă, gîndiți-vă și voi două !

Pe de o parte Agnesa, pe de altă parte văduva încercară să combată aceste motive, dar *don* Abbondio le înfățișă din nou, sub altă formă, așa încît discuția pornea iarăși de la început, cînd deodată intră Renzo, cu pas hotărît și obrazul luminat și spuse :

— A sosit domnul marchiz *** !

— Ce vrei să spui ? Unde a sosit ? întrebă *don* Abbondio, ridicîndu-se.

— A sosit în castelul său, fostul castel al lui *don* Rodrigo, fiindcă acest domn marchiz este moștenitorul lui de drept, cum se spune, așa încît nu mai este nici o îndoială... Și tare-aș fi mulțumit dac-aș putea afla că bietul om a murit cum se cuvine ! Am spus de nenumărate ori pînă acum *Tatăl nostru* pentru el, și de acum încolo voi spune și *De profundis*. Cît privește pe acest domn marchiz, e un om foarte cumsecade.

— Asta e adevărat, spuse *don* Abbondio, am auzit vorbindu-se de multe ori despre el ca despre un vrednic gentilom, un om ca cei de odinioară. Dar să fie adevărat ?

— Aveți încredere în paraclisier ?

— De ce ?

— Fiindcă el l-a văzut cu ochii lui ! Mă aflam prin împrejurimi, unde mă dusesem, ca să spun drept, fiindcă m-am gîndit că cei de acolo trebuie să știe ceva... Apoi l-am întîlnit pe Ambrogio, care venea chiar de sus, de la castel, și-l văzuse pe marchiz așa cum vă spun, ca stăpîn al castelului. Vreți să stați de vorbă cu Ambrogio ? L-am rugat înadins să aștepte afară.

— Să-l ascultăm, spuse *don* Abbondio.

Renzo se duse să-l cheme pe paraclisier. Omul întări spusele lui Renzo vorbă cu vorbă, mai adăugă și alte amănunte, risipi toate îndoielile și-apoi plecă.

— Ah, așadar e mort ! A murit cu adevărat ! strigă *don* Abbondio. Vedeți, copii, cum ajută providența pe unii oameni ? Să știți că e un lucru mare, o mare ușurare pentru acest biet ținut ! Fiindcă nu puteai trăi din pricina lui... Mare nenorocire a fost și ciuma asta, dar a făcut și o curățenie strașnică, a măturat cîțiva inși, de care, fiii mei dragi, nu mai era chip să scăpăm : erau tineri, voinici, înfloritori, și cred că cel menit să le slujească la înmormîntare de-abia intrase în seminar să învețe buchiile latinești... Și într-o clipă au dispărut cu sutele ! Nu-l vom mai vedea plimbîndu-se cu tîlharii după el, plin de îndrăzneală și trufie, țeapăn, de parcă înghițise un băț, cu privirea disprețuitoare, încît îți părea că trăiești numai prin bunăvoința lui ! Pînă una-alta, el a murit, și noi trăim ! Și n-o să mai trimită ordine oamenilor cum-

secade... Ne-a pricinuit o mulțime de amărăciuni tuturor, putem s-o spunem astăzi deschis !

— Eu l-am iertat din toată inima ! spuse Renzo.

— Ți-ai făcut datoria, răspunse *don* Abbondio, dar putem mulțumi totodată cerului că ne-a scăpat de el ! Acum să ne întoarcem la ale noastre. Vă repet : faceți cum credeți. Dacă vreți să vă cunun eu, sînt gata ! Dacă socotiți că vă este mai la îndemînă în alt chip, faceți așa ! În privința condamnării, văd și eu că nu mai este cazul să ne îngrijorăm, căci nu mai este nimeni care să vă urmărească și să vă vrea răul, cu atît mai mult cu cît, între timp, s-a dat decretul de amnistie, cu prilejul nașterii serenissimului infante [1]. Și apoi ciuma ! A dat multe lucruri peste cap ciuma asta ! Așa încît, dacă voiți... astăzi e joi... duminică fac strigările în biserică, fiindcă de ceea ce s-a făcut data trecută nu se mai ține seamă, după atîta vreme, și apoi voi avea bucuria să vă pot cununa eu !

— Dumneavoastră știți foarte bine că n-am venit decît pentru asta, spuse Renzo.

— Foarte bine, vă voi sluji și voi căuta să dau de veste cît mai degrabă eminenței-sale.

— Cine-i eminența-sa ? întrebă Agnesa.

— Eminența-sa, răspunse *don* Abbondio, e cardinalul nostru arhiepiscop, deie-i Dumnezeu zile îndelungate !

— Oh ! despre asta vă cer iertare, răspunse Agnesa, căci deși nu sînt decît o biată neștiutoare, vă pot încredința că nu i se spune astfel, fiindcă atunci cînd am fost să-i vorbim pentru a doua oară, așa cum vorbesc cu dumneata, unul dintre domnii preoți m-a luat la o parte și m-a povățuit în ce chip să mă port cu acel senior, îndemnîndu-mă să nu-i zic altfel decît „preaînălțate stăpîne și monseniore".

— Acum, dacă ar mai avea prilejul să te povățuiască, ți-ar spune că trebuie să-i spui „eminență", ai înțeles ? Fiindcă papa, Dumnezeu să-l păzească și pe el, a poruncit încă din luna iunie să li se dea cardinalilor acest titlu.

---

[1] Principele Carol, primul născut al regelui Filip al IV-lea al Spaniei, viitorul rege Carol al II-lea al Spaniei.

Și știți ce l-a îndemnat să ia această hotărîre ? Titlul de „ilustrissim", care era păstrat doar pentru ei și pentru anumiți principi ! Acum vedeți ce a ajuns... se dă în dreapta și în stînga ! Cîți se fălesc cu el ! Și atunci ce trebuie să facă papa ? Să-l interzică tuturor ? Ar fi stîrnit nemulțumiri, plîngeri, neplăceri, necazuri, și lucrurile ar fi rămas tot ca înainte. Prin urmare, a găsit un leac foarte bun. Încetul cu încetul, o să înceapă să li se spună și episcopilor „eminență", apoi îl vor pretinde și starețiii, apoi chiar și diaconii, căci așa sînt oamenii făcuți mereu vor să se înalțe, să se înalțe mereu, apoi canonicii....

— Apoi și preoții parohi... zise văduva.

— Nu, nu, urmă *don* Abbondio, preoții parohi rămîn totdeauna de coada căruței, n-aveți nici o grijă, că nimeni nu-i răsfață, lor nu li se va zice decît „preacucernice părinte" pînă la sfîrșitul lumii. Dar nu m-aș mira de loc ca gentilomii, obișnuți să li se zică „ilustrissime" și să fie tratați ca și cardinalii, să pretindă într-o bună zi titlul de „eminență"... Iar dacă vor vrea acest lucru se vor găsi destui să li-l ofere ! Și atunci papa, care va păstori în vremea aceea, va găsi altceva pentru cardinali. Dar să ne întoarcem la treburile noastre. Duminică voi face strigările în biserică, și pînă atunci știți ce cred eu ? Ar fi bine să cerem dispensa pentru celelalte două strigări. Cred că trebuie să existe o groază de cereri de dispensă, dacă pretutindeni lucrurile se petrec ca aici... Pentru duminică am pînă acum una... două... trei, fără să vă mai socotesc și pe voi, și se poate întîmpla să mai vină și altele. Și apoi o să vedeți ce-o să mai fie ; pe măsură ce va trece vremea, nimeni nu va vrea să rămînă neînsurat. Perpetua a făcut mare prostie c-a murit ! Acum era momentul să-și găsească și ea un mire. Cred că și la Milano, doamnă, lucrurile se petrec la fel...

— Și încă cum ! Închipuiți-vă că numai la parohia mea, duminica trecută, au fost cincizeci de strigări...

— Cînd vă spun eu ! Lumea nu vrea să piară. Dar în jurul dumitale, doamnă, bondarii n-au început să roiască ?

— Nu, nu, eu nu mă gîndesc la asta și nici nu vreau să mă gîndesc vreodată !

— Da, dar parcă ai să rămîi dumneata singură, nemăritată ? Pînă și Agnesa, chiar și Agnesa...

— Uf ! Vreți să glumiți ? zise femeia.

— Sigur că vreau să glumesc, și mi se pare că e și timpul ! Am trecut prin clipe grele, nu-i așa, copiii mei ? Am trecut prin clipe foarte grele și să nădăjduim că cele cîteva zile pe care le mai avem de trăit vor fi mai bune ! Ah ! Ferice de voi, care, dacă nu se mai întîmplă vreo nenorocire, o să aveți destul timp înaintea voastră să vorbiți de necazurile trecute ; eu, în schimb, sînt în ceasul al douăzeci și treilea și trei sferturi... și de, ticăloșii pot muri, de ciumă te poți lecui, dar vîrsta nu iartă, și apoi, cum spune zicătoarea : *Senectus ipsa est morbus* [1]...

— Acum, zise Renzo, puteți vorbi pe latinește cît vreți, mi-e totuna !

— Ce ai cu latina mea ? Bine, bine, ți-o plătesc eu ! Cînd ai să vii înaintea mea cu fata asta, ca să spun anumite cuvinte în latinește, o să zic : „Nu-ți place latina, du-te cu Dumnezeu !“ O să-ți placă ?

— Ei, părinte, știu eu ce spun, răspunse Renzo. Nu latina aceea mă îngrozește, latina sfîntă de la liturghie, căci și preoții în biserică trebuie să citească numai ce e în carte. Vorbesc de latineasca vicleană, din afara bisericii, care răsare așa, pe neașteptate, cu gînd rău, în toiul unei discuții... De pildă, acum, că am ajuns aici și toate s-au sfîrșit cu bine, ia spuneți-mi pe italienește vorbele latinești pe care le-ați înșirat atunci, chiar în colțișorul ăsta, voind a mă face să înțeleg că nu e cu putință să ne căsătoriți, că era nevoie de multe altele, și mai știu eu ce...

— Taci glumețule, taci ! nu mai dezgropa morții căci dacă am voi să facem socotelile, nu știu, zău, care ar rămîne dator... Eu am iertat totul, să nu mai vorbim despre asta, dar știu că mi-ai jucat vreo cîteva feste ! Din partea ta nu mă miră, căci ești un răutăcios, dar mă mir de această apă liniștită, această fetiță cuminte, această iconiță a sfintei Fecioare, la care ai fi zis că e păcat chiar să și privești... De altfel, știu cine a învățat-o !

[1] Însăși bătrînețea e o boală (Cicero) (lat.).

Știu foarte bine ! Și rostind aceste cuvinte, întoarse spre Agnesa degetul, pe care-l îndreptase întîi spre Lucia, și nu s-ar putea spune cu ce blîndețe și îngăduință făcea aceste mustrări...

Vestea primită îi trezise o veselie și o poftă de vorbă de multă vreme uitate, și am fi foarte departe de sfîrșit dacă am vrea să povestim în amănunt toată convorbirea pe care o lungi, oprind în mai multe rînduri pe musafiri cînd voiau să plece și apoi zăbovind puțin și în prag, tot glumind și făcînd haz.

A doua zi primi o vizită pe cît de plăcută, pe atît de neașteptată, vizita domnului marchiz, despre care am vorbit, un bărbat între două vîrste, a cărui înfățișare vădea ceea ce se spunea despre el — adică o fire deschisă, curtenitoare, așezată, modestă, demnă, — și pe obrazul căruia se citea o tristețe plină de resemnare.

— Vin, zise el, să vă transmit salutările cardinalului arhiepiscop.

— Oh, cîtă bunăvoință din partea amîndurora !

— Cînd m-am dus să-mi iau rămas bun de la acest om fără seamăn, care mă onorează cu prietenia sa, mi-a vorbit despre doi tineri din această parohie, care erau logodiți și au avut mari necazuri din pricina bietului Rodrigo. Monseniorul dorește să afle vești despre ei. Sînt în viață ? Situația lor s-a limpezit ?

— Toate s-au îndreptat, și aveam chiar de gînd să scriu eminenței-sale, acum însă, cînd am cinstea...

— Sînt chiar aici ?

— Aici, și în foarte scurtă vreme vor fi soț și soție.

— Vă rog să-mi spuneți dacă le pot face vreun bine și care ar fi mijlocul cel mai potrivit. În acest dezastru mi-am pierdut cei doi fii și pe mama lor și am căpătat trei moșteniri însemnate. Aveam prea mulți bani și înainte, așa încît, dacă-mi dați un prilej să-i folosesc, și mai cu seamă un prilej ca acesta, înseamnă să-mi faceți un adevărat serviciu !

— Cerul să vă binecuvînteze ! De ce nu sînt toți ca dumneavastră, toți cei... Dar să nu mai vorbim despre asta... Vă mulțumesc din tot sufletul pentru acești fii ai mei ! Și de vreme ce senioria-voastră ilustrissimă îmi

dă atîta curaj, aș putea într-adevăr să vă arăt un mijloc de a-i ajuta, care s-ar putea să nu displacă. Aflați deci că acești oameni cumsecade s-au hotărît să meargă să se statornicească în altă parte și să vîndă puținul pe care-l au sub soare pe aici : o mică vie a tînărului, de nouă sau zece prăjini, părăsită și cu vița scoasă pe alocuri — adică o bucată de pămînt și nimic altceva — apoi o căsuță a lui și alta a viitoarei neveste, două magherniță amărîte. Un senior ca senioria-voastră n-are de unde ști ce greu este pentru cei săraci să-și vîndă avutul... Pînă la urmă ajung să cadă pe mîna vreunui șarlatan, care jinduiește, poate, de multă vreme cei patru stînjeni de pămînt și care, aflînd că celălalt e nevoit să vîndă, dă înapoi și face pe nepăsătorul, astfel că trebuie să alergi după el și să-i dai avutul pe nimica toată, mai ales în asemenea împrejurări. Domnul marchiz și-a dat seama ce vreau să spun. Milostenia cea mai mare pe care senioria-voastră ilustrissimă o poate face acestor oameni este să-i scoată din impas, cumpărîndu-le micul lor avut. Eu, ca să spun drept, sînt foarte interesat, fiindcă aș dobîndi în parohia mea un proprietar ca domnia-voastră, dar domnul marchiz va hotărî așa cum va crede de cuviință ; eu am vorbit numai din supunere...

Marchizul lăudă cu căldură această propunere îi mulțumi lui *don* Abbondio și-l rugă să fixeze el prețul, și să-l fixeze cît mai ridicat, iar apoi, spre marea uimire a preotului, propuse să meargă îndată pînă la casa logodnicei, unde se afla desigur și logodnicul.

Pe drum, jubilînd de fericire, după cum vă puteți închipui, *don* Abbondio se gîndi și la alte chestiuni și spuse :

— Fiindcă senioria-voastră ilustrissimă dorește atîta să facă un bine acestor bieți oameni, socot că ar mai fi un mijloc de a le veni în ajutor. Tînărul are o condamnare, un fel de exil, pentru o prostie fără însemnătate, făptuită la Milano, acum doi ani, în ziua răscoalei, în mijlocul căreia a căzut fără știință, din naivitate, ca un șoarece în capcană ; nimic serios, după cum vedeți, copilării, fleacuri, căci nu e în stare să facă rău într-adins ; pot spune asta eu, care l-am botezat și l-am văzut cres-

cînd sub ochii mei. Dacă senioria-voastră are bunăvoința să-și piardă vremea ascultînd felul simplu de a vorbi al acestor oameni, îl poate pune să povestească întîmplările și veți vedea. Acum, fiind vorba de lucruri vechi, nimeni nu-l supără, și, cum v-am mai spus, are de gînd să părăsească ducatul, dar cu timpul, fie că s-ar întoarce aici, fie altfel, nu se poate spune niciodată ce i s-ar putea întîmpla, și dumneavoastră știți că e mult mai bine să nu fii înscris în registrele justiției... Domnul marchiz trece în Milano, cum se și cuvine, drept un mare cavaler și drept un om puternic, așa cum și este... Nu, nu, lăsați-mă să vorbesc, adevărul se cade să fie spus. O recomandare, un cuvînt din partea dumneavoastră e prea destul pentru a căpăta o achitare definitivă.

— Bine, dar nu sînt învinuiri grave împotriva acestui tînăr ?

— Nu, nu, nu cred... Au tunat și au fulgerat contra lui doar în prima clipă, dar acum cred că este doar o simplă formalitate.

— Dacă-i așa, lucrul va fi lesne de făcut și iau bucuros asupra mea această sarcină.

— Vedeți ? Și nu-mi îngăduiți să spun că sînteți un om cu totul deosebit ! Ba o spun, și trebuie s-o spun, chiar împotriva voinței dumneavoastră ! Și chiar dacă eu aș tăcea, n-ar sluji la nimic, căci toată lumea vorbește și... *vox populi, vox Dei !* [1]

După cum se așteptau, le găsiră pe cele trei femei împreună cu Renzo. Cît de mare fu mirarea lor, vă lăs să vă închipuiți dumneavoastră. Cred că pînă și pereții goi și grosolani, porțile, mesele și oalele de bucătărie se minunau că primesc în mijlocul lor o vizită atît de aleasă ! Marchizul însuflețea cel mai mult discuția, vorbind despre cardinal și despre alte lucruri cu multă prietenie și în același timp cu o reținere plină de delicatețe. Ajunse apoi la propunerea pentru care venise.

Don Abbondio, rugat de el să fixeze prețul, luă cuvîntul și, după cîteva șovăieli și scuze, după ce spuse că nu se pricepe, că nu vorbește decît din supunere, hotărî, după părerea sa, o sumă foarte mare. Cumpără-

[1] Glasul poporului e glasul lui Dumnezeu ! (lat.).

torul spuse că din partea lui e foarte mulțumit și, ca și cum n-ar fi înțeles bine, îndoi prețul ; apoi, nevoind să audă de nici un fel de scădere, închise orice discuție, poftindu-i pe toți să prînzească la castel a doua zi după nuntă, unde se vor întocmi actele în regulă.

„Ah ! își zicea *don* Abbondio în sinea sa, întorcîndu-se acasă, dacă ciuma ar orîndui întotdeauna lucrurile astfel, pretutindeni, ar fi un mare păcat s-o vorbești de rău ! Dimpotrivă, ar fi de dorit ca fiecare generație să aibă una, și chiar să vrei s-o ai... da, dar cu condiția să te vindeci !...“

După toate acestea veni dispensa, veni și achitarea, veni și ziua nunții multașteptate, iar cei doi logodnici, plini de o siguranță triumfătoare, se duseră la biserica din satul lor, unde însuși *don* Abbondio îi cunună. Alt triumf, poate și mai deosebit, fu vizita la marchiz. Vă las tot dumneavoastră să vă închipuiți ce gînduri le treceau prin minte în timp ce suiau cărarea, iar în momentul cînd intrară pe poarta castelului ce cuvinte trebuie să fi rostit fiecare după firea sa... Voi spune numai că, în mijlocul bucuriei generale, cînd unul, cînd altul spuseră de mai multe ori că pentru deplinătatea acestei sărbători lipsea bietul părinte Cristoforo.

— Dar părintele, spuneau tot ei, e și mai fericit decît noi, fără nici o îndoială ! — Marchizul le făcu o primire sărbătorească, îi conduse în sala cea mare și îi pofti pe toți să șadă la masă : pe soți, pe Agnesa și văduva negustorească. Apoi, mai înainte de a se retrage să prînzească în altă încăpere cu *don* Abbondio, vru să petreacă un timp în tovărășia oaspeților săi, îmbiindu-i chiar el să guste din toate. Nu-i va trece nimănui prin minte, nădăjduiesc, să spună că ar fi fost mult mai simplu să fi stat cu toții la o singură masă. V-am spus că marchizul era un om cumsecade, dar nu era un om original, așa cum s-ar spune astăzi ; v-am spus că era umil, dar nu făcea risipă de umilință. Putea să se considere mai prejos de acești oameni, dar nu era destul de umil să se socoată de-o seamă cu ei. După ce isprăviră cele două mese, fu întocmit actul de cumpă-

rare de către un avocat, care nu purta numele de Sfo-rărie. Acesta, adică rămășițele lui pămîntești, se află și astăzi la Canterelli. Dar pentru cei ce nu sînt din partea locului, socotesc că e necesară o explicație.

La o jumătate de milă de Lecco și în apropiere de celălalt sat, ce se numește Castello, se află locul numit Canterelli, unde se încrucișează două drumuri. De o parte a răscrucii se vede o ridicătură de pămînt, o movi-liță, cu o cruce în vîrf, care nu-i altceva decît un mor-man de oase ale oamenilor morți de ciumă. Tradiția, cei drept, spune, pur și simplu : morți de ciumă ; dar e desigur vorba de epidemia de care am pomenit noi aici și care a fost cea mai groaznică din cîte se pomenesc ! Știți, de altfel, foarte bine că tradițiile, dacă nu le vii în ajutor, spun întotdeauna prea puțin.

La întoarcere nu se întîmplă nimic neplăcut, atît doar că Renzo era cam împovărat de greutatea banilor pe care îi ducea. Dar tînărul nostru, după cum știți, îndurase ne-cazuri mult mai grele. Nu vorbesc despre frămîntările sale — și nu erau puține ! — în legătură cu cel mai bun mod de a-și înmulți banii.

Dacă am cerceta planurile ce-i treceau prin minte, gîndurile și visurile lui, dacă am auzit argumentele pe care le găsea pentru și contra agriculturii și industriei, am avea impresia că asistăm la întîlnirea a două aca-demii din secolul trecut. [1] Iar pentru el încurcătura era și mai mare, fiindcă unul singur fiind, nu-și putea spu-ne : „Ce nevoie e să alegem ? Și una, și alta, împreună, căci la urma urmei, mijloacele sînt aceleași, și ocupa-țiile acestea sînt două, ca și picioarele, care merg mai bine amîndouă decît unul singur."

Așa că nu mai avură altă grijă decît să-și facă boc-celele și s-o pornească la drum : familia Tramaglino către noua patrie, iar văduva, spre Milano. Lacrimile, cuvin-tele de mulțumire, făgăduielile de a se revedea fură nenumărate. Nu mai puțin înduioșătoare, dar fără la-crimi, fu despărțirea lui Renzo și a întregii lui familii de

[1] În Italia secolului al XVIII-lea problema sprijinirii de către guvern a dezvoltării industriei sau agriculturii a fost îndelung disputată și în cadrul academiilor.

prietenul care-l găzduise, și să nu credeți cumva că-și luară rămas bun cu răceală de la *don* Abbondio ! Acești oameni cumsecade păstrară totdeauna un fel de dragoste respectuoasă față de preotul lor, care și el, în adîncul sufletului său, îi iubise întotdeauna. Numai încurcăturile acelea blestemate tulburaseră prietenia dintre ei !

De ne-ar întreba cineva dacă nu exista și un sentiment de amărăciune în sufletul lor în clipa cînd se despărțeau de satul unde se născuseră și de munții aceia, am răspunde : fără îndoială că exista, fiindcă în orice lucru se află puțină amărăciune. Trebuie totuși să credem că acest sentiment nu era prea puternic, căci și l-ar fi putut înlătura rămînînd acasă, acum cînd cele două piedici, *don* Rodrigo și condamnarea, fuseseră înlăturate. Dar de cîtăva vreme se obișnuiseră toți trei să privească ținutul spre care se îndreptau acum ca pe propria lor țară. Renzo le făcuse pe femei să-l îndrăgească spunîndu-le o sumedenie de istorii în legătură cu viața frumoasă de acolo. De altfel, petrecuseră cu toții clipe destul de amare în ținutul pe care-l părăseau, și amintirile triste te fac să nu mai ții atît de mult la locurile unde ai suferit. Iar dacă e vorba de țara în care ne-am născut, amintirile au ceva mai sfîșietor, și mai dureros. Căci și copilul, spune manuscrisul, stă bucuros în brațele doicii și caută cu lăcomie și încredere sînul care l-a hrănit, dar dacă pentru a-l dezgusta doica își mînjește cu absint sînul, atunci copilul își ferește buzele, și chiar dacă mai încearcă, pînă la urmă tot se îndepărtează, plîngînd, e drept, dar se îndepărtează...

Dar ce veți spune oare acum, auzind că, de îndată ce ajunse și se așeză în noul ținut, Renzo întîmpină neplăceri neașteptate ? Nemulțumiri mărunte, dar un lucru de nimic poate să tulbure o stare de fericire ! Iată în cîteva cuvinte despre ce e vorba :

Zvonurile care circulau în ținut pe seama Luciei, cu mult înainte ca ea să fi sosit acolo, faptul că Renzo suferise atîta din pricina ei și rămăsese totdeauna neclintit în dragostea lui întotdeauna credincios, poate și cîteva vorbe ale vreunui prieten, părtinitor față de el și față de tot ce-l privea, treziră curiozitatea de a o vedea pe

tînăra fată și, pînă una-alta, oamenii își făuriseră o anumită imagine despre frumusețea ei. Știți însă cum sînt închipuirile : nemăsurate, pline de încredere și incapabile a se îndoi de ceva, dar puse față în față cu realitatea, se dovedesc întotdeauna greu de mulțumit. Căci așa sînt unii oameni : cu nimic nu se pot împăca, fiindcă, de fapt, nu știu nici ei singuri ce vor, și își iau fără milă înapoi generozitatea, dăruită fără nici o judecată.

În clipa cînd apăru Lucia, mulți dintre cei care credeau poate că fata avea părul ca aurul curat, obrajii ca trandafirii, ochii nespus de frumoși, și mai știu eu ce... începură să ridice din umeri, să strîmbe din nas și să spună : „Ah ! asta e ?“, căci, după atîta timp și după atîtea discuții, se așteptau la ceva mai bun. Și, cînd colo, ce să vezi ? O țărăncuță oarecare ! Fete ca ea, ba poate mai arătoase, se găsesc peste tot. Și cercetînd-o mai cu luare-aminte, îi tot descopereau ici un cusur, colo altul, iar mulți o găsiră de-a dreptul urîtă !

Totuși, pînă nu se duse nimeni să-i spună lui Renzo în față aceste lucruri, răul nu fu chiar atît de mare. O adevărată nenorocire pricinuiră însă cei care se apucară să-i vorbească despre toate astea, iar Renzo — ce vreți ? — fu rănit de moarte ! Începu să se frămînte, să se jeluiască chiar și în gura mare față de cei care-i vorbeau despre asta, dar mai cu seamă în sinea lui :

„Ce vă pasă vouă și cine v-a spus s-o așteptați ?! V-am vorbit eu vreodată ? Ori v-am spus că-i frumoasă? Și chiar atunci cînd mi-o spuneați voi, vă răspundeam eu altceva decît că e o fată de treabă ? Am spus eu vreodată că voi aduce aici o principesă ? Nu vă place ? N-o priviți ! Aveți voi destule femei frumoase, priviți-le pe ele !“

Și iată cum de cele mai multe ori un lucru de nimic e de ajuns să hotărască soarta unui om pentru toată viața ! Dacă Renzo și-ar fi petrecut întreg restul vieții în acel ținut, după cum plănuise mai întîi, ar fi avut un trai puțin plăcut. Silit să îndure neplăceri, ar fi devenit el însuși un ins neplăcut. Devenise urîcios cu toți, căci oricine putea fi unul dintre cei ce o criticau pe Lucia.

Nu că ar fi fost necuviincios, dar știți cîte lucruri se pot face fără să calci regulile de bună purtare, chiar și o crimă! Avea ceva răutăcios în fiece cuvînt, se lega de orice, ajunsese pînă acolo încît, dacă era timp urît două zile în șir, spunea numaidecît: „Ah! blestemat ținut!" Și destui oameni nu-l vedeau cu ochi buni, chiar dintre cei care la început îl priviseră cu simpatie; cu vremea s-ar fi pomenit în război cu toată lumea, fără ca nici el să-și dea seama, poate, de adevărata pricină a acestei nenorociri.

S-ar părea însă că ciuma își luase sarcina să dreagă tot ce tînărul stricase. Ea curmase zilele patronului unei filaturi din apropierea porților Bergamului, și moștenitorul, un tînăr stricat, care nu găsea nimic vesel în toată clădirea aceea, se hotărîse s-o vîndă, chiar la jumătate preț, cerînd însă bani peșin, ca să-i poată risipi în cheltuieli nesocotite. Ajungînd acestea la urechile lui Bortolo, el dete fuga să vadă. O afacere mai bună nici nu s-ar fi putut nădăjdui, dar clauza banilor peșin îl încurca, fiindcă toți banii pe care-i pusese deoparte, puțin cîte puțin, cu mare economie, erau departe de a atinge suma fixată. Făcu învoiala cu tînărul proprietar, se întoarse în grabă, îi vorbi despre această afacere vărului său, propunîndu-i să facă tovărășie. O propunere atît de avantajoasă puse capăt tuturor șovăielilor pe care Renzo le avea în privința meseriei, făcîndu-l să se hotărască repede pentru industrie și să spună că se învoiește. Se duseră împreună și încheiară contractul. Cînd apoi noii patroni veniră să se instaleze aici, Lucia, care de data aceasta nu mai fusese așteptată ca cine știe ce minune, nu numai că scăpă de gura lumii, dar am putea spune chiar că era pe placul tuturor, și Renzo nu zăbovi să afle că mulți spuneau: „Ați văzut-o pe frumoasa «năroadă» care a venit?"

Adjectivul făcea să treacă neobservat substantivul. Și din neplăcerea pe care o avusese în celălalt ținut, trase o învățătură folositoare. Pînă atunci fusese oarecum ușuratic, se arătase repede dispus să bîrfească nevestele altora, sau criticase unele lucruri fără să le judece prea mult. Acum băgă de seamă că fiece cuvînt

are un efect atunci cînd e spus, și cu totul altul cînd îl auzi, și își luă obiceiul de a-și cumpăni cu mai multă luare-aminte cuvintele înainte de a le rosti.

Să nu credeți însă că acolo a scăpat cu totul de orice nemulțumiri, zice cronicarul nostru, și deoarece știți că avea un gust ciudat pentru comparații, îngăduiți-i-o pe aceasta, căci va fi ultima : Omul, atît cît se află pe lume, e un bolnav care se găsește într-un pat mai mult sau mai puțin odihnitor, dar văzîndu-i pe alții în juru-i zăcînd în paturi mai plăcute, mai primitoare, mai mari, își închipuie că stau mai bine decît el. Iar dacă izbutește să-și schimbe culcușul, abia se așază, că și începe să simtă ba că aici îl înțeapă ceva, ba că dincolo îl supără o ridicătură, și pînă la urmă se simte mai prost decît înainte. De aceea, adăugă cronicarul, trebuie mai curînd să cauți să faci binele decît să te simți bine, căci numai astfel sfîrșim prin a ne simți cu adevărat mai bine. Afirmația e cam trasă de păr și vrednică de un scriitor al veacului al șaptesprezecelea, dar, la urma urmei, are dreptate ! De altfel, continuă el, necazuri și dureri de felul și intesitatea celor pe care le-am povestit n-au mai avut de îndurat oamenii noștri și, începînd din acel moment, viața lor fu liniștită, fericită, vrednică de a fi invidiată, astfel că dacă aș vrea să v-o povestesc, v-ar plictisi de moarte !

Treburile mergeau de minune. La început avură ceva greutăți din cauză că nu prea găseau muncitori. Dar lucrurile începură să-și recapete cursul obișnuit, fiindcă pînă la urmă totul trebuie să intre în normal.

Un ordin înțelept veni de la Veneția : scutirea pe timp de zece ani de orice impozit, obștesc sau personal, pentru toți străinii care ar veni să muncească pe aceste locuri. Pentru oamenii noștri lucrul acesta fu un nou prilej de propășire. Înainte de sfîrșitul primului an de căsătorie, veni pe lume o frumoasă și luminoasă ființă, și parcă înadins, pentru ca Renzo să-și poată ține făgăduiala, fu o fetiță ! Vă închipuiți că i se dădu numele Maria. Cu timpul se iviră nici nu mai știu cîți alți copii, fete și băieți, iar Agnesa n-avea altă treabă decît să-i plimbe pe rînd pe fiecare, zicîndu-le „strengari" și acoperindu-i

de sărutări pline de foc care le lăsau pentru cîtva timp urme pe obraz. Fură cu toţii copii buni, şi Renzo vru ca toţi să înveţe să scrie şi să citească, zicînd că, o dată ce există asemenea învăţătură, trebuie să se folosească şi dînşii de ea.

Era o plăcere să-l asculţi povestindu-şi întîmplările, pe care le sfîrşea întotdeauna spunînd cîte învăţase de pe urma acestor încercări, ca să nu mai greşească pe viitor. „Am învăţat, spunea el, să nu propovăduiesc în mijlocul drumului, am învăţat să nu beau prea mult, am învăţat să nu mai pun mîna pe ciocănaşul de la porţi cînd prin împrejurimi se află oameni cu capete înfierbîntate, am învăţat să nu-mi atîrn un clopoţel de picior înainte de a chibzui la ce ar putea ieşi din asta"... şi multe alte lucruri.

Lucia, însă, nu că găsea greşit acest fel de a gîndi, dar nu era cu totul mulţumită ; i se părea că-i lipseşte parcă ceva, deşi nu-şi dădea bine seama ce. Tot auzind mereu acelaşi cîntec şi căutînd să-l înţeleagă de fiecare dată, spuse într-o bună zi bărbatului ei : „Dar eu ce învăţătură crezi că am tras ? N-am pornit singură să caut necazurile, ele au venit să mă caute pe mine, dacă nu cumva o să-mi spui, adăugă surîzînd cu gingăşie, că greşeala mea a fost că te-am iubit şi că m-am făgăduit ţie !"

Renzo, la început, rămase uluit. Apoi, după ce discutară îndelung şi căutară împreună, ajunseseră la încheierea că necazurile vin adesea fiindcă li se dă prilejul ; dar chiar şi purtarea cea mai prevăzătoare şi mai nevinovată nu e totdeauna îndestulătoare să le înlăture, şi, atunci cînd vin, din vina noastră sau nu, încrederea în Dumnezeu le îmblînzeşte şi le face folositoare pentru o viaţă mai bună. Această concluzie, deşi găsită de nişte oameni simpli, ni s-a părut atît de adevărată, încît am socotit că trebuie s-o amintim aici, ca încheiere a întregii povestiri.

Dacă această povestire nu v-a displăcut prea mult, arătaţi-vă bunăvoinţa faţă de cel ce a scris-o şi puţin faţă de cel care i-a dat o formă nouă. Dar dacă, dimpotrivă, n-am izbutit decît să vă plictisesc, vă rog să credeţi că n-am făcut-o dinadins !

Lector : FLORIN CHIRIȚESCU
Tehnoredactor : VICTOR MAȘEK

*

Bun de tipar 17. 07. 1985
Coli tipar 42,5

*

Tiparul executat sub cd. 5069/895 la
INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ BACĂU
Str. Mioriței Nr. 27

„Ah ! **Manzoni !** este un tînăr foarte interesant. A început prin a se îndepărta de regulele stabilite pînă acum, și mai ales de unitatea de loc... I s-a reproșat acest lucru, deși el nu s-a îndepărtat decît cu măsură, și asta îmi place. Este un început bun."

Goethe

Lei 35

CW

Editura Univers